

І. І. Ніточко

КОМАНДА

Спогади і роздуми районного керівника

БЕРЕЗІВСЬКИЙ РАЙОН

І.І. Ніточко

КОМАНДА

Спогади і роздуми районного керівника

БЕРЕЗІВСЬКИЙ РАЙОН

Одеса
Прес-кур'єр
2010

УДК пп35.08:94(477.74)«1956/2003»
ББК 63.3(4Ук-40д)6
Н 694

ПРАЦІ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Том XXIX

Редакційна колегія серії:

Ніточко І. І. (*голова*), Білоусова Л. Г. (*заступник голови*),
Боряк Г.В., Матяш І.Б., Кульчицький С.В., Шандра В.С.,
Кормич Л.І., Попова Т.М., Щетников В.П., Хмарський В.М.,
Терентьева Н.О., Сапожников І.В.

Редакційна колегія тому:

Ніточко І.І., Бурчо Й.О., Вернигора І.І., Гришаков В.І., Корецька
О.А., Коломієць О.М., Ткаченко Л.Г., Патраманська Т.П.

Консультанти – *Бурчо Й.О., Вернигора І.І., Корецька О.А.*

Схвалено рішенням науково-методичної ради Державного
архіву Одеської області від 18.10.2010 р. , протокол № 5

Ніточко І.І.

Н 694 Команда. Спогади і роздуми районного керівника:
Березівський район / І.І. Ніточко. - Одеса: Прес-
кур'єр, 2010. — 528 с. — Праці Державного архіву
Одеської області: том 29)

ISBN 978-966-2512-02-1

ISBN 978-966-2512-02-1

© І.І. Ніточко, 2010
© Державний архів
Одеської області, 2010

Вступне слово

Моя доля нічим особливим не відрізняється від життя пересічного березівчанина мого покоління. Працював на різних посадах — від обліковця тракторної бригади до першого керівника району. В пам'яті збереглися різні події, факти, які, на мою думку, можуть бути цікавими для широкого загалу земляків. До речі, згадую я про них, про близьких і знайомих, бо книгу цю задумав як усну історію соціально-політичного життя нашого краю з 1956 по 2003 роки.

Я не претендую на мемуари, хочу написати невелику сповідь життя однієї людини в певний історичний період на території Березівського району. Таке право має кожна людина. Та не кожному довелося, як мені, очоловати такі інституції, як райвиконком, бюро райкому партії, бути представником Президента в районі, першим секретарем райкому партії, головою колгоспу, секретарем партійної організації радгоспу чи колгоспу.

Назва книги вибрана мною не випадково, бо через все мое життя пройшла команда, яка допомагала вирішувати різні проблеми, прості і складні завдання того часу. Основу моїх спогадів складає життя і доля простого березівчанина, яка великою мірою залежала від команди управлінців і виконавців різного гатунку. Бо у команді немає винятково головного керівника і маленького виконавця, її успіх залежить від злагодженої роботи всіх.

Так сталося, що я, єдиний керівник району в Одеській області, який працював з періоду «розвиненого соціалізму» до здобуття Україною незалежності, займаючи посади голови райвиконкому, голови районної ради, першого секретаря райкому партії, представника Президента, голови райдержадміністрації. І все це в одному Березівському районі.

Ця книга також написана для тих людей, які в майбутньому будуть досліджувати той історичний період, у якому жило моє покоління. Вони будуть мати можливість робити висновки і порівнювати соціально-політичні процеси на прикладі людей, під керівництвом яких я працював, з якими я разом жив, з якими вирішували різні справи, і, на наш погляд, все робили правильно. Допускаю, що читачі можуть не погодитися з моєю оцінкою, але пишу про те, як жив я і моє покоління.

Сподіваюся, що книга стане й довідковим виданням для березівчан. У ній багато прізвищ, і я переконаний, що онуки і правнуки будуть з цікавістю читати рядки про своїх пращурів.

Не претендую на абсолютну хронологічність викладених подій і навіть на абсолютну достовірність дат — з роками багато що стирається з пам'яті.

У читача, що буде знайомитися з книгою через десятиріччя після її виходу, виникне багато запитань, мої погляди й оцінки подій можуть не співпадати з його думками. Пояснення одне: я жив в інший час, в іншу епоху. Політика була іншою, іншими були і суспільно-політичні стосунки. Мене, вихідця з Бойківщини, виховували в душі будівника комунізму. Я, як і всі мої однолітки, був жовтеньям, піонером, комсомольцем, комуністом. Ми жили захмарними мріями побудови комунізму.

Та ідеологія ідеологією, а життя було життям. Тому в книзі я намагався, як зміг, показати, як важливо бути відповідальним за доручену справу. Відповідальність, вважаю, не буває колективною, вона завжди конкретна.

Період моєї роботи на керівних посадах співпав з визначними подіями у світі і в СРСР. Волею долі я був не стороннім спостерігачем, а учасником багатьох подій, які вимагали від кожного особистої позиції, особистих дій.

Мої земляки-березівчани з 1986 до 2003 року постійно на альтернативній основі обирали мене депутатом 6-и скликань районної ради і 5-и скликань обласної ради. Я довго був

першим керівником району, не ховав голову в пісок, як страус, а відверто виступав з приводу багатьох складних питань на пленумах обкому партії, сесіях обласної ради, в обласних газетах, на радіо і телебаченні, відстоюючи свою точку зору. Старався бути чесним і справедливим до кожного. Гидував лише тими, що зраджували під час великих і малих справ, випадали з команди, працювали лише для себе.

Я далекий від думки, що у всьому був правий. Мої погляди мінялися і час вносив у все свої корективи.

Мені було іноді важко працювати, бо в характері маю таку рису: в будь-яких прорахунках звинувачую перш за все себе. На моїх очах відбувалося становлення колгоспно-радгоспної системи другої половини ХХ сторіччя, розвиток сільських рад, структурні зміни районного управління. За багато років роботи в районі завжди був на виду, не мав права показувати оточуючим своє незадоволення, завжди повинен був переконувати людей в чомусь, незважаючи на їх вік, стать, нагороду. Пишаюся тим, що мені разом зі своєю командою вдалося багато зробити для Березівського району. З часом прийшла «керівна» втома, через яку я і перейшов на іншу роботу.

Все у житті прагнув робити щиро і зі справжнім переконанням у своїй правоті, з вірою у справедливість і чесність, з великим бажанням допомогти людям.

У своїй книзі старався щиро викласти власний погляд на події, учасником яких довелося бути. Хочу, щоб березівчани знали правду про моє життя і життя людей, які мене оточували. Хочу, щоб діти, онуки і правнуки мої і моїх колег знали про те корисне, що нам вдалося зробити. Звісно, були в мене і прорахунки, і помилки. Але принципових помилок не бачу. Може тому, що оцінювати себе важко, нехай це роблять інші.

Писати попередні книги мені було легше, бо користувався архівними документами, робив свої висновки, порівняльні характеристики, будував хронологію подій. А зараз наперед знаю, що з моїми висновками не всі погодяться. Але залишаю виклад подій таким, яким особисто їх пам'ятаю.

Книга не претендує на всебічне висвітлення подій і фактів описаного періоду. Це лише миттєвості з життя складного історичного відрізка, коли я жив і працював у районі.

Будь-яка творча праця потребує відповідних умов. Вони у мене є: я пенсіонер, директор Державного архіву Одеської області; склали мені ці умови моя дружина, діти і мої друзі.

Висловлюю вдячність Й.О. Бурчо, Л.П. Бубликовій, В.І. Гришаківу, О.А. Корецькій, Л.Г. Ткаченку, Т.П. Патраманській за надання допомоги при написанні даної книги.

ДИТИНСТВО

Я народився у 1949 році на території теперішньої Польщі, а тоді це був Нижньо-Устріцький район Дрогобицької області, Україна. У 1951 році відбувся обмін прикордонними територіями між двома сусідніми країнами. Наше село відійшло до Польщі, а людей примусово переселили в с. Маринове Березівського району Одеської області.

Маринове мало різні назви і варіанти написання німецької колонії Нейфрейденталь – Маринове, Марина, Новофрейденталь, Кляйн-нейфрейденталь. Достовірно можна стверджувати, що воно було засноване у 1818 році (ДАОО, ф.91, оп.3, спр.8, арк. 3 зв.).

Маринове вважаю своїм рідним селом, бо коли туди переїхав, мені виповнилося лише два роки.

Дитинство моє пройшло в хаті по вул. Фрунзе, № 46, де жив до закінчення школи. Моя старенька рідна хата і тепер стоїть, їй уже майже 60 років, зараз там мешкає моя племінниця Марія Степанівна Пілевич.

Зараз у Маринове приїжджаю до матері своєї дружини Ганни Іванівни Орловської і до своєї рідної сестри Любові Іванівни Рим'як. Люблю поратися на городі, біля квітів, особливо троянд, слухати цвіркунів та співи птахів. Тут моя душа відпочиває. Мені так добре в селі, як бувало під час зустрічей з мамою і татом. Знаю, моя мама любила мене якоюсь особливою любов'ю. Перед смертю сказала, що, мабуть мала такі сильні почуття до мене через те, що я ріс сам, поки батько сім років служив в армії. А потім усе, чого досягнув у житті, зробив самотужки, бо у батьків не було можливості сприяти кар'єрі своїх дітей.

Мої діди і бабці були селянами-одноосібниками, колгоспів не знали. Діди померли молодими ще до переселення, а бабці в Мариновому прожили ще довго: мамина мати — Ганна Григорівна Бучок, померла у 91 рік, а батькова мати — Катерина Іванівна Ніточко, у 87 років. Бабця Катерина мене вихову-

вала до 8 років. Практично всі вісім років я був біля неї: з нею спав, їв, грався. Бабця не знала грамоти, але гроші рахувала краще будь-якого касира. Вона овдовіла в 35 років. Була гарною, високою, стрункою, як кожна полячка (дівоче прізвище Зінкевич) шляхетною. Після смерті діда багато чоловіків хотіли одружитися з нею. Були дуже гарні і багаті, але всім відмовила, бо казала, серце не витримало б, якби вітчим раптом сказав грубе слово її дітям. А було їх троє – тітка Марія, мій батько Іван і тітка Ганна. Тітка Ганна до заміжжя жила разом з нами. Я для неї був мов лялька, з рук не спускала, любила. І я її люблю все життя.

Мого тата ще до переїзду призвали до Радянської армії, він служив в м. Горький артилеристом, командиром гармати і до служби ставився сумлінно, про що свідчить значна кількість грамот і військове звання сержант, що для галицьких хлопців було незвично (їх вважали бандерівцями).

Весь тягар переїзду сім'ї ліг на плечі моєї бабці Катерини Іванівни Ніточко та матері Катерини Ільківни Ніточко. На три сім'ї виділяли один вагон «пульман». Разом з нами у вагоні їхали сім'ї Красневичів і Кравчишиних. Їхали в червні місяці. У вагонах води не було, туалетів не було, їжі не видавали. Зупинки потяга були не часті — щоб провітрити вагони і сходити «до вітру» в лісосмуги.

У Мариновому нас підселили до сім'ї місцевого жителя Володимира Даниловича Гниди (Соловійова), за що ми йому щиро були вдячні.

Перші роки після переселення залишилися в моїй пам'яті як роки голоду, холоду і важкої роботи родини. Голод був терпимий, але для мене мамалига була щастям, а цукор тітка, бабця і мати взагалі не вживали — тримали лише для мене. Самі жили на картоплі і молоці від єдиної кози, бо корова після переїзду здохла — не витримала тутешнього клімату.

Жили ми практично в одній кімнаті, спали на двох дерев'яних ліжках, а матраси були набиті спочатку соломною, а потім листям від кукурудзиння. Простирадла стелили льняні. Замість підлоги була втрамбована земля, змазана глиною з кінським свіжим гноєм.

По-справжньому ми почали їсти з 1953 року, тоді вродив добрий хліб і майже кожній сім'ї у двір завезли більше тони пшениці і до трьох тон кукурудзи.

Восени 1953 року ми перейшли жити до нової хати, яка була розміром 5x9 м, фундамент мала 20 см, збудована з каменя-буту на глині і помазана глиною ззовні і з середини. Бабця, мама і тітка в землі викопали заглиблення, змайстрували сарай, де утримувалися корова, свиня і кури. Мені хтось подарував пару кроликів-великанів, я пустив їх до сараю просто на підлогу, вони вирили яму і там розмножувалися.

Бабця і мати були дуже набожними людьми, хрещені греко-католиками. У селі не було церкви, навіть німецьку кірху місцеві комуністи-активісти розвалили. Тому часто моя бабця відвідувала храм сусіднього села Сербки, куди брала і мене. Ми о п'ятій ранку йшли на робочий потяг Колосівка-Одеса, яким їхали до Сербки, щоб взяти участь у богослужінні. Потім пішки 9 км йшли додому. Коли я стомлювався, бабця несла мене на спині. Я був у дитинстві хворобливою дитиною, тому що після переселення ми перезимували дві зими в хаті, де вода у відрі замерзала, не дивлячись на те, що грубу (так називали піч) топили соняховими палками або соломною до півночі.

Всім молитвам, які я пам'ятаю до сьогоднішнього дня, навчили мене моя бабця Катерина і мама. З усіх пожитків, які вдалося нам забрати з Польщі, найціннішим була маленька статуя Матері Божої (католицька). Вона стояла у нас на столі, посеред станції (так у нас називався зал), а на шиї в неї були королі (так називали у нас намисто). Воно мені, як дитині, подобалося, але гратися не давали, тому що було освячене. Одного разу, коли нікого не було вдома, я потягнувся до статуетки, вона впала на підлогу і розбилася, намисто розірвалося. Я чекав, що мене покарають. Але бабця дуже засмутилася, а мене лише спитала: «Що ти наробив?»

Був у моєму дитинстві ще один цікавий випадок. На Різдво Христове у нас пекли струцлі (на зразок пасхи), а зверху їх прикрашали різними квітками, голубками і т.д., зробленими з прісного тіста, та мазали чимось солодким. Одного разу, коли

їх спекли і поклали на лавці у рядок, я тихенько підійшов і скуштував той витвір мистецтва. Він мені здався таким смачним! Я поїв усі прикраси. Мене не покарали, але самому було дуже соромно, особливо перед бабцею. Вона на мене глянула сердито-ласкаво і тихенько сказала: «Більше так не роби».

Школа в Маринове була збудована у 1897 році (ДАОО, ф.91, оп.3, спр.8, арк. 4) німцями-колоністами. Спочатку це була початкова школа, у 1951 році вона стала семирічною, а згодом і середньою. Пішов до школи я у 1956 році. Моєю першою вчителькою була Олена Григорівна Семко, а класним керівником в старших класах був Анатолій Ісакович Вайнер. Вже працюючи головою Березівського райвиконкому, у 1986 році, я організував будівництво середньої школи в Мариновому. Ця школа і до сьогоднішнього дня є однією з кращих у районі.

Перед школою і в початкових класах почав товаришувати спершу з моїм двоюрідним братом Іваном Кравчишином, а згодом із сусідськими хлопцями Михайлом Лешковятю, Іваном Городецьким, а після переїзду до нашого села і з Іваном Сабрамом. Наша дружба збереглася до сьогоднішнього дня.

У школі товаришував з однокласниками Михайлом Іванівим, Михайлом Баршівським, Михайлом Когутом. Найкращими моїми двоюрідними братами і сестрами були і залишилися в пам'яті на все життя Микола Лазурчак і його сестра Катерина, Іван Карич, Михайло Кравчишин, сестри Ганна і Марія Кравчишини, Катерина Карич, Іван Кравчишин, Галина Карич.

Як і всі хлопчики я був трохи бешкетником. Десь у 5-6 класі був ініціатором натирання дошки парафіном, щоб крейда не писала. Точно пам'ятаю, що це був урок української мови. Звісно, зірвали урок, вчитель викликав директора школи Віру Марківну Базелюк, вона моїх батьків до школи, але прийшла бабуся, яка все мені пробачила.

Вже будучи старшим лазив до ями по лід десь у червні чи липні. Колгосп копав ями діаметром 5-6 м, глибиною до 10 м, які викладалися каменем-бутом. Зимомою на ставках били лід і завозили до таких ям, перекладали його прошарками соломи.

У теплі місяці року діставали його і охолоджували вершки для відправки на маслозавод. Коли лід діставали з ями, драбину забирали. Я побився об заклад з однолітками, що зможу спуститися на дно ями по каменях (вона була збудована з каменю і не поштукатурена). Я спустився, викинув наверх хлопцям лід та коли піднявся нагору, мене вже чекав батько, який покарав мене не за лід, а за «порушення техніки безпеки».

Кожного літа ми ходили невеликими компаніями на баштан «за кавунами», як на свій, так і на сусідній. Охорона була сувора — не дозволяла брати кавуни, але ми, як партизани, завжди знаходили шпаринку, щоб пробратися. Шкоди великої не було, тому що могли взяти додому кожний максимум по два кавуни і дві дині (нести треба було на відстань до 6 км).

У дитинстві майже всі дітлахи з центру села проводили свій вільний час на пилорамі. Це був наш інформаційний центр. Там завжди були до 200 куб. м лісу-кругляка, пилорама працювала від парового двигуна і тому в ямі завжди була тепла вода, в якій можна було скупатися. На території пилорами розташовувався автогараж, і інколи можна було умовити декого з шоферів покатати нас. Часто на це погоджувалися Михайло Васильович Карич і Василь Васильович Допілко. А ще на території пилорами висів гучномовець «Колокол» (на нього казали «гембатий»). Ми слухали вистави, особливо любили програму «Театр перед мікрофоном», яка починалася о 19.00, а також футбол.

Часто влаштовували футбольні баталії «край на край». Село умовно було поділено на три частини — роз'їзд, центр і лікарня. Кожної неділі не на жарт розігрувалися футбольні баталії. Серед старшого покоління хорошими футболістами були Іван Кравчик, Іван Добрянський, Іван Ляхвацький, Микола Черняк. Трохи молодші — Йосип Карич, Андрій Ольгейзер. З нашого покоління — Андрій Потоцький, Іван Рим'як, Михайло Щедовар, Михайло Шимко, Ярослав Лазур. Ще молодші — Володимир Орловський, Ярослав Чиряк, Михайло Халус.

На все життя «не висовуватись» навчив мене один випадок. Одного разу вчителька, яка вела урок математики в 10-у

класі, Роза Миколаївна Лосєва попросила вчителя історії, Костянтина Юхимовича Базелюка, що вів урок у нашому 7-у класі, відпустити мене до їхнього класу. Я зайшов і побачив на дошці формулу з алгебри. Роза Миколаївна дала мені крейду і попросила вивести цю формулу. За 2-3 хвилини я її розписав на дошці і пішов до свого класу. А на перерві десятикласники мені популярно «пояснили», що старших не можна «принижувати».

У школі я часто ставав переможцем різних конкурсів, але в район направили мене захищати честь школи на олімпіаді з біології. Я виграв районний конкурс і захищав честь району в Одеському державному університеті на обласному конкурсі. Там зайняв III місце і отримав у подарунок малого дерев'яного орла. Мене там вразила картина невідомого художника, на якій було зображено молодого чоловіка-агронома, що ішов по зораному полю з піджаком через плече. А ще в нашому селі був високий, стрункий агроном Микола Маркович Гонтар. Я хотів бути схожим на нього. Так у мене з'явилася мрія стати агрономом.

Окрім мене в нашій сім'ї було ще двоє дітей — молодші сестри Люба (1954 р.) й Ірина (1960 р.). Батько, Іван Федорович, після демобілізації певний час працював на залізниці, а потім до кінця життя був беззмінним бригадиром у Мариновому. У 1972 року його нагородили орденом Леніна, мав також інші ордени і медалі.

Сестра Люба після закінчення Вознесенського сільськогосподарського технікуму повернулася до рідного села. Спочатку працювала бригадиром в колгоспі, потім була обрана головою Маринівської сільської ради, де пропрацювала 17 років, і з цієї посади пішла на заслужений відпочинок.

Молодша сестра Ірина закінчила Одеське медичне училище, ще в училищі вийшла за нашого односельця Клеця Володимира Івановича, на той час курсанта військового училища. Все життя їх родина змінювала гарнізони – Володя дослужився до командира десантного полку, а згодом начальника управління Одеського військового округу – полковника. Іра працює секретарем військово-лікарняної комісії.

Маринове

У 50-их роках відпочинок у піонерському таборі чи біля морямогли собі дозволити лише одиниці. Влітку на канікулах, починаючи з п'ятого класу, як правило, абсолютна більшість сільських дітей працювала у місцевому колгоспі: випасали тварин, вантажили на автомашини зібраний врожай, працювали на гарманах біля віялок і зерноавантажувачів, старших допускали до роботи причепщиками на трактори і штурвальними на комбайни. Масово виходили діти на перенесення валків скошених хлібів і їх здвоювали, аби комбайн менше робив кругів. А ще діти виловлювали ховрахів, яких до аварії на Чорнобильській атомній станції у нашій місцевості було дуже багато. Технологія лову була такою: хтось із дорослих віз воду — бочку на 500 літрів, а з ним працювало до 20 хлопчаків з відрами. Ми набирали воду з бочки, виливалася у яму ховраха, він випливав, його ловили за горло і кидали різко об землю. Після таких маніпуляцій він, звичайно, подихав. Були спеціалісти, які знімали шкурки і здавали до заготконтори, а хвости обов'язково відрізали і зв'язували у пучок. Ранком обліковець перераховував ці хвости і спалював. За вдалий день можна було заробити 1,5 трудовня, а жінки в полі, на сапці, заробляли лише 1 трудовень.

Я ще працював на гармані: «катав» гарман. Технологія така: грейдером нарізали профілі площадок так, щоб вода не затримувалася, гарбами привозили солому, розкидали її по всьому майданчику завтовшки 5-10 см, заливали водою, а потім пара коней тягла каток вагою 200 кг (згодом і 500 кг) до тих пір, поки ґрунт не втрамбувався, як асфальт. Потім його знову накривали соломою, зволожували її, щоб ґрунт не «тріскався», щоб не було щілин. Коли привозили зерно, солому знімали. Так зерно краще зберігалось, ніж на асфальтованих чи бетонуваних майданчиках.

Я був вантажником на автомашині В.К. Лебеденка — нашого сусіда. Скирдував солому, працював причепником під час оранки у Михайла Войтковича Орловського, водив коня під час плужкування баштану у Петра Леонтева.

Людей, які працювали на колгоспному полі, годували. А ми, діти, носили воду сапальницям. Рядки були довгими, до 2 км, вздовж них їхала підвода з водою, а ми, 2-4 хлопців, відрами набирали воду і несли її тій сапальниці, яка нас гукала.

Дуже запам'ятався один випадок. Якось сапальниці присіли в кінці рядків перекусити. Зібралися там незаміжні дівчата, всі такі гарні, в ситцевих суконьках в горошок, та й заспівали. А потім без команди почався переспів — місцеві співали свої пісні, а переселенці свої. Співали гарно і ті, й інші.

Вже у зрілому віці, будучи депутатом обласної ради, в сесійному залі записав я рядки пісні, які чув у дитинстві:

*У колгоспі я родилась,
У колгоспі моя мать,
У колгоспі я навчилась,
Книгу Леніна читать.*

Біля мене сидів Матвій Юхимович Деревенча, шановна людина в області, багаторічний голова колгоспу, який сам пише вірші. Спитав мене, де я чув ці рядки. Чув я їх тоді, коли були переспіви під час відпочинку, а співала пісню корінна мешканка Маринового Заславська (ім'я не пам'ятаю). Співала вона її переконливо, гарним голосом, аж очі блищали. Мабуть, вона вірила у краще майбутнє.

Всі мої канікули і канікули моїх одноліток минали у полі. Праця в колгоспі була нашим сімейним доробком — за літо можна було собі заробити на м'яч (бальон – пол.), книги та інше. Наприклад, у сьомому класі за випасання бичків я заробив собі на велосипед (ровер – пол.) відомої моделі «Україна», яким користувався ще й у 70-і роки. Добра була якість...

Роботи в селі учням вистачало на все літо. Після закінчення сьомого класу батько, бригадир польової бригади № 2, довірив мені в числі восьми дорослих їздових роз-

возити людей на роботу в різні кінці колгоспу. За один рейс я перевозив 10-12 жінок. Часто жінки заводили пісню, та вже через 30 хвилин переходили на розмови пошепки одна з одною, обговорювали сільські новини. Про їздового в таких випадках забували.

Я запам'ятав розмову двох незаміжніх удовілих жінок. Ти знаєш, читачу, що з війни не повернулись мільйони чоловіків та молодих хлопців, багато жінок залишилося молодими вдовами. Тому після війни неодружені хлопці були на розхват, а дехто й з одружених чоловіків почав «скакати у гречку». В той час було різне: били шибки за зраду, мастили дьогтем і смолою ворота, перекидали туалети. Заміжні жінки часто принижували вдовиць, по правді кажучи, були серед них ті, які цього заслуговували. Так от коли я віз жінок на гарман, цілком зрозуміло, що з етичних міркувань їх прізвищ не назву, як одна іншій розповіла, що вчора вечером у неї був чоловік (і назвала прізвище). Сказала, що з'їв курку, випив пляшку самогону і пішов додому об 11.00, щоб сказати жінці, що зустрівач знайомого з «робочого» поїзда. А інша каже, що він дуже малий на зріст, що то за чоловік? А та у відповідь: «Буває, я цілими ночами плачу, щоб біля мене хоч хтось лежав. Я його просила, щоб іще приходив, але так, щоб Марія (його дружина) не здогадувалася». Я дуже поважав і поважаю цю жінку, вона не ославила себе, зберегла сім'ю людині, яка до неї приходила, і народила від нього сина. Про що в селі ніхто не здогадувався.

Після закінчення восьмого класу ні батько, а тим більше мати, не знали, куди мені йти далі навчатися. Батько сказав: «Ти вже дорослий, обирай, що хочеш». Я взяв свідоцтво про освіту та інші необхідні документи для вступу і поїхав до Одеси...

В поїзді зустрівся з Василем Швецем із сусіднього села Балайчук, який вирішив стати токарем і їхав вступати до ПТУ № 13. Я теж захотів стати токарем. Коли здавав документи, у приймальній комісії звернули увагу, що у свідоцтві немає трійок, і сказали: «Хлопче, чому ти сюди йдеш, вступи до технікуму». Але я наполягав. Тоді мене зарахували до

окремої групи, яка набиралась з «хорошистів» і повідомили, що через три дні починається навчання.

Я поїхав додому розказати батькам. Вони сказали: токар — так токар. Дали гроші для сплати за квартиру, купили мені костюм, туфлі і модний на той час балоновий плащ.

У визначений термін я приїхав на навчання. У перший день нас познайомили з логарифмічною лінійкою, штангенциркулем, правилами володіння молотком, ключем і т.д. Група була кмітлива, тому вже через 10 днів нас почали знайомити з верстатами ДПП-200 на заводі ЗОР, а через 30 днів ми вже точили сантехнічні згони.

Все було добре, поки не перевели мене у другу зміну. Одного вечора повертався додому через сквер цукрового заводу, і мене зупинили місцеві «фраєра». Відлупцювали, забрали новий плащ і сорочку. На квартиру я повернувся в одних штанах. Хотіли забрати й туфлі, але вони були зношені. На другий день я поїхав додому в чужій сорочці. Мати в сльози, сказала батькові їхати розбиратися. А з ким? Вона мене не пустила знову до Одеси.

Через два дні батько запропонував мені взяти батога (бич пол.) та йти на дальній гарман пасти бичків, щоб не сидіти даремно вдома. Це від нашої хати 4 км. Кожного дня ходив я пішки туди і назад. Зі мною пасли бичків старі досвідчені пастухи Михайло Карич і Степан Гошкович.

На обід мати давала мені в «тор мозок», як дорослому, кусень хліба, два яйця «в круту», пляшку чаю. Все це згорталося в нашу районну газету «Степова комуна». Обідаючи, я завжди перечитував газету.

Одного разу в кінці жовтня я побачив в «Степовій комуні» оголошення, що до Заводівського зоотехнікуму запрошуються випускники школи у додаткову групу на навчання за спеціальністю агроном. А це ж була моя мрія, тим більш, що Заводівка у нашому Березівському районі.

Наступного дня я поїхав до Одеси забирати документи, а ще через день пішки пішов до Заводівки через РТС, через Малахівський ліс (це 15 км).

Коли прийшов до технікуму, на моє здивування мене

зустріла Роза Миколаївна Лосева, яка після реорганізації Маринівської школи пішла працювати до Заводівського технікуму. Вона навчала мене математики, а її чоловік, Леонід Матвійович, фізики — з четвертого до восьмого класу. Ми пішли до директора технікуму, де Роза Миколаївна сказала, що я відмінник і з усіх предметів вона ставить мені «відмінно». Залишилося тільки написати диктант, що я того ж дня і зробив. Так я став учнем технікуму. З цього дня закінчилося моє дитинство, з Маринового я пішов у велике життя.

Взагалі в технікумі мені було легко навчатися, бо в школі я одержав добрі знання, в технікумі мені достатньо було лише уважно слухати лекції. Важко давалася лише іноземна мова, яку в школі викладав, як умів, мій улюблений класний керівник Анатолій Ісакович Вайнер.

У Заводівському сільськогосподарському технікумі мені запам'яталися більше всього порядок і підхід до виховання учнів. Порядок виявлявся у всьому: дисципліна в гуртожитках, дисципліна на перервах — свідомо-педагогічна. Ми навчалися поважати один одного, своїх вчителів і вихователів. Дуже мені були до вподоби нові спеціальні предмети — фітопатологія і ентомологія. Хімію зі школи я знав на відмінно і зараз це мій улюблений предмет. А ентомологію і фітопатологію полюбив, так як там було багато латини (ми вивчали біля 1000 латиномовних термінів). У технікумі у нас було навчальне господарство — 450 га землі, 25 корів, телята, свині. Тут учні отримували перші навички практичної роботи механізатора, свинаря, скотаря, бригадира, агронома, зоотехніка. Кожен учень хоча б один раз був на цих посадах. В технікумі я вперше зустрівся зі справжніми друзями на все життя і головний із них — Олександр Олександрович Павленко (люб'язно ми називали його Пулька). Разом з ним ходили на танці, їздили до нього на Тилігульський лиман на полювання, жили в одній кімнаті всі чотири роки разом з Федором Осипенком, Федором Дерев'янком, братами-близнюками Леонідом і Анатолієм Марценковськими.

Трапився в студентські роки один випадок, про який я неохоче згадую. Разом з братом Кравчишиним І.І. ми достой-

но грали в шахи, а я і в карти. З Павленком О.О. в технікумі ми були неперевершеною парою гри в карти, дуже часто – на інтерес. Синок одного знаменитого голови колгоспу, який кидався грішми, одного разу вирішив зіграти з нами. Ми розкрутили його так, що він програв нам навіть штани. На другий день приїхав його знаменитий батько, викликали наших батьків. Питання стало про виключення нас із технікуму. Оскільки ми навчалися на відмінно і поведінка була «відповідна» – за нас заступилася наша група і комітет комсомолу технікуму. Ми залишилися студентами. Після цього лише один раз я брав карти в руки, коли працював з «зеками» (та про це потім), а Олександр Олександрович Павленко і до сьогоднішнього дня грає в карти на інтерес.

Провчилися ми у Заводівці один рік, потім нашу групу перевели до Вознесенського сільськогосподарського технікуму, а в Заводівці залишилися лише зоотехніки. Прийняли нас там холодно. Але нас завжди згруповував комсорг групи (а згодом технікуму) Федір Осипенко. Він був старший за нас, відслужив армію, а Петро Берекет, наш одногрупник, служив на флоті, так що ми давали відпір як в гуртожитку, так і в місті. Правда, інколи доводилося походити із синцями.

У Вознесенську нашим класним керівником був Ізяслав Львович Жванецький, двоюрідний брат відомого одеського гумориста Михайла Михайловича. Високий на зріст, волейболіст і баскетболіст, він читав нам механізацію сільського господарства. Ізяслав Львович любив спорт і кожен учень групи займався спортом: Катерина Нікул – гімнастикою, Федір Осипенко – легкою атлетикою, Григорій Замараєв – волейболом. Усі мали I розряд. Я займався вільною боротьбою і в технікумі став також першорозрядником, а вже в армії виконав норму кандидата в майстри спорту.

У ті часи технікум давав добрі знання. Досвідчені голови колгоспу краще брали спеціалістів з технікуму, ніж з інституту. Я проходив практику у Миколаївській області, у Єланецькому районі с.Ново-Володимирівка (колгосп ім. К. Маркса). Практика тривала протягом дев'яти місяців – з березня по листопад. Поїхав до села, як і лічило тоді студенту, з

рюкзаком і десятком книг. Головою колгоспу тоді був Ганшин, головним агрономом Журавльов, а головним бухгалтером Василь Васильович Дмитренко, який згодом став головою колгоспу в с.Маринове. На той час спеціалістів з захисту рослин в колгоспах не було. Склади стояли забиті пестицидами, а використовувати їх боялися. Правління колгоспу в квітні призначило мене бригадним агрономом села Ново-Григорівка, а згодом і бригадиром, але функції я виконував агронома з захисту рослин. Для захисту польових рослин був тільки оприскувач садів ОВТ-1. Я бачив як такі оприскувачі використовували у колгоспі М.О. Посмітного і ризикнув пристосувати їх і тут. Перші гектари оброблених посівів кукурудзи, посіяної по соняху, дали такий ефект на другий день, що по селу про мене пішла добра слава. Мені 17-річному, приємно було слухати стільки похвал.

У Ново-Володимирівці я почав писати невеликі оповідання і навіть два опублікував в Єланецькій районній газеті за підписом «Студент». Там написав перший вірш — від того часу пишу лише для себе і дружини. На першу «велику» зарплату за два місяці купив подарунки мамі, татові і сестрам. Особливо намагався догодити сестрам, бо тоді з речами було дуже важко.

З посмішкою згадую випадок того часу. Жив я у чудових людей — дочки і мами, а для мене вони були обидві — бабця-ми Дунею і Дусею. Вони ставилися до мене, мов рідні. Наряд в конторі закінчувався о 19.00, вони мене завжди чекали, щоб разом вечеряти. Навпроти жили тьотя Груня і дядя Вася. Одного разу, повертаючись після наряду, мене перестрів дядя Вася: «Ванюша, зайдіть до нас». Тільки-но я зайшов у двір, як він одразу повідомив жінці, що прийшли гості. Вона до підвалу, вийняла ключ з-під фартушка, відчинила двері та й винесла літровий графинчик вина. Кажу: «Дядя Вася, я не п'ю». А він з радістю: «І правильно робиш, не пий». Випив свою склянку, а потім мою, а мене попросив хоча б пиріжок з'їсти. Я кажу, що мене чекає вечеря, та й пішов до хвіртки. Він каже: «Ванюша, коли я тебе покличу, приходь, а то вона мені вина не дає, а тобі не зможе відмовити». Ми так робили

довго, поки моя хазяйка не сказала: «Ваня, не заходь до Василя, а то зіп'єшся».

В технікумі я був одним з кращих учнів. А таким давали можливість їздити на філоксеру – шукати шкідника на коріннях виноградників в Криму. Наша група один місяць жила в Ялті. Разом з нами «шукали» філоксеру студенти педагогічного інституту. Робота була важкою, зате відпочинок чудовий: майже кожен вечір танці під пісні групи «Бітлз». Ми пошили собі штани «колокол», купили туфлі з гострим носком, нейлонові сорочки, безрозмірні шкарпетки – стали «фраерами-стілягами». Зачіски майже у всіх – «йожик», ті, хто голився, носили бакенбарди.

Випускні іспити здав на відмінно, а тому мав право вибирати місце роботи. Але я мав йти служити в армію, тому мене попросила наша однокласниця Олена Ульянова, яка до того часу вже вийшла заміж, взяти направлення у Вознесенський район в радгосп «Зелений Гай». Я так і зробив. А їй дали направлення до Ленінського району Кримської області. Ми обмінялися направленнями – вона залишилася з чоловіком у Вознесенську, а я з'їздив до Криму. Пробув там п'ять днів, потім одержав телеграму, якою мене викликали до Березівського райвіськомату.

Приїхав у рідне Маринове, але до призову залишилося декілька місяців. Щоб не бити «байдики», пішов до керуючого РТС ім. Т.Г. Шевченка Івана Петровича Безверхнього проситися на роботу. Він вислухав мене і одразу призначив на посаду експедитора торгової бази. За два місяці, які я там пропрацював, об'їхав майже половину України, побував у Білгородській області, Волгограді, Мінську.

Пам'ятаю відрядження до Кіровограда на завод «Червона Зірка» за сівалками СКНК-6, які висівали кукурудзу квадратно-гніздовим способом. Керуючий виділив лише одну автомашину, а сівалок – чотири, ще три автомашини дав колгосп ім. ХХ з'їзду, де головував Беккер. Я виїхав о четвертій ранку, до початку робочого дня був на місці. Одразу пішов у відділ збуту, але побачив оголошення про виступ Героя Соціалістичної Праці О. Гіталова. Ми в технікумі вив-

чали його передовий досвід, звісно, я з великим задоволенням пішов послухати бригадира-героя. Як годилося, перед його виступом секретар парткому заводу розповів про досягнення, про соціалістичне змагання і т.д. Дали слово О. Гіталову. Запам'ятав його основні тези: «Все гарно говорите, але американці вже 10 років сіють квадратно-гніздовим. Наші розвідники привезли вам всі креслення сівалки, а ви натяжний кіл до цієї сівалки три роки проектуєте. Якби інженери-авіатори не спроектували вам пружинку до нього, сиділи б ми і до цього часу без сівалки. А ви про досягнення, та ще й партію втягуєте у своє бездарство»... Я його від тоді став поважати, тим більше, що він закінчив наше Березівське училище механізації.

Пізно ввечері повернулися ми в Березівку. Колгоспні шофери поїхали ночувати додому, а ранком, мовляв, повернутися. Розїхалися. Ранком прийшов до керуючого «Сільгосптехнікою» І.П. Безверхнього і повідомив, що мають привезти з колгоспу сівалки. Він злякався, каже, що Беккер не віддасть. Тоді все ділилося за фондами: дві сівалки мав взяти М.О. Посмітний, одну П.П. Ведута і одну Беккер. Але Беккер залишив собі три, Ведута забрав одну, – а Посмітний наробив шуму на всю область. Перший секретар райкому П.А. Синиця провів розслідування, в результаті якого Безверхній одержав догану, а Беккер на бюро висловився просто: «Треба бути дурнем, щоб на своїх машинах вести сівалки М.О. Посмітному. Він знав, що я не віддам». Згодом М.О. Посмітному виділили сівалки додатково, але я вже служив в армії.

Призвали мене 17 травня 1968 року разом з однокласником Іваном Ляхом. Для нас двох виділили автомашину ГАЗ-51, на якій їхали супроводжувачі по 10 осіб від кожного призовника.

Нас вишикували у дворі військкомату і почали «трусити» торби, які батьки дали на дорогу з провізією на два тижні. Все «зайве» залишили старшинам і офіцерам, а в торби поклали лише те, що було необхідно. Вже в Одесі на призовому пункті клубу Іванова я зустрів ще одного однокласника

Володимира Гольдмана. Там сформували команди і ми з Володимиром потрапили до навчальної частини, розташованої м. Миколаєві. Я — до команди морських піхотинців, Володя — до медсанчастини.

Мені, до речі, служилося непогано. Я був спортсменом, вже в липні виконав норму кандидата в майстри спорту з вільної боротьби. Мав певний авторитет... Але в нашому відділенні служив курсант Цинклер, за фахом бухгалтер, Магега — офіціант з пасажирського судна, які фізично були геть не готовими. Сержанти просто знущалися над ними, а я часто заступався за них. Незабаром мене призначили командиром відділення, пізніше присвоїли звання сержанта і я став заступником командира взводу.

Після закінчення навчання ми чекали відправлення хто на Кубу, а хто у місцеві частини. Там за нами закріплювали молодих солдатів, що закінчили навчання з підводного водіння танків. Одного разу у травні 1969 року під час підводного водіння на Широколанівському полігоні поломався танк. Пам'ятаю, що на танковому підйомному тягачі-крані СПК-5 сталася аварія, в результаті якої я з командиром танку Анатолієм Бондаренком потрапив у 411 госпіталь. Вилікувалися і дуже переживали, аби нас не комісували. Все обійшлося, дослужував я у військовому містечку по вулиці Маршала Говорова, де досі є комендатура.

Після повернення у рідне село через два тижні пішов працювати в «Сільгосптехніку» інженером-будівельником. Для двадцятирічного хлопця це було дуже відповідально, бо мав у підпорядкуванні 70 будівельників різного фаху. Мені дуже допомогли у роботі прораб Михайло Емануїлович Брейтер і Григорій Барон — люди похилого віку, які знали толк у оприбуткуванні матеріалів, в нарахуванні зарплатні і у списанні матеріалів (мій попередник мав з цим великі проблеми). Цього і мене навчили. Плануванню мене навчила Надія Лук'янівна Гоцулюк. Робота у нас кипіла. Добре працювали теслі Василь Ковчак і Михайло Григор'єв, трактористи Олександр Петренко і Григорій Добровольський, електрики Михайло Сокол і Прокофій Яковенко.

Звичайно, інженером-будівельником я став випадково, бо за фахом агроном із середньою спеціальною освітою. Але якщо є бажання працювати, всього можна навчитися.

Недовго працював я в «Сільгосптехніці». Голова колгоспу ім. Димітрова, до якого належало моє рідне Маринове, І.В. Васильєв заїхав до нас і керуючий «Сільгосптехніці» А.Г. Зубач похвалився, що його земляк за декілька місяців розвернув таку роботу з капітального ремонту і будівництва, що тільки мріяти можна. А наступного дня я вже подав заяву про звільнення і пішов працювати до рідного села.

А сталося це так. Коли я приїхав додому із Шевченкового, батько каже: «Тебе запрошує голова колгоспу Іван Васильович Васильєв до контори, хоче з тобою переговорити, щоб ти перейшов до колгоспу на роботу бригадиром садово-городньої бригади. Тоді, в 1970 році, бригадиром цієї бригади був Йосип Дмитрович Лісовський, який цілком справлявся з роботою. Кажу: «Тату, в мене добре виходить у «Сільгосптехніці». Але батько наполягав: «Сходи»...

Прийшов я до контори колгоспу в суботу, голова мене чекав. Запросив до кабінету свого заступника і секретаря партійної організації Богдана Федоровича Шимка. Розмову почав Іван Васильович з того, що в останні роки стало гіршим виробництво в городній бригаді, майже не працює винзавод і т.д. Це на мене ніяк не вплинуло. Тільки подумав: навіщо мені йти з організації, де два вихідних, де добра заробітна платня і мені подобається працювати. Тоді за справу взявся Богдан Федорович, товариш мого батька. Богдана Федоровича у селі поважали не гірше, ніж голову колгоспу. По-перше, був дуже толерантний до всіх мешканців села і міг владнати будь-які, навіть сімейні, «війни». По-друге, він був «своїм» — з переселенців. Розмова склалася приблизно так: «Сьогодні на бюро партійної організації ми прийняли рішення рекомендувати правлінню колгоспу звільнити Йосипа Дмитровича з роботи за... Але це не головне. Пропонуємо тобі очолити цю ділянку роботи. В колгоспі немає кому очолити комсомольську організацію. Ти був се-

кретарем комсомольської групи в технікумі і в армії очолював комсомольську організацію роти. В колгоспі спортивної роботи немає, а ти спортсмен, кому, як не тобі, цим за нятися». Мені стало вже цікавіше, я втрутився в розмову, зауваживши, що можна організувати це все не будучи членом колгоспу. Богдан Федорович погодився, але додав: «Ми хочемо в колгоспі побудувати теплиці, і взагалі більш серйозно зайнятися садом, виноградом і овочами. Легко не буде, потрібно буде працювати цілодобово, як твій тато». Мені це сподобалося, попросив часу на роздуми.

І я ризикнув — дав згоду. А далі все пішло як у ві сні. Мене обрали секретарем комсомольської організації колгоспу, а це означало, в першу чергу, організацію відпочинку сільської молоді і спортивних змагань. Завідувачем Будинку культури був Іван Олексійович Танасійчук, який вважав своїм основним обов'язком відкрити і закрити приміщення. На комсомольських зборах ми прийняли рішення купити більйардні столи, настільний теніс, шахи, шашки, доміно, а головне — програвач з підсилювачем, щоб були танці, які були і раніше, але... З цим рішенням я пішов до Б.Ф. Шимка. Він уважно вислухав і погодився, але коли звернулися до голови колгоспу, той відповів, що це ж купа грошей! Я почав пояснювати йому, що зараз на обліку лише 150 комсомольців, а молоді вдвічі більше. Молодь намагається «змитися», як тоді висловлювалися, з колгоспу. Може статися, як в сусудніх селах Карнагоріві і Чорногірці, де уже зараз працювати нікому, на просапці і скирдуванні працюють наймані бригади, навіть наймані комбайнери. А ще сказав, потрібний спортивний інвентар: п'ять футбольних м'ячів, сітка на ворота, волейбольні м'ячі і сітки, борцівські мати, перекладини, бруси і т.д.

Голова не погоджувався, але Б.Ф. Шимко наполягав на пропозиції молоді. Завдяки цьому Будинок культури став центром культурно-масових заходів. Ми купили два більйардні столи, які встановили спочатку в кімнатах з боку веранди, тенісні столи поставили у фойє Будинку культури, де кожного вечора були спортивні баталії. Михайло

Щидовар, Станіслав Семко грали в більярд так, що партію могли виграти з «одного чи двох кийв». Біля тенісних столів завжди була черга. Кожної суботи проводились турніри з шахів, а переможців оголошувало місцеве радіо. Про спортивні «подвиги місцевого значення» писала стінна газета «Дімитровець». А головне — танці були уже не просто під програвач, а програвач з підсилювачем. Пластинки з сучасною музикою привозила наша молодь, яка навчалась і працювала в Одесі. Закінчувалися танці як правило о 23.00, а то і пізніше.

Спорт ми розкрутили трохи гірше. З боротьбою не все вдалося, але футбольні баталії розгорталися в селі і в районі серйозні. По-перше, ми — Михайло Васильович Когут, Іван Іванович Рим'як, Андрій Іванович Потоцький — з труб зварили футбольні ворота. Там вони і зараз стоять. Кожної весни робили розмітки поля. Коли приїжджали футболісти на змагання з першості району, люди йшли на стадіон, як на свято. Їздили на вантажній автомашині до інших сіл грати у футбол. Керував машиною Іван Опанасович Внученко — Герой Соціалістичної Праці. Хоч наші хлопці рідко посідали призові місця, бо фаворитами завжди були футболісти «Сільгосптехніки», Заводівки, Раухівки, Ряснополя і Березівки, так все ж грали завзято.

Окрема тема, возив футболістів І.О. Внученко. Його ніколи не зупиняли автоінспектори, його ГАЗик знали всі, і всі знали, що він їздить, м'яко кажучи, майже тверезий. Але після повернення з футбольного матчу часто-густо він «вживав», а тому приїздили додому, поки він був більш-менш у формі. Під час поїздок до інших сіл ми брали з собою каністру вина, або «міцне вино» — так називався спирт-сирець, який ми робили для коньячного заводу. Доступ до спиртного був лише у мене — я був і технологом, і бригадиром, і завідувачем складом.

У секретаря комсомольської організації був ще один обов'язок — дипломатичне супроводження «чужаків», що «налітали» на наших дівчат. Це військові з Раухівського гарнізону, яким легше було пояснити, щоб вели себе гідно, не

встрявали в бійку, бо місцеві (не дай Бог його дівчину запросили до танцю) одразу переходили на кулачні бої. Військові знімали ремні і бляхами (куплями – пол.) і захищалися. Іноді бували серйозні травми. Ми з секретарем комсомольської організації гарнізону капітаном Олегом Писаревським домовилися в таких випадках нікого не здавати міліції чи командуванню, бо покарання було важким, аж до карної відповідальності. Такі випадки в нашому селі сталися тільки двічі. Гірше було з сербськими «бандитами». Робочий поїзд Колосівка-Одеса зупинявся на ст.Сербка на 30 хв. Під час таких зупинок по вагонах ходили «сербські», відшукуючи «маринівських», і йшла – стінка на стінку. А все тому, що наші дівчата знайомилися та запрошували у Маринове на танці хлопців з різних сіл. Якщо ті «не так глянули» на місцевих, починалися розбірки.

Декілька нальотів організували «сербські». Вони приїжджали групами на танці в наше село і прямо в фойє починали бити хлопців на очах у наших дівчат. Нічого не залишалось, як захищатися. Ми, в т.ч. і я, навіть штахетами декілька разів їх гнали аж на околицю села. Потім дізнався, що їхній ватажок Фрішко закохався в нашу дівчину Марію Грінечко, а «наші» йому мнуть боки за це. Я його запросив до розмови на правах «рівних». Він погодився, і ми домовилися: ніхто – нікого. З тих пір із сербськими було тихо, а Фрішко до своєї Марії приїжджав навіть до Заводівського технікуму, куди вона потім вступила. Ми з ним ще й потоваришували.

Було і багато інших обов'язків у секретаря комсомольської організації. Наприклад, організація комсомольського весілля, урочистих вечорів, проводів до армії, святкування Дня молоді в останню неділю червня, виступи на всіх урочистих зборах з нагоди державних і партійних свят, проведення комсомольських зборів і бюро комсомольської організації. В принципі, якби не ідеологічні догми, то кращої самоорганізації молоді годі шукати. Навіть зараз, коли мені за 60, не бачу у перспективі, щоб молоді люди з такою цікавістю хотіли творити, відпочивати і бути корисними в суспільстві. А втім, може я помиляюся...

Дуже сподобалася мені пропозиція починати нову справу в рідному селі — відроджувати винний завод, на новий рівень піднімати овочівництво і виноградарство, займатися садом. Навіть їздив вивчати досвід до міста Мерефа Харківської області в інститут овочівництва і садівництва. Професору Сові я сподобався і він написав листа голові колгоспу, щоб мене на три місяці направили до інституту. На нараді голова колгоспу зачитав листа і без вагань сказав бухгалтеру: «Шукай гроші, нехай їде вчитися».

Можна собі уявити, з яким бажанням їхав я до Мерефи. Після приїзду обклав себе книгами, особливо довідниками. А ще — став тінню професора, ні-на крок від нього не відходив. Він передавав мені багатий досвід з великою радістю, бо був на той час людиною похилого віку, а молодші його колеги вважали, що більше знають за нього. Професор порекомендував мені з'їздити на Харківську овочеву фабрику, дав мені відповідного листа. На фабриці директором був рідний брат міністра оборони СРСР А.А. Гречка. Він дав вказівку головному спеціалісту закритого ґрунту серйозно допомогти «одеситу», бо про це просить сам професор Сова, з яким вони товаришували з фронту. Те, що я побачив на фабриці, лише через 30 років отримало розповсюдження в сільськогосподарському виробництві: вирощування овочів на гідропоніці, на солом'яних тюках, які посипані були ґрунтом лише 5-7 см зверху — солома гнила і давала тепло ґрунту, а потім вона ставала органічним добривом для рослин. Помідори запиляли хімічним засобом, гриби печериці вирощували на кінському гної. Я був вражений побаченим. З нетерпінням чекав повернення до Маринового, щоб розпочати справу.

Після повернення з м.Мерефи в 1972 році я вступив до Одеського сільськогосподарського інституту на заочне відділення факультету плодоовочівництва та виноградарства, який закінчив через п'ять років.

На правлінні колгоспу головний агроном Василь Федорович Курник захотів перевірити, чого я там навчився. Я серйозно підготувався і розповів членам правління, що рекомендую зробити в нашому колгоспі. Розповідав з таким

запалом і впевненістю, що аж сам здивувався. А пропозиції мої були дуже прості і зрозумілі. Я пропонував відродити роботу нашого запущеного винного заводу, де є великі амфори і вони простоюють, а ми збираємо яблука в нашому селі і за 40 км возимо на невеликий завод с.Виноградне, де платять нам 10 копійок за 1кг. На нашому заводі був єдиний мідний куб для спиртокуріння на всю Одеську область – він забезпечував якість спирту-сирцю. Далі пропонував побудувати аромні теплиці і теплицю для вирощування розсади, побудувати «шампінйонницю» для вирощування печериць. Провести омолоджувальну обрізку старого саду на площі 35 га, реконструювати парникове господарство, перейти на сівбу в торф'яні горщики. Все це підкріпив розрахунками, які, чесно кажучи, зробили для мене Василь Васильович Дмитренко – головний бухгалтер, і його дружина – головний економіст Одарка Гаврилівна.

Але вразило членів правління те, що вперше ми з Одаркою Гаврилівною пропонували перейти на господарський розрахунок – просили кошти і гарантували їх повернення через 2 роки. Голова колгоспу не ризикнув прийняти таке рішення і вирішив узгодити з районним управлінням сільського господарства, а питання заслухати на загальних зборах колгоспу. Ми з Одаркою Гаврилівною тріумфували, бо були впевнені, що збори затвердять. Якщо відверто, на зборах все затверджували, навіть якщо не хотіли – такою була наша система. Але головний агроном В.Ф. Курник вишукував помилки у наших розрахунках і таки знайшов: не враховано, хто буде ґрунт в теплиці орати, розвозити вантаж. Ми і тут знайшли вихід – купили малогабаритний чехословацький трактор, на який навішувалося 7 видів обладнання.

Проїшли колгоспні збори, на яких я доповідав. Як і передбачалося, збори затвердили наші розрахунки.

Я ніколи в житті не відчував такого піднесення і відповідальності за доручену справу. А коли у нас вийшло, ніколи більше так не пишався результатами своєї праці, як коли працював бригадиром.

...Після зборів на нараді попросив В.П. Галіту – головного

інженера і С.Д. Горюлюка — бригадира тракторної бригади надати допомогу і взятися за виконання всіх рішень загальних зборів. Одержав добро від голови колгоспу.

Винний завод почали капітально ремонтувати досвідчені фахівці. Душею заводу була котельня, до цього у ній працював Степан Войткович Орловський. Він відремонтував котла, одержав відповідні дозволи від котлонагляду, оновив всю електромережу в котельні, на транспортерах, різачках, пресах.

Взяли участь у відбудові винного цеху, а згодом і реконструкції обладнання, Михайло Іванович Сабрам і Іван Михайлович Курник. Працюючи на винзаводі, ці люди стали майстрами високого класу. Головне, що вони капітально відремонтували і реконструювали мідний куб — гордість Маринівського винзаводу.

На вулиці стояли три залізобетонні амфори, в середині оброблені рідким склом. Кожна з амфор мала 10 тис. декалітрів. Їх відремонтували два Шимки — Михайло Іванович і Василь Михайлович. Технологія використання амфор була такою: з саду автомашинами привозили яблука (які тоді ніде було здавати) до амфор, де стояли різачки, різали їх транспортером, він подавав масу нагору до амфори, де відбувалося бродіння. Потім до цієї маси додавали до 1 тонни цукру, щоб швидше відбувався процес. Після бродіння сусло (яблучна маса) насосами закачувалося в «куб», де С.В. Орловський, М.І. Сарбам, І.М. Курник робили з нього «міцне вино» — так офіційно називали спирт-сирець (а в народі — самогон). Таким чином ми не давали пропадати яблукам. Потім під час здачі спирту-сирцю до державних винзаводів переоформляли спирт на фрукти і перевиконували обов'язкові плани до 500 і 600 %.

Місцеві любителі випити з «бадеги» не вилазили — там продавали на розлив і давали на закуску колгоспну ковбасу, курчат, сало, помідори, огірки. Все було своє. До нас за «вином» приїжджали з усіх навколишніх сіл: Шевченкового, Балайчука, Чигрина, Нейкового, Новоселівки. Голова колгоспу попросив зробити «доброї», І.М. Курник на домашньому са-

могонному апараті перегнав її і одержали відмінний «Кальвадос». Тепер про це можна писати. Іван Васильович мав своїх 100 кг оковитої на «дрібні» витрати. Сам він не вживав, зате головний інженер привозив дефіцитні запасні частини, а голова колгоспу швидко завозив матеріали – метал, електроди, карбід, скло, плівку і т.д. для будівництва теплиць. Наше міцне вино було «візитною карткою» для будь-якого закладу району чи області. Іван Васильович казав мені сміючись: «Як шкода, що пляшки скляні, багато не візьмеш, а каністра – це забагато».

...Теплиці почали будувати за індивідуальними кресленнями. Вибрали місце біля тракторної бригади, бо неподалік був Бугський водогін, а ми мали домовленість, що розраховуватися за воду будемо овочами. Просверлили артезіанську свердловину для підстраховки.

Напіварки виготовляли на заводі «Січневого повстання», привозили на майданчик, а там вже місцеві механізатори болтами з'єднували дві піварки. Вже були підготовлені бетонні фундаменти, автокраном підіймали арки, ставили на фундамент, а між собою з'єднували металевими прутами.

У перший рік змонтували три теплиці по 500 м², а на другий рік була закуплена блочна теплиця на 1800 м². Нижче теплиць побудували «розводку» – зимову теплицю на 100 м² для розсади. Вирощену розсаду висаджували в теплиці, які ми накривали поліетиленовою плівкою. Тоді це було небаченим дивом, збиралися цілі екскурсії з нашої і довколишніх шкіл, приїжджали з району всі керівники, а відомий на той час голова колгоспу М.О. Посмітний направив до нас головного агронома свого господарства Василя Юхимовича Єфіменка, бо сам був уже без ноги. Не менш відомий голова колгоспу Павло Пилипович Ведута сам приїздив, а через тиждень приїхав до мого батька заступник П.П. Ведути Абрам Ісакович Гольдман, який познайомився з батьком під час спільної роботи (а ми з його сином були однокласниками), і запропонував переговорити зі мною та вмовити переїхати до с. Ставкового і побудувати там такий тепличний комплекс. Обіцяв квартиру

і зарплату у два рази більшу, ніж у Мариновому. Але я не погодився.

...В теплицях працювала молода бригада тепличниць, у складі якої були Ірина Володимирівна Каперець, Марія Іванівна Орловська, Валентина Григорівна Целік, Ганна Юрївна Лебеденко. Здавали огірки спочатку за безцінь до заготівельної контори, яка потім перепродавала їх в 10-15 разів дорожче до кафе та ресторанів. Одного разу до теплиць завітали новий голова колгоспу Василь Васильович Дмитренко (І.В. Васильєва направили на укріплення іншого господарства нашого району), начальник управління сільського господарства П.А. Котенко, перший секретар райкому партії І.О. Кірик. Було видно, що вони вже посмакували наше «міцне вино».

Перший секретар спитав мене, як справи. Добре, кажу, але навіщо вирощувати, мучитися, якщо гроші рахують інші. Голова на мене цикнув. Але перший секретар велів продовжувати. Ну я і розповів, що директор заготівельної контори А.І. Фірер бере овочі у нас за безцінь, причому ми ще самі йому возимо. В той же день він їх перепродує у 10 разів дорожче. І.О. Кірик зауважив Котенкові, що так не має бути, треба з теплиць самим продавати, а з відкритого ґрунту — Фірерові. Наступного дня ми вже самі першу партію огірків завезли до військового містечка Раухівки, а потім почали реалізовувати там, де більше платили.

В кінці року я і мої працівники отримали преміальні в розмірі піврічного окладу. Після цього всі хотіли йти працювати до нас.

Ми ще побудували приміщення для вирощування печериць. Готували компост в приміщенні лісозахисної станції по вулиці Леніна (за хатою Рожнових). Міцелій привозили з Харкова. Коли я пішов підписувати накладну до директора О.А. Гречки, він поцікавився, як справи і подарував мені чорнильну авторучку з золотим пером. До сьогоднішнього дня бережу її як один із самих цінних подарунків.

Гриби ми возили кожного дня кошиками в поїзді Одеса-Колосівка до двох ресторанів — «Одеса-Головна» і «Морсь-

кий вокзал». Директори ресторанів зустрічали нас, як дорогих постачальників. Наша мала грибниця приносила доходу не менше ніж великі теплиці.

Вдалими в роки мого бригадирства були і овочі у відкритому ґрунті. Два роки ми отримували більше 150 центнерів помідорів з гектара без поливу. Це навіть і на сьогоднішній день гарний урожай. А домагалися ми цього тому що 20% тепличних огірків відпускали заготконторі і домовилися з заступником директора заготконтори Аркадієм Сергійовичем Непомящим про те, що він з моєї бригади буде забирати продукцію в необмеженій кількості в першу чергу. Свого слова і він і я дотрималися. Аркадій Сергійович домовлявся відправляти помідори до Москви, а тому ми збирали їх «молочними» діаметром не менше 5см. Вони ніколи на полі не гнили. Затарювали ними ящики по 35 кг, і прямо з поля завантажували у вагони. Поки ешелон доходив до Москви, «молочні» помідори ставали червоними.

Всі огірки з нашої бригади мали бути стандартними і заквашувалися в Березівці на засолочному пункті. За високі врожаї овочів наша садівничо-городня бригада двічі була занесена на районну «Дошку Пошани», а бригадир став переможцем серед комсомольсько-молодіжних бригад області і одержав Почесну грамоту обкому комсомолу, яку особисто вручив мені перший секретар обкому комсомолу Руслан Боделан.

Виноградники, які я одержав від попередника, були малопродуктивними. Причина одна – непрофесійне ставлення. В перший же рік ми зібрали потенційних обрізувальників винограду, яких прямо в полі навчали досвідчені спеціалісти Таїса Павлюк, Роза Беккер, Петро Мякін, Михайло Кравець, Йосип Лісовський. Наука не важка, люди совісні, а тому обрізали, як навчали. Весною і літом ми два рази обприскували сади і виноград проти хвороб і шкідників. І мали гарний врожай, навіть бочок не вистачало для вина, частину сусла водовозкою возили до радгоспу – заводу у Жовтнівку і дуже дешево здавали.

Два роки, коли я був бригадиром, одержували стабільно

високий урожай винограду. А мали ми 75 га європейських сортів біля Чигринського ставку і 55 гібридних за тутовиком (шовковицею) біля гарману. Ще 10 га було там, де зараз дачі, за ставками. Врожай збирали по 50 центнерів з 1 гектара. Це було не так давно – 35 років тому...

Маринівський сад знали за межами району, в першу чергу, за черешню сорту «Драгана жовта». У нас було 15 га молодого саду під Чигрином і 35 га старого саду за цвинтарем. Яблука переробляли на міцне вино, сливи і вишні продавались свіжими. Черешня користувалася такою популярністю, її наперед замовляли. В.В. Дмитренко давав мені вказівку, куди, скільки і кому відпускати. Два роки ми поставляли черешню в одеський знаменитий гастроном № 1, розташований на Дерібасівській. Він сам вивозив черешню прямо з саду, давав своїх вантажників, а директор завжди передавав гостинці нашим охоронцям і обліковцям.

Мені дуже подобалося бути бригадиром. Я не ходив на роботу — літав! Це були мої найщасливіші роки в житті. Саме в цей час я одружився з Марією Іванівною Орловською, з якою щасливо прожив ось уже 38 років.

Але сталося так, що в Маринівській сільській раді звільнили голову. За рішенням бюро партійної організації колгоспу ім. Димитрова секретар партійної організації Дмитро Миколайович Пронін рекомендував мене, як депутата сільської ради, очолити сільраду. Голова колгоспу спитав про моє бажання. Я відповів приблизно так: «Мені дуже подобається моя робота, я тільки-но розпочав робити серйозні справи. Мені лише 22 роки, в сільській раді треба вирішувати сімейні сварки, розподіл майна і т.д... Я не хочу бути головою сільської ради». Секретар партійної організації піднявся і каже (дослівно пам'ятаю його виступ): «Він собі ціну набиває, наче більше ніхто не впорається з його бригадирством». Я скипів, але напроти сидів батько, член бюро, приставив пальця до губ. Мовляв, мовчи. Я ніколи б не ослухався батька.

Наступний день відбулася сесія сільської ради (чистої води формалізм), мене обрали членом сільвиконкому, а

сільвиконком рекомендував сесії вибрати мене головою. Сесія вибрала. Я, як годиться, щиро подякував, щось пообіцяв, а прийшовши додому, не зміг проковтнути комок у горлі. Нічого не поробиш...

До складу Маринівської сільської ради входили вісім сіл, чотири колгоспи. Серед них колгосп «Перемога», головою якого був Михайло Юхимович Самборик. Це дуже поважна людина, авторитетна, він працював у самого М.О.Посмітного головним інженером. До складу цього колгоспу входили село Балайчук, хутори Фраєр і Петровського; село Онорівка входила до складу колгоспу «ХХІ з'їзду», де головою був сам М.О. Посмітний. Колгосп імені Щорса очолював Яків Федорович Чепелев, який до цього працював головним зоотехніком в знаменитому на той час радгоспі ім. 40-річчя Жовтня. До складу колгоспу входили села Черногірка, Червоне, Оленівка і хутір Добрий (Кацалапка). Наш колгосп ім. Димитрова очолював Василь Васильович Дмитренко (у Мариновому було 412 дворів і 3,5 тисячі мешканців).

До мене голова сільської ради був формальною особою, яка лише підписувала довідки, інколи не знаючи для чого, кому. Вся робота трималася на беззмінному секретареві сільської ради Зінаїді Федорівні Шуліченко. Вона зайшла до мене і каже: «Ви закінчили технікум, навчаєтеся в інституті. Ви будете міняти секретаря на більш освічену людину чи ні?» Я відповів, що інститут розуму не додає, як і стаж роботи не дає право беззмінно працювати на одному місці до пенсії. Ми порозумілися. Звичайно, вона допрацювала до пенсії, а мені потім сказала, що боялася мене і такої відповіді не чекала.

Сидіти без діла не можу і завжди шукав роботу. А в сільській раді, якщо робити все, то не переробиш. Тим більше, що в ті часи основною фігурою був голова колгоспу, бо мав матеріальні ресурси.

Колектив сільради був досвідчений. Головним бухгалтером працювала П.З. Неділько, податки збирала М.В. Кравчик, начальником військово-облікового столу почала працювати моя дружина М.І. Ніточко.

Треба було з чогось починати. Прочитавши обов'язки голови сільської ради я збагнув, що їх важко виконати – неможливо. Розповів батькові, а він відповів просто: «Ти старайся так, як і бригадиром старався».

Почав сам себе вантажити роботою. Ми відновили в селах роботу художньої самодіяльності. Коли на свято до Маринового приїжджали мешканці з Балайчука і Черногірки з концертами, у Будинку всі 450 місць були зайняті. Такі відвідини завжди закінчувалися гарно накритими «полянами». Змагалися за кращу постановку вистав.

Більш енергійно запрацювали бібліотеки. Зайнялася сільрада і впорядкуванням сільських кладовищ.

У 1972-1974 роках водогони були лише у Мариновому і по одній вулиці в Балайчуку. Санітарний лікар району Василь Григорович Осипенко постійно писав про те, що колодязі, якими користуються жителі сіл Маринівської сільської ради в антисанітарному стані, а вода для вживання непридатна. На виконкомі ми декілька разів розглядали ці питання, але члени виконкому лише знизували плечима: що поробиш, немає коштів.

Я звернувся до жителів с. Маринового Федора Степановича Пацканя і Михайла Івановича Шимко з проханням просто так, для самих себе, відремонтувати колодязь за Семком (місцева назва). Спочатку вони дивилися на мене, як на дивака, а потім погодилися. Михайло Іванович сказав: «Для самих себе ж робимо».

Потім до них долучилися інші сусіди. Так спільними силами і відновили колодязь.

Ця звістка швидко рознеслася по селу. На нараді в конторі колгоспу секретар парторганізації Д.М. Пронін подякував мені, як комуністу, за ініціативу і проведену роботу. Голова колгоспу дав розпорядження бригадиру будівельної бригади Михайлу Васильовичу Шимку почистити центральні колодязі в селі. За два тижні почистили колодязі біля лікарні, біля млина, біля стадіону, біля І.Д. Сабрама, біля В.В. Соловійова і на площі біля мосту на вулиці ім. Леніна. Це був, образно кажучи, тиждень чистої води. Але ремонт цебриння і горловин,

«журавлів» і крутил зробили, як в колгоспі – не якісно. Вже коли стала головою сільської ради моя рідна сестра Люба, тоді зробили якісний ремонт 17-ти колодязів.

За кошти сільських рад і колгоспів відремонтували колодязі і в інших селах.

Якось на семінарі з питань санітарного стану населених пунктів мене вразив виступ головного лікаря С.Я. Павлова, який сказав, що в районі немає майже жодної школи, де б не було педикульозу (вошей). Ми поставили питання на виконкомі сільської ради про систематичну перевірку учнів. Виступив М.Ю. Самборик і сказав коротко і ясно: «Щоб не було вошей – треба мити наших селян, треба в колгоспі побудувати баню». Дійсно, господарським способом, без документацій і всяких узгоджень ми баню збудували. Там милося все село: у п'ятницю – жінки, в суботу – чоловіки.

Голови колгоспів пообіцяли побудувати бані і в інших селах, що згодом і було зроблено.

В 1970-ті роки основним «виробничим» завданням сільрад була заготівля лишків сільськогосподарських продуктів у населення. Це дуже хороша форма заготівлі молока, яєць і м'яса, прийнятого від населення, якби не горезвісний план. План надавали всім сільським радам на заготівлю будь-яких видів тваринницької продукції. Населення вважало це зручним, але держава платила в два-три рази менше, ніж на базарах.

Були розроблені умови змагання серед сільських рад району, та передбачені відповідні моральні і матеріальні стимули. Наша Маринівська сільська рада за показниками роботи в 1974 році зайняла перше місце. Зрозуміло, що дуже приємно було всьому виконкому сільської ради, і з такої нагоди голови колгоспів Самборик М.Ю., Дмитренко В.В., Чепелев Я.К. накрили стіл «на цибульці» (це на стук двох колгоспів – ім. 17 Партз'їзду і ім. Димитрова). Запросили передовиків виробництва, торгівлі, районних керівників, приїхав голова райвиконкому Сафронів Олександр Олексійович. Він оголосив спільне рішення бюро Березівського райкому партії і райвиконкому. Мене нагородили Почесною грамотою Березівського райкому партії і позачерговою можливістю купити за свій ра-

хунок мотоцикл МТ-9, а секретаря сільської ради Шуліченко З.Ф. Почесною грамотою і грошовою премією в розмірі місячного окладу.

На посаді голови сільської ради мені довелося пережити дві важкі події. В 1973 році на Маринівський фермі було виявлено захворювання тварин на ящур, а також одна корова сказала. Ця подія вважалася надзвичайною не тільки в області, але і в державі.

У село понаїжджало багато працівників із обласної ветеринарної міліції. При виконкомі сільської ради було створено надзвичайну комісію, яка прийняла відповідні обов'язкові рішення для виконання всіма мешканцями села. Ця хвороба дійсно дуже страшна, а тому заходи були відповідні. Саму ферму села було оборано, щоб на територію не міг потрапити жоден транспортний засіб. Було зроблено дизбар'єр біля в'їзду на ферму, а поряд встановлено пароформалінову камеру. На прохідній чергували працівники ветеринарної міліції з Одеси. Так тривало цілий місяць, потім хвороба відступила і карантин з села було знято, але ферма ще залишалась під карантинном до Нового року. Також підтвердився факт сказу корови. Всі працівники (біля 20 осіб), які мали контакт з цією твариною, а також дояркою, яка доглядала за нею (в т.ч. мій батько – тоді був завідувачем ферми) потрапили до лікарні і 21 день їх кололи.

Під час моєї роботи головою сільської ради була у мене ще одна неприємна місія. Рішенням Політбюро ЦК СРСР П.Ю.Шелеста було звільнено з посади Першого секретаря ЦК КПУ за те, що він написав книгу «Україна радянська». В Москві вгледіли націоналізм у поглядах П.Ю.Шелеста, тому було дано команду всі його книги з бібліотек сільських рад вилучити і спалити, про що скласти відповідний акт. Я так і вчинив, але одну залишив для себе. Невдовзі мене запросили до особливого відділу Раухівського гарнізону (знаю, хто на мене «настукав») і зі мною «провів відповідну роботу» працівник КДБ. Я книгу віддав, сказавши, що лише хотів почитати, а потім знищити, він посміхнувся, але негативних наслідків цей інцидент не приніс. Десь через місяць

мені капітан КДБ (вже в пагонах) толерантно запропонував співпрацювати, навіть за цю «важливу роботу» обіцяв платити гроші, але я також толерантно відмовився, посилаючись на завантаженість основною роботою, і на те, що у мене нічого не вийде. Він не наполягав.

Мені ще раз довелося зустрітися з тим капітаном. В нашому селі Маринове церкви не було, а покійників відспівував Сабрам Іван Данилович, дуже набожна людина. Коли везли покійника на кладовище, по дорозі співали молитви, а це, на думку комуністичної влади, — пропаганда релігії. От мене і попередили. Після зустрічі з тим КДБістом молитви співали лише на кладовищі.

Так сталося, що я ще не раз зустрічався в своєму житті зі спецорганами, але будучи головою сільської ради я втретє зустрівся з ними вже на серйозному рівні у відділі служби безпеки за... політичні анекдоти. Я міг по декілька годин їх розповідати, не повторюючись. Одного такого разу біля Будинку культури Курник Олександр Степанович, маючи магнітофон, запропонував мені: « «Травани», а я запишу». Так і зробили — біля трьох годин співав коломийки, які сам і писав: «Біля баби Соні...», «Маринівський фраер», «Пилорамні забави» і т.д., а також анекдоти. Хтось (не знаю хто) знову доповів, зі мною провели серйозну розмову, а тому після такої зустрічі я розповідав анекдоти лише на кухні і то не всім. Потім відбулася ще одна зустріч з КДБістом, але про це пізніше.

Маринівська сільрада мала добру славу в районі і на мене звернув увагу перший секретар райкому партії Кірик Іван Олексійович. В результаті відділ кадрів і сектор обліку райкому записали моє прізвище до резерву керівників.

В березні 1975 року мене запросив на співбесіду другий секретар райкому партії Григорій Іванович Марценюк, якого до цього я знав як першого секретаря райкому комсомолу. Ми поговорили про сільське життя, про стан справ з культурно-освітніми закладами, про молодь. Під кінець розмови він звернувся до мене по імені і батькові (до цього звертався на «ти», а я на «ви»), сказав, що є пропозиція рекомендувати

мою кандидатуру секретарем партійної організації радгоспу ім. 17 Партійної конференції. Про це господарство я нічого не знав. Григорій Іванович запропонував подумати і порадитися. Я відповів, що швидше за все не погоджусь. Та він попросив не спішити з висновками.

До Березівки я добрався єдиним транспортом на той час — машиною ГАЗ-51, яка везла вершки в бідонах. За кермом — Герой Соціалістичної Праці Внученко І.О. Тепер я думав, як потрапити додому. Тут мене наздогнав шофер Кавчак Михайло і повідомив, що голова колгоспу чекає мене в ресторані. Приїхали до ресторану — стіл замовлено на 4 персони, присутніми були два інструктори з райкому Молтянов В. і Хоренко О.І. Ми добре пообідали. Всі вони знали пропозицію щодо моєї кандидатури і висновок зробили приблизно такий — співчуваємо, це 17-а Партконференція, а не Дмитрове.

Звичайно, приїхавши додому, розповів рідним про пропозицію, на що вони запропонували не спішити і подумати. Лише дружина Марія Іванівна сказала чесно: «У нас маленька донька, я б не хотіла їхати, мені тут непогано» (а жили ми разом з моїми батьками).

Я почав цікавитися посадою, одержав вичерпну відповідь: радгосп ім. 17-ї Партконференції — найбільше господарство в районі, директор радгоспу Горобченко Володимир Леонідович пропрацював 12 років, при ньому змінилося 12 секретарів партійної організації. Я мав бути 13-тим. Там не витримав сам Буглак Іван Іванович, який товаришував із секретарем райкому партії Желіховським В.П., головою райвиконкому Муринським А.В., начальником управління сільського господарства Близнюком А.Ф.

Я подумав, приїхав в район і відмовився від пропозиції, але через тиждень мене вже викликали до першого секретаря райкому Кірика Івана Олексійовича, який сказав приблизно так: «Тебе партія посилає не на відпочинок, а на важку роботу, там люди працюють, які прийшли з місць позбавлення волі. Кому, як не молодим і т.д.» Я погодився.

Радгосп

Вибрали мене секретарем партійної організації радгоспу ім. 17-ї Партконференції у листопаді 1975 року. Збори почалися у коридорі контори, бо Будинок культури був закритий, а завідувача не змогли знайти. Згодом з'ясувалося, що він напередодні випив зайвого. Через 15 хвилин після початку зборів прибіг хтось і повідомив: «Відкрили!» Другий секретар райкому партії Григорій Іванович Марценюк дав команду перейти до Будинку культури. Збори були відкриті. Коли запропонували мою кандидатуру, із залу залунали вигуки, що він ще «пацан», дуже молодий і в 24 роки партійну організацію йому довіряти не можна.

Надали мені слово. Що я міг розказати? Сказав, що дійсно молодий, що був секретарем комсомольської організації колгоспу і головою сільської ради. Я не наполягав дуже на моєму обранні, бо головою сільської ради дійсно відчував себе дуже комфортно. Тоді піднявся Ярослав Іванович Кочмар, голова Червоноармійської сільської ради і сказав буквально так: «Він дуже молодий, але про те, чого домоглася Маринівська сільська рада під час головування Івана Івановича, ми можемо лише мріяти...»

Підтримав його М.П. Шиптикіта, який працював в РО «Сільгосптехніка» і знав мене.

Слово взяв другий секретар райкому партії Г.І. Марценюк Його виступ був приблизно таким: «Ваш директор Володимир Леонідович Горобченко, людина «крута», досвідчена і з ним важко працювати підлеглим, парторги не витримують морального навантаження, такі висновки можна зробити з їх розповідей. Постійне «цькування» один одного, а інколи і колективу. Ми знаємо про цю ситуацію і тому рекомендуємо Івана Івановича Ніточко парторгом, щоб стримував інколи Володимира Леонідовича від ...», — і замовк.

Мене обрали секретарем партійної організації, але великої радості чи задоволення від цієї події я не отримав.

Після зборів я залишився в Червоноармійському перено-

чувати. Мене привели до гуртожитку і поселили в кімнату «люкс». Це був робітничий гуртожиток на 20 кімнат по чотири ліжка в кожній, а дві кімнати біля входу виділили для почесних мешканців. Я зайшов до кімнати. Шафа з виламаними дверцятами, стіл з трьома ніжками та замість виламаної ніжки стілець. Ліжко з двома ватними матрацами, подушка, ковдра та два брудних простирадла. Ліг я спати одягнутий. Цілу ніч гуртожиток гув, як вулик, до мене в кімнату часто стукали, запрошували до столу. Я майже не спав, а ранком за звичкою, як у колгоспі, о 6.00 був у конторі радгоспу, але там знайшов лише сторожа, який повідомив мені, що директор приходить на 9.00, але о 8.00 він у гаражі, куди я і пішов. Дійсно В.Л. Горобченко пройшов повз мене і буркнув щось під ніс, попрямував до диспетчерської. Я за ним. Там він дуже артистично давав вказівки — куди яку машину направити. Після наряду директор пішов до контори, а мені ні слова. Я мовчки за ним. Він до кабінету — я за ним, але секретар веліла мені зачекати. Я присів, просидів 10 хвилин, мене не запрошують. Тоді піднявся та й зайшов без запрошення і питаю: «Володимире Леонідовичу, в чому справа? Що сталося за ніч?» Він каже: «Нічого. Просто кожен робить свою роботу: я керую радгоспом, а ти партійною організацією, ти навіть зарплатню отримуєш в райкомі партії, то і керуй»...

Я такого не чекав. Директор не показав мені робочого кабінету, не надав службової автомашини, не познайомив зі спеціалістами господарства. Я на це кажу: «Володимире Леонідовичу, коротшого анекдоту я ніколи не чув, хоча він не дуже смішний, але з вас я сміюся». Йому, мабуть, ніхто так не перечив. Схопився і перейшов на підвищений тон: «Що ти можеш зробити?» І це в перший день моєї роботи. Я піднявся, пішов до автогаражу, де стояв мій мотоцикл МТ-9, і ним поїхав спочатку до райкому партії, а потім до Маринового в сільську раду.

Коли заїхав до райкому, там нікого не було з секретарів, а тому в приймальні я попросив передати другому секретарю райкому партії, що з В.Л. Горобченком може працювати лише

робот, бо нормальна людина має нерви і може «зірватися» й наробити біди. Я сказав це образно, а секретарка Марія Іванівна передала буквально дослівно.

Вже ввечері до сільради подзвонили з райкому, щоб я приїхав. Але я не поїхав ні на другий день ні на третій. І взагалі передзвонив, що з таким керівником...

Через тиждень викликав мене до райкому телефонограмою перший секретар І.О. Кірик. В приймальні було багато людей, яких я не знав, а серед них і В.Л. Горобченко. Підійшовши, лагідно спитав: «Чого ж ви не виходите на роботу, ми все владнали, а тоді я просто не на ту ногу встав». Я голосно спитав: «А яка нога у вас не нормальна?».

Перед нарадою до кабінету першого секретаря запросили мене, В.Л. Горобченка і Г.І. Марценюка. Іван Олексійович Кірик в лоб Горобченку сказав, що в нього багато люті до керівників, що любить він лише себе, боїться, щоб не підсиділи. «Так знай, його (показавши на мене) ми тобі «з'їсти» не дамо, зрозумів?»

Іван Олексійович був дуже чуйною і доброю людиною. Першим секретарем райкому партії він пропрацював в районі дванадцять років. Особисто в мене лише добрі спогади про нього. Він був фронтовиком, дуже вимогливо ставився до підлеглих.

...Після наради В.Л. Горобченко підійшов до мене і запропонував їхати. Приїхавши до контори радгоспу, він викликав коменданта гуртожитку і наказав до вечора приготувати кімнату для секретаря партійної організації — ту саму кімнату, в якій я вже одну ніч ночував.

Потім він передзвонив завідувачу автогаражом В.І. Мойсеєнку і дав розпорядження підготувати парторгу автомашину «Москвич» для службового користування.

На обід до їдальні радгоспу разом зі мною пішов сам директор, він вважав, що для мене це дуже велика честь, хоча я дійсно вдячний йому за цей вчинок. Нас зустріла привітна жінка Діна Афанасіївна Федорук — чудова людина і чудовий повар. Я півроку жив без сім'ї в гуртожитку і весь цей час харчувався в їдальні, жив, як «вареник в маслі».

Так почалося моє трудове життя в радгоспі.

Радгосп ім. 17-ї Партійної конференції приміське господарство. До нього з райцентру всього 10 хвилин. До складу радгоспу входили такі населені пункти: с. Червоноармійське – центральна садиба господарства, де були розташовані контора, автогараж, будівельна дільниця, центральні склади; хутір Першотравневий – перший відділок; с. Ульянівка – другий відділок, с. Семихатки – третій відділок; с. Шаці – четвертий відділок. Радгосп був одним із найбільших господарств не тільки в Одеській області, а і в Україні. У Березівському районі господарство займало 11% орної землі.

Тваринницька галузь тут була на висоті. Ми тримали 8263 голови великої рогатої худоби, з них 1531 корова (такої кількості у наш час в суспільному секторі не отримає жоден район області). А ще мали 3 тис. свиней. На центральній садибі у 1976 році був збудований доїльний зал. Передовими доярками були А.П. Новохацька, М.І. Кучеренко, Г.П. Марків, О.М. Красічка, О.І. Перепека, Т.М. Новохатська.

Навантаження на одну доярку досягало 25 корів. У радгоспі працювало 90 основних доярок і 15 підмінних. А в кожній – сім'ї, чоловіки, діти. Дітей потрібно зібрати до школи, дитячого садка, ще треба приготувати їсти, обробити свій город і т.д. Враховуючи контингент доярок, серед яких були, в основному, приїжджі і жінки, які повернулися із місць позбавлення волі, то майже щодня сотня корів була недоглянута. Основним завданням завідувачів ферми було роздоїти корів, бо часто були випадки, коли доярка «пішла в запій» на 3-5 днів і, якщо корову не доїти, вона перестає давати молоко.

У літні місяці виганяли тварин до літніх таборів.

Радгосп міг собі дозволити утримання великої кількості тварин, бо був державним підприємством, яке належало до м'ясо-молочного тресту, очолюваного протягом моєї роботи Мірошниковим М.А., а згодом Мелешком Д.Р. (останній став на 5 років директором нашого радгоспу).

Тваринництвом у радгоспі займався чудовий фахівець Арсентій Семенович Перемот – головний зоотехнік. Коли я прийшов до радгоспу, він вже працював і користувався

авторитетом не тільки у районного керівництва, а і серед тваринників. Якщо директор радгоспу відлучався, то дуже часто його обов'язки виконували А.С. Перемот, а згодом Л.Г. Ткаченко – головний інженер, також В.О. Нечапорук – головний агроном.

Арсеній Семенович знав про тваринництво все, був дуже порядною і вимогливою людиною. Але траплялися і прикрі випадки. Наприклад, одна доярка, яка прийшла з місць позбавлення волі, на цілком зрозумілі і професійні вимоги Арсенія Семеновича, наділа йому відро молока на голову на очах всього колективу. Я теж був там, присутній і вирішив покарати доярку і вже зібрався скласти протокол. Арсеній Семенович мені лагідно сказав: «Синоку, ну приїдуть, заберуть, і досидить вона своїх п'ять років, які не досиділа (вона була достроково звільнена), кому від цього легше?».

В рослинницькій галузі керували люди, яких я вважав і вважаю своїми товаришами. Це – Леонід Григорович Ткаченко і Василь Олександрович Нечопорук. Вони не знали втоми, ми працювали цілодобово. Леонід Григорович і Василь Олександрович допомогли мені адаптуватися у радгоспі. А ще багато мені допомагали Павло Григорович Ткаченко – бухгалтер радгоспу і головний бухгалтер Борис Романович Касьяненко.

При тому контингенті, який працював у радгоспі, було досягненням своєчасно сіяти, збирати, продавати державі зерно. Радгосп продавав 3-4, а в окремі роки 8 тис.тон зерна, ще й потрібно було утримувати велику кількість поголів'я тварин. Працювалося нам, молодим керівникам, весело, з натхненням, від роботи ніхто не ухилився. Одного разу під вечір я зустрів на роздоріжжі Ряснопіль-Шаці Нечепорука і Ткаченка. Вирішили, що не гріх буде після важкого дня перехилити по чарці (хоча я не пив в той час, але участь завжди брав). Кинули на пальцях, випало мені поїхати на х. Шаці по горілку і закуску. Коли під'їхав до умовленого місця – а там вже стіл накритий. Накрив його Олександр Митрофанович Шаповаленко, голова колгоспу «Іскра» із села Ряснопіль. Стіл чудовий – навіть сало було. Я із захопленням слухав

розповіді Олександра Митрофановича про те, як треба керувати колективом. Він говорив щиро, відверто. У нього як раз не склалися стосунки з секретарем партійної організації, а з райкому направили, як він висловився, не кращого товариша Івана Івановича Чугая, вже на той час відому особу в районі, не менш авторитетного, ніж О.М. Шаповаленко, Олександр Митрофанович висловив припущення, що на «підсадку». На щастя, так не сталося і І.І. Чугай ніколи б такого не вчинив, я тепер впевнений, тому що через два роки я змінив його на посту голови колгоспу в с.Чорногірка.

Головне, що ми засвоїли для себе з нашої довгої розмови до третьої ранку біля багаття, завжди треба триматися разом, не здавати один одного. Олександр Митрофанович дав високу оцінку нашій дружбі «на трьох», як він жартома висловився. Ми шанували Олександра Митрофановича і цінували його відвертість. Потім, будучи головою райвиконкому (а він тоді залишався головою колгоспу), ми зробили разом в с.Ряснопіль багато спільних проєктів. На жаль, його звільнили під час моєї роботи головою райвиконкому. Я був присутнім на загальних зборах, де він «добровільно» за заявою залишав посаду. Довели його...

...Вже після закінчення першого робочого дня зайшов до директора, подякував за те, що він в той день зробив для мене і поцікавився, коли можна буде перевозити сім'ю в квартиру, яку було обіцяно напередодні. Директор зам'явся, сказав, що агроном П.І. Працьовитий ще не виїхав, пообіцяв підшукати іншу. «Підшукували» квартиру 7 місяців. Весь цей час я жив в гуртожитку, більшість мешканців якого прибула з місць позбавлення волі, або була вислана на 101 км. Спочатку дуже важко було спостерігати щовечора бійки, п'янки. Пили все, що било по голові: самогон, одеколон, бражку і т.д. Для «понту», як вони говорили, завжди пропонували й мені. Жалітися на жахливі умови проживання було некоректно – сам керівник радгоспу, а тому терпів.

Допоміг один випадок. Я свідомо затримувався на роботі, щоб пізніше прийти, швидко заснути і не чути й не бачити всього того, що коїлося в гуртожитку. Яюсь, повертаючись,

побачив компанію чоловіків напідпитку, які з'ясовували між собою стосунки. Впізнав одного з них — В.М. Незнамова, він до радгоспу працював на Шевченківській сортодільниці, звідки його звільнили. Кажу: «Валерію, як не соромно?». А він: «Ні, комісарє, картярські борги треба повертати, сьогодні спливає термін. Або гроші, або ми його зробимо «півнем». Я попросив Валерія прийти до тям, дати винуватцю ще кілька днів. Валерій погодився. Ідучи зі мною до гуртожитку він раптом сказав: чув, що і ти граєш в карти непогано.

Кажу: «Грав, але уже років 7-8 в руки їх не беру».

Він каже: «Знаю причину. А якщо я тобі запропоную одну партію зіграти на інтерес, погодишся?»

Я категорично відмовився. Але наступного дня Валєра мене вже чекав і каже: «Є безпрограшна умова для тебе, комісарє. Одна партія в очко при двох свідках, які мовчатимуть, бо знають, що за це буде. Якщо ти виграєш — я забезпечую нові умови проживання в гуртожитку, набагато комфортніші, і поки працюю в радгоспі, в разі потреби розраховуй на мене». Я спитав, що буде, якщо я програю? «Даєш добру характеристику і вимагаєш мого повернення у Шевченкове», — відповів Валерій.

Не знаю чому, але я погодився. Зайшли до гуртожитку у мою кімнату. Дві колоди карт були ще запакованими. Я вибрав одну. Він банкував. В мене 20, у нього 18. Я виграв. Слово Валерій своє стримав. Дійсно, той час, який я жив у гуртожитку до одержання квартири, для мене був раєм після всього, що я уже надивився. Навколо тиша, підлога у моєму коридорі помита, в кімнаті чистота, вазони на вікнах, посуд чистий і т.д. До речі, той хлопець, що програв, Валерію борг повернув, а сума була немаленька на той час — 1500 крб. До кінця моєї роботи в радгоспі серед «зеків» я був «своїм», бо виграв у самого «Валєта». Не знаю, чи мені так пощастило, чи він свідомо програв, але в радгоспі мені ніхто більше поганого слова не сказав.

Був ще випадок під час святкування 23 лютого. На День Радянської армії ми завжди читали доповіді і вручали премії — 10-15 крб. кожному чоловіку у радгоспі. У 1976 році я чи-

тав доповідь на третьому відділку с.Семихатки. Коли справа дійшла до премії, я до папки — а грошей немає. Не одразу зрозумів, що сталося, почав шукати в себе по кишнях, попросив шофера подивитись, може випали в машині. Але мені не без гордості місцеві спеціалісти підказали: «Не шукай, премію одержав один за всіх». Я все зрозумів.

Вибачився і пообіцяв, що на другий день привезу преміальні. Сам думаю, де ж взяти, це ж більше 600 крб. — чотириохмісячна моя зарплатня. Вирішив поїхати у Маринове до рідних і попросити у борг. Приїхавши до гуртожитку, перевдягнувся, та й пішов до автогаражу просити у директора машину для поїздки у село. Мене зустрів «Валет» і каже: «Не парся, гроші на ранок будуть, іди спати».

О 8-ій прийшов до гаражу. Там уже всі знали, що трапилося. Хто співчував, а хто підсміхувався. Раптом подзвонив бухгалтер відділку В.І. Тарченко до диспетчерської автогаражу і спитав, чи я сам буду роздавати преміальні, чи доручити цю справу касиру? Я здивувався, а звідки гроші? Василь Іванович був доброю людиною, засміявся і відповів, що коли зайшов до контори, вони в папці лежали на підлозі. Сказав: «То мабуть ви їх загубили», — і розсміявся. Я подякував за приємну новину і тут же пішов до Валерія Незнамова, потиснув йому руку з вдячністю.

...Квартиру виділили моєї сім'ї в одному будинку з головним агрономом В.О. Нечепоруком. Будинок розташовувався в чудовому місці, одразу за городом був ставок. Ми з Василем Олександровичем потоваришували з першого дня. Обидва молоді, обидва агрономи. Наші дружини також знайшли спільну мову. Після того, як сім'я облаштувалася, жінка пішла працювати до дитячого садка вихователькою.

Особливістю в господарстві було те, що навіть друзів змушували підшукувати собі за чийось уподобаннями. Виходило так, перш ніж знайти собі друга, ти мусив проаналізувати ситуацію, як до цього поставиться директор радгоспу, секретар райкому партії і як оцінить працівник спецслужби. Його в очі ми не знали, але відчували його «неприємний запах» постійно. Треба було думати, чи не постраждає твоя репутація

від дружніх стосунків з тією, або іншою людиною, яка комусь не подобається...

Якось до нас направили трьох осіб, які проходили за статтею «політичні націоналісти». Іван Юркович до осудження був завідувачем Будинку творчих працівників в м.Львові, його дружина — актриса драматичного театру Марія Семенівна (прізвище не пам'ятаю). Директор дав мені доручення працювати їх. За фахом для них робота знайшлася лише в Будинку культури, де кочегаром був Іван Дмитрович Шевченко, а його син Анатолій художнім керівником. Іван Юркович працював спочатку охоронцем в Будинку культури, а Марія Семенівна художнім керівником. Вона за 6-8 місяців поставила дві вистави, які заслуговували на увагу навіть майстрів. На одну із вистав приїхав заслужений діяч культури, завідувач Березівським відділом культури Гаврило Михайлович Шулянський. Після вистави каже мені: «Синку, ці люди не погоджуються з лінією партії, та мовчали б і були б «великими людьми»».

Найщирішими друзями в мене були в радгоспі Леонід Григорович Ткаченко і Василь Олександрович Нечепорук. Ми один одного виручали, підтримували, допомагали. В ті часи була система уповноважених на кожну кампанію весняно-польових робіт, збирання хліба, зимівлі тварин — усе було під прискіпливою увагою партійних органів. Як правило, Л.Г. Ткаченко був уповноваженим третього відділку (с.Семихатки), я — другого відділку (с.Ульянівка), В.О. Нечепорук — першого відділку (х. 1-е Травня).

Одного разу в розпал збирання урожаю пішов сильний дощ, жнива зупинилися. Я, Нечепорук і Ткаченко випадково зустрілися в Ульянівці. Хтось запропонував з'їздити до с.Рорби Веселинівського району і випити по бокалу пива. Так і зробили. Поставили свої машини біля контори відділку № 2, попросили бухгалтера П.Н. Плигача приглянути за ними. Сіли в ГАЗ-47 агронома та поїхали в Рорби. Через годину були знову в Ульянівці. Вийшов Плигач і розповів, що був директор і сказав, якщо з'являться, то негайно нехай ідуть в центральну. Так ми і зробили. Ми раніше директо-

ра приїхали до контори, бо він обідав. Запросив нас до себе в кабінет і почав виховну роботу з агрономом і інженером, а на закінчення сказав, що про парторга напише доповідню до райкому партії. Я засміявся і кажу: «Настукаєте». Після цього ми вийшли, в кабінеті тільки залишився Леонід Григорович і, на правах старшого серед нас, просив не писати наказ. Але директор все ж віддав наказ і вивісив його на дошку наказів Через тиждень відмінив, а про мене в райком так і «не настукав».

Справжнім лихом того часу були суцільні пиятики. Пили всі і скрізь. Коли я вручав премії за перемогу в соцзмаганні, мені часто говорили: «Парторг, чого везеш ці гроші, вези краще пляшку горілки і кусок ковбаси»...

Був у нас тракторист Бартель. Високий, статний, міцний і здоровий, як дуб чоловік років 35. Гарний, місцеві кралі за ним бігали і вважали за щастя ніч провести з ним. Він прийшов з місць позбавлення волі в той час, коли я мешкав вже у гуртожитку і ми з ним не знайомилися, але віталися за руку. Пив він постійно. Одного разу я привіз йому черговий раз прапорець переможця, який він прив'язав до фари трактора Т-74. Ми присіли, він зі смутком каже: «Іванович, набридло мені все те, що робиться навкруги. Піду знову до зони». Кажу: «Ти що, з глузду з'їхав?» Відповідає: «Там зі мною рахуються, там в баню водять, годують».

На другий день мені повідомили, що обікрали магазин. Злодія — Бартеля — впіймали на гарячому: він розібрав стелю, сидів за столом пив горілку, закусував оселедцем. Провели показовий суд. Оголосили вирок: як рецидивісту — 5 років.

Побачив його наступного разу вже працюючи директором Державного архіву області. До мене зайшов похилого віку, але підтягнутий високий чоловік. Ввічливо привітався і назвав себе: «Бартель»! Сам не знаю чому, але я зрадив. Запропонував каву, чай, 100 г. Він відмовився. Я просив його назвати своє ім'я і по батькові. Він посміхнувся і каже: «Воно вам не потрібне. Зайшов до вас нагадати про себе і сказати, що ви користувалися повагою серед «зеків».

Я спитав, чому? Знову гарна посмішка: «Заслужив».

І пішов від мене легкою ногою, сказавши: «До побачення, Іванович».

Ще один випадок пригадаю. У ті роки велика увага приділялася наочній агітації. Це завдання вважалося одним з основних для секретаря партійної організації. Ми повинні були випускати бойові лозунги, які рекомендував райком. У моєму підпорядкуванні працював «художник» — людина, яка вміла писати лозунги, робити рами. Цією людиною був Євген Васильович Фадеєв. Працював повільно, зате якісно, ми з ним розумілися з півслова, і сміялися до сліз із дурних лозунгів, які направляли з райкому до приїзду того чи іншого партійного діяча. Встановлювали такі лозунги на трасі Вознесенськ — Одеса, по якій в ті часи часто їздило високе керівництво з Києва, чи навіть із Москви. У 1975 році через наш радгосп проходив маршрут міністра сільського господарства Месяця. До його приїзду секретар райкому особисто привіз зміст лозунгу, який мав до ранку стояти на дорозі навпроти повороту біля х. 1-е Травня. Зміст дослівно такий «Птицеводы! Нанесем 17 миллионів штук яиц!». Я подзвонив до райкому і пояснив, що таке писати не можна, бо «птицеводы» яєць не несуть. У відповідь секретар райкому партії по ідеології Г.П. Охупкіна сказала, що у райкомі не помиляються.

Проїхав міністр. Лозунгу, звичайно, він не читав, і стояв цей витвір партійної ідеології майже рік. Ніхто його не читав, нікому він не був потрібний. За цей лозунг мені зробила зауваження директор Червоноармійської школи К.П. Майстренко, але я їй розповів, як це сталося. Ми посміялися, а потім я тихенько зняв лозунг. Будучи членом бюро Березівського райкому партії, а згодом першим секретарем, я особисто слідкував за партійними лозунгами.

У 1976 році директор захворів і опинився в лікарні на багато місяців. В цей час до нашого радгоспу приїхав будівельний студентський загін «Каменярі». Це була потужна сила. За рахунок загону ми побудували цілу вулицю житлових будинків в с.Червоноармійському, яку було названо Молодіжною. Командира будівельного загону рекомендував обком комсомолу, ним був студент Петро, мій ровесник за віком, який,

як і я, відслужив в армії, вступив до інституту і приїхав на літні канікули з будівельним загonom. Працювали вони на славу, хоча якість їхньої роботи часто не відповідала вимогам будівельних норм. Але під постійним контролем нашого будівельника М.Г. Крицького, недоліки одразу усувалися. Радгоспу була дуже вигідна така робота, бо робітників катастрофічно не вистачало, і я особисто їздив вербувати на сезонні роботи людей із Західної України: скирдувальників, сапальниць. Загалом ми залучали на сезон до 150 робітників, і всіх потрібно було поселити в гуртожитки, нагодувати, створити відповідні побутові умови. Тому житло було завжди в дефіциті.

Будівельні загани забезпечувалися всіма матеріалами, тому в них майже не було простоїв. Кожного ранку я доповідав в райком партії, як ідуть справи: чи вистачає цементу, каменю. За три місяці студенти збудували 20 будинків.

У 1977 році в Одеській області була велика засуха. Пшениця в радгоспі посохла, ячмінь ярий і овес взагалі пропали, кукурудза посохла так, що листя скрутилося, наче цибулина. Тваринництво чекало трагедія. Тоді Одеський обком партії прийняв протизаконне і страшне для природи, як на мою думку, рішення: нас зобов'язали заготовлювати очерет, силосувати його. Плавні Тилігульського лиману поділили, щоб вистачило кожному господарству. Нашому радгоспу випала ділянка біля села Мар'янівка. Це була ціла компанія «боротьби за корми». Боже, що відбувалося в господарстві і на лимані! 6 гусеничних тракторів з косилками КЗН-2.1, 30 працівників з косами і вилами, всі по коліна у воді, з прокльонами, матюками, «ударними» темпами заготовляли по 10 тон очерету в день. Трактори тонули у лимані, бо були непристосовані до такої роботи. Але рішення партії потрібно було виконувати і ми одними з перших в районі за 10 днів викосили ділянку очерету від Мар'янівки до Вікторівки. У верхих лише згодом зрозуміли, що накоїли. Коли взимку з траншеї вийняли цей «силос» і кинули коровам, ті навіть не підійшли до такої «їжі». Як виявилось, цей «силос» мав запах лиманного болота. Так він і згнив у траншеях. А яку

велику шкоду такі дії «обкомівських розумників» зробили природі! Два роки на болотах майже не водилося живності. Зникли ондатри, дуже мало було лисух, качок, крякви, чапель. На два роки лиман став пустошею.

Пережили ми в районі ще одну трагедію. У 1976 році на території Куби і Румунії виявили свинячу чуму — це страшне захворювання. Ветеринари визначили так звану буферну зону, звідки ми повинні були вивести всіх свиней. До цієї зони потрапив наш радгосп. Приїхала ветеринарна міліція, працівники якої ходили з двору в двір та виганяли свиней на вулицю, де стояли автомашини з заготконтори. На них зважували і відправляли тварин одразу до м'ясокомбінату. Як в таких випадках завжди трапляється, були люди, які не хотіли здавати свиней. Секретар партійної організації і повинен був переконувати їх.

На мою долю в житті двічі випала така неприємна місія. Перший раз, будучи головою сільської ради, вилучав разом з дільничним інспектором самогонні апарати, і ось в другий раз — вилучали свиней.

Вже пройшло багато років, але в пам'яті залишилися найкращі спогади про роботу в радгоспі. Я вперше в житті відчув, що це таке, коли тебе підтримують не комуністи, як секретаря партійної організації, а робітники, яких поважали в колективі оточуючі їх інші працівники. А вони, в свою чергу, не через страх, не за посаду, а за те, що полюбили за ставлення до роботи, за чуйність не особисто до них, а до всіх, за людяність. В моїй пам'яті залишилися такі прізвища:

До мене на посаді секретаря партійної організації радгоспу працювали А.І. Фурман і І.І. Буглак. Вони попередили: тебе «з'їдять», як нас.

Така небезпека виникла з боку директора. Я помітив, що він намагається вбити клин між мною і спеціалістами. Сказав йому про це відверто. Директор був здивований, бо до мене з ним ніхто так не розмовляв, його боялися. Я хотів вийти, а він каже: «Почекай». Потім дістав із сейфа пляшку, налив по 100 г горілки, подякував за прямоту, сказав, що це чоловіча розмова. Він випив, я тільки пригубив. Так і розійшлися. Про

нашу розмову ніхто не знав, хоча всі відчували — відбувається щось неладне.

Керуючими відділками були: другим — Данило Іванович Хмельницький, третім — Дмитро Леонідович Станковий. Вони мене підтримували. Знайшов я спільну мову із колишніми зеками, з якими прожив в гуртожитку більше семи місяців. Вони зрозуміли (серед них завжди є дуже розумні люди), що директор хоче мене «зломати», тому підтримували, як могли.

Але мене все ж спровокували на скандал. В с. Ульяновка була радгоспна пасіка, за якою доглядав І.А. Цимбал. Жив він біля клубу в центрі села, де був і склад зерна. Тримав поросят, яким не було обліку, ходили вони вільно. Господар залазив до складу, накидав зерна просто на землю — їж, скільки хочеш. А ще коли я глянув, скільки меду потрапляє до складу, то вжахнувся — вийшло три кілограми з вулика, в той час як я з домашнього вулика мав 40 кг. Ясна річ, доповів директору радгоспу, сподіваючись на його порядність, але...

Приїхала комісія райкому партії і почала службове розслідування з приводу вимагання мною у пасічника бідона меду. Я вислухав це звинувачення, а потім спитав, хто ж повідомив таке? Відповіли, що це було зроблено анонімно.

У Семихатках також була пасіка, де працював пасічником О.І. Кириченко. Я попросив членів комісії під'їхати до нього і поговорити. О.І. Хоренко і О.М. Щелковський — інструктори райкому під'їхали до Олександра Івановича і він розповів, що цього року стільки меду, навіть директор заготконтори І.А. Фірер не від усіх приймає — не вистачає тари. То навіщо парторгу, у якого своя пасіка, ще один бідон меду? Інструктори написали об'єктивну довідку. Я після цього розказав директору все, що про нього думаю: «Володимире Леонідовичу, запам'ятайте, я останній парторг, який піде за власним бажанням, або ви підете...»

Після цього директор різко змінився, почав часто «хворіти», залишаючи господарство на Л.Г. Ткаченка і В.Г. Нечепорука. Якою була його радість, коли мені запропонували в 1977 році очолити колгосп ім. Щорса! Прибіг першим і почав мене розхвалювати: «Ви достойний, знаючий — ідіть». Я

вагався, тому що другий секретар райкому партії Б.Ф. Шимко, з яким я працював до цього в Мариновому, запропонував вибирати: або колгосп Щорса, або почекати 5-6 місяців і стати директором цього ж радгоспу. Я почав заперечувати, але варіантів не було.

Не можу забути, як мене з душевною теплотою і великою увагою проводжали з радгоспу. Я був першим з секретарів партійної організації, кого не виганяли, а хто ішов на підвищення та ще в 26 років.

Пишаюся тим, що працював в радгоспі ім. 17 Партійної конференції, де були непрості, але справедливі, чесні, працелюбиві люди. Вдячний їм, що багато у них навчився, а потім ці знання мені знадобилися в подальшому житті.

Колгосп ім.Щорса

Щоб стати головою колгоспу в 80-х роках минулого століття треба було пройти довгу процедуру бесід, співбесід, погоджень, затверджень і т.д. А починалося все з того, що тебе мали помітити в райкомі, записати в резерв кадрів. Коли ж виникала потреба, людину запускали в довге коло бюрократичної процедури. Через усе це довелося мені пройти перед тим, як став головою колгоспу імені Щорса.

...Мені повідомили, щоб терміново їхав до контори радгоспу, де чекає перший секретар райкому партії. Я швиденько поїхав. Секретар в приймальні сказав: «Заходьте, Іване Івановичу, вас вже 15 хвилин чекають». У кабінеті сиділи директор радгоспу і «перший». Іван Олексійович запропонував присісти, глянув на мене по-батьківськи і сказав: «Молодець, дуже доброї думки про тебе бюро райкому партії. Ти чув сьогодні, що я говорив на нараді про окремі колгоспи, і розумієш, які справи (у колгоспах Щорса). Колгоспи — це не ваш радгосп, де більше 20 комбайнів і на один навантаження 120 га. В колгоспах припадає по 250, а то і по 300 га на один комбайн, та й комбайнери не кваліфіковані. Перед нарадою ми на бюро обговорили питання кандидатів на посаду голови

колгоспу і тебе запропонували одним із перших, тому я особисто приїхав, щоб поговорити з Вами (до мене «перший» звернувся на «Ви»), дізнатися Вашу думку. Але дивлюся на вас — геть хлопчисько, такий, як моя донька». Я дійсно був на вигляд хлопчиськом: 26 років, худий, 60 кг ваги.

Розмова тривала хвилин 10 – 15. Я, як годиться, сказав, що подумаю. Іван Олексійович наказав приїхати завтра на 10.00 в райком партії до секретаря В.П. Желіховського.

Перше, що я зробив, підїхав до дружини Марії Іванівни в дитячий садок, де вона працювала, і розповів про пропозицію першого секретаря. Попросив дружину: «Подумай, а увечері обговоримо це питання».

Увечері біля хвіртки мене чекали дружина з дочкою. Маша не могла дочекатися мене. Спитала, яке ж господарство пропонують. Я відповів, що мабуть ім. Щорса в Чорногірці, бо сьогодні на нараді дуже різкою була критика на адресу керівництва колгоспу. Маша не погоджувалася. Ми ж одержали квартиру, де вона зробила ремонт, відремонтували систему опалення.

В.П. Желіховський запропонував мені очолити колгосп ім. ХХ зїзду КПРС в с. Яснопіль. Я ж хотів відмовитися навіть від колгоспу ім. Щорса, а від ХХ зїзду КПРС і подавно. Віктор Пилипович з розумінням поставився до моїх аргументів, але сам кадрових рішень такого рівня не приймав і запросив мене на другий день до І.О. Кірика.

Наступного дня я приїхав у призначений час, але «першого» не було в кабінеті. Чекав його аж до обідньої перерви. Коли він нарешті приїхав, в приймальні чекало вже десять, а може більше осіб, але він першим запросив Желіховського. Через 10-15 хвилин Желіховський запросив мене до себе, а хтось із присутніх промовив: «Все, пропав «пацан». Зайшов я до кабінету, де потім сам 17 років пропрацював, Іван Олексійович ходив з кутка в куток і курив, запропонував нам присісти до приставного столика, а сам все ходив і ходив, скупив дві чи три цигарки. Я його ще може один чи два рази бачив таким збудженим. Сів за свій робочий стіл і каже: «Був у колгоспі ім. Щорса, знав, що там погано, але що настільки

– не думав. Іване Івановичу, прошу Вас терміново прийняти господарство і зробити все, що можна зробити. Не за горами збирання соняхів, цукрового буряка, кукурудзи, а в колгоспі все стоїть, половина працівників п'яних, а інша половина не вийшла на роботу». Я розумів, що фарби згущені, але сам факт, що так говорить «перший» до мене, неначе я там вже працюю, дещо мене здивував. Наші погляди зустрілися і я дав зрозуміти, що не хочу. Він спитав: «Боїшся?» Я відповів, що так. Він зауважив: «Мені на фронті не легше було – куди партія направляла, туди і йшов, в тебе ж ніхто стріляти не буде, а тим більше, ти працював головою сільської ради і село Чорногірка входило до її складу. Попередній голова колгоспу Чепелев Яків Федорович і колишній головний бухгалтер Стайлакін Дмитро Дмитрович розказували, що ти тоді вже «шороху» наводив, а тому тебе партія направляє. Завтра бюро обкому партії, я продзвоню в оргвідділ Борянському В.Д., щоб включили і тебе до списку на співбесіду з першим секретарем обкому партії». Я хотів заперечити, але мене перервав «перший» – наказав Віктору Пилиповичу особисто мене повезти своєю службовою автомашиною, щоб о 7.00 я був біля райкому партії.

Протестувати, не погоджуватися мені не було сенсу. Я працював головою сільської ради, до складу якої входив і колгосп ім. Щорса, мав деякий життєвий досвід, пройшовши через армію, комсомол, сільську раду, РО «Сільгосптехніка», посаду секретаря партійної організації. Мене скрізь привчали, що рішення вищого партійного органу є законом для кожного члена партії. Я тоді і до 2001 року так жив і працював.

Вдома розповів ситуацію дружині. Вона, як завжди, з розумінням поставилася до всього, за що я їй безмежно вдячний.

Наступного дня знов поїхав у визначений час до райкому партії, як я вважав, гарно вдітий: чорні штани і біла сорочка. Зайшов до кабінету Желіховського В.П. Він спитав, де ж мій піджак, де краватка? Я відповів: навіщо така офіційність. Він на це – такий порядок.

Кірик І.О. рано приходив на роботу, до нього зайшов Желіховський В.П. і очевидно розповів йому ситуацію. Вийшовши від «першого», сказав: «Ми продзвонили в обком, там тебе одягнуть як слід. Я з тобою не поїду, бо чекаю представників товариства «Знання».

В обкомі охорона провела мене до зав. організаційним відділом. Краватку відшукали швидко, а піджак ніхто не хотів давати, бо працівники обкому самі мали бути в «формі». Підібрали мені піджака аж у приймальні, де засідало бюро.

Представляв мене Борянський В.Д. — заступник начальника організаційного відділу Одеського обкому партії. За столом сиділи всі члени бюро, особливо запам'яталися М.К. Кириченко — перший секретар обкому партії, К.І. Масик — другий секретар обкому партії, В.Т. Тараненко — секретар по селу і М.П. Водько — начальник обласного управління МВС в Одеській області — генерал. Всі вони ставили мені питання, вже потім я дізнався, з ким розмовляв. На мою думку, найобразливіше питання поставив М.П. Водько: «Хлопчику, як ти думаєш працювати у такому складному господарстві?» Я відповів твердо: «Добре»! Всі засміялися.

Тоді Тараненко прокоментував: «Не такий він вже недосвідчений, як складається враження, попрацював будівельником-інженером, бригадиром в колгоспі, головою сільської ради, секретарем партійної організації, треба рекомендувати». М.Н.Кириченко вніс пропозицію погодитися, всі члени бюро обкому партії проголосували за рекомендацію мене на посаду голови колгоспу.

Початок моєї роботи головою колгоспу ім. Щорса був напруженим, я постійно відчував психологічне навантаження. Райком партії послав мене головою колгоспу в село, де мене знали як жорсткого голову сільської ради, що постійно боровся з негативними явищами в селах: самогонварінням, безладом біля садіб, пиятикою, ледарями, займався зборами податків (що виконувалося на 100%). А головним було те, що прийшов замість не кого-небудь, а самого Івана Івановича Чугая, якого я дуже поважав і який за віком годився мені у батьки. А ще я разом з працівниками слідчих органів і прокуратури, як голо-

ва сільської ради, брав участь у розгляді фактів зловживання фінансами і матеріально-технічними ресурсами (з етичної точки зору не називаю прізвища винних і кількість грошей, які десятиріччями повертали керівники-розпорядники). Зловживання такого рівня в ті часи суворо каралися. Але з кон'юнктурних міркувань і враховуючи попередні заслуги керівника, який до Чугая Івана Івановича очолював колгосп, а сам він був першим секретарем райкому комсомолу, покарання винуватців обійшлося без ув'язнення.

До речі, лєвова частка коштів, які мої попередники одержували злочинним шляхом, частина йшла на п'янки та гулянки. Такою в той час була система, вважалося «дурним тоном» для керівника господарства, якщо він не міг організувати гулянку чи «накрити стола».

На засідання, присвячене обранню нового голови колгоспу, завжди їздив хтось із членів бюро райкому партії: або сам перший секретар райкому партії, або другий, або голова райвиконкому. Враховуючи те, що в «Щорса» виникла така складна ситуація, вирішили направити на загальні збори молодого начальника управління сільського господарства, який лише на три роки був старшим за мене. Розрахунок райкомівців був таким: якщо не виберуть, то в обком можна звітувати, що молодий начальник управління, та і молодий кандидат на посаду голови колгоспу – не справилися. Але вийшло так, що самим колгоспникам вже набридли п'яні керівники.

Збори відбувалися в сільському клубі, зал був забитий.

Проголосували люди за мене одностайно. Тривали збори 15 хвилин. Так я став головою колгоспу.

Через п'ять днів я провів перше засідання правління колгоспу. До цього вивчив всі попередні рішення правління колгоспу за рік. Прийшов до висновку, що члени правління підібрані лише для того, щоб голосувати за пропозицію голови колгоспу, а між собою вони були всі або родичами, або друзями, яких об'єднувало лише одне – чарка. Головне, що мене вразило, було дозволено не тільки голові колгоспу підписувати фінансові документи, а ще деяким членам правління. Вирішили це заборонити. З цього приводу

виникла суперечка з головним бухгалтером. Тому лише я, а інші члени правління відстоювали попередній порядок — щоб кожен член правління міг підписувати документи. Тоді сказав, що через місяць проведу загальні збори і попрошу колгоспників переобрати правління, бо його члени транжирять колгоспні гроші і відпускають зі складу «на ліво» матеріально-технічні ресурси та продукти. Після такої заяви члени правління схаменулися і проголосували за мою пропозицію, окрім завідувача гаражем Поповича Тараса, який, як потім стало відомо, абсолютну більшість запасних частин купував лише готівкою, або за м'ясо, а після перевірок ревізійної комісії (яку я особисто інструктував), стало відомо, що на окремі автомашини списувалося по 5 карбюраторів, по 8 бензонасосів на рік і т.д. Крім всього, бухгалтерії було заборонено приймати звітні документи, розпорядження, накладні, а також наряди будівельників без особистого підпису голови колгоспу.

Після перших зборів абсолютна більшість селян мене підтримала. Я відчув твердий ґрунт під ногами і дав собі слово не влізати в афери, як мої попередники. Дякую за підтримку та навчання азам обліку і контролю касиру Волощук Ганні Мойсїївні і завідувачу складом Ємельяненку Івану Михайловичу.

Наступні загальні збори я провів у вересні, де переобрали членів правління колгоспу, які були «не чисті на руку» і дуже любили алкоголь. Натомість до правління ввели молодих спеціалістів, енергійних, зокрема Мишкіну Віру Степанівну — зоотехнік і Гришаківа Валерія Івановича — механік. Вони стали ядром правління, прикладом високоорганізованості, все розуміли з півслова, не давали приводу сумніватися в своїх діях. На цих зборах зобов'язали ревізійну комісію суворо контролювати рух грошей і матеріально-технічних цінностей.

Після зборів головний бухгалтер В.Ф. Івченко почала мене підтримувати повністю, зрозуміла, що так краще працювати їй особисто. Декого довелося звільнити з роботи, декого перемістили на нижчу посаду, декого просто трохи

посварили. Такі дії правління знайшли підтримку у рядових колгоспників. Пам'ятаю, як механізатори під час оранки зібралися на обід і досвідчені та поважні Гориценко О.А., Конончук Г.І. розповіли, що їм самим набридло бачити той безлад, що панував у господарстві.

Коли пиячить керівництво, це завжди викликає ланцюгову реакцію. Якщо особа, яка продає колгоспне м'ясо, молоко, овочі, дає гроші голові колгоспу в обхід бухгалтерії, вона точно певну суму залишає собі і дещо перепадає завідувачу складом. Хто ж цю людину перевірить та притягне до відповідальності? Гірше, коли продукція не проходила через склад, а одразу продавалася з поля чи ферми. Тоді підключалися: обліковець, бригадир, завідувач фермою, спеціаліст і інші. Заступники голови і його помічники, помічаючи такі дії шефа, робили теж саме, але в більших масштабах

Нове правління колгоспу різко припинило такі дії, чим викликало невдоволення тих, хто звик щодня ходити на підпитку і не виконувати прямих своїх обов'язків, хто без магарича кроку ступити не міг. На жаль, такою була система в той час, але великі масштаби розкрадання не витримало б найбагатіше господарство — через рік його б пропили.

Ми, молоді керівники колгоспу і порядні члени правління, розуміли: відбулося розмежування серед спеціалістів і керівників. Ті, хто не зловживав, зітхнули з полегшенням і продовжували чесно працювати. Інші, які жили зі складу колгоспу і за рахунок колгоспу, об'єднувалися надією, що «хлопчисько» попрацює рік чи два, а там ми йому «допоможемо». Але останнім я жодного разу не дав підстав для задоволення.

І справи пішли на лад: почали ми працювати дійсно колективно, з'явилися перші здобутки. Вчасно зібрали пізні культури, підготували ґрунт і своєчасно посіяли озимину. З великим ентузіазмом працювали на важких тракторах з перших місяців мого головування: Конончук Г., Гришаков Г., Терніков П., Московський Г.

У господарстві вперше за останні 5-6 років не залишилося веснооранки. Цукровий буряк зібрали без втрат. Вперше

жінки-буряківниці одержали по 100 кг цукру, а механізатори до 500 кг. Одержали цукор і спеціалісти, і голова колгоспу. Я половину одержаного віддав своєму попереднику, бо він посіяв, а я доглядав і збирав.

Про наше господарство в перший же рік заговорили. Мені надавали право виступити на сесіях районної ради, пленумі райкому партії. А це було великою честю.

Про наш колгосп почала писати преса. Часто навідувалися до нас з районної газети «Степовий маяк» Л.Г. Кульчик, з обласних — «Знамя комунізму» Я.С. Асенько, з «Чорноморської комуни» — К.М. Савчук, з «Комсомольської іскри» — Б.І. Сушинський. Звучали репортажі І.Г. Ненова про нас на обласному радіо

Господарство піднялося на певну висоту, заговорили і про мене. Звісно, маститі голови колгоспу підсміювалися, а були й такі, що заздрили.

Наступного 1978 року ми з великими труднощами виконали взяті високі соціалістичні зобов'язання. Важко було всім, але люди проявляли ентузіазм і гордилися, що у нас виходить не гірше, ніж у інших. Так ми стали «міцними» середняками.

Соціалістичні зобов'язання у той час були основним барометром економічної роботи держави (а по суті — партійних органів). Прийняття соціалістичних зобов'язань перетворювалося у велике шоу, здійснювався контроль за їх виконанням та підбиттям підсумків. Спочатку нашими суперниками були почергово слабші господарства, потім — передові колгоспи — ім. Котовського (с. Степанівка), ім. Кірова (с. Заводівка), ім. Димитрова (с. Маринове), а вже під кінець моєї роботи ми змагалися з передовиками: Вікторівська птахофабрика, колгосп ім. М.О. Посмітного (у 1985 році).

У визначені терміни підбивали підсумки виконання зобов'язань. У тваринництві це робили за підсумками півріччя. Захід відбувався у лісосмузі за селом Червоним (по дорозі до Петрівки Комінтернівського району). Річні підсумки підбивалися на районному партійно-господарському активі.

У пам'яті збереглося пібиття підсумків районного соціалістичного змагання 1979 року, яке співпало з Днем молоді. Районне керівництво вирішило провести цей захід на березі Тилігульського лиману в колгоспі ім. Калініна (с. Гуляївка). Голова колгоспу, добрий керівник і наш сусід через лиман, Бурдейний А.І. підготував відповідну «інфраструктуру»: будували великий шалаш біля самої води, який накрили плівкою для теплиць; провели електрику, ставили підсилювачі, гучномовці і мікрофони. Сценарій розписувався до дрібниць, щоб не дай Бог хто-небудь щось не те «ляпнув», а тим більше на адресу керівництва району. На «репетицію» поїхав І.Д. Ліщинський — секретар партійної організації колгоспу. За освітою він був агрономом і прийшов у наше відстаюче господарство з колгоспу ім. Шевченка (с. Новоселівка), де працював за фахом. Любив він свою попередню роботу, видно було, що посада парторга йому не до душі.

Повернувшись з інструктажу, Іван Дмитрович сказав, що порадили взяти побільше рядових тваринників і бажано молодих.

Їхати так рано було незручно тому, що везти людей на відкритих автомашинах через с. Вікторівку потрібно години дві, а поки ми ще зберемо своїх тваринників.

Як на зло, в той день виключили електрику, на фермах були проблеми. То ж коли добралися до Гуляївки, там більша частина людей уже танцювала, співала і т.д.. Я був здивований. Виявилось, що Іван Дмитрович прослухав розпорядження на годину раніше розпочати ранкову дійку.

Коли поставили машину, до нас підбігли інструктори райкому партії Березовський Г.С., Шолковський О.І., Хоренко О.І., заврайоно Фірсов А.В., секретар райкому Охупкіна Г.П. і почали «виховувати» нас за те, що ми ігноруємо вказівки райкому. Вони так кричали, неначе ми якісь злочинці. Коли секретар райкому сказала, що «за таке» потрібно партійні квитки забирати, я не витримав, сказав усім, що про них думаю, і завернув своїх людей до машин. Люди почали сидати, гомоніли, бо не знали, що сталося. Тут до нас підійшли пер-

ший секретар райкому партії Кірик Іван Олексійович і голова райвиконкому Тетенко Віктор Маркович, я посадку людей зупинив. Іван Олексійович тихо сказав: «Ви запізналися на дві години. Ми вже підвели підсумки, ваше господарство зайняло почесне п'яте місце в районі, а вас немає». Я хотів виправдатися, але Іван Олексійович перебив мене і спитав, чи не трапилося щось надзвичайне. Я відповів, що це просто через нашу неорганізованість. Іван Олексійович вже був «веселим», тому сказав так: «Наші служаки можуть будь-кого зацькувати. Ти їх не бійся, бо вони лише можуть «гав-гав» — ніколи не працювали з людьми. Бері всіх і йдемо за стіл».

А.І. Бурдейний провів нас за стіл, відведений для нашого господарства. Виявилося, що делегація колгоспу ім.Щорса найчисленніша — понад 30 осіб. З нами за стіл сіли Кірик І.О., Тетенко В.М. і Бурдейний А.І. Іван Олексійович підняв тост за комуністичну партію, за її членів і переможців соціалістичного змагання. Випивши по чарці, керівництво пішло у своїх справах, а ми продовжили святкувати, хоч настрої був уже не той. Розвеселив нас Товалюк Григорій Миколайович, член нашої делегації. Трохи випивши, він почав циганські танці (сам циган). До нього почали підходити з інших делегацій, зробили коло, а Григорій Миколайович танцював, як справжній артист. До нього підійшов з баяном Михайло Романович Лашковят, мій друг дитинства. Він чудово співав. Потім до них приєднався місцевий циган і почався справжній концерт. А райкомівці продовжували читати мені «мораль».

Знову підійшов «перший» і сказав, що за циганський концерт, влаштований чорногірцями, все забувається, і суворо глянув на інструкторів. Вони відійшли, але потім років п'ять намагалися «вкусити» мене.

Я дійсно був не правий, бо наші люди запізналися. З цього інциденту зробив висновок на все життя — в організаційних питаннях дрібниць немає. У майбутньому все контролював сам, а якщо і доручав, то декілька разів перевіряв по різних каналах, як виконується рішення.

У ті часи я намагався думати, як Кірик І.О. — у житті мо-

жуть бути різні ситуації, але не треба поспішати з висновками, спочатку слід проаналізувати вчинки і поставити себе на місце людини, яку вважаєш винною. Я намагався так робити, хоча це не завжди вдавалося. А Кірика І.О. я полюбив не тільки як партійного керівника, а як людину, як вчителя, і відчував взаємність. Ніколи і ніхто з перших секретарів райкому партії не ночував у молодого голови колгоспу, щоб побачити, як живе його сім'я, які у них меблі, які запаси продуктів і т.д. Іван Олексійович у мене ночував. Моя Маша червоніла, бо на той час (та і завжди) ми жили скромно. Була вечеря, ми випили по чарці горілки, а ранком о 4.00 мали їхати на дійку. Івана Олексійовича поклали спати у залі, самі лягли в спальні. Ніколи раніше я не просипав, а тут о 4.15 мене підняв сам Іван Олексійович. Я встав, вибіг в коридор, через хвилину був готовий і хотів розбудити дружину, а він мені: «Нехай дитина спить». Мій службовий «УАЗик» стояв вдома і ми поїхали в с. Червоне на ранкову дійку.

Нас зустріли доярки Шкутенко К., Куца Н., Супронович А., Хромова, бо знали, що ми приїдемо — їх попередили. Дуже чемно поговорили, зайшли до «ленінської» кімнати — там завжди був самовар і чай, випили по чашці чаю, а бригадир Гончарук І.І. і Іван Олексійович, як два фронтовики, по 100 гр фронтвих. Потім я привіз «першого» в райком. По дорозі він був небагатослівний, я теж мовчав, але запам'ятав його оцінку моїх дій: «Бачу, що ти любиш людей, в тебе все вийде. Не гонися за грішми, бо це багатьох губить, не випивай, бо навіть я зловживаю, причин наче немає, а так виходить, як сьогодні — сидить фронтовик без руки, знаю, що ти попередив, що приїдемо, він від щирого серця приніс пляшку «домашньої», як не випити? А випив — все село буде знати, що Кірик випив, що він нормальна людина... Таких ситуацій багато кожен день, а ти не пий». А найбільше мені сподобалося з того, що сказав Іван Олексійович: «Не давай, щоб сіли на шию, хто б не був, якщо відчуваєш правоту. Ти щоб знав, перші керівники будь-якого району розумні люди, вони розберуться, хоча... Ти молодець».

З тим, на чому наголошував «перший», я стикався кожен

день. Серед керівників і спеціалістів господарств було уже багато п'яниць. Вони вважали це «нормальним» станом і могли з'являтися на нарадах, семінарах, правліннях і зборах трохи напідпитку. У багатьох господарствах, і в нашому теж, було заведено, що керівники та спеціалісти після наряду гуртувалися між собою та йшли «заправитися». Під час таких «заправок» аналізувалися місцеві події: хто до кого «заскочив у гречку», що не правильно зробив голова, а як було б краще, як зіграла у футбол місцева команда і т.д. Що характерно, їх дружини вважали необхідністю розслаблення після робочого дня, якщо чоловіки в намічену годину не поверталися додому, бо дуже часто-густо «блукали», та потрапляли не до своєї хати. Такі вчинки я не забороняв, бо тоді голова колгоспу «міг все», але і не схвалював, і до сьогоднішнього дня вважаю, пияцтво — це погано! Секретар партійної організації по-дружньому мені сказав, що традиції міняти не слід, так заведено, бо сам часто брав участь у цьому, навіть у куцах за магазином, а це принижувало авторитет керівника. Тому скоро переобрали секретаря партійної організації і обрали молодого енергійного комуніста з с.Маринове Курника Олександра Степановича, якого я знав як односельця і принципового товариша, а тому сам пропонував райкому партії його кандидатуру. Вже пізніше я зрозумів, що потрібно мати «свою» людину в апараті райкому партії, серед керівників господарств району. Такою була партійна система, що змушувала навіть друзів шукати за уподобаннями. Було страшно, коли тобі робили зауваження «зверху»: що це за друг, бо він, на їхню думку, п'є часто, любить жінок і т.д. Тому наступного разу, коли починав дружити з кимось, ми обидва думали, як поставиться до цього керівництво. Тому не афішували стосунків між собою. Але були серед керівників такі, що все доповідали «куди слід»: де були, хто там був, що говорили і т.д. Так що райкомівцям не дуже потрібно було стежити, знаходилися добровольці, які навіть пишалися, що своєчасно «подали сигнал». Будучи головою колгоспу, я мав вірних друзів серед голів колгоспів, з якими ми підтримували тісні виробничі і особисті стосунки. Це Литвиненко О.О. — голова

колгоспу ім. Котовського (с. Степанівка), Назарко М. В. — голова колгоспу «За комунізм» (с. Каїри), Богомил А. І. — голова колгоспу ім. XX з'їзду КПРС (с. Яснопіль), Зв'ягільський Л. О. — голова колгоспу ім. Кірова (с. Заводівка). Ми товаришували і не боялися, що постраждає наша репутація через дружні стосунки, які можуть не сподобатися керівництву.

Вже пропрацювавши деякий час, я перестав звертати увагу на старі традиції. Мені докоряли за це, казали, що не може завадити роботі, якщо ввечері (це кожного дня!) випити по 200-250 г горілки. Ми, молоді керівники, знали, що важко викоринити звички, які вже стали системою, але переконані були, що так не повинно бути.

Якщо навіть відкинути моральні і фізичні аспекти пияцтва окремої особистості, то є ще суспільне життя в колективі. Керівник напідпитку завжди хоче підсилити відсоток свого тону, а все починається з «краплі». Скільки злочинів відбувалося в нашому господарстві через п'янку керівників, деяких навіть було засуджено. Для того, щоб так пити, сімейного бюджету не вистачало. Через це в сім'ях панували сварки, а на роботі — приписи. Такі речі відбувалися у всіх населених пунктах господарства: в селах Черногірка, Оленівка, Червоне і Волкове (Тановка). На жаль, викоринити це нам цілком не вдалося, бо навіть районні керівники пасивно «заохочували» до п'янки, і, в першу чергу, під час перевірок різних комісій, партійних контролів, взаємоперевірок. Так жила вся країна, а не лише окремо взятий колгосп.

Ми musiли при звичаїтися до такого становища. А були випадки, що нас «виручали» горілка, вино і «юшка» в х. Соловійовка, де було мисливське господарство Одеського військового округу. У тому господарстві відпочивали керівники, як обласні, так і республіканські. Як правило, високе керівництво возили до Овідіопольського чи Комінтернівського району на море або лиман. Але коли певне керівництво не хотіло «світитися», то приймав їх Березівський район. Мені дзвонили з району, як правило, завідуючий організаційним відділом, і повідомляв скільки буде гостей і хто приїде з ними: чи перший секретар райкому

партії, чи голова райвиконкому. Я давав команду, як правило, головному агроному, на той час Поважнюку Миколі Карповичу, щоб організував прийом на певну кількість осіб, що він з великим задоволенням робив, бо для нього це була улюблена справа. Ми знали, скільки потрібно м'яса, горілки і т.д. для однієї «відпочиваючої» особи. Микола Карпович їхав на Соловійовку до Івана Федосійовича Турятка за прізвиськом «Фратулі», давав завдання, той ловив рибу, як правило, судака, з якої і готували «перекусити». У визначену годину приїжджали гості, я зустрічав їх на кордоні господарства і супроводжував до місця відпочинку. Потім мене терміново «викликали», я вибачався, залишав з гостями Ліщинського І.Д. або Поважнюка М.К., а сам їхав. Якщо б я сидів з кожним, хто приїжджав «перекусити», то став би п'яничкою.

У приїжджих чиновників можна було дещо випросити. Це зараз, гроші є – купуй, а в наші часи все виділяли за фондами. За роки роботи в колгоспі я чимало вибив матеріально-технічних цінностей без «лімітів» і поза «лімітами» району. Особливо запам'яталася автомашина «УАЗ», яку мені виділив голова облвиконкому Походін Віктор Пилипович. Він їхав на пленум Березівського райкому партії, який мав відбутися о 10.00, але я і І.О.Кірик зустрічали його о 8.00 на кордоні з Комінтернівським районом. Віктор Пилипович, поздоровався і сказав «першому»: «Я думав, це твій новий шофер показуючи на мене, а він голова колгоспу». Іван Олексійович відповів, що вже 2 роки добре працює, а вчора приєднали до його господарства бригаду сусіднього колгоспу, і показав рукою на Волкове (Танівку). Віктор Пилипович спитав, чому? Іван Олексійович відповів, що вона розташована далеко від центральної садиби. Віктор Пилипович був у доброму настрої, тому запропонував туди заїхати. Іван Олексійович зауважив, що там дороги немає. Віктор Пилипович сказав: « А тому і заїдемо».

Від місця зустрічі до повороту ми їхали швидко, але там довелося зупинитися, бо «Волги» проїхати не могли — напередодні пройшла злива. «Перший» запропонував подивитися інше господарство, але Походін відмовився.

Тоді я запропонував поїхати моїм «УАЗиком». Так дібралися до кормоцеху, а вийти з автомашини не змогли — керівництво в черевиках. Я запропонував свої чоботи, які завжди були в машині, але вони не знадобилися. Ми виїхали на дорогу, керівництво пересіло у «Волгу», відїхали метрів 200, зупинилися і запросили мене до себе. Тількино я сів в автомашину, як голова облвиконкому каже: «Ти бачиш, який у нього службовий автомобіль (а він, на мою думку, був непоганий, мав усього три роки), дай йому той, що виділили голові райвиконкому». «Перший» почав доводити, що у голови райвиконкому старший автомобіль. Тоді Віктор Пилипович, обурившись, сказав приблизно так: «Так ми губимо кадри. Відшукуємо перспективну молодь, даємо відстаючі господарства, бо в передових керівників не міняють. За лімітами виділяємо матеріально-технічні ресурси досвідченим, бо вони ближче до нас, до «корита», а молодь 2-3 роки працює і залишає, а ви потім кажете — що поробиш, молодий, недосвідчений». Машину мені надали через тиждень і у нас стало два УАЗика, навіть у передовиків був лише один, при тому, що була ще і «Волга».

Виступаючи на пленумі, Віктор Пилипович лише наголосив, що до молодих кадрів потрібне дбайливе ставлення. В залі всі зрозуміли, кого мають на увазі, бо на той час було лише два молодих керівники — я і Зінаїда Михайлівна Гришко.

Хутір Соловійовка дав поштовх для газифікації нашого села. Якось пізно увечері, повертаючись з відрядження, я потрапив у негоду: моросив осінній неприємний дощ, холодно, зябко. Одним словом, неприємно. Вже біля повороту на Чорногірку звернув увагу, що на узбіччі стоїть «Волга» з піднятим капотом, біля машини двоє чоловіків: один, видно, водій, а другий охайно вдітий. Ми проїхали. Але через кілометр я попросив свого шофера Євгена Агафоновича повернутися. Підїхали до автомашини, вийшли. Я представився, назвав себе, сказав, що голова колгоспу, а він назвався просто — Роман Васильович. Підійшов мій водій і каже, що їх машина потребує ремонту, а на дворі дощ і скоро ніч. Я запропонував завезти Романа Васильовича до Соловійовки, знаючи, що там Поважнюк Мико-

ла Карпович приймає чергових «гостей», є що поїсти і буде де переночувати, а їх машину відбуксувати до тракторної бригади с.Волкове.

Так і зробили. Бабич Іван Петрович трактором притягнув машину гостя, а ми завезли Романа Васильовича до Соловйовки. Як прийнято, дали 200 г для розігріву, після чого він пішов спати. Наступного дня Поважнюк М.К. приніс мені конверт, який передав Роман Васильович. Відкривши його, побачив на фірмовому папері вдячність за те, що допоміг. Роман Васильович роз'яснив, що вони простояли більше трьох годин і ніхто не зупинився, окрім нас. Також був написаний номер його службового і домашнього телефону в м.Києві і адреса Міністерства нафтової і газової промисловості України та підпис — заступник міністра Козак Роман Васильович. Через місяць я вже був у нього і вся газифікація нашого села та села Гуляївки почалася саме з цього моменту.

Використовуючи «можливості» мисливського і рибальського господарства, ми перші в районі газифікували села, одержували нову техніку: трактори К-750 і Т-150, комбайн «Колос», гідравлічну лопату, техніку для внесення безводного аміаку, рідкі комплексні добрива, ваги на 30 т, ЗАВ-20 і багато іншого.

Як на мою думку, найбільше зробив для розвитку с.Чорногірка Лівенберг Едуард Наумович з головним агрономом Кавчинським Едуардом Григоровичем. Після роботи в нашому господарстві вони очолили відомі господарства області — Кавчинського Е.Г. обрали головою колгоспу в с.Білка Іванівського району, а Лівенберг Е.Н. очолив радгосп «Одеський» с.Красносілки Комінтернівського району. Можу стверджувати, що особливо Едуард Наумович заклав міцний фундамент для розвитку села, і головне, що було найважливіше — це дорога до села.

В питаннях соціально-культурного розвитку села найкращих слів заслуговує нинішній керівник приватного підприємства Гришаков Віктор Іванович — при ньому Чорногірка стала селом лагідним, теплим, веселим місцем для жителів нашої Чорногірки.

У роки мого головування жити в селі було не просто. Селяни одержували одну із найнижчих заробітних плат в районі, а тому діяли за по принципом «все навколо колгоспне, все навколо — моє». Тобто крали все, що можна.

Якось бригадир (чи завгосп, вже не пам'ятаю) Одинець Володимир Михайлович поцупив з півмішка дерті з кормоцеху та й спокійно поніс його до підводи. Я його намагався зупинити, а він махнув рукою, мовляв, що ти хочеш, так заведено. Йшов я тоді з секретарем партійної організації Іваном Дмитровичем Ліщинським. Сказав йому, що вже геть знахабніли. Ліщинський промовчав. Коли ввечері на нараді я спитав Одиця В.М., чому він не зупинився, коли я просив, Володимир Михайлович зробив здивоване лице і з наглою посмішкою подивився на мене. Я звернувся до Ліщинського І.Д.: «Ви бачите, що робиться, хіба так можна?». А Іван Дмитрович мені відповів: «Можливо то був не він». І одразу ж Одинець сказав, що я нічого не зможу довести, бо у мене свідків немає. Ліщинський опустил голову. Я заборонив Одицю виходити на роботу, але тут підключився головний агроном Поважнюк М.К., сказавши, що без правління я не маю права цього робити, оголосив, що нарад закінчено, після чого залишив правління колгоспу. Я, по-перше, попросив підтримки в членів правління. По-друге, сказав, що доведу всій громаді: краще заробляти, ніж красти. Запропонував їм вибирати: або війна, або планомірний перехід до нормального життя. Першим виступив Поважнюк М.К.: «Ми Вас підтримуємо, але зрозумійте, що так різко не можна...» Я його перебив, сказав, що він хитрує. Всі зрозуміли, що я відступати не буду. В результаті Одинець В.М. пішов на різні роботи.

Я розумів, що повністю викоринити розкрадання неможливо, але те, що мої попередники створили, не зміг би витримати жодний колгосп. Якось ми підрахували, що господарство щомісяця втрачає майже 1000 кг м'яса через незадовільний облік на місцевій бойні. Поступово навели там порядок та ще й харчування людей поліпшили.

Взагалі, питання харчування людей в господарстві приділяли велику увагу. У нас це особисто контролю-

вав заступник голови колгоспу, він вже секретар партійної організації Курник О.С. Ми годували обідами всіх, був час, що навіть і тваринників. Особлива увага приділялася харчуванню під час жнив.

Ранком, до приїзду комбайнерів, наші кухарі готували вже сніданок. На обід варили добрий сільський борщ, у якому «ложка стояла», кашу з великим шматком м'яса, чай. На вечерю – каша, чай. Біля агітвагончика, де спочивали комбайнери, завжди стояв термос із салом на п'ять пальців, хліб і часник, цілий бидон або два кислого холодного молока.

Одного разу повз наше господарство їхав секретар обкому Тараненко О.Г., який курирував сільське господарство. Зупинився біля агітвагончика разом з головою Березівського райвиконкому Тетенком В.М. Поцікавився у парторга, як іде збирання, які проблеми і т.д. «А це що у вас», – спитав, показавши на термоси і бідон. Курник О.М. розповів йому про нашу ідею. Тараненко зацікавився. Гарна дівчина, яка обслуговувала під час роздачі обідів, запропонувала йому пиріжок і кружку кислого молока. Тараненко не відмовився, а як скоштував наших «фірмових», то вже і пообідав. Йому загорнули у дорогу кусень сала, дали голівку часнику. Увечері на елеваторі була нарада, на якій розглядали темпи здачі хліба державі. Після закінчення наради Кірик Іван Олексійович розповів, як в «Щорса» до працівників по-людяному ставляться. Як виявилось, Тараненко був обурений темпами збирання хлібів в Миколаївському та Березівському районі, і навіть відмовився обідати. Виходить, ми «згладили» ті гострі кути

У своїй роботі я завжди прагнув опиратися на людей порядних і працьовитих. Саме такими виявилися головний інженер господарства Гришаков Валерій Іванович і головний зоотехнік Мишкіна Віра Степанівна. На нарадах я почав вести з ними ділові діалоги, давши зрозуміти всім присутнім, що роблю ставку на порядність і молодість. Почалися конфлікти з тими, хто хотів жити по-старому. Але ми вистояли.

Валерій Іванович і Віра Степанівна завжди мені доводили, або не доводили свою правоту. Яким було прийняте рішення,

так і робили, траплялися випадки, що я помилявся, були такі, що помилялись вони. Ми, не соромлячись, визнавали свої помилки, і робити так, як правильно. Побачивши нашу дружню роботу, як говорили, «на трьох», почав більше прислухатися і входити у довіру Микола Карпович Поважнюк – головний агроном, і Валентина Федорівна Івченко – головний бухгалтер.

Основний прибуток у господарстві мав бути від тваринницької галузі, бо колгосп спеціалізувався на вирощуванні великої рогатої худоби. У 1977 році в господарстві нараховувалося більше 3 тисяч голів, а в перспективі мало бути 7 тисяч. Худоба утримувалася, в основному, в центральній садибі с.Черногірки. В селі Червоному розташовувалися корови і телята віком до одного року, а в с.Волкове – корови, кури і вівці. Продуктивність тваринництва була дуже низькою, про прибутки і мови не могло бути, а борг державі складав 2 млн. карбованців кредитів. Під час аналізу стану справ було виявлено такі причини: абсолютна відсутність дисципліни серед тваринників, кругова порука при розкраданні кормів, у першу чергу, зернофуражу, та непрофесійність. Усунення цих недоліків не потребувало додаткових коштів, а залежало виключно від керівництва господарства. З цього приводу не проводилося спеціального правління колгоспу чи засідання бюро партійної організації, бо я знав – це нічого не дасть, а лише виникне чергова «галочка» для звітності про проведену роботу.

Розпочав із себе. Піднімався завжди о 4.30, о 5.00 був на ранковій дойці в одній з бригад господарства; о 7.00 – на годуванні худоби в Черногірці. Так тривало більше півроку, але справи з дисципліною не покращувалися: доярки могли приходити на годину пізніше, телятниці теж. Ще гірша ситуація була з прибиранням приміщень: лише на Черногірській фермі 28 транспортерів, це – 56 електродвигунів. П'яний слюсар ніяк не міг з'єднати розірваний транспортер. Усього два електрики П.М. Мартинюк і Г. Бобров, без спеціальної освіти, а більше 150 двигунів в господарстві. Завідувач фермою лише підсміювався, що «молодий»

розривається і нічого не може вдіяти. Я заморився. Набридло. В розмові з головним зоотехніком В.С. Мишкіною, моєю ровесницею, намагався з'ясувати, чого не вистачає, щоб виправити становище? Відповідь: порядку! Якого? Відповідь: у кожного із нас.

На вечірньому нараді я того ж дня особисто розробив графік для спеціалістів з відвідування тваринницьких ферм і наведення порядку. Залучав усіх, хто «мав право ходити на нарад», і сказав, що тепер з 5.00 до 21.00 я буду контролювати всіх спеціалістів, перевіряючи, як вони справляються з організацією роботи. Зрозуміло, спочатку сприйняли таке нововведення «в штики», мовляв, чому ми, механізатори, агрономи, електрики маємо ходити на ферму? Для цього є зоотехніки. Як буває в таких випадках, категорично відмовилися. Я спокійно і дуже стримано розповів, що тваринники полишені самі на себе і творять, що хочуть, а контролю ніякого. Одна Мишкіна не справиться з цим, треба спільно, а хто не хоче, тому запропонував завтра не приходити на нарад.

З лютого 1978 року на фермах розпочалася справжня організаційна революція. Керівники і спеціалісти почали виконувати вимоги голови колгоспу і стало правилом графік не порушувати — я дуже суворо ставився до таких порушень. Особливо стало легше працювати після того як Іван Федорович Аркуш запропонував виступати по місцевому радіомовленню. Кожного вечора після нараду всі керівники виступали по радіо, передачі якого транслювалися на території всього колгоспу. Таким чином мешканці знали про місцеві події. Особливо звертали увагу на порушників трудової дисципліни: п'яниць, крадіїв — називали їх прізвища. Голова колгоспу не щадив нікого, навіть головних спеціалістів.

І справи пішли на лад. На фермах зросли прирости живої ваги, підвищилися надолі. Стало менше поломок механізмів. Головний інженер В.І. Гришаков «притиснув» механіка ферми А.В. Мишкіна, а той, в свою чергу, своїх підлеглих. Почали рідше виходити з ладу транспортери, вода була завжди, коли це потрібно було, і тварини вже не страждали без неї.

Набагато легше було з доїнням корів в с.Червоне. Там невеличка ферма, а вже у 1980 році ми побудували нове типо-

ве приміщення. Там постійно був порядок. Доярки цінували свою роботу і пишалися нею. Ще скотарі і доярки «трималися» роботи через те, що годували і своє господарство завдяки фермі, а ми «не бачили і не чули цього». Так, завідувач фермою А.М. Шевчук, а згодом Н.О. Мірошниченко, доярки А. Супрунович, С. Пилипенко, Н. Куца, К. Шкуртенко були завжди привітні, ніколи не траплялося, щоб якась група корів стояла не подоєна. Молоко з ферми в с. Червоне брали багато років на Березівський молочний завод для виготовлення кефірної закваски, яку потім розвозили багатьом заводам України, навіть в м.Київ. Молоко завжди було чисте, без добавлення води, як це робили в інших господарствах.

Коли почалися деякі зрушення на краще, було прийнято рішення купити службові автомобілі для спеціалістів. Перший бортовий УАЗик купили В.І. Гришакову. Потім купили дві «Волині»: для заступника голови колгоспу О.С. Курника і головного зоотехніка В.С. Мишкіної.

Якось на зборах водіїв в автогаражі люди почали обурюватися, що купили три легкові, а вантажних ні. А водії працюють на розвалюхах. Так воно дійсно і було. Особливо обурювався водій Василь Шевчук, якого якраз на тих зборах я за грубе порушення переводив на місяць на нищеоплачувану роботу. Як в таких випадках буває, він не хотів виконувати розпорядження, голова повинен був його покарати, бо інші будуть робити ще гірше. Я наполягав, щоб він взяв вила і місяць працював на фермі. Шевчук погодився, але сказав: «Ви не вічний голова, може ми ще будемо разом пастухами». Наступила тишина, всі присутні замовчали. Я відповів: «Може і будемо, але подумай сам, кого з нас призначать старшим пастухом». Василь посміхнувся і ми порозумілися.

В с. Волковому розташовувалась бригада № 3, яку приєднали до нашого господарства в 1979 році, забравши від колгоспу ім. Котовського (села Степанівка і Карногороду). Там ми отримували 2500 голів овець, за якими доглядав чабан І. Коновалов, 5 тисяч курей (птахівниця Тимофєєва). Також мали два корівники на 200 голів (зав. фермою Тамара Антонівна Бабич).

У тваринництві справи поліпшувалися. Ми самі відчули, що можемо досягти набагато кращих результатів. Тварин навіть почали своєчасно три рази на день годувати. А це було не легко — розвезти корми у 14 приміщень, корми зберігалися не біля ферм, а досить далеко: січка в полі, силос в траншеї і т.д. Більш-менш відбувався процес годування, завдяки сім'ї Товалюків: бригадиру тракторної бригади Товалюку Василю Семеновичу та його племінникам Товалюку Миколі Миколайовичу, Товалюку Івану (Ваника) Миколайовичу і Товалюку Григорію Миколайовичу. Вони годували більше трьох тисяч бичків. Всі Товалюки — роми (цигани), і якщо раніше, або зараз хтось хоче сказати погано про ромів, я перший йому і заперечу. Навантажувачем ПЄ-0,8 і трьома КТУ-10 годувати три тисячі голів худоби кожного дня три рази, цілий рік, в негоду, дощ, сніг, ожеледицю — це маленький подвиг.

Основними кормами для тварин були солома (січка) і силосна маса кукурудзи, а також невелика кількість зернофуражу, або комбікорму. Пропрацювавши декілька років, я зрозумів, що потрібно радикально міняти технологію кормління тварин. Ми почали одержувати прирости живої ваги набагато кращі, ніж до мого приходу, і це потрапило в поле зору як районного, так і обласного керівництва. Було вирішено в 1983 році провести обласний семінар на тему відгодівлі великої рогатої худоби у спецгосподарствах області на базі нашого колгоспу. Це дуже почесно і сьогодні, а в той час... Мене запросили у сільськогосподарський відділ обкому партії до Г.М. Чантая, який повідомив, що секретар обкому партії М.Г. Галич дав йому доручення провести у березні семінар. Він спитав про моє бачення цієї події. Я готувався до розмови зі спеціалістами господарства В.І. Гришаковим, В.С. Мишкіною, В.В. Гришаковим, Я.І. Яремків. Ми зробили певні розрахунки. Коли я розповів про них, то отримав зауваження, що це підходить для семінару нашого району, а на обласний семінар запросили гостей з Міністерства сільського господарства України. Мені було сказано їхати додому і подумати, а через два дні приїхати з новими пропозиціями.

На колгоспній нараді обговорили поставлене завдання і було прийнято рішення загородити ферму, щоб ніхто не зміг зайти сторонній, тільки через прохідну. Також побудувати сучасний кормоцех і благоустроїти територію. З цією пропозицією я і поїхав до Одеси. Отримав добро.

Разом з керуючим РО «Сільгосптехніка» А.Г. Бароном і головним інженером В.І. Гришаковим ми побудували такий кормоцех, що ним зацікавилися в Міністерстві сільського господарства, і почали серійний випуск аналогічного кормоцеху під назвою «КОРК-15».

А ми досягли головного – новий кормоцех, який обслуговувало лише два оператори з мінімальною кількістю електродвигунів (5 шт.) за одну годину видавав 15 тонн корму, що складався з багатьох компонентів. Основні з них – січка і силос, які спочатку змішувалися, потім туди додавали «латуру» – рідкозварена каша із зерна ячки чи кукурудзи, буряк, сіль, мікродобавки: діамоній фосфат, карбамід, крейда. Це була революція в приготуванні кормів. Такі кормоцехи почали копіювати і будувати в господарствах району, але вони там не прижилися. На жаль, через рік після мого переходу до району кормоцех «заглох». За нього ми з А.Г. Бароном отримали як на той час «велику» премію від Міністерства сільського господарства: грошей вистачило, щоб один раз накрити стіл. А авторське свідоцтво було першим моїм великим досягненням у виробничій сфері. Ми також загородили ферму залізобетонними панелями і зробили вхід лише через прохідну ферми, де сиділи чергові і вже сторонні особи не могли потрапити в середину. На прохідній був телефон, і про тих, хто намагався відвідати ферму, в конторі знали. Спочатку тваринники обурювалися, що «натуральну оплату» немає можливості винести, а потім пристосувалися. Ще на фермі між корпусами вздовж дороги посадили горіхи, які загородили. Ця краса є по сьогоднішній день.

Також на всіх фермах обладнали кімнати відпочинку. Там можна було попити гарячого чаю, подивитися телевізор і просто відпочити, особливо у вечірні години. На фермі увечері знаходилося по 20 осіб як сторожів, так і чергових. Ми зро-

били зовнішнє освітлення лампами таким чином, щоб було видно, як у день. Існувала вічна біда стосовно поїння худоби. Тому терміново пробурили артезіанську свердловину і встановили башню Рожковського заввишки 21 метр, що набагато покращило тиск води у всіх приміщеннях ферми. Ми все пофарбували, побілили, ферма стала, як лялечка. Обласний семінар пройшов на «ура». Після цього наше господарство стало відоме далеко за межами району, а до Міністерства сільського господарства я сміливо їхав з «торбами». Де міг, просив цемент, шифер, труби. Цим я користався останні п'ять років роботи у колгоспі. Будівельні матеріали тоді були дефіцитом. В основному, ми їх витрачали на потреби населення, щоб люди не виїжджали з господарства. У 1986 році, коли я пішов працювати в район, в колгоспі залишилось лише три порожні «землянки».

Наша Чорногірка, як і інші населені пункти, розташована між двома високими берегами глибокої балки. Так вибирали територію німці-колоністи, аби захистити садиби від вітрів – літом східних суховіїв, а взимку – північних, холодних. Але великі поля продувалися вітрами з усіх боків. Якщо в п'ятдесяті роки майже біля всіх населених пунктів і біля полів було висаджено лісосмуги, то, як не дивно, наше село було майже без лісосмуг. В 1976 році мій попередник Іван Іванович Чугай висадив лісопосадку між селами Оленівка і Чорногірка, що в теперішній час не тільки вітрозахисна смуга, а ще і окраса сіл.

Але на полях гуляли всі вітри. У 1979 році був такий вітер, що зносив верхній родючий шар ґрунту в лісосмуги. Від чорнозему були такі «гребні», як зимою бувають від снігових заметів. Стало зрозуміло, що потрібно захистити поля від вітрової ерозії.

У вісімдесяті роки висадкам лісосмуг держава приділяла вже не таку увагу, як раніше, проблема була і в тому, що селяни не погоджувалися виділяти землю для лісосмуг, бо не буде місця для випасу корів, зменшиться кількість орної землі. І як результат у восьмидесятих роках лісосмуги висад-

жували виключно на непридатних землях для вирощування сільськогосподарських культур. Мені легше було переконати наших селян після бурі, що все зносила з полів. Я наводив різні приклади, бо особливо в Оленівці не погоджувалися, випасів і так немає, селяни говорили: «Чугай засадив балку, ви ще хочете засадити площу нище ставка?»

Та з горем навпіл мешканці села Черногірки погодилися. Домовивились з начальником Березівського лісництва М.В. Федченком, що ми виділяємо землю орну, рівну, як на долоні. Він одразу погодився, бо садити дерева на орній землі набагато легше, а ніж на схилах, в балках і толоках.

Перші лісосмуги ми почати висаджувати на держфонді: землі між Черногіркою, Сербкою і Мариновим. Там посадили в перший рік чотири лісосмуги, наступного року висадили п'ять лісосмуг, а потім висаджували постійно кожного року. Загалом ми з'явилося п'ятнадцять лісосмуг. Вони на даний час відіграють важливу роль як меліоративні споруди, а на зиму селяни під час розчищення лісосмуг заготовлюють дрова. Стало більше звірів і птахів.

У тваринницькій галузі, на думку мого попередника і керівництва, в нашому господарстві необхідна була технологічна революція і більша кількість худоби, а тому вже в 1977 році (ще до мого головування) почали будувати комплекс на 3600 голів. Він мав три приміщення по 1200 голів кожне. Прийнявши господарство, я одразу не міг навіть збагнути, що робиться в будівельній галузі. А в січні 1978 року зустрівся з головою Березівського «Агробуду» М.П. Зелінським і попросив показати креслення і обґрунтування будівництва такого комплексу. Він відповів завченою фразою: «Проект затверджений Радою Міністрів України, а я лише виконую те, що мені доручено». Єдине, що Зелінський сказав крім цього, що через три роки він має витратити на будівництво комплексу 3 млн. крб. Це на той час було рівноцінним 5 млн.доларів США. В колгоспі ніхто не вмів читати будівельні креслення, окрім В.І. Гришаківа та мене, оскільки я працював інженером-будівельником в РО «Сільгосптехніка». Але ті креслення, що були в агробудівців

— це фрагментальні будівельні конструкції. Я звернувся до голови райвиконкому В.М. Тітенка з вимогою виправити ситуацію. До нас направили начальника Березівського управління капітального будівництва А.І. Абдірова, щоб розповів колгоспникам, про будівництво. Анатолій Іванович привіз один екземпляр креслень. Два дні ми сиділи в моєму кабінеті, вивчаючи будівельну частину споруди. Згодом я зібрав головних спеціалістів і обговорив з ними економічне обґрунтування проекту. Стало зрозумілим, що ця ідея не може бути втілена в життя. По-перше, передбачалося утримувати худобу на підлозі зі щілинами, за задумком проектників гній мав провалюватися через щілини під підлогу, а звідти змиватися водою. Зоотехніки В.С. Мишкіна і Я.І. Яремків висловили свою думку, що це неможливо, так як ми годуємо худобу грубими кормами, а не соковитими, то всі щілини заб'ються через 2-3 місяці (так воно і вийшло після здачі цього горе – комплексу).

По-друге, невідомо звідки ми будемо брати чотири тисячі голів на відгодівлю, якщо у господарстві лише 400 корів. Те, що передбачалося розрахунками проектантів, не витримувало критики. В розрахунках йшлося про те, що всі господарства будуть здавати нам на відгодівлю свою худобу, вагою 150 кг. Головний ветеринарний лікар виступив проти такої пропозиції, тому що у такому випадку вся хвора і погано доглянута худоба господарств району може потрапити до нас. Хто буде боротися з туберкульозом і бруцельозом?

По-третє, головний інженер В.І. Гришаков заперечував і дуже аргументально. Він повідомив, що для організації такої справи треба мати майже сотню висококваліфікованих механізаторів, які б обслуговували 300 електродвигунів, електропідстанції, транспортери, кормоцехи і т.д. Вивіз гною був також великою проблемою при такій кількості худоби — майже 100 тонн щодня.

Четверте. Господарство не зможе виростити стільки кормів, щоб прогодувати середньорічне поголів'я великої рогатої худоби у кількості 7 тисяч голів, не рахуючи свиней, кур і овець.

Я відчув підтримку з боку всіх головних спеціалістів господарства, а згодом і всіх колгоспників. Про наші побоювання я розповів голові райвиконкому Віктору Марковичу. Він вислухав мене уважно і сказав, що я говорю переконливо, але будівництво йде повним ходом і цей проект затверджено в Києві. Ти що думаєш, там дурніші, ніж ви? Подумавши, він запросив мене до першого секретаря райкому партії І.О. Кірика, і я повторив слово в слово те, що розповів голові райвиконкому. Іван Олексійович спитав, що я пропоную. Я запропонував зупинити будівництво, або будувати за випробуваними технологіями. Він замислився, і відіслав мене додому чекати рішення.

Через день до господарства приїхало майже 50 спеціалістів різних професій з обласного управління сільського господарства. Фахівців очолював сам Ю.П. Жудін, начальник обласного управління сільського господарства. Цілий день розбиралися, що цей «хлопчисько» хоче. Проект складали відомі вчені, працював цілий інститут, сам Віктор Михайлович Переведенцев гарантував його життєздатність. Увечері ми нагодували гостей та пішли до клубу слухати всі «за» і «проти». Під час виступу гостей ми не залишили каменя на каменю від ідеї відгодовувати 1200 голів під одним дахом та обслуговувати таку кількість тварин лише чотирма операторами.

Розійшлася при своїх думках. Але в області замислилися, що в чомусь колгоспники праві. Через місяць Ю.П. Жудін провів технічну нараду з приводу будівництва спеціалізованих комплексів в області. Швидко обговорили питання будівництва птахофабрик в області, в т.ч. і нашої Вікторівської, племінних ферм-репродукторів, зерноочисних насінневих комплексів — до цих об'єктів питань не було. Наше питання залишили «на закуску». Коли виступив головний зоотехнік області П.Д. Біляєв, я зрадів, що хоча б одна людина підтримує нас. Так і вийшло, що лише він цілком усвідомлював, що буде у майбутньому. Всі інші виступаючі захищали хто свою «шкуру» (що скажуть в Києві), а хто особисті інтереси — цікавий привабливий об'єкт, який кредитується з державного бюджету. Прийняли рішення на

технічній раді, яке потім мене декілька разів рятувало від прокурорської кари, — вказати голові колгоспу Ніточко І.І. на недалекоглядність в питаннях передових технологій вирощування худоби і т.д. Я заперечував, а де брати тварин? Де брати корми? Мене грубо обірвав Ю.П. Жудін: «Для того, щоб це знати, треба інститут закінчити хоча б». Я дійсно навчався заочно на четвертому курсі, але ніколи не міг втриматися, коли мене чи когось іншого хотіли принизити. Я відповів теж підвищеним тоном: «Мені мама дала більше з молоком, ніж тут декому з присутніх дали інститути». Настала тиша. Я зі слізьми на очах залишив залу.

Будівництво продовжувалося, але я контролював якість робіт, бо знав, що «цю машину» не зупинити. Колгосп допомагав будівництву, бо почали найжджати різні комісії і звинувачувати голову в тому, що він свідомо гальмує будівництво, бо не зацікавлений в ньому. Ми їздили за дерев'яними конструкціями до Олевського району Житомирської області, дельтатранспортери брали в м. Суми, гідрообладнання в м.Корець Волинської області — все своїм транспортом. Дуже велике навантаження під час будівництва комплексу лягло на плечі В.І. Гришакова, бо, не дивлячись на постійний і безперервний комплекс робіт в господарстві, він ще мусив бачити і контролювати, які механізми привозять, як їх монтують, як обслуговувати йому доведеться.

Комплекс таки здали з оцінкою «задовільно». Коли під одним дахом утримується 1200 голів бичків вагою більше 300 кг, навіть якщо по одному разу кожен з них «подасть свій голос» — ревище таке, що зараз не зможуть навіть сучасні музиканти цього досягнути. Гній не проходив через ґрати, а тим паче не йшов, як говорили проектники, «пішки» до гноєсховища. Худоба утримувалася в клітках без прив'язі в залежності від ваги з 20 до 40 голів. Про які прирости живої ваги могла йти мова? Це зрозуміли всі. Худобу там перестали утримувати, а з приміщень зробили склади.

У тваринництві ми мали певні задовільні результати під час випасу худоби в літніх загонах. Чималі прирости були в групах пастухів І. Дидича та Л. Барелюка, а взимку непогані

прирости забезпечували Л. Анісей, А. Боброва, Т. Саленко. Нічними телятницями працювали Плетяк Г., Осіпов П. Від них залежало багато, бо під час ситуації, коли один бичок, вагою більше 350 кг рве ціпка чи витягає кілок із землі, до якого прив'язаний, і всі вони починають стрибати один на одного, то через годину все приміщення на 220 голів буде «звільнене» від прив'язі, а значить за такий один вечір кожна тварина може схуднути до 10 кг.

На фермі працював дружний колектив, завідувала Надія Полуденко, яка тримала дисципліну і порядок. Її більше боялися, ніж поважали, за крутий характер, але інакше неможливо керувати таким колективом. Може це і правильно? Був випадок, який запам'ятався на все життя, бо саме в таких ситуаціях горе згуртовує людей. У ті часи комбікорм збагачували мочевиною (аміаком), що збільшувало вміст білків у кормі. Більше 2 кг такого комбікорму на одну голову вагою 300 кг заборонено було давати. На накладних і всіх супроводжувальних документах на цей комбікорм була червона смуга. Ми мали машину, яка за 3 години роздавала комбікорм у 14 приміщеннях. Працював на ній досвідчений механізатор Григорій Царалунга. Але одного осіннього дня Григорій поставив під загрузку машину в склад, а завідувачка складом наказала завантажувати машину. Двоє вантажників почали роботу і замість «нормального» комбікорму завантажили з мочевиною. Григорій заїхав до корпусу № 8, де стояла худоба вагою до 250 кг, і видав згідно раціону по 3 кг комбікорму. Не встиг він виїхати з приміщення, як тварини попадали на підлогу і почали труситися, неначе під електричним струмом, пускали піну, пішов процес вздуття. На щастя, в той день ми підбивали підсумки змагання і все керівництво колгоспу було на фермі. Спочатку хтось повідомив, що у восьмому електро-током вразило худобу. Головному енергетику П.М. Мартинюку надійшла команда відключити електропідстанцію, що він і зробив. Але це не дало позитивних результатів. Першим, хто схаменувся, був сам Григорій Царалунга. Він зрозумів, що завантажили не той комбікорм, а з мочевиною. Всі розгубилися, що робити? Першим дав команду нейтралізувати

мочевину цукром Я.І. Яремків, зоотехнік ферми. Поїхали на склад, привезли 2 чи 4 мішки цукру, а до цього понаходили пляшки і почали розчин цукру заливати худобі. Після цього їм дещо стало легше. Прибіг головний ветеринарний лікар і дав команду заливати розчином оцету (добре, що було 2 ящику у місцевому магазині). Зробили й це. Через 2-3 години тварини почали підніматися на ноги, але окремі так і лежали. Ми тоді зарізали 22 бички. Коли закінчилася битва за життя тварин, я заспокоївся і глянув на людей, які брали участь в порятунку, і так стало добре на душі! Майже 100 осіб рятувало тварин, навіть жінки не стояли осторонь. Поки давали лад дорізанним тваринам, «добрі люди» встигли викликати КДБ і працівників міліції та прокуратури. На жаль, серед правоохоронних працівників нікого не було з розсудливих і одразу склали протокол і відкрили карну справу про «навмисне псування» і т.д. На щастя, прокурор району А.Р. Соловей був розсудливою людиною і вимагав від правління колгоспу надати документи, що зазначали, яких збитків зазнало господарство. М'ясо я швидко направив на продаж до одеського «Привозу» разом з головою ревізійної комісії. Продали його так, щоб була можливість надати довідку прокурору, що ніяких збитків немає, а навіть певний прибуток. Коли ми розмовляли з ним про те, щоб не карав винуватців — завідувача складом і завідувача фермою, які мали контролювати годування тварин комбікормом, він, перебуваючи у добромум гуморі, сказав, що для такого прибутку можна вирізати усіх тварин. Справи не заводили, але до КДБ доведлося багато разів писати пояснювальні, чому так вийшло, де хто був в той час, а чому і т.д.

Спеціалісти господарства намагалися застосовувати нові форми організації праці, вирощувати нові породи худоби та кормові культури. Наприклад, головний зоотехнік В.С. Мишкіна запропонувала закупити для запліднення корів бугая м'ясної французької породи Шерольє, що і було зроблено. Але, на жаль, не врахували, що плід від такого батька дуже великий — 50, а то і більше кілограмів, тому наші корови червоно-степової породи не могли розтелитися без допо-

моги ветеринарів. Великий відсоток корів дорізали. Довелося відмовитися від цього.

Дуже вдалим був метод вирощування народжених телят на відкритому повітрі, навіть у сильні морози. Ми довго застосовували цей метод. Корів не доїли, телята були на підсосі. Корів, які розтелилися, в мороз заганяли до теплого приміщення, а телят відправляли в табір біля приміщення навіть у 20-градусний мороз. Вони заривалися в соломку і тільки ніс стержав ззовні. Були випадки, коли обморожувався носик, а взагалі такі телята не хворіли і виживаність була 100%.

Я запропонував спробувати вирощувати нові кормові культури з сортодільниці Одеської дослідної станції. Дуже розсудливий і ініціативний агроном В.І. Гришаков з ентузіазмом взявся за цю справу. Ми висівали такі культури, як борщовик Сосновського, донік, чорноголов. Мали хороші результати, якщо середньорічних опадів було 350 мм, якщо було менше, то ці культури не виживали, а тому і не прижилися у нас. Але господарство нічого не втрачало. В 1981 році ми зібрали насіння редьки чорної у кількості близько 50 тон, зробили рекламу в центральних районах України, що ми маємо насіння. В.І. Гришаков забезпечив якісну очистку насіння редьки, і того року ми отримали 300 тис.крб. чистого прибутку. До цього і після з невеликої площі господарство не отримувало таких коштів.

Головний інженер Валерій Іванович запропонував і застосував на практиці захист електродвигунів під час «обриву фази». Це було так сприйнято в довколишніх господарствах, що Березівське управління сільського господарства провело семінар-нараду з головними інженерами і електриками району з цього питання. А ефект був настільки великий, що в господарстві майже уникнули цієї проблеми, це дало дуже хороший економічний ефект, тому що перегорівші двигуни ремонтували лише у РО «Сільгосптехніка». На жаль, не завжди все закінчувалося добре. Так, на тракторній бригаді с. Червоне «вибило» електроенергію, і місцевий житель Олексій Шевчук вирішив сам полагодити, але потрапив під напругу і загинув.

Я вже працював в районі, коли відбувся цей випадок, але і до сьогоднішнього дня з жалем згадую ту подію. Дуже добра людина загинула.

Новим з того, що ми застосували на фермах, було і годування тварин кормами з мінеральними добавками. Хоча ми зірок з неба не зривали, але технологія дала додатково 50 г за добу приросту живої ваги на 1 тварину. На 5 тисяч голів худоби це 250 кг м'яса щодоби. Добре контролювали ці процеси Н. Царалунга і Я. Непомящий.

Ми застосували примусове сушіння багаторічних трав. За гарманом поставили чотири вентилятори, а повітря вони надували в металевий «А»- подібний рукав, поверх якого вантажилося сіно люцерни, яке пролежало на полі не більше 2-3 діб. Ефект був відмінний, майже всі листочки залишалися на місці, а сіно зелене-зелене. Це зацікавило вчених Одеського сільськогосподарського інституту. Писали дисертації майбутні кандидати наук. Одеський зоопарк уклав договір з нашим господарством на поставку такого сіна. Та були й прорахунки. Інколи потраплялася навіть непров'ялена люцерна — абсолютно зелена. Така починала «горіти», пліснявіти. Ми застосували безводний аміак, за допомогою спеціальних штирів проколювали осередки горіння і запускали його. Горіння зупинялося, грибок гинув. Це був дуже добрий метод.

Наш колгосп став першопрохідцем у використанні безводного аміаку не тільки в тваринництві, але і в рослинництві, про що розмова попереду. А на той час траплялися, і зараз є випадки, особливо в роки бездощів'я, коли ярі культури, як правило, ярі ячмені заростають бур'янами. Косити нема що і жалко нищити такі посіви. Ми і прийняли рішення такі посіви косити комбайнами «на пряму», зерно «не відбирати», а разом із січкою кидати в прицепи ПТС-40, везти до силосних траншей і силосувати. Ефект був чудовий. Силос виходив такий, що від нього стояв запах свіжоспеченого хліба. Багато років ми використовували цей метод. Потім прийшли до висновку, що так можна чинити і силосуючи пізні культури. Почали силосувати шляпки соняхів і сухий кукурузник, а щоб вони не гнили, продовжували застосовувати безводний аміак.

Була проблема і з поголів'ям великої рогатої худоби. Нам, як правило, з господарств району хотіли «скинути» тварин туберкульозних, бруцельозних і відстаючих у рості. Довелося переконувати районну і обласну ветеринарну службу, що цього робити не можна, бо ми станемо розсадником розповсюдження хвороб. До нашої думки прислухалися, але поставили завдання «шукати» поголів'я самим, де хочемо. Ми і шукали. Займалися цим головний зоотехнік В.С. Мишкіна і інколи головний ветеринарний лікар В.В. Гришаков. У 1979 році в східних областях України була велика засуха і уряд прийняв рішення перевести поголів'я з тих областей на південь і захід держави, хоча у нас не набагато краще було. До Березівського району прийшли рознарядки прийняти 2,7 тисяч голів великої рогатої худоби. В районі, щоб голову собі не морочити, вирішили: є спецгосподарство, нехай і займається. Я почав заперечувати, що неможливо стільки худоби перевезти в одне господарство. По-перше, не вистачає приміщень, люди не підготовлені, транспорту немає і т.д., але голова райвиконкому В.М. Тітенко сказав: радіти треба, що дають худобу за безцінь, а ми скиглимо. Приїхавши з району, я зібрав правління колгоспу разом з партійним бюро. Висловилися майже всі присутні, як на диво, кожен давав слушні пропозиції. На другий день ми розписали, що кому робити. Відбирати поголів'я в Донецькій області, яка була визначена постачальником Одеської області, мав їхати голова колгоспу. Для розміщення тварин не вистачало приміщень, а тому бригадир тракторної бригади В.С. Товалюк і бригадир рілльничної бригади Н.Х. Гришакова мали затиюкувати солому і обкласти нею загони за Дідичем і на х. Доброму. Головний зоотехнік В.С. Мишкіна мала підготувати разом із завідувачем ферми прийом худоби.

Приїхавши у Волновахський район Донецької області, я зрозумів, що тутешні колгоспники хочуть віддати все підряд. Там дійсно була катастрофа — закінчили збирання хлібів і навіть січки не вистачало на корм худобі. Почав я з передового господарства району колгоспу «Україна». Об'їхав за тиждень всі господарства району, де на папері «назбирав» 2900 голів великої рогатої худоби. В районі вирішували, чим

це все перевезти. Якщо автотранспортом, потрібно 150 автомашин (або 150 ходок). Керівництво Волновахського району вирішило перевозити вагонами. Вони зацікавлені були якнайшвидше «сплавити» поголів'я, бо годувати було нічим. Вагони подавали в три етапи. В один вагон завантажували по 25 голів худоби. Також завантажували соломю, яка виконувала роль і корму, і підстилки. Поїти тварин не було можливості, по-перше, важко підвезти воду до ешелону, в кожен вагон; по-друге, не поставиш жолоб, бо будуть тварини травмуватися; по-третє, категорично забороняла залізнична ветеринарна медицина, щоб не розносили заразу по всій Україні. Тварини їхали кілька днів без ковтка води. Прибувши до Березівки, одразу не розвантажували потяг, бо районні ветеринари заборонили це, поки не помили худобу дезрозчином прямо у вагонах і т.д. Жах. Ми привезли на станцію Березівка біля 50 будівельників, скотарів, різноробочих. Одні мали розбивати огорожі в дверях, щоб випускати тварин, інші рахувати повагонно кількість тварин у кожному. Ще одна група осіб повинна була формувати череди по 150 голів і гнати з Березівки до Чорногірки. Водовозка і пожежна машина підвозили воду для жолобів, які ми привезли з собою. Ми з В.С. Мишкіною прийняли рішення випускати тварин без дозволу, ветеринарний лікар В.В. Гришаков відмовився, сказав, що в такій авантюрі він не хоче брати участь. Коли випустили худобу з перших вагонів, то побачили жахливі наслідки: голодні тварини, вийшовши з вагону, почали бігти в різні боки і 4 тварини «зникли» в березівському очереті. Коли худоба підходила до жолобів з водою, не пивши три дні, напивалася до такого стану, що животи ставали схожі на «бочки», а відігнати їх від жолоба було неможливо. Я попросив пожежників м.Березівки надати нам допомогу двома автомашинами для підвезення води, бо очевидно, що наші дві не встигали. Ми домовилися без районного керівництва, що заправимо кожену автомашину. На станції під час розвантаження худоби відбувалося страхіття, як під час авіаційного бомбування: худоба розбігалася, ловити нікому, бо наші чоловіки в степу вже встигли випити «пивка», дехто лика не в'язав. Бідні

жінки слідкували і за бичками, і за чоловіками, щоб тих бички не затоптали. Розвантаження тривало більше п'яти годин. Потім сформували три череди і погнали худобу повз трасу Березівка – Одеса до Чорногірки. Тварини були такі зморені, що падали по дорозі, тоді ми організували групу «тиловиків», так з гумором назвали людей, які підбирали таких тварин і вантажили на автомашини за допомогою трапів, рейферного погрузчика та інших засобів. Були і дорізи. М'ясо цих тварин завозили в холодильник м.Березівки, де воно проходило обстеження, а потім здавали у ковбасний цех. Дуже дивно, що 30% такого м'яса було визнано недоброякісним. Ми все розуміли, але довести ветеринарній лабораторії, що так безбожно і відверто красти – гріх, не було можливості, бо біля тих 30% крутилися і правоохоронні органи, які «перевіряли» документи лабораторії і її зловживань не виявили. Коли я спитав, куди утилізували біля 300 кг м'яса, відповіли, не замислюючись – спалили.

Відстань від Чорногірки до Березівського залізничного вокзалу 27 км. Наші колгоспники здолали такий шлях за 8 годин. Це був своєрідний подвиг. Одні йшли пішки від початку до кінця, інші відпочивали в автобусі, який їхав поруч, потім знову повернулися у «стрій».

Коли пригнали худобу і розділили по загонам, був уже ранок.

В обід почалася робота з обліку тварин. Ревізійна комісія, бухгалтерські працівники, обліковці всіх рівнів і рангів зайнялися перерахунком. О 15.00 ми знали, скільки тварин в кожному загоні, скільки серед них телиць, скільки бичків. В підсумку не вистачало 4 голів, як ми і передбачали, про що було складено відповідний акт. На черговому правлінні колгоспу цих тварин списали.

На другий день почали формувати стада. Головний зоотехнік і головний лікар сортували худобу – бики до бичків, телиці до телиць, а хворих в ізолятор. Потім сортували за вагою категорією: до 150 кг – одна група, до 200 кг – друга група, 250 і вище – третя група. Ця робота тривала днів десять. Після того, як було переважено всю худобу, ми звірили показ-

ники з документами, які нам видали у Волновахі, і виявилось, що кожна тварина втратила більше 15 кг живої ваги, хоча вони обіцяли, що цей показник буде 10 кг. Такі цифри вказали на колосальні втрати для нашого господарства. Звісно, я доповів в район про ситуацію, але начальник управління сільського господарства сказав, що треба було на місці переважувати, а не «ловити гав». Така образа виникла за ці слова, я «зірвався» і висказав все, що думав, а під кінець сказав: «Поки розвантажували худобу, ви проїжджали біля наших людей, але навіть не зупинилися, а лише покачали головою».

Цього ж дня І.О.Кірик передзвонив своєму колезі з Волновасі, домовився щодо дня мого приїзду до них. У визначений час я виїхав автомашиною до Волновахи, там о 10.00 в управлінні сільського господарства мене чекали всі голови колгоспів, у яких я брав худобу. Вони мали при собі печатки господарств і осіб, які готували первинні документи на продаж худоби нам. Я розповів ситуацію, що на таке поголів'я худоби втрата ваги по 15 кг однією твариною — це багато. Голови колгоспів скинули по 10 кг живої ваги, але умови, в яких ми перевозили тварин до нашого господарства, внесли свої корективи. Піднявся сивоволосий Волноваський голова колгоспу і повідомив: «Чого там гріха таїти, не всі скинули обіцяні 10 кг, а він взяв на себе тягар такий, що не позаздриш». На нараді був присутній голова райвиконкому, він підтримав Волноваського голову. Відбулася чесна ділова зустріч. Всі документи переоформили, як я просив, потім голова колгоспу Микола Іванович Іващенко запросив до нього переночувати. Я не відмовився. Ми там так «напереночувалися», перший раз у житті я зрозумів, що таке добре, а що ні — три дні голова боліла.

У 1981 році подібна ситуація сталася і на Одещині. Достатньо сказати, що наше господарство отримало вал хліба лише 950 тон — це тільки на насіння і натуральну оплату колгоспникам, і то райком партії суворо попередив: видавати не більше як 250 г на зароблений карбованець.

Чим кормити велику рогату худобу в колгоспі? Члени правління шукали вихід з ситуації. На щастя, В.І. Гришаков,

будучи вже «досвідченим інженером», готувався до збирання хлібів і силосної маси кукурудзи, як кожного року. Його підготовка і техніка фактично виручили наше господарство. Савранський район нашої області заливали дощі. На славу вродила у них кукурудза силосна, а у міжряддях вони посіяли сорго, тому врожайність мали 50 тон з 1 гектара. Такий вал зеленої маси вони не встигали переробити. Головою колгоспу «Україна» в Савранському районі працював мій одногрупник по курсам голів колгоспу Ткаченко В.М. Ми домовилися, що можемо співпрацювати 50 на 50: ми силосуємо, а готовий силос ділимо. Організували загін для заготівлі силосу в Савранському районі, начальником призначили В.І. Гришкова. Разом з ним відправили 2 силосних комбайни і КСК-100 В.Я. Мартинова, КСС-2.6 О.М. Жигіля та інших. Загін автомашин очолював завідувач автогаражем Н.А. Корнійчук, технікою керували шофери М.М. Войтенко, Ю.А. Шевчук, Д.Б. Стойков. Наш загін заготовив 2,5 тисячі тон силосу.

Проблема була ще в тому, що господарство заготовило лише 1500 тон січки (це з минулорічними запасами), а для зимівлі, враховуючи приватний сектор, необхідно було мінімум 4000 тон.

Домовилися, що будемо заготовляти солому в Красилівському районі Хмельницької області (село Западенці). Я найняв бригаду скиртувальників у Староконстантинівському районі тієї ж області. Вони заскиртували в Западенцях ціле поле — 2 тисячі тонн соломи. Але великою проблемою стало перевезення її. Вийшли ми зі становища таким чином: сформували бригаду з наших механізаторів і робітників, які взяли з собою тюков'язальну машину «Киргизстан» і два трактори «ЮМЗ». Також до складу бригади увійшли трактористи Віктор Яковлевич Бабич, Володимир Яковлевич Бабич, Микола Михайлович Войтенко, Михайло Григорович Юшкевич, Дмитро Борисович Стойков та робітники, які кидали солому в тюков'язальну машину, потім вантажили на машини для відправки додому — Борис Базелюк, Іван Сидоренко. Така робота була дуже важкою з точки зору організації праці і умов проживання.

Місцевий голова колгоспу виділив нам для проживання «конуру», люди спали на нарах. Але що робити, горе всьому навчить. Наш зварювальник Добріогло Григорій змайстрував «буржуйку». Я дістав фосфід цинку і отруїв щурів. Наш будівельник Лучинець Іван Данилович збив нари. Привезли з Чорногірки матраси, подушки, простирадла.

На Хмельниччині були дуже великі сніги – вище колін. Від місця проживання до скирди відстань більше трьох кілометрів, добиралися пішки. Але була ще одна причина, яка не давала нам працювати в дві зміни – поряд з нашими скирдами були «ракетні» шахти, які ретельно охоронялися і кожного дня я мав по телефону попереджати, скільки людей іде до скирди, яка техніка, прізвиська людей. Керівництво шахт встановлювало, до якого часу ми можемо працювати – виходило лише півтори зміни: то у них «запуск ракети», яку вони ніколи не запускали, то режимні роботи і т.д.

Важко було тюкувати ще й тому, що постійно «Киргизстан» ламався, навіть наш майстер-наладчик Григорій Бобров годинами не міг знайти причину. Після того, як затюкували солому, необхідно було відвезти ці тюки на залізничну станцію за 10 км. Тракторні причепа зависали після чергового снігопаду, дорогу нічим було чистити, а тому спочатку пробивали колію трактором, а потім тягнули причеп. На залізничній станції була «такса»: окрім того, що ми платили за вагони, замовляючи їх за 5 днів, ще й за кожен вагон начальнику станції потрібно було «поставити» пляшку. Якщо цього не зробиш, вагони можуть прийти через 7-8 діб, а свою худобу ми годували цією соломкою. Затримка вагонів – це голодні тварини, бо ми з керівництвом домовилися, що не будемо «бачити», як приватники беруть січку зі скирди. Практично ми її залишили для приватного сектора, до честі чорногірців – зайвого не брали, всім вистачало.

Того року, окрім Хмельниччини, головний зоотехнік В.С. Мишкіна за місцеве вино відшукала корми в с.Мостовому Доманівського району Миколаївської області. Це було палочкою-виручалочкою, коли з Хмельниччини не надходили вагони. Ми свої два ПТС-40 направляли ранком о 6.00

через с.Яснопіль нашого району до Мостового польовими дорогами, а на вечір о 18.00 вони вже привозили січку до Чорногірки. Схема була відпрацьована добре, все відбувалося чітко, без зривів. Але в лютому випав сильний сніг і під час хуртовини занесло всі дороги і ми вже не могли завозити січку через Яснопіль, яку дуже чекала наша худоба. Треба було шукати вихід, бо такий сніг міг танути до травня. Я звернувся до начальника Раухівського гарнізону з проханням надати нам допомогу, бо вся техніка Березівського РДУ чистила дороги республіканського значення, а колгоспний бульдозер міг лише в колгоспі почистити дорогу. Начальник гарнізону доручив своєму заступнику, полковнику К.М. Яні, вирішити проблему. В свою чергу Яні запропонував поїхати до штабу округу, що ми й зробили. Поїхали з «чим треба» і вирішили питання, «як потрібно». На другий день БАТ-М (танковий тягач з бульдозером) стояв біля контори колгоспу, за ричагами сидів молодий прапорщик, спитав, куди їхати. Як поясниш, що на Мостове? Вирішили, що з ним їде Мишкіна В.С., яка знає, де розташована скирта, і я, бо знаю польові дороги, якими можуть проїхати ПТС-40. Віра Степанівна зайшла до бухгалтерії, головний бухгалтер виділила «екстрені кошти», збігли до магазину, що розташовувався поруч, завантажили, «що потрібно» і поїхали в напрямку Мостового. Я за військовою спеціальністю механік-водій танку, часто був в ролі інструктора молодих водіїв, а тому вдягнув шлемофон, зайняв місце в командирській башті. Команда «вперед!» — і ми балками доїхали до Вікторівки, потім до Березівки і через Калаглію до Мостового. Доїхавши до скирди, зробили коло, розвернулися і зупинилися «перекусити». Я сів за ричаги і ми поїхали в зворотньому напрямку, розширяючи і очищуючи дорогу від снігу. Доїжджаючи до Калаглії, побачили УАЗик першого секретаря, зупинилися.

Іван Олексійович повідомив, що до Зеленопільського і Основи дорога забита повністю, наша техніка з районного дорожнього управління не прочистить, а з Основи подзвонили, що там породілля. «Поганяй, синок», — і поплескав мене рукою по плечу. Ми й поїхали.

У тваринницькій галузі ми «зірок» не хапали. Але першими в області поставили біля ферми залізобетонну загорожу і зробили єдиний в'їзд і виїзд. Також у нас на фермах працювали кімнати відпочинку, де не для показухи, а дійсно можна було попиту чаю, подивитися телевізор, почитати свіжу газету. Навколо ферм висадили багато горіхів. Цілодобово діяла баня з сауною! Були магазини без продавця, де люди по совісті розраховувалися за цигарки, печиво, сірники... Ми перші почали кормити худобу лише через кормоцех. Першими застосовували мінеральні добавки для корму худобі. Все корисне робила команда тваринників під керівництвом головного зоотехніка колгоспу В.С. Мишкіної. До команди входили: головний інженер В.В. Гришаков, головний ветеринарний лікар В.В. Гришаков, ветеринарний санітар В.З. Гришаківа; завідувачі фермами: Н. Полуденко, Я. Непомнячий; телятниця: В. Мартинова, Л. Анісей, Ю. Головченко, К. Шеховцова; нічні скотарі: В. Юшанов, К. Дидич; механізатори: О. Шеховцев, І. Товалюк, М. Товалюк, Н. Шестухін; механіки ферми: Б. Афонін, А. Мельник; слюсарі ферми: О. Хомин, Г. Ковальчук.

В рослинництві справи пішли на лад. Уже нас не критикували за валові збори і за врожайність. Раніше місцеві спеціалісти нав'язали думку, що чорногірська земля погано родить. Але це скоро спростували молоді спеціалісти. Прийшовши в 1977 році у колгосп, я одразу не розумів, що коїться взагалі, куди не глянь — скрізь погано. На одній з нарад в районі до мене підійшов голова колгоспу ім.Димитрова В.В.Дмитренко, який рекомендував мене головою сільської ради. А згодом приєднався наш маринівський голова, попередник Дмитренка І.В. Васильєв (ми з ним були сусідами через лиман). Вони хотіли дізнатися, як мої справи і спитали про це зі співчуттям. Я розповів їм, що на мою думку, куди не кинешся — все погано. Дійсно так і було. Тоді Іван Васильович, якого «перевели» з Димитрова і призначили головою колгоспу ім. Калініна (с.Гуляївка), сказав, що у нього не краще. Це правда. А потім, подумавши, додав: «А що ти хочеш, щоб дали передове господарство, доведи, що здатний зробити у відстаючому»...

Перших два роки пішли лише на те, щоб налагодити систему управління, підвищити рівень відповідальності спеціалістів і керівників в галузі рослинництва.

Не щастило нам спочатку на головного агронома. Одного звільнили, другому запропонували піти самому... Аж поки головним агрономом не призначили Віктора Івановича Гришакова. Він до цього працював головним агрономом (1979-1981 рр.), потім секретарем парторганізації (1981-1985 рр.) і фактично виконував функції агронома. З його приходом підхід до рослинницької справи докорінно змінився, мені стало значно легше працювати. Тоді був і залишається зараз прекрасний тандем співпраці рідних братів Віктора Івановича і Валерія Івановича Гришакових – головного інженера і головного агронома. З тих пір я ніколи не брав участі у розподілі сільськогосподарської техніки за видами робіт, не займався її ремонтами. Взагалі, в рослинництві відбулася «маленька чорногірська революція».

На території нашого господарства роками накопичувалися органічні добрива. Ми організували загін родючості, який майже цілий рік займався вивезенням гною на поле. В той час на тракторах Т-150К працювали Конончук Г.І. і Гришаков Г.О., на бульдозері Шеховцов І.М., тросовою лопатою ТЛ-І керував Гориценко О.А. Спочатку дуже мало органіки вивозили на поля за зміну, бо не було обліку. Віктор Іванович прийняв рішення возити лише через ваги – продуктивність праці виросла у декілька разів. Механізатори на цих роботах почали отримувати заробітну платню на рівні голови колгоспу, а ми на правлінні прийняли рішення, що не тільки на цих роботах, а взагалі всім трактористам на «важких» тракторах доплачувати до заробленого 30%. В тракторних бригадах не стало гусеничних тракторів без трактористів, а на деяких було навіть по два механізатора. З тих пір гній почали возити на поля регулярно, кожного року це робить нинішній вже директор ПП «Чорногірське» В.І. Гришаков.

Коли ми зробили аналіз ґрунтів в нашому господарстві, картина вималювалася невтішна. Вирішили закупити техніку для внесення безводного аміаку. Купили 4 шт АБА-2.5, ЦТА-

10. Навчили персонал і механізаторів користуватися новою технікою, і почали широко застосовувати на наших полях. Ефект отримали значний, особливо у вирощуванні силосної маси кукурудзи, де ми у міжряддя висівали соняхи по 40 тисяч шт. на 1 гектар. Але невдовзі прийшлося відмовитися від цього методу, бо аміак вбивав всю мікрофлору ґрунту. Можна було б вносити його лише на ті поля, де вирощувалася силосна маса і це б ніякої шкоди не робило, але виконання функцій з доставки безводного аміаку на себе взяла РО «Сільгоспхімія», яка з успіхом провалила цю справу.

Хочеться відзначити механізаторів Вакулика М.В., Кончучка Г.І., Никитюка А.Г., які з завзяттям взялися до справи внесення безводного аміаку. Вони бачили результати своєї роботи — посіви кукурудзи стояли високі, фіолетово-зелені і дуже соковиті. Таких посівів раніше в господарстві не було.

Ми також перші застосували нові ЖКУ (рідкі комплексні добрива). За рознарядкою з області їх вагонами відправляли в РО «Сільгоспхімію». Там не знали, що з ними робити, бо господарства не були готовими до такої роботи, їх просто виливали в балки, а списували на поля. Наш головний інженер домовився з керівництвом Бобруйського машинно-будівного заводу щодо купівлі у них двох великих бочок РЖТ-8 і РЖТ-10 (на вісім і десять тон). Потім інженер разом з бригадиром тракторної бригади Товалюком В.С., токарем Шеховцовим М., зварником Добріогло Г. і слюсарями придумали пристрій для внесення цих добрив у ґрунт. Всі ЖКУ, які надходили на адресу Березівського району, використовувало лише наше господарство. Ми встановили ємкість на території колгоспу і за три ходки вивантажували вагон таких добрив, а потім за необхідністю вносили їх — ефект був вражаючим. В нашому господарстві навіть проводили обласний кущовий семінар з внесення цих добрив. Висловлювалися різні думки щодо нашого «винаходу», а головний інженер обласного управління сільського господарства Іванов Г.І. насмішливим тоном в мегафон зробив зауваження нашому інженеру щодо цього винаходу. Я не витримав і спитав: «А ви що пропонуєте і далі в

балку виливати добрива?». Присутнім на семінарі також був завідувач відділом обкому партії «по селу» Чічкань Г.А. Він зауважив мені, що я, звичайно, правий, але все ж таки Іванов гість ваш... Я замовк. Після нього багато бригадирів тракторних бригад приїжджало до нас дивитися на «диво-техніку», яка не була складною, але корисною. Дехто вдосконалював її і нам підказував, ми п'ять років вносили такі добрива, поки промисловість не перестала їх випускати.

Віктор Іванович і Валерій Іванович почали застосовувати нові технології у вирощуванні сільськогосподарських культур. Так ми робили два роки досліди з вирощування цукрового буряка без затрат ручної праці. В перший рік такого експерименту ми отримали на площі 80 га на «Комишовій» по 350 центнерів цукрового буряку з гектара. Наступного року по 320 на площі 60 га. Але наступного року почали з перебоями поставляти гербіциди і ми змушені були не лише своїх сапальниць залучати, але наймати.

Мені дуже подобалося в молодому агрономі, що він хотів робити все, про що я мріяв сам, будучи агрономом. Віктор Іванович зробив собі агрокабінет на тракторній бригаді, який наповнив наочністю, літературою, плакатами. До цього кабінету не з-під палки, а добровільно почали заходити механізатори.

Новий агроном домігся будівництва складу отрутохімікатів і мінеральних добрив. До цього вони зберігалися за чорногірським складом, де пізніше був склад газових балонів, а новий побудували за полем вище школи.

З приходом на посаду головного агронома Гришакова Віктора Івановича змінилася не просто технологія вирощування сільськогосподарських культур, а сама ідеологія рослинництва. Усе частіше тут спиралися на науку. Особлива увага була приділена внесенню мінеральних добрив за допомогою науково обґрунтованих методів. Вперше почали вживати термін вносимо добрива для врожайності пшениці не менше 30 ц/га. Результати не забарилися. Навіть коли опади не досягали середньорічних показників, Гришаков В.І. одержував врожаї вищі, ніж у сусідніх господарствах. Всі польові

роботи проводилися вчасно, техніка завжди була підготовлена до будь-якого сезону.

Наше господарство почали називати таким, що «піднімається». «Маститі» керівники інших господарств скептично ставилися: ну пощастило один рік, два. Але нам «щастило» і третій, і четвертий. Стало зрозуміло, що в Чорногірці сталися великі зміни. До нас почали їздити за досвідом, про молодих керівників і спеціалістів розповідали на сторінках всіх обласних газет. Як висловився головний агроном колгоспу, де головував П.П. Ведута, у нас проводили обласні семінари з вирощування цукрового буряка, збирання хлібів, хоч до того часу проводили їх лише у Посмітного чи Ведути.

На базі нашого господарства вчені проводили досліді, писали кандидатські дисертації. Теми були різноманітними, назви точно не можу згадати, але зміст такий: догляд за кормовими культурами з мінімальним обробітком ґрунту; про ефективність внесення безводного аміаку і вплив на якість урожаю кормових культур борщовика Сосновського в умовах вирощування в центральних районах Одеської області. Всього було біля 10 тем.

Я пишався тим, що наше господарство «засвітилося» серед вчених Одеського сільськогосподарського інституту. Професор М.О. Крейда рекомендував мені писати кандидатську, а один доцент з кафедри рослинництва надав «готову» кандидатську: «Лише підставиш свої цифри і захистишся, в житті все буває». Вважав і зараз вважаю: якщо серйозно займаєшся організацією праці, то на досліді немає часу, а «липова» кандидатська мене особисто принижувала б.

Ми могли організувати будь-яку роботу в господарстві. В 1978 році ми посіяли горох на площі 115 га. Але під час збирання задощило, та так, що з ранку ледь-ледь підсохне, а після обіду знов дощ. Горох косити неможливо: ні жатки ЖВН-6 і ЖРБ, ні косилки КЗН-2.1 не можуть працювати. Я по радіо звернувся до всіх чоловіків колгоспу, закликаючи бажаючих вийти для косіння гороху вручну. Повірте, на поле вийшло більше 150 чоловіків, розбилися на групи по 20 осіб і взялися

косити. Це була опера! Симфонія! Коси свистять, чоловіки сміються і розповідають історії. Один одного підзадорюють, знову сміються. Краса! А якщо врахувати, що було і вино, і сало, і цибуля, такий «відпочинок» не міг би організувати найвідоміший шоумен.

На поле приїхав голова райвиконкому В.М. Тітенко, очам своїм не повірив, сам взяв косу і пройшов одним валком.

Були випадки на той час в роботі будь-якого керівника, коли не хочеться сперечатися з вищим керівництвом. Так сталося в 1981 році і у мене. Хліб вродив гарний і дозрів в один день з ячменем на всіх полях господарства. Я намагався не втручатися в роботу братів Гришакових, вони між собою до наряду завжди розбиралися, який комбайн не готовий, який трактор зламаний і т.д. Одним словом, я «відпочивав». Комбайни Віктор Іванович розпроділяв по полям, як вважав за необхідне. Він прийняв рішення два комбайни направити на насінневі поля. Як на зло, до нас приїхав перший секретар райкому. Ми з ним поїхали по полям. До річч, «перший» був непоганим агрономом. Стали ми біля найближчого поля за тракторною бригадою, він узяв декілька колосків в руки, потер, потім спробував на зуб і спитав, чому я не збираю це поле. А я візьми та і скажи: «Агроному видніше». Він так закипів, що я його лише декілька разів таким бачив. Наказав їхати до комбайнів. Приїжджаємо — три комбайни в полі гарно гудуть через навантаження, видно хліб добрий. Працювали в цьому полі чудові комбайнери Шеховцов О.І., Горовий М.І. і Гришаков О.Я.

Підійшли до агітвагончика, там стояв стіл, на столі пиріжки, сало, хліб, цибуля, поряд термос з чаєм, бідон з кислим молоком, навіть мед був. В агітвагончику все на місцях. «Цікава» стінка — бюлетені про намот кожної комбайнера за минулий день, свіжі газети. Думаю, все в порядку. Підійшов головний агроном Віктор Іванович, чемно поздоровався. «Перший» накинувся на нього: «Якого біса на цьому полі збираєш, а не за тракторною бригадою?» Віктор Іванович відповів: «Не біса збираю, а пшеницю». «Перший» наказав переганяти комбайни. Віктор Іванович не погодився. Пер-

ший секретар райкому партії остовпів. Йому заперечили, та ще в такій формі. Аж позеленів і, звертаючись до мене, ще раз наказав переганяти комбайни. Я відповів, що не можу, бо за технологію відповідає головний агроном, а по-друге, ми втратимо 2-3 години на переїзд. Пообіцяв завтра зранку зайти на те поле. Він сів у «Волгу», хлопнув дверцятами і до водія: «Борисе, гони звідси». Люди, що знаходились поряд, остовпіли, агроном вирішив, що посаду свою вже втратив.

Але нікого нікуди навіть не викликали. Про це ніхто не дізнався, бо не в інтересах «першого» було розповідати, що з його думкою не погодилися. Згодом, в 1986 році, він мені запропонував посаду голови райвиконкому, а про той випадок ні до, ні після ми не згадували. Але коли я запропонував залишити головою колгоспу після себе В.І. Гришакова, він заперечував, потім подумав і погодився. Але Віктор Іванович категорично не хотів. Може той випадок був однією з причин?

Наше господарство економічно могло і швидше «розкрутитися», але в 1979 році до нас приєднали ще одну бригаду с.Волкове (Танівка) колишнього колгоспу «Авангард». Спочатку це село приєднали до колгоспу ім. Котовського, а потім віддали нам. Самі розумієте, які там були порядки, коли часто приєднували то до одних, то до других, хоча люди дуже добрі, працьовиті. Та були серед них «риболови», що тільки ходили на Тилігул і ловили судака, якого на той час вистачало. За одну ніч рибалка міг заробити більше, ніж тракторист за тиждень. Навести лад було неможливо. Особливо гонористий рибалка Поляков Євгеній дав мені зрозуміти, що не вважає мене особистістю. Там до приходу в колгосп ім.Щорса працювала зоотехніком Мишкіна В.С. і вони користувалися її «прикриттям». Але треба було ставити все на свої місця. Я поговорив з бригадиром тракторної Бабичем Володимиром Яковичем, шофером Бабієм Іваном Петровичем, трактористом Бабичем Віталієм Яковичем. Тема розмови була про те, що з Чорногірки до Волкове ніхто не приїде робити порядок, сіяти, орати і т.д., тому я запропонував такий вихід: «Ви працюєте в полі, а я не бачу, що дехто займається браконьєрством на річці, або я поставлю такий контроль, що до лиману ніхто не

підійде». Зрозуміли не одразу, але згодом все налагодилося і механізатори не гірше працювали, ніж у центральній садибі, а Поляков Євген став одним із кращих.

Мені трохи пощастило через те, що до приєднання до колгоспу у Волковому збереглися три ЗІЛи – 555 і 2 трактора Т-150К. Вся інша техніка була розбита, а з колісних тракторів типу МТЗ не було жодного нового. В перший день, коли прийшов на тракторну бригаду, там стояло на ремонті 5 гусеничних ДТ-74 і один Т-150К. Я підійшов до ДТ-74, який ремонтував чоловік похилого віку, П.Ф. Московський, та вирішив дізнатися у нього, в чому справа. Павло Федорович розповів, що механік Попович Г.В. привозить старі запасні частини, бо нових немає.

Наступним, до кого я підійшов, був Борис Васильович Афонін. Він «роздвоїв» трактор Т-150 К і сидів, міркуючи, як його з'єднати – так мені пояснив. Я відповів, що це дуже просто. Він засміявся і запропонував показати. Я сказав, що зроблю це запросто. Звернувся до бригадира тракторної бригади В.С. Товалука з проханням дати мені спецівку. Спецівки не знайшлося. Одягнув брудний халат на білу сорочку, заліз під трактор і скомандував Борису Васильовичу підкачувати та лебідкою ледве-ледве припідняти. Тільки – «хлоп» і трактор з'єднаний. Виліз я з-під нього хоч в дуже брудній сорочці і штанях, але переможцем, механізатори зрозуміли, що локшин мені вішати на вуха не треба.

Правління колгоспу почало замислюватись, як збільшити продуктивність праці. Стало зрозуміло, що потрібна нова техніка. Дістати її можна було лише за рознарядкою. Я вирішив скористатися своїм молодим віком і поїхав в обком комсомолу до Руслана Борисовича Боделана розповісти, йому як першому секретареві обкому комсомолу, про стан справ. Він мені відповів: «Я знаю, що у вас робиться, там працював головою колгоспу колишній перший секретар Березівського райкому комсомолу Анатолій Юркович Вітюк. Але так вийшло, що йому потрібно було змінити місце роботи і ми не допомогли в цьому».

Через тиждень до нашого господарства приїхав кореспондент з обласної газети «Комсомольське знамя» Богдан

Іванович Сушинський – теперішній академік, професор. Він об'єктивно написав, що в Чорногірці на «металобрухті» уму-дряються вирощувати непоганий врожай. Газета зверталася до обкому комсомолу з проханням допомогти молодому голові колгоспу новою технікою. Прочитавши ці звернення, в райкомі партії дали доручення начальнику управління сільського господарства І.П. Рідченку надати відповідну техніку колгоспу ім. Щорса. За рознарядкою нам виділили лише комбайн СК-5 і один трактор ЮМЗ-6. Цього було мало і я попросився на прийом до першого секретаря райкому. Він погодився. Коли зайшов до кабінету, Іван Олексійович привітно посміхнувся, привітався, запропонував присісти не за приставний столик, а за великий стіл, за яким проходило бюро райкому партії. Почав розпитувати мене про роботу: що заважає працювати, що потрібно, аби виправити критичне становище в Чорногірці. Ми вели розмову близько години, працівники райкому були здивовані, що мені «перший» приділив стільки уваги. Зазвичай він розмовляв з головами колгоспу в кабінеті півгодини, лише Герої могли вести розмову стільки, скільки бажали. А тут молодий і цілу годину говорить, навіть через мене затрималося засідання товариства «Знання». Після зустрічі я зрозумів, як важливо підготуватися до розмови з економічним викладенням і списком організаційних заходів, щоб відстояти своє бачення розвитку подій і тим самим переконати співрозмовника. Я відчув, що «перший» мене зрозумів і здивувався, коли на запитання, хто готував ці розрахунки і мене до нашої розмови, я йому відповів – ніхто, сам. Але те, про що я розповів, сам не в змозі зробити, а тому підібрав добру команду спеціалістів і керівників середньої ланки. Також перерахував прізвища спеціалістів та їх обов'язки. Іван Олексійович посміхнувся і відверто сказав, що лише разом можна досягти успіху.

За два роки ми майже обновили техніку. Купили два К-700 «Кіровці». На цих тракторах мали працювати досвідчені і порядні механізатори, бо така техніка дуже високопродуктивна – під час оранки один К-700 робив більше, ніж 7 штук ДТ-54. Порадившись з головним інженером Валерієм

Івановичем, ми з тракторів Т-150К пересадили на «Кіровці» найкращих механізаторів Григорія Івановича Конончука та Володимира Михайловича Лиморенка. І не помилилися — ці двоє товаришів виконували до 50% оранки і культивації. Потім придбали ще 4 шт Т-150К, на яких працювали Борис Афонін, Борис Стебленко, Микола Можаровський, Микола Вакулик.

Не можна вирощувати просапні культури без колісних тракторів, а в нашому господарстві були ще МТЗ-2. Почали надходити до господарства ЮМЗ-6. Перший трактор отримав В.О. Гришаков спеціально для вирощування цукрового буряка і гречки. Він так рівно сів ці культури, що лише на папері можна провести таку лінію під лінійку. Згодом почали надходити трактори такої ж модифікації, які ми видавали молодим і працюючим механізаторам, в основному, для вирощування кукурудзи і соняхів. Ці працівники дійсно були гордістю господарства: Мартинов Віктор Якович, Жигіль Олександр Миколайович, Боураш Григорій Сидорович, Везель Василь Олександрович, Войтенко Леонід Михайлович, Бабич Віктор Яковлевич. Товалук Микола Миколайович одержав новий трактор спеціально під погрузчик ПЄ-0,8 для завантаження кормів на фермі. Всі старі трактори ми використовували на транспортних роботах і під час вивезення гною з ферм, де було постійно задіяно шість одиниць.

Оскільки ми сіяли великі площі кукурудзи для годівлі худоби і для заготівлі силосу, то завжди виникали проблеми зі збиранням цієї культури, бо два комбайни КС-2,6 і КСС-2,6 постійно виходили з ладу. Я за «могарич» (інакше неможливо було дістати такий силосний комбайн КС-100, що заміняв п'ять КСС-2,6) в Мінську домовився у відділі збуту, що таку машину вони спорядять нам напряму, а ми їм відправимо 20 тонн кавунів, що і було зроблено. Порадившись знову з інженером і агрономом, а також бригадиром тракторної бригади, ми вирішили «посадити» на новий КС-100 Мартинова Віктора Яковича. Він все вмів, все у нього виходило, як на роботі так і вдома, але на нову техніку він не хотів йти. Ми його благали, «заялювали», пропонували різні пільги — ні і

все. Тоді я вимушений був застосувати «тактичну хитрість» голови колгоспу, сказав що... Віктор Якович мабуть пожалів мене, погодився. З тих пір не було проблем з заготівлею силосної маси.

Існувала проблема і з транспортним цехом. Дуже мало було автомашин — всього 25 одиниць на таку кількість землі, звісно, недостатньо, а в період сезонних робіт з вивезення хліба на елеватор, особливо цукрових буряків на цукропункт с.Раухівка, прямо трагедія. В гаражі знаходились ще автомашини ГАЗ-51, на які, як правило, саджали молодих водіїв, а бажаних працювати шоферами в Чорногірці було багато, особливо, коли завгаром ми призначили Нікодіма Андрійовича Корнійчука — поважну людину, яка по-батьківськи ставилася до шоферів. Ми з Гришаковим почали вишукувати «кінці», щоб закупити нові машини правдами і неправдами. Поступово оновлювали автопарк автомашинами ГАЗ-52, купили дві «Колхіди», але суттєво стан справ з перевезення вантажу в господарстві вони не покращили, а тому все було направлено на те, щоб купити КАМАЗи.

Допоміг випадок. В санаторії ім. Горького в Одесі лікувався син головного інженера Одеського автозбирального заводу. В.С. Мишкіна знайшла пункт збуту м'ясної продукції нашого господарства в цьому санаторії. Головний лікар Михайло Євгенович запросив мене і інженера заводу до себе. Я потрапив в кабінет лікаря випадково, бо потрібна була путівка особисто мені. Познайомилися. В той момент був присутнім заступник начальника збуту заводу «КАМАЗ». Ми познайомилися з ним «дуже добре», я запросив його до нашого господарства. Він погодився. На другий день в Соловійовці, і на третій і на четвертий день він «думав, як нас виручити». Дякуючи йому, ми почали одержувати «КАМАЗи». Але знову виникла проблема з водіями. На нову машину підійшла черга доброму і працювитуму шоферу, В.В. Турченко. Коли завгаражем запропонував йому, Володимир Васильович відмовився, сказав, що свій ЗІЛ-555 ніколи не залише. Почали його благати, просити. Відмовлявся. Один на один біля будинку я сказав йому, що машина — лялечка, в

кабіні, як в санаторії. Він чесно зізнався, що не знає такої техніки, там немає карбюратора, як її ремонтувати? Коли я пояснив йому, що до двигуна шофер взагалі немає права «лізти» і регулювання машини це винятково справа станцій технічного обслуговування – він погодився. Потім, коли і він і інші водії відчували «смак» КАМазів – проблема відпала. Ці машини виконували і виконують найбільш об'ємні роботи з перевезення вантажу.

В господарстві довгий час не було де ремонтувати техніку. Ремонтували таким чином: на тракторній бригаді був токарний станок ДІП-200, за яким працював Шеховцов Микола, без нього ніхто навіть болта не міг виточити. Миколу поважали, з ним рахувалися, його терпіли. Кузня розташовувалась не як у всіх господарствах району на тракторній бригаді, або в майстерні, а в с.Оленівка, де крім неї нічого не було і працював там добрий коваль Балан Леонід. На тракторній бригаді стояв ручний підйомник, а також побудований бокс для однієї одиниці техніки, який не рятував стан справ. В гаражі дещо було легше – бокси, розраховані на 8 автомашин, і дві оглядові ями. Тому механізатори будь-якої погоди ремонтували техніку на відкритому повітрі, дуже часто в багнюці, а взимку під час хуртовини, хоча це ремонтом неможливо назвати, бо люди лише приходили до тракторної бригади пересидіти в «будці» до обіду, а потім обідали і йшли додому. Виходи на роботу були, але дуже часто самої роботи не було. Борони ремонтували таким чином: вантажили на причепи, везли до Оленівки, а там Балан Леонід «відтягував» зуби на боронах – ця робота дуже складна. На ремонті борін я «попався».

Восени 1978 року до мене приїхав гарний, статний, вусатий циган і запропонував відремонтувати борони в нашому господарстві. В договорі було зазначено, що за 1 «зуб» борони господарство виплачує 10 коп., а також потрібен гуртожиток для ковалів. Я підписав договір на 150 борін. На другий день до тракторної бригади привезли «пересувне горно», як вони його називали, та приїхало ще 8 циганів. Прийшли до контори, попросили виписати картоплю, м'ясо, олію і т.д. Що зробиш, виписав за рахунок їхнього майбутнього заробітку.

Але через 10 днів вони знову прийшли виписувати. Я почав заперечувати, але цигани завірили, що відпрацюють. Тут зайшов до кабінету Поважнюк М.К. і повідомив, що в кімнатах, виділених для циган, їх живе вже до 20 осіб — сплять просто на підлозі на куфайках і серед них дуже багато дітей. Я не повірив, але коли заглянув в кімнати, жажнувся — точно так і є. Категорично відмовився виписувати продукти і зібрався перервати договір. Але «бригадир», з яким я підписував договір, повідомив про закінчення ремонту. Я викликав голову ревізійної комісії, щоб той склав акти виконаних робіт. Після огляду Ярослав Іванович повідомив, що нічого вони не ремонтували, а лише смолою покрили «зуби» борони. Я відмовився платити. «Бригадир» дістав договір і спитав, де написано, що борони мають бути відремонтовані якісно. Коли я глянув на пункт «якість виконаних робіт», то злякався — нові борони були по такій же вартості, як «відремонтовані». Я почав заперечувати. Він показав на другій сторінці ціни: відкрутити гайку — стільки то копійок, закрутити — стільки копійок, витягнути зуб — така ціна, вставити зуб — така ціна. Я все зрозумів — мій підпис стояв лише на останній сторінці. Ми почали сперечатися. І тут до кабінету «завалилися» більше 20 циганок з малими дітьми: грудних положили мені на стіл, малі бігали по кабінету і галасували. Жінки почали вимагати гроші. Найстарший циган дістав ніж і взявся точити олівець з мого столу. Всі речі через циганських дітей почали рухатися. Матері малих дітей, і навіть тих, що лежали на столі, щипали, щоб ті плакали. Вереск, крик. Що робити? Я за телефонну трубку, але «бригадир» усміхнувся і каже, що вони передбачили таке, бо я не перший. Гроші — і всі зараз. Така сцена тривала біля двох годин. Я запросив касира Г.М. Волощук і в присутності циган спитав, чи є названа сума в касі, вона мене зрозуміла і твердо відповіла, що немає. «Бригадир» дав пораду, щоб я написав записку до магазину з проханням позичити гроші. Я писати відмовився. І в цей час до кабінету зайшов начальник Березівської міліції — його викликав І.Ф. Аркуш, у якого був єдиний телефон на весь колгосп. У кабінеті тихіше не стало, а цигани почали танцювати навколо мене з вигука-

ми «гроші», «гроші» і так весело, що самому захотілося піти в коло, хоча на душі коти шкребли. Начальник міліції глянув на «бригадира», той все зрозумів. Сказав циганською мовою декілька фраз і кабінет став порожнім. В мене виникло таке враження, що я на безлюдному острові, або в пустелі — так тиша настала. Ми ще раз прочитали договір, начальник спитав «бригадира», чи хоче він за ґрати, той відповів — ні. Тоді наказав йому брати гроші з розрахунків попереднього договору — по 10 коп. за зуб, та дякувати Богу, що таку ораву місяць кормили безкоштовно. Порадив їхати до іншого району вишукувати таких, як я. Я гукнув касира, вже без акту приймання (який там акт!) розрахувалися з «бригадиром», на радості дав циганам автомашину, яка вивезла їх до с.Вікторівки. Про випадок в Чорногірці В.М. Якунін розповідав на районній нараді, а потім надали слово мені. Зал заливався сміхом, бо я від себе додавав деякі фрази, які явно не мали відношення до операції «Цигани і Ніточко».

За порадою Бориса Стебленка, тракториста, ми переобладнали один із зернових складів біля ферми під майстерню. Я товаришував з директором Одеського заводу «Красная гвардия» П.Г. Герашенком. З його допомогою ми встановили кран-балку, новий токарний станок, наждак, гільйотину, сверлильний верстат, гідропрес. В цю імпровізовану майстерню одноразово можна було поставити два трактори МТЗ і два Т-150К. Головний інженер В.І. Гришаков «напичкав» цю майстерню різними вимірювальними приборами і інструментом. Це вже була майстерня. Біля неї ми зробили автоматичну мийку, яка в ті часи працювала лише у РО «Сільгоспоетхніка». Для зручності працівників колгоспу побудували нашу чорногірську лазню біля майстерні і ферми, яка фактично була відчинена цілодобово і круглий рік, бо працювала від кормоцеху, який варив корми тваринам. Там була і справжня сауна, до нас їздили навіть з сусідніх сіл.

На жаль, в селах не було громадських убиралень і за традицією сільською ходили за «ріг» і в лопухи. Ми побудували такі вбиральні на всіх громадських і виробничих ділянках і, в першу чергу, біля майстерень і сауни, тракторної бригади,

на тваринницькому комплексі, автогаражі. Вбиралень не було навіть біля клубу, де ми також їх побудували.

Настав час, коли ми почали себе поважати, як «щорсівців», і вирішили не миритися з умовами, в яких годували людей. М'ясо для робітників солили в діжках і ящиках, а потім із того «м'яса» варили механізаторам борщ. Овочів взагалі не було. Одне, що було добре, хліб випікали вдома. Цю роботу чудово виконувала мати Івана Дмитровича Лучинця.

Треба було негайно виправляти становище. На краю села, біля тракторної бригади, автогаража і школи, одним з моїх попередників Е.Н. Лівенбергом було збудоване приміщення для дитячого садка. Типове приміщення того часу, яке складалося фактично з п'яти будинків, один з них розташовувався в центрі, а по всіх чотирьох кутах були більші будинки, ми називали їх «пентагон». Як змінився голова Едуард Наумович, так більше рука і не торкалася цієї будівлі. Все було готове: столярка, підлога, лише відсутнє опалення. Нами прийнято рішення терміново один з будинків готувати під їдальню. Купили великі холодильні камери, які встановили на складі. А для нової їдальні закупили електроплити, підвели воду, купили необхідний посуд. Направили бригаду будівельників на чолі з Горолюком Петром і будівельниками Лучинцем Іваном Даниловичем, Ємельяненко Миколою Григоровичем. Хлопці працювали на славу і вже до збирання хлібів 1978 року їдальня була готова. Одним з перших кухарів працювала Гришакова Євгенія. Готували смачно. М'яса ми не жаліли для своїх людей, в обід харчувалося до 100 осіб, також вивозили обіди в термосах механізаторам у поле, як правило, вивозила молодь, яка часто після цього ставала мамами і виходила заміж.

Коли почали відвідувати їдальню, з'ясувалося, що в ній дуже мало місця і багато людей стоїть у черзі. Гришаков В.І. та Товалюк В.С. організували механізаторів і побудували літній павільйон, якого не було ні у кого в районі. Напроти павільйону я посадив тополя і поливав щоденно, цей красень найвище дерево в селі. Також ми встановили опору з електролінії з антеною до радіостанції «Льон». Всі головні спеціалісти спілкувалися за допомогою радіотелефонів.

Цей будинок ми закінчили цілком у 1979 році, довели до розуму всі приміщення і розмістили там контору колгоспу, дитячий садок, гуртожиток. То вже була хоч не перемога, але велика справа для соціального розвитку села. Більше народжувалось дітей, школа стала престижною і молоді вчителі Лимаренко Галина Павлівна, Богданова Ганна Петрівна, Осадча Катерина Дмитрівна, Гришакова Наталя Володимирівна, повиходили заміж і щасливо прожили свій трудовий вчительський вік у нашій Чорногірці. Ми надавали великого значення спорту і дозвіллю, щоб залишалась молодь у селі. Так біля школи побудували сільський стадіон, який функціонує до теперішнього часу, а стадіон, де проходили футбольні баталії, розташований в Чорногірці біля череди. Наші футболісти, які в колгоспному селі були заводилами, вихвалялися, в тому числі, і я, що ми найкращі. Декілька футбольних матчів я теж відіграв. Пам'ятаю, як жінка просила не позоритися, бо ж голова. На полі хлопці мене жаліли, давали своєчасно пас і бігали замість мене. Гола я таки забив за «Щорса». Непогано грали: Богданов Сергій — завжди був капітаном; багато разів у воротах стояв дуже добре, навіть за збірну району грав Бабчук Володимир разом з Хромовим Володимиром з с. Червоне, а також Курмей Іван і Войтенко Леонід. На День Перемоги ми на стадіоні декілька років підряд після мітингу організовували спортивні змагання: хто більше підтягнеться на перекладині, хто більше підніме гирю, команди перетягували канат, кидали гранату і т.д. Призи були такими: живий баран (шашлик), поросятко, мішок муки і т.д. Придумувати їх вважалося справою парторга, спочатку Ліщинського І.Д., а потім Курника Олександра Степановича.

Давали молоді відпочити, як вона того бажає. В ті часи важко було організувати відпочинок, як завжди, не вистачало коштів на цю справу. Але будучи самі молоді роками, голова і всі спеціалісти розуміли, що це необхідно, бо поряд Одеса, одна година їзди, а хто буде в селі працювати? Капітально відремонтували сільський клуб, який став Будинком культури, — так ми гучно його назвали. Купили більярд, програвачі з гарними пластинками. Завідувачкою клубу стала молода

дівчина Курмей Людмила, яка цікаво організовувала клубну справу. Завідувала бібліотекою Гришакова Т.Г., яка навіть носила цікаві книжки на ферму в кімнату відпочинку, пам'ятаю, що нічні скотарі читали добре, а було що, і запоями читали. Плитяк Галина Григорівна, Осіпов Петро.

В клубі, окрім більярда, нічим було більше зайнятися. Я запросив з району Заліванського О.О. на посаду художнього керівника до нашого закладу культури. Повинен відверто сказати, не очікував такого резонансу. Спочатку люди не хотіли ходити і скептики почали свої сумнівні висказування: а навіщо воно, кому воно потрібно, за день так «наспіваєшся», що життя не миле. Але я розумів, що потрібно утримувати молодь в селі і попросив не дуже «ласкаво» наших працівників контори ходити на хор, свою дружину Марію Іванівну, Волощук Ганну Мойсіївну, Гришакову Марію Василівну, Войтенко Валентину Володимирівну і сам почав ходити. Шановний читачу, слух мабуть у мене є, бо грав в духовому оркестрі на валторні, а голосу немає, я як заспівав, що Олег Олексійович закрив очі, неначе його хтось ударив по голові. Підізвав мене і на вухо попросив: «Ви рота відкривайте, але не співайте». Я все зрозумів, не образився, став на лавку у задньому ряду і робив, як радив Заліванський. Почало виходити гарно. Потягнулися і рядові, а деякі навіть з претензіями, чому співають лише конторські. На щастя, в селі були голосисті жінки, а деякі навіть дуже голосисті. Потім Заліванський О.О. відібрав найкращі голоси і створив місцевий ансамбль «Чорногірочка». Співали дівчата гарних українських пісень. Нашому ансамблю в 1985 році присвоїли звання «народний».

Дуже підняв престиж відпочинку в сільському клубі Володимир Павлович Московський, демобілізований наш земляк. Я поговорив з ним і з'ясувалося, що він чудово грав на гітарі. Ми купили електронні музичні інструменти. Молодь шаленіла від задоволення. Рекомендували Володимира Павловича в інститут на ветеринарного лікаря, але він став полковником міліції в нашому обласному центрі.

Я свідомо прийняв на роботу агронома випускника Вознесенського сільськогосподарського технікуму Івана Івановича

Деркача. Він мій сусід по с.Маринове, думав, будемо «робити з нього агронома». Але виявилося, що у нього краще виходить організовувати відпочинок молоді. Нас це влаштовувало. В клубі він себе знайшов, до речі, на все життя, баян став його стихією.

Господарство міцніло рік у рік. Ми стали спочатку «середняками», а поступово почали наступати на п'яти «посмітнівцям», і вже у 1985 році за багатьма показниками вважалися передовиками. Особливо в соціально-культурній розбудові населених пунктів і створенні належних умов праці колгоспникам.

На жаль, у с.Чорногірка і с.Оленівка були відсутні водогони. Воду брали в криницях, а в кого була цистерна, завозили або колгоспною водовозкою, якою керував Володимир Антонович Шуркалов, або пожежною машиною, за яку відповідав Яків Непомнящий. В Чорногірці не вистачало води і для поїння худоби. Вирішили пробурити дві артезіанські свердловини: одну на фермі, а другу за школою з перспективою проведення водогону в села. В ті часи навіть якщо і були гроші, а не давали лімітів на закупку, в даному випадку труб, то купити їх було можна лише з допомогою різних авантюр. Водогін дуже потрібен в селі, тому зроблено багато, щоб його побудувати. Вдалося відшукати сталеві труби у майстрів, які займалися свердловиною вище школи, але за них треба платити гроші, причому готівкою. Всі «не чисті» операції я завжди обговорював на нараді, щоб працівники про все знали. Коли робили «хитромудрі» операції з грішми, до складу комісії обов'язково включали найбільш крикливих і недовірливих. Гроші вони брали особисто в руки і особисто розраховувалися. В цьому випадку «впало» два великих бичка по 360 кг. Домовилися, що здорових бичків продамо на м'ясо, а за виручені гроші купимо труби. Так і зробили. До честі учасників цієї операції, ніхто «не настукав». Бурильники привезли труби і бітум, щоб обробити поверхню сталевих труб, і дали гарантію, що цей водогін буде діяти до 20 років. Ми раділи, бо чугунних труб дістати не змогли, а пластмасові тоді лише входили в побут. В 1980 році провели водогін в с.Чорногірка, а в наступному

1981 році в с.Оленівка. Біля кожної колонки посадили вербу, а з обох боків дороги висадили дерева, які колгосп завіз безкоштовно в кожен двір села.

Наступним етапом став ремонт сільських доріг. Протягом трьох років (з 1981 по 1983) ми змогли побудувати під'їзну дорогу до с.Волкове і дороги у самому селі; до ферми с.Червоне і по с.Чорногірка — від будинку Дидича Івана через село до с.Олекнівка до будинку Товалюка Миколи. А також була збудована дорога від хутора, де мешкало «начальство» і через ферму, від автогаража до центральної дороги. Всі дороги були збудовані безкоштовно.

Через наш колгосп проходив аміакопровід, а правий берег річки Тилігул «плив» у бік лиману, тому було прийнято рішення керівництвом держави побудувати підпорні дамби на аміакопроводі. Це дуже великий будівельний проект, достатньо сказати, що там працювало три японських бульдозери, грейдери, екскаватори. На вивозці два роки працювало 20 автомобілів «Татра». Для цієї роботи проєктанти розробили план, з якого виходило, що «інертні» матеріали — щебінь і пісок — мали возити з Березівських кар'єрів. Я домовився з керівництвом будівельної організації, що ми забезпечуємо всіх працівників житлом і харчуванням, бо вони збиралися жити в готелі м.Березівка, а харчуватися там же в їдальні, а за це нам будують вище перераховані об'єкти. Коли підраховали всі «за» і «проти», то з'ясувалося, що лише на тому, що скорочується перевезення матеріалів з Березівки, організація, побудувавши нам дороги, економить дуже багато коштів. Вони погодилися. На сесії районної ради попросив кошти на виготовлення документації для будівництва доріг, а дороги ми самі збудуємо — так я запевнив сесію. Кошти виділили. Через начальника Березівського районного дорожнього управління М.П. Овчаренка я запросив головного інженера обласного дорожнього управління А.Ф. Чукана до нашого колгоспу. Накрив «шикарний» стіл в Соловійовці з юшкою, шашликом, піснями і з усім іншим. У такій невимушеній обстановці попросив Анатолія Федоровича терміново виготовити проєктно-кошторисну документацію

на будівництво цих доріг. Він дав згоду, і невдовзі з Березівського РДУ для будівництва доріг до нас направили майстра В.П. Мерляна. Я показував, де будувати, Мерлян В.П. розказував, як будувати, нарізав земполотно, відповідав за якість дороги. Інститут зробив проект на рік пізніше будівництва, що було дуже грубим порушенням. Дороги виходили «жовті» — без асфальтового покриття. Вже працюючи головою райвиконкому, я виділяв всім господарствам району гроші на асфальтування доріг, і з 1986 по 1991 рік майже в кожному селі заасфальтували дороги, в т.ч. під'їзну дорогу до с. Чорногірка і вуличні дороги в Чорногірці і Оленівці.

Ще до будівництва доріг існувала домовленість з керівництвом асфальтового заводу щодо продажу його робітникам м'яса за собівартістю, а вони нам давали безкоштовно кожного дня одну автомашину асфальту. Таким чином ми заасфальтували тротуари по центральній вулиці села Чорногірка. Спеціальних робітників не наймали, щоб стелити асфальт. Коли його привозили, бригадир будівельної бригади Петро Іванович Горелюк призупиняв роботу і давав розпорядження займатися асфальтом. На щастя, в період мого головування вартість електроенергії і паливно-мастильних матеріалів була мізерною і це давало передовим господарствам можливість ще й освітлювати вулиці.

Порядок у селі — це дуже складне поняття. Дбаючи про порядок, збудували склад для паливно-мастильних матеріалів, загородили гарман, автогараж, тракторну бригаду. В гаражі побудували сторожку на прохідній так, щоб було видно, що вивозили з нього, бо, чого гріха таїти, вивозили все, що «не правильно лежало». Біля автогаражу і при в'їзді до нього посадили сквер, а також декілька років підряд висаджували дерева вздовж новозбудованої дороги від гарману до магазину, засадили деревами новий тротуар від тракторної бригади до ідальні.

Наш земляк Долян Іван Іванович працював електромонтером Березівського РЕМ. Жили ми по сусідству, ввечері зустрічалися, розмовляли, про що зазвичай говорять сусіди. Я вирішив скористатися можливістю і запропонувати одну

«авантюру». Замислив купити зовнішні лихтарі і лампи денного освітлення ДРЛ, а під час чергування мого сусіда зателефонувати, що у нас обрив електролінії 10 тис. кВт, для виправлення ситуації потрібно приїхати з вишкою – так і освітливо село, а могарич з мене. Сусід погодився, зробили все, як я задумав. Електроенергія була дешевою, тому і село і комплекс (ферма) були освітлені не гірше Дерибасівської. Наші місцеві електрики Петро Мойсійович Мартинюк і Іван Іванович Григоренко своєчасно міняли згорілі лампи, а ранком вимикали та ввечері вмикали освітлення.

У Чорногірці у 1977 році було п'ять молодих вчителів, які проживали в будинку, фактично гуртожитку сімейного типу. До їхнього приходу була велика плінність педагогічних кадрів. Нашим завданням було стабілізувати ситуацію і дати можливість працювати школі якісно, щоб учні вступали до технікумів, а також продовжували навчання в інших школах, здобуваючи середню освіту. Директором школи працювала чудова людина і відмінний педагог, яку я знав ще до обрання головою колгоспу, так як за два роки до цього був головою сільської ради. Але не це головне. Її любили в селі і дорослі, і учні. Вона вимоглива, в першу чергу, до себе, а тому не кожен педагог міг дотягнутися до її рівня і молодь при будь-якій можливості виїжджала з села. Валентина Олександрівна Стайлакіна знала мене не тільки як голову сільської ради, а ще як бригадира, бо її чоловік Дмитро Дмитрович певний час працював головним бухгалтером у об'єднаному колгоспі, а мій батько був бригадиром комплексної бригади. Зустрічалися з Валентиною Олександрівною і після роз'єднання господарства. Вона говорила, що слідкувала за мною, як за сином товариша її чоловіка. На питання, як затримати вчителів, відповідала локанічно – потрібне житло. Як я не просив голову райвиконкому Тітенка В.М. і завідувача району Фурсенка Л.І. про виділення ліміту в 1978 році на будівництво житла для вчителів, а ми самі б відшукали відповідних будівників і т.д., всеодно були заперечення – вказували на неможливість зміни планів. Ми почали перераховувати, в яких селах району заплановано будівництво, звісно, Чорногірки там не було.

Я пішов на «хитрість». В 1977 році вступили до шлюбу Гришаков Валерій Іванович з Марією Василівною, а оскільки молодому інженеру потрібна квартира, то нехай вчителі звільняють будинок спеціалістів — так я поставив питання в районі, попередньо домовившись з директором школи. Зайшовши до приміщення, де мешкали молоді вчительки, я висловив свої вимоги і попросив, щоб вони повідомили про це районо, що вони і зробили. Оскільки мені не могли заперечувати, бо працював лише декілька місяців, внесли до плану будівництво чотирьохквартирного двоповерхового будинку, де живуть вчителі і до цього часу. Згодом виділено було кошти на будівництво ще одного двоквартирного будинку. Розташовані вони поблизу школи. Вчительки повиходили заміж за наших «козаків», народили нам чорногірських дітей. Виїхала лише одна вчителька Осадча Катерина Дмитрівна. Навіть теперішній керівник ПП «Чорногірське» Гришаков Віктор Іванович «стабілізував» педагогічні кадри, одружившись на вчительці Наталі Володимирівні. На жаль, початкові школи були закриті в селах Червоне і Волкове. Ми силами колгоспу відновили роботу цих закладів, де працювали молоді випускниці педагогічних училищ.

У Березівському районі були дві знамениті пасіки: в радгоспі «Жовтнівка» і радгоспі ім. 17-ї Партійної конференції. На цих пасіках утримували більше сотні вуликів. В нашому колгоспі до 1978 року пасіка начебто була, складалася з 50 вуликів, а фактично її не існувало — мед на складі завжди був відсутній. Курирував пасіку головний ветеринарний лікар Гришаков В.В., а не зоотехнік, як це необхідно було, згідно вимог нормативних актів того часу. Пасічники, самі розумієте, народ хитрий — мед є мед.

Сталося так, що в моєму рідному селі Маринове голова колгоспу ім. Димитрова, як на мою думку, не заслужено звільнив з роботи головного зоотехніка Анатолія Павловича Олійника. Справи на фермі в Димитрова не покращилися, а ми завдяки А.П. Олійнику організовували відмінну пасіку. Олійник знався на бджільництві — у нього була своя особиста добротна пасіка і він, зоотехнік з вищою освітою, виявив

бажання працювати в нашому господарстві, хоча це було йому незручно через бездоріжжя між селами Чорногірка і Маринове. Анатолій Павлович розказав про своє бачення розвитку бджільництва в «Щорса» і поставив вимоги: якщо ми забезпечимо матеріалами і облаштуємо територію відповідним чином, то гарантує кращу пасіку в районі.

Утідь для медозбору в нашому господарстві було передостатньо: балки поряд з с. Червоне, х. Добрий та і чорногірські балки біля кар'єру завжди були заповнені чужими пасіками, які завозили бджоляри з м. Одеси і м. Березівки.

На правлінні колгоспу без великого ентузіазму прийняли пропозицію організації пасіки, особливо заперечував головний ветеринарний лікар, але коли Мишкіна В.С. спитала, скільки меду з 50 вуликів надійшло цього року до складу (виявилось 2 бидона), всім стало зрозуміло: або крадуть мед, або не займаються пасікою, тому що того року з одного вулика добрий пасічник викачував бидон меду.

Місце для пасіки вибрали в с. Оленівка за хатою Товалука Миколи Миколайовича, де вона знаходиться і до цього часу. Там поруч артезіанська свердловина, під'їзна дорога з твердим покриттям, великі площі сільгоспугідь і різнотрав'я. Ми побудували пасічнику «хатинку», пасіку загородили високим валом ґрунту, щоб зимою не продувало, і зробили ворота — один в'їзд і виїзд. Пасіку охороняли цілодобово. Олійник А.П., якого підтримувала його колега Мишкіна В.С., з ентузіазмом узявся за справу і результат не забарився. В перший рік на пасіці налічувалося вже більше 50 повноцінних бджолиних сімей. Ми їздили за бджолини-ми матками на Ґуцульщину і завезли карпатських бджіл, які були набагато продуктивніші. На склад почав надходити мед, під час його викачки були присутні члени ревізійної комісії, які теж «любили мед», але на склад він надходив у «нормальній» кількості виходу з одного вулика.

Агроном В.І. Гришаков висівав медоносні культури: гречку, донік, а на непридатних для сільгоспвиробництва землях поблизу «кар'єрів» медоносну культуру чорноголов. Через три роки А.П. Олійник провів районний семінар з пасічниками в

нашому колгоспі, його почали цінувати в районі як фахівця-пасічника.

Що таке газифікація будь-якого населеного пункту не треба описувати. Особисто я поділяю своє життя на дві частини: до і після появи газу. Вище я описував, яким чином познайомився з заступником міністра по газифікації і нафтопереробної промисловості України Козаком Романом Васильовичем. Ми з ним часто зустрічалися на території нашого господарства, тому що через наш колгосп проходить нафтопровід «Дружба», три нитки газопроводів, а також аміакопровід. На повороті до с.Чорногірки з траси Одеса-Вознесенськ за лісосмугою стоїть насип, в якому зроблено двері – це знаменитий НУП, а також відлік кілометражу між газовими управліннями «Івано-Франківськтрансгаз» і «Харківтрансгаз». Цей «бугор» є нульовою точкою відліку з Івано-Франківська і кінцевою точкою з Харкова, а в середині нього, на глибині 4 м проходять волокнисті кабелі зв'язку, які мають велике народногосподарське значення і разом з нашою газокompресорною станцією в ті часи були на контролі КДБ. Коли виникали неполадки на газовадах, то обов'язково до цього «бугра» приїжджали великі чиновники з Києва, а також, звісно, з Івано-Франківська і Харкова. В ті часи технології перекачування газу були дещо недосконалі, а тому часто виникали аварійні ситуації, траплялися випадки в 1979 році, коли в газоводі замерзав газовий конденсат, довжиною від «бугра» аж до с.Сербка — це більше 10 км газоводу. Щоб його розморозити за технологією, заливали спирт в замерзлу трубу і спиртом ганяли лід аж до Тирасполя, а звідти знову до нашого знаменитого «бугра». Приїжджало дуже багато різних фахівців, як з Харкова, так і з Івано-Франківська, Києва і Тирасполя. Жити вони мали в трьох вагончиках, там і харчуватися. Ми скористалися такою нагодою, дійсно, їм горе, а для нашого колгоспу це була знахідка. Валерій Іванович Гришаков за рахунок ремонтників-газовиків зробив дворічний запас карбїду і електродів. Також ми у них «вициганили» декілька дефіцитних електродвигунів, труб різного діаметру, метизів, дроту і інших дрібниць. За це за-

безпечили тепле і ситне життя робітникам в гуртожитку, що розташовувався там. де зараз церква, а керівництво поселили у місцевому «готелі», де зараз дитячий садок.

Але це мізер порівняно з тим, що вдалося досягнути неймовірними зусиллями колективу нашого господарства – це домовленість щодо газифікації сіл колгоспу. Тепер, коли я пишу ці рядки, справи робляться приблизно таким чином: якщо є гроші, замовляєш проект і будуєш. В 1979 році про це навіть і не мріяли, бо лише план міг розв'язати проблему, а хто міг звернути увагу на таке маленьке село, як Чорногірка – облплан чи держплан УРСР? Це абсурд. Але якщо дуже бажає одна сторона і є зацікавленість у іншій стороні – все можливо вирішити.

Під час чергової зустрічі з «перекусом», я звернувся до Івана Івановича Слащова з проханням пояснити, що відбувається у «верхах»: хіба там сліпі, чому у всьому світі хто має багато землі той і багатий, через чії землі проходить газова труба, той і з газом, а у нас все навпаки? Іван Іванович свого часу працював в Раді Міністрів УРСР, але за «неправильну» поведінку його призначили очолювати «Харківтрансгаз». Розмова відбувалася в присутності всього високого керівництва з Києва та інших міст. Він приставив пальця до губ, давши зрозуміти – мовчи, що я і зробив. Через деякий час ми відійшли в бік і він мені сказав, що за це його «попросили» з Ради Міністрів, він теж висловлювався приблизно так, як я. Іван Іванович був людиною такого віку, як зараз я, бачив в житті багато. Сільський працівник (батько його був першим головою колгоспу на Полтавщині) зрозумів, що люди бачать, як газ «качають» поряд, а в селі газу немає. Сказав – це не справедливо. Запропонував взятися за наше село, порадив просити Романа Васильовича допомогти, бо він також думає, як я, але говорити не може, тому що буде там, де я зараз. Наступного дня Роман Васильович Козак завітав до мене в кабінет попроситись і подякувати за гостинність. Я тихенько попросив його посприяти газифікації сіл колгоспу, він відповів приблизно так: «Дуже важко, але можливо». На цьому і розійшлися.

Через місяць-два до нас приїхали проектники газокompресорної станції, передали вітання від Романа Васильовича і попросили їх поселити. Роман Васильович передав ними листа, в якому повідомив про можливість газифікації села, так як будуть везти газопровід до житлового будинку газовиків м.Березівки, але саму Березівку газифікувати не будуть, бо не виділені ліміти на газ і на проектні роботи.

У 1978 році почалося будівництво Березівської газокompресорної станції. З'ясувалося, що місце для будівництва невдале — там постійно відбувалися підземні процеси: то плив фундамент, то траплялися прошарки цілковитого піску, то каменю-ракушняку. Нижче місця будівництва розташовувався склад мінеральних добрив нашого господарства — звичайний рамний, накритий шифером. Якраз на цьому місці проектники і зупинилися, а для того, щоб почати будівництво такого значимого об'єкту, необхідно узгодження з сільською радою, рішення правління колгоспу, рішення сесії районної ради, дозвіл екологічної інспекції і т.д. Це могло затягнутися до шести місяців. Ситуація з будівництвом вимагала негайного рішення. До мене зателефонував Роман Васильович і попросив вирішити ситуацію, я з гумором спитав, що я з цього буду мати? Він запропонував все, що я забажаю.

Я хотів ліміти на газ для господарства, ліміти на проектні роботи з газифікації сіл нашого колгоспу. Роман Васильович сказав, що я «загнув», але пообіцяв вирішити. Документи проектикам я почав готувати негайно і за три дні все було готово: де через «могорич», де за допомогою людських стосунків, але питання вирішив. Коли брав «законне-незаконне» рішення сесії Березівської районної ради, голова райвиконкому В.М. Тетенко запропонував мені спільно діяти як для Березівки, так і для нашого господарства. Це означало «роби і для Березівки». Коли вийшов від голови райвиконкому, побачив свого сусіда через лиман А.І. Бурдейного. Він поцікавився, які питання я вирішував. Я розповів, він теж цупко схопився за ідею газифікації сіл, запропонував робити спільно. Я погодився, вдвох легше, ніж самому. І закрутилося...

Фактично з 1978 року я кожного дня тримав на контролі

газифікацію сіл. На мене сердилися підлеглі, друзі, знайомі, тому що всі були охоплені цим завданням. Також я тримав на жорсткому контролі питання виготовлення документації.

Р.В. Козак «вибив» ліміти на газифікацію сіл Чорногірка Оленівка і Червоне, а потім під цим номером документ двічі міняв свою назву, тому що везли маленькі «гарці» (подарунки) для виділення ліміту Березівці, а потім сам Бурдейний вирішував «полюбовно» питання ліміту для с.Гуляївки. Які ми були раді і щасливі, коли в 1980 році нам виділили ліміти на газифікацію і на проектування газоводів до вище названих пунктів. Особисто я був на десятому небі!

В ті часи проєктанти газоводу високого тиску знаходилися тільки в м.Сімферополь, а технічні умови на газифікацію потрібно було брати в м.Миколаєві, Івано-Франківську і Одесі – всі дивилися на тебе такими очима, які в одних випромінювали фразу «чого приперся», а у інших «що і скільки привіз». Доля газоводу залежала від тих поглядів. Якщо б ми з А.І. Бурдейним вирішували питання лише для своїх сіл, то ця процедура відбувалася б швидше, але не йти назустріч районному керівництву, це значить собі робити гірше, хоча кажучи об'єктивно, багато зусиль доклали для газифікації м. Березівки і архітектор району і начальник управління капітального будівництва Абдіров Анатолій Іванович, а особливо голова райвиконкому Тітенко Віктор Маркович. Спільними зусиллями ми таки досягли бажаного.

Наступним етапом було проектування газопроводу високого тиску. Я два роки майже щомісяця їздив до Симферополя в проєктний інститут і дякуючи нашому земляку з Роздільнянського району М.П. Єфіменко, нам вдалося в 1982 році виготовити проєкт на газовод високого тиску в села нашого району.

Для виконання проєктно-кошторисної документації на газоводи середнього і низького тиску потрібні такі ж процедури, але ще з більшими «кишеньковими» витратами для чиновників різного «калібру» і масштабу.

Там не нехтували нічим, що привіз – все брали і всього було мало: возив м'ясо – баранину, свинину, гов'ядину,

курятину; яйця, бринзу, кавуни, олію і т.д. Возив я, возив А.І. Бурдейний, а потім Бурдейний здався, сказав: «Все, видохся, більше не можу терпіти, як вони знущаються над нами». А я не зупинявся – возив. На щастя, в колгоспі всі мене підтримували і розуміли, що людина нормальна померла б, якщо б сама стільки з'їла. Кінець-кінцем в 1985 році «процес пішов» в необхідному руслі. Коли приїжджав до Миколаєва, де виготовлявся проект, мене чекали і вже не вимагали вези – часи трохи змінилися на краще, що і допомогло у виготовленні проекту. Але як часто буває, виникла ще одна перепона: якщо до 1985 року технічний нагляд міг виконувати будь-хто, то потім згідно нових законодавчих актів лише особа, яка працює на об'єкті, що газифікується. Де візьмеш в Березівському районі фахівця з газових питань, коли в районі лише балонний газ? Півроку ми шукали таку людину, газовики на той час були на вагу золота і ціну собі знали. Я відшукав такого фахівця в с.Терновка, що під Миколаєвом, звали його Віктор Пуле. Він фактично забрав лише проектно-кошторисну документацію з інституту – це була вся його робота, хоча зарплату отримував справно як головний спеціаліст господарства. Такою була система – гроші на вітер.

В 1985 році ми звернулися з листом до Березівського райвиконкому про включення нашого господарства в 1986 році для газифікації. В тому ж році мене обрали головою Березівського райвиконкому. Газифікацію господарства успішно продовжила новий голова колгоспу В.С. Мишкіна.

Все будо за час моєї роботи головою колгоспу: і невдачі, і великі досягнення, і прорахунки, і догани. Документи про одну зі своїх доган знайшов у документах Державного архіву Одеської області. В.І. Гришакову, що працював секретарем партійної організації в 1984 році, і мені, як голові колгоспу, за те, що не виконали рішення райкому партії: вивезти зерно і зменшити видачу колгоспниками на зароблений карбованець, на бюро оголосили догану із занесенням до облікової картки. Нижче подано протокол зборів партійної організації нашого колгоспу.

ПРОТОКОЛ
*закрытого партийного собрания партийной организации
колхоза им.Щорса
от 23 августа 1984 года*

*На партийном учете состоит:
членов КПСС- 35 человек;
кандидатов в члены КПСС – нет.*

*На собрании присутствовало
членов КПСС- 32 чел.
Кандидатов в члены КПСС – нет*

На собрании присутствуют председатель районного комитета народного контроля Арват И.С., инструктор райкома партии Максименко П.С.

ПРЕЗИДИУМ СОБРАНИЯ:

- 1. Здерко В.И.*
- 2. Непомнящий Я.А.*
- 3. Арват И.С.*

ПОВЕСТКА ДНЯ:

1. О серьезных недостатках в выполнении задания по продаже хлеба государству.

(информация тов. Арват И.С.)

2. Утверждение характеристик.

СЛУШАЛИ: *председателя районного комитета народного контроля Арвата И.С. «О серьезных недостатках в выполнении задания по продаже хлеба государству», который сообщил, что по состоянию на 23 августа 1984 года колхозом им. Щорса выполнено задание по продаже хлеба государству только на 96% , из 2630 т. продано 2530 т. Со стороны председателя правления колхоза тов.Ниточко И.И. и секретаря п\о тов. Гришакова В.И. должных мер не было принято по выполнению доведенного задания. Кроме этого, тов. Ниточко И.И., как **председатель колхоза проявил самоуправство, без разрешения вышестоящих партийных и советских органов, а только по решению правления колхоза выдал***

колхозникам натуроплату на заработанный рубль по 30 0гр. за полгода 1983 и за 6 месяцев 1984 года, в то время, когда рекомендовалось только за полгода 1984 года выдать натуроплату.

Товарищ Гришаков В.И. проявил близорукость в данном вопросе, не принял меры к тому, чтобы хозяйство сначала выполнило доведенное задание по продаже хлеба государству, а лишь затем выдавать натуроплату колхозникам.

За срыв выполнения задания по продаже хлеба государству тов.Гришаков В.И. и тов.Ниточко И.И. и специалисты, повинные в этом, должны нести партийную ответственность.

СЛУШАЛИ: Ниточко И.И. – председателя колхоза, который сказал, что как видно из информации т.Арвата И.С. мы задание по продаже хлеба государству почти выполнили, осталось сто тонн, которые мы продадим в ближайшие дни. Относительно натуроплаты колхозникам, считаю что правление колхоза поступило правильно, поскольку количество зерна (300 гр.) на заработанный рубль мы выдержали, а то, что выдали за целый год, так в нашем хозяйстве это практикуется уже несколько лет к ряду.

Товалюк В.С. – бригадира тракторной бригады № 1, который сказал, что с заданием по продаже хлеба государству хозяйство справится в ближайшие дни. Поэтому считаю, что натуроплату правление колхоза решило выдать правильно.

Гришакова В.И. – секретаря парторганизации, который сказал, что действительно нужно было сначала выполнить задание по продаже хлеба государству, а затем выдавать натуроплату колхозникам. Что касается количества натуроплаты, считаю правление колхоза приняло верное решение, поскольку если мы не будем выдавать натуроплату, колхозникам придется избавиться от подсобного хозяйства.

ПАРТИЙНОЕ СОБРАНИЕ ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. За безответственность и самоуправство в вопросе выдачи натуроплаты колхозникам зерном, председателю колхоза Ниточко И.И. объявить строгий выговор.

2. За беспринципность и политическую близорукость, проявленную в вопросах продажи хлеба государству, что привело к срыву выполнения доведенного задания, секретарю парторганизации Гришакову В.И. объявить выговор.

3. Партийному бюро, правлению колхоза обеспечить выполнение доведенного задания по продаже хлеба государству до 28 августа 1984 года.

Постановление принято ЕДИНОГЛАСНО.

2. СЛУШАЛИ: зам.секретаря партбюро Здерко В.И. об утверждении характеристик на членов КПСС Ниточко И.И., Гришакова В.И.

ПОСТАНОВИЛИ: Предложенные характеристики – утвердить.

Постановление принято ЕДИНОГЛАСНО.

Председатель собрания
Секретарь собрания

Здерко В.И.
Непомнящий Я.А.

Секретно

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Бюро Березовского райкома Компартии Украины
от 4 августа 1984 г., протокол № 12 § 18

О персональном деле Ниточко И.И. партбилет № 02255503

Ниточко Иван Иванович, 1949 года рождения, член КПСС с 1972 года, украинец, образование высшее, состоит на учете в парторганизации колхоза им.Щорса, работает председателем колхоза.

Ниточко И.И. ослабил чувство ответственности за выполнение задания по продаже зерна государству. Темпы вывозки зерна на элеватор очень низкие. По состоянию на 23 августа колхозом продано 2530 тонн зерна, при плане 2630 тонн.

Со стороны председателя была проявлена безответственность в вопросе выдачи зерна колхозникам в счет натуропла-

ты. Без согласования с районными службами по собственной инициативе в колхозе были произведены расчеты с колхозниками зерном. Оплата зерном произведена по 300 гр. на заработанный рубль в 1984 году и за второе полугодие 1983 года.

Бюро райкома Компартии Украины постановляет:

За безответственность и самоуправство в вопросе выдачи натуроплаты колхозникам зерном председателю колхоза им.Щорса Ниточко И.И. объявить строгий выговор.

*Секретарь Березовского райкома
Компартии Украины С.Могилюк*

(ДАОО, ф.П-56, оп.54, спр.112.)

Секретно

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

*Бюро Березовского райкома Компартии Украины
от 24 августа 1984 г., протокол № 12 § 19*

*О персональном деле Гришакова В.И.,
партбилет № 18911131*

Гришаков Виктор Иванович, 1958 года рождения, член КПСС с 1980 года, украинец, образование неполное высшее, состоит на учете в парторганизации колхоза им. Щорса, работает секретарем парторганизации колхоза.

В колхозе самоуправно произведена оплата колхозникам зерном, в количестве 214,4 тонн. Начислено и выдано по 300 гр. на заработный рубль за первое полугодие 1984 года и второе полугодие 1983 года.

Со стороны Гришакова В.И. проявлена беспринципность и политическая близорукость в вопросах выполнения первой заповеди хлебороба — продажи хлеба государству. По состоянию на 23 августа колхоз им.Щорса недопоставил государству 100 тонн зерна. В настоящее время продажа зерна практически не ведется.

Бюро райкома Компартии Украины постановляет:

За беспринципность и политическую близорукость, проявленную в вопросах продажи хлеба государству, что привело к срыву выполнения доведенного задания, секретарю парторганизации колхоза им.Щорса Гришакову В.И. объявить выговор.

*Секретарь Березовского райкома
Компартии Украины С. Могилюк*

Нижче надаю витяг з рішення бюро райкому партії про зняття догани:

О персональном деле Гришакова В.И., партбилет № 18911131.

(тт. Карич, Мишкина, Могилюк)

Гришаков присутствует.

Учитывая положительную партийную характеристику и ходатайство партийной организации колхоза им.Щорса от 26 декабря 1985 года – снять с Гришакова Виктора Ивановича выговор, объявленный бюро Березовского райкома Компартии Украины от 27 августа 1984 года за беспринципность и политическую близорукость, проявленную в вопросах продажи хлеба государству, что привело к срыву выполнения доведенного задания.

(ДАОО,ф.П-56, оп.57, спр.3, арк.11)

Останній рік мого головування відзначився ще однією подією, яку я ніколи не забуду.

У березні 1986 року в районі було проведено нараду керівників організацій, закладів, підприємств, а також голів колгоспів і директорів радгоспів з питань покращення цивільної оборони в підпорядкованих колективах. Там же було наголошено, що у квітні в колгоспі ім. Щорса буде проведено районний семінар з цього питання, бо в Щорса на фермах є наявності і бомбосховище, а на окремих виробничих ділянках є протирадіаційні сховища. Особливу увагу необхідно було приділити підготовці санітарних дружин.

Після закінчення наради ми зустрілися з головним лікарем району Семеном Яковичем Павловим, який запропонував підготувати санітарну дружину, щоб не ослабитися. Приїхавши додому, я обговорив питання підготовки до цього «горе-семінару» зі спеціалістами. Вирішили готуватися посправжньому. Купили носилки, противогази, бинти, аптечки і т.д., але дільничний лікар Микола Петрович Кучерявий і місцевий фельдшер поставили питання, що основне — це навчити людей, як має працювати санітарна дружина. Я не заперечув. Почали звертатися до жінок, які б могли брати участь в цих навчаннях, бажаючих не було.

Випадково в обласній газеті я прочитав про те, що кожного року передовики колгоспу «Прогрес» Ізмаїльського району подорожують на теплоході «Адмірал Нахімов».

Після того, як ми двічі не змогли зібрати двадцять жінок для навчання роботі в санітарній дружині, я на нараді оголосив: якщо наша санітарна дружина в цих змаганнях посіде призове місце, учасники поїдуть на теплоході «Адмірал Нахімов» в круїз по Чорному морю. Тут же на нараді склали список, до якого включили, в першу чергу, конторських працівниць, а також молодих жінок і дівчат. До нього увійшли такі (кого пам'ятаю): Лісніченко Л., Ільчук М., Мазур Л., Никитюк Н., Мартинова В., Головченко Ю., Гришакова Л., Богданова Г., Жигіль В., Костенко Л., Богданова З., Буяновська Н., Войтенко В., Волощук Г., Ільчук Г., Григоренко С., Таран С., Гришакова Н., Гришакова Т., Турченко К., Везель М., Ніточко М.

Наші дівчата постаралися і зайняли перше місце серед санітарних дружин району, то ж ми купили 20 квитків на рейс теплохода «Адмірал Нахімов» на 31 серпня 1986 року.

У червні 1986 року мене обрали головою Березівського райвиконкому, а з головою колгоспу перший секретар райкому партії «тягнув волинку», бо не хотів того, кого я пропонував, тому виконувала обов'язки голови колгоспу В.С. Мишкіна.

Коли наближався час круїзу, Віра Степанівна занепокоїлася: йшло силосування, на носі збирання цу-

крових буряків, не за горами підготовка тваринництва до зими, а тут круїз, та ще нема голови колгоспу. Вона звернулася до мене з проханням відмінити круїз. Я її підтримав, за що наслухався від своєї дружини Марії Іванівни і інших переможців змагання. Ми пообіцяли, що після збирання цукрових буряків наші «медики» поїдуть до Ленінграду. Так ми з Вірою Степанівною врятували життя нашим жінкам, бо **31 серпня 1986 року теплохід «Адмірал Нахімов» після зіткнення з суховантажником «Петро Васьов» затонув за 8 хвилин у бухті Новоросійська. Жертвами стали 423 пасажери, члени екіпажу та рятувальники.**

Тоді все закінчилося добре для наших дівчат. Сьогодні мені приємно і радісно на серці, що наша Чорногірка стала набагато кращою, ніж під час моєї роботи в цьому населеному пункті. Коли навколо руйнуються господарства і відбувається їх дроблення на менші, в окремих випадках навіть даремно стоїть колгоспна земля заростає бур'янами, нинішній керівник приватного підприємства «Чорногірське» В.І. Гришаков не тільки зумів зберегти господарство, а і дати йому нового змісту і покращити життя жителів сіл. Нехай щастить вам, дорогі колишні щорсівці!

Район

У 1985 році бюро Одеського обкому Комуністичної партії України прийняло рішення змінити першого секретаря райкому партії Кірика Івана Олексійовича, який на той час керував районом уже дванадцять років. Це був один із найдосвідченіших секретарів райкомів в Одеській області, про нього говорили різне, як у таких випадках буває: від найкращих похвал з боку молодих керівників Гришко З.М., Буглака І.О. і мене, до найнегативніших оцінок певної частини райкомівських працівників. Іван Олексійович найдовше на той час керував районом. До нього працювали:

(документ подано за формою і мовою оригіналу)

Секретари Березовского райкома партии (1932-1991)

№ п\п	Ф.и.о.	Трудовая деятельность
1	Пидсуха В.Ф.	С февраля 1932 г. по 15 сентября 1932 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.1 – протоколы заседания бюро Березовского РК партии). Прилагается ксерокопия анкеты делегата Первой Одесской областной партконференции (ГАОО, ф.П-11, оп.1, д.136, л.56).
2.	Озеров Семен Мойсеевич	С 16 сентября 1932 г. по февраль 1936 г. (ГАОО, ф.П-11, оп.1, д.934, л.8) – прилагается ксерокопия справки на Озерова С.М. Протоколом № 10 заседания бюро Одесского обкома КП(б)У от 16 сентября 1932 г. рекомендован на работу секретарем Березовского райкома партии (ГАОО, ф.П-11, оп.1, д.139, лл.26,32). Прилагается характеристика за 1936 г. (ГАОО, ф.П-11, оп.1, д.530, лл.131, 132)

3.	Иванцов Алексей Иванович	<p>С февраля 1936 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.1г, л.8) по июль 1937 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.10д, л.8).</p> <p>Протоколом № 68 заседания бюро Одесского обкома КП(б)У от 22.12.1937 г. Иванцов А.И. исключен из партии, членов бюро и пленума обкома КП(б)У (ГАОО, ф.П-11, оп.1, д.948, л.61). Прилагается ксерокопия.</p> <p>Протоколом № 8\11 заседания пленума Березовского райкома КП(б)У Одесской области от 31\1-1938 г. Иванцова А.И., исключенного бюро Одесского обкома КП(б)У из партии как врага народа, из членов пленума исключить (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.5, л.1) Прилагается ксерокопия.</p>
4.	Сень Владимир Филиппович	<p>С июля 1937 г. (ГАОО, ф.П-11, оп.1 д.932, л.50 – прилагается ксерокопия) по 20 мая 1938 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.5, л.6).</p> <p>В мае 1938 г. Сень В.Ф. направлен на работу секретарем Березовского райисполкома (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.3, л.110)</p>
5.	Фиалковский Василий Андреевич	<p>С 20 мая 1938 г. по 30 апреля 1939 г.</p> <p>Избран на заседании пленума Березовского райкома партии, протокол № 1 от 20.05.1938 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.5, л.6)</p> <p>Освобожден на заседании бюро Березовского РК КП(б)У, протокол № 45 от 20.04.1939 г., в связи с переходом на партработу в другой район. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.7, л.100)</p> <p>Прилагается ксерокопия на 2-х листах.</p>
6.	Ромберг	<p>И.о. 1 секретаря Березовского райкома партии с 20 апреля 1939 г.</p> <p>Утвержден протоколом № 45 заседания бюро Березовского райкома партии от 20.04.1938 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.7, л.100)</p>

7.	Попков Иван Иванович	<p>И.о.1 секретаря Березовского райкома партии с августа 1939 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.8, л.63).</p> <p>Избран 1 секретарем Березовского райкома партии на организационном заседании пленума Березовского РК КП(б)У Одесской области, протокол № 1 от 26.02.1940 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.15, л.23).</p> <p>Прилагается ксерокопия.</p> <p>Освобожден на заседании пленума Березовского РК КП(б)У Одесской области от 4 февраля 1941 г. в связи с отзывом на работу заворгинструкторским отделом обкома КП(б)У, протокол № 4. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.21, л.1)</p> <p>Прилагается справка на Попкова И.И. за 1937 г. (ГАОО, ф.П-11, оп.1, д.934, л.101)</p>
8.	Артемьев Прокофий Николаевич	<p>И.о. 1секретаря Березовского райкома партии с 4 февраля 1941 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.21, л.1) по июнь 1941 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.1, д.21, л.12)</p> <p>Избран и.о. 1 секретаря на заседании пленума Березовского РК КП(б)У, протокол № 4 от 4.02.1941 г.</p> <p>Прилагается ксерокопия на 2-х листах.</p>
9.	Семешин Николай Иванович	<p>Избран 1 секретарем в июле 1944 г., работал до 17 декабря 1944 г. (на основании ведомостей по начислению зарплаты, ГАОО, ф.П-56, оп.4а, д.1, лл.13-23 и протоколов заседаний бюро райкома партии за 1944 г., ГАОО, ф.П-56, оп.2)</p>

10.	Лутов Иван Петрович	<p>1 секретарь – с 18 декабря 1944 г. по 25 декабря 1950 г.</p> <p>Избран протоколом № 1 заседания бюро Березовского райкома КП(б)У от 17.12.1944 г. 1 секретарем райкома партии с 18.01.1944 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.2, д.1, л.93).</p> <p>Освобожден от занимаемой должности протоколом № 242 заседания бюро Одесского обкома КП(б)У от 25.12.1950 г. (ГАОО, ф.П-11, оп.13, д.517, лл.1,43)</p>
11.	Хомко Петр Арсеньевич	<p>Избран 1 секретарем Березовского РК партии с 25.12.1950 г. протоколом № 242 заседания бюро Одесского обкома партии от 25.12.1950 г. (ГАОО, ф.П-11, оп.13, д.517, лл.1,43) по апрель 1962 г.</p> <p>Освобожден от должности 1 секретаря протоколом № 3 заседания Пленума Березовского РК партии от 10.04.1962 г. в связи с назначением на должность парторга Одесского обкома КП Украины Березовского территориального производственного колхозно-совхозного управления (ГАОО, ф.П-56, оп.26, д.36, лл.1-15)</p> <p>Освобожден от должности парторга протоколом № 17 заседания бюро Одесского сельского обкома КП Украины от 26 августа 1963 г. (ГАОО, ф.П-11468, оп.1, д.49, лл.1-27)</p>
12	Саенко Сергей Леонидович	<p>С 10.04.1962 г. по декабрь 1962 г., член КПРС с 1954 г., образование высшее – агрономическое.</p> <p>Избран 1 секретарем протоколом № 3 заседания пленума Березовского райкома партии от 10.04.1962 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.26, д.36, л.15).</p> <p>Освобожден с 26.12.1962 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.26, д.43 – ведомости по начислению зарплаты за 1962 г.)</p>

13.	Синица Степан Иванович	Избран партгоргом Одесского обкома КП Украины Березовского территориального производственного колхозно-совхозного управления с 27 августа 1963 г. (постановление заседания бюро Одесского сельского обкома КП Украины, протокол № 17 от 26.08.1963 г.) (ГАОО, ф.П-11468, оп.1, д.49, лл.1,27; д.53, л.2) Протоколом № 1 заседания пленума Березовского райкома КП Украины от 15.01.1965 г. избран 1 секретарем Березовского РК партии. (ГАОО, ф.П-56, оп.32, д.264 – личное дело). Протоколом № 14 заседания пленума Березовского РК партии от 4.11.1970 г. освобожден (ГАОО, ф.П-56, оп.32, д.156)
14.	Кирик Иван Алексеевич	Избран 1 секретарем Березовского РК партии протоколом № 14 заседания пленума Березовского РК партии от 4.11.1970 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.32, д.156, лл.179-181) Освобожден от должности постановлением Березовского РК партии от 3 июня 1983 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.52, д.66, л.10)
15.	Могилюк Степан Николаевич	Избран 1 секретарем постановлением пленума № 13 Березовского райкома партии от 2 июня 1983 г. Занимал должность 1 секретаря по 22 октября 1990 г.
16.	Ниточко Иван Иванович	1 секретарь Березовского райкома партии с 1 декабря 1990 г. (ГАОО, ф.П-56, оп.61, д.14)

Всі вище перелічені «перші» не були місцевими, їх направляли з обкому партії, давали їм установки, а вони виконували «цінні вказівки і завдання». Так чинив і Іван Олексійович, який у 1978 році «продав» державі 106 тис. тон березівського хліба при валовому зборі 180 тис. тон, за що одержав орден Леніна, а район через це втратив поголів'я корів, свиней,

великої рогатої худоби. Лише через три роки ми досягли попередніх показників поголів'я тварин, але кількість корів у двадцять дві тисячі чотириста голів у громадському секторі так і не відновили. Ми, голови колгоспів, розцінювали те, що продано так багато хліба і не залишено зерна на корм тваринам, а тільки на насіння та натуральну оплату праці і то по 300 гр. на зароблений карбованець, як бажання нашого «першого» одержати звання Героя Соціалістичної Праці. Тепер, досліджуючи партійні документи того часу, я можу твердо сказати, що інакше Іван Олексійович не міг вчинити, бо перед ним завдання поставив «перший» обкому і якщо б не виконав Кірик І.О., то виконали б без нього. Хоча правди нікуди діти, Іван Олексійович, як кожна людина, мріяв бути Героєм. У 1983 році перший секретар обкому партії Кириченко М.К. дав Кірику І.О. завдання повторити найвищий показник продажу хліба державі — більше 100 тис. тон. Помилившись один раз, Іван Олексійович категорично відмовився від такої пропозиції, а тому його «попросили» написати заяву про перехід на іншу роботу. Одеським обкомом партії на посаду першого секретаря райкому Березівського району було рекомендовано голову Овідіопольського райвиконкому Могилюка Степана Миколайовича.

Представити кандидатуру Могилюка С.М. приїхав особисто перший секретар обкому партії Кириченко. Попередньо було зібрано актив району, бюро райкому партії і обговорено цю пропозицію, неначе тоді хтось міг заперечувати. Ухвалили.

Коли почався пленум 2 березня 1983 року, на якому першим питанням розглядалася заява Кірика І.О., друге питання було рядове і шаблонне, то, звісно, в залі, як завжди, стояла «мертва» тиша. Події розвивалися швидко: зачитали заяву, відкритим голосуванням прохання задовольнили. Таємним голосуванням одноголосно обрали Могилюка Степана Миколайовича першим секретарем Березівського райкому партії та привітали його. Кірик Іван Олексійович, як член бюро райкому партії, до обрання сидів в президії, а після обрання Могилюка С.М. знімав і піднявся, щоб вийти. Настала гробова

тишина. у мене серце тьохнуло: разом працювали, різне було, але так, щоб навіть ніхто не сказав теплого слова, не має бути. Я встав і попросив слова. Всі члени президії втягнули голови в плечі і виряченими очима дивилися, що скаже Микола Карпович. Він махнув головою, що можна. Я вийшов на трибуну і дуже гучно висловив залпом тираду вдячності Кірику за те, що разом працювали, за те, що виховував молоді кадри, за... Іван Олескійович ні слова не сказав. Він стояв на східцях і з очей у нього текли сльози. Він повернувся і пішов в кімнату за президією – зал вибухнув вдячними оплесками.

Після пленуму до мене підійшов Васильчук В.Ф. – секретар партійної організації колгоспу ім. XXII з'їзду (теперішного ім. Ведуги) і сказав: «Ти Могилюка не знаєш, він таке не вибачає».

Наступного дня о 10.00 в моєму кабінеті пролунав дзвінок телефону. Знявши трубку, почув голос нового першого секретаря райкому партії Могилюка: «Прошу, приїдьте до мене». Домовились на 15.00.

О 14.45 я вже чекав у приймальні. Рівно о 15.00 вийшов Могилюк С.М. і велів мені їхати з ним, а секретарю – друкарці повідомив, що буде через 30 хв. Ми сіли в його машину, Могилюк звернувся до шофера: «Борисе, в лісосмугу, туди, де вчора були після пленуму». Через 10 хвилин ми були в лісосмузі. Степан Миколайович звернувся до шофера: «Борисе, ану швиденько по 100 грамів». Поки шофер копірився у багажнику, Степан Миколайович звернувся до мене: «Спасибі тобі за те, що подякував моєму попереднику, при всіх його недоліках він заслужив теплих слів. Ти молодець, що не побоявся мого осудження. Я розумію, якщо б сталося й зі мною таке, ти б вчинив так же». Я теж подякував йому за розуміння. Підійшовши до капоту, випили по 100 г «райкомівських». З того часу і до кінця моєї роботи в районі ми один одного розуміли з півслова.

Степан Миколайович почав свою роботу енергійно, був начитаною людиною і знався досконально не тільки на сільськогосподарському виробництві, а і був фахівцем в організації охорони здоров'я, освіти, культури, спорту. Одним

словом, Березівка отримала досвідченого керівника району. На початку своєї діяльності Степан Миколайович «круто» взявся за роботу, в першу чергу, за районних керівників: голову райвиконкому Тітенка Віктора Марковича, начальника управління сільського господарства Близнюка Анатолія Федоровича і секретарів райкому партії Охупкіну Галину Петрівну та Желіховського Віктора Пилиповича. Цілком закономірно, що під час зміни першого керівника району, в організаціях, підприємствах, установах відбувається перестановка кадрів, а образно кажучи, формується команда. Досвідчений Могилюк не рубав з плеча, а почав вимагати від керівників району виконання своїх обов'язків. Це не всім сподобалося, почала потихеньку прищеплювати думку оточуючим, що Могилюк «не наш», нам такий не потрібний. Керівники району поділилися на два табори: одні за Могилюка, другі — за Тітенка. Ззовні все було спокійно, але внутрішня боротьба йшла. Якщо розпорядження давав Могилюк, то через деякий час надходила протилежна команда або з райвиконкому, або з управління сільського господарства, і навпаки.

Я дуже поважав молодих голів колгоспу Буглака І.І., Гришко З.М., Швеця В.С., Хижняка В.А., Бурдика В.М., а також секретарів партійних організацій Звягельського Л.О. і Долманжі З.І. Під час зустрічей обмінювався з ними думками з приводу того, хто правий в такій ситуації. Правда, все це відбувалося на рівні «аби ніхто не дізнався». Аж у 1984 році робота пішла більш-менш спокійно — сталося невидиме примирення між керівниками району. Ми, молоді, підтримували нейтралітет і повір, читачу, я з великою шаною ставився до всіх керівників: Могилюка С.М., Желіховського В.П., Тітенка В.М., Близнюка А.Ф і від них відчував цілковиту підтримку.

Мені дуже комфортно було працювати, коли настала злагода в районі: всі перші керівники по черзі почали їздити до нашого бригадного села Соловійовки, що розташоване на лимані. Кажуть, юшку без ста грамів їсти — це злочин, а під час такого дійства можна було випросити зайвого трактора, чи десяток кубічних метрів лісу.

На жаль, примирення було не тривалим. На розширеному засіданні бюро райкому партії в березні 1986 року Могилюк М.С. повідомив, що з Тітенком В.М. він не може працювати. На другий день після засідання до мене заїхав Тітенко В.М. і повідомив, що написав заяву про звільнення з роботи за станом здоров'я, а на питання, кого він бачить своїм наступником, сказав: або Ніточко І.І., або Гришко З.М. і як варіант – Швеця В.С. Віктор Маркович висловив свою особисту думку і думку Могилюка С.М., хоча стосунки між ними, самі розумієте, були не прості. Але вони дійшли спільної думки щодо кандидатури керівника райвиконкому, бо нікому з них не була байдужою доля району.

У квітні 1986 року приїхав у наше господарство перший секретар райкому партії Могилюк С.М. і новий секретар обкому партії Галич Михайло Григорович, який займався в області сільським господарством.

Коли оглянули господарство, побувавши на всіх виробничих ділянках, Михайло Григорович офіційно запропонував пообідати у мене. Я запросив всіх до Соловійовки у мисливське і рибальське господарство, але Михайло Григорович наполягав на колгоспній їдальні. Так і зробили. Як зараз пам'ятаю, обід в той день вийшов на славу. Нам подали те, чим обідали механізатори. Я запропонував по 100 г, Михайло Григорович не відмовився. Потім Михайло Григорович спитав, чи я завжди так людей годую. Я відповів, що ми не готувалися до його зустрічі, званий обід звичайно відбувається в Соловійовці. Але Михайло Григорович зазначив, що званих обідів вже наївся, а за такий подякував.

Зайшли до мого кабінету, Галич сів за мій стол, ми з Могилюком за приставний стіл. Потім звернувся до мене: «Ви знаєте ситуацію в районі з керівництвом, але виникла ще одна проблема: Бурдик Володимир Миколайович — голова колгоспу ім. Посмітного, «виявив бажання» навчатися на стаціонарі у вищій партійній школі, так що є вакансія голови колгоспу і голови райвиконкому. Микола Степанович пропонує вам очолити цей колгосп, а оскільки це не просто колгосп, а імені Посмітного, тому він завжди в полі зору об-

кому партії. Тільки не відповідай стандартними фразами: треба порадитися з дружиною і т.д., ти комуніст і повинен прийняти рішення зараз». Я не замислюючись відповів йому: «Ви бачили наше господарство, тільки-но почало виходити, ще немає показників таких, як треба, я не хочу його лишати, люди повірили мені. Та й у нас не гірше зараз, ніж у «Посмітного». Нікуди не хочу йти». Михайло Григорович відповів, що зрозумів мене. Запропонував не проводити їх.

Почалися для мене колгоспні будні. Я чув, що другий секретар райкому партії офіційно, написавши заяву, звернувся до обкому партії, пропонуючи свою кандидатуру на посаду голови райвиконкому. Паралельно з ним готували документи на Швеця В.С. Кандидатури не пройшли. Запропонували Зіні Михайлівні Гришко, вона відмовилася.

У кінці квітня до району приїхав новий перший секретар обкому партії Ночовкін Анатолій Петрович. Перед від'їздом до Одеси заглянув у наш колгосп.

Анатолій Петрович привітався зі спеціалістами і звернувся до мене, запрошуючи до машини, щоб об'їхати господарство. Але ми не поїхали дивитися господарство, а виїхали на межу району і зупинилися. Вийшовши з автомашини, Анатолій Петрович глянув на Могилюка і спитав: «Що будемо робити, на колгосп чи в район?» Степан Миколайович попросив залишити мене в районі, бо Галич М.Г. для «Посмітного» мав привезти кандидатуру з Іванівського району. Тоді Анатолій Петрович, звернувшись до мене, наказав приїхати післязавтра на бюро обкому партії для затвердження моєї кандидатури на посаду голови Березівського райвиконкому. Я зняковів, хотів щось сказати, але «перший» перебив і суворо нагадав мені, що я комуніст, а якщо партія вимагає, значить треба виконувати. Тоді Анатолій Петрович спитав Степана Миколайовича, чи є у нього «щось»? Той гукнув водія, Борис приніс пляшку коньяку і на закуску солодощі. Ночовкін з посмішкою звернувся до мене, сказавши, що таке не п'є. Спитав, що є у мене? Я теж посміхнувся і запропонував своєму водію Агафоновичу принести «черговий» невеличкий ящик, що завжди лежав у машині. В ньо-

му було дві пляшки горілки, сало, часник і галети (сухарі). Все це швидко стало «шведським столом» на капоті мого УАЗика.

Вдома дружина була не в захваті від такого повороту справ. Радувало одне: якщо мене оберуть, то діти будуть ходити до Березівської школи, яка статусом вище та і склад педагогів якісніший.

На засіданні бюро обкому партії мене представив Борянський В.Д., зачитав біографію. Перейшли до запитань. Перше питання було від Чичканя Григорія Антоновича, який поцікавився, чи з бажанням я йду на цю посаду. Я відповів щиро, що боязно братися за масштабну справу в такому молодому віці, та і в колгоспі наче в мене виходить працювати. Хтось з членів бюро кинув репліку: «Тому і пропонують!»

Галич звернувся до членів бюро з пропозицією затвердити мою кандидатуру, розповів, що був у моєму господарстві. Ночовкін А.П. додав, що теж був у мене і вніс пропозицію затвердити мою кандидатуру на посаду голови Березівського райвиконкому. Всі проголосували «за».

В середині травня мене викликали в ЦК КПУ на співбесіду до Крючкова Сергія Корнійовича, завідувача організаційним відділом. В оргвідділі мене наче пропустили через м'ясорубку, особливо цікавилися, чому я народився в Польщі. Прийшлося все до дрібниць розповісти. У кінці розмови інструктор оргвідділу ЦК КПУ повідомив, що завтра об 11.00 ми підемо до секретаря Погребняка Якова Петровича, а о 14.00 тих, хто пройде з ним співбесіду, прийме Щербицький Володимир Васильович — перший секретар Центрального комітету Комуністичної партії України. Так і сталося.

6 червня 1986 року відбулася сесія Березівської районної ради, на якій перший секретар райкому партії Могилюк С.М. запропонував мою кандидатуру на посаду голови райвиконкому, дав відповідну оцінку діяльності на попередніх роботах, а також повідомив, що є погодження на моє обрання з обкомом партії і ЦК КПУ. За мене проголосували всі присутні депутати районної ради. Так я став п'ятнадцятим головою райвиконкому.

РЕШЕНИЕ

*Березовского районного Совета народных депутатов,
принятое на 7-ой сессии 19-го созыва*

г.Березовка

7 июня 1986 года

*О председателе исполкома
районного Совета народных
депутатов*

Заслушав информацию тов.Могильюка С.Н. — депутата райсовета от избирательного округа № 62, первого секретаря райкома партии на основании ст.41 пункт 2 Закона Украинской ССР «О районном совете народных депутатов Украинской ССР», Березовский районный совет народных депутатов

РЕШИЛ:

1. Избрать председателем исполнительного комитета районного совета народных депутатов тов. Ниточко Ивана Ивановича — депутата от избирательного округа № 27.

*Председатель сессии Березовского
районного совета народных депутатов П.П.Склярчук
Секретарь сессии Березовского
районного совета народных депутатов Е.И.Юрченко
(ГАОО, ф.П-56, оп.57, д.3, л.97)*

Керівники Березівського району, які очолювали виконавчі органи Березівського району до мого обрання (до 1944 року дані про голів райвиконкому відсутні):

1933-1934 рр. — Кириченко

1944-1946 рр. — Соболев Кирил Михайлович

1947-1952 рр. — Котенко Семен Михайлович

1952-1955 рр. — Васильев Микола Васильович

1955-1956 рр. — Кисиль Марк Матвійович

1957-1963 рр. — Сторожев Павло Васильович
1963-1965 рр. — Голинський Сергій Васильович
1965-1970 рр. — Кошевий Іван Васильович
1971-1972 рр. — Сафронов Олександр Олексійович
1972-1974 рр. — Мурінський Анатолій Вікторович
З 01.07.1971 по 01.12.1973 року — Кошевий Іван Васильович
З 01.01.1974 по 24.07.1977 року — Сафронов Олександр
Олексійович
З 24.07.1977 по 07.06.1986 року — Мурінський Анатолій
Вікторович
З 07.06.1986 по 11.04.1992 року — Тітенко Віктор Маркович
З 11.04.1992 по 1994 рік — Ніточко Іван Іванович — представ-
ник Президента України.
З 1995 по 2003 рік — Ніточко Іван Іванович — голова районної
державної адміністрації.

Ставши головою райвиконкому, я взяв за основу таке при-
вилло: «ДЕМОКРАТІЇ ТРОХИ НЕ БУВАЄ, ВОНА АБО Є,
АБО ВІДСУТНЯ».

Для того, щоб керувати таким великим колективом
спеціалістів і керівників районної ланки, по-перше, потрібно
було вивчити їх склад, професійність, обов'язки і з'ясувати,
чи здатна та чи інша особа виконувати ті чи інші завдання,
які на неї покладалися. Членами райвиконкому були:

Ніточко І.І. - голова виконкому;
Новіков Д.І.- начальник РАПО;
Хоренко О.І.- заступник голови виконкому;
Проценко Н.Ф.- голова райплану;
Студинський О.Ф.- секретар виконкому;
Арват І.С.- голова народного контролю;
Бурханова Н.Г.- маляр-штукатур пересувної механізованої
колони № 9;
Борисов О.В.- начальник РОВС;
Могилюк С.М.- перший секретар РК КП України;
Мерзлякова Є.Ф.- диспетчер автогаражу колгоспу
ім.Кірова;
Латій А.М.- завідуючий районо.

(ДАОО, ф.П-56, оп.53, спр.3)

В 1986 році почалося реформування управлінь сільського господарства, замість них сформувалася нова структура: РАПО — районне агропромислове об'єднання, яке в свою чергу обрало раду колгоспів.

Рада колгоспів у 1986 році була в такому складі:

(документ подано мовою оригіналу)

1. Тетенко В.Г. - председатель к-за им.Посмитного;
2. Близнюк А.Ф. - председатель к-за им.ХХП съезда КПСС;
3. Васильчук А.Ф. - председатель к-за им.Димитрова;
4. Богомил А.И. - председатель к-за им. ХХ съезда КПСС;
5. Гришко З.М. - председатель к-за им.Жданова;
6. Шаповаленко А.М. - председатель к-за «Искра» ;
7. Бурдейный А.И. - председатель к-за им.Калинина;
8. Звягельский Л.А. - председатель к-за им.Кирова;
9. Литвиненко А.А. - председатель к-за им.Котовского;
10. Кушнир Л.А. - председатель к-за «Рассвет» ;
11. Марценковский Л.С.- председатель к-за «Россия» ;
12. Марченко В.Г. - председатель к-за «Украина» ;
13. Пигнастый В.И. - председатель к-за им.Чапаева;
14. Швец В.С. - председатель к-за им.Чешской Компартии;
15. Закливец Г.Г. - председатель к-за им.Шевченко;
16. Мышкина В.С. - председатель к-за им.Щорса;
17. Долманж З.И. - председатель к-за «День Урожая» ;
18. Витюк Н.Л. - председатель к-за «Победа» ;
19. Новиков Д.И. - председатель РАПО;
20. Кошовой И.В. - председатель РК профсоюза;
21. Петрова С.Г. - директор МПС;
22. Янченко И.П. - директор «Райсельэнерго» ;
23. Барон А.Г. - управляющий РТП;
24. Себор Г.И. - начальник райагропромснаба;
25. Рижко Я.Ф. - директор завода СОМ;
26. Непомнящий А.С. - директор заготконторы;
27. Цапкаленко С.В. - начальник инспекции с\х продуктов;
28. Петровский С.Д. - директор МХКЗ;
29. Зелинский Н.П. - председатель МПМК;
30. Деревянко П.И. - заместитель председателя РАПО по механизации;

31. Буглак И.И. - первый заместитель председателя РАПО по экономике;
32. Будулак В.Т. - главный бухгалтер РАПО;
33. Артеменко Н.А. - главный врач района;
34. Молтянов В.Г. - начальник общего отдела;
35. Соловьев В.Н. - заместитель председателя РАПО по строительству;
36. Заворотнюк И.М. - главный агроном к-за им.Посмитного;
37. Гокера М.Г. - механизатор к-за им.Котовского, депутат Верховного Совета УССР;
38. Сокур Н.Г. - бригадир комплексной бригады № 2 к-за им.Посмитного;
39. Шулячинская Л.И. - доярка к-за им.ХХП съезда КПСС;
40. Мельниченко В.Г. - бригадир тракторной бригады к-за им.Шевченко;
41. Димитрашко К.И. - главный инженер к-за им.Чешской Компартии.

(ГАОО, ф.П-56, оп.53, д.4)

А в 1988 році вже було обрано новий склад ради колгоспів (документ мовою оригіналу):

Список

членов районного совета колхозов Березовского района

1. Абдиров А.И. - начальник ОКСа;
2. Анисимов А.К. - заведующий райфинотделом;
3. Близнюк А.Ф. - начальник управления с\х;
4. Бондаренко В.А. - председатель к-за им.Посмитного;
5. Бубнов Н.И. - начальник планового отдела управления с\х;
6. Бузияков М.П. - директор комбикормового завода;
7. Бурдейный А.И. - председатель к-за им.Калинина;
8. Балабан Г.Л. - председатель к-за им.Котовского;
9. Бабич В.И. - главный агроном управления с\х;
10. Васильчук В.Ф. - секретарь парткома к-за им.ХХсъезда КПСС;
11. Выгнаный Н.Т. - звеньевой механик к-за им.ХХ съезда;

12. Гришко З. - председатель к-за им.Жданова;
13. Гусарев А.А. - главный юрконсультант управления с\х;
14. Данилишин В.П. - председатель к-за им.Чапаева;
15. Дмитренко В.В. - председатель к-за им.Димитрова;
16. Дикусар Л.Н. - председатель ревкомиссии к-за им.ХХII съезда;
17. Емец В.Н. - председатель межколхозстроя;
18. Ефименко А.В. - главный бухгалтер к-за «Искра»;
19. Знайченко И.М. - главный инженер управления с\х;
20. Зубач А.Г. - управляющий РО «Сельхозтехника»;
21. Закливец Г.Г. - председатель к-за им.Шевченко;
22. Кошевой И.В. - председатель РК профсоюза работников с\х;
23. Карпус М.П. - председатель межколхоздорстроя;
24. Артеменко Н.А. - главный ветврач района;
25. Ладыненко В.Н. - главный экономист к-за им. Котовского;
26. Морохович П.С. - председатель к-за им. ХХ съезда;
27. Никора В.А. - председатель к-за им. Кирова;
28. Ниточко И.И. - председатель к-за им. Щорса;
29. Павловский В.В. - председатель к-за им. П. Компартии;
30. Паниот Л.В. - директор ИПС;
31. Пупикверский А.В. - гл.зоотехник управления с\х;
32. Рудаков В.Ф. - гл.зоотехник к-за «Украина»;
33. Березовский Г.С. - председатель к-за «Украина»;
34. Стоянова М.Н. - доярка к-за им.Посмитного;
35. Телюх Г.В. - гл. агроном к-за им. Ческой Компартии;
36. Хижняк В.А. - председатель к-за им. ХХII съезда КПСС;
37. Буглак И.И. - председатель к-за «Россия»;
38. Шаповаленко А.М. - председатель к-за «Искра»;
39. Шабалин Д.Е. - директор Березовского элеватора;

40. Шпаковский Н.М. - управляющий отделением Госбанка;
41. Шматко И.Я. - бригадир тракторной бригады к-за им. Чапаева.

(ГАОО, ф.П-56, оп.53, д.4)

Зрозуміло, що за такої великої кількості осіб, які входили до керівного складу тієї чи іншої структури, не було можливості ефективно керувати будь-яким процесом. А якщо вважати, що такий політичний орган, як бюро райкому партії, був «найрозумнішим» і завжди його рішення повинні виконуватися, навіть якщо це відверта дурниця, то в таких умовах працювати дуже нелегко. Зазвичай управлінській колектив поділяється на два ворожих табори, які підтримують того чи іншого начальника, або ту чи іншу позицію. Це конкуренція, яка стимулює першого керівника і змушує «не дрімати». Рідко буває, що весь колектив підтримує лише тебе. Ситуація, в якій я опинився, працюючи головою райвиконкому, була настільки складною, що в перші шість місяців районом майже неможливо було керувати. Я знав, що проти мого обрання був Близнюк А.Ф., якого звільнили з посади начальника управління сільського господарства.

На посаді голови райвиконкому ніяк не хотів мене бачити і Желіховський В.П. Була група «недоторканих» керівників: Шаповаленко О.М., Заклевицький Г.Г., Нікора В.Т., Чумак В.К., Данілішин В.П. Вони мали великий стаж і самі знали, як і що робити. У більшості випадків так і діяли, але існували і загальнорайонні завдання: робота у сільських радах, цивільна оборона, гуртове дорожнє будівництво тощо. У цих справах інколи вони ігнорували голову райвиконкому і лише «перший» міг з ними (як вони висловлювались) справитись.

Існувало також угруповування у самому апараті райвиконкому, яке неформально очолював Студинський Олександр Федорович — секретар райвиконкому, який працював як під час моєї роботи, так і мого попередника.

У 1988 році членами виконкому були:

Ніточко Іван Іванович — голова райвиконкому;

Могилюк Степан Миколайович – перший секретар райкому партії;

Новіков Дмитро Іванович – начальник РАПО;

Хоренко Олександр Іванович – заступник голови райвиконкому;

Студинський Олександр Федорович – секретар райвиконкому;

Арват Іван Степанович – голова народного контролю;

Бурханович Надія Григорівна – маляр-штукатур пересувної механізованої колони № 9;

Борисов Олександр Володимирович – начальник РВВС;

Мерзлякова Олена Федорівна – диспетчер автогаражу колгоспу ім. Кірова (с.Заводівка) ;

Хижняк Валентин Олександрович – після обрання головою колгоспу ім. ХХП з'їзду Близнюка А.Ф., пенсіонер;

Латій Анатолій Миколайович – завідувач району.

Люди різні за уподобаннями, освітою, професіоналізмом як в самому складі райвиконкому, так і в апараті райкому, по-різному сприймали дії Студинського О.Ф., вважали, що голова колгоспу не знає апаратної роботи, не зможе контролювати хід виконання рішень і розпоряджень. Але дуже швидко в апараті зрозуміли, що помилялися, і самого Студинського я декілька разів свідомо «поставив на місце», щоб знав: перш ніж робити висновки про будь-кого, потрібно хоча б пропрацювати спільно місяць-два.

Сталося так, що вже через тиждень після мого обрання я за графіком мав проводити особистий прийом громадян з 10.00. У визначений час до мене в кабінет зайшла начальник загального відділу Євстаф'єва Люба з журналом особистого прийому громадян головою районної ради і сіла за стіл. Я спочатку подумав, що є якісь зміни у процедурі ведення записів, чи виникло особисте питання у неї до мене, але вона сказала, що Студинський дав розпорядження їй бути присутньою на прийомі, бо голова не знає, що таке прийом громадян і можуть бути неприємності. Я подякував Євстаф'євій за її бажання надати «допомогу» і попросив її почати прийом через 10 хвилин, поки я не напишу розпорядження. Через п'ять хвилин було

готове розпорядження, де зазначалося, що секретар райвиконкому під час прийому громадян головою має бути у своєму кабінеті на робочому місці. А всіх відвідувачів, які приходили до мене на прийом в наступні рази протягом двох місяців, я відправляв до Студинського О.Ф., щоб він більш детально описав прохання чи скаргу відвідувача і взяв питання на особистий контроль, а я в свою чергу кожного понеділка на апаратних нарадах цікавився у Олександра Федоровича про хід виконання тих чи інших звернень та скарг.

Скоро я відмінив своє розпорядження, але Студинський О.Ф. став «шовковим» секретарем, бо в господарських питаннях він відверто був не дуже «сильним», але з апаратною роботою, дякуючи Хоренку Олександровичу та Новикову Дмитру Івановичу, він справлявся.

Існували інші перепони в роботі через зовнішні чинники, виникали різні ситуації, але однією дуже значимою, яка вносила деструктив у роботу виконавчої влади, був Раухівський гарнізон. В ті часи ставлення до армії було дуже шанобливим і вважалося за честь надати допомогу військовослужбовцям. Наші господарства допомагали військовим продуктами харчування, будівельними матеріалами. Військові, в свою чергу, при необхідності надавали робочу силу, а інколи техніку. Існував культурний обмін: організовувалися спортивні змагання між районом і гарнізоном, обмін виступами художньої самодіяльності і т.д. Начальники гарнізонів завжди організовували проходження військових на жовтневі свята і у День Перемоги давали салют. Одним словом, підтримували добрі стосунки. Але, коли я почав виконувати обов'язки голови райвиконкому, то вже у вересні заборонив будувати дорогу з бетонних плит від Раухівського гарнізону до м.Березівки. Начальник районного дорожнього управління Овчаренко М.П., разом з начальником гарнізону Шереметом Ю.Т. пожалілися «першому», що я зриваю роботи і т.д. Степан Миколайович запросив мене і в їх присутності попросив пояснити, в чому річ. Я з першого речення дав зрозуміти, що так не пройде. Вони заривають гроші в землю, тому що вартість такої до-

роги в 15 разів більша, ніж загальноприйнятої в регіоні, та і якість нікудишня (так і до сьогоднішнього дня ця дорога нікудишня). За ті гроші, що вони вклали у 1 км, ми могли б побудувати 15 км доріг, а в тому, що військові намагаються прикрити це безглуздя, потрібно розібратися. Настала гробова тиша. Могилюк С.М. підтримав мене, будівництво призупинили і ми за кошти, які залишилися, побудували дорогу від Березівського стадіону аж до Раухівського переїзду. Раніше там була брущатна дорога, яку під час війни розбили, а потім лише робили ямковий ремонт. Брущатка закінчувалася на горі, біля комбикормового заводу, а далі був уже асфальт. Але після цього випадку начальник гарнізону Шеремет Ю.Т. потоваришував з «першим» і нашими головами, які любили оковиту, вони часто зустрічалися і рекомендували як мені, на їхню думку, працювати. Степан Миколайович слухав, піддакував але «робив свою справу» у їхньому колективі. Його втручання у роботу райвиконкому було мінімальним. Начальник гарнізону і перший секретар так потоваришували, що зустрічалися сім'ями. Під час таких зустрічей Шеремет Ю.Т. починав «керувати районом», але дуже розумна дружина Степана Миколайовича, Марія Іванівна Могилюк розрулювала найскладніші ситуації, про які мало хто знав. Марія Іванівна часто запобігала радикальним змінам у районі, особливо кадровим, хоча Степан Миколайович вважав, що ніхто не впливає на його думку. Я був свідком багатьох моментів, коли розумні поради Марії Іванівни давали хороші результати.

У ситуації, в якій я опинився, потрібно було приймати неординарні рішення, аби система під назвою «районна влада» працювала без збоїв. Маючи деякий досвід з попередніх посад, я вважав, що проблема повинна вирішитися сама собою, коли оточуючі побачать, хто як працює. Та не так виходило. У селах всі спеціалісти і керівники на виду, у кожного свої чіткі функції і обов'язки, і якщо ти недопрацюєш, то за тебе ніхто не буде робити, і одразу зрозуміло, хто валить справу. В районі при такій великій кількості спеціалістів і керівників різних партійних і державних структур не-

радивим працівникам завжди можна легко уникнути відповідальності і «стріли» перевести на кого-небудь іншого. Звісно, я не знав всіх «підводних течій» районного масштабу, як ніколи не знав, що таке чорна заздрість, що таке «стукачі», що таке просто бездарі на тій чи іншій посаді, яких «кришують»: кого з обкому партії, кого з райкому партії, кого місцева міліція.

Наведу один приклад. Мене обрали головою райвиконкому 7 червня 1986 року, але я ще був і головою колгоспу ім. Щорса, а вже через чотири місяці 28 жовтня 1986 року, на бюро райкома партії слухали таке питання (документ подано моєю оригіналу).

О работе партийной организации аппарата райисполкома по выполнению постановления ЦК КПСС «О мерах по дальнейшему повышению роли и усилению ответственности за ускорение социально-экономического развития в свете решений XXУП съезда КПСС»

(тт.Проценко, Иванов, Хоренко, Марченко, Ниточко, Желиховский)

Заслушав и обсудив информацию секретаря партийной организации аппарата райисполкома т.Проценко Н.Ф. «О мерах по дальнейшему повышению роли и усилению ответственности за ускорение социально-экономического развития в свете решений XXУП съезда КПСС», бюро райкома Компартии Украины отмечает, что партийная организация, работники аппарата райисполкома еще недостаточно внимания уделяют развитию творческой инициативы и активности трудовых коллективов района для ускорения социально-экономического развития.

Итоги работы районного агропромышленного комплекса, предприятий промышленности, транспорта, связи, строительства, торгового, бытового, медицинского и культурного обслуживания населения района показывают, что начатая по инициативе Центрального Комитета КПСС перестройка не получила действенной поддержки в деятельности исполкома районного совета народных депутатов, партийной организации работников его аппарата.

Коммунисты Ниточко И.И., Хоренко А.И., Проценко Н.Ф., отделы райисполкома не проявляют должной настойчивости в улучшении работы Совета на местах, медленно решаются вопросы повышения производительности труда и качества работы, использования внутренних резервов, наращивания объемов производства продукции в колхозах и совхозах, предприятиях и организациях района. Выполнение доведенных планов находится под большим напряжением, условия труда, быта и отдыха работающих на низком уровне и требуют решительных мер по перестройке и улучшению.

Слабо ведется строительство индивидуального жилья в Демидовском, Мариновском, Завадовском, Викторовском сельских советах. Средства, выделенные на жилищное строительство за счет госкапвложений, использованы за 10 месяцев 1986 года только на 52,8%, не осваиваются средства на благоустройство города и сел района.

Парторганизация райисполкома не добилась неукоснительного выполнения законодательства о проведении регулярных отчетов депутатов на собраниях трудовых коллективов и по месту жительства граждан, не проявляет заботу о том, чтобы отчеты проходили в обстановке высокой ответственности, при активном участии населения, нет должного контроля за работой по реализации предложений и критических замечаний, высказанных в ходе отчетов.

Бюро райкома Компартии Украины постановляет:

1. Работу партийной организации аппарата райисполкома по выполнению постановления ЦК КПСС «О мерах по дальнейшему повышению роли и усилению ответственности за ускорение социально-экономического развития в свете решений XXУП съезда КПСС» признать недостаточной.

2. Обязать бюро парторганизации (т.Проценко) направить усилия ответственных работников аппарата райисполкома, руководителей и специалистов районных служб на изыскание, изучение и использование в XII пятилетке внутренних резервов производства, повышения производительности труда и качества работы, улучшение условий труда, досуга и отдыха работающих, выполнение доведенных планов и принятых

социалистических обязательств 1986 года и XII пятилетки в целом:

- расширения материально-технической базы завода товаров и ассортимента выпускаемой им продукции до 10-15 наименований;

- организации производства местных строительных материалов: камня-ракушечника, песка, жерствы и на их основе мелких железобетонных изделий и блоков, использования отходов камня-ракушечника для производства извести, сокращения расходов цемента за счет внедрения передовых технологий;

- создания на базе межколхозной передвижной механизированной колонны комплекса по производству столярных изделий мощностью 10 тыс.квадратных метров изделий в год, доведения ее до 30 тыс.квадратных метров, использования отходов деревообрабатывающего производства для изготовления древесно-стружечных плит;

- долевого участия в строительстве жилых домов, предприятий и организаций района, личных вкладов граждан. Развития строительства молодежных жилых комплексов с трудовым участием будущих новоселов, а также использования возможностей привлечения населения к строительству сетей водогазоснабжения общего пользования, объектов благоустройства и зон отдыха;

- оказания помощи районному дорожному участку, райсельхозкомхозу, ремонтно-строительному участку в механизации производственных процессов, перевозке грузов, улучшению их обслуживания предприятиями района;

- внедрения в практику работы Советов народных депутатов, дальнейшее развитие инициативного и долевого строительства за счет колхозов, совхозов, предприятий и организаций района, по строительству водохранилища, телевышки, дорог и тротуаров;

- организации движения за лучшую усадьбу, улицу, поселок, итоги этого движения придавать широкой гласности.

3. Отделу организационной работы райкома партии (т.Крохмаль) оказать практическую помощь партийной ор-

ганизации аппарата райисполкома в усилении влияния на перестройку стиля и методов работы, в подборе, расстановке и воспитании кадров, укреплении государственной дисциплины, искоренении фактов бюрократизма и волокиты, равнодушного, формального отношения к нуждам людей. Внести предложения по укреплению кадрами соответствующих участков советской работы.

4. Контроль за выполнение настоящего постановления возложить на т.Желиховского В.Ф. – второго секретаря райкома партии.

Информировать райком партии о ходе выполнения настоящего постановления ежегодно в январе месяце до 1990 года.

(ГАОО, ф.П-56, оп.57, д.4, лл.86,87,88.)

Самі розумієте, за декілька місяців не те що не можна змінити ситуацію, навіть неможливо досконально визначитися з пріоритетами напрямків своєї роботи, бо так склалося, що куди не кинь — скрізь тонко. Нічого не вдієш, довелося змиритися з рішенням бюро.

Але вже на листопадовому бюро райкому партії у мене відбулася серйозна розмова з членами бюро і першим секретарем райкому партії Степаном Миколайовичем. Почали розподіляти «відповідальних» членів бюро райкому партії за стан справ в тому чи іншому господарстві району. Це означало, що відповідальний бюро мав курирувати це господарство та при необхідності надавати методичну і практичну допомогу для покращення стану справ. Зачитував такий розподіл секретар райкому Желіховський В.П., а розподіляв членів бюро по господарствам Новіков Д.І. Всі названі особи, за інерцією, як завжди, погоджувалися з таким розподілом, поки не дійшла черга до мене. Мене «нагрузили» колгоспами «Чеської компартії», де головував Швець В.С., «ХХ з'їзду КПРС» — голова Богомил А.І. і радгоспом «Жовтнівка», де директором був Склярчук П.П. Я піднявся і спокійно заперечив, що відмовляюся від такого розподілу. Всі затихли, глянули на «першого», потім на мене і очікували, що буде далі.

Степан Миколайович з обуренням зазначив, що це рішення бюро, і спитав: «Ви що, відмовляєтеся виконувати?». Я відповів, що постараюся аргументувати. Сказав, що як голова райвиконкому несу відповідальність разом зі Степаном Миколайовичем за весь район, а по-друге, Швець В.С. вже досвідчений голова і впорається в своєму господарстві краще, ніж я – він знає всі тонкощі свого колгоспу, а Склярук П.П. і Богоміл А.І. починаючи голови, наб'ють шишки і будуть керувати господарствами не гірше, ніж на сьогоднішній день керує Швець В.С. та Гришко З.М. А я ще голова колгоспу ім. Щорса, мене не переобрали. В майбутньому, щоб не виникало таких ситуацій, перед тим, як пропонувати – потрібно узгоджувати такі питання. Тиша. Довга-довга тиша. Слід зазначити до честі Могилюка Степана Миколайовича, що він більше не обурювався, закрив бюро і залишив мене в кабінеті. Ми довго розмовляли, аж поки не стемніло, кожен висказав своє бачення методів керівництва районом, свою роль і своє місце в управлінській системі району.

Я поважав Степана Миколайовича весь час – від першого дня нашої спільної роботи до останнього дня його життя. Він був освіченою людиною, старшим за мене на 12 років, після цієї розмови цілковито довіряв мені, наполіг, щоб мене затвердили на посаду голови райвиконкому (як з'ясувалося потім). Я і зараз маю лише добрі спогади про нього. Після цієї розмови я займався господарськими питаннями стовідсотково і навіть, якщо потрібно було робити зміни в господарській роботі, ми обов'язково узгоджували свої дії. Степан Миколайович займався, як зараз говорять, лише політичними питаннями, навіть кадрові рішення щодо керівників господарства він лише затверджував і не було випадку, що кандидатуру, яку я запропонував, Степан Миколайович не затвердив. Щоб не склалося враження, що все йшло гладко, скажу, що були різні життєві ситуації, де ми не тільки з'ясовували стосунки, а навіть заходили далі. Але це «дрібниці» на загальному фоні управлінської роботи, які не заслуговували на увагу оточуючих, яких було дуже багато:

одним хотілося бути поруч з «першим», іншим — з «головою». Між собою ми завжди розумілися і вирішували питання «полюбовно». Але як в таких випадках трапляється, завжди мали натягнуті стосунки. В одному приміщенні було розташовано райком партії, райвиконком, райком комсомолу. Працівники райкому партії поводили себе зухвало по відношенню до інших взяли за правило завжди підкреслювати: «так думає райком», хоча райвиконкомівські працівники беззаперечно робили набагато більше роботи і, що головне, — необхідної практичної роботи для забезпечення життєдіяльності всіх районних служб, управлінь, організацій і закладів. Але «райкомівці» завжди знаходили привід для того, щоб показати свою значимість — то не так виконком підготував рішення, то у доповідь на сесії не включили черговий вислів секретаря ЦК чи Генерального секретаря, або немає посилання на чергове рішення ЦК КПРС, чи чергового з'їзду партії.

Другий секретар райкому партії Желіховський В.П., відповідно своїй посаді, формував роботу всередині апарату райкому, а оскільки був і завідувачем організаційного відділу райкому партії, то знав і цю роботу, а тому завжди намагався показати свою значимість перед керівниками району і особливо перед першим секретарем, що не дуже до вподоби було Степану Миколайовичу. Хоча Віктор Пилипович добре знав свою справу, всі питання на засідання бюро райкому партії готував особисто і чітко стежив за перебігом підготовки цих питань. Я не знав організаційної роботи всередині апарату райвиконкому і райкому партії, тому в перші місяці намагався ознайомитися з процесом підготовки того чи іншого питання. З цієї причини, коли в серпні, через два місяці після мого обрання, Віктор Пилипович запланував питання, що стосувалося боротьби з алкоголізмом, я попросив його перенести питання на більш пізній термін, щоб вивчити ситуацію в районі і пом'якшити вплив на виробників вина, у зв'язку з антиалкогольною компанією. «Другий» вислухав мене, але своє рішення не змінив, я звернувся до «першо-

го». Степан Миколайович зазначив, що Віктор Пилипович «викобелюється» і це не той випадок, щоб він втручався.

15 серпня 1986 року на бюро райкому партії було заслухано таке питання (документ подано мовою оригіналу).

*О ходе выполнения постановления ЦК КПСС
«О мерах по усилению борьбы с пьянством и алкоголизмом» и
реагировании партийных, советских и хозяйственных
органов на поступающие сигналы от населения
и админорганов по данному вопросу*

(тт.Карич, Борисов, Ладыненко, Петров, Михайлов, Кочмарь, Патраманский, Ниточко, Желиховский, Марченко, Могилук)

Бюро райкома партии отмечает, что принятое 29 апреля 1986 года постановление бюро райкома партии «О ходе выполнения постановления ЦК КПСС «О мерах по преодолению пьянства и алкоголизма» выполняется неудовлетворительно. Отделы райкома партии, партийные организации, советские и хозяйственные органы упустили из-под контроля ход его выполнения. В 1986 году увеличилось количество лиц, задержанных и доставленных в райотдел милиции до вытрезвления.

За 7 месяцев текущего года их доставлено 393 человека, в то время как за 1985 год их было доставлено 356.

Наибольшее число задержанных до вытрезвления с ремонтно-строительного участка, автотранспортной контро-ры, комбикормового завода, элеватора, колхоза им.Калинина, совхоза им.17 Партконференции и Викторовской птицефабрики.

Райотдел внутренних дел (т.Борисов) не выполнил постановление бюро райкома партии об активизации в районе борьбы с самогонварением, не использовал в этой работе опыт Ананьевского района.

Только за два дня сотрудниками УВД в районе выявлено 16 очагов самогонварения и возбуждено 8 уголовных дел, в то время, как за 7 месяцев 1986 года сотрудниками РОВД выявлено лишь 31 очаг самогонварения и возбуждено 26 уголовных дел.

Не ведется учет повторных случаев изготовления и реализации самогона, а также появление лиц в нетрезвом состоянии в общественных местах.

Плохо работает служба ГАИ (т.Вовченко) по выявлению водителей, нарушающих антиалкогольное законодательство и использующих государственный автотранспорт в личных целях. Не привлекаются к этой работе добровольные народные дружины и общественность.

9 июля сего года работниками УВД в рабочее время на поле колхоза им.Жданова обнаружен спящий пьяный в тракторе Мельничук, по вине которого с 10 часов утра простояли комбайн и автомашина.

В тот же день в 14 часов задержаны водители Викторовской птицефабрики, приехавшие в рабочее время на государственном автотранспорте для покупки водки.

В последнее время в районе значительно увеличилось изготовление населением браги и самогонной закваски, а работники милиции не должным образом принимают меры к их пресечению.

Из выявленных 154 случаев изготовления самогонной закваски только на 67 составлены протоколы.

Не на должном уровне проводится общепрофилактическая работа и противоалкогольная пропаганда, как административными органами, так и органами здравоохранения.

В течение трех месяцев в райполиклинике не укомплектована должность врача-нарколога. Работа всего врачебного аппарата не нацелена на профилактику пьянства и алкоголизма среди населения района.

Исполкомы городского и сельских советов народных депутатов не уделяют должного внимания вопросам борьбы с пьянством, не реагируют на сигналы, поступающие от населения по данному вопросу.

В районе возросла продажа в стоимостном выражении спиртных напитков с 2 млн.570 тыс.руб. в 1 полугодии 1985 года до 2млн.989 тыс.руб. в 1 полугодии 1986 года.

Райпотребсоюз (т.Бимбас) не обеспечил расширение про-

даже кваса, овощей, фруктов, бахчевых культур, безалкогольных напитков.

Работники культуры не внедряют обрядовые мероприятия без спиртных напитков. Мало внимания уделяют организации культурного досуга трудящихся.

Советские хозяйственные органы, трудовые коллективы ухудшили реагирование на сообщения админорганов о фактах пьянства и алкоголизма. На 174 сообщениях РОВД в трудовые коллективы о нарушениях антиалкогольного законодательства поступило только 119 ответов.

Партийные организации, правления колхозов им. XX съезда КПСС (тт. Федоров, Богомил), им. Котовского (тт. Федюкин, Литвиненко), им. Чапаева (тт. Гаценко, Пигнастый), совхоза им. 17 Партконференции (тт. Ткаченко, Мелешко), Викторовской птицефабрики (тт. Бойко, Шевченко) должным образом не реагируют на сообщения админорганов, не принимают мер к виновным.

Бюро райкома Компартии Украины постановляет:

1. Работу отдела внутренних дел (т. Борисов) по выполнению постановления бюро райкома партии от 29 апреля 1986 года признать неудовлетворительной.

Принять к сведению, что партийная организация райотдела внутренних дел 21 июля 1986 года заслушала вопрос «О ходе выполнения постановления бюро райкома партии от 29 апреля 1986 года» и начальнику РОВД т. Борисову А.В. за непринятие надлежащих мер по организации борьбы с пьянством, алкоголизмом и самогонварением поставила на вид.

2. Обратит внимание главного врача т. Павлова С.Я. на недостаточную лечебно-профилактическую работу среди лиц, страдающих алкоголизмом.

Обязать его до 25 августа 1986 года укомплектовать должность врача-нарколога и оборудовать наркологический кабинет необходимым инвентарем.

3. Райпотребсоюзу (тт. Бимбас, Михайлов) улучшить культуру обслуживания и строгого соблюдения установленного порядка продажи спиртных напитков.

Добиться сокращения продажи спиртных напитков во II полугодии 1986 года и увеличения продажи кваса, безалкогольных напитков, соков, овощей и фруктов.

4. Исполкомам районного, городского и сельских советов народных депутатов, общественным организациям настойчиво пропагандировать и внедрять в районе проведение образцовых мероприятий без спиртных напитков.

5. Обратить внимание секретарей парторганизаций и председателей колхозов им.ХХ съезда КПСС (тт.Федоров, Богомил), им.Котовского (тт.Федюкин, Литвиненко), им.Чапаева (тт.Гаценко, Пигнастый), совхоза им. 17 Партконференции (тт.Ткаченко, Мелешко), Викторовской птицефабрики (тт.Бойко, Шевченко), ремонтно-строительного участка (тт.Белоус, Соловьев) за несвоевременное реагирование на поступающие сигналы от админорганов и населения о фактах нарушения антиалкогольного законодательства.

6. За серьезные недостатки в работе по выявлению и своевременному присечению очагов самогонварения, слабый контроль за работой магазинов и пунктов общественного питания председателям сельских советов: Завадовского (т.Ладыненко), Викторовского (т.Патраманский) поставить на вид.

Указать председателям Гуляевского, Анатольевского и Красноармейского сельских советов тт.Петрову, Масютину и Кочмарю на недостаточную разъяснительную работу среди населения по выполнению антиалкогольного законодательства.

Поручить орготделу райкома партии (т.Марченко) проинформировать коммунистов парторганизаций о принятом постановлении.

7. Указать заведующим орготделом т.Марченко В.Г., отделом пропаганды и агитации т.Шевченко Г.А., председателю парткомиссии т.Каричу И.М. на неудовлетворительный контроль за выполнением постановления бюро райкома партии от 29 апреля 1986 года по вопросам борьбы с пьянством и алкоголизмом.

(ГАОО, ф.П-56, оп.5, д. 4, лл. 1,2,3,4.)

Погодьтеся, така постанова далека від реалій життя як того часу, так і теперішнього. Хоча сама ідея підвищити культуру вживання алкогольних напоїв заслуговувала уваги. Постанову бурхливо обговорювали, вносили різні пропозиції, але прийняли таке рішення, як зазначено вище. Заперечувати ніхто не міг, бо одразу інформувалося бюро обкому партії, що...

До серпневого рішення бюро відбулося ще квітневе від 29 числа і виникало питання: а навіщо кожного кварталу слухати одне і теж? Відповідь — щоб вислужатися.

Ось ще один документ мовою оригіналу.

*О ходе выполнения постановления ЦК КПСС
«О мерах по преодолению пьянства и алкоголизма».
(тт.Желиховский, Михайлов, Проценко, Могилюк)*

Бюро райкома Компартии Украины отмечает, что работа, осуществляемая в районе по выполнению постановления ЦК КПСС, способствует дальнейшему укреплению дисциплины и порядка, повышению производительности труда, утверждению трезвого образа жизни.

Вместе с тем, партийные организации колхозов им.Котовского, «Украина», «Рассвет», «Победа», Викторовской птицефабрики, автотранспортной конторы, сельхозхимии, исполкомы Викторовского, Новоселовского и Червоноармейского сельских советов, райкомы профсоюзов и райком комсомола ослабили внимание к вопросам борьбы с пьянством и алкоголизмом, укреплению трудовой дисциплины, настойчиво и последовательно ими не занимаются, проявляют беспринципность и самоуспокоенность.

Отдельные парторганизации после постановления ЦК КПСС «О мерах по преодолению пьянства и алкоголизма» от 20 мая 1985 года не активизировали работу по укреплению трудовой дисциплины и искоренению пьянства, не заслушали ход его выполнения на партийных собраниях.

Отделы райкома партии (тт.Марченко, Шевченко), райисполком (тт.Хоренко, Проценко), правоохранительные органы (тт.Борисов, Щербина, Зеленов) не сделали необхо-

димых выводов из установок партии, постоянно наращивать усилия для искоренения пьянства и алкоголизма, не добились того, чтобы эта работа приобрела больший размах и конкретность, упустили из-под контроля выполнение мероприятий по этому вопросу.

Вокруг лиц, злоупотребляющих спиртными напитками, не везде создана обстановка нетерпимости, не в полной мере применяются предусмотренные законом меры.

Работа по искоренению самогоноварения стала затихать. Райотдел внутренних дел, исполкомы сельских советов прикрываются проведенными мероприятиями, занимаются этими вопросами неглубоко и бессистемно, не в полной мере используют опыт Ананьевского района по борьбе с самогоноварением.

Пьянству и недисциплинированности еще не противопоставлена четкая организация труда и полная занятость на производстве. Слабо используются для этого прогрессивные формы организации труда.

Не стала предметнее и наступательней антиалкогольная пропаганда. Плохо занимаются ею работники здравоохранения, административных и общественности «Знание».

Не произошло заметных сдвигов в организации досуга населения, особенно молодежи.

Работа районной, первичных организаций общества борьбы за трезвость пущены на самотек. Районный совет общества (тт. Куценос, Павлова) не определили конкретных мер по устранению имеющихся недостатков в утверждении трезвого образа жизни.

В районе еще не нашли применения такие пути антиалкогольного воспитания, как внедрение новых традиций и безалкогольных обрядов.

Бюро райкома Компартии Украины постановляет:

1. Работу партийных, профсоюзных, комсомольских организаций, советских, хозяйственных и административных органов района по выполнению постановления ЦК КПСС «О мерах по преодолению пьянства и алкоголизма» считать недостаточной.

2. Парторганизациям района проанализировать и в мае-июне текущего года рассмотреть на партийных собраниях ход выполнения постановлений партии и правительства об укреплении трудовой дисциплины, преодолению пьянства и устранить имеющиеся недостатки.

Решительно устранять факты либерального подхода к коммунистам, допускающих употребление спиртного.

Привлекать к ответственности должностных лиц, проявляющих либерализм и попустительство в отношении нарушителей трудовой дисциплины и пьяниц.

Повысить роль трудовых коллективов в создании обстановки нетерпимости к любым нарушениям и поступкам на почве пьянства.

В каждом трудовом коллективе осуществить дополнительные конкретные меры по укреплению организованности и дисциплины, искоренению пьянства и алкоголизма.

3. Райпотребсоюзу (т.Бимбас), заводу продтоваров (т.Щербина), общепиту (т.Недельченко) настойчиво улучшать структуру товарооборота, полнее удовлетворять потребности населения, увеличить объемы и улучшить качество предоставляемых услуг.

Обеспечить дальнейшее расширение продажи соков, мороженого, овощей и фруктов.

Добиться сокращения продажи парфюмерных изделий, изготовленных на спирту.

Принять меры по наращиванию объемов производства кулинарных и кондитерских изделий, полуфабрикатов и другой продукции. Увеличить их реализацию, особенно в селах района.

Шире использовать предприятия общественного питания для организации досуга трудящихся.

Райбыткомбинату (т.Червак) расширить и совершенствовать сферу услуг.

4. Райотделу внутренних дел (т.Борисов), прокуратуре (т.Щербина), нарсуду (т.Зеленов) улучшить координацию усилий правоохранительных органов с комиссиями по борьбе

с пьянством, товарищескими судами, райкомом комсомола, другими общественными организациями.

Ужесточить спрос с лиц, нарушающих антиалкогольное законодательство, уклоняющихся от общественно полезного труда, допускающих правонарушения.

5. Райбольнице (т.Павлов), обществу «Знание» (т.Латий) улучшить связь с хозяйствами, предприятиями и организациями района по проведению профилактической работы и антиалкогольной пропаганды.

Продолжить работу по повышению эффективности работы Завадовской психо-наркологической больницы и наркологического кабинета при райбольнице.

6. Отделу культуры (т.Коваленко) обеспечить проведение при районном Доме культуры, в сельских клубах и Домах культуры массовых мероприятий, способствующих максимальному охвату тружеников хозяйств, предприятий и организаций района.

Районной и первичным организациям общества борьбы за трезвость (т.Куценом, Павлова) разработать и осуществить мероприятия, направленные на утверждение трезвого образа жизни тружеников района.

Райспорткомитету (т.Ранкич), ДСО «Колос» (т.Скворцов) добиться заполняемости спортзалов до 90%, спортплощадок до 70%.

Партийным, профсоюзным и комсомольским организациям, обрядовым комиссиям при исполкомах районного, городского и сельских советов шире внедрять в быт проведение торжественных посвящений в колхозники и рабочие, чествование передовиков производства, вручение паспортов, организацию безалкогольных свадеб и других торжеств.

Активнее вести борьбу за населенные пункты высокой культуры и трезвого быта.

7. Контроль за выполнением настоящего постановления возложить на орготдел (т.Марченко) и отдел пропаганды и агитации (т.Шевченко).

Мене вважали «незручним» керівником, бо завжди говорив правду і відстоював свою точку зору. З перших місяців роботи на посаді голови райвиконкому стало зрозуміло, що я не буду тупо виконувати доручення, вказівки і побажання будь-кого. Але, з перших місяців райкомівські працівники хотіли показати мені моє місце в їх компанії, а тому бюро райкому партії планувалися виключно так: щоб «він» знав своє місце і знав, що робити. Запам'ятавши мій виступ на попередньому бюро райкому партії стосовно того, що проблемами пиятики неможливо вирішити нашою постановою, хоча я цілком підтримую рішення партії з цього приводу, бо сам натерпівся від п'яниць, працюючи в секторі реальної економіки і т.д, мене зобов'язали очолити комісію райвиконкому і райкому партії, щоб сам особисто переконався, що відбувається у районі. До складу комісії включили лише райкомівських працівників: я був головою комісії, а Марченко Володимир Григорович — завідувач оргвідділом райкому, моїм заступником. Як виявилось, довідка вже була готова, Галина Петрівна Охалкіна — секретар райкому, скурпульозно її перевірила і запропонувала мені підписати. В основному з п'янством вели боротьбу такими документами. Одні писали, інші підписували, звітували, а п'яниць ставало більше.

(Документ подано мовою оригіналу).

Секретно

СПРАВКА

о ходе выполнения постановления ЦК КПСС

«О мерах по преодолению пьянства и алкоголизма»

В ходе выполнения постановления ЦК КПСС в районе проведена определенная работа.

Упорядочена торговля спиртными напитками. Она прекращена в 63 (или в 76,8%) магазинах и в 10 (или в 61,1%) предприятиях общественного питания.

В результате чего в 1 квартале текущего года по сравнению с тем же периодом прошлого года на 13,7% меньше продано спиртных напитков и на 23,1% увеличилась продажа безалкогольных напитков.

Усилилась борьба с самогонварением. В 1985 году выявлено 104 очага самогонварения, что в 1,6 раза больше, чем в 1984 году. Изъято и сдано добровольно 136 самогонных аппаратов.

Наметилась тенденция к сокращению преступлений.

По сравнению с предыдущим, в 1985 году на 5,7% сократился рост преступности, на 23,8% снизилось количество преступлений, совершенных в состоянии алкогольного опьянения, на 29% уменьшилось число лиц, доставленных в дежурную часть РОВД до вытрезвления.

С 44 в 1984 году до 30 в 1985 году уменьшилось количество травм, полученных по вине пьяных водителей.

На 24% получено меньше травм на производстве.

В районе проведено 60 сходов при участии более 5 тыс. человек, на которых ставились вопросы борьбы с самогонварением, пьянством и алкоголизмом. Активизировали работу комиссии по борьбе с пьянством при исполкомах сельских советов. Ими рассмотрено 842 дела о нарушениях антиалкогольного законодательства, а сумма наложенных штрафов составила 21966 рублей.

Создано 63 первичных организации добровольного общества борьбы за трезвость, в которые вступило более 1500 человек.

Вместе с тем, в работе по осуществлению намеченных мер по укреплению трудовой дисциплины, борьбы с пьянством и алкоголизмом имеются существенные недостатки и упущения. В последнее время в ряде трудовых коллективов внимание к этим вопросам стало ослабевать.

Многие партийные и профсоюзные организации этими вопросами не занимаются, положение дел не знают, не дают принципиальной оценки имеющимся недостаткам.

Партийные организации колхозов им.Котовского, им.Чапаева, «Победа», Викторовской птицефабрики, межколхоздorstроя, МПМК, ремонтно-транспортного предприятия и другие после постановления ЦК КПСС от 18 октября 1985 года не активизировали работу по укреплению трудовой дисциплины и искоренению пьянства. Они не заслушали ни одного отчета коммунистов и руководителей по вопросам борьбы с пьянством.

В 1985 году на 41% возросло число лиц, осужденных за мелкое хулиганство, совершивших его в состоянии алкогольного опьянения. На 35% увеличилось количество водителей, задержанных за управление транспортом в нетрезвом виде.

Не изжиты факты, когда транспортом управляют в нетрезвом состоянии руководители и специалисты.

Так, 22 января т.г. главный агроном сельхозуправления Бабич В.И., управляя автомашиной в нетрезвом состоянии, совершил наезд на пешехода.

Директор Березовской СШ № 1 Сырый Н.И. задержан за управлением личным автомобилем в нетрезвом виде и лишен водительских прав.

Партийные организации автотранспортной конторы, РСУ, сельхозхимии, колхозов им. Жданова, им. Калинина, им. Димитрова, «Рассвет» мирятся с коммунистами, допускающими злоупотребление спиртного, проявляют в отношении их либерализм.

На улицах райцентра и сел вновь появились празднующиеся, участились посещения предприятий торговли и сферы общественного питания в рабочее время. Рейды и общественные проверки стали проводиться реже.

Серьезные нарушения антиалкогольного законодательства допускают жители сел Викторовского, Новоселковского и Червоноармейского сельских советов. В то же время эти сельские советы допускают значительные недоработки в борьбе с пьянством. Так, вместе взятые, комиссии по борьбе с пьянством при этих сельских советах рассмотрели всего 77 дел о нарушениях антиалкогольного законодательства с наложением штрафов на сумму 2410 рублей. А Завадовским, Яснопольским и Розквитовским сельскими советами за этот же период рассмотрено 313 таких дел и сумма штрафов составила 9000 рублей.

В 1985 году на 5% увеличилась реализация спиртных напитков по сравнению с 1984 годом. 16 продавцов наказаны за нарушения правил торговли спиртными напитками.

Возросла реализация парфюмерных изделий, изготовленных на спиртах. Так, только парфюмерным отделом универ-

мага в 1 квартале 1986 года таких изделий продано на 6236 рублей, в то время как за аналогичный период прошлого года их продано на 2817 рублей, или более чем в два раза меньше.

В районе плохо поставлена работа наркологической службы, она не получает должной поддержки и помощи со стороны многих сельских советов, а также руководства хозяйств и организаций. В результате чего страдает выявляемость и лечение больных алкоголизмом. Поэтому в Завадовской психонаркологической больнице из 60 коек, предназначенных для лечения алкоголизма, постоянно загружено немногим более половины. В то время, как на учете в наркологическом кабинете райбольницы состоит 592 человека, из которых 90 женщин. Низкая эффективность лечения больных алкоголизмом.

Серьезные недостатки в борьбе с пьянством и алкоголизмом допускаются правоохранительными органами. Они плохо координируют усилия с общественными организациями, ДНД, товарищескими судами. Не организовано контролирование работников милиции на улицах райцентра.

В работе по утверждению трезвого образа жизни не везде по-настоящему включились профсоюзные и комсомольские организации. Слабо используют свои полномочия трудовые коллективы. Созданные организации добровольного общества борьбы за трезвость практически никакой работы не проводят.

Не произошло пока коренных сдвигов в организации досуга населения. Недостаточно используется постановление ЦК КПСС «О мерах по улучшению использования клубных учреждений».

На низком уровне эта работа в колхозах «Украина», «Искра», им.Жданова, им.ХХ съезда КПСС, завода СОМ.

В клубах пос.Шевченко и с.Златоустово по-прежнему размещены различные службы.

Крайне неудовлетворительно используются спортивные залы и площадки.

До настоящего времени в районе не создан клуб трезвости.

Недостатки в выполнении партии и правительства об укреплении трудовой дисциплины, преодолении пьянства и алкоголизма во многом объясняется тем, что некоторые парторганизации, значительная часть руководителей все еще не прониклись глубоким понимаем остроты и первостепенности решения этих вопросов, занимаются ими неглубоко и бессистемно.

Як я вже говорив, у перші місяці мого головування відбулися ще і організаційні зміни в управлінні сільським господарством — було сформовано РАПО. Начальником РАПО було призначено Новікова Дмитра Івановича, його заступником з питань економічного розвитку Буглака Івана Івановича, Дерев'янко Петро Іванович став начальником відділу механізації і транспорту, Абрамович Василь Васильович — начальником відділу з виробництва, заготівлі і переробки продукції тваринництва. Я особисто всіх добре знав і шанував за професіоналізм. Але нова структура, замість покращення роботи в аграрному секторі району, лише створювала зайві проблеми.

Сказати, що одразу влився в колектив управлінців району, я не можу, тому що дійсно було важко, як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Мене підтримували молоді керівники. Це Хижняк В.О. — колишній голова колгоспу ім. ХХІІ з'їзду КПРС, а згодом колгоспу ім. Ведуги (с.Ставкове), Бурдейний А.І. — голова колгоспу ім. Калініна (с.Гуляївка), Дмитренко В.В. — голова колгоспу ім. Дмитрова (с.Маринове), Данилішин В.П. — голова колгоспу ім. Чапаєва (с.Петрівка), Березівський Г.С. — голова колгоспу «Україна» (с.Анатолівка), Богоміл А.І. — голова колгоспу ім. ХХ з'їзду КПРС (с.Яснопіль), Марценковський Л.С. — голова колгоспу «Росія» (с.Демидове), Швець В.С. — голова колгоспу ім.Чеської компартії (с.Михайло-Олександрівка), Литвиненко О.О. — голова колгоспу ім. Котовського (с.Степанівка). А найближчими до мене були секретарі партійних організацій Долманжі З.І. — з колгоспу ім. Шевченка (с.Новоселівка) і Зв'ягельський Л.О. — з колгоспу ім.

Кірова (с.Заводівка). В РАПО мав цілковитих однодумців у особі Дерев'янка П.І. та Абрамовича В.В. А Буглак І.І. і Новіков Д.І. були завжди поряд з «першим».

Одного осіннього вечора 1987 року С. Могилюк зайшов до мене в кабінет трохи напідпитку. Я глянув на нього і зрозумів – на душі у «першого» дуже велика образа. Він навіть говорив зі мною різко і уривчасто, хоча я знав його як людину, яку ніхто не може вибити з рівноваги. Не хотів «лізти в душу». Поговорили, як завжди: як пройшов день, на що потрібно звернути увагу, плани на завтра і т.д. Помовчали. Степан Миколайович почав сам розповідати, що Желіховський В.П. написав на нього скаргу до обкому партії за зловживання спиртними напоями разом з керівниками господарств. Я дуже поважав Желіховського В.П. за його працьовитість, мав думку і про його недоліки. Але у те, що він «настукав», не вірив. Ми довго мовчали. Степан Миколайович почав ходити по кабінету. Я його попросив: «Степане Миколайовичу, Ви не гнівайтесь, але потрібно відходити від компаній, які вас підхваляють і наливають. Це не друзі, вони ходять біля Вас, аби їх не чіпали». Я навіть дозволив собі назвати йому конкретні прізвища. Степан Миколайович на мене не образився, він готувався до відвертої розмови і, знаючи мій характер, очікував саме такої. Далі я зазначив, що за великим рахунком Желіховський правий, але не треба було писати, а просто переговорити. Тут Могилюк зло глянув на мене. Почалася перепалка...

Чи писав Віктор Пилипович, чи ні — для мене зараз не суттєво, я працюю директором Державного архіву і відшукати ту скаргу не складає проблем, але навіщо, якщо її зміст відповідав дійсності.

Наша розмова тривала до 22.00, пора було йти додому. Жили ми по сусідству через квартал — я на вул.Енгельса, він на К.Маркса. Йшли повільно. Степан Миколайович сказав, що знає, хто мене підтримує і назвав майже всіх тих, кого я йому перелічував. Сказав, що господар я непоганий і, як ми раніше домовилися, жодного разу в райкомівські справи не «влязив». Але зазначив, що навкруги мене починають

плести павутиння: шепочуть, «стукають». Запевнив — поки він працює, мені нічого боятися. Сказав: «Знаю, що ти мене підтримуєш, але як буду йти на іншу роботу, то запропоную тебе на своє місце». Ми повернули назад до мого кабінету і до четвертої години ранку спілкувалися. На закінчення Степан Миколайович сказав, що і Желіховський і я праві — треба міняти своє відношення до... Але зауважив, що з Віктором Пилиповичем після цього працювати не зможе і почав перелічувати й інші причини, чому не зможе... А мені наказав берегтися «стукачів».

Желіховського В.П. звільнили з посади секретаря райкому партії. 5 січня 1988 року обрали другим секретарем Березівського райкому партії інструктора Одеського обкому партії Коломійця Олексія Миколайовича — випускника партійної школи при ЦК КПУ. Ми з ним порозумілися з першого дня його роботи.

Олексій Миколайович чесна, порядна, працьовита людина. Ніколи і нікого не підставляв, не міг ображатися на мене, багато вибачав на користь загальної справи. Мій характер не дозволяв мені ніколи «сюсюкатися», жорстко вимагав виконувати будь-яку роботу в термін і якісно, бувало навіть «перегинав палку», а Коломієць О.М. «згладжував» гострі кути. Саме з приходом Коломійця О.М. почала формуватися команда однодумців, яка досягла певних результатів. Нам заздрили. Ділили на дві групи: Коломійцеві і Ніточкіні, говорили дурниці, плели плітки, як про одного, так і про іншого, але ми чітко розуміли — брехня забувається швидко, а правда живе довго, а тому не звертали увагу, формували «команду», нею керували і в ній же працювали. А займати доводилося всім. В тому числі і тим, з чого сьогодні посміятися можна.

Ще до приходу «другого» ми прийняли постанову про підсумки переджовтневого соціалістичного змагання. Це робилося щорічно. Щоб ти, шановний читачу, розумів, що таке моральний стимул (окрім «Дошки пошани»), надаю текст постанови без змін і мовою оригіналу.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

исполкома районного совета народных депутатов, райкома ЛКСМУ, райкомов профсоюзов работников: агропрома, торговли, народного образования, культуры, медицины и госучреждений.

*Об итогах предоктябрьского 1986 года
социалистического соревнования*

Рассмотрев итоги предоктябрьского социалистического соревнования, исполком районного совета народных депутатов, райком комсомола, райкомы профсоюза работников: агропрома, торговли, народного образования, культуры, медицины и госучреждений

п о с т а н о в л я ю т:

1. Признать победителями в предоктябрьском социалистическом соревновании и занести на районную Доску Почета

- коллективы:

- колхоза им. XXII съезда КПСС – председатель т. Близнюк А. Ф., секретарь парткома – т. Васильчук В. Ф., председатель профкома – т. Тимофеев К. Д., секретарь комитета комсомола – т. Ершов А. В.

показатели:

наименование	производство			продажа		
	план	факт	%	план	факт	%
молоко (т)	4005	4246	106	3280	3584	109
мясо (т)	875	918	105	840	879	104
яйцо (шт)	249	287	115	200	244	122
удой на фуражную корову	-	2562	-	-	-	-
зерно	13000			4300	4158	87
урожайность зерновых	35,0	24,9	71	-	-	-
в т.ч. озимая пшеница	40,0	29,9	72	-	-	-

- колхоза им. Посмитного – председатель т. Титенко В. Г.,

секретарь парткома — т.Савченко П.Г., председатель профкома — т.Павлишинец В.Н., секретарь комитета комсомола — т.Овчинникова Т.Н.

показатели:

наименование	производство			продажа		
	план	факт	%	план	факт	%
молоко (т)	3250	3300	101	2660	2835	106
мясо (т)	465	820	176	450	772	171
яйцо (шт)	225	220	98	200	186	93
удой на фуражную корову		2202				
зерно	12000			4660	3030	71
урожайность зерновых	40,0	27,9	68			
в т.ч. озимая пшеница	42,0	33,4	77			

- колхоза им.Жданова — председатель колхоза т.Гришко З.М., секретарь партийной организации — т.Таран В.И., председатель профкома — т.Бондаренко А.В., секретарь комитета комсомола — т.Кожмякин В.Г.

наименование	производство			продажа		
	план	факт	%	план	факт	%
молоко (т)	1795	1968	109	1470	1637	111
мясо (т)	187	336	180	180	324	180
яйцо (шт)	205	234	114	180	219	122
удой на фуражную корову		2763				
зерно	6100	3891	68	3300	1795	64
урожайность зерновых	25,9	17,5	59			
в т.ч. озимая пшеница	30,0	32,9	102			

показатели:

-молочно-товарной фермы колхоза «День урожая» — зав. фермой т.Гнатенко Василий Васильевич

наименование	производство		
	план	факт	%
молоко (т)	670	698	102
удой на фуражную корову	2200	2375	105
жирность	3,2	3,2	100
сдано 1 сортом	-	-	76

- тракторной бригады колхоза им.Щорса – бригадир
т.Мазур Иван Алексеевич

показатели:

наименование	план	факт	%%
сменная выработка (га)	9,0	9,5	101
выработка условной пахоты (га) на эталонный трактор	1200	1200	100
коэффициент сменности	1	1	100
экономия: ГСМ (цнт)	2,5	3	120
средств на ремонт (руб)	2000	3473	115

- коллектив сельэнерго – начальник т.Янченко И.П., секретарь
парторганизации – т.Хвостов А.Д.

показатели:

наименование	план	факт	%%
объем услуг (тыс.руб.)	111	130	109
техническая эксплуатация	82	85	104
мелкомонтажные работы	23	26	108
капремонт	41	48	108

- коллектив Ставковского сельского Дома культуры – директор
т. Клепанчук Л.В., художественный руководитель –
т.Мединская Н.М.

- коллектив Розквитовской СШ – директор т. Посмитная
Э.И., секретарь партийной организации – т. Дахню П.Е.

Передовиков производства:

1. Мочернюк Ирину Савельевну – доярку колхоза им.Котовского;
2. Гришко Николая Васильевича – гл.экономиста колхоза им.Жданова;
3. Гришакова Владимира Александровича – механизатора колхоза им.Щорса;
4. Ткаченко Виктора Николаевича – рабочего завода продовольственных товаров;
5. Дупак Александру Леонидовну – свиарку колхоза им.Шевченко;
6. Дрыбник Анну Даниловну – доярку совхоза им.50 лет Октября;
7. Рожнову Марию Ивановну – полевода колхоза им.Димитрова;
8. Гавриловского Николая Васильевича – механизатора колхоза им.XXII съезда КПСС;
9. Колоскова Алексея Ивановича – слесаря РТП агропрома;
10. Кипняк Лидию Карповну – рабочую элеватора;
11. Биферта Якова Альбертовича – механизатора колхоза им.XX съезда КПСС;
12. Каракулина Сергея Ивановича – водителя сельхозхимии;
13. Продюс Василия Спиридоновича – механизатора колхоза «Искра»;
14. Михайлюк Веру Михайловну – доярку колхоза им.Посмитного;
- 15.Златник Светлану Вацлавовну – доярку колхоза им.Чешской Компартии;
16. Карачебан Веру Григорьевну – птичницу Викторовской птицефабрики;
17. Продана Леонида Ивановича – водителя колхоза «Рассвет»;
18. Макаряна Владислава Асламовича – механизатора колхоза им.Кирова;
19. Григоренко Елену Онуфриевну – телятницу совхоза им.17 Партокференции;

20. Даниленко Александра Трофимовича – водителя АТП ОПС;

21. Шулыка Владимира Ивановича – механизатора совхоза «Жовтнивка»;

22. Жусь Александра Викторовича – водителя колхоза «Украина»;

23. Заричанского Александра Силовича – механизатора колхоза «Россия»;

24. Яворского Ивана Васильевича – механизатора межколхоздорстроя;

25. Жукова Николая Владимировича – механизатора кормопроизводства;

26. Тищенко Михаила Адольфовича – механизатора колхоза «Победа»;

27. Качковскую Людмилу Степановну – аппаратчика завода СОМ;

28. Гладкевича Ивана Васильевича – механизатора колхоза «День урожая»;

29. Мирошник Марию Ивановну – доярку колхоза им.Калинина;

30. Яворошук Нину Петровну – диспетчера ОВБ РЭСа.

2. Отметить хорошую работу в выполнении планов по производству животноводческой продукции коллективов:

Викторовской птицефабрики;

совхоза им.40 лет Октября;

колхоза им.Котовского;

колхоза «День урожая»;

колхоза им.Щорса.

По выполнению обязательств:

- автопредприятия 35116;

- РайДУ;

- лесомелиоративной станции;

- заготконторы;

- Ряснопольского молчеха;

- Расцветовского ясли-сада колхоза им.Посмитного;

- Виноградненского ясли-сада;

- Мариновской больницы;
- центральной районной библиотеки;
- мехотряда № 1 кормопроизводства (начальник т.Томчук Ф.А.);
- комплексной бригады ПМК-9 (бригадир т.Бондарь Н.И.);
- отдела универмага (зав.отделом т.Гнидо Н.М.);
- бригады по пошиву легкого платья райбыткомбината (бригадир т.Симченко Г.Я.).

Передовиков производства:

Довгань Ивана Ивановича – водителя колхоза им.Жданова;

Романюка Ивана Ивановича – механизатора колхоза им.Котовского;

Мельниченко Владимира Гавриловича – бригадира тракторной бригады колхоза им.Шевченко;

Землянского Николая Антоновича – птичника колхоза им.Кирова;

Филипп Адольфа Рудольфовича – механизатора совхоза им.40 лет Октября;

Гоцуляк Григория Федоровича – механизатора колхоза им.Димитрова;

Фокиши Петра Михайловича – дояра колхоза им.ХХII съезда КПСС;

Ковалюка Николая Ивановича – механизатора сельхозхимии;

Мосейчук Антонины Федоровны – доярки колхоза «Искра»;

Гоцуленко Галины Анисимовны – доярки колхоза им.ХХ съезда КПСС;

Колесниченко Григория Пимоновича – механизатора колхоза им.Посмитного;

Лозова Сергея Александровича – механизатора колхоза им.Чешкой Компартии;

Плавницкого Петра Ивановича – механизатора колхоза «Рассвет»;

Земляного Бориса Сергеевича – механизатора колхоза «Украина»;

Приложенко Ивана Никифоровича – механизатора колхоза «Россия»;

Подорожной Веры Николаевны – доярки колхоза «Дены Урожая»;

Филипп Эдуарда Адольфовича – механизатора совхоза им.40 лет Октября;

Холевицкого Владимира Михайловича – водителя нефтебазы;

Стебленко Бориса Васильевича – водителя колхоза им.Щорса;

Королюка Евгения Семеновича – бригадира стройбригады ПМК агростроя;

Ковчака Ярослава Михайловича – машиниста козлового крана агропромснаба;

Беркатюн Владимира Михайловича – бригадира бригады бетонщиков межколхоздорстроя;

Федоренко Николая Семеновича – механизатора колхоза «Победа»;

Барана Михаила Александровича – скотника колхоза им.Жданова;

Сычевой Валентины Викторовны – бригадира бригады наборщиков типографии;

Чабана Владимира Александровича – механизатора РайДУ;

Соколовской Валентины Васильевны – преподавателя музыкальной школы;

Миронец Галины Ивановны – оператора РИВС;

Выворец Анатолия Григорьевича – водителя АТП 25116;

Козаченко Елены Дмитриевны – воспитателя детсада № 4;

Беспаловой Анны Харитоновны – няни детсада № 3;

Сердюка Сергея Гавриловича – преподавателя СПТУ № 53;

Логинова Анатолия Николаевича – мастера СПТУ-53;

Сушиной Неонилы Николаевны – фармацевта аптеки № 43;

Кобылянчука Владимира Степановича – зав.ремонтной мастерской ЛМС;

Понцеля Ивана Ивановича – оператора БУМа свеклопункта;

Падури Федора Дмитриевича – рабочего комбикормового завода;

Дементьевой Лидии Яковлевны – зав. Демидовской сельской библиотекой;

Титиевского Владимира Андреевича – участкового инспектора РОВД;

Гавриленко Нелли Дмитриевны – каменщика ПМК-9;

Сердечной Валентины Петровны – преподавателя ГПТУ-19;

Лысенко Людмилы Степановны – мастера ГПТУ-19;

Татарчук Натальи Владимировны – зав. продмагом № 2;

Чернявской Галины Лукьяновны – зав. продмагом с.Яснополь;

Мушиной Софии Ивановны – учителя Березовской СШ № 1;

Заворотнюк Валентины Леонтьевны – учителя Расцветовской СШ;

Бородиной Нелли Ивановны – учителя Шевченковской СШ;

Дроздова Петра Ивановича – рабочего цеха чертежных принадлежностей;

Брован Марии Владимировны – бригадира трикотажного цеха райбыткомбината;

Потона Якова Федоровича – слесаря газовой конторы;

Волошиной Веры Ивановны – начальника участка по обработке страховой почты РУС;

Стрючковской Людмилы Ивановны – врача-лаборанта санэпидемстанции.

3. Редакции газеты «Степовый маяк» (т.Кметь) опубликовать данное постановление.

*Председатель исполкома районного
совета народных депутатов*

Секретарь РК ЛКСМУ

И.Ниточко

А.Музыченко

Председатели райкомов профсоюзів работников
- агропрома *И.Кошевой*
- народного образования *М.Бойко*
- торговли *Ю.Буряк*
- культуры *А.Павлов*
- госучреждений *Л.Евстафьева*

(ГАОО, ф.П-56, оп.57, д.5, л. 54-60)

Цю постанову подано без змін, щоб читачі, які будуть через десятиріччя знайомитись з моєю книгою, знали: у наші часи не гроші давали оцінку особистості, а мали велике значення моральні якості людини.

Ще працюючи секретарем партійної організації радгоспу, я замислювався над написом на «Дошці Пошани». Там було написано «Кращі люди радгоспу» і їх всього 18 осіб. Це дійсно добрі фахівці своєї справи, працюючі, але таких людей у нас була більшість. За якими показниками визначали «кращих людей»? Потім з'ясувалося — за комплексом різних показників і головне, за поданням керівників. Я також тричі був занесений на районну «Дошку Пошани»: перший раз як голова сільської ради і двічі як голова колгоспу. Відверто скажу — я цим пишався, але в душі завжди були сумніви, бо хорошими головами колгоспу були на той час Швець В.С., Буглак І.І., Звягельський Л.О., Долومانжі З.О., Богоміл А.І., Литвиненко О.О., Бурдик В.М. і їх прізвища рідко можна було побачити на «Дошці Пошани». З молодих голів лише прізвище Гришко З.М. часто заносилося.

А що таке «Дошка Пошани»? Це фотокартка і прізвище особи під нею та назва посади на час заохочення. Ото і все, а людині було приємно.

На початку роботи головою райвиконкому виникало багато питань невиробничого характеру, в яких відверто я «плавав». Моїми заступниками, яким я цілковито довіряв, і був впевнений, що вони щиро бажають мені допомогти і чесно роблять свою справу, були: Хоренко Олександр Іванович, Проценко Микола Філімонович, а згодом його змінила Сергієнко Галина Петрівна, після того, як Проценко М.Ф.

зайняв посаду начальника податкової інспекції. Хоренко О.І. був досвідченим заступником, він багато років працював у райвиконкомі заступником. Проценко М.Ф. також вже мав досвід роботи.

Виникли дві важкі проблеми, у вирішенні яких я потребував особливої підтримки: це моральний стан молоді і соціально-економічний розвиток району «на папері». Плани соціально-економічного розвитку були майже шаблонними і їх гарно обраховували, як Проценко М.Ф. так і Галина Петрівна Сергієнко, яка прийшла до нас з посади економіста Березівського елеватора. Тим більше, що «контрольні» цифри спускалися з облвиконкому, а розписати їх було справою техніки. Але я цього не знав і почав вносити свої корективи до плану: збільшив обсяги будівництва доріг, будинків для вчителів і т.д. Проценко М.Ф. мене переконував, що це неможливо зробити, бо не зведемо кінці з кінцями. Та під час моєї роботи ми зуміли вже в перший рік досягти збільшення виділення коштів на капітальне будівництво, ремонт доріг, будівництво житла вчителям. Микола Філімонович був у піднесеному настрої, а я радів, як мала дитина.

Гірше йшли справи з вирішення «моральних» питань в районі. Як відомо, в ті часи «сексу не було» і наше суспільство вважалося найморальнішим у світі. Але виникали різні ситуації. З етичних міркувань прізвища називати не буду, але з перших місяців засідання комісії у справах неповнолітніх проходили, як завжди, бурхливо. Шевченко Наталя Іванівна вже в ті часи була досвідченим працівником у таких питаннях, і зараз вона є найкращим фахівцем в нашій області. Наталя Іванівна «вишукувала» проблемних дітей: самотніх, тих, якими не займалися родичі, не проводили виховну роботу зі своїми дітьми. Ці питання розглядалися на комісії, яку очолював за посадою Хоренко О.І., а фактично Наталя Іванівна. Комісія приймала цілком законні і зрозумілі рішення: кого доправити у притулок, кого в дитячий будинок, кому дати дозвіл на усиновлення і т.д. Але траплялися випадки, коли тяжко було прийняти рішення, особливо в пікантних ситуаціях.

Одного разу мене попросив до себе Хоренко О.І., бо без мене не могли вирішитися проблема. Зайшовши до кабінету Хоренка О.І., я побачив 8 чи 10 осіб. Поцікавився, в чому справа. Шевченко Н.І. пояснила, що одна з присутніх, дівчина-восьмикласниця, завагітніла, а через місяць до школи, як бути? Дивлюся: знайома жінка з с.Чижеве, працює керівником на фермі, запитав, чому вона тут. З'ясувалося, що завагітніла її донька. Я поцікавився, хто батько майбутньої дитини? Відповіли, що сидить поруч. Глянув — діти, та й годі. Спитав, чи він проти? Його батько відповів — ні. Я звернувся до хлопця, сказав, що не питаю майбутнього дідуся (якому років 35—40), а його. Хлопець теж відповів — ні. Звернувся до Хоренка і Шевченко з питанням, в чому проблема? З'ясувалося, проблема у оформленні шлюбу — вони неповнолітні. Я наказав готувати листа голові облвиконкому Печерову А.В., він може зменшити шлюбний вік, а голові райвиконкому дано право зменшувати лише на рік. Всі посміхнулися. До речі, народилася чудова дитина, доглядали бабусі, а діти закінчили навчання і зараз у них гарна міцна сім'я.

Були випадки, коли до міліції надходили повідомлення про зґвалтування. Цей злочин завжди важкий у будь-який час. Але Хоренко О.І. був досвідченим у цих питаннях, тому порадив мені поговорити з начальником міліції Борисовим Олександром Васильовичем і розбиратися у цій справі як слід — у кожному конкретному випадку, не здіймаючи галасу. Я так і вчинив. Одного дня до кабінету зайшла мати потерпілої дівчини і ще з порога почала звинувачувати всіх — від Щербицького до мене, за негаразди у суспільстві. Борисов О.В. був стриманим, але і його такі звинувачення вивели з себе, він твердим голосом наказав жінці замовчати. Стало тихо. Я спитав, де її донька. Відповіла, що у приймальні. Я наказав всім вийти, щоб я міг переговорити з дівчиною наодинці — так мені підказав зробити Хоренко О.І. Мати не погоджувалася, але я дуже ласкаво просив її. Зайшла «ображена» дівчина, сіла, а у самої повні очі сліз. Я все зрозумів,

питаю: «Ти що, боїшся признатися мамі, що за згодою?»
Вона кивнула головою, що так. Ми посиділи хвилин п'ять, вона випила водички. Я всіх відпустив. Запросив матір до кабінету. Попросив її не «ослаблювати» свою доньку. Так і вчинили. Через два роки дівчина вийшла заміж, а коли народила дитину, спіймала мене на вулиці і при всіх поцілувала з подякою — ніхто не знав за що. Я передав подяку Хоренку О.І.

Місто

Кожен новообраний голова райвиконкому визначає для себе пріоритетні завдання і мету, якої він намагається досягти (принаймі, так має бути). У перші дні свого головування я поставив перед собою одне із основних завдань – привести Березівку до більш-менш нормального зовнішнього вигляду, бо у 1985 році вона фактично була великим селом.

Судіть самі: від рогу вулиць К.Маркса і Миру через весь центр міста, повз школи № 2 і 3, універмаг, стадіон аж до самого військкомату тягнувся рівчак, береги якого не були укріплені; на перехресті К.Маркса і Пушкінської утворилася велика калюжа. Дороги розбиті. Там, де зараз вузол зв'язку, пенсійних фонд, ринок – був пустир, який заростав високими бур'янами. У місті було лише 4 артезіанські свердловини. Телевежа була примітивною і тому березівчани дивилися лише «Перший канал» в чорно-білому зображенні. Районна лікарня розташовувалась у примітивних приміщеннях, лише хірургічний корпус мав пристойний вигляд. Місто не мало будинку для літніх людей, і взагалі не мало визначеної межі, а будувати не було можливості, тому що вул. Радянська – єдина, що мала дозвіл міської ради на забудівлю, вже вичерпала свій земельний ресурс. Спортивна школа розташовувалась у нинішньому Свято-Миколаївському храмі...

Між керівництвом такого невеликого містечка, як Березівка, і райвиконкомом має бути цілковите взаємопорозуміння. Має бути команда односторонців, щоб виконати поставлені завдання. Ми намагалися працювати саме так. Наша команда, що займалася покращенням стану Березівки, була в такому складі (зрозуміло, що в різні роки склад мінявся, але сама суть поставленого завдання, ні): Могилюк Степан Миколайович – перший секретар райкому партії, Коломієць Олексій Миколайович – другий секретар райкому партії (згодом перший заступник голови райдержадміністрації), Хоренко Олександр Іванович

– перший заступник голови райвиконкому, Сергієнко Га-
лина Петрівна – заступник голови райдержадміністрації,
Гакман Микола Степанович – заступник голови райви-
конкому, міські голови: Себов Микола Іванович, Єленок
Людвіг Фрідріхович, Макаренко Микола Феодосійович,
Максим'юк Дмитро Миколайович, Лівінська Віра Андріївна,
Желіховський Юрій Вікторович, також керівники закладів,
підприємств і організацій міста, бо без їхньої підтримки і
дружньої праці ми б не досягнули тих результатів. Звичай-
но, можна було б працювати краще, але в тих соціально-
політичних умовах і при тому стані бюджету міста нам вда-
лося зробити все ж немало. Відверто кажучи, лише один
голова міста Максим'юк більше працював для пропаганди
своєї особи, ніж для міста.

Усіх інших голів можу віднести до сумлінних виконавців.
Бюджетна піраміда побудована таким чином, що все залежить
від керівника району. А керівник району нічого не міг зробити
без голови міста, бо кошти направлялися на міський рахунок.
Печатка і підпис були у міського голови. Замкнене коло.

Водогін

Найбільшою проблемою було тоді, на жаль, і залишається
зараз, це забезпечення березівчан питною водою.

Перший водогін в м.Березівка почали будувати у 1963 році
(ДАОО, ф.Р-2123, оп.2, спр. 53, арк.43), до цього користували-
ся криницями, яких у Березівці було більше півсотні – вели-
ких і малих. Всього було пробурено спочатку дві артезіанські
свердловини, а вже у 1972 році їх було п'ять. Воду подавали
лише водорозбірні колонки, які розташовувались одна від
одної на відстані від 150 до 250 м. До будинків березівчан
не дозволялося підводити воду, а лише в нові двоповерхові
будівлі. На всіх зборах, незалежно від порядку денного,
мешканці міста ставили питання щодо покращення водоза-
безпечення. Особливо гостро стояло питання для людей, які
проживали у кінці вулиць Пушкінської, Миру і тих будинків,
що розташовувались біля кладовища, а також жителів вулиці

Фрунзе, тих, які проживали ближче до мосту. На одних з таких зборів було внесено пропозицію почистити колодязі там, де не можна провести водогін. В ті роки люди більше давали слухних пропозицій, це пізніше почали брати «горлом» і вимагали неможливого, змагаючись у прояві найбільшої фантазії, доходило аж до будівництва зоопарку в Березівці. Ми пропозицію з «відродження» криниць взяли до уваги і дали доручення санітарному лікарю Осипенку Василю Григоровичу обстежити місцеві криниці на придатність їх для використання. Через деякий час у мене з'явився акт обстеження, і, як з'ясувалося, лише п'ять криниць були здатними видавати питну воду. Три колодязі з п'яти використовувалися, а у кінці вулиці Пушкінської і по вул. Фрунзе ми почистили криничні шахти і обновили горловини. Довгий час такі водяні джерела забезпечували жителів цих мікрорайонів водою. Це був вихід зі становища, але проблему в цілому не вирішував. Після обрання міського голови Макаренка Миколи Феодосійовича, який працював до цього в енергозбуті, з'явилася ідея почистити занедбані артезіанські свердловини і таким чином покращити водозабезпечення міста. Мій заступник, Хоренко Олександр Іванович, товаришував з Миколою Феодосійовичем, а тому утворився прекрасний тандем з вирішення комунальних питань в місті, тому що від райкому партії ці питання контролював Коломієць Олексій Миколайович.

Ми викликали колишнього інженера комунального відділу Голованця і попросили його нагадати, де і в якому місці затамповані і законсервовані артсвердловини. З його спогадів і зі спогадів старожилів міста виявили вісім таких свердловин. Я знайшов можливість залучити працівників «Дунайводбуду» для очищення старих свердловин і невдовзі почалися роботи по відродженню артезіанських свердловин. Ми знаходили можливість своєчасно фінансувати ці роботи через облвиконком, тому що міський бюджет Березівки ніколи б не «потягнув» такі витрати. Голова облвиконкому Печаров Андрій Васильович підтримував мене у всіх намірах, а тому особливих проблем в цьому питанні не було, тим більше,

що Коломієць О.М. знав «фінансові хитрощі» дуже добре, а Сергієнко Галині Петрівні і Анісімову Анатолію Костянтинівичу — начальнику фінансового відділу райвиконкому, не потрібно було особливо видумувати, як сплатити, а виконувати чітко рекомендації. Описую процедуру сплати, тому що в ті часи навіть якщо гроші були, не просто їх перекинути зі статті на статтю. А наші фахівці це робили швидко, тому і свердловини очищалися без зупинок.

За три роки ми капітально відремонтували вісім свердловин і зараз у місті працюють дванадцять артезіанок. Було прийнято рішення дозволити жителям міста «підводити» воду до помешкань, але щоб не переривати проїжджу частину вулиці. Вуличні колонки вже до 1995 року віджили свій визначений час, ними користувалися лише люди, які були не в змозі провести водовід у своє помешкання.

Вперше у 1997 році розпочалася ціла трагедія для березівчан, на жаль, ця проблема не вирішена і до сьогоднішнього дня. З травня по серпень на верхніх вулицях міста настає водний голод. Всі, у кого вода в помешканнях, у цей період поливають свої земельні ділянки. Хто мешкає внизу міста — той не страждає, а люди з верхніх вулиць живуть на привозній воді. Ми намагалися вирішити і цю проблему. Щоб збільшити тиск у водогонах, почали в нічні часи перекидати воду, а вдень подавати по годинах, але ж тут місцеві вмільці за рахунок своїх же колег знайшли можливість використовувати воду, як забagnetься: врізають у систему водяні помпи і коли вода подається по годинно, максимально відпомповують її у резервуари, а потім поливають земельні ділянки. Міські голови і ми, керівники райвиконкому, райдержадміністрації, постійно непокоїлися, що не в змозі були навести порядок у водовикористанні.

У 1987 році проводилися масштабні командно-штабні навчання Одеського військового округу. В нашому Березівському лісі є запасний пункт управління штабу округу. Коли міністр Збройних сил СРСР С.Л. Соколов прилетів на ЗПУ (запасний пункт управління), то звичайно,

там було все керівництво області і району. Вони вирішували свої військові справи, а ми чекали біля знаменитого «пенька» в лісі. Все було готово для зустрічі маршала. Але міністр до пенька не підійшов, а позвав районне керівництво до себе. Ми з Могилюком С.М. підійшли. Міністр спитав, які у нас проблеми. Степан Миколайович перерахував багато, запам'яталося мені, як «перший» наголосив на тому, що погані дороги в районі, а коштів немає. Посміхнувся міністр і відповів: «А де вони добрі, танки скрізь пройдуть». А я мабуть виглядав «переляканим», стоячи біля такої особи, бо міністр звернув на мене увагу. Я представився — голова райвиконкому, начальник цивільної оборони Березівського району. Міністр спитав, чи у начальника цивільної оборони є проблеми. Я знякотив, відчув, що став ще менший на зріст, стоячи перед міністром оборони СРСР, але сказав, що є: у місті немає води. Він здивувався, як таке може бути. Я повідомив, що не вистачає дебету в землі, а служба охорони природи більше не дозволяє нам бурити свердловини. Я не знав, що таке «не можна казати», бо міністр як повернув голову, то всі військові одразу стали «струнко», а мені ще страшніше стало. Він підізвав якогось військового і спитав, чому йому не доповіли про відсутність нормального водопостачання. «А як будете приймати біженців? Ви доповідали, що тут буде чотири пункти зупинки біженців!» І пішло... На закінчення звернувся до заступника голови облвиконкому Бутенка Анатолія Івановича та наказав завтра направити до інституту замовлення на проект водозабезпечення міста, а одному з генералів наказав через місяць пробурити свердловини і доповісти особисто та назвав прізвище, кому доповідати. Чому я пишу з такими подробицями? Тому що військові виконали своє завдання тихо, без зайвого шуму: в поймі річки Тилігул (як їхати на с.Завадівку з Березівки) з лівого боку пробурено три артезіанські свердловини, які могли забезпечити цілодобове постачання води до міста і її завжди мало вистачати, навіть якщо поливати земельні ділянки. Я дав розпорядження Абдірову Анатолію Івановичу, Соловійову Валерію Миколайовичу і Соловійову Юрію Миколай-

овичу прорахувати відстань від тих свердловин до водогону в училищі № 19. Потім розробили проект проходження труби через річку Тартакайка (в районі автостанції). Глухенький Борис Іванович взяв на себе обов'язки побудувати лінію електропередачі до цих свердловин з найменшими витратами, для того щоб була вода в місті.

Але не судилося здійснитися такому проекту під час моєї роботи в районі. Почалася велика «перебудова», керівникам було не до цього. Думаю, що цей проект має право на життя.

Благоустрій

Мені пощастило працювати з чудовими заступниками голови міста — Максименком Сергієм Івановичем і Гудименком Василем Миколайовичем, які обіймали цю посаду в різні часи. Вони бачили проблеми міста і знали, як їх вирішити. Тому до Гудименка і Максименка люди частіше зверталися з побутових питань, ніж до голів міста. До них зверталися зі скаргами, а тому на прийомах у міського голови була мінімальна кількість жителів м.Березівки з заявами, тому що ці мудрі люди вирішували все на місці. Під час їх роботи навіть бездомних псів майже не було, а якщо заростало будяками чиєсь підвір'я і господарі не виконували їх вказівки, заступники не одразу карали штрафами того громадянина, а залучали кореспондента нашої районної газети Дороганя Сергія. Лише після того, як і моральний вплив не мав результату, штрафували на адміністративній комісії по повній програмі. Вони були добрими і вимогливими вихователями. Пам'ятаю, що особи, які відбували адмінпокарання 15 діб, просилися на будь-яку роботу, аби не потрапити до Гудименка чи Максименка, бо ті дадуть таку роботу, що цілий день будеш ходити з мітлою по центру міста і збирати недопалки.

Важко було підтримувати санітарний стан в місті на належному рівні, коли навіть біля самого райкому партії і райвиконкому росли бур'яни. Коштів в бюджеті міста на ці витрати не було. Було прийнято рішення силами місцевих організацій за рахунок зекономлених матеріалів на суботниках взятися

за благоустрій міста. Дуже важко вдавалося «розшевелити» місцевих керівників, ніхто не хотів миритися і «за так» працювати, а тим більше давати матеріали, які можна (а так і робили) продати «наліво».

Ми провели нараду на території Березівського районного дорожнього управління, попередньо домовившись з Овчаренком Михайлом Полікарповичем – його начальником. Михайло Полікарпович був членом Спілки письменників України, творча особистість, завжди горів у роботі. Але я б не сказав, що з великим піднесенням він взявся за цю справу. Проте дав слово, що першим у місті доведе до розуму об'єкт, який ми йому доручимо. З легкої руки Овчаренка М.П. і його майстра Мерляна В.П. почалася відбудова міста.

Ми доручили найважчу ділянку роботи Михайлу Полікарповичу: взяти у бетонні береги балку від рогу вулиць Миру і Карла Маркса аж до військкомату. Треба було звести необхідні інженерні споруди – мостини, зробити розвідку на перехрестях, перекрити каналу в центрі міста від вул. Горького до рогу стадіону. Робота закипіла. На все це потрібні були кошти, тому що такий об'єм робіт на зекономлених грошах не побудуєш. Коли будівельники почали роботу, ми звернулися до облвиконкому з листом на ім'я Бутенка А.І. – заступника голови, який відав будівельними питаннями. Він запросив мене до себе і попросив розповісти про нашу діяльність. Я розповів. Наступного дня на рахунок Березівської міської ради були перераховані кошти з Ізмаїльської міської ради, які вони не змогли використати на протязі року.

Так з'явилася формула благоустрою міста. Ми організували добровільно-примусове виконання того чи іншого завдання, в четвертому кварталі поточного року я їхав з листом (і не тільки) в область – там обов'язково один з районів кошти не використовує, а у нас об'єкт готовий. Акт прийому-здачі підписали, кошти перерахували – так було аж до 2001 року, тому далі описувати не буду, де брали кошти – схема зрозуміла.

Найбільшою була проблема з підрядною організацією. І мій попередник, Тітенко В.М., і я завжди боролися через це

з обласним керівництвом. Навіть коли виділяли кошти, то направляли будівельників з м.Одеси, яких вони набирали у нас в Березівці, але 50% коштів оформлялося «на колісні», відрядження цим будівельникам і т.д. Коли намагалися покласти цьому кінець, то відчували великий супротив з боку обласного керівництва: ти що там «видумав», де ти візьмеш таких спеціалістів у Березівці, як у нас і т.д. Я заперечував, в хід пішли КРУ, партійний контроль і т.д., якби не начальник міліції Борисов Олександр Васильович, могли б таку справу закрутити!

Коли вже вималювався центр міста, стало більше авто-транспорту їздити через нього, особливо в період вивезення зерна на елеватор і цукрового буряка. Почали траплятися аварійні ситуації в центрі міста, там вже були побудовані пошта, банк, універмаг, школи № 2 і № 3, цех креслярських і шкільних товарів. Ми прийняли рішення встановити світлофори на перехрестях вулиць Пушкінської і К.Маркса, а також К.Маркса і Перемоги (навпроти військкомату). Це не тільки зменшило аварійність, а стало прикрасою міста. Ми пишалися своїми світлофорами. Роботи з установки світлофорів проводив Наконечний В.П., він знав свою справу і міг організувати виконання будь-яких дорожніх робіт. Всі дорожні знаки в районі, розмітки доріг і вулиць міста, особливо перед державними святами, — це була його справа.

В центрі міста, вздовж вул. Миру, К.Маркса і Енгельса було старе кладовище. Його закрили рішенням райвиконкому ще до Другої Світової війни. З кладовища порозносили загорожі, хрести і навіть будівельне каміння. Територія кладовища перетворилася на великий смітник в центрі міста. Дійшло до того, що туди викидали мертвих тварин. Коли я запросив до себе архітектора району Герескул Наталю Миколаївну з генеральним планом міста, то з'ясувалося, що на тому місці мають побудувати пральний комбінат, баню і т.д., а найголовніше — очисні споруди для цих об'єктів. Я маю гріх на душі за те, що прийняв рішення замість очисних споруд побудувати дитячий майданчик.

Благоустрій цієї території також був проблемою. За «так» ніхто не хотів, а розчистити звалище і навести порядок в місті, за їх висловлюваннями, повинен міський голова Лівінська Віра Андріївна. Я вперше за багато років моєї роботи головою райвиконкому зібрав керівників місцевих підприємств і розділив між ними види робіт. Загородили територію водії автопарку №15116 (директор Сімченко Б.П.), а роботу проводив Галицький Г.С., дерева висаджували працівники міліції (начальник Борисов О.В.), спортивне знаряддя встановлювали Скворцов С.М. і Ранкич П.В., гоїдалки конструювали і встановлювали Слабенко С.М. і Соловйов Ю.М., вбиральню побудував Калашник А.М., дитячу стінку — Григораш В.М., «чортове колесо» — Сушко Л.П. і т.д. Зараз в центрі міста вже не сміттєзвалище, але особисто в мене на душі не спокійно — якщо по-християнськи, то там взагалі люди мають спочивати.

На жаль, всі невеличкі міста страждають через відсутність сміттєзвалищ. Так було і у нас. Несвідомі жителі міста вивозили сміття на узбіччя доріг Березівка-Калаглія, Березівка-Семихатки, Березівка-Заводівка, за нафтобазу і у всі лісосмуги нашого міста. Яких би заходів не вживали екологічна інспекція, міліція, міська і сільські ради, райвиконком — якщо немає спеціально відведеного сміттєзвалища — так і буде продовжуватися. Такий майданчик ми відшукали у закинутому кар'єрі, який використовували під час будівництва міжсільських доріг. Для того, щоб виконати всі організаційні роботи і узаконити дану територію, було проведено велику роботу з ознайомлення жителів міста з тими фактами, які не могли залишити байдужими березівчан, через газету, радіо і місцеве телебачення. Ми протягом декількох місяців інформували населення про виділення окремого майданчика під сміттєзвалище, а те, що робиться навколо міста, описували, показували, склали протоколи на порушників, примушували виконувати правила суспільного життя в місті. Дуже важко відбувся цей процес і так до кінця ми не домоглися, щоб всі мешканці міста виконували зрозумілі для кожного правила. Особливо обу-

рювалися «крикуни» міста і вимагали, самі не знаючи чого, бо за комунальні послуги не сплачували з різних причин, а дехто з них мав у дворі по дві корови, свиней і т.д. Зрозуміло, що кожен день вони на звалище не возили сміття.

Але як би там не було, з 1992 року навколо міста стало набагато охайніше, тільки сміттєзвалище також потрібно було облаштувати. Начальник комунального відділу Чабан Г.М., а згодом Вальвакова Л.А. організували роботу з благоустрою цього об'єкту. По-перше, начальник «Міжколгоспдорбуду» Татарчук В.А. побудував дорогу до звалища. Для цього директор заготівельної контори Непомнящий А.С. виділив два бульдозери С-100 для планування території звалища. Встановили знаки, які надавали інформацію щодо санітарного стану міста, а також місця знаходження сміттєзвалища. Після цього ми почали «добровільно – примусово» вимагати від березівчан виконання правил, за якими має жити міське товариство. Абсолютна більшість поставилася з розумінням, але окремих ми карали через адміністративні комісії, товариські суди, публікували їх прізвища в районній газеті, як людей, що висипають сміття «собі під ніс». Такі не дуже популярні заходи дали добрий результат.

Ще одна невирішена проблема була у нашій комунальній службі — це ритуальні послуги і організація самого поховання. Коли в сім'ї траплялося горе — смерть близької людини, на її членів навалювалася ще проблема організації поховання, яка складалася з багатьох компонентів: пошук автомашини, копачів ями, оркестру і т.д. Міський голова завжди ходив із членом родини по організаціям і випрошував ці «послуги». На черговому засіданні райвиконкому начальнику РАПО Новикову Дмитру Івановичу було поставлено завдання відшукати можливість із фонду району виділити автомашину, які по фондам виділялися тільки у сільському господарстві (а якщо порушувався цей принцип — мали справу навіть з прокуратурою). Новиков Д.І., не замислюючись, «відшукав» спосіб вирішення цього питання. Але коли нова машина потрапила до комунального відділу, міський голова Макаренко

Микола Феодосійович, з цілком зрозумілих причин, почав використовувати її для ремонтно-будівельних робіт в місті, а інколи навіть як службовий транспорт. Я примусив зняти борти з цієї машини, оббити передній борт і настил кузова ковдрами. Таким чином машину почали використовувати лише за призначенням.

З головою міської ради Лівінською Вірою Андріївною ми поставили перед собою завдання організувати територію нового кладовища. Справа в тому, що старе, і дотепер ще діюче кладовище, вже не взмозі приймати захоронення. Згідно з генеральним планом, який розроблявся для будівництва Березівського суперфосфатного заводу, кладовище виносилося за межі міста під село Семихатки, в поле на кордоні з землями Вікторівської птахофабрики, біля дороги Березівка – Ряснопіль – Петрівка. Коли ми обговорили це питання з депутатами міської ради, то були різні пропозиції, навіть абсурдні: вирубати лісонасадження і залишити старе кладовище на місці ще на десяток років. Але це не було виходом. Прийняли єдине правильне рішення: почекати до наступної сесії, а тим часом виробити пропозиції. Об'їжджаючи черговий раз площі для посіву соняхів, ми з директором радгоспу Новіковим Д.І. заїхали на поле, де росли соняхи і неозброєним оком було видно, що там більше 5 центнерів насіння з 1 гектара не буде. Я запитав, в чому річ. Дмитро Іванович фахово пояснив ситуацію, що на цьому піщаному полі (на лівому березі р.Тілігул) взагалі відсутні азот і фосфор, а є лише половина від потрібної кількості калію, а тому на цьому полі нічого не росте. Так і виникла ідея отримати згоду від директора на відкриття нового кладовища, недалеко від м.Березівки. Директор дав згоду. На наступній сесії міської ради Лівінська В.А. запропонувала цю територію – заперечень не було. Після сесії я дав доручення Хоренку О.І. готувати відповідні документи для відведення землі. Попросив нашого батюшку Петра освятити це місце. Соловійов Ю.М. виготовив великого дерев'яного хреста і у вересні 2001 року батюшка освятив цю площадку. Начальник комунального господарства Вальвакова Людмила Анатоліївна збу-

дувала ритуальну площадку і приміщення для зберігання інвентаря. Виділену територію обкопали траншеєю, щоб не заходили тварини, з перспективою огорожі цього святого місця. Начальник районного дорожнього управління Богачук О.В. на моє «м'яке» і щире прохання побудував дорогу до ритуальної площадки від асфальтової дороги, що веде до с.Заводівка. Так почалося захоронення на новому кладовищі. Хоча ми прийняли рішення закрити старе кладовище, бо почали хоронити вже у «два поверхи», але, як прийнято в день печалі, ніколи ніхто особливо не наполягав на виконанні цього рішення, а тому хоронили і на старому, і на новому.

Дороги

Великою проблемою і на сьогоднішній день залишаються дороги, а у 1986 році замість них були суцільні ями, лише вул. Горького мала нормальне покриття. Потрібно було з чогось починати. Я був добре знайомий з начальником Березівського «Міжколгоспдорбуду» Черниженком М.В., а тому запросив його до свого кабінету одразу після мого обрання головою райвиконкому і попросив поради, як вийти з цього становища. Микола Володимирович мені розповів багато корисного, але проблеми його поради не вирішували, так як за законом він не мав права працювати на міських дорогах і дорогах державного значення. Запросив ще одного дорожника — Овчаренка Михайла Полікарповича. Ми сіли у «Волгу» і проїхалися всіма вулицями міста. А на закінчення — по дорозі від училища по вул. Перемоги до кордону міста (біля комбикормового заводу), через вул. Держинського і залізничний переїзд. Ці дороги були зроблені з брукатки, їх ніколи не ремонтували, бо у принципі брукатка була ціла, а лише через 5-10 метрів утворилися ями. За ремонт ніхто не брався, бо не було майстрів з укладки брукатки, та і керівники особливо не наполягали. Я побачив, що моїм пасажиром незручно стало їхати поряд зі мною, а тому після того, як вийшли з машини, домовилися про вирішення проблеми, але щоб хтось «прикрив», бо за це можуть серйозно покарати правоохоронні органи.

Зробили так – кошти ми перерахували колгоспу ім. Щорса, де я до цього головував. В.о.голови колгоспу Мишкіна В.С. заключили договір з «Міжколгоспдорбудом» на ремонт дороги. Купили матеріали у Овчаренка М.П. Першим відрізком, який я капітально відремонтував і чим дуже пишався, була дорога від училищ до комбикормового заводу. Щоб не «чіпали» виконавців правоохоронні органи, я попередньо домовився з начальником РВВС Борисовим О.В. і прокурором району Соловйом А.Р. Вони розуміли важливість наших починань. Потім за такою ж схемою майже кожного року ми ремонтували дороги в місті по вулицям Чкалова, Миру, Леніна, К.Маркса, Пушкінській, Енгельса, Ворошилова, К.Цеткін, і т.д.

Базар

Наше місто на всю округу славалося своїм базаром ще до революції 1917 року. Багато років нашим базаром керував Байдерман Олександр Григорович. Щоб не розписувати його заслуги, скажу – він Директор, якого знали у своєму районі і в сусідніх: Комінтернівському, Веселінівському, Доманівському, Миколаївському. Говорили: «Їдемо на ринок до Байдермана», а не в Березівку. Але починаючи з 1989 року, ми побачили, що базар і умови праці не відповідають вимогам часу. Люди почали торгувати навколо ринку просто на землі, тому що на території ринку не поміщалися.

В центрі міста, напроти райдержадміністрації, по вул. Горького був пустир, на цьому місці планувалося побудувати РЕМ (районну електричну мережу). Глухенький Борис Іванович – начальник РЕМ, виготовив проектно-кошторисну документацію, потім вирили котлован, заклали фундаментні блоки і вийшли, як будівельники говорять з «0», але далі будівництво перестало фінансувати з обласного центру. Так «яма» простояла більше двох років. В цей період березівчани почали бурхливо їздити за кордон, особливо до Польщі і Румунії, та привозити звідти товари, яких не було у нас, навіть туалетний папір. Просто не існувало місця в центрі Березівки, де б не стояли «човники». Мені болісно і соромно було дивитися на це.

тися на цих людей. Стояли навіть вчителі і лікарі, тому що при їхній заробітній платні, яку до того ж не виплачували по 2-3 місяці, вижити було неможливо. В той час на стадіоні «Колос» ми закінчили будівництво спортивної школи і почали будівництво спортивного залу. Все це будувалося за кошти місцевого бюджету і спонсорської допомоги. А була така «спонсорська допомога»: я викликав до кабінету начальників і давав завдання, а по закінченню робіт ми інколи навіть розраховувалися. Та в основному, проводились роботи на стадіоні за допомогою «зеконотлених коштів» організацій, підприємств і закладів. Все, що збудовано на стадіоні, окрім прорезинених доріжок, які змонтували Тітенко В.М. разом з Ранкичем П.В., збудував Соловійов Юрій Миколайович. Спортзал мав бути із металевих конструкцій. Такої техніки у Соловійова Ю.М. не було, а головне, коштів не закупівлю металу за свій рахунок теж.

Я свідомо і вимушено пішов на деякі протиправні дії. Виділив бюджетні кошти колгоспу «Росія», де головував на той час добрий керівник І.І.Буглак, за домовленістю, що гроші виділяються для господарства на два сіносховища, але буде збудовано одне сіносховище, а замість другого треба змонтувати металеві конструкції для спортивного залу, бо підвальні приміщення вже готові. Пам'ятаю, як всі після виходу «з нуля» раділи цій події. Після того, як ми «перегнали» кошти на рахунок колгоспу, в спортивній школі зібралися майже всі спортивні керівники району.

Коли я запропонував І.І.Буглаку на місці котловану, де почалося будівництво РЕМу, спорудити колгоспний ринок, він (потрібно віддати йому належне) одразу із задоволенням взявся за роботу. Я терміново підготував всі дозвільні документи на будівництво базару, а робилося в ті часи все просто – зайшли до мене в кабінет всі керівники районних служб, які давали дозволи на будівництво, з печатками, сіли за стіл. Я розповів про своє бачення цієї будови. Заперечив лише санітарний лікар Осипенко В.Г., я спокійно йому сказав: «Нехай прийде заступник з печаткою, бо він більше свідомий, ніж ви, Василю Григоровичу». Все стало на свої місця.

Ніяких хабарів, ніякої корупції. Все відкрито і прозоро. Так ми виділяли ділянки в Березівці майже під всі об'єкти – робили для людей. Після того, як виділили земельну ділянку і дали всі дозволи, ще майже рік Іван Іванович не починав будівництво спортзалу. Почалося масове звільнення людей, більшість з них пішла у торгівлю. Ми розуміли, що потрібно скласти умови праці для наших людей.

Я запросив Буглака І.І. на будівельну площадку, де росли бур'яни у наш зріст і поставив умову – якщо не почне, то передам іншому забудовнику. На другий день робота закипіла, Іван Іванович був добрим організатором і вже через п'ять місяців ринок був не гірше одеського «Нового ринку». Слава про нього пішла далеко за межі району.

По-перше, ми забезпечили біля 200 робочих місць. До нас почали їздити з Вінницької, Кіровоградської, Миколаївської областей. Ми помітили, що у суботні дні машин з інших областей нараховувалося більше сотні, а для березівчан це мало велике значення.

Існувала ще одна проблема. Коли ми провели газ по вул. Горького між базаром і будівлею райдержадміністрації, стало зрозуміло, що я припустився помилки, розташовуючи базар навпроти адміністрації – неможливо було працювати. Люди з ранку починали торгувати прямо на дорозі навпроти адміністрації. Було прийнято рішення віддати землю між ринком і адміністрацією під будівництво «бутиків». Ці будівлі мали слугувати своєрідним парканом. Так і вийшло.

До мене зверталось багато людей, особливо інтелігенція, щоб відкрити ранковий базар, бо вчителі і інші бюджетники не мали можливості в робочий час бігти на базар, а він працював, як правило, до 14.00-15.00. Тому я попросив Байдермана О.Г. побудувати ранковий ринок на розі вулиць Горького і К.Маркса, де з давніх-давен продавали овочі. Попросив Герескул Н.М. архітектора району і міського голову Лівінську В.А. виділити земельну ділянку особисто Байдерману О.Г., а на той час уже повним ходом йшло приватне будівництво. Вона мені не заперечувала, а Байдерман О.Г. не хотів приватно

будувати і збудував під «крилом» облспоживспілки. Вийшов чудовий базар: гарний, зручний. Був... поки його не знесли через особисті амбіції наступного керівника району.

Телевежа

Сьогодні важко уявити життя без мобільного телефону, кольорового телебачення і багатьох телеканалів. До 1988 року у Березівці не було навіть стійкого прийому сигналів радіоприймачами. Місцеві гострослови говорили: «Одеса – мама, Березівка – яма». Дійсно, наше місто розташоване в долині пойми р.Тілігул, а з усіх боків воно оточене узвишшям, що захищає його від надмірних суховіїв і сильних морозних вітрів взимку. Перші поселенці нашого міста дуже добре розумілися у справі містобудування, узгір'я є підтвердженням цього. Все це добре, але таке географічне розташування Березівки не давало змоги цивілізовано жити у дев'яності роки. Ми якісно могли слухати лише дротяне радіо, а по телебаченню транслювалася лише програма «УТ-1» і тільки в чорно-білому зображенні. Коли навкруги нас майже всі райцентри дивилися вже три програми і в кольорі, ми такої змоги не мали. Цілком зрозуміло, що всі прагнули іншої кращої «теледолі» своєму місту. Коли серйозно зацікавився, чому Березівку «обійшли» у свій час, стало зрозуміло, що не дуже наполягали на покращенні ситуації, а в області дуже не хотіли щось робити для нашого міста, тому що для цього потрібні «серйозні» інженерні втручання. Протягом 1987 року, де б я в місті не зустрічався з колективами людей, завжди поставало одне і теж загальне питання – кольорове телебачення. Як і у кожного з вас, шановні читачі, в мене теж було таке бажання, але бажання застрягло у облвиконкомі, відповідь була одна – плани затверджені, змін роботи не будемо. Або ще гірше – чим ви кращі, ніж інші? Знайшовши підтримку серед педагогічного колективу школи № 2, ми домовилися будувати телевежу народним методом. З самого початку люди, які зналися на будівництві, зауважували, що з цього нічого не вийде, але треба було з чогось починати. Профспілки в бюджетних

організаціях зайнялися збором коштів на виготовлення кошторисної документації для будівництва телевежі. Цю ініціативу підхопили цех креслярських і шкільних приладів, газовики, педагогічні колективи училищ. Я написав листа, а потім поїхав на прийом до голови облвиконкому Печерова Андрія Васильовича, з проханням виділити нам проектну організацію для цієї справи, бо ніхто не міг взятися за виконання проектних робіт без дозволу з області. Андрій Васильович не повірив, що ми збираємо кошти, але коли зателефонував комусь в моїй присутності, то на його обличчі з'явилися сердиті зморшки. Поклавши трубку, він обурився, що ми займаємося самоуправством, поцікавився, чому ми не узгоджуємо свої дії з вищим керівництвом, чому кривдимо їх і себе. Я стояв, як школяр, що завинив перед вчителем. Обурення Печерова А.В. пройшло потім, він запросив до себе в кабінет Бутенка А.І. і наказав розібратися з цими «ініціаторами». Анатолій Іванович запросив мене до свого кабінету і я розповів про стан справ і наше бачення виходу з ситуації. Подумавши, він розсудливо почав зважувати всі «за» і «проти» нашої ініціативи. Вийшло, що він правий, бо потрібно було (за нашими підрахунками) більше ста років, щоб назбирати кошти на будівництво телевежі. Печеров наказав мені їхати додому і припинити збирання грошей, бо хтось з «розумників» напише до прокуратури, і та людина, що збирає гроші, постраждає. Їхав я додому, неначе побитий пес. Так здавило горло з жалю, хоч плач. Приїхавши до Березівки, вже пізно ввечері, як завжди, заглянув до кабінету, а там секретар залишила записку на столі. У неї йшлося, що завтра на 9.00 мене викликає Бутенко А.І. Думаю — все, а в ті часи «все» означало: або з роботи знімуть, або правоохоронні органи займуться ініціативою березівчан.

На моє велике здивування, а згодом на радість мені і всім березівчанам, було внесено зміни до плану будівництва в зв'язку з тим, що два райони (точно пам'ятаю, один з них Болградський) не використали кошти на проектні роботи, навіть вихідну документацію за два роки не зібрали. Прийнято рішення включити до плану наш Березівський район, але

попередили, щоб до кінця року вся вихідна документація була зроблена.

В Березівку я не їхав, а летів. Зібрав всі служби, а головне Абдірова А.В., Герескул Н.М., Соловійових Ю.М. і В.М. – від цих будівельників залежало багато. Поставив чіткі завдання кожному. З цього дня почав вести протоколи будівельних робіт і до кінця моєї роботи в районі, бо винних за невиконання того чи іншого завдання потім не знайдеш. Цілий рік пішов на виготовлення проекту. Коли були закінчені документальні справи, постали питання: хто буде генеральним підрядником, які шляхи і схеми фінансування, та багато інших. Справа в тому, що ніхто в районі не знав, з чого починати, а в області і тим більше. Києву до нас не було діла. Коли ми з Хоренком О.І. глибше почали вивчати проблему, то з'ясувалося, що самотужки ми не подужаємо – потрібно хоча б знати «звідки ростуть ноги». Ми разом поїхали до Києва, розраховуючи якщо не на допомогу, то хоча б на пораду. Ми були праві. Приїхали рано-вранці на Хрещатик, 26 (де тоді розташовувалося «Укртелерадіо»). Там була охорона із КДБ і цілком зрозуміло, нас не пропустили, а одразу зацікавилися, що за особи, де наші документи і т.д. Рівно о 8.10 до нас підійшов працівник компанії «Укртелерадіо», як виявилось пізніше, головний інженер радіолінійних ліній. Він вислухав нас, запросив до себе і майже дві години розповідав, що і як робити. Дуже добра і чуйна людина, на жаль, прізвища не пам'ятаю, а звали Михайлом Васильовичем. Після закінчення розмови у нас ще більше виникло запитань, а головне те, що в плані Міністерства зв'язку Березівки і в помині не було, але можливо виконати ці роботи за допомогою коштів місцевого бюджету, коли виготовлено проектно-кошторисну документацію.

Так і почалася робота. Ми всі маємо завдячувати Хоренку О.І., який два роки, день у день, законними (і не дуже) методами будував телевежу. Звісно, що я не міг бути осторонь цього питання, бо як сам Олександр Іванович говорив: «Ви заварили кашу, то давайте і разом їсти». Я звільнив Хоренка О.І. майже від усіх питань, якими він займався, дякуючи міському голові Макаренку М.Ф., який не «грузив» Хоренка і мене дрібницями

міського життя. Ми почали з того, що знайшли спосіб підійти до підрядників і з чого починати. Саму металеву конструкцію виготовили на різних заводах, тому що ми не були в плані, а коли почали монтувати вежу, не вистачило однієї секції. Добрі люди підказали, що в м.Рибниця Молдавської РСР будували аналогічну вежу і там лежить одна секція «без діла». Повір читачу, що ми взяли на себе серйозну відповідальність. Винайшли спосіб, щоб та секція «пішки прийшла» до Березівки. Про цю справу знали лише три особи в районі і вони своїм мовчанням майже на два роки наблизили будівництво телевежі.

Коли монтується телевежа, то її одразу беруть на розтяжки тросами. А щоб зробити цю складну в інженерному розумінні роботу, потрібні дозвільні документи на фундаменти «якорні» і «анкерні» болти. Самі троси замовляли в Москві, бо був лише один інститут (завод) по замовленню таких тросів в СРСР, при якому існувала організація, що мала право виконувати такі роботи. Коли привезли з Москви ці троси, лабораторія на місці перевірила їх і виявила недолік. Тоді з одним тросом ще раз поїхали до Білокаменної. Багато роботи виконав Березівський «Агробуд» (Соловйов В.М.). Будівля, яка стоїть біля вежі, не є якоюсь унікальною, таких ми будували десятки на рік, але фундаменти під вежу, а особливо під якорні болти, перевірялися дуже прискіпливо, тому що там, де розташована зараз вежа, ґрунтові горизонти різного складу: щецень, пісок, а материнська порода – льос. Все це ускладнило будівельні роботи, хоча здали будівельники фундаменти вчасно і зробили якісно. Будівництво телевежі підходило до кінця, а самої «начинки», тобто передатчиків, не було. На щастя, їх випустили в м.Кіровограді на військовому заводі. Ми з Хоренком О.І. приїхали до директора заводу і розповіли йому про свої біди. На той час він був людиною дуже похилого віку, видно, що багато знав і бачив, а тому з розумінням поставився до нас. Сказав, хоч вони військові, але зараз ця «перестройка» так всіх перебудувала, що заказів немає, а сторонні прибори робити заборонено, але є вихід. Директор запросив до себе інженера на прізвище Ковбаса і попросив

поговорити з хлопцями і в суботні дні зробити те, про що ми попросили. Коли їхали до Кіровограду, Аркушенко Володимир Миколайович дав нам перелік приборів, їх повні назви і маркування, а також тип передатчика. Ковбаса, подивившись на список, посміхнувся. Ми з Хоренком О.І. не зрозуміли, це добре чи погано, але пішли за ним до цеху. Зайшли до кабінету інженера, там він на пряму сказав, що люди вже два місяці без заробітної плати, а для цієї роботи потрібно 5-6 днів. У вихідні працювати вони не можуть, це директор так сказав, через те, що завод простоює, а тому робота буде проводитися протягом тижня у робочі дні. Тільки заробітну платню повинні виплатити ми. Ми подумали і запропонували не готівку, а натуральну оплату «баш на баш». Тоді інженер запросив до свого кабінету десять працівників, яким було за 50 років, як потім з'ясувалося, це інженерно – технічний персонал цеху. Ми повідомили, що можемо розрахуватися продуктами — працівники погодилися. Повернувшись до Березівки, я запросив до себе Новікова Д.І.- начальника РАПО і пояснивши ситуацію, попросив його «розписати» кому, що і скільки приготувати для цієї мети. Наступного дня до РАПО запросили Шевченка П.Я. – директора Вікторівської птахофабрики, він надав допомогу м'ясом індички; Мишкіну Віру Степанівну – голову колгоспу ім. Щорса, вона пообіцяла м'ясо яловичини; Крапліна Петра Гавриловича, який повинен надати копчену ковбасу; Склярука Петра Парфенійовича – директора радгоспу «Жовтнівка», його завданням було вино; Бурдейного Анатолія Івановича, який мав привезти курячі яйця; Зв'ягельського Леоніда Олександровича – постачальника овочів. Робітники і ми свого слова дотримали – вже через шість місяців обладнали телестанцію.

Виникла одна дуже неприємна ситуація після того, як працювала Березівська телевежа. Ми дивилися три програми в кольорі – для березівчан це було свято. Майже місяць дивилися і не розуміли, що трансляція йде з м.Миколаєва, а Одеське телебачення ми не приймаємо. Дійсно, новини області, погода, оголошення і т.д. на той час мали вели-

ке значення, а в цьому плані ми були ізольовані. Головний інженер Миколаївського телеретранслятора Волков В.В., він же і Одеського, прислухався до нашого прохання і поклопотав за виставлення обладнання на телевежі таким чином, щоб мати змогу приймати Одесу. Пам'ятаю, цілодобово працівники з Миколаєва, Одеси, а особливо наш Аркушенко, крутили антени, дивилися у бінокль то на Ширяєве, то на Комінтернівське, бо звідти приймали сигнал. Нарешті «піймали» його з села Жовтень Ширяївського району. Все стало на свої місця. Але втрутилися військові з Раухівки, бо наше обладнання наче б то не давало їм змоги якісно виконувати бойові польоти. Як потім з'ясувалося, вони хотіли показати свою значимість, бо з ними не узгоджували це питання. Все закінчилося тим, що ми дивилися кольорове телебачення і три програми.

Медичне обслуговування

Районна лікарня Березівки мала лише два типових приміщення на 100 місць: це двоповерхова будівля терапевтичного корпусу і одноповерхова споруда хірургічного корпусу. На жаль, останні приміщення, включаючи і допоміжні (в тому числі і харчоблок) не відповідали ніяким вимогам для приміщень такого типу. Як і в попередніх випадках, що пов'язані з капітальним будівництвом, так і в подальших, як правило, Березівку не згадували під час виділення коштів з обласного бюджету. Але у нас вже був «ініціативний досвід будівництва», як його називали у верхах, а ми поміж себе говорили «нахалбуд».

У 1988 році я запросив до себе Павлова Семена Яковича і спитав, яка районна лікарня в області, на його думку найкраща, і така, яку б ми могли будувати господарським способом. Семен Якович на той час був уже досвідченим головним лікарем, який бачив багато районних лікарень і не тільки в нашій області. Він, не замислюючись, назвав Любашівську, яку лише у минулому році прийняли до експлуатації. Ще згадав Вознесенську районну лікарню Миколаївської області. Попросив Семена Яковича домовитися з колегами-лікарями

про наш приїзд у четвер до Вознесенської, а в п'ятницю до Любашівської лікарні. Ми побували в обох лікарнях і прийняли рішення, що краще і простіше починати будувати таке приміщення, як у Любашівці.

Якби ми знали, що нас чекає попереду, які організаційні і кадрові муки, може б і не розпочинали цю справу. Якщо інші об'єкти просто побудовано під час моєї роботи першим керівником, то районна лікарня цілком побудована на «моїх особистих нервах». Це, мабуть, єдина лікарня в державі, яка з 1991 року з нуля побудована в не Чорнобильській зоні.

Після приїзду з Любашівки на одному з чергових зібрань керівників району, при чому, як сільськогосподарських керівників так і керівників промисловості, було висловлено наміри щодо будівництва цього об'єкту. Як в таких випадках буває, в залі всі підтримали цю ініціативу, але коли я розподілив, кому чим займатися, одразу почалися відмовки і пошуки об'єктивних причин. Дійсно, більшість доводів і причин виявилися справедливими. Але правдою було і те, що в таких умовах, які створювалися для лікування людей на той час, не могло бути і мови про якість лікування. З боєм, але керівники «здалися» і погодилися. Також було дано доручення головному лікарю готувати вихідні матеріали для будівництва, а ми разом з Абдіровим Анатолієм Івановичем – начальником відділу капітального будівництва, виїхали до Любашівки, де нас зустрів головний лікар Бурлака Григорій Якович і дав можливість пройтися по всім приміщенням і зняти їх розміри, порадивши при цьому, що слід розмістити у цокольному приміщенні і які зміни, на його думку, він зробив би зараз для зручності в роботі.

Приїхавши до Березівки в день планерки, ми всі виїхали на місце майбутньої лікарні і там розписали конкретно що, кому робити, ще без проекту і грошей. Зараз про це і страшно і важко згадувати, бо дуже багато спекуляцій було навкруги цієї будівлі, ми пережили стільки перевірок кожного року, що іншим вистачило б на все життя. Але головне — ми заміряли по периметру котлован майже кроками і почали вивозити ґрунт, а Семен Якович паралельно готував проектно-кошторисну

документацію. Всі вихідні документи, як завжди, готувалися в моєму кабінеті за одну годину. Керівники дозвільних установ, організацій, закладів і підприємств сиділи у мене з печатками, попередньо виїхавши на місце будівництва майбутньої лікарні, зробивши кожен потрібне йому обстеження. Наприклад, Герескул Н.М. обстежувала будівництво з точки зору дотримання архітектурної композиції міста. Ми враховували пропозиції керівників і «рекомендували» підписати документ тут же в кабінеті, або з кабінету дехто вийде з приставкою «колишній». Я знав, що робити так не можна, але коли дозвільні керівники починали діяти згідно з нормами, правилами, вимогами і узгодженнями один з одним, а потім і з вищим керівництвом, на це йшло більше року. А за допомогою такого засобу, який вони називали «викручуванням рук», все робилося швидко і без усяких з'ясування стосунків між собою – бо вирішували велику спільну справу. Для підготовки котловану працювали всі, було оголошено районну толоку на будівництво цього об'єкту. Екскаватор виділили з газокompресорної станції (начальник Ксендзик Сергій Олексійович), бульдозер – березівський «Міжколгоспдорбуд» (керівник Татарчук Віктор Архипович), скрепер – районне дорожнє управління «РайДУ» (керівник Мерлян Володимир Павлович), автотранспорт – березівське АТП-15136 (головний інженер Галицький Григорій Степанович). Також кожна організація в місті мала завдання один тиждень відпрацювати на будівництві лікарні. Будівельні роботи йшли, як на той час, хоч і «господарським засобом», але цілком задовільними темпами. Будівництво лікарні було доручено генеральному підряднику Соловійову Валерію Миколайовичу, а протоколи планерок, які я щосереди проводив особисто, вів Абдіров А.І. Контроль за якістю і темпами роботи був жорсткий, хоча Соловійов і Абдіров товаришували, але в цій справі вимагали один від одного безкомпромісно. Так сталося, що проектну документацію виготовляли дуже довго, ми вже навіть закінчили монтувати фундамент, копіюючи лікарню в Любашівці, а ще навіть не було узгоджено всі необхідні папери для виготовлення документації. Довелося жорстко поставити питання перед головним лікарем.

У 1991 році на посаду головного лікаря було призначено Школярєнка Сергія Петровича, який прийшов до нас із сусіднього Миколаївського району, і будівництво ожило. Документація була виготовлена вже працівниками відділів архітектури і капітального будівництва райвиконкому і здана до проектного інституту. Сергій Петрович контролював темпи будівництва, якість і вишукував додаткові будівельні матеріали неначе професійний будівельник. Але, як буває, у нього не склалися стосунки з начальником обласного управління охорони здоров'я і я вимушений був звільнити Школярєнка С.П. із займаної посади за його заявою. Була ще судова історія, з його поновленням, але врешті-решт призначили головним лікарем Паданєвича Віталія Григоровича. З 1993 року він в районній і дільничних лікарнях зробив «революцію»: піднялася відповідальність медичних працівників, з'явилися нові медичні прилади та обладнання і т.д. З цього року мені набагато легше стало будувати районну лікарню, я вже міг собі дозволити лише 2 рази на місяць проводити планерки. Паданєвич Віталій Григорович і Соловійов Валерій Миколайович потоваришували, а тому робота спорилася.

Наведу лише один приклад, як вони старалися. Мене попросили в Києві привезти кавунів. Самі кавуни не були проблемою: завантажили автомашину, привезли високому чиновнику, а він жив на 9 поверсі, ліфт не працював, тому 400 кг кавунів мішками занесли йому до квартири. Чиновник підписав папірця, а інакше не було б шиферу, щоб перекрити лікарню.

Але завершити будівництво без планових бюджетних коштів було не легко. Не буду описувати всі мої і моїх колег муки ходіння по кабінетах: я був особисто кілька разів на прийомі у Кучми Л.Д. і у Юценка В.А., не кажучи про чиновників обласного масштабу.

Здавали ми лікарню у два етапи в 1988 і в 2000 роках. Дякуючи моєму попереднику Тітенку Віктору Марковичу до цього була збудована поліклініка, і в 2000 році я, Паданєвич В.Г, Соловійов В.М. на свій страх і ризик побудували

коридор, який з'єднує поліклініку і лікарню, де розмістився кабінет головного лікаря і інші кабінети.

Після завершення будівництва лікарні потрібно було залучити кадри лікарів до цієї чудової споруди. Місцеві лікарі, як і в кожній лікарні, були добрі і не дуже добрі, багато було пенсіонерів.

На черговій нараді голів колгоспів і сільських рад я розповів, що є прекрасне приміщення, а лікарів бажано було б залучити, щоб заповнити вакансії, та й наші місцеві не всі з квартирами. І зробив пропозицію щодо типового проекту 20-тиквартирного чотирьохповерхового будинку, який мав певну кошторисну вартість, але якщо будувати господарським способом, вийде наполовину дешевше. Пропозиція виявилася слухною, але як гроші перераховувати і кому, бо перша перевірка КРУ виявить зловживання. Було внесено пропозицію, що на загальних зборах колгоспів приймаються рішення про дольове будівництво житла для лікарів в районі. Кожне велике господарство повинно було виділити ресурси на одну квартиру, і маленькі два господарства теж на одну квартиру. Щоб не займатися грішми – готівкою, було вирішено створити фонд зерна на базі Березівського елеватора. Господарства мали здавати туди за рішенням загальних зборів певну кількість пшениці, а генеральний підрядник Березівський «Агробуд» реалізовував те зерно і на виручені кошти будував житло для лікарів. Як вирішили так і зробили: начальник управління сільського господарства Дерев'яно Петро Іванович знайшов покупця, якому продав набагато дорожче зерно, ніж платила держава. Коштів вистачило. Документацію ми, маючи досвід, використали і при будівництві житла. Після закінчення будівництва виникло питання розподілу житла. З'ясувалося, якщо підписати акти прийому житла і розділити його згідно черги, то квартиру отримає лише один лікар, а 19 квартир одержать санітарки, техніки і т.д. Їм також потрібно, але ми хотіли мати лікарів-фахівців. Тому прийняли «соломонове рішення»: оскільки власниками квартир фактично були колгоспи, то ключі віддали головному лікареві і дозволили набирати тих

фахівців, які потрібні для лікарні. Не можу зробити висновок, чи правильно ми вчинили, чи ні, тих фахівців набрали, чи ні, але вакансій в лікарні не стало.

Після того, як ввели новий лікарняний корпус, порадившись з Хоренком О.І., ми вирішили в корпусі старої земської лікарні зробити будинок для літніх самотніх людей. Як завжди, коштів в бюджеті не вистачало, а сільські голови благали зробити такий будинок, бо майже на території кожної сільської ради були самотні літні люди, які вже не могли за собою доглядати. Наша ідея сподобалася всім березівчанам. Через місцеве радіо і районну газету ми звернулися за підтримкою до жителів району — відверто ніхто не заперечував. Кожне господарство для цієї мети виділяло продукти харчування. За рахунок райлікарні ми виділили 4 медичних сестри і санітарки для догляду за тими людьми, бо інших засобів не бачили. Люди проживали в цьому будинку, навіть намагалися вирощувати овочі. За планом ми мали посадити фруктовий сад — так у майбутньому і буде, бо він «проситься» бути на території такого будинку. Він розташовувався поряд з лікарнею, лікарням вже не потрібно було виїжджати у села до самотніх людей. Це вже пізніше соціальні служби почали відкривати такі будинки в кожному районі. Хоренко Олександр Іванович їздив на республіканський семінар ділитися досвідом з приводу організації будинків для літніх людей. Спочатку самотні люди без бажання йшли до цієї установи, але згодом там з'явилися телевізор, холодильник, мікрохвильова піч і т.д. і вже навіть доводилося відмовляти окремих дідусів та бабусь, які мали близьких родичів, особливо дітей.

Був цікавий випадок, коли до нас привезли бабусю, що вже не ходила, а у неї були діти і я знав їх. Донька працювала ветеринарним лікарем у сусідньому Комінтернівському районі, а син командував полком, а згодом і дивізією на Далекому Сході.

Я запитав її: «Тітко Катерино, а чому ви не хочете жити біля дітей?» А вона у відповідь: «Іване Івановичу, не виганяйте мене, я буду тут у коридорі, але нікому не говоріть. Донька третій раз вийшла заміж, нехай їй щастить, я не знаю, який

зять, хоче він мене чи ні, не говоріть їй». Я запитав про сина. Вона просльозилася. Тоді я дізнався у людей адресу сина та написав йому листа, як приватна особа, щоб приїхав і забрав матір, бо вона опинилася у будинку пристарілих. Відповіді не одержав. Тоді я офіційним листом, як голова райвиконкому, повідомив командувача військами, що його командир дивізії товариш Г.П.Б. і т.д... Через місяць одержав листа від такого «сина», який написав, що його опозорили перед командувачем, а «между прочим», він кожного місяця висилає матері по п'ятдесят карбованців. Хотів написати ще міністру Збройних сил, але нехай Бог буде суддею такому синові.

Транспортне сполучення

До 1995 року вулицями Березівки ходив маршрутний автобус від районної лікарні до залізничного вокзалу. Цей маршрут був не вигідний для автопідприємства Сімченка Б.П., а тому там існувала певна черга водіїв, які мали відпрацювати на «поганому» маршруті. Для жителів міста було дуже зручно. Але велика «перебудова» призвела до того, що «невигідно і не роблю» і ніхто не міг вплинути на цю ситуацію. Собі у збиток ніхто не хотів працювати, а у міському бюджеті на компенсацію для автобусного сполучення грошей не було. В місті поступово почали зникати робочі місця. Все більша кількість людей почала їздити до Одеси на заробітки, а дехто щодня їздив. Єдиним транспортом була електричка. Вона зупинялася на 1214 км., коли почав працювати завод СОМ, і то на вимогу. Але пізніше електропоїзди почали проїжджати 1214 км і зупинялися лише на станції Березівка. Це від станції до лікарні майже 3 кілометри. Березівчани, а особливо ті, які займалися торгівлею, просили нас не допустити закриття зупинки на 1214 км, так як керівництво в Одеській залізниці прийнято таке рішення і вже декілька місяців електропоїзди там не зупинялися. Ми звернулися листом до начальника залізниці Левицького Е.Ю. з проханням відновити зупинку електропоїзду. Отримали відмову, але наш земляк, інженер управління Одеської залізниці Шимко Степан Іванович, вирішив посприяти цьому. Оскільки зупинки електропоїздів

входили у його компетенцію, Шимко поставив вимогу: якщо ми обладнаємо 1214 км всім необхідним, то зупинку буде відновлено. Також дав мені вимоги для таких зупинок.

Ми виїхали на місце з усіма будівельниками району та начальниками організацій, які мали техніку та робітників, і розписали конкретно завдання, що мають виконуватися з «власної ініціативи і за допомогою власних матеріально-технічних ресурсів». Ніхто не заперечував, взялися всіма силами робити зупинку. Основні роботи виконував Соловійов Юрій Миколайович. Ми навіть з ним серйозно посварилися, бо він не встигав у термін, а я вимагав. Дійшло до того, що я почав йому погрожувати звільненням — це рідко траплялося в практиці моєї роботи. Після закінчення будівництва ми оцінили той випадок, як черговий «чорний» жарт. Довго інженери з Одеської залізниці не приймали до експлуатації цю зупинку, вишукували різні недоліки: то огорожа вища на 10 см, то покриття платформи не таке і т.д. Вони дійсно мали рацію, але ми на більше не були спроможні, зробили з того, що було у нас «під рукою» без копійки грошей, на ентузіазмі.

Начальнику Березівського району електричних мереж Глухонькому Б.І. було доручено освітити дорогу від училищ до зупинки 1214 км і від військкомату по вул. К.Маркса і Пушкінської до залізничного вокзалу. Ці роботи виконані були ініціативно і «дуже добровільно». Березівчани були вдячні, йдучи центральними освітленими вулицями на першу електричку о 5.00 і приїжджаючи останньою о 22.00. Далі, щоб надати певного шарму «дорозі торгівлі», так ми її називали, побудували біля мосту бесідку «кохання». Ці роботи виконувала Березівська лісомеліоративна станція (Кучер Валерій Григорович), а пізніше біля бесідки було встановлено металевого лелеку, який в клюві тримав колиску з дитиною. Це дуже гарна конструкція і композиція, біля неї молодята фотографувалися, закохані вечорами «слухали солов'я», як ми між собою жартома говорили «Соловійова», бо встановлював лелеку Соловійов Юрій Миколайович, а контролював і організовував роботи персонально мій заступник Богоміл Олег Анатолійович.

Дитячий садок

В Березівці функціонувало п'ять дитячих садків, але треба було набагато більше. На нашій Вікторівській птахофабриці практично 60% робітників – це жителі м.Березівки, а на утримання об'єктів соціально-культурного призначення місту не виділялося ні копійки. Перший секретар райкому партії Могилюк С.М. поставив перед директором радгоспу Шевченком Павлом Яковичем і мною завдання побудувати дитячий садок. Багато виникло клопоту, описувати не буду, бо левову частину роботи з будівництва теперішнього садка № 6 по вул. Піонерській виконував радгосп, а ми з Желіховським В.П. виконували функції координаторів роботи. Але після того, як будівельники здали стіни і дах на баланс міської ради, ми мали ще два роки мороки з внутрішніми роботами: опалення, освітлення, штукатурка, побілка і т.д. Потім потрібно було укомплектувати харчоблок, привезти меблі, м'який інвентар. Робили ми це з великою радістю і ентузіазмом, бо бачили необхідність. За допомогою нашого завідувача району Латія Анатолія Миколайовича був підібраний чудовий колектив вихователів, педагогів і технічний персонал. Наш садок став одним із кращих дошкільних закладів Одеської області, про що свідчили чисельні нагороди і відзнаки, а діти до першого класу завжди були так підготовлені, що кожен директор міської школи бажав бачити в першому класі учнів з цього садка.

Хімічний комбінат

На мою думку, в 1989 році була допущена велика помилка нами, керівниками району, що не змогли переконати жителів міста і району в необхідності дати згоду на будівництво Березівського хімічного комбінату. Я особисто відвідував такі комбінати в м.Суми, Білоріченському районі Краснодарського краю Росії. Вони на той час працювали добре і працюють до сьогоднішнього дня.

Коли давали згоду на виготовлення документації, врахували те, що Одеський суперфосфатний завод, замість якого мали

будувати Березівський хімкомбінат, працює в центрі міста і ніякої загрози і небезпеки для жителів навколишніх будинків ніколи не чинив, а на самому заводі бутіліровали воду, яку продавали жителям м.Одеси. Ми також враховували, що наш завод будувався б вже з урахуванням нових технологій і вимог до таких підприємств з захисту навколишнього природного середовища. По своїй суті, розмірам і об'єму випуску добрив, це підприємство мало бути за розмірами як Одеський припортовий завод, що у м.Южному. Я, як голова комісії з вибору площадки для майбутнього заводу і член робочої групи з виготовлення проектно-кошторисної документації, знав ситуацію до дрібниць, особливо в питаннях, що стосувалися соціально-культурних об'єктів і життєзабезпечення майбутнього міста, бо ми з головним інженером проекту Шевлюгою Євгеном Геннадійовичем працювали в тісному контакті і найменші мої зауваження враховувалися. Вже після виготовлення робочої документації ми виставили цю проблему на загальний огляд для жителів міста і їх пропозиції також бралися до уваги.

Опишу заходи, які пропонувалися. Ми довго вибирали площадку для розміщення цього підприємства. Я наполягав розмістити завод між смт Раухівка і с.Шевченкове, враховуючи те, що поруч залізниця, бугський водогін і три великі населені пункти, включаючи с.Маринове, а також велика військова частина, де багато незайнятих робочих рук. З моєю пропозицією погодилися, але коли почали бурильні роботи, то виявилось, що ані ця площадка, ані площадки в селі Карногорове і х.Першотравневому не підходять через розлом земної кори після землетрусу. Ми з Бутенком Анатолієм Івановичем — заступником голови облвиконкому, довго підшукували можливе місце будівництва такого підприємства. Я наш район знав, як п'ять пальців, і кожне його поле. Пропонував в с.Садовому, с.Ульянівці, с.Балачук — не підходили або через детонічний розкол, або через далеке розташування від залізниці. Зупинилися на с.Семихатки, де об'єкт мав розташуватися на полі за гарманом.

Майбутній завод мав працювати на фосфатах, які мали завозитись з Марокко. Планувалося побудувати залізничну

колію від ст.Березівка до с.Семихатки для підвозки фосфатів. Далі розглядалися суто специфічні технологічні процеси, які немає сенсу описувати. Вода мала потрапляти з Бугського водогону, який проходить вдовж залізниці.

Цей завод мав забезпечити дві з половиною тисячі робочих місць, а тому було сплановано забудувати дев'ятиповерхівками район, який зараз забудовується між вул. П.П.Ведуги і новим цвинтарем. Для підвезення робітників проектом передбачалося тролейбусне сполучення, також дитячі садки, школи, спортивні зали, басейн і т.д. Все згідно науково-обґрунтованих норм, створених для життя і відпочинку жителів таких міст. Очисні споруди мали будувати через все «нове і старе» місто по вул. Горького – Пушкінській і до залізничного вокзалу. Нижче вокзалу мав бути біоочисник для міст з 30 тис. населенням. Не сталося так, тому що ознайомили жителів міста з робочою документацією і розповіли, що після згоди березівчан на сесії районної ради ми прийнемо рішення почати таке будівництво. Я і зараз переконаний, що ми, березівчани, припустилися великої помилки, що не погодилися, бо цей завод почали будувати в одному з міст Росії. Проектну документацію заводу я залишив у райдержадміністрації, але вже ніколи цьому проекту не втілитися у життя. Проти будівництва, в першу чергу, виступили голови колгоспів, на території яких мав бути збудований завод і сусідні господарства, із зрозумілих причин, бо на будівництві таких об'єктів заробітна платня була б у 10-15 разів більшою, ніж на той час у колгоспах. Інтелігенція району, вчителі шкіл вийшли з плакатами «Заводу – ні!», «Ніточко, не дай загубити природу» та інші в такому дусі. Я зібрав позачергову сесію в липні, бо потрібно було дати згоду на будівництво, щоб у вересні, коли формувалися державні плани, було все оформлено. Перед сесією я майже з кожним депутатом переговорив, при чому не наполягав на рішенні «за» чи «проти». Протягом бесіди виходило, що майже 80% депутатів були за таке будівництво, лише голови колгоспів ім.Жданова, «Іскра» ім.Калініна і радгоспу ім. 17 Партійної конференції заперечували. Але напередодні сесії перед березівчанами виступила агітаційна бригада об-

кому комсомолу, в складі якої було декілька учасників вже знаменитої команди КВК (КВН) «Одеські джентльмени», яка розкритикувала ідею будівництва заводу і просила сесію не підтримувати її. Сесія не підтримала... «Маємо те, що маємо», — як говорив наш перший Президент.

Музеї

Наше місто славне своїми трудовими, бойовими і культурними традиціями. Цьому питанню ми завжди приділяли велику увагу, особливо працівники райкому партії Шевченко Г.О., Ліщинська А.А., Вертій Г.І., Музиченко А.М., а також директор училища №43 Дука М.Д. і школи № 2 Салтановський П.В. Так в училищі Микола Дмитрович Дука завжди підтримував роботу музею, у якому багато років працює відповідальним Карагодін В.П. Він постійно обновлює музейні експонати, створює нові експозиції, був беззмінним екскурсоводом. Це один із найкращих музеїв нашого району, на його території ми постійно проводили екскурсії для обласного керівництва, аби показати розвиток сільського господарства в районі. В школі № 3 був створений музей колишнім першим секретарем райкому партії Лутовим Іваном Петровичем, згодом він був директором цієї школи, де в основному експонувалися матеріали і документи березівських підпільників. Багато років працював вчителем цієї школи і завідувач музею Корнеєв Анатолій Степанович. Завдяки його зусиллям збереглися експонати музею, він прищепив багатьом учням любов до історії свого краю. Особливо пишалися ті учні, яким він довіряв проводити музейні екскурсії. На щастя, ці заклади пам'яті для березівчан діють і на сьогоднішній день. Добрі музеї в селах Розквіт, Ставкове, Ряснопіль, Шевченкове, Демидове, Зоводівка, М.Олександрівка. На експонатах музеїв виховували молоді і зберігали пам'ять рідного краю.

Пам'ятники

Для того, щоб залишилися у пам'яті березівчан історичні події і виникла любов до своєї держави, мало газетних

публікацій та приготування чергового свята, а потрібно увіковічити події відповідними пам'ятниками. Вм. Березівка були, в основному, пам'ятники, які увіковічили події Другої Світової війни: на честь пам'яті загиблих споруджено пам'ятники на площі 1 Травня, по вул. Енгельса, Перемоги, а також обеліск розстріляним підпільникам над урочищем с. Калаглія. Ми свято оберігали ці пам'ятники, підтримували їх у належному стані. Але я розумів, що наше місто заслуговує на більше, підштовхнула мене ідея Верховної Ради зробити адміністративну реформу, а за попередніми показниками Березівський район мали приєднати до Іванівського, і центром району мала бути смт Іванівка. Якби не політичні «розбірки», так було б і зроблено. Шановний читачу, коли наші нащадки будуть переглядати ці рядки через 50 років, то багато районних центрів вже зникнуть з мапи нашої області бо адміністративна реформа потрібна і вона буде проведена. Але я, як патріот своєї Березівки, вирішив зробити все, щоб районний центр залишився в нашому місті. Для того, щоб так відбулося, потрібна була інфраструктура. Ми і так «прогавили» пошту, коли центр перенесли до Ширяєве, а в Березівці залишилася філія. А тому терміново почали приводити наше місто до належного вигляду, як районного центру.

Почну з пам'ятників і пам'ятних знаків, автором яких я став. Це пам'ятний знак, присвячений 200-річчю Березівки, розташований на розі вулиці Горького і К.Маркса; першій вчительці — на розі вул. Пушкінської і К.Маркса; Стела Героям — на площі Героїв, напроти Будинку культури; пам'ятник Т.Г.Шевченку — на площі Шевченка, напроти райдержадміністрації; пам'ятник воїнам, загиблим в Афганістані — на розі вулиці К.Маркса і Перемоги. Всі вони одразу змінили вигляд центру міста і головне — несли певну ідеологічну думку, яку підтримувала більшість березівчан. Будували ми їх всім березівським «миром», а відповідали і організовували ці роботи мої заступники Григораш В.В. і Богомил О.А., які впоралися з роботою бездоганно. Таким чином, Березівка стала на голову вище оточуючих нас районних центрів, маючи вже у центрі міста споруди, які ми побудува-

ли протягом попередніх років: вузол зв'язку, пенсійний фонд (колишній банк), торгівельний ряд по вул. Горького, базар в центрі міста, магазин «Барвінок», кафе «Селена» і «Барс». Також переобладнали приміщення для юристів і т.д. Все це дало можливість нам з Коломийцем О.М. відстоювати точку зору, що центром при адміністративній реформі має бути Березівка, а не Комінтернове, а тим більше Іванівка, враховуючи ще й те, що через Березівку проходить залізниця. Я цілу годину переконував комісію з Верховної Ради, яку очолював Роман Безсмертний, — і таки переконав. Адміністративна реформа буде обов'язково і ми прагнули, щоб за нами закріпили райцентр, тому що на території Березівки ще є і нафтобаза, і паливний склад, і елеватор, послугами яких користуються сусідні райони.

Але для того, щоб так відбулося і в майбутньому, ми всім хотіли показати свою «значимість». Ранкич П.В. і Скворцов С.М. організували в нашому районі перші в області «Малі олімпійські ігри». Ми почали запрошувати до Березівки відомих людей: письменника Сушинського Б.І., поетів Мороза В.І., Михайлика Ю.М., скульпторів Токарева О.П., Князика О.В, спортсмена Ігоря Біланова — володаря золотого м'ячу, ветеранів футболу СРСР на чолі з Ігорем Нетто, майже кожного року запрошували футболістів нашого «Чорноморця». Про нас почали говорити приємні слова, казали, що в Березівці можуть і вміють, а це також впливало на загальну думку.

Жалкую, що мені не вдалося переконати керівника райспоживспілки Бімбака С.М. і голову облспоживспілки Негоду І.В. в тому, що двоповерхову будівлю, яку ми будували на початку вул. Ворошилова і площі 1 Травня як магазин «Дитячий світ», потрібно передати районній бібліотеці за рішенням пайщиків міста і району. Було категоричне «ні». Вже через рік Бімбака С.М. бачив, що будинок не працює як магазин, бо почався приватний бізнес в торгівлі, але Негода І.В. думав продати його... Не вийшло ні продати, ні зробити районну бібліотеку з цього приміщення, а воно готове для неї. Правда, вдалося до старого приміщення бібліотеки

провести природний газ, але це було як вихід. Потім під бібліотеку пропонували приміщення в кінці міста, в колишньому «Агробуді», в дитячому садку по вул. Матросова, в автопідприємстві 1516, але ці всі пропозиції відхилялися мною, тому що не витримували критики.

У 2003 році нам вдалося закінчити капітальний ремонт Будинку культури з газифікацією котельні.

В нашій Березівці (у єдиному районному центрі на Україні) є два професійні училища. Такий набір будівель в центрі міста і географічне розташування пізніше дало вже право не рекомендувати, а наполягати, аби в майбутньому Березівка залишалася районним центром при будь-якій адміністративній реформі.

Потрібно врахувати і те, що в центрі міста ми організували одну з кращих спортивних шкіл і спортивні майданчики, а також стадіон «Колос», який має, хоча не комфортні, але лавки, що вміщують біля 1000 глядачів.

Ми почали озеленювати наше місто, і мої попередники постійно виконували цю роботу, а тому наша Березівка має такий гарний зелений вигляд, особливо в травні. Вулицями міста без захоплення від чудової краси неможливо пройти. Саджанці для озеленення ми брали на нашій лісомеліоративній станції майже безкоштовно. Директори станції Кучер В.Г., а згодом Федченко М.В. відпускали їх майже за безцінь для свого міста. Запамяталося декілька випадків, які б хотів розповісти читачу. Прийшовши на посаду міського голови в 1988 році, Макаренко М.Ф., прийняв, як на думку березівчан, цілком необдумане рішення: вирубав багатолітні акації по вул. Пушкінській від школи № 2 до вул. Енгельса, а натомість висадив каштани. Перші роки шматок вулиці з вирубанними деревами був осиротілим, і лише через 10 років почали підніматися каштани. Вулиця стала ще кращою, ніж до вирубки акацій.

На загальновідомі суботники, як завжди, виходили майже всі березівчани, а користі від тієї роботи було мінімум, бо в основному вона зводилася до прибирання прилеглої території організацій, підприємств чи закладів. У планах з області визначалося, скільки ми мали висадити дерев, покла-

сти м³ кладки і т.д. Ми звітували в область, але якщо вірити звітам, то в Березівці все, навіть асфальт, засаджено деревами — це банальні приписки. В 1987 році на черговому суботнику ми взяли в лісництві біля 2 тис. саджанців і мали наміри, як кожного разу, роздати організаціям, щоб звітувати, що висаджено 5 тис. дерев. Але я знав, що половину з тих двох тисяч не висаджують через безвідповідальність і низьку свідомість окремих людей, які вважають: «Не платять, то чому я маю робити?». А тому два трактори, які працівники комунального відділу завантажили саджанцями роставили по місту: один напроти міської ради, а другий на площі, перед Будинком культури, де зараз Стела Героїв. Я зайшов до місцевої забігайлівки і відшукав відомого на всю Березівку випивоху-гумориста і любителя поцупити те, що неправильно лежить. Давши йому 10 карбованців, попросив охороняти ці саджанці. Звичайно, після мого від'їзду, ці 10 карбованців перетворилися на спиртне. Д.І.П. організував невеличкий бізнес, почав продавати завезені саджанці. На ранок його біля причепів не було, а там залишилось 200-300 дерев, які ми розвезли по школам, училищам, у райвиконком та райком партії і були переконані, що їх висадять. А ті, що були продані, також будуть висаджені, бо у «хитрого бізнесмена» купували не для того, щоб викидати, а садити. Десь через днів десять я, йдучи додому пішки, зустрів цього чоловіка в місті. Він повідомив, що аж через тиждень здогадався, для чого його поставили охороняти. Сказав, саджанці так швидко розкупували по 2 крб., що він не встигав видавати, а біля Будинку культури розкрали — з жалем повідомив.

Коли ми організували забудову нового житлового масиву без всяких документів і рішень (бо на це пішли б роки в тій бюрократичній системі), я кроками відміряв ширину вулиці, а Віктор Архипович Татарчук грейдером нарізав земельне полотно для нинішньої вулиці Ведути. Забудова вулиці почалася швидкими темпами. Між вулицями Піонерською і Ведути залишилася велика площа. Коли я вже був головою райдержадміністрації, ми з міським головою Лівінською Вірою Андріївною прийняли рішення засадити цю територію

деревами — організувати парк «Перемоги» для жителів цього мікрорайону міста. Так і зробили, навіть, коли я вже працював директором Державного архіву Одеської області, два роки виїжджав на посадку дерев до Березівки. На жаль, жителі оточуючих парк будинків утримують корів, кіз і постійно проганяють через цю територію. Але я вірю, що парк там буде, там йому місце.

Ще в 90-ті роки в місті виникла «мода» на висадку троянд. На очах Березівка стала перевтілюватися. Ми розбили гарну клумбу по вул. Енгельса (від Пушкінської до пам'ятника), загородили фігурним низеньким парканчиком, завезли ґрунт і висадили троянди. Також майже весь центр засадили цими чудовими кущами. Коли квітнуть троянди, особливо на вул. Енгельса, територія від Будинку культури через парк до Енгельса стає улюбленим місцем для прогулянок молоді.

Будинок піонерів

Будинок піонерів в нашому місті відіграв важливу роль у вихованні підростаючого покоління. Багато років цим закладом керувала Бойко Марія Романівна — досвідчений педагог, вона також протягом значного періоду очолювала райком профспілки педагогів району. Діти після школи і у вихідні з великим задоволенням ходили до цього закладу. Там функціонували різні гуртки, працювали досвідчені педагоги: Ольга Моловенко, Валентина Доброжан, Зоя Шеремет, Людмила Карпенко, Олена Павленко, Наталя Ужвій, Ірина Бойко, Марина Богачова, Надія Козак, Тетяна Суконько, Надія Посмітна та Марина Куліш.

В Будинку піонерів функціонувало біля 100 гуртків. Особливою повагою серед дітвори користувалися гуртки української мови та літератури (керівник Лідія Спиридонівна Руденко), хореографічний (Тетяна Миколаївна Боровецька), декоративно-творчого мистецтва (Небогатова В.А.), виготовлення іграшок-сувенірів (Іванів А.А.), а також вокально-інструментальний, що мав гитари, ударні інструменти. Для дітвори не тільки міста, а і району, це був центр, куди вони тягнулися, одним їм відомо, за якими почуттями. Я щороку

був присутній на урочистому підбитті підсумків роботи цього закладу, де ми, як правило, нагороджували передовиків почесними грамотами, фотографувалися з дітворою. Вони раділи і нам було приємно. Дещо забагато було, зважаючи на вік відвідувачів, заідеологізованих стендів, плакатів, але на загальному фоні дитячої завзятості і ставлення до тієї чи іншої справи, це не кидалося в очі.

Я із сумом згадую, як міський голова Максим'юк Д.М. в 1995 році почав проводити роботу по «надходженню коштів» до міського бюджету. Кращого нічого не міг придумати, як розпродаж нерухомості, в першу чергу Будинку піонерів в центрі міста на розі вулиць Ворошилова і К.Маркса. Ми наполягали, що продавати цю будівлю неможна, але, на жаль, на той час у міськвиконкомі були «демократи» (як вони себе називали). В результаті багато дітей залишилося за межами організованого відпочинку, особливо у вихідні дні.

Завідувач районним відділом освіти Латій А.М. і працівник району Муленко О.В. доклали багато зусиль, щоб організувати щось на зразок такого будинку, і у 1996 році був створений єдиний позашкільний заклад – Центр дитячої та юнацької творчості з трьома відділами – натуралістичним, технічним та художньо-естетичним, але він не став повнокровним центром, таким, яким був Будинок піонерів. А може мені так здається?

Завод СОМ

З великих підприємств у Березівці функціонував, в першу чергу, знаменитий завод СОМ (сухого знежиреного молока). Підприємство переробляло більше 200 тон молока за добу від господарств і населення не тільки нашого Березівського району, а і з оточуючих нас районів. Основною продукцією було сухе молоко, яке відправлялося у всі республіки СРСР і за межі нашої держави. На заводі постійно працювало біля 200 робітників, число їх збільшувалося і зменшувалося в різні пори року, в залежності від надходження самого молока. Окрім сухого молока, вироблялися козеїн, сметана, кефір, вершкове масло. Ця продукція на заводі не розфасовувалася,

окрім кефіру, який розливався у скляні пляшки. Кефір нашого заводу користувався великим попитом у покупців далеко за межами нашої області. Так вийшло, що кефірну закваску із молока колгоспу ім. Щорса розвозили до молокозаводів, починаючи від Березівки аж до Києва. Основну кількість кефіру відправляли до м.Одеси, як правило, в Суворівський район. Вважалося надзвичайною подією на підприємстві, коли виявлялося, що одна з партій цього продукту не відповідає вимогам. Під час моєї роботи в районі постійним директором заводу був Рижко Ярослав Федорович – непосидюча людина, добрий організатор і вимогливий керівник. Там завжди був порядок. Так відбувалося аж до тих пір, поки в державі не почали реорганізовувати молочну переробну промисловість. Прийняли постанову, що такі підприємства мають бути у приватних руках, бо вони так дадуть більше прибутків (мені і до сьогоднішнього дня не зрозуміло – кому дадуть і чому більше прибутків). Я поставив вимогу перед Коломийцем Олексієм Миколайовичем – головою районної ради, моїми заступниками Сергієнко Г.П., Богомілом О.А. і Григорашем В.В. зробити все можливе, аби не допустити такої продажі. Коли стало зрозуміло, що цьому процесу неможливо протидіяти, щоб завод не перепрофілювали під різні дрібні заклади (хотіли навіть під оптовий склад), ми домовилися з генеральним директором «Одесамолоко» Воїном С.І., що наш завод буде останнім, який піде під «прихватацію», коли відчували, що розпродається все в державі і з цим нічого не вдієш.

В Одеській області були приватизовані всі молочні заводи, стало зрозуміло, що цієї долі нам не уникнути. Воїн С.І. з Рижком Я.І. провели біля 10 зборів з трудовим колективом заводу в моєї присутності і моїх заступників з метою визначення, як найкраще вийти з такої ситуації. Робітники заводу, його керівництво і керівництво райдержадміністрації розуміли, що за нас вже вирішено все. Але робітники були революційно налаштовані і підтримували керівництво району. У нас з'явилася впевненість, що можна відстоювати свої інтереси. Так і було протягом двох років, але це не дало бажаних результатів, бо ті, хто «кинув око на завод», тихень-

ко, методично стискали кільце. Ми не здавалися: спочатку реорганізували виробництво у малий цех по розливу молока, потім виготовлення масла з якимись невідомими пальмовими жирами, потім зробили малий цех з виготовлення сухого молока. Але бізнесмени не дрімали: так притиснули директора Рижка Я.І., що той вимушений був розрахуватися, бо погрожували фізичною розправою. Певний період директорами заводу були Чернов Олексій, Шеремет С.П., а «ділки» свою справу зробили: підготували відповідні документи і через суд завод був проданий спочатку бізнесмену Плаксієнку, а той перепродав його М.Ю.Одеському.

Хочу сказати кілька слів про головного бухгалтера Шимко Галину Петрівну. Коли вже так притисли, що далі нікуди, та залишилось підписати лише документ головним бухгалтером і наш завод ніколи більше не був би заводом, мені і їй почали погрожувати фізичною розправою. Оскільки я тоді працював головою райдержадміністрації, то звернувся до начальника Управління внутрішніх справ в Одеській області Григоренка І.Г. за захистом. Мені надали персональну охорону з місцевої міліції. А Галина Петрівна два дні не виходила з дому, два дні її підстерігали. Кінець-кінцем вони зрозуміли, що ми не підпишемо.

На щастя, знайшовся бізнесмен, який утримував Вознесенський завод з виготовлення сиру. Саме він привіз до Березівки майбутнього директора заводу Нізовцева Валерія Володимировича. Він став директором заводу, який продав на той час його власник Одеський Марко Юхимович. Так, дякуючи відчайдушним і сміливим діям Шимко Галини Петрівни, зберегли підприємство.

Комбікормовий завод

У шістдесяті роки в нашому місті був збудований комбікормовий завод потужністю 17 тис.тон комбікорму на рік. За розрахунками спеціалістів, такої кількості комбікормів цілком вистачило б, щоб прогодувати все поголів'я худоби в районі, не використовуючи зерно. Завод був одним з найпотужніших підприємств в центральних районах області,

а тому в перспективі він мав розбудовуватися і постачати корми за межі району. Першим директором заводу був Гольтман А.І., який фактично його і збудував, Гольтмана змінив Бузняков І.П., потім були Павловський Ю.В., Буглак І.І., Петровський О.Д. На заводі працювали біля сотні робітників. Вже під час моєї роботи головою райвиконкому, ми почали переводити виробництво комбікормів на сучасні (тодішні) технології.

Павловський Юрій Васильович, крім того, що був директором комбікормового заводу, очолював ще і загін по кормовиробництву, який розташовувався там, де зараз комунальне господарство міста (як їхати до Заводівки, з лівого боку). Загін мав автомашини, в основному, самоскиди, сінокосилки, силосні комбайни і іншу кормодобувну техніку. На самому заводі було встановлено АВМ – машину, яка переробляла зелену масу в гранули. Таким чином, до необхідних компонентів комбікормів додавали так потрібну тваринам рослинну вітамінізовану добавку.

Район вирощував біля 4 тисяч гектарів цукрового буряка і після його переробки на цукрових заводах залишалися жом і меляса. Їх віддавали господарствам, що вирощували буряк, для відгодівлі худоби, а певну кількість меляси відправляли за згодою господарств на Одеський дріжджовий завод. На той час найпотужнішою машиною, яка могла перевозити мелясу, була АНЖ-2 (2 тони) і то в декількох господарствах району. Тому заводи «закидували» господарства телеграмами аж до травня наступного року: вибирайте мелясу. Тисячі тон цієї цінної кормової і харчової продукції, які залишалися, виливали просто в балку біля Червонознам'янського цукрового заводу. Ми дійсно не могли перевезти багато тисяч тон меляси. З приходом на посаду директора заводу Буглака І.І. я поставив вимогу збудувати мелясосховище на 2 тис.тон, та таким чином, щоб цей продукт сам стікав в будь-яку ємкість, яку привезуть з господарства.

Взимку меляса при температурі 0 градусів стає густою і не тече, а тому було побудовано котельню на пічному паливі і два котли КВ-300, які постійно підігрівали цю масу. На завод за-

купили дві десятитонні бочки РЖТ-10 до тракторів Т-150К і розвозили ними мелясу по господарствам району, а також привозили на комбикормовий завод. В основному, мелясу возили на Раухівський бурякоприймальний пункт. Комбикорм нашого заводу був високоякісним і користувався попитом у навколишніх господарств.

На жаль, вже з 1992 року зерна для комбикорму почали поставляти все менше і менше, пояснюючи це тим, що тваринницьку продукцію економічно не вигідно вирощувати, тому зерно продавали там, де дорожче, поголів'я тварин з кожним роком ставало все менше й менше. Почалася приватизація всього і вся, її неможливо було стримати, бо суди приймали рішення тільки на користь того, хто хоче приватизувати той чи інший об'єкт. Ми прийняли єдине правильне на той час рішення: щоб завод не розтягнули по цеглині і не вивезли обладнання на металобрухт, радою колгоспів було вирішено (завод був міжколгоспним – кожен з них мав дольову частку) передати його на баланс колгоспу «Росія», де вже на той час головував Буглак І.І. Завод не розтягнули, він ще певний час давав комбикорм, але потім за рішенням суду його було віддано одній з приватних фірм міста Одеси за борги колгоспу «Росія». Жаль.

З історії нашого комбикормового заводу запам'ятався один випадок. В сімдесяті роки у районі були великі валові збори кукурудзи, порти практично були забиті цією культурою. Її відправляли на експорт, а тому багато залишалося в початках у господарствах. Вони вкривалися грибок і гнили. Біля трьох тисяч тон кукурудзи в початках завезли на комбикормовий завод, але він мав лише одну теребілку, спроможність якої була мінімальною. Головний інженер управління сільського господарства Іван Маркович Знайченко вніс пропозицію сушити за допомогою реактивного двигуна від списаного літака. Так і вирішили. Командувач п'ятою повітряною армією розпорядився віддати селянам один списаний двигун, дав механіка. Двигун був встановлений на тракторний причеп, який під'їздив до кагатів з початками і вихлопними газами продував їх – так сушилася

кукурудза. Це була не панацея, а вихід із скрутного становища.

Наш комбикормовий завод мав пасіку. Для робітників заводу були збудовані добрі душові кабінки і кімнати відпочинку. Це було чудове підприємство.

Газифікація

Коли будувалася Березівська газокompресорна станція, голова райвиконкому В.М. Тітенко поставив умову будівельникам: він лише тоді буде сприяти в будівництві цієї станції, якщо вони гарантують підведення газу до м.Березівки.

Це питання знаю досконально, бо займався паралельно газифікацією колгоспу ім. Щорса (с.Чорногірка), а також Березівки, бо В.М.Тітенко, з яким я був у добрих стосунках, «нагрузив» мене створенням технічних умов для газифікації міста, а також виготовленням проектно-кошторисної документації котельні, яка має опалювати житло газовиків -100-квартирний будинок.

З великою зацікавленістю і енергією взявся за цю справу, бо мріяв провести газ в Чорногірку, а тут утворився дует по газифікації Чорногірка – Березівка і, зрозуміло, виникла підтримка як райкому партії так і райвиконкому. У мене в ті часи і гадки не було, що особисто буду брати участь в газифікації міста як керівник району. Робота закипіла. Газокompресорну станцію будували на території мого колгоспу, а тому під час маленьких чи великих неузгодженостей з боку дозвільних «божків» я звертався до начальника «Харківтрансгаз», який доручив Слащову Івану Івановичу, на той час уже головному інженеру цієї організації, цілковито сприяти газифікації, бо газокompресорну станцію необхідно ввести до експлуатації у встановлені терміни. На той час за зрив термінів здачі об'єктів оголошували догани по партійній лінії, а це одразу, як правило, призводило до зміщення із займаної посади, а в багатьох випадках взагалі гинула кар'єра керівника.

Після мого обрання головою райвиконкому першу планерку з будівництва житла ми провели у вересні 1986 року

разом з другим секретарем райкому партії Желіховським В.П. на самому будівництві. Для мене це було новиною, я знав всіх генеральних підрядників і субпідрядників особисто, бо всі вони «ночували в нашому колгоспі», і ставилися до мене, як і я до них — з великою шаною та повагою. В системі будівництва газоводів і інших газових об'єктів не прийнято говорити неправду і вводити в оману будь-кого. Газ — це небезпека і при найменшій помилці на будівництві, чи прорахунках в проектуванні, або відхиленні від проекту може статися велика аварія. На першій планерці я запросив Абдірова А.І. вести протокол зібрання, бо до цього такого жорсткого контролю не було, а тому зривався ввід до експлуатації як газової котельні, так і 90-квартирного п'ятиповерхового будинку газовиків по вул. Піонерській. Будинком займався Березівський «Агробуд», начальником якого на той час був Соловійов В.М., а головним інженером Іванов С.В. Коли зробили обхід будівлі, стало зрозуміло, що до Нового року ми його не здамо, а значить кошти не будуть освоєні і їх повернуть до бюджету. Коли я це повідомив присутнім на планерці (а там було більше 30 осіб субпідрядних організацій з різних будівельних галузей: дорожники, електрики, зв'язківці, газовики і т.д.), мені без всяких вагань оголосили: «Ви підпишіть акт прийому житла, а після Нового року ми добудуємо». Я обурився і твердо сказав: «Ні! Ні цього разу, ні в будь-який інший час я неготові об'єкти, включаючи благоустрій території, приймати не буду». На обличчях присутніх з'явилися зловтішні посмішки, що означали — молодий, куди він дінеться, райком заставить і т.д. Але ні цього разу, ні пізніше (за деякими об'єктивними винятками) неготові об'єкти не приймав. Тоді я часто відвідував споруду 90-квартирного будинку і газової котельні, вивчаючи ситуацію. Зрозумів, що справа валиться і якщо не встигнути до Нового року, то газ прийде до Березівки ще на рік пізніше. Ми провели планьорку в малому залі райкому партії, а через дві години на об'єктах. Приїхавши до кабінету і готуючись до продовження планьорки, я запросив до себе Абдірова А.І., Новикова Д.І. (на той час начальника РАПО), Соловійова

В.М. і Іванова С.І. від нашого району, а від газовиків Цуркана С.В. – начальника УКСу Тираспольського «Транс газу» і Слащова І.І. Ми шукали вихід зі становища. Нарада проходила дружельно, не як завжди, коли один валить на іншого, а той, в свою чергу, на наступного.

Прийняли спільне рішення. Новіков Д.І. пояснив ситуацію головам колгоспів і звернувся з проханням, щоб кожен колгосп поштукатурив і побілів одну квартиру в житловому будинку, а район, в свою чергу, посприє тим господарствам, які підуть на зустріч, виділенням транспорту. В.А.Татарчук («Міжколгоспдорбуд») зробив зовнішній благоустрій біля будинку, Овчаренко М.П. (районне дорожнє управління) забезпечив під'їзд від вул. Горького до будинку, Глухенький Б.І. (начальник районних енергетичних мереж) виставив електроопори і електростанцію на 250 квт, Богданов О.В. (начальник районного вузлу зв'язку) забезпечив телефонне підключення, Галіта В.П. (начальник Березівської «Райсільгосптехніки») виконав сантехнічні роботи з підведення води і теплозабезпечення. Зрозуміло, що генеральний підрядник Соловйов В.М. виклався на всі 100% і таким чином житловий будинок ми здали своєчасно. Я так описую цей випадок, тому що від будинку залежав пуск газу до міста, фактично до його вводу не було споживачів газу, щоб запустити котельню, це потім ми закрили котельні в училищах, що працювали на вугіллі, провели теплотрасу від газової котельні і підключили весь житловий масив до цієї котельні. На той час заборонялося індивідуальне опалення квартир, якщо є централізоване. Це вже у 2002 році Швець Василь Сергійович першим на житловому масиві провів індивідуальне опалення до своєї квартири з особливого дозволу газотехнічної інспекції. А у 2003 році вже на державному рівні дали дозвіл опалювати житло так, як зручно мешканцям, організаціям і підприємствам.

Згідно з проектом, газовід до Березівки був прокладений за допомогою 14-кілометрової труби (діаметр 219 мм) від газокомпресорної станції до комбикормового заводу, з перспективою відводу до смт Раухівка (що потім ми і здійснили

у 2002 році), а від комбикормового заводу — через р.Тілігул (напроти лікарні) до ГРП підвели газ, за допомогою труби діаметром 159 мм. Ці роботи проводили спеціалізовані бригади газовиків-будівельників з м.Одеси, бо тоді в Березівці був лише скраплений газ. Газовою конторою до 1995 року керував Скребляков Євген Захарович — чудова людина і за складом характеру дуже добра і чуйна. Він завжди ставав на допомогу березівчанам і в місті і в селах району.

Прийшов час займатися газифікацією району, для вирішення цього питання був потрібен енергійний і знаючий спеціаліст. Мені пощастило, що мій попередник Тітенко В.М. погодився на призначення двох спеціалістів, які відіграли велику роль в процесі газифікації міста і району, це Слабенко Степан Михайлович, який був головним інженером газової контори і замінив Скреблякова Є.З., ставши директором цієї організації, а архітектором району стала Герескул Н.Н. — знаючий фахівець своєї справи.

Березівчани звикли до попереднього директора, як такого, що міг послабити вимоги щодо використання скрапленого газу, але Степану Михайловичу потрібно було взятися за будівництво газоводів для природного газу, а це, як в Одесі кажуть, — «дві великі різниці». Березівчани повинні дякувати Слабенку С.М. за темпи будівництва, за схему розподілу газових мереж, як в місті, так і в районі, за справедливі вимоги до газокористувачів, бо якщо б не його наполегливість, темпи були б набагато нижчими. Коли приймали газоводи і інші газові об'єкти району, зауваження були мінімальні, і усувалися вони дуже швидко.

Після появи 90-квартирного будинку і завершення монтажу газової котельні з'явилися споживачі природного газу за тими нормами, які були передбачені, а тому почали будувати газовід від ГРП по вул. Горького і вулиці Леніна до двохповерхових будинків, де проживало найбільше споживачів. Віктор Маркович Тітенко передбачив, що потрібно саме там розпочинати газифікацію. Так сталося, що перший газ подали у будинок № 14 по вул.Леніна до квартири Березіна Петра Миколайовича. Це було свято в місті. Петро Миколайович у

свій час обіймав посаду начальника міліції нашого району і спокійного життя нікому не давав: завжди бачив недоліки у всьому, допомагав сусідам, друзям у вирішенні їх особистих питань і своїх у різних службах району, в т.ч. і у мене.

Степан Михайлович Слабенко почав фактично з «0» організацію Березівського газового господарства, так як до цього були лише спеціалісти по скрапленому газу, а тут така відповідальність для молодого керівника. Перше, з чого він почав, це підбір кадрів. Головним інженером було призначено Псатія О.В., з нафто-газового технікуму були запрошені молоді випускники, чоловік і жінка: Литвинчук Юрій Миколайович — майстер і його дружина Наталія Миронівна — інженер з техніки безпеки, а також подружжя Чечуїв: Миколу Петровича і його дружину Галину Олександрівну — контролера, та водія Турятко Федора Федоровича. Всі вони стали «батьками» березівських газових мереж.

Багато натерпілися газовики і районне керівництво від того, що люди не хотіли виконувати елементарних вимог, які стосувалися газифікації. Доходило навіть до мітингів, дрібних розбірок поміж сусідами, звинувачень на різні адреси. Степан Михайлович все це мужньо витримав. Дякуючи його професіоналізму і характеру, Березівка швидко газифікувалися, а сам Слабенко Степан Михайлович пропрацював начальником Березівського газового господарства 25 років — це говорить багато про людину.

Коли вже повним ходом йшла газифікація міста, ми поставили перед собою завдання газифікувати об'єкти комунальної власності: Будинок культури, бібліотеку, школи № 1 і № 3, спортивну школу. Знову на заваді стали горезвісні ліміти, які на комунальне господарство видавали лише в Москві, такі були правила — папірець давала лише Москва!!! Для керівництва СРСР було дуже важливо: дати чи не дати газ Березівській бібліотеці! Без лімітів проекти не виготовляли. У 1991 році після відомого невдалого перевороту ГКЧП, ми разом з головним інженером «Агробуду» Івановим Сергієм Володимировичем у вересні поїхали за тим папірцем до Москви в Держплан, який розташовувався

на площі ім. Дзержинського. Ми, як два вантажники з клумаками (в них було вино і т.д.), приїхали до Москви, доїхавши до тієї площі, зайшли у кабінет, вікна якого виходили на площу з пам'ятником Ф.Е.Дзержинському. Там зібралось стільки народу, що я ніколи ще не бачив. Під'їхав підйомний кран і зачепив пам'ятник Дзержинського, але натовп не дав його зняти. Через годину пам'ятника вже не було. Господар кабінету, вислухавши нас, сказав: «Їдьте товариші до Одеси, ви що сліпі? Нікому тут ваш газ непотрібен!». Ми йому «подякували» за слухну пораду і вийшли.

З 1992 року все почалося по-новому, але вже через Київ, а тому, ми не могли так швидко газифікувати наші комунальні заклади. Найгучнішим процесом газифікації стала газифікація школи № 3. Школи № 2, а також житловий будинок по вул. Шеховцова, від якої користувалися котельною школи № 3, яка працювала на вугіллі і тепла від неї було мало. Жителі будинку і шкіл мерзли, температура в кімнатах опускалася навіть до 80. Інколи потрібно і ризикувати, що ми і зробили. Проекту на газифікацію школи не було, а коштів і подавно. Але я «ласкаво» попросив Соловйова В.М. з «Агробуду» прорити траншею від вул. Горького по К.Маркса і по вул. Шеховцова до шкільної котельні. На газокомпресорній станції завжди є запас труб для надзвичайних ситуацій. Ми домовилися з начальником ГКС Ксьондзиком С.О., що він дасть труби, щоб вистачило до котельні, бо його діти також мерзли в школі. Він дав ще висококласного зварника, який варив газовід. Паралельно Соловйов Юрій Миколайович зі Слабенком Степаном Михайловичем реконструювали котельню для переведу її з вугілля на газ. Все йшло за планом, але дуже рано вдарив мороз, та так, що в класах була мінусова температура. Мені довелося приймати розпорядження, узгоджене з санітарним лікарем Осипенком Василем Григоровичем і завідувачем районним відділом освіти Латієм Анатолієм Миколайовичем, про зупинення навчання в школах і перенесення пропущених днів на канікули. В області піднявся крик, шум, що там в Березівці зробили. Звичайно, мене викликали «на

килим» до голови облдержадміністрації Боделана Р.Б. Самі розумієте, в якому я був стані, але підбадьорив мене начальник обласного відділу освіти Демченко Д.М., сказавши: «А інакше все життя діти замерзати будуть». На нараді мені надали слово і я прокоментував ситуацію: проекту немає, труба зварена, є заключення лабораторії, що придатна до експлуатації, котельні реконструйовано і переведено на природний газ, кочегари навчені, технагляд здійснювався і т.д. Попросив протягом доби проектникам виготовити проект, який вже готовий і зроблений тими же спеціалістами, але за окрему плату, головного інженера «Одесагаз» Учителя Ігоря Леонідовича попросив підключити цю трубу до мереж. В залі загуділи, піднявся інспектор котлонадзора і пішло і пішло... Боделан всіх вислухав і розпорядився таким чином: всі, хто вбачає порушення, виїжджають завтра до Березівки зі своїми спеціалістами і усувають їх. Проектники дають готовий проект району, Учитель І.Л. підключає газ. Демченко Д.М. післязавтра доповідає, що в школах тепло. Голові райдержадміністрації Ніточко І.І. оголосив догану, а наступного разу обіцяв звільнити з посади. В залі загули так, як бджоли, пішов легкий сміх.

А через день в школах стало тепло, діти прогуляли 4 дні, за додаткові канікули дякували ситуації. Шановний читачу, коли будеш читати через десятиліття про нашу газову епопею, тобі буде дивно, що я розповідаю такі речі, але в пам'яті має залишитися те, що робили попередники, щоб нащадки цінувати все зроблене. Якщо є бажання, навіть при відсутності можливостей, є перспектива досягнути багато чого.

Березівська газокompресорна станція – це структурний підрозділ Одеського лінійно-виробничого управління магістральних газопроводів.

Березівська газокompресорна служба – найстаріший структурний підрозділ Одеського лінійно-виробничого управління магістральних газопроводів. Газокompресорна станція збудована на живописному місці, неподалік від Тілігульського лиману, за 20 км від м.Березівки на території колишнього колгоспу, де в ті часи я був головою.

В підпорядкуванні Березівської ГКС знаходяться:

- компресорна станція з її основним та допоміжним обладнанням;
- система магістральних газопроводів, діаметром 500 та 800 мм, загальною довжиною 390 км;
- система газопроводів – відводів до газорозподільчих станцій (понад 40 км);
- 13 газорозподільчих станцій, які розташовані в Березівському, Комінтернівському, Іванівському та Роздільнянському районах Одеської області, відстань до них складає від 20 до 180 км;
- система електрохімічного захисту газопроводів від корозії.

Цей комплекс систем та споруд обслуговують понад 100 висококваліфікованих працівників відповідних служб.

Для газовиків в м.Березівка збудували три 5-типоверхових будинки на 90 квартир та потужну котельню для всього мікрорайону, на той час це було необхідністю, бо інакше не давали кошти на будівництво газопроводів до міста, так як, на їхню думку, не було споживачів.

Дякуючи, в тому числі і житловому будівництву, було проведено газопровід від ГКС до м.Березівки, довжиною 14 км, та міський газорозподільний пункт для зниження тиску газу. Це дало можливість прискорити газифікацію м.Березівки.

Враховуючи тривалість експлуатації магістральних газопроводів та їх технічний стан, при ГКС «Березівка» в 1995 році було створено дільницю з капітального ремонту магістральних газопроводів, яка укомплектована спеціалістами, технікою та обладнанням і здатна ремонтувати на рік до 30 км газопроводів, діаметром 500 і 800 мм. Керував цією дільницею роботи грамотний інженер Іванов Сергій Володимирович, який до цього працював головним інженером Березівського «Агробуду».

Багато років газокompресорною станцією керував Ксьондзик Сергій Олександрович, з яким я довго товаришував, дуже поважав його і шанував. Він часто виручав комунальні служби міста, як технікою, так і матеріалами. Багато років працювали

на станції начальник КС Долганенко А.М., інженер КВПіА Василенко С.І., механік АТГ Копач Ю.А., інженер-технолог Кірток О.П., машиніст Ридош В.М., комірник Мартинюк Т.М., приладист Мацевич С.В., лаборант хіманалізу Василенко Л.М., інспектор ВОХР Мамотенко В.М., водії Муратов А.Д., Мельниченко О.М., Войтенко В.А., Безмощук Г.О., охоронець Білоус Т.І., інженер-технолог Назаров В.П. Це був авангард інженерної і робітничої служби в районі, я часто ставив у приклад цих людей, те, як вони добросовісно відносяться до своєї роботи.

Вузол зв'язку

В центрі нашого міста стоїть чудова будівля, яка прикрашає його і органічно вписується в забудову — це районний вузол зв'язку, що розташований на вул. К.Маркса.

До 1989 року на цьому місті був пустир, праворуч розташована будівля колишнього банку «Україна» (теперішній пенсійний фонд), а зліва — районний універмаг, який збудовано на місці автостанції. Районний вузол зв'язку розташовувався в одноповерховому приміщенні по вул. Леніна і вже навіть на той час не відповідав ніяким вимогам щодо роботи в таких закладах. Обласне управління зв'язку в Одеській області очолював Капацін Альфред Васильович — молодий і енергійний керівник, який одразу взявся за покращення роботи зв'язківців і поштових відділень, бо, відверто кажучи, одесити пасли задніх в Україні стосовно цих питань. Я швидко знайшов спільну мову з Альфредом Васильовичем щодо зміни планів будівництва районних вузлів зв'язку в області, він погодився за двох умов: по-перше, нам потрібно було терміново узгодити питання прокладення скляноволокнистого кабелю по території району, а особливо біля нашої знаменитої «Керосинки» (на розі вулиць Фрунзе, Перемоги і площі 1 Травня). Це виявилось найлегшим питанням, бо начальником Одеського лінійного вузла зв'язку був молодий і талановитий зв'язківець Кізіма О.М., а його дружина працювала в районному управлінні архітектури, тому мені

потрібно було лише «просити» дозвільні служби затверджувати документи Ореста Миколайовича і Інни Іванівни. Друге питання настільки було серйозне, що вимагало рішучості на місцевому рівні. Коли ми з Капаціном А.В. і майбутнім генеральним підрядником Соловйовим В.М. приїхали до Міністерства зв'язку (розташовувалося на Хрещатику, 26), заступник Міністра зв'язку (що мав таке ж прізвище, як наш начальник «Агробуду» Соловйов Ю.М.), поговоривши з нами, погодився, що потрібно терміново вирішувати проблему, бо в Березівці на той час існував трицифровий набір. Але послуга за послугу. Погодився заступник міністра на все: виділити кошти для будівництва, виготовити за рахунок міністерства проектно-кошторисну документацію, вести техогляд. Взаємін ми повинні побудувати базу збереження майна обласного управління зв'язку. Я не міг одразу погодитися, бо всі ліміти на будівництво об'єктів Березівським «Агробудом» були використані і попросив час на узгодження з областю, але заступник міністра категорично зауважив: «Або сьогодні, або віддаю ці ліміти Роздільнянському району, там також є залізниця». Я попросив вийти до приймальні, щоб порадитися з Соловйовим В.М. В приймальні Валерій Миколайович перерахував об'єкти, які він будує і мене порадувало те, що наш «Агробуд» будує школу в Северинівці Іванівського району і Будинок культури в с.Стрюкове Миколаївського району. Порадившись, ми прийняли рішення будувати запропоновану базу, хоча й розуміли, що можемо не вкласти в терміни, не «по-сусідськи» затормозимо будівництво об'єктів, які розташовані за межами району. Але зайшли до кабінету і дали згоду.

Через тиждень до району понаїжджало десяток високопосадових зв'язківців зі столиці і генерали-зв'язківці з округу, бо база має зберігати майно на випадок надзвичайних ситуацій, аби швидко можна було відновити зв'язок, а в той час говорили ще і на випадок війни. Як часто буває, вони в Києві і в Одесі на мапі вже відшукали місце і лише потрібна була моя згода. Ця база мала розташовуватися біля залізниці, нижче х. 1 Травня. До цього ми вже думали, де було б краще. Я, Коломиєць

О.М. та Дерев'янка П.І. виїхали на запропоновані дві площадки. Перша розташовувалась біля залізниці (а залізниця — це обов'язкова умова для таких баз), на роз'їзді Зарічани. Але там військові не давали згоду на розміщення такого об'єкту. Друга була зручною для жителів міста Березівки, які будуть працювати на тій базі, на 1214 км, за переїздом. На цьому і зупинилися.

Зв'язківці і військові швидко виготовили документацію і через два місяці ми всі справи узгодили, навіть майже заключили договір на будівництво. Але коли я спитав, де ж гарантії будівництва вузла зв'язку, мені відповів генерал: «Даю чесне генеральське слово, що ми побудуємо», на що я йому в грубій формі відповів, що нікому не потрібне його слово, а мені потрібен проект і договір на будівництво цього об'єкту. І що б вони не робили: лякали через бюро обкому, прислалі перевіряти умови роботи нашого РВЗ - районного вузлу зв'язку - (там ще в 50-ті старий начальник Болдеску О.І. після війни зробив, як міг, так і залишилося і обладнання і умови праці) нам вдалося вижати з генералів і проект, і кошти, і договір, хоча будівництво затягнулося на цілих три роки.

Спочатку ми почали будувати базу, бо такою була умова: коли база буде готова на 70%, тільки тоді почнеться будівництво вузла зв'язку. Але і тут військові хотіли нас обійти. Не вийшло. Коли почали будувати вузол зв'язку, постійний контроль за ходом будівництва вів Богданов О.Б — на той час начальник районного вузла зв'язку, Соловійов В.М. щодня проводив планьорки на будівництві, а я щосередини здійснював контроль за графіком будівництва. Завершили ми будівництво цього об'єкту в 1990 році, а базу на рік раніше. Відверто кажучи, якість будівництва нас не задовільняла, але ми мусили погодитися з такою якістю, тому що могли б втратили фінансування, потрібні були кошти, бо на кінець року їх забрали б і ніколи не повернули б на цей об'єкт. Обладнання монтувалося декілька років, цим займався досвідчений інженер Белград П.М. Довів до необхідного технічного оснащення вузол зв'язку Станчук Олександр Іванович.

Ще до переїзду в нове приміщення було багато розмов, що буде функціонувати в старому. З'явилися бажаючі організувати торгівлю телефонними апаратами, телевізорами, навіть зробити склади побутової техніки. Мною було прийнято рішення, що там має бути житло для самих зв'язківців. Мене підтримали робітники і погодилися за свої кошти об'їждати квартири, а хто після цього міг нам перечити?

База зберігання «Одеса-телеком» прийшлася до вподоби березівчанам. Місце, де вона розташована, було пустирем і засмічувалося як жителями міста, так і заводом «СОМ», напроти якого розташована база. Під час будівництва і після з'явилися додаткові робочі місця нашим березівчанам.

Банки

До розвалу Радянського Союзу в нашому місті було лише два банки: «Ощадбанк» і «Україна». Обидва цілком забезпечували потреби жителів району, не дивлячись на великий обіг коштів через їх рахунки. Банк «Україна» знаходився по вул. Леніна, 29, де зараз розташований ощадний банк, а ощадний банк розташовувався по вул. Енгельса, 14, де зараз редакція газети «Степовий маяк», а редакція газети розташовувалася в одному з приміщень друкарні по вулиці К.Маркса, 16 — от яка карусель закрутилася після введення нового приміщення банку по вул. К.Маркса, 1. Це приміщення необхідне було для міста і району, як повітря, бо покращились умови у всіх вище перерахованих установах. Розпочав будівництво нового банку ще в 1985 році мій попередник В.М.Тітенко, але проєктанти помилилися в розрахунках і закладений фундамент похилився ще до кладки стін. Звичайно, будівництво було зупинене, приїхали різні комісії, почали шукати винних у генерального підрядника будівельників «Міжколгоспбуду» Соловйова В.М. Але було зрозуміло, що прорахунки у проєктанта. Така ж біда була під час будівництва кінотеатру «Победа». Цілий рік переробляли проєктно-кошторисну документацію. На той час керуючою банком була Волкова Л.О. — дуже фаховий фінансист, але як жінка, вона не могла керувати будівельними роботами, тому ми доручили цю справу моєму заступнику Хо-

ренку О.І., який хоча б інформував про те, що там робиться, але робота затягувалася і кошти не використовувалися. Керуючим відділенням національним банком в Одеській області був (і зараз є) Азаров Михайло Володимирович, керуючим «Агропромбанком» в Одеській області був Смарусь Микола Миколайович. Обидва молоді люди, але вже користувалися великою повагою серед всіх керівників закладів, підприємств і організацій в нашій області. Вони декілька разів викликали Волкову Л.О. до себе в Одесу і надавали їй різноманітну фінансову підтримку, навіть платили наперед будівельникам, аби ми своєчасно здали будівлю. Як прийнято було в ті часи — гроші брали, але справи не покращувалися.

Одного літнього місяця 1989 року мені зателефонував Азаров М.В., який добре ставився до мене особисто і поважав Могилюка С.М. ще з тих часів, коли Могилюк працював в Овідіопольському районі. Михайло Володимирович повідомив, що через годину буде в Березівці з Ющенком Віктором Андрійовичем, який на той час працював заступником директора «Агропромбанку». Попросив повідомити «першому» і чекати. Могилюк С.М. був в Одесі у справах, а мобільних телефонів тоді не було, тому чекав я і другий секретар райкому партії Коломиєць О.М.

По приїзду пішли на будівельний майданчик, оглянули. Вималюювалася хороша перспектива майбутнього банку. На той час це була лише друга банківська споруда такого типу в Одеській області. Якістю залишилися задоволені, але за темпи будівництва зробили зауваження. Я запропонував пообідати, вони погодилися. Я звернувся до Соловйова Валерія Миколайовича з проханням поїхати «до ресторану» — так ми називали заклад, який стоїть на площі 1 Травня, напроти пам'ятника воїнам-визволителям нашого міста. Валерій Миколайович поїхав машиною, а ми пішли пішки. Не дійшли ще до районної бібліотеки, а Соловйов біжить вже назустріч, з таким виглядом, наче десь пожежа. Я поцікавився, що сталося? Виявилось, ресторан на ремонті. Ну, що поробиш, наказав Валерію Миколайовичу їхати, а сам залишився вирішувати проблему. Смарусь М.М. запропону-

вав зайти до якогось кафе — а тоді в Березівці не було такого закладу. Віктор Андрійович звернувся до мене зі словами, посміхаючись: «Ну пообідати десь треба?» Я запропонував зайти до дієтичної їдальні, яка розташовувалась напроти фонтану, на вул. Ворошилова. Зайшли — там самообслуговування, пластмасові столи і стільці, але чисто, бо працювали чудові люди. Побачивши мене, касир прибігла дізнатися про причину візиту. Коли я повідомив, що ми зайшли пообідати, вона почервоніла, втратила мову, заметушилася. Побачивши моє здивування, прошепотіла: «Нічого немає». Нашу розмову почув Ющенко В.А. і попросив, щоб хоч гарячого дали. Лишився тільки гороховий суп і все. Ющенко погодився на суп. Я спитав у Азарова М.В. чи треба до обіду дечого принести, той кивнув ствердно. Забіг до гастроному через дорогу, а там закрито, горілки нема, лише міцне вино. Я взяв дві пляшки, йдучи назад, почув, як мої гості заливаються сміхом. Виявилося, і хліба в їдальні не було, а лише горохові пиріжки. Ми випили по склянці вина, з'їли по тарілці супу, гості подякували працівникам їдальні за смачний суп і ми почали виходити. Не пам'ятаю хто, але дякую цій працівниці, яка винесла паперовий куль, а там шмат сала, часник, котлети (ті, що по 11 коп.) і пляшка «Московської». Я провів гостей до кордону району, як вимагав етикет гостинності того часу, розлив по чарці. Шофер мій, Віктор Вітовський, майстер нарізати сало, приготував воду помити руки, чистий рушник. Я щасливий був, що гості не образилися, а навпаки, підтримали мене і сказали, що цей випадок довго будуть пам'ятати.

Будинок побуту

В центрі міста в сімдесяті роки було збудовано чудове районний Будинок побуту. Він мав розгалужену схему побутових будинків в районі: в селах Маринове, Ряснопіль, Шевченкове, Демидове, Заводівка і ін. Ці будинки, окрім індивідуального пошиву, надавали послуги перукаря, з ремонту взуття, фарбування тканини, прання білизни, ремонту годинників, послуги фотографів. Завідували побутовим

комбінатом у різні часи Зуєва Т.І., Горошко В.О., Луньова О.М. Працювали чудові майстри-закрійниці Королькова К, Сімченко В, добрим майстром була Бровань М.

Вже на початку дев'яностих років широкого вжитку в нашому житті здобула побутова техніка, а тому і відкривалися заклади з відповідними послугами по ремонту складної побутової техніки. Для ремонту радіоприймачів і телевізорів був відкритий окремий пункт по вул. Горького, де працювали майстрами Левченко Михайло, Григор'єв Анатолій, Євстаф'єв Микола.

Сама система побутових послуг працювала непогано до тих часів, поки у мешканців міста і району не з'явилася можливість їздити за кордон. Їздили, в основному, до Польщі, Румунії, а згодом і Турції. З тих держав почали надходити товари легкої промисловості, як здавалося на той час, «найвищого класу». Це дійсно було так, порівняно з промисловістю місцевих фабрик, а взуття вітчизняного виробництва взагалі перестали купувати. Побутовими послугами почали менше користуватися. Молодь перейшла на сучасне закордонне вбрання і взуття, воно дійсно виглядало гарнішим і якіснішим. Енергійний керівник Будинку побуту Луньова О.М. почала вишукувати різні варіанти, аби забезпечити трудовий колектив роботою і надавати такі послуги, якими цікавляться жителі району. Так почали машинами в'язати светри, цю справу швидко засвоїла Бровань Марія, її вироби не залежувалися, за ними завжди виникала черга. Директор Горошко В.О. запропонував пошив шкіряних курток і взуття. В ті часи у «шкірі» ходили лише «круті» і багаті, такий одяг був великим дефіцитом. Місцеві закрійники і швачки швидко засвоїли цю справу. Першим взуттям, яке почали виробляти у нас, були туфлі-«мокасини», зручні і недорогі. Вони користувалися попитом, особливо у молоді. Цю технологію привіз до нашого міста Арапетян Ш.А., а згодом він розвинув своє виробництво на базі Будинку побуту села Степанівка.

Вже у 1990 році кількість побутових послуг почала різко падати як в м.Березівка, так і в селах району. Закордонні товари витиснули побутові послуги, залишилися перукарі,

чоботарі-ремонтники, годинникарі і фотографи. Згодом цим майстрам дозволили займатися індивідуально.

В 1994 році я займав посаду Представника Президента в Березівському районі і прийняв рішення в Будинок побуту перевести районну та дитячу бібліотеки. Головою міської ради тоді був Максим'юк Д.М. Будь-яке рішення зустрічав «в штики», хотів все вирішувати сам. Він категорично заперечував мої рішення. Потім на сесії районної ради пояснив, що хотів продати його так, як продав Будинок піонерів. А за Будинок побуту начальник управління юстиції Одеської області Лісогоров М.М. сплатив міській владі сміхотворні бюджетні кошти — десь 3 чи 5 тисяч гривень. У нову споруду вирішили перевести Березівський районний суд. Але суддя Кононенко Н.А. поїхала до Лісогорова М.М. і висловила йому свою позицію: краще збудувати нове приміщення — буде дешевше, ніж це переобладнати. Ми з Наталією Аркадієвною домовилися, що я посприяю тому, що приміщення на площі 1 Травня, яке будувала райспоживспілка для магазину «Дитячий світ», ми реконструюємо для потреб районного суду. Так і було б, але в управлінні юстиції знову коштів не відшукалося, хоча для суду ми все ж таки відшукали приміщення, те, де і зараз розташована ця організація, — на вул. Миру, дякуючи наполегливості Кононенко Н.А. і хорошого ставлення до нашого району заступника голови облдержадміністрації Журавка В.І.

Ще один пункт побутового обслуговування населення з ремонту радіотелеапаратури, який був розташований по вул. Горького, за моєю пропозицією було перенесено на вул. Пушкінську, де він діє до теперішнього часу. Справа в тому, що на тій території раніше була школа № 2, її приміщення стало захаращеним, лише порівняно в непоганій будівлі розташовувалась нотаріальна контора, де працював нотаріусом Панчишин Йосип Михайлович, і районний архів, завідувачкою якого працювала, як і зараз, Патраманська Тетяна Петрівна. Територію, що залишилась, лише почало займати МРЕВ (міжрайонне реєстраційне відділення) та пішла тенденція

відкриття приватних торгових і побутових точок. Майстерня з ремонту радіотелеапаратури в центрі міста мала непривабливий вигляд і була за розмірами дуже малою, а люди почали отримувати більші статки і почали заміну ламповим приймачам на більш сучасні, старі залишали, як правило, батькам, родичам і т.д. Роботи телерадіомайстрам вистачало, якщо врахувати, що вони ще і встановлювали телевізійні антени. Для того, щоб не допустити занепаду приміщень старої школи № 2, я запросив до себе телерадіомайстрів Левченка М.М., Григорьєва Анатолія, Євстафьєва Миколу і порадив їм взяти для майстерні приміщення з парадним виходом на вул. Пушкінську, причому не просто взяти, а з часом викупити. Я зараз задоволений таким рішенням, бо люди викупили приміщення, господарем став дійсно працьовитий і достойний майстер Григорьєв Анатолій, він дав лад приміщенню. Згодом ми там розмістили районний пенсійний фонд і зараз територія виглядає доглянутою та приносить користь міським жителям.

Приміщення побутового комбінату наводило жах на березівчан і гостей нашого міста. Разом з міським головою Лівінською В.А. попросили директора інкубаторної станції Петрову Світлану Григорівну викупити приміщення, розташоване напроти її інкубаторної станції.

Пообіцяла подумати, а наступного дня дала згоду привести це приміщення до ладу. Я доручив міському голові завершити цю справу. Дякуючи Світлані Григорівні, зараз місто має чудову будівлю, яка є його окрасою.

Автопідприємство №15116

Я з особливим бажанням хочу розповісти про нашу спільну роботу з колективом автопідприємства №15116. З перших днів моєї роботи з'явилися тісні зв'язки з цим колективом, бо щоденно доводилося мати справу з автобусним сполученням, як міжсільським, так і міжміським. Цим чудовим колективом керував Сімченко Борис Прокопович, головним інженером був Галицький Григорій Степанович і важливу роль в управлінні та роботі колективу відігравав бригадир

водіїв автобусів Одеської області Димов Володимир Макарович. У різні періоди в цьому підприємстві нараховувалося від 100 і більше автомашин. Там були автобуси, в основному, «ЛАЗи», «ПАЗики», а також таксі «Волга» ГАЗ-24 і грузові автомашини. Колектив нашого автопідприємства знали далеко за межами Одеської області.

Ми часто відправляли автомашини у різні відрядження, як з вантажем так і за вантажем, відкривали нові автобусні маршрути. Головне, якщо ми обґрунтовано ставили завдання, то з'являлися передовики виробництва (так називали кращих). Це водії Бевзюк В.А., Олійник А.А., Пісьменій Г.А., Турятко А.Ф., Годорожа М.М., Міщенко П.Д., Димов В.Д.

Наші водії завжди знаходились в авангарді будь-яких добрих починань: брали участь у благоустрої міста, чергуванні добровільних дружин, огляді цивільної оборони. У всіх наших заходах автотранспортники завжди були передовиками.

Починаючи з 1986 року ситуація з транспортом змінилася. Мотивуючи ринковою економікою, водії відмовлялися від певних маршрутів, особливо до віддалених сіл — Зеленопільське, Антонівка, Балайчук, Кудрявка. Тому зменшилась кількість автотранспорту, почалася його приватизація. Перестали поставляти паливно-мастильні матеріали, а запасні частини тим більше. Відшукалися спритні ділки і взялися виживати керівництво автопідприємства. Не витримали такого тиску і звільнилися Сімченко Б.П. і Галіцький Г.С. З тих пір пішли зміни керівництва, що призвело до повного занепаду підприємства.

Культурне життя

На території нашого району функціонувало 42 клубні заклади. В усіх проводилися тематичні масові заходи, театралізовані свята, заходи по відродженню народних обрядів, звичаїв та гулянь.

Функціонували також 178 гуртків художньої самодіяльності, в яких брали участь майже 1500 учасників.

Березівщина багата талантами. Так у 1956-1957 рр. на базі районного Будинку культури були організовані міжрайонні курси колгоспних баяністів.

Першими викладачами були Нагуляк С.І., Лутов Ж.І. та Гусева А.Г. На той час посаду директора районного Будинку культури обіймав Соловійов М.П., заввідділом культури був Шулянський Г.М., який на цій посаді пропрацював майже 30 років. Він у повному розумінні цього слова був справжнім талановитим організатором. Свідченням того, що це саме так, за високі досягнення в розвитку культури району, в 1967 році йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури».

В 1956 році при РВК почав діяти оркестр народних інструментів, яким протягом 6 років керував Бурдинський В.І. З 1965 року по 1980 рік оркестром керував Андріївський М.Н. За високу майстерність та художній рівень у 1973 році оркестру присвоєно почесне звання «Народний».

В 1956 році в Березівському Будинку культури почала функціонувати медична школа, директором якої була Гусева Н.Г.

Активними учасниками художньої самодіяльності в п'ятдесятих роках були Грімберг І.С., Зайцева О., Дорогань Б., Сікорська та Величко.

Майже 50 років працював у закладах культури Заліванський О.О. Він обіймав посади начальника відділу культури, викладача музичної школи, а нині керівника «Народного оркестру народних інструментів» при районному Будинку культури.

Великою повагою і авторитетом у жителів району користується хор працівників культури (керівник Піроженко В.І.), чоловічий ансамбль «Козаченьки», оркестр народних інструментів та інші колективи.

Учасники художньої самодіяльності районного Будинку культури систематично виступали з концертами перед трудівниками сіл району, брали активну участь у фестивалях, конкурсах, оглядах, естафетах та творчих злетах.

Вагомий внесок у розвиток культури району зробив Соколов В.Я., який працював директором РБК у 50-ті роки минулого століття та інспектором відділу культури. Майже 43 роки посаду директора районного Будинку культури обіймав Кулініч М.В. Він не тільки був його беззмінним керівником, а й вмілим організатором художньої самодіяльності, безпосереднім учасником усіх її видів.

Разом з розвитком культури в районному центрі розвивалася й вдосконалювалася культура на селі. До таких сіл, зокрема, належить село Розквіт, що мало багатогалузеву художню самодіяльність: це народний хор, духовий оркестр, вокально-інструментальний та танцювальні колективи (художній керівник Бесєдов).

Одночасно з розквітівцями вагомий внесок в розвиток культури робили також жителі села Ставкове. Ставківські учасники художньої самодіяльності, як і їхні сусіди, неодноразово виїжджали зі своїми колективами за кордон: Румунію, Болгарію та інші країни.

Чудовий хор також діяв в селі Маринове, яким керували Грінберг І.С. та Загороднічек О.С.

Продовжували добрі традиції району у розвитку художньої самодіяльності працівники культури в селах Заводівка (директор Будинку культури Шпарталова Г.Г., художній керівник Ковтун В.П.), селищі Шевченкове (директор Варчук А.Ф., художній керівник Чабанюк О.В.), Раухівському Будинку культури (директор Галанова Л.В., художній керівник Чорна Л.В.), Чижевському клубі (завклубом Лашенко Л.Т.), Ланівському сільському клубі (завклубом Прищак Н.М.), селі Зброжківка (завклубом Войтенко Г.В.), селі Виноградне (директор Будинку культури Циренова С.М.).

Лауреатами республіканських та обласних конкурсів художнього читання були Салтановський П.В. та Криштопов Ю.І. Гуморески Степана Олійника та Павла Глазових у їхньому виконанні завжди викликали цікавість у глядачів, супроводжувались бурхливими оплесками. Значною популярністю у жителів району користувався соліст-вокаліст, мешканець села Гуляївка Лешков'ят М.Р.

В районі було створено 9 народних музеїв з історії Березівщини, в яких проводились уроки з ідейно-патріотичного виховання молоді «Люби, знай і вивчай свій рідний край!».

У 1996 році при районному Будинку культури було створено ансамбль «Співучі керівники». Я завжди вважав і вважаю, що успіху в будь-якій справі можна досягнути лише при взаєморозумінні між підлеглими і керівниками та між чиновниками різного рангу. Ми часто організовували корпоративні зустрічі за ознаками професій, віку, територій, використовували різні форми і методи роботи з масами — як прийнято було говорити в ті часи. Це давало свої результати, але потрібно було постійно з року в рік планувати нові заходи. Так виникали конкурси поетів, хоріві огляди, огляди духових оркестрів, огляди бібліотек і музеїв і т.д...

Зустрічаючись з нашими керівниками господарств, як на офіційних заходах, так і неформальних, було видно, що вони багаті талантами, особливо, як виконавці пісень. У мене виникла ідея створити ансамбль співучих керівників. На перший погляд це було неможливо, бо, як завжди, у керівника роботи вистачає, але щоб він ще й заспівав зі сцени районного Будинку культури і підняв вище свій авторитет в очах жителів району — за це варто було поборотися. Ми із завідувачем відділом культури Заліванським О.О. і директором Будинку культури Куліничем М.В. без прослуховувань склали список керівників, які могли б заспівати, а моїм завданням було переконати їх вийти на сцену. Коли після чергової наради я оголосив, що є такі пропозиції — зал загудів, навіть з'явилися ідкі репліки, а найбільш «сміливі», звісно ті, хто не вмів співати, почали посміхатися. Але я не здався і зачитав список тих керівників, кого б ми хотіли бачити на сцені. В залі притихли, виявилось, що не всіх ми запрошуємо, а тільки тих, кого вважаємо співучими. На мое здивування, після наради до Будинку культури підійшли всі оголошені і навіть депутат Верховної Ради України Тетенко Валерій Григорович. В той же день культпрацівники

Піроженко В.І., Заліванський О.О. і Кулінич М.В. прослухали голоси керівників. Декому сказали «до побачення», а з тими, хто залишився, ми домовилися, що у середу і п'ятницю о 18.00 будемо збиратися на репетиції таким чином, щоб до Дня працівника сільського господарства підготувати концерт. Перша репетиція не відбулася, приїхало лише декілька «солістів» мене не було, потім на всі наступні репетиції приїздив я особисто і всі солісти теж. Концерт підготували на славу, особливо в пам'яті залишилися пісні народного депутата, голови колгоспу ім. М.О.Посмітного Тетенко Валерія Григоровича – «Моя Україно», голови колгоспу ім. Т.Г.Шевченка Піженко Сергія Яковича – «Лебіді», голови колгоспу «Розквіт» Вітюка Анатолія Юрійовича – «Очі волошкові», директора інкубаційної станції Петрової Світлани Григорівни – «Смотрю в озера синие» і багато інших. Успіх був шалений, про хор заговорив весь район, ми зняли відеофільм, виступ показували по державному телебаченню, а в області мене «піджучували»: «З ним не сперечайтесь, бо на його вимогу навіть народний депутат співає». Шановний читачу, ти можеш собі уявити, коли в залі сидять колгоспники, а їх керівник на сцені співає. Потім голови господарств домовлялися поміж собою і проводили чудові концерти за згодою бажаючих господарств району. Успіх співочих керівників був шаленим, і працювати з такими керівниками було легше, вони нас розуміли з першого слова.

Бібліотека

Наша районна бібліотека була організована у 1920 році, займала одну кімнату біля приміщення старої пошти на вулиці Леніна. Книжковий фонд бібліотеки у той час складав 10000 тис. екз. книг, якими користувалися 180 читачів. Бібліотека обслуговувала доросле населення і дітей.

У 1946 році бібліотеку було перенесено у приміщення, яке знаходилось по вулиці Горького. Там вона займала вже дві кімнати, площа яких становила 120 кв.м. Працювало два

бібліотекаря, один з яких обіймав посаду завідуючого. І цією завідуючою була Грибонос Антоніна Гаврилівна.

Бібліотечний фонд збільшувався з року в рік, кількість читачів також. У 1948 році з фонду районної бібліотеки відокремили дитячий фонд і на його базі було створено дитячу районну бібліотеку. Таким чином, з 1948 року районна бібліотека обслуговує доросле населення і є методичним центром для сільських бібліотек.

Постійно розширяючи бібліотечну справу, бібліотека в районі ставала школою професійної майстерності для бібліотекарів району. Книжковий фонд зростає, збільшувалася кількість читачів і старе приміщення вже не задовольняло їх потреби. У 1951 році, коли було відкрито Будинок культури, з'явилася можливість на другому поверсі розмістити бібліотеку, площа якої становила 250 кв.м. Книжковий фонд становив у 1960 році 15000 книг. В середньому на добу бібліотеку відвідувало 80-100 читачів. Там працювало вже 5 фахівців, які мали спеціальну освіту. У ті часи завідуючими бібліотеки були Коваленко Ганна Олександрівна (1956-1960 рр.), Федоренко Любов Михайлівна (1960-1971 рр.), Грибонос А.Г. (1971-1975 рр.)

Пройшли роки. Зросли вимоги до змісту та якості обслуговування читачів. З метою надання допомоги фахівцям, студентам, учням у Березівському районі було створено централізовану бібліотечну систему на базі районної бібліотеки, яку очолювала з 1976 по 1980 рік Шуляньська Ольга Андріївна. У 1980 році Ольга Андріївна пішла на заслужений відпочинок.

З 1980 по 2009 рік Березівську ЦБС очолювала Кулініч Лілія Василівна, яка до цього працювала заступником директора по роботі з дітьми і була однією з послідовників Шуляньської Ольги Андріївни.

З 2009 очолює Березівську ЦБС Віншель Тетяна Миколаївна, яка теж обіймала посаду заступника директора по роботі з дітьми, працювала в дитячій районній бібліотеці майже 15 років.

Медичні заклади

Медичним обслуговуванням району займалися районна лікарня, Маринівська, Виноградівська, Ряснопільська і Розквітівська дільничі лікарні, Демидівська, Гуляївська і Заводівська амбулаторії і 46 фельдшерсько–акушерських пунктів. Цього було цілком достатньо протягом 90 років для надання населенню медичних послуг. До лікарів і фельдшерів, яких в селах також називають лікарями, особливе ставлення. До них у всі часи ставляться з повагою. Від медичного обслуговування завжди залежить настрої населення і в цьому питанні не може бути прорахунків. Наша команда керівників району теж шанобливо ставилася до медичних працівників, але ми постійно знали про будь – які недоліки в обслуговуванні населення та вживали термінових заходів для їх виправлення. Протягом багатьох років цим питанням в районі займалися мої заступники Хоренко О.І., Проценко М.Ф., Коломиєць О.М., Сергієнко Г.П. Зараз може це дивно, але не в кожному ФАПі тоді був холодильник і телефонний зв'язок, а тому нам було над чим працювати. Враховуючи бюджет сільських рад, ми займалися ще і завезенням дров та вугілля для опалення сільських лікувальних закладів. На щастя, медичними працівниками середньої ланки район був забезпечений задовільно, а головні лікарі Павлов С.Я. і Паданевич В.Г. слідкували за процесом підготовки кадрів, особливо в медичних училищах. Протягом всіх років моєї роботи кадрову службу районної лікарні очолювала Соловйова Т.В. — досвідчений медичний управлінець, яку знали в навчальних закладах і в обласному управлінні охорони здоров'я, а тому при необхідності вона завжди знаходила спеціаліста. А ми, в свою чергу, завжди забезпечували цих людей житлом і всіма передбаченими пільгами. В училищах і медінституті знали, що в Березівці на молодого фахівця звернуть увагу і рекомендували до нас кращих своїх випускників. Про це свідчить високий клас медичних працівників протягом багатьох років, особливо хірургів. Оперуватися до нас їздили навіть з сусідніх Іванівського, Миколаївського і Веселинівського районів.

До певного часу такий стан справ задовольняв потреби населення, але вже починаючи з 1990 року стало зрозуміло, що районну лікарню потрібно розширювати, про що написано раніше, а також капітально ремонтувати дільничні. Ми відремонтували Виноградненську лікарню (головний лікар Ніколаєв А.О.), Ряснопільську (головний лікар Біднюк В.М.). Також було відремонтовано Розквітівську лікарню (головний лікар Фаюк В.В.) за допомогою голови колгоспу Тітенко В.Г. Майже у кожному фельдшерсько – акушерському пункті або поміняли, або капітально відремонтували пічки для опалення приміщення. В принципі, наш район краще справлявся з цими питаннями, ніж сусідні, особливо активізувалася робота з 1987 по 1995 роки.

Підвищеної уваги потребувала Маринівська дільнична лікарня, яка обслуговувала 12 населених пунктів фактично у пристосованих приміщеннях. Ми прийняли рішення щодо будівництва нового корпусу цієї лікарні, але в бюджеті кошти були відсутні. Як депутат обласної ради, на сесії в 1987 році я одержав запевнення голови обласної ради Печерова А.В., що в 1989 році кошти на будівництво лікарні виділять з бюджету. Приїхавши в район наступного дня, запросив до себе головного лікаря Маринівської дільничної лікарні Кучерявого М.П. і керівників господарств, які входили в зону обслуговування лікарні: Васильчука О.Ф. – голову колгоспу ім. Димитрова (с.Маринове), Мишкіну В.С. – голову колгоспу ім. Щорса (с.Чорногірка), Бондаренка М.О. – голову колгоспу «Победа» (с.Балайчук), Литвиненко О.О. – голову колгоспу ім. Котовського (с.Степанівка), Закливленця Г.Г. – голову колгоспу ім. Шевченка (с.Новоселівка). Поставив перед ними питання щодо дольового будівництва лікарні, пообіцявши повернути кошти після завершення будівництва.

Контролював будівництво цього об'єкту особисто, кожної середі проводили планерку. Дотримувалися чіткого графіку виконання робіт і поставки того чи іншого обладнання та будівельних матеріалів.

Лікарню здали у 1989 році і в грудні цього ж року розра-

хувалися з кожним господарством за пред'явленням ними документів на ту чи іншу суму.

Аптечне обслуговування входило до державної системи забезпечення медикаментами як лікарень, так і населення. Центральна аптека знаходилася в м.Березівка по вул. Енгельса, 43. Беззмінним її завідувачем був Поліщук П.М. — його в місті між собою називали «аптекарем». Цей заклад користувався особливим попитом, тому що іншого не було, а якщо дехто і привозив ліки з-за кордону (через знайомих моряків), то цим громадянином займалися органи (якщо їм ставало відомо). З центральної аптеки Павло Максимович розподіляв медикаменти і на дільничні лікарні. Це, в основному, були знеболювальні ліки, зеленка, йод, бинт. Більш складні препарати надавалися лише лікарням і за рецептом лікаря.

Ситуація змінилася після 1991 року, коли почали з'являтися перші приватні аптеки, які дозволили відкривати на законній основі. З'явилася здорова конкуренція між державними аптеками і приватними, але в приватних почали з'являтися препарати сумнівної якості, а деякі навіть шкодили здоров'ю. Так було на території всієї держави. Першим у нашому районі тривогу з цього приводу висловив, звичайно, Поліщук П.М., так як різко впав продаж медикаментів, а значить і виторг. Виживання в ринкових умовах було його проблемою. До мене звернувся головний лікар Паданевич В.Г. з пропозицією-вимогою здійснювати хоч якийсь контроль за рухом медикаментів. Тому було дозволено відкривати аптечні кіоски спочатку тільки в лікарнях, де відповідні приміщення здавали в оренду. Справа покращилася, так як лікарі отримали можливість неофіційно контролювати цей процес. Згодом давали дозволи відкривати такі кіоски і в інших місцях.

Найкраще працювала приватна аптека Задорожняка В.М. в Розквітівській дільничній лікарні. Там завжди були необхідні препарати, до нього їздили навіть з Березівки за дефіцитними ліками. Задорожняк, крім того, що був хорошим аптекарем, ще і виявився непоганим економістом. Він

розвернув сітку торгівлі медикаментами по району, в т.ч. і у районній лікарні, а згодом збудував прекрасну аптеку «Заваір» на розі вулиць Пушкінської і К.Маркса.

Райспоживспілка

В місті і районі не було іншої торгівлі, окрім кооперативної, а якщо дехто і торгував з-під поли, то правоохоронні органи карали таку особу, як спекулянта. Призначалися довгі терміни ув'язнення, якщо товару виявляли більше, як на тисячу карбованців. Всі, кого ми зараз називаємо бізнесменами, в ті часи називалися б спекулянтами.

Під час роботи нашої команди райспоживспілку очолював Бімбас С.М., а заготівельну контору Непомнящий Аркадій Сергійович. Процес торгівлі від райвиконкому курирували в різні періоди мої заступники Хоренко О.І., Сергієнко Г.П., Коломиєць О.М. Це була важлива ділянка роботи, не через її велику кількість роботи, а тому що не вистачало товару. А коли його мало — як не розподіляй, все одно не вистачає. Райвиконком розподіляв тільки товари широкого вжитку (таке було тлумачення в наш час), а всі дефіцитні: шкіряні куртки, хутрові шапки, дубльонки, шуби, кришталеві виробы розподіляв райком партії. Виявити працівника партійних чи правоохоронних органів можна було за його одягом: якщо йде в шкіряній куртці, хутровій шапці — значить райкомівець, а якщо жінка йде в шубі та італійських чобітках — дружина райкомівського чиновника.

Голова райспоживспілки забезпечував товарами район (тими, що виділили в області), а також займався розширенням торгової мережі — будівництвом нових магазинів, бо в наші часи не було де придбати потрібні речі. А якщо і купиш, то тільки те, що лежить на полицях магазинів. Був цілковитий дефіцит всього, навіть якщо промисловість і випускала необхідне, то в одному місці воно гнило, а в іншому вважалось дефіцитом. Лише з 1991 року, коли дозволили приватну торгівлю і побутові послуги, — дефіцит зник, ринок все відрегулював. Але і в наш час той, хто чесно працював, уникав великого дефіциту і нормально обслугову-

вав населення в сфері торгівлі. Ми в ті роки побудували в с.Червоноармійське, де директором радгоспу був Федюкін В.М., два магазини. Він же і займався будівництвом. Також будували магазини в селах Черногірка, Златоустове, Гуляївка, Маринове, Зеленопільське, Шевченкове, Заводівка. Всього було побудовано 20 магазинів, в т.ч. 4 у м.Березівка.

Вже у 1987-1995 роках почала надходити з-за кордону дуже дефіцитна на той час радіовідеоапаратура, взуття, одяг, як ми говорили — «шмотки». Надходили вони дуже малими партіями і, звичайно, майже все залишалося в області, а в Березівці лише підписували папери. Ці товари отримували з-за кордону в обмін на мед, соняхову олію і гарбузове насіння. З'ясувалося, що найбільше цікавляться гарбузовим насінням. Порадившись, ми вирішили використати цей шлях надходження товарів з-за кордону. Працюючи в Єланці Миколаївської області, я бачив лінію, яка переробляла гарбузи і відокремлювала зернятка для посівного матеріалу. Ми направили туди інженерів оглянути лінію, з'ясувалося, що зробити це не складно. Посіяли гарбузи в радгоспі ім. 17 Партійної конференції, врожай привозили на територію заготівельної контори, де встановили цю лінію, відбирали насіння, а сам гарбуз згодовували тваринам — двобічна вигода. Шановний читачу, я не міг повірити у ту кількість товару, який ми отримували з-за кордону за це насіння! Більше, ніж вся Одеська область! Це відеомагнітофони, кольорові японські телевізори з дистанційним управлінням, шкіряні пальто, а жіночі сукні і взуття не перерахувати. Імпортований товар майже весь йшов для заготівлі сільськогосподарської продукції. Це зараз тобі, читачу, не зрозуміло, як це, але коли я, як голова райвиконкому, в умовах дефіциту розподіляв 5 автомашин «Жигулі», 10 газових плит, 40 мотоциклів, навіть туалетний папір по дитячим садкам, то те, що надходило до магазинів з-за кордону, здавалося фантастикою. Наші вчителі, лікарі, державні службовці і просто жінки ходили краще одягнені, ніж на Дерibasівській в ті часи.

Лазня

Лазня в Березівці знаходилася по вул.Матросова, працювала два дні на тиждень — в п'ятницю і суботу. В 1986 році лазня не працювала через вихід обладнання з ладу. Через це обурювався колишній начальник Березівської міліції Якунін Володимир Миколайович, фронтовик, якого в місті поважали за його справедливу вимогливість до всього і всіх. Одного вечора до мене зайшли Якунін В.М. і Скоропуд М.І., який був дільничним інспектором під час моєї роботи головою сільської ради. Зайшли в доброму гуморі і почали переконувати мене, що лазня потрібна місту, що люди чекають від райвиконкому рішучих дій, бо місто невзможі вирішити цю проблему і т.д. Я дуже був зайнятий якоюсь іншою справою і хотів передати веселих міліціонерів-ветеранів своєму заступнику Хоренку О.І. Але вони образилися та сказали, що і в райкомі і в райвиконкомі всі хочуть скинути з себе вирішення цієї проблеми. Я дійсно був зайнятий більш важливою справою, а тому попросив їх зайти завтра.

Наступного дня ми проводили планерку на цьому важливому об'єкті. Справу доручили місцевій РВД, де начальником був Соловійов Ю.М. В лазні було замінено котел, зроблено внутрішній ремонт. Лазня довго користувалася попитом, поки березівчани не встановили ванни і котли для підігріву води в своїх квартирах.

У 1992 році почалася мода на сауни. Міський голова не порахувався з проханнями ветеранів — любителів пару, і віддав лазню місцевим підприємцям під сауну. За цю справу взявся офіцер-відставник Раухівського гарнізону. Після нього ні сауни, ні лазні більше не було.

Ветеринарна служба

Ще з періоду громадянської війни, коли бригада Г.І.Котовського стояла в Березівці, ветеринарні лікарі користувалися шанною серед місцевих жителів. З розповідей мешканців відомо, що ветеринари Котовського лікували не тільки худобу, але і надавали медичну допомогу місцевим

жителям. Райвиконком, а згодом і райдержадміністрація приділяли багато уваги цій службі, бо знали — якщо вони не спрацюють професійно, то під час епідемії дуже важко доведеться селянам, а головне — будуть великі матеріальні збитки. Я почав працювати, коли головним ветеринарним лікарем був Артьоменко М.В., а згодом Федорук В.В.

Наша районна ветеринарна лікарня користувалася заслуженим авторитетом поміж аналогічних установ сусідніх районів. Ветеринарні спеціалісти часто їздили до інших районів Одеської і Миколаївської області надавати невідкладну ветеринарну допомогу. А з 1992 року, коли головним ветеринарним лікарем району став Кіров Федір Володимирович, навіть робили і хірургічні операції тваринам, не кажучи про інші послуги. До приходу Кірова Ф.В. справи у ветеринарній службі дещо занепали. Ми з начальником управління сільського господарства Дерев'янком Петром Івановичем недовго думали, ким замінити попередника Кірова Ф.В. До цього він працював головним ветеринарним лікарем на Вікторівській птахофабриці, яка виробляла більше 1000 тон м'яса індички, а ці птахи дуже вимогливі до умов утримання і санітарних умов. Таких фабрик було лише шість на всю Україну, а наша з точки зору ветеринарії вважалася найкращою. Коли ми запропонували Федору Володимировичу очолити ветеринарну службу району, він не одразу погодився, тому що у своєму господарстві користувався великою повагою. Нам пощастило, що Кіров Ф.В. очолив ветеринарію району, так як лише з його приходом наші господарства повністю позбавилися таких страшних хвороб, як туберкульоз, лейкоз і бруцельоз. Половина господарств району страждала цими хворобами, довелося 30% худоби вивезти до м'ясокомбінату, в тому числі і приватного сектору. На нас скаржилися передовики району і високі чиновники з області. Заступник голови облдержадміністрації Сичук Й.Я. навіть написав мені листа-вимогу про звільнення Кірова Ф.В. Про це я, звичайно, не говорив Федору Володимировичу, щоб не зник той запал, з яким він взявся до роботи. Я написав зустрічного листа з проханням надати гарантії від

обласної ветеринарної медицини, що вони візьмуть наш район під «особистий контроль» і виведуть хвороби іншим шляхом, ніж запропонував Кіров Ф.В.

До нас приїхала комісія з області на чолі з Гуркалом О.М. — головним ветеринарним лікарем області. До її складу входили вчені — ветеринари Одеського сільськогосподарського інституту, члени обласної ветеринарної міліції. Коли ознайомилися зі справами на місці, однозначно погодилися, що ми діємо професійно і вимогливо — іншого шляху не було. Через п'ять років ми оздоровили район, за винятком одного господарства. Федір Володимирович організував роботу районної ветеринарної лабораторії, де директорами були А.Г.Яриш, згодом Т.П.Осипенко.

Дякуючи наполегливості і організаторським здібностям Кірова Ф.В. ми привели саме приміщення і територію ветеринарної лікарні, що розташована по вул. Орджонікідзе, 29, в такий стан, що це місце стало окрасою нашого міста.

Ветеринарна лікарня мала добрі показники роботи, завдяки лікарям, які працювали на той час, тому в 1999 р. на базі нашої районної лікарні було проведено республіканську нараду — семінар головних ветеринарних лікарів України. Вони побачили прекрасну сучасну споруду самої лікарні, житло для головного ветеринарного лікаря, лабораторію, операційну для тварин. На той час було великим досягненням, що лікарня газифікована і мала цілодобове надходження води. Ми пишалися цією установою та її керівником — і було чим.

Друкарня

У свій час наша друкарня відігравала важливу роль в житті районної інтелігенції. На її території була розташована редакція газети «Степовий маяк» і районне радіомовлення. Я пам'ятаю директора друкарні Погребняка М.Г., якого згодом змінив Гординський Юрій Васильович, а того в свою чергу його син Юрій Юрійович. Цей заклад був центром, де могла збиратися «пишуча і говоряча братія». Пам'ятаю, з якою повагою ставилися до редакторів газети Ніжинського С.М., Кметя М.А., а згодом Сича А.В. та Вірича М.І. Я при

цих редакторах інколи писав невеличкі оповідання і статті, а тому був бажаним гостем, а особливо, коли заходив з «мерзавчиком» (це маленька пляшечка горілки) і шматочком сала. Мене вражало розуміння редактора Ніжинського С.М., який ловив на льоту те, що я хотів висловити, а тому щиро допомагав мені. Я був молодим секретарем парткому, головою колгоспу, а його цікавило життя цих організацій з середини. Писав я під різними видуманими прізвищами, щоб колеги не висміювали мене. До речі, ніхто з редакторів не видав наш «секрет». Мені багато допомагала у формулюваннях основних думок Кульчик Людмила Іванівна — тепер заслужений журналістів України.

Кметь Михайло Андрійович був безкомпромісним партійним функціонером, а тому писав і підписував матеріали до друку в основному тільки ті, які надавали інформацію про життя і діяльність трудового колективу і рядового березівчанина. Як на мою думку, того березівчанина, який цілком підтримує лінію партії. Михайло Андрійович був дуже порядною людиною і своїх «не здавав». Був випадок, коли вони з начальником юридичного відділу Гакманом Миколою Степановичем поїхали до Червоно-Володимирівської школи з якоюсь перевіркою, а там їх пригостили. Як часто бувало, тут же «свідомі» товариші зателефонували в район. Зібрали парткомісію, а після того і бюро райкому партії, на яке запросили і директора школи Біферта О.Я. Він підтвердив, що «посидів» разом з Гакманом і Кметем. Пропозиції були звільнити від займаної посади Гокмана М.С., але Михайло Андрійович став на захист: «Якщо його, то і мене». В партійні часи так сказати на бюро райкому партії — це хрест на кар'єрі. Ми, молоді члени бюро, виступили на захист цих «козаків». Їм лише оголосили догани.

Після Кметя М.А. редактором направили до нас Максим'юка Д.М. із Овідіопольського району, де працював до цього Могилюк С.М. — наш перший секретар райкому. В 1987 році був бум вседозволеності. Тоді набирали обертів демократичні процеси і новий редактор зловживав цим на сторінках нашої районки. Мені довелося на вимогу Руху —

провідної політичної сили того часу, до якої себе причислив Максим'юк Д.М., дати згоду прийняти його на посаду мого заступника замість глибокошановного мною і апаратом райвиконкому Хоренка О.І.

Максим'юка змінив Сич А.В. здібний журналіст, який писав сам і давав писати іншим. Під час його роботи наша газета була по-справжньому демократичною, але через деяке особисте ставлення до свого здоров'я довелося йому піти з роботи. Очолив газету Вірич Микола Іванович, який прийшов у редакцію з викладацької ниви. Микола Іванович підібрав гарний колектив журналістів, який почав випускати цікаву газету. «Степовий маяк» і її редактор Вірич Микола Іванович неодноразово нагороджувалися урядовими відзнаками, також районного і обласного гатунку. Відомими журналістами нашої газети в різні роки були члени спілки журналістів України Кульчик Л.І., Бурчо Л.Г., Небогатов О.М., журналісти Дорогань С.М., Плосконос Н.М. та ін. У 1989 році редакція газети перейшла з приміщення друкарні у реконструйоване приміщення ощадбанку, розташоване на вул. Енгельса, 14, туди ж перейшло і радіомовлення.

Місцеве радіомовлення

До 1986 року радіомовлення нашого району було чи не основним носієм інформації. Тираж газети «Степовий маяк» — 5 тисяч екземплярів, але читали газету, в основному, інтелігенція і люди з середньою освітою, інші, як правило, використовували її лише як носія телепрограми. А радіо слухали майже всі, тим більше, що ранковий випуск виходив тоді, коли селяни доїли корів і виганяли до череди, а гучномовці висіли майже в кожному дворі.

Багато років редактором і ведучим був Данильчук М.С., який сухим нудним голосом доносив інформацію до березівчан. Виїзд на міська давався йому з великими потугами. Мені вдалося умовити Карпенко Людмилу Ігорівну очолити Березівське радіомовлення. Це стало знаковою подією в інформаційному просторі району. Новий редактор уміло відшукувала цікаві інформаційні повідомлення. Скупі зведен-

ня про надої молока і кількість оранки за добу вона в одне ціле поєднувала своїми особистими віршами, а також виконанням пісень нашими березівчанами, Людмила Ігорівна і сама чудово співала.

Телебачення

У районі з 1995 року працювало місцеве телебачення. Голова колгоспу ім. Калініна Анатолій Іванович Бурдейний на одній з нарад голів колгоспу і голів сільських рад вніс пропозицію організувати місцеву студію телебачення. В той час почали надходити у продаж відеокамери, відеомагнітофони і інша складна радіовідеоапаратура. Місцеві режисери-аматори на відеокамери знімали різні урочистості: весілля, проводи до армії, хрестини і просто веселі компанії. Найкращим таким аматором був Сорочан Віктор Миколайович. Коли ми йому запропонували очолити місцеве телебачення, він погодився, бо любив і знав цю роботу — за характером він людина творча та ініціативна.

Для початку будь-якої справи потрібні були кошти, стартовий капітал. А їх, як завжди, не вистачало. Як ініціатор, А.І.Бурдейний надав допомогу Віктору Миколайовичу у придбанні відеокамери. Після цього почало потихеньку розвиватися місцеве телебачення, і то, завдячуючи лише Сорочану В.М. та його напористості. Ми намагалися надавати допомогу лише організаційного характеру. Так, попросили нашого майстра цієї справи Аркушенка Миколу встановити на телевежі передатчик Сорочана В.М., який він придбав у військових. Виходили в ефір спочатку поздоровлення з днем народження, зі шлюбом. Потім з'явилися передачі до певних дат, які робив Сорочан Віктор Миколайович. Його телестудія розвивалася дуже швидкими темпами і заслужила на увагу не тільки нашого, але і сусідніх Веселинівського, Миколаївського і Комінтернівського районів. Згодом посилювалася конкуренція через відкриття телестудій в сусідніх районах. Так сталося, що почало менше надходити заяв на поздоровлення і рекламних оголошень. Останні роки студія виживала лише за рахунок, в основному, передвиборчих ре-

клям, а населення втратило цікавість до поздоровлень. На жаль, Віктор Миколайович Сорочан вимушений був призупинити свою діяльність.

Кіномережа

Коли я прийшов працювати в район, Березівською кіномережею керував Стенгецький Олександр Олександрович, який прийшов до нас разом з моїм попередником В.М.Тітенком. Це зараз на думку декого спадає, що там важкої роботи не було. Але проблем вистачало. У сільських клубах, де «крутили» кіно, стояла стара кіноапаратура, кіномеханіків не вистачало, транспорту для підвезення кіноплівок не видавали, возили попутними автомашинами. З області, як правило, село видавали кіноплівки третьої категорії, які часто під час демонстрації кінофільму рвалися. Ось над вирішенням цих і ще багатьох інших проблем ми і працювали. Відверто кажучи, Олександр Олександровичу і не потрібна була повсякденна опіка, він сам справлявся, його в області поважали. Кіномеханіки завжди знаходили з ним спільну мову.

У нашому кінотеатрі «Перемога» ми часто організовували виступи і зустрічі різних знаменитостей: двічі (у 1987 і 1988 роках) зустрічалися з основним складом футбольного клубу «Чорноморець», в 1999 році зі збірною командою футболістів – ветеранів СРСР на чолі з Ігорем Нетто, народним артистом СРСР Дмитром Гнатюком (1998 рік), володарем золотого м'яча Ігорем Белановим і багатьма іншими. В фойє театру часто проводили виставки місцевих умільців народної творчості, а також виставки картин наших місцевих братів – художників Криуленків. На День Перемоги в кінотеатрі завжди безкоштовно демонструвалися патріотичні кінофільми. Вже у 1998 році відеофільми почали витісняти традиційне кіно і установа перепрофілювалася на кіно-відео-мережу, яку продовжив очолювати Стенгецький О.О. Завдячуючи йому кіноапаратура залишилася у багатьох селах нашого району. На жаль, працювала вона лише на ентузіазмі місцевих патріотів плівкового кіно.

Березівський елеватор

Не кожен голова колгоспу в 1977 році у моєму віці міг сказати, що з самим Шабаліним Дмитром Юхимовичем сидів за одним столом. Він давав мені слухні поради не тільки як директор Березівського елеватору, а і як кавалер ордена Леніна, ветеран Великої Вітчизняної війни, льотчик. Це дуже порядна людина і керівник, у якого я особисто багато взяв корисного для управління колективом, а найголовніше – навчився формуванню взаємовідносин між особистостями, бо кожен фронтвик – голова колгоспу був особистістю. Дмитро Юхимович і Павло Пилипович Ведута, двічі Герої Соціалістичної праці, часто проводили зустрічі на Раухівському зерноприймальному пункті, куди моє господарство здавало зерно. Вони сиділи на лавці під деревом за столом і вели свої мудрі розмови про життя – буття. На моє щастя (я так вважаю) і здивування, вони ніколи не залишали мене поза увагою, коли бачили на елеваторі, завжди запрошували присісти. Розпитували про все, що вважали необхідним, а я з великим запалом і молодечкою зацікавленістю то розповідав, то слухав їх розумні поради.

Наш елеватор був найбільшим підприємством міста, там працювало 170-200 працівників в залежності від сезону робіт. Дмитро Юхимович окрім традиційного зберігання хліба побудував на заводі кукурудзокомбікормовий цех, поточну лінію з молотильно-очисною баштою, з механізованим відвантаженням зерна, зерносушилку з автоматизованими лініями. Зводилося зерносховище з підйомниками та сепараторами для очищення зерна. У 1973 році ввели додатковий елеватор на 33 тисячі тон зерна з приймально-очисною баштою. Якщо говорити про наш елеватор – це візитна картка промисловості міста. Наші дружні стосунки між молодим головою колгоспу і директором елеватора багато років підтримувалися. Як старший товариш Дмитро Юхимович часто виручав наше господарство, особливо у засушливі роки, коли не вистачало зернофуражу. Бувало, подзвонить: «Приїдь, випишу відходів», а це 10-15 тон зерна, побитого на половин-

ки і де-не-де трохи зволожнілого. Моїй радості у таких випадках не було меж.

Коли мене обрали головою райвиконкому, Дмитро Юхимович вже не працював директором елеватора, але одним з перших привітав з цією високою посадою. Пам'ятаю слова, які він сказав тоді: «Ти цю посаду заслужив, дивись, не зазнавайся».

Наступницею директора елеватора стала молода енергійна жінка — головний інженер Васильєва Віра Микитівна. Як директор елеватора, вона зробила багато корисного для підприємства.

Коли почалася повальна приватизація хлібоприймальних підприємств, на прохання директора «Облзерна» Шувалова Євгенія Сергійовича, я дав згоду Васильєвій Вірі Микитівні на продаж акцій підприємству, яке очолювала Друтіс Олена Григорівна і її чоловік Олег Вітасович. До речі, ні я, ні Віра Микитівна по помилилися в цих людях.

Нові часи

Починаючи з 1992 року і майже до 2000 в державі відбувалися страшні речі: підняли голову кримінальні злочинці, почався перерозподіл майна, зросталися в бізнесових інтересах правоохоронці і зlodії, деякі державні службовці. Ми дізналися, що таке рекет і шантаж. На щастя, у нас були чудові керівники правоохоронних органів: прокурор району Костев Опанас Андрійович, начальник районного відділу міліції Деде Іван Степанович (до 1998 року, а потім Іщенко Сергій Григорович), голова районного суду Зеленев В.І., після його трагічної загибелі суд очолила Кононенко Наталія Аркадіївна. Всі вони висококваліфіковані, чесні і порядні служителі закону.

У ті страшні роки проти господарських керівників, особливо керівників колгоспів і підприємців, дуже легко було сфабрикувати карну справу і посадити людину до в'язниці. Я особисто переконав своїх заступників Богоміла О.А., Григораша В.В., а також голову районної ради Коломийця О.М.

в тому, що нам потрібно так побудувати роботу, щоб у наших керівників не було цих проблем.

Опишу лише одну історію.

У 1995 році колгосп ім.Кірова очолював Зв'ягельський Леонід Олександрович — чесна і порядна людина, якого якщо б навіть і хотіли заставити чинити протизаконні дії, він не міг би просто цього зробити. У ті часи господарства всієї України мали заборгованість по заробітній платні і жодне з них не могло похвалитися тим, що не має боргів перед будь-ким, навіть передові господарства. Коли почали відшукувати можливість розрахунків для боржників, то на Заводівський колгосп подали до одного з судів м.Одеси, який прийняв рішення забрати корів і розрахуватися з боргами перед комерційною структурою. Весь колектив цієї структури складала особи «кавказької» національності. Вони декілька разів приїжджали за худобою, але колгоспники давали відпір бандитському формуванню.

Одного вечора 1998 року мені повідомив оперативний черговий відділення міліції, що начальник міліції Деде І.С. просить мене терміново прийти в райдержадміністрацію, не пояснюючи причину. Я зрозумів, що справа серйозна і через 10 хвилин ми з начальником міліції сиділи в моєму кабінеті. Пояснив мені Іван Степанович, що на Заводівську ферму приїхали п'ять «скотовозів» і судовий виконавець з охороною, що мала автомати «Калашникова». Місцеві зайняли оборону, хто з чим: вилами, лопатами і не віддають худобу. Що робити? З одного боку — є рішення суду, яке потрібно виконати, з іншого боку — це чистої форми бандитизм. Мені спало на думку запросити всіх посадових осіб району, які знають законодавство, а головне, як застосувати закони в такій критичній ситуації. Особисто подзвонив голові районного суду Кононенко Наталі Аркадіївні, прокурору району Костеву Опанасу Петровичу, начальнику відділу Служби безпеки України Березівського району Бондарю Віктору Васильовичу.

Всі запрошені мною чекали в приймальні, поки мені телефоном розповідали про ситуацію. У мене було єдине про-

ханья до присутніх: висловити свою думку щодо вирішення проблеми. Описувати не буду, хто що пропонував, бо ми для того і зібралися, аби кожен надав свої пропозиції, я і зараз ціную їх, але рішення треба було приймати мені особисто. Я звернувся до Кононенко Наталі Аркадіївни персонально, з проханням пояснити, чи мають право судові виконавці о 22.00 виконувати рішення суду і яка процедура цієї події. Наталя Аркадіївна не побоялася відповідальності і сказала: «Окрім закону, є ще порядність, нехай приїжджають удень, постарайтеся їм це пояснити».

Я дав завдання начальнику міліції доповісти оперативному черговому області про ситуацію, а СБУ знало свою роботу чітко, прокурор благословив на непорушення закону і підтримав нашу спільну позицію. Вчинили так: начальник міліції направив озброєну групу міліціонерів до Заводівки, але щоб вони чекали біля в'їзду до села, а ми виїхали для роз'яснень, до чого можуть призвести такі події. Поїхали моєю службовою автомашиною і по дорозі обговорили всі деталі подальших дій.

Не доїжджаючи до ферми, нас чекала іномарка, а біля неї стояли дві особи. Вони зупинили мою машину, ми з Іваном Степановичем вийшли. Один з них підійшов до Деде І.С., привітався, вони обнялися. Потім він і особа явно кримінальної зовнішності привіталися зі мною за руку і почали «тиснути» на мене, щоб я дав можливість виконати судові рішення. Але мені вже не було чого переживати, бо я бачив, що розігрують виставу як по відношенню до начальника міліції, так і до мене. Я вже «твердим» голосом першого керівника роз'яснив ситуацію. Мені було запропоновано разом з начальником міліції підійти до людей і поговорити, щоб ті все ж таки дали можливість виконати рішення суду. Я вже обурився і послав їх дуже далеко...

Ми відчували себе переможцями, особливо в наступні дні, коли колгоспники з вдячністю дивилися на нас. А вже через два тижні було знайдено спосіб розрахунку господарства з боргами.

Прокурори

Під час роботи в районі мені пощастило працювати з прокурорами Соловеем Анатолієм Романовичем, Щербиною Сергієм Івановичем, Костевим Опанасом Андрійовичем. Працював також з Івановим Юрієм Володимировичем.

Перші троє, вважаю, робили все від них залежно, аби закони дотримувалися. Часто допомагали керівникам району вийти зі скрутних ситуацій.

Особливо часто виникали проблеми у банківській сфері. Люди брали кредити, а своєчасно повертати їх не завжди вдавалося. Для одних це було трагедією, для інших — можливістю збагатитися, тому що боржники розраховувалися майном за безцінь, покриваючи борги банку. Так не тільки у нашому районі за безцінь забирали автотранспорт, трактори, комбайни, фермерські приміщення. Нерідко вилучене майно оцінювали як металобрухт, а приміщення розбирали на будівельні матеріали. У важкому фінансовому стані залишалася більшість господарств району, а господарства «Рассвет» (с.Червоно-Володимирівка, голова Вітюк Анатолій Юрійович), радгосп ім. 17 Партійної конференції (с.Червоно-Армійське, директор Федюкін Віктор Миколайович), колгосп «Победа» (с.Балайчук, голова Михайлов Михайло Михайлович), колгосп ім. Чапаєва (с.Петрівка, голова Пігнастий Володимир Іванович), колгосп ім. Шевченка (с.Новоселівка, голова Закливленець Григорій Григорович), колгосп «Росія» (голова Буглак Іван Іванович) завжди мали проблеми через несвоєчасне повернення кредитів. Дякуючи прокурорам Щербині С.І. і Костеву О.А., цим керівникам завжди надавалася юридична допомога і вживалися заходи зі збереження майна господарств.

Інша ситуація була з Івановим Ю.В.

Коли Юрій Володимирович прийшов працювати в район, за законом райдержадміністрація зобов'язана була забезпечити його житлом, що я, як голова райдержадміністрації, намагався вирішити. Були виділені кошти на придбання житла для прокурора району та Юрій Володимирович і не

думав жити в нашому місті. Він їздив на крутому джипі в с.Фонтанку під Одесою, де у нього був добротний особистий будинок.

У колгоспі «Росія» працювала Чернова О.В., яка змінила Буглака І.І. і в той час півроку користувалася великим авторитетом. За доносом нею зайнялася прокуратура й Іванов Ю.В. підписав постанову про взяття її під варту у КПЗ Березівського РВВС.

О 18.00 я приїхав з господарств району, коли мені зателефонував Коломієць О.М., який на той час працював начальником податкової інспекції району, та повідомив, що за приписом прокурора він вилучив документи з бухгалтерії Чернової О.В., а її заарештували. Я обурився: чому арештували, хіба молода жінка втече, у неї малі діти. Якщо винна, нехай візьмуть підписку про невиїзд.

Зателефонував прокурору, а він грубо запитав: «Ви що, теж хочете відповідати?».

Я пішов сам до прокуратури. Приходжу до приймальні, а Юрій Володимирович робить вигляд, що дуже зайнятий. Нарешті прокурор вийшов і кинув: «Заходьте». Я йому намагався пояснити вже з точки зору батька, що там діти плачуть, село гуде. Але прокурор навіть слухати не захотів.

Як завжди, до початку інформаційної програми прийшов додому. Через деякий час пролунав стук у хвіртку. Увійшла дружина і сказала, що на мене чекають якісь люди. Я попросив її запропонувати відвідувачам почекати, поки вдягнуся. Тільки-но вона вийшла, як загрюкали у хвіртку, вікна і металеві ворота. Я подумав, що сталося щось погане і не можна гаяти часу, тому вискочив, як був. Біля хвіртки мене схопили під руки два молодики і почали несамовито кричати щось незрозуміле. Людей було більше сотні, всі кричали, горіли факели з газет — просто жах. Оглянувшись, я побачив, що дружина притиснулася до стіни, побіліла. Я з усієї сили почав вириватися. Один, що був на підпитку, впав, іншого я штовхнув. Дружину відправив до хати, сказав, щоб нічим не переймалась, це якесь непорозуміння. Я попросив одного зі всієї ватаги пояснити, що вони хочуть від мене.

Тоді організатор демидівських активістів Васильєв Сергій Іванович – лідер соціалістичної партії, якого я на зборах в його селі обізвав Іваном Сусаніним, висунув мені звинувачення, що я дав вказівку прокурору арештувати Чернову О.В., бо хочу повернути Буглака І.І. знову в колгосп. Натови підтримував його, лунали вигуки. Почалилися погрози: «Бий його, підпалимо хату, якщо не звільниш».

Мої пояснення ніхто і слухати не хотів.

Десь о 22.10 натовп повів мене під руки напівроздягненого до райвідділу міліції, що поряд з моїм будинком на вул. Мічуріна. Почали вимагати, щоб я дав розпорядження начальнику міліції Іщенку Сергію Григоровичу звільнити затриману. Сергій Григорович пояснив людям, що таке розпорядження лише прокурор Іванов Ю.В. може дати. Прокурор, як я вже казав, проживав в с.Фонтанка і на мої телефонні дзвінки не відповідав, лише один раз сказав: «Ця «сука» буде сидіти» — і вимкнув телефон.

Вирішили їхати до прокурора моєю службовою «Волгою». Через 45 хвилин ми були у Фонтанці. Нарешті знайшли його будинок, почали гукати, стукати у ворота. Хтось з домашніх підійшов до вікна, увімкнув і вимкнув світло, давши зрозуміти, що нам не відчинять.

Повернулися до Березівки. По середині дороги від нервового зриву у мене почало сильно боліти серце. Хоча видно було, що мені погано і я не можу стояти на ногах, ця «п'яна бригада» вивезла мене на Березівську залізничну станцію і зупинила поїзд Одеса – Москва. Повиходили пасажери з вагонів, почали просити, щоб відпустили хвору людину.

Так мене протримали на колії перед поїздом до четвертої ранку. Черговий по станції доповів своєму керівництву, а начальник міліції, який їздив з ними до Фонтанки, доповів начальнику облУВД. Справа дійшла до СБУ і прокуратури. Нарешті мене запросили до телефону. На другому кінці був заступник прокурора області Чорний Михайло Григорович. Я йому розповів ситуацію. Він наказав шукати Іванова Ю.В.

Десь о п'ятій годині ранку Чорний М.Г. був у Березівці. Вислухавши тих, що тримали мене в полоні, запитав: «А

при чому тут голова райдержадміністрації? Він не має права звільнити, лише той, хто розпорядився, може це зробити». Настала гробова тиша.

Ми з Михайлом Григоровичем приїхали до відділу міліції, він підписав відповідний документ, згідно якого випустили Чернову.

Коли приїхав Іванов Ю.В., він мені висловив обурення з приводу того, що його вночі тривожили. А ще пообіцяв все зробити, аби Чорного М.Г. звільнили з роботи.

Міліція

В Березівському районі під час моєї роботи міліцією в різні роки керували Якунін В.М., Борисов О.В., Деде І.С., Іщенко С.Г. Про кожного особисто можу багато розповідати, навести чисельні повчальні приклади, як ці талановиті офіцери служили березівчанам, захищаючи їх від різного роду злочинів.

У ті роки працівників міліції принижували, в першу чергу, керівники організацій і підприємств, бо багато з них самі ставали на злочинний шлях. Міліція змагалася з ними, як тільки могла, хоча рідко можна було довести справу до суду. На захист порушників ставали особи з великим капіталом, які в Одесі «вирішували» всі питання. Працівникам міліції затримували виплату заробітної платні, не давали кошти на утримання автотранспорту, а тому вони вимушені були просити того чи іншого керівника заправити свої авто. Навіть в таких умовах ми знаходили можливість не допускати приниження міліціонерів, особливо слідчих і працівників по боротьбі з економічними злочинами.

Правда, працівники ДАІ (державної автоінспекції) на дорогах в ті роки вчиняли терор водіям, вимагали гроші просто за те, «що зупинили», навіть якщо ти не був винуватий. Ці процеси міцно контролювали посадовці в обласному центрі і місцевий автоінспектор знав, що він повинен наприкінці дня передати певну суму «нагору», а ті, в свою чергу, вище. Цей процес був майже «узаконений», про це всі знали, але протидіяти такій схемі не могли. Вседозволеність на доро-

гах давала можливість водіям сідати за кермо в нетверезому стані, бо при зупинці працівником міліції сплачувалася встановлена «такса» за порушення і він їхав далі. На жаль, в ті роки на дорогах району загинуло багато людей, в тому числі і високопосадовців: два голови колгоспу, секретар партійної організації колгоспу, заступник начальника Березівської міліції, начальник районного дорожнього управління, директор школи, командир ескадрильї Раухівської вертолітної бригади. Всі вони або були в стані алкогольного сп'яніння, або загинули від того, що п'яний водій «врізався» в їх авто.

Я звертався до начальника Управління внутрішніх справ Одеської області, щоб припинити цей розгул, а отримав відповідь, що Березівська дорожня автоінспекція одна з кращих в області. Мені стало страшно, я зрозумів, що коїться за межами нашого району.

В райдержадміністрації ми підготували нараду з питань покращення роботи Березівської ДАІ, на яку запросили всіх керівників району і автопідприємств, працівників райвідділу внутрішніх справ, всіх відповідальних працівників райдержадміністрації і районної ради. Я виступив з доповіддю, де виклав своє бачення і запросив висловитися присутніх з цього питання. Я розумів, що існуюча система вигідна для «верхів», бо через працівників ДАІ крутилися такі гроші, що навіть зараз важко повірити, як сержант ДАІ за два роки служби міг купити трикімнатну квартиру і автомашину за 20-30 тис.доларів, коли на той час тільки 2-3 такі машини були у підприємців району. В таких умовах ми повинні були наводити порядок у своєму районі. Я не очікував на хороші результати розмови, а головне на відверту і щирю розмову. До наради наші керівники не звертали уваги на статистику: коли розбився голова, посівчували і кожен сподівався, що його це мине. Саме перед нарадою ДАІ затримали одного нашого «мастито-крутого» керівника на підпитку і цілком зрозуміло, зробили це свідомо, аби показати, як добре вони працюють. Сержант нахабно дивився мені в очі, з посмішкою кажучи: «Нехай не п'ють і аварій не буде». Я порадив забирати права, і тоді інші люди залишаться живими. Він нічого не

відповів, повернувся і пішов. Звичайно, на другий день він уже не працював в ДАІ.

На нараді виступили начальник міліції Деде І.С., голова районної ради Коломієць О.М., голови колгоспів Тетенко В.Г., Богомил А.І., Максименко П.С., Швець В.С., які підтримали мене. Ми склали звернення до начальника УВС в Одеській області про посилення контролю за працівниками ДАІ. Тоді ж я дав доручення працівникам ДАІ перевіряти кожного керівника господарства чи організації, які їздять за кермом, на вживання алкоголю, а також технічний стан їх автомашин. Це означало, що за кермом має бути водій цього керівника. А згодом видав відповідне розпорядження. Добре взявся за виконання нашого рішення начальник ДАІ Адзеленко Олександр Васильович. Також ми негласно домовились з працівниками міліції, якщо за кермом керівник напідпитку, працівник ДАІ мав сісти за кермо і завезти його додому.

До останнього дня роботи в районі я намагався тримати високу планку працівників міліції і педагогів, бо ці категорії найбільше були принижені державою, в першу чергу, дуже низькою заробітною платнею, яку ще й затримували по декілька місяців.

Кожного Нового року я завжди поздоровляв зі святом служби, які забезпечували життєдіяльність району – чергових швидкої допомоги, пожежної частини, диспетчера електричних мереж, а у чергову частину міліції пішки приходив з пляшкою шампанського і цукерками, аби віддати шану їх нелегкій службі.

Мені приємно, що зі стін нашого районного відділу міліції вийшло багато міліцейських чиновників, які очолили інші райвідділи міліції, а особливо пишаюся Токарем А., Борисовим В'ячеславом Олександровичем, Піженком Анатолієм Сергійовичем, Поперечним Миколою Вікторовичем, Іщенком Сергієм Григоровичем. У районі пам'ятають дільничних інспекторів, з якими я працював як голова сільської ради і голова колгоспу: Скоропуда Миколу Івановича, Горбука Федора, Попова Івана.

Перший раз у 1999 році, і вдруге у 2002 році на моє жит-

тя був замах через те (тепер достовірно це знаю), що не давав згоди на продаж за безцінь одного з привабливих підприємств району.

У 2002 році, в період передвиборчої кампанії, я, як завжди, о 6.15 вийшов з дому. На розі вулиць Ворошилова і Пушкінської на великій швидкості з боку «Фонтану» вилетів джип. Я ледве встиг стати за водозабірну колонку. З машини вистрибнули два молодики спортивної статури і швидко пішли до мене. На моє щастя, біля нас, неначе з неба, з'явилися чоловік і дружина, що йшли на електричку. Жінка закричала: «Бандити, бандити!» і побігла у бік редакції газети «Степовий маяк». Бандюки сіли в машину і поїхали.

Мені погрожували не один раз, я не надавав цьому значення. Але перед тим випадком декілька разів попереджували, щоб я не агітував проти одного з кандидатів в депутати Верховної Ради України. Після цих подій я написав заяву в Службу безпеки України. Начальник управління внутрішніх справ в Одеській області Григоренко Іван Григорович викликав мене до себе, вислухав і позпорядився повідомити до СБУ. Факти погроз підтвердилися. Мені виділили охоронця Піженка Анатолія Сергійовича — молодого, гарного і розумного офіцера. Він цілодобово ходив по моїм п'ятам. Крім нього, мене, як кажуть в органах, «вели» ще і спеціальні служби.

Якщо в нашій Березівці і районі не було великого розгулу банд в роки «беззаконня», то цим треба завдячувати одному з кращих начальників РВВ Іценку Сергію Григоровичу.

У 2000 році банда напала на голову колгоспу ім. Кірова (с. Заводівка) Зв'ягельського Леоніда Олександровича. Я товаришував з цим прекрасним керівником з тих пір, коли ми були ще секретарями партійних організацій колгоспу. Знав його статки. Скромний будинок Леоніда Олександровича стояв в центрі села Заводівка. Як і у всіх на той час, в будинку були гроші на тимчасові витрати, а майно, як у середньостатистичного жителя того чи іншого господарства. Ось такого голову пограбували! Найцінніше, що забрали — рушниця.

Зв'ягельський Л.О. був знайомий з губернатором Гриневецьким С.Р. ще з дитинства. Тому цей злочин був дуже резонансним. Понаїжджало багато криміналістів з Одеси, а скинули все на Іщенка С.Г. Сергій Григорович дуже швидко розкрив цей злочин, учасником банди виявився кум Зв'ягельського Цикало, який був вхожий у дім і знав, що там майна немає. Вчинив злочин тільки для того, щоб самотвердитися в банді. Під час слідства знайшли склад зброї і набоїв, а також складений бандою список операцій, які вони провели до нападу на Леоніда Олександровича, і наступних дій. Там було написано, що після нападу на голову колгоспу буде знищено Іщенка С.Г. На слідстві вони відмовлялися від цього запису, але один на один Іщенку сказали, що він мав бути наступним.

Хлібозавод

Березівський хлібозавод відіграв важливу роль у житті міста і району, бо лише два колгоспи, якими керували двічі Герої Соціалістичної Праці М.О.Посмітний і П.П.Ведута, «мали право» випікати хліб і утримували власні колгоспні млини. Всім іншим категорично заборонялося не тільки хліб випікати, а і виробляти соняхову олію, печиво, макарони.

Наш хлібний завод, який розташований на вул. Карбишева, 18, завжди славився випічкою якісного хліба, на жаль, лише 2-3 видів. Але він до 2000 року був кращим за якістю, ніж в оточуючих районах і на одеських хлібних заводах, окрім хлібзаводу № 4. Про це свідчили багаточисельні грамоти нашому підприємству. В різні роки директорами хлібного заводу були Міхов, Галат, майстром багато років працювала Мельничук. На підприємстві працювало до 50 робітників. Я кожного ранку о 7.30 телефонував на прохідну заводу, щоб дізнатися, чи виїхали машини в 64 села. Якщо траплялися деякі перебої з доставкою хліба, тут же вживали відповідних заходів. Магазини були майже пусті за сучасними мірками, там були лише консерви, печиво, крупи, цукерки, горілка і вино.

У період бурхливого розвитку «кустарної» випічки хліба,

наш хлібозавод дещо занепав, бо не вигідно було випікати і возити 200 булок хліба на день до с.Балайчук, тому що по дорозі до цього села навіть у с.Шевченко, де не було колгоспу, керуючий РО «Сільгосптехніка» Л.П.Сушко випікав хліб. Не вигідно, бо бензину спалювали удвічі більше, ніж коштував хліб. На жаль, на самому хлібозаводі втратили «нитку» якості, тому хліб почали завозити до нашого району з одеського хлібзаводу №4, а це ставило під загрозу взагалі діяльність заводу. З постачанням хліба не було б проблеми, якби цей ринок не зайняли Комінтернівський, Веселинівський райони та Одеса. Я, як міг, створював їм різні «перепони», аби продавати хліб нашого хлібозаводу, бо 50 безробітних, які повинні були звільнитися з заводу, були б для нас особистою трагедією. Дякуючи розумінню директора Галата В.М., який погодився, що потрібно змінити технологію і ставлення до самої роботи, ми почали велику справу — газифікацію заводу. У єдиний спеціалізований хлібний магазин хлібзаводу в центрі міста на вул. Ворошилова, 2 майже перестали заходити покупці. Всі наші продовольчі магазини працювали на привозному хлібі з інших районів, а згодом, дякуючи Хачатуряну А.А., який збудував хлібний завод в смт Раухівка, почав надходити хліб звідти. Таким чином, ми «стримали» хлібну конкуренцію для березівчан.

У 1995 на березівському хлібозаводі розширили асортимент хлібобулочних виробів, дещо змінили технологію випічки, внаслідок цього набагато покращилася якість хліба, навіть стала кращою, ніж на Раухівському хлібзаводі. Почали думати про здешевлення самої продукції. Виготували документацію на газифікацію заводу, автотранспорт для вивезення хліба став заводським. Та кількість продукції була невелика, а тому виробництво не окупалося. Робочі заробляли мізер і заробітну платню одержували не своєчасно. Якби директор «не закривав очі» на те, що кожен робітник міг взяти, йдучи додому в кінці робочого дня, 2 булки хліба, не було б кому працювати. Почали потрохи виживати — на заводі відкрили хлібний магазин, там продавали гарячий хліб, з'явилися покупці. Їздили навіть з ближніх сіл за га-

рячим хлібом, але конкуренція була дуже жорстка. Не дивлячись на всі наші старання, завод не міг би вижити, він просто збанкрутів би, а це не входило у плани районного керівництва, хоча зацікавлених було багато, як в районі, так і за межами. Одні бажали, щоб він перестав випускати продукцію, бо мали свої заводи, інші хотіли за безцінь купити. На той час я прийняв, на мою думку, єдине правильне рішення, хоча здорово поплатився своєю репутацією і натерпівся від недоброзичливців, яких в кожному населеному пункті вистачає. В принципі, вони завжди висловлюються на зразок: «Не знаю як, але не так, як пропонуєте чи зробили ви!» Було дві слушні пропозиції, які ми взяли до уваги. Перше: якщо завод і реалізувати, то тільки березівчанину. Друге: щоб його ні в якому разі не закрити новий господар, бо там працюють люди. Я зупинився на тому, щоб передати завод колгоспу ім. Б.Хмельницького, яким на той час керував Бондаренко А.А. Господарство було на підйомі, мало свій млин, а це здешевлювало собівартість хліба. Я порадився з Коломійцем О.М. і Богомілом О.А. — моїми заступниками, як це зробити, по-перше, законно, а по-друге, щоб було вигідно для самих жителів району. До сьогоднішнього дня Березівський хлібозавод випускає прекрасну хлібобулочну продукцію. Порадившись з районним архітектором Герескул Н.Н., ми виділили дещо більшу земельну ділянку для реалізації хліба, ніж іншим забудовникам — на площі ім. Т.Г.Шевченка (на розі вул. Ворошилова). Спочатку там поставили металевий butik, а згодом Бондаренко А.А. збудував хлібний магазин. Тепер в районі і місті є здорова конкуренція між нашими хлібзаводами — Раухівським і Березівським.

Ремонтно-будівельна дільниця

Невеличка будівельна організація — ремонтно-будівельна дільниця, що була розташована по вул. Шевченка, 36, відіграла важливу роль в житті міста. Це єдина будівельна організація, яка в радянські часи на законах підставах могла проводити поточні ремонти шести державних установ. Інші

будівельні організації не мали такого права. А тому побілка, фарбування, дрібний ремонт дверних і віконних блоків, штукатурка в школах, лікарні, дитячих садках і в інших державних установах проводилися лише цією організацією. Колективом РДБ багато років керував грамотний інженер і добрий організатор Соловійов Юрій Миколайович. Сама установа була забезпечена всіма необхідними механізмами і обладнанням. Мала пилораму, столярний цех, стікольщиків, газоелектрозварників, електриків і спеціалістів інших будівельних організацій.

Вперіод проведення виборів у конторі цього підприємства завжди розташовувалась виборча дільниця. Робітників РБД поважали жителі міста, а працівник Білоус І.І. був членом бюро районного комітету партії.

Коли Соловійов В.М. перейшов на самостійну ділянку роботи як підприємець, цей колектив очолила Вальвакова Людмила Анатоліївна. Ми з Людмилою Анатоліївною привели до «нормального» зовнішнього вигляду багато об'єктів міста. Якщо Соловійов Юрій Миколайович побудував спортивну школу, провів десятки кілометрів водогонів і побудував тротуари, то Людмила Анатоліївна спроектувала і перекрыла дах райдержадміністрації, райспоживспілки, універмагу, тому ці будівлі зараз мають зовсім інший зовнішній вигляд.

Вже будучи приватним підприємцем, Юрій Миколайович багато зробив корисного для Березівки, він монтував фундаменти і п'єдестали для всіх сучасних пам'ятників, ремонтував опалення в школах, лікарнях і продовжував діяльність, почату у РБД.

Училища

Про наші училища я детально написав у своїй книзі «Освіта» (Одеса, «Астропринт», 2009 р.).

Училища в роботі керівника району і жителів міста відігравали дуже важливу роль. Це заклади, що випускали спеціалістів саме тих професій, які залишалися в нашому районі. Вони забезпечували роботою більше 500 людей, якщо

враховувати і обслуговування міських організацій і закладів, а не тільки тих, які були в штатному розкладі.

У 1995 році почався різкий спад бюджетних надходжень на освіту, а на професійно-технічну освіту кошти майже не виділяли, тому гуртожитки не ремонтувалися, котельні не давали необхідного тепла для життєзабезпечення, пальне для роботи механізмів не видавалося, кошти на харчування були мінімальними. В такій ситуації директори обох наших училищ займалися постійними пошуками шляхів виживання, і цілком зрозуміло, що всі питання вирішувалися через мій кабінет, або мого заступника. Майже щотижня «викручувалися» самі і «викручували» інших, аби ці навчальні заклади не закрили. Додаткові спеціальності в училищі з'явилися, дякуючи Єленку Л.Ф. — директору училища і Луньовій О.М., які прислухалися до моїх «порад – вимог», а також Дукі М.Д., що не розгубився і таки виконав моє побажання щодо заведення в училищі навчального господарства, де виробляли сільськогосподарську продукцію, щоб мати харчі для їдальні і гроші на пальне. Барон В.Г. — заступник директора училища, першим зрозумів переваги моєї пропозиції і через рік забажав збільшити кількість землі, але було пізно.... Із відомих причин. Мною було дано доручення обом директорам училищ приймати на навчання якомога більше сиріт і напівсиріт, особливо з Николаївського району, де є Стрюківський дитячий будинок. Директори спочатку не погоджувалися, самі розумієте, що це і підвищена відповідальність за долю дітей і зайвий клопіт.

Вже з приходом нових молодих директорів училищ Шевченка В.Г. і Кутішевського С. справи в цьому питанні покращилися. У нас з'явилося правило: кожного року приймати в училища не менше 70 сиріт. Нові директори дійсно по-батьківськи ставилися до цієї категорії дітей, з нашою допомогою, в ті часи загального безгрошів'я і черствості суспільства, працівники училищ приділяли багато уваги сиротам. Особливо Шевченко Г.О. — він намагався набирати дівчат-сиріт на такі спеціальності, щоб у майбутньому вони працевлаштовувалися. Створювали найкращі умови

для життя дітей цієї категорії, які на той час, можливо, не відповідали всім стандартам, але педагогічні колективи училищ віддавали душу дітям. Багато випускників-сиріт наших училищ створювали свої сім'ї і пріжджали до училища подякувати своїм «мамам» і «татам».

Пишучи ці рядки, не можу не пишатися тим, що випускниця нашого училища 1997 року Майстренко Олена (прізвище чоловіка) працює майстром Одеського вищого кулінарного училища, яке знаходиться поряд з моїм Державним архівом Одеської області на вул. Пушкінській, 18. Коли б ми не зустрілися, Олена завжди дякує за турботу, з теплом згадує училище.

У 1996 році Президент України Л.Д.Кучма видав розпорядження про реформування професійно-технічної освіти в Україні. Це розпорядження було великою помилкою по відношенню, в першу чергу, до випускників шкіл, які не мали можливості продовжувати навчання в старших класах, а в технікуми і вузи почали вступати вже «за гроші». Тому кількість медалістів в школах росла, як гриби. Випускалося по 10-15 медалістів з класу, зрозуміло, за гроші.

Голів райдержадміністрації зібрали в обласному управлінні освіти і зачитали «вирок» щодо професійної освіти: немає коштів... в Березівському районі потрібно з двох училищ зробити одне. Зменшаться потреби зменшаться витрати. Також запропонували зменшити набір учнів на 30%. Навіть дали рекомендації, як це зробили в районах Київської області.

На жаль, за складом характеру я нестриманий, без надання слова вийшов на трибуну і почав говорити. Боделан Руслан Борисович — голова обласної ради, декілька разів перебывав, але я не зупинявся. Після наради Боделан запросив до себе в кабінет і пообіцяв, що наступного дня в Березівку приїде комісія.

Комісія приїхала через день, її очолював заступник міністра освіти України Зайчук Валентин Олександрович. Він дав розпорядження членам комісії займатися кожному своєю справою, а зі мною вирішив відвідати колгосп ім.

М.О.Посмітного, про який багато чув, потім повернутися до училища о 17.00 і написати відповідну довідку. Так і зробили.

О 17.00 члени комісії розповіли про матеріально-технічну базу училищ, про склад викладачів і майстрів, про те, що учні зробили своїми руками клас, який навіть не в кожному інституті є. Валентин Олександрович не повірив. Запропонував оглянути класи. До 20.00 ми оглядали училища. Валентин Олександрович зрозумів, що наші училища об'єднувати не можна.

Так у Березівці залишилися два професійно-технічних заклади, які згодом реформувалися і отримали більш престижний статус навчальних закладів.

Юридична служба

Першим начальником управління юстиції в нашому районі був Деде Іван Степанович, який раніше працював начальником міліції району. В принципі, він організував цю службу, але страшна трагедія обірвала його життя і тому начальником юридичного управління став Гаврилович Юрій Вікторович, а його заступником Іванов Юрій Володимирович. Юрій Вікторович до цього працював судовиконавцем і навчався.

Нотаріуса невеликого району і міста знали та поважали люди, а якщо він працював багато років, як Панчишин Йосип Михайлович, то взагалі йому ціни не було. Йосип Михайлович був нотаріусом з великої букви — і цим все сказано. Коли за станом здоров'я в 1955 він пішов на пенсію — район нотаріально осиротів, бо державного нотаріуса не було, а приватний не мав права оформляти спадкоємство і деякі інші документи — таким був закон. Тому десятки жителів району вимушені були їздити до Одеси — там спеціально виділили державну нотаріальну контору для нашого району.

Ми зверталися до начальника управління юстиції Одеської області Лісогорова Миколи Миколайовича, але він не міг посприяти, бо державні нотаріуси в район їхати не хотіли. Нам довелося самим шукати юристів, аби напра-

вити їх на відповідне навчання і стажування для одержання потрібної для міста і району професії нотаріуса. Але чотири претенденти на могли пройти відбір.

На наше щастя, пройти навчання на державного нотаріуса погодилася Мухаїр Валентина Тимофіївна. Я особисто постійно цікавився, як ідуть справи з навчанням в Одесі, в Києві і просив Лісогорова М.М. посприяти Валентині Тимофіївні в отриманні відповідних фахових навичок.

У 2000 році ми отримали свого нотаріуса, але потім виник бум серед бажаючих оформляти документи нотаріально, тому старе приміщення не забезпечувало потреб населення. Валентина Тимофіївна звернулася з проханням надати їй відповідне приміщення. Банк «Україна», що розташовувався на вул. К.Маркса, 2, розформувався, тому я звернувся листом до обласної ради з проханням передати приміщення банку на баланс нашої територіальної громади. Отримавши дозвіл, ми розмістили там відділення пенсійного фонду на другому поверсі і державного нотаріуса на першому, провівши відповідну реконструкцію приміщення. Також посприяли у виділенні оргтехніки. Таким чином, проблему державного нотаріуса в районі ми вирішили.

Сільське господарство

Писати про роботу людей, які працювали в колгоспах, і легко і складно. Легко тому, що сам був колгоспником, працював в системі, яка мені подобалася перш за все за те, що то була система. Ми, керівники колгоспів, не замислювались над питаннями, коли, ким і як був організований конкретний колгосп. Після обрання кожен голова намагався, що цілком зрозуміло, з перших днів покращити виробничі показники, а потім замислювався над соціально-культурним розвитком населених пунктів. І лише в останню чергу над тим, як збільшити заробітну платню своїм колгоспникам. На жаль, цей факт неможливо спростувати.

Бачить Бог, я нікого і ні в чому не хочу звинуватити, бо і сам працював керівником колгоспу, а лише констатую окремі випадки, факти, а також висловлюю свої особисті погляди на ці події.

Вважаю, що керівникам сільськогосподарських підприємств того періоду було найважче працювати, бо все, що вони збудували в своїх господарствах, довелося в середині дев'яностих років чи то приватизувувати, чи роздавати, а в окремих випадках майно просто розкрадалося на очах і, як правило, не керівниками господарств. У нас всіх складалося враження, що таке «реформування» було прийняте свідомо, аби дати можливість певній групі осіб нажитися на людському горі.

В той час, коли я був вже досвідченим управлінцем, ми могли б, як зробили у більшості районів, знайти «свою нішу» в інших сферах чи управлінських структурах, «бізнесових», або зайнятися політичною діяльністю. До речі я і В.Г. Тетенко були організаторами в Одеській області Селянської партії, яка потім реформувалася в Аграрну та Народню-аграрну, потім — Народню партію. С.Р. Гриневецький пропонував мені очолити цю партію.

Мені і моїм заступникам та й всьому апарату райдержадміністрації на думку не спадало залишити в такий важкий час березівчан.

Можливо, я був першим з керівників району в області, у якого не було власного престижного автомобіля, власного будинку, а квартиру одержав, уже працюючи в обласному центрі.

Я свідомо описую деякі події, що на сьогоднішній день не мають великого історичного значення. Але вони відбувалися. Людям у роки розвалу колгоспної системи, перехід до приватної власності не був в радість, бо за 70 років радянської влади у селянина «вбили» відчуття господаря. Тому так повільно йшла реформа, та ще і директори радгоспів і голови колгоспів не хотіли прощатися зі своїми посадами, були такі серед них, що вважали себе царьками в селі.

Якось одному з таких голів колгоспу я сказав: «Тебе вдруге обрали головою колгоспу після великої перерви, хоча не всі тобі повірили. Ти піднімався вгору в цьому господарстві, багато зустрічав тут різних людей. Не ображай їх, бо зустрінеш цих самих людей ще раз, коли будеш падати донизу».

На жаль, це передбачення сповнилося, і не тільки щодо нього.

Час випробувань

Коли почав працювати головою райвиконкому в 1986 році, я зрозумів, що основним на цій посаді буде робота з людьми, які керують трудовими колективами. У першу чергу, сільськогосподарськими — колгоспами, радгоспами та сільськими радами.

Керувати сільськогосподарськими районами в той час могла людина, яка знала все «підводне каміння» управлінської роботи цих колективів. В основному, в області підбирали на такі посади кандидатури, які мали досвід управління хоча б однією такою структурою. Я мав досвід управління колгоспною бригадою, сільською радою, комсомольською організацією колгоспу, партійним комітетом, колгоспом, тому мені не складно було усвідомити управлінську «кухню» району. В кожному конкретному випадку потрібно було приймати чи особисте, чи спільне рішення для розв'язання проблем, які, зрозуміло, кожного дня виникали в кожному з 19 колгоспів і 5 радгоспах.

Прошли роки після реформування колгоспної системи. Звичайно, у людей мого покоління, особливо у сільських трударів залишилися в пам'яті спогади про роботу в колгоспах. У кожного свої. Сільські трударі пишалися тим, що працювали в колгоспі, а комуністична пропаганда підняла на таку «висоту» селянина, що на умови його праці і заробітну платню звертали увагу лише коли виникала у сім'ї скрута. В цілому колгоспник — це підневільний мешканець села, який вимушено працював у колгоспі, бо інших робіт поза колгоспом було обмаль і то потрібно було мати дозвіл загальних колгоспних зборів на вихід того чи іншого колгоспника з членів колгоспу. Під час самовільного виходу застосовували десятки методів, аби селянин «знав своє місце». Існувало правління колгоспу. Цей управлінський орган обирався всіма членами колгоспу для того, щоб «правити» господарством між загальними зборами колгоспників, які мали збиратися кожних три місяці. Фактично збиралися один раз на рік на так звані звітні збори, на яких звітувало правління колгоспу за проведenu роботу протягом року. Голова правління колгоспу (так офіційно називався голова колгоспу) читав доповідь на цих зборах, також затверджували акти на списання майна, приймали нових членів до лав колгоспників, виділяли земельні ділянки для ведення підсобного господарства (городу), а також для будівництва. Затверджувалися річні звіти бухгалтера і приймалися рішення щодо будівництва в наступному році різних капітальних споруд, а також вирішувались питання щодо придбання сільськогосподарської техніки і племінних тварин — це обов'язкові питання, які могли вирішити виключно загальні збори.

Звітні збори збиралися кожного року, а звітно-виборчі один раз на чотири роки, на яких обирали голову правління колгоспу на наступні чотири роки. Такі збори могли відбуватися і два рази на рік, коли за рік міняли два рази голову колгоспу. В моїй практиці таких випадків було небагато, вони виникали з різних причин, але основна з них така: новий голова, прийшовши до колгоспу і побачивши обсяг роботи, розумів, що «не потягне», або тільки прийшовши,

одразу думав про те, як швидше збагатитися і починав цупити або гроші, або майно.

Голова колгоспу від самої примусової їх організації до примусової реорганізації колгоспної системи був ключовою фігурою на селі. Лише на початку перших років організації колгоспів ключовими були і сільські голови (вони ще називалися в різні роки головами сільських рад). Вони мали таку ж політичну і керівницьку «вагу», як голова колгоспу. Це було і добре, і погано. У часи нашого головування в багатьох селах було відсутнє майже все: від товарів у магазинах до послуг життєзабезпечення, а тому голова колгоспу, а особливо колгоспу, до складу якого входило 5-6 і більше сіл, був умовно і дільничним інспектором міліції, і суддею, і прокурором, і пожежником, і головою сільпо, і кіномеханіком, і дорожнім майстром, і т.д.

Коли в селах не було водогонів, щоб завезти воду йшли до голови колгоспу. Не було дороги, щоб дітей підвезли до школи і дитячого садка – до голови колгоспу. Потрібно до магазину товар завезти – до голови колгоспу. Не працює телефон – до голови колгоспу. Породіллю треба завезти до райлікарні – до голови колгоспу, город зорати – до голови колгоспу. Школу, пошту, клуб, бібліотеку відремонтувати – до голови колгоспу. Дебошир в клубі – до голови колгоспу. Це істинна правда, таким було наше життя, такою була система. Тому, якщо селяни полюбили свого голову, то його шанували, берегли і переобирали багато років поспіль.

Березівська земля пишалася добрими керівниками. Це, в першу чергу, М.О. Посмітний, П.П. Ведута – двічі Герої Соціалістичної Праці, З.М. Гришко – Герой України, а також М.Ю. Самборик, І.В. Васильєв, В.В. Дмитренко, В.П. Данилишин, О.М. Шаповаленко, Г.Г. Закливінець, Е.Й. Лівенберг, Ф.П. Бабенко, В.О. Нікора, В.К. Чумак – це керівники післявоєнних років. Голови колгоспів, які працювали під час мого керівництва районом: З.М. Гришко, В.І. Гришаков, В.С. Мишкіна, В.Г. Тетенко, Л.О. Звягельський, З.І. Долманжі, В.І. Пігнастий, І.І. Буглак, Д.І. Новиков, В.М. Федюкін, О.С. Курник, М.П. Діхтеренко, А.І. Богоміль, О.О. Литвиненко, В.Г.

Матієнко, А.Ю. Вітюк. Цих керівників господарств дуже поважали колгоспники. Вони ніколи не вихвалялися займаною посадою, працювали для людей і задля людей.

Правління колгоспу мало більший авторитет, ніж загальні збори, бо збиралося не рідше одного разу на місяць, а якщо потрібно, то і частіше. Правління колгоспу обирали загальні збори, як правило, від 9-11 до 15 осіб, а вже члени правління обирали собі голову колгоспу, але обов'язково того, кого рекомендувало бюро районного комітету партії. Часто колгоспники і не знали, кого привезли з району. З місцевих рідко обирали, райком партії не рекомендував «своїх», щоб не було «панібратства».

Така форма управління колективним господарством колгоспу мала свої переваги і недоліки. Я не ставлю перед собою завдання охарактеризувати всі «за» і «проти», а лише констатую, як було. Мені особисто імпонувало те, що до управління господарством залучалося як можна більше членів колгоспу. Я прислухався до них, цінував їх думку і в абсолютній більшості випадків втілював у життя їх пропозиції і навіть вимоги. Але коли почав керувати районом, переконався, що 80% керівників колгоспів і радгоспів відчували себе не господарями землі, а «царьками» після обрання їх на посаду голови правління колгоспу. Якщо член колгоспу через якусь причину самовільно залишив роботу в колгоспі і йшов працювати на державне підприємство, то його сім'ї обрізали водопровід, не давали кормів для домашніх тварин, забороняли користуватися колгоспним автобусом, не приймали дітей до дитячого садка, створювали ще дуже багато інших болючих незручностей. Життя сім'ї такого «самовихідця» з колгоспу ставало нестерпним, навіть якщо він і бажав сплатити за все, чим користувалися колгоспники, хоч у тому майні було закладено і його частку праці. Колгоспна система була системою добровільно-примусового виробництва зерна, м'яса, молока. До 1985 року колгоспники були «напівкріпаками».

Пишу свідомо про колгоспну «демократію», бо знаю її не за розповідями, а як людина, що пройшла колгоспний шлях, працюючи на всіх посадах і будучи дев'ять років голо-

вою колгоспу. Я не був ангелом серед голів колгоспу району, але з гордістю пишу ці рядки, бо в нашому господарстві не було «примусовщини» до тієї чи іншої роботи, ми першими в районі почали шукати «спільну мову» з рядовими членами колгоспу. Вся праця оплачувалася, або надавалися додаткові послуги. Можна отримати багато цікавої інформації, читаючи ці рядки через 30 років після того, як ми в Чорногірському колгоспі першими почали розвозити грубі корми до кожного двору, коли трактористам на важких тракторах збільшили оплату праці на 30%, щоб у трактористів не виникало бажання залишати роботу на гусеничних тракторах, коли всі молоді сім'ї забезпечувалися житлом, коли наші колгоспники одержували хліб на зароблений карбованець більше, ніж в інших господарствах району, коли в клубі був більярд і електронні музичні інструменти, коли був організований народний ансамбль «Чорногірочка», коли працювала лазня з сауною та багато іншого, чого у навколишніх господарствах не було.

Але навіть у нашому господарстві колгоспники мусили працювати або на фермі-комплексі, де всі роботи були механізовано, або на тракторній бригаді — іншої роботи не було. А мешканці сіл Червоне і Волкове вимушено йшли доїти корів і обслуговувати худобу. Бо це постійна робота і постійний заробіток, не дивлячись на те, що працювати треба було цілодобово, часто без вихідних і цілими сім'ями. Ми ніколи не заважали колгоспникам виїжджати за межі господарства, якщо такі бажаючи були (а були одиниці, які через рік поверталися назад). Я жорстко, як голова колгоспу, вимагав від жителів наших населених пунктів, а згодом як голова райвиконкому, в період просапки соняхів, кукурудзи, цукрового буряка загального виходу в поле — це була «примусовщина». Визнаю провину, але якщо б ми не дбали про врожай, були б без нього, бо технології вирощування просапних культур та буряка 30 років тому вимагали такого виду робіт.

Я знаю не з розповідей, коли люди поважають чи не поважають «свого» голову, та і сам пережив в часи головування в колгоспі різне відношення до себе, від «пацан» до найкращих стосунків з кожним не тільки колгоспником — кожним меш-

канцем сіл нашого колгоспу. А згодом і з більшістю жителів сіл району, бо керувати районом, не знаючи, як ставляться селяни того чи іншого колгоспу або трудового колективу до свого керівника, дуже важко. Були випадки, коли районним керівництвом давалися дріб'язкові доручення на виконання того чи іншого виду робіт, то у одних виходило напрочуд легко, а інші виконували те ж завдання з великими муками і потугами. Бувало, і зовсім не виконували, це часто траплялося з М.М. Михайловим, Г.В. Синяковим, В.М. Бондар, С.А. Бондар, І.Й. Орисюком. Та селянина неможливо «провести», він зробить вигляд, що не бачить і не знає, коли потрібно, «прогнеться», щоб голова колгоспу виписав щось, або допоміг надати послугу, але колективну думку свою селяни, в цілому, відстоювали і якщо полюбили голову — то полюбили, якщо ні — це значить велике «НІ».

Мені боляче зараз дивитися, як «реформували» колгоспну систему. Ринкові відносини вже ніколи не створять такого управління в селах, яке було при колгоспах. Це видно з вчинків державних мужів і інвесторів, які прийшли до села. Їм потрібна сільськогосподарська продукція, а не сільськогосподарський товаровиробник — про селянина забули. Не треба проводити ніяких дослідів, чи аналітичних висновків, ясно одне — інвестори відпускають на село капітал, щоб одержати прибутки, а доля тих, хто забезпечує ці прибутки, взагалі їм не цікава.

Я буду жаліти за колгоспною системою, тому що при всіх її недоліках, вона була найкращою формою організації праці і якщо б не комуністична ідеологія, була б найкращою формою розподілу прибутків від праці колгоспника. Я переконаний, що у близькому майбутньому, всі, хто має державний акт на володіння землею, об'єднаються в КОЛГОСПИ. Може, вже не в такі гіганти по 5-10 тисяч гектарів землі. Вони виберуть собі керівника кооперативу (колгоспу) і будуть спільно обробляти землю, переробляти та реалізовувати свою продукцію, а прибутки від кількості і якості вкладеної праці будуть розподіляти між собою — це класичний колгосп, який був раніше. При умові, що селянин дійсно є володарем

земельного наділу і добровільно вступає до кооперативу (колгоспу), він ніколи не стане «кріпаком», як в колгоспах, що були організовані в тридцяті роки, до яких насильно заганяли людей, забравши їх особисте майно і худобу. У кооперативах (колгоспах) нового типу (я маю на увазі після розпаювання землі і видачі селянам державних актів) вже ніхто не зможе примусово знущатися над людьми.

У Березівському районі найкраще реформували колишні колгоспи і створили сучасні сільськогосподарські виробничі формування власників землі і співвласників майна В.Г. Тетенко, В.І. Гришаков, О.О. Литвиненко, А.І. Богомід, В.С. Швець, С.Я. Піженко, О.С. Курник, Я.А. Сабрам, А.А. Бондаренко, А.І. Бурдейний, М.П. Дехтяренко. Окрім того, що своєчасно і першими в районі провели цю роботу, вони також дали можливість одними з перших на території колишніх своїх колгоспів організовувати фермерські господарства, як членам колишніх колгоспів так і іншим жителям району. Також вони першими в районі започаткували видачу землі до 2 га з земель запасу для працівників соціальної сфери. Я вважаю, що велика несправедливість допущена Президентом Л.Д. Кучмою по відношенню до працівників соціальної сфери в селах: вчителів, лікарів, поштарів, ветеринарних лікарів — усіх, хто одержував заробітну платню з бюджету. Згідно Указу Президента середній пай для них не передбачався. Зовсім з незрозумілої причини, тому що ця категорія жителів району також «місила болото» і потерпала від всіх сільських негараздів, як і колгоспники. Але їх залишили без земельного паю. Про майнові паї не може бути і мови, бо майно купувалося за кошти колгоспників, а земля не була власністю колгоспу, фактично вона залишалася власністю держави, а лише на папері вважалася переданою у довічне користування колгоспникам.

Реформи в АПК, хоч якими б кроками вони вимірювалися, не раз змушували повертатися до майнового питання. 17 травня 1993 року — декрет Кабміну за підписом прем'єр-міністра Леоніда Кучми і міністра Кабінету Міністрів Валерія Пустовойтенка «Про особливості приватизації майна в агропромис-

ловому комплексі»; 19 січня 1994-го — однойменна постанова Кабміну; рівно через рік — указ Президента Леоніда Кучми «Про прискорення приватизації майна в агропромисловому комплексі». Але за відсутності єдиної методики паювання майна до здійснення реструктуризації КСП селяни підійшли голіруч. У грудневному 1999 року указі Леонід Кучма знову штрихово позначив проблему врегулювання майнових відносин на селі.

Як на мене, одним з заколисуючо-заспокійливих аргументів до невжиття вчасних кардинальних заходів з цього питання стала парадна статзвітність. Оперативні дані наших районів, областей і Міністерства аграрної політики виглядали, немов на картинці: майже в 95% КСП провели паювання майна і в кожному визначили його розмір. І лише перевірки засвідчили, що звіти — формальні, а точніше — брехливі. Насправді ж із загальної вартості основних фондів колишніх КСП, було розпайовано лише 15 відсотків майна колгоспів.

У районі на той час агроформування поділили на чотири групи. У першій майно розпайовано, визначено його оціночну вартість, укладено договори оренди з його власниками. З цього приводу п. Гайдуцький П.В. у нашому районі проводив обласний семінар. До таких господарств, як мовиться, нема питань, але їх, в ідеалі, не набереться й половини. У другій лізі господарств картина трохи гірша: майно розпаювали, але не визначили його вартості, не виплатили орендної плати. Треті ж узагалі нічого не зробили на цьому терені — нульовий варіант. А от у четвертій категорії господарств довелося попрацювати не лише організаційним комісіям, а й правоохоронним органам: тут майно розтягли, худобу вирізали...

Деякі керівники вважали себе всесильними володарями: усе навкруги колгоспне, усе навкруги моє... І нехтували інтересами справжніх власників. Хоча, за ринковими приписами, мусили з'ясувати, що вони — не голови колгоспів, а керівники бізнесових комерційних структур, які повинні взяти в оренду і землю, і майно. Звичайно, треба було ретельно розібратися і з господарством, і з керівником. Що «надихало»

його? Прагнення наживи, а відтак й очевидний злочин, чи виробнича необхідність «реалізувати» це майно? Адже пільгові кредити не врятували сільськогосподарський комплекс, тим більш у розпал весняно-польових робіт. Треба було купувати пальне, насіння, а коштів — катма. Тому й вирізали молочне стадо (за моїми даними — 2 тис. голів), розібрали по цеглині ферми, знімали з покрівель шифер у рахунок оплати праці селянам...

Та навіть те, що залишилось, гріх було назвати майном, радше — дрантям, якому справді зносу немає. Згідно з указом, селяни могли самостійно розпоряджатися частиною тих решток, передавати їх в оренду та одержувати за «прокат» певну плату, продавати. Гучні слова! Щодо продажу... Таку «вольницю» селяни вже скуштували з власною землею. Наче б і продати можна, якщо керуватися законом, але подальший, свіжіший закон, забороняв ці операції. Не надовго — років на три-десять. Поки, як кажуть агроциновники, у селянина не зав'яжеться сало істинного власника.

Враховуючи напрацьовану базу, одного місяця для підготовки нормативних актів, спрямованих на реалізацію указу від 29 січня 2001 року, явно було видно, що не вистачить. А ось річний термін, упродовж якого треба видати майнові сертифікати, закороткий. Згадую гальмівний процес видачі державних актів на володіння землею через брак фінансів. Вартість оформлення кожного документа тоді була в межах 85 грн. Загалом набігала чималенька сума. Уряд сподівався одержати їх від Світового банку у вигляді гранта або довгострокового кредиту. Поки Україна самотужки намагалася розв'язати цю проблему за рахунок бюджетних 25 мільйонів гривень, частково перекидаючи клопоти на нас, ще місцеві бюджети. Не виключалася участь в цій справі власне орендарів, які примусово-добровільно зголосяться перекинути на власні плечі фінансові проблеми з оформлення держактів на землю. Якщо майновий акт за нормативно-юридичною вагою буде таким же цінним, то процедура друкування, реєстрації та видачі не могла обмежитися 365 днями.

І вкрай казково-смішним видається майновий дивіденд — один відсоток вартості майна. Якщо земельні паї рівні, незалежно від стажу роботи, розміру заробітної плати, грошових винагород, то майнові такими не могли бути. За основу правил стаж роботи: чим він більший, тим вищі нарахування. Якщо так, то наймаєтнішими могли б стати ті, хто давно спочиває на цвинтарі. Живі ж пенсіонери-селяни (а таких пайовиків була половина) з отого одного відсотка майнового дивіденда не могли відкласти собі навіть на похорон, таким задрібним він видавався.

Вдамося до арифметики. Згідно з грошовою оцінкою землі, гектар сільгоспугідь в нашому районі оцінювався у 7 тис.773 грн., середній розмір земельного паю становить 6,0 гектарів, а його вартість — близько 46,638 тис. грн. Експлуатуючи земельний наділ, орендар мусить сплатити вам 460,63 грн. на рік (не менше 1% вартості землі). І та ж одновідсоткова винагорода за майновий пай становитиме в середньому 100 грн., що аж ніяк не посилює мотивацій орендодавця. Набагато вигідніше одержувати не паї, а, домовившись, здати старезний трактор на металобрухт: виручка буде більшою — так і відбувалося у багатьох випадках. Ми, керівники району, вважали (я двічі виступав на нараді в Міністерстві сільського господарства з цього приводу), що розмір орендної плати за персоніфіковане майно має становити щонайменше 5—10%. Адже зношується воно швидко. Приміром, машинно-тракторний парк через 5—10 років можна виставляти у Політехнічному музеї. Сплачуватимуть цих 5—10 років мені майнові дивіденди, а після списання трактора — що? Чим відтворювати майно? Отже, перша складова орендної плати має акумулюватись у спеціальному фонді відтворення орендованих основних засобів. За ці гроші й купуватимуть нову техніку замість вибулих, реконструюватимуть та відновлюватимуть основні засоби.

Проблеми при майновому розпаюванні стали згубними для соціальної сфери. Відповідно до попередніх документів, сільська інфраструктура передається на баланс органів місцевого самоврядування — сільській раді. Але естафетна

паличка випадає з рук уже з дня виходу постанови Кабміну від 5 вересня 1996 року «Про поетапну передачу в комунальну власність об'єктів соціальної сфери, житлового фонду сільськогосподарських, переробних та обслуговуючих підприємств, установ і організацій агропромислового комплексу, заснованих на колективній та інших формах недержавної власності». А також указ Президента, датований 21 грудня 2000 року — «Про основні принципи розвитку соціальної сфери села». В районі на балансі сільрад перебувало лише 40% об'єктів соцкультпобуту. Більшого показника не досягли, оскільки бракувало коштів. Тоді бюджет передбачав асигнування (по пам'яті) плюс майже 240 тис.гр., що мали надійти після скасування мораторію на фіксований сільськогосподарський податок. Якщо раніше сільгоспідприємства платили тільки 70% податків, то відтепер усі 100, з яких 30% залишаються у сільрадах. На утримання соціальної сфери потрібно щорічно 300–350 тис. грн. Отже, якщо сукупно, грошей достатньо. Але деякі господарства, що утримують на власному горбу дитсадки, школи, будинки престарілих, фельдшерсько-акушерські пункти, хотіли і надалі субсидувати ці «точки». Комісії та співвласникам майнових паїв вирішувати: залишати це майно неподільним фондом, який не підлягає паюванню, чи розчленовувати?

Указ від 29 січня дав нам рік на врегулювання майнових відносин. Левову частку роботи треба було виконати за зимовий період, щоб не почати весну з чвар.

Як на мене, саме навесні майнова лихоманка мусила пробудити сільського жителя від «якось воно буде», мало все загудіти, заклекотати, де — за корову, а де — за налігач. От я тоді і подумав: чим же нагодує пай — хлібом чи лободою?! На жаль, в перші роки більшість селян була розчарована таким розпаюванням, я також переконаний, що так не має права навіть Президент «розпоряджатися» майном людей, які це майно десятиріччями створювали своїми руками. Було десятки інших варіантів, більш оптимальних і людських по відношенню до колишніх когоспників, яких спочатку на-

сильно загнали в колгоспи, а потім насильно «реформували».

Я не вітаю колективізацію, але якщо вже вона відбулася і люди звикли до управлінської моделі, такої як колективна, то так бездарно вчиняти з колгоспами, як зробили в грудні 1999 року після виходу відомого указу Президента України Л.Д.Кучми не можна було. Землю і майно потрібно було віддати селянам, щоб вони стали дійсними володарями землі і заробленого майна та не відчували себе залежними від «доброго» голови колгоспу, а здали свою землю і майно в оренду тим, кому бажали б, або самі працювали б на цій землі, якщо був би сільськогосподарський інвентар, техніка, склади і т.д... Оскільки все це було відсутнє у окремо взятого селянина, а земля була поділена наперед без Державного акту на володіння нею, то очевидно це був злочин проти тих людей, які обробляли цю землю і заробили певне майно. Переконаний, що потрібно було б адміністрації Президента, перш ніж готувати такий указ, врахувати те, що земля мала розпайовуватися тільки при умові видачі селянину одразу Державного акту на володіння цією землею, щоб не розкрадали її нечесні голови колгоспів і сільських рад, залишивши багато людей без землі — свідомо чи не свідомо. А в радгоспах то вже було свідоме не розпайовання, а роздача землі. Люди, які багато років «горбилися» на майно, віддали його за безцінь — хто колишнім головам колгоспів, хто так званим інвесторам, а деяке майно просто розібрали на будівельні матеріали так, як тваринницькі приміщення, а техніку здали на металобрухт — і все це під «прапором» добрих намірів і законних інтересів селян, хоча про це їх ніхто не питав.

Як можна було, шановний читачу, поділити, наприклад, один трактор «Кіровоць-К-700», який оцінений був на таку суму, як коштували 10-12 паїв? Треба одному володарю віддати двигун, іншому колесо і т.д., бо більшість селян не могла дійти згоди при розподілі майна — кожен хотів бути володарем всього трактора, а іншим сплачувати певну належну суму. Або як поділити корівник, силосну траншею, які автори Указів легко ділили на папері, а живі люди хотіли мати

це майно в своїх руках. А з корівника одному потрібно було віддати вікна, іншому двері, або панель № 15 силосної траншеї віддати одному, а № 16 — іншому. Хоча були і порозуміння в цих питаннях. Тому всю провину ті, що нагріли руки у верхах, поклали на місцеву владу, яка не те що ні в чому не була винна — ВДІЯТИ НІЧОГО НЕ МОГЛА. Більшість з нас заперечували такі підходи. Автор цих рядків є почесним землевпорядником України, бо давав слушні пропозиції щодо оцінки землі, підготовки до розпаювання, видачі Державних актів, але мої пропозиції...

В нашому районі класично провели розпаювання майна і землі в агрофірмі імені М.О.Посмітного голова Тетенко В.Г. і головний економіст Формус В.П. Більшість господарств в районі зуміли зберегти цілісність як майна так і землі. Зараз працюють вже в нових умовах, коли володарями землі є селяни, а форма організації, в принципі, не дуже відрізняється від колгоспної. Якщо б організатори колгоспів в 30-ті роки вчинили б таким чином, як зараз працюють сільськогосподарські підприємства, то в державі ніколи б не було Голодомору, а ми б засипали світ хлібом. Так у близькому майбутньому і буде, бо земля має господаря, а скоро прийде і ефективний господар, коли можна буде землю продавати. Купувати її будуть для того, щоб вона давала віддачу, як це робиться у всьому світі.

Щоб якось допомогти бюджетним організаціям району економічно та закріпити земельні ділянки за цими організаціями, аби захистити в повній мірі цим від повного «захоплення» земель так званими інвесторами, ми 10 лютого 2002 року у моєму кабінеті зібралися голова районної ради Коломиєць О.М., мої заступники Богомил О.Г. (він же начальник управління сільського господарства) і Григораш В.В. Обговорювали різні питання, як часто буває, але головним з них було те, що установи бюджетної сфери не фінансуються щодо енергоносіїв, ремонтів, навіть поточних, не фінансуються мізерні господарські потреби школи, лікарні, а тим часом землі запасу, що є на балансі колгоспів, під тиском високопосадовців обласного і

республіканського масштабів розбазарюються «фермерам» з Одеси, які про землю знали те, що їй потрібно обробляти, а розуміння про сам обробіток був «0». Вони брали землю з перспективою викупу. Тому ми обурилися: чому одеситу можна забрати 50 га землі в с.Основа і висіяти там мак для наркоманів, а люди, які десятиліттями обробляли ці землі, не те що не можуть отримати її через бюрократичну волокиту — більшість з тих, у кого навіть було бажання стати фермером, відмовляються.

Ми вирішили надати з земель запасу ділянки нашим школам, а згодом і лікарням, з тим, щоб вони могли її обробляти, найнявши для цих робіт ті організації, які мають необхідну техніку. Ми знали, що школи будуть передаватися ділянки у суборенду, що заборонено законом, але іншого виходу не бачили. І не помилилися, бо орендатори сплачували за оренду гроші, згідно указу Президента. В результаті прийняли такий документ.

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

ГОЛОВИ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

про погодження на розробку технічної документації з передачі в оренду земельних ділянок для ведення підсобного сільського господарства

Розглянувши клопотання державних несільсько-господарських підприємств, що зазначені в додатку до цього розпорядження, про надання їм в оренду земельних ділянок для ведення підсобних господарств з земель запасу та резервного фонду Березівського району, керуючись п.2 ст.37 та п.12 перехідних положень Земельного кодексу України:

1. Погодити розробку технічної документації з передачі в оренду земельних ділянок для ведення підсобних сільських господарств державними несільськогосподарськими підприємствами з земель запасу та резервного фонду Березівського району, загальною площею 2023 га, згідно додатку (додається).

2. Відділу освіти райдержадміністрації (Латій А.М.) довести до відома кожному державному несільськогосподарському підприємству, які зазначені в додатку до цього розпоряд-

ження, інформацію про погодження на розробку технічної документації з передачі в оренду земельних ділянок для ведення підсобних сільських господарств.

3. Контроль за виконанням розпорядження покласти на першого заступника голови районної державної адміністрації О.А.Богоміла.

Голова РДА

І.І. Ніточко.

11 лютого 2002 р.

№ 47/А-2002

Список

закладів освіти (СШ та Н/СШ) Березівського району, яким передаються в оренду земельні ділянки

Назва шкіл	Площа (га)	Місце розташування земельної ділянки
Березівська СШ № 1	40	Виноградненська с/р
Березівська СШ № 2	90	Виноградненська с/р
Березівська СШ № 3	90	Виноградненська с/р
Гуляївська СШ	80	Гуляївська с/р
Виноградненська СШ	100	Виноградненська с/р
Демидівська СШ	80	Демидівська с/р
Заводівська СШ	70	Заводівська с/р
Маринівська СШ	80	Маринівська с/р
Раухівська СШ	33	Раухівська с/р
Розквітівська СШ	100	Розквітівська с/р
Ряснопільська СШ	60	Ряснопільська с/р
Ставківська СШ	100	Ставківська с/р
Ч.Армійська СШ	100	Ч.Армійська с/р
Анатоліївська СШ	70	Анатоліївська с/р
Петрівська СШ	60	Ряснопільська с/р
Кудрявська СШ	60	Златоустівська с/р
Вікторівська ПШ	80	Вікторівська с/р
Антонівська ПШ	40	Анатоліївська с/р
М.Олександрівська НСШ	80	Демидівська с/р
Нейківська НСШ	70	Ставківська с/р
Новоселівська НСШ	60	Новоселівська с/р
Оснівська НСШ	50	Ряснопільська с/р

<i>Балайчуцька НСШ</i>	<i>80</i>	<i>Маринівська с/р</i>
<i>Чижівська НСШ</i>	<i>60</i>	<i>Заводівська с/р</i>
<i>Ч.Володимирівська НСШ</i>	<i>50</i>	<i>Ч.Володимирівська с/р</i>
<i>Чорногірська НСШ</i>	<i>60</i>	<i>Степанівська с/р</i>
<i>Шевченківська НСШ</i>	<i>60</i>	<i>Ставківська с/р</i>
<i>Яснопільська НСШ</i>	<i>80</i>	<i>Златоустівська с/р</i>
<i>Семихатська НСШ</i>	<i>40</i>	<i>Ч.Армійська с/р</i>
	<i>2023</i>	

Заступник голови РДА *В.В.Григораши.*

На щастя, повинен визнати, що були в нашому районі люди, які своїм розумом і вмінням досягли великих успіхів у бізнесі. Але це одиниці, інші, аби відвести від себе заслужену критику односельців за затримку заробітної платні, за зменшення робочих місць, за розпродаж техніки, тваринницьких приміщень, перекладали провину на районне керівництво. Я в таких випадках наводив приклад: чому Віктор Іванович Гришаков, Зінаїда Михайлівна Гришко, Валерій Григорович Тетенко, Анатолій Іванович Богоміл, Анатолій Іванович Бурдейний, Володимир Іванович Пігнастий, Василь Сергійович Швець зберегли господарства, не розпродали техніку, самі живуть і дають жити своїм працівникам? Завданням районного керівництва в ті часи було складення умов праці для господарств, аби їх «не задушили» фіскальні органи. Моєю основною задачею було, чим я пишаюся, не дати можливості розкрадати господарства керівникам, щоб їх не посадили в тюрму. Я із зрозумілих причин не буду описувати випадки з окремими керівниками нашого району, які потрапляли в такі халепи, що мені особисто доводилося з ними їздити до «бандюків» на «стрілки». Були два випадки, коли брав і дружин цих керівників, щоб бачили, як «крутяться» їх чоловіки, бо звинувачували мене особисто, що я ставлюся до окремих упереджено. Особливо «купувалися» наші деякі керівники під час закупівлі паливно-мастильних матеріалів і продажу хліба за зниженими цінами, а потім «круті» продавали їх за нормальними цінами і грішми ділилися. Знаходилися

«фахівці» зі знімання пінки і під час капітальних будівництв чи ремонтів. Я мусив все знати, яким чином — це інша справа. Доповідали, кому належало по службі. Багато було незрозумілих дій з мого боку для більшості керівників району і рядових колгоспників, які питали: «Чому «вигнали» з роботи нашого?» Один я знав і самі винуватці, бо в таких випадках або займається тобою прокурор, або тебе «круті» виховують, що мало місце в районі неодноразово. Під час нашої спільної роботи я більше десяти керівників звільнив особисто за крадіжки великих сум грошей і нікого «не віддав бандюкам». Ніхто із звільнених керівників на мене не жалівся і їхні дружини також, вони розуміли, що краще їсти чорний хліб на волі вдома, ніж цей же хліб на зоні. «Бандюки» наш район покинули, бо ми не давали їм розвернутися. Але чого гріха таїти — за всім не встигав вгледіти. Були такі тонкі питання, що лише я один міг вирішити і ніхто інший не втручався у їхнє вирішення.

Зараз, коли пишуться ці рядки, я подумки повертаюся на 20 років назад і думаю: чи вчинив би так само? Перекоаний, що діяв правильно, бо жінки були з чоловіками, діти з батьками, а звільнені керівники знайшли свою нішу на іншому напрямку.

Хочу надати список керівників колгоспів, радгоспів і підприємств, з якими ми вистояли всі непорядки з 1991 року.

Колгосп ім. Посмітного	Тетенко Валерій Григорович
Колгосп ім. XX з'їзду КПРС	Богоміль Анатолій Іванович
Колгосп ім. XXII з'їзду КПРС	Близнюк Анатолій Федорович
Колгосп ім. Дімітрова	Ромазов Микола Олександрович
Колгосп «День Урожаю»	Долманжій Захар Ілліч
Колгосп «Маяк»	Гришко Зінаїда Михайлівна
Колгосп «Іскра»	Максименко Павло Сергійович
Колгосп ім. Калініна	Бурдейний Анатолій Іванович

Колгосп ім. Кірова	Звягельський Леонід Олександрович
Колгосп ім. Котовського	Литвиненко Олександр Олексійович
Колгосп «Рассвет»	Вітюк Анатолій Юрійович
Колгосп «Росія»	Буглак Іван Іванович
Колгосп «Україна»	Марченко Володимир Григорович
Колгосп ім. Чапаєва	Пігнастий Володимир Іванович
Колгосп ім. Чеської компартії	Швець Василь Сергійович
Колгосп ім. Шевченка	Закливець Георгій Григорович
Колгосп ім. Щорса	Гришаков Віктор Іванович
Колгосп «Побєда»	Михайлов Михайло Михайлович
Колгосп «Основський»	Гоцолук Микола Вікторович
Радгосп «Вікторівська птахофабрика»	Новіков Дмитро Іванович
Радгосп ім. 17 Партконференції	Федюкін Віктор Миколайович
Радгосп ім. 40 лет Октябрия	Бондар Василь Микитович
Радгосп «Зеленопільський»	Матієнко Василь Григорович
Радгосп «Жовтнівка»	Склярук Петро Порфентійович

Список

сільських рад та прізвища голів сільських рад в 1991 році,
з якими я працював — єдине ціле місцевого
самоврядування

Анатоліївська сільська рада	Будько Г.В.
Вікторівська сільська рада	Рудаков М.В.
Гуляївська сільська рада	Петров Д.І.
Демидівська сільська рада	Васильєв С.І.
Заводівська сільська рада	Ладиненко М.М.
Червоноармійська сільська рада	Ткаченко Л.Г.

Маринівська сільська рада	Рим'як Л.І.
Новоселівська сільська рада	Демченко С.С.
Ставківська сільська рада	Пантюхін О.О.
Яснопільська сільська рада	Науменко А.Ф.
Розквітівська сільська рада	Кнорр О.А.
Ряснопільська сільська рада	Волков М.І.
Степанівська сільська рада	Панченко В.В.
Виноградненська сільська рада	Круп'як Н.А.
Михайло-Олександрівська сільська рада	Лебеденко А.Д.

Список

керівників організацій, підприємств та закладів району
за 1991 рік

Автовокзал	Ройтштейн Олександр Мойсейович
АТП ОПС	Кравчук Володимир Дмитрович
Автошкола	Петра Анатолій Олексійович
База лісгоспторгу	Михайлов Микола Миколайович
Банк «Україна»	Кучерявий Іван Іванович
Райбиткомбінат	Горошко Віктор Олексійович
Райвійськкомат	Ткач Віктор Михайлович
Управління газового господарства	Слабенко Степан Михайлович
Міськпо	Чаловська Світлана Михайлівна
Будинок культури	Кулініч Микола Васильович
Завод продтоварів	Щербіна Петро Павлович
Хлібзавод	Галат Віктор Миколайович
Заготконтора	Непомнящий Аркадій Сергійович
Інкубаторна станція	Петрова Світлана Григорівна
Управління кіномережі	Стенгецький Олександр Олександрович
Промкомбінат	Войтенко Олександр
райспоживспілки	Анатолійович
Лісомеліоративна станція	Федченко Михайло Васильович

МДХРУ	Татарчук Віктор Архипович
Районна лікарня	Школяренко Сергій Петрович
Район електричних мереж	Глухенький Борис Іванович
РайДУ	Мерлян Володимир Павлович
Районний вузол зв'язку	Богданов Олександр Борисович
Районна будівельна дільниця	Вальвакова Людмила Анатоліївна
Районний відділ статистики	Кіров Микола Володимирович
Райагробуд	Соловйов Валерій Миколайович
Станція технічного обслуговування	Григораш Валерій Миколайович
Райсількомунгосп	Шулик Юрій Миколайович
Райсільенерго	Янченко Іван Петрович
СПТУ-43	Дука Микола Дмитрович
ГПТУ – 19	Єленок Людвіг Фрідріхович
Цех креслярських приладів	Дунев Григорій Степанович
Райспоживспілка	Бімбас Степан Миколайович
АТП-35116	Сімченко Борис Прокопович
Будинок мисливців	Пашковський Микола Петрович
Кар'єроуправління	Калашнік Микола
Завод СЗМ	Ломський Віктор Васильович
Аптека № 43	Поліщук Павло Максимович
Районний відділ освіти	Латій Анатолій Миколайович
Базар	Байдерман Олександр Григорович
Ширяївське СПМК	Петровський Олег Дмитрович
СПМК-2	Онопрієнко Михайло Дмитрович
Громадське харчування	Недельченко Петро Миколайович
Райком профспілок с\г	Васильєв Анатолій Васильович
Санепідемстанція	Осипенко Василь Григорович
Пожежна інспекція	Стиценко Дмитро Васильович
Районний відділ внутрішніх справ	Деде Іван Степанович
Піонерський табір	Іванник Олександр Іванович

Податкова інспекція	Проценко Микола Філімонович
Міська рада	Макаренко Микола Феодосійович
Березівське РТП	Сушко Леонід Павлович
Відділ культури	Грибонос Ольга Іванівна
Відділ капітального будівництва	Абдіров Анатолій Іванович
Районна планова комісія	Сергієнко Галина Петрівна
Районний архівний відділ	Патраманська Тетяна Петрівна
Райветстанція	Артеменко Микола Андрійович
Райсільгоспхімія	Синяков Григорій Володимирович
Райагропромснаб	Себов Микола Іванович
Районне агропромислове б'єднання	Дерев'янка Петро Іванович
Районний відділ РАЦС	Апухтіна Валентина Дмитрівна
Спорткомітет	Ранкіч Петро Володимирович
Березівська друкарня	Гординський Юрій Васильович
Держстрах	Савов Іван Максимович
Редакція газети «Степовий маяк»	Сич Анатолій Володимирович
Районний фінансовий відділ	Болотенко Олена Миколаївна
Профдезінфекція	Задорожній Петро Єфімович
Відділ земельних ресурсів	Хоренко Олександр Іванович
Нафтобаза	Долганенко Віктор Іванович
Відділ держтехнагляду	Панченко Олександр Вікторович
Державна насінна інспекція	Рябошاپко Людмила Леонідівна

Склад керівників вище перелічених організацій з роками було оновлено майже на 70%, тому що їх попередники в абсолютній більшості не те що не справлялися зі своєю роботою, а просто ходили «при посаді». Хоча були й такі, що пішли з роботи за віком, станом здоров'я. Всі вище перераховані керівники і склали кістяк управлінської виконавчої структури нашого району. З більшістю я пропрацював аж до 2003

року. Всі разом ми склали умови для результативної роботи сільськогосподарських підприємств, закладів і організацій нашого району. Це була велика команда із 109 осіб, яка протягом двох десятиріч працювала разом для покращення життя в нашому Березівському районі.

Дорогі члени команди, їх рідні і близькі, керівники сільськогосподарських підприємств, сільських рад, відділів райвиконкому і райдержадміністрації! Я відверто намагаюсь описати об'єктивно події нашої спільної роботи, немає бажання нікого звинувачувати в тих чи інших діях або прорахунках, бо ми разом намагалися працювати чесно, добросовісно на благо жителів нашого району. Але окремих негативних подій не вдалося уникнути. Буду описувати події такими, як бачив і відчував, а через прожиті роки є можливість зробити і висновки, і порівняльні характеристики. Нам з вами, як нікому іншому, довелося пережити важкий історичний момент перехідного періоду від «розвиненого соціалізму» до ринкових відносин. Від роботи в колгоспно-радгоспній системі до невдалої її реорганізації шляхом реформування в ринкову структуру. Ми бачили з вами, як розвивалося і занепадало сільське господарство, і повний крах невдалої реорганізації, коли ферми залишалися без худоби і майже в кожному селі сотні гектарів землі заростали бур'янами. Ми все пережили разом. Звичайно, про все не напишеш, але загальні тенденції, як розвитку так і падіння села, постараюся донести до читача.

У 1985 році я був депутатом районної ради і вже досвідченим головою колгоспу. На нараді, яка була присвячена підготовці до збирання пізніх культур, секретар райкому партії Степан Миколайович Могилюк надав мені слово для виступу. В той день присутнім був секретар обкому партії Тараненко О.Т., який керував сільським господарством області. В своєму виступі, окрім шаблонних на той час загальних фраз – похвал на адресу різних інстанцій області, аж до Центрального Комітету партії включно, я перейшов до господарських питань і висловив на той час крамольну думку, що так господарювати далі не можна. На полях дозріває відмінний врожай

соняхів, кукурудзи, цукрових буряків, а зібрати ми його не взмозі і, як кожного року, майже 30% врожаю залишається на полі. Бо навіть на папері розрахунки показують: якщо вся техніка під час збирання цих культур буде виконувати 150% добових завдань, не враховуючи технологічні неполадки, все одно ймовірні поломки, і збирати потрібно, як і кожного року, до 1 грудня. А підняття зябу можливо лише до 15 грудня і те, якщо не буде дощів. Зал затих. Я стояв на трибуні, сказавши те, про що всі знали і говорили, але мурашки пробігли по спині. Подивився на президію. С.М.Могилюк опустил голову, голова райвиконкому В.М.Тітенко дивився на мене і показував великий палець на знак «добре», але голова колгоспу ім. Посмітного, Герой Соціалістичної праці В.А.Бондаренко, сидячи теж в президії, зробив зауваження, що треба працювати як посмітівці і все буде гаразд. Мовчати я не вмів ніколи (це мій недолік), тому сказав: «Поміняймося колгоспами». Зал загув, більшість схвалила мою репліку, але були і такі, що не погодились. В залі повисло мовчання. О.Т.Тараненко, звертаючись до мене спитав, як же я буду збирати? «Що, погубиш врожай?» Я відповів, що як і кожного року, неначе на фронті, будемо здійснювати подвиги. Зберемо, ми ніколи задніх не пасли. Тут знову втрутився в розмову В.А.Бондаренко, сказавши: «Щоб як у Посмітного працювати, потрібно надоювати з однієї корови 3000 літрів молока, і одержувати по 700 грамів приросту живої ваги великої рогатої худоби на добу». Я знову не втримався, бо стан справ знав не гірше Бондаренка, який потім став секретарем обкому партії, замінивши на цій посаді саме Тараненка. Відповів, що на 1га ріллі ми не менше виробляємо молока, ніж посмітівці, а м'яса набагато більше. Людям в місті все одно: чи пити молоко від корови, яка дає 3000 літрів молока, чи більше, і їсти котлету від тварини, яка дає менше 700 гр. середньодобового приросту чи більше. А пізні культури ми зберемо не гірше від інших. За мене вступився П.П.Ведута — вже почесний голова колгоспу, який теж був у президії, сказавши Бондаренку: «Василь, ну чому ти вчепився до хлопця, він говорить про своє, а не про твоє господарство». Мене посадили на місце.

Виступаючи із заключними словами, і перший секретар райкому партії, і секретар обкому партії підтримали мене та визнали, що потрібно щось змінити: або структуру посівних площ пізніх культур, або забезпечити всі колгоспи високопродуктивною сільськогосподарською технікою. Мені так було приємно чути, що сам Тараненко підтримав мене, тому і запам'ятав цей випадок.

Невдовзі після приходу М.С. Горбачова на посаду Генерального секретаря ЦК з 1 січня 1986 року почалися реформи управлінських структур сільського господарства. Забігаючи наперед, хочу відзначити, що ці реформи стосувалися зовсім не виробників, не сільських трударів, а лише управлінських структур. Так, до реформ управління сільського господарства району виконувало функції лише консультативно-дорадчого органу, там дійсно працювали кращі фахівці: агроном (Бабич В.І.), інженер (Дерев'янка П.І.), бухгалтери (Будулак В.Т.), зоотехніки (Пунікверський А.С.), які могли надати допомогу колгоспним спеціалістам по своїм напрямкам в питаннях передового досвіду, нових сортів або техніки і т.д. З 1 січня 1986 року Березівське управління сільського господарства було реформоване у Березівське районне агропромислове об'єднання (РАПО), начальником якого став Дмитро Іванович Новиков. Але це управління було громіздке — до його штату входило 60 працівників. Виникло багато надуманих посад, службового автотранспорту, технічних працівників різного гатунку. Утримувалася вся армада за допомогою досить пристойних окладів за рахунок відрахувань колгоспів — таких собі паїв. Робилося це в той час просто — напряду з рахунків колгоспів знімалися кошти на утримання РАПО (навіть без згоди самих колгоспів).

Звичайно, це обурювало всіх керівників господарств. Я вже працював тоді головою райвиконкому і добре пам'ятаю, скільки було непорозумінь в середині самого керівництва РАПО. Просто кажучи, вони не знали, чим займатися, навіть не мали розписаних функціональних обов'язків, як правило, кожен з них їхав до колгоспу та давав свої «цінні вказівки», які суперечили думкам самого керівника і спеціалістів го-

сподарства. Нам з О.М.Коломийцем і О.І.Хоренком часто доводилося «згладжувати ситуації», бо в цьому формуванні лише одиниці були фахівцями, які пройшли практичну роботу в господарстві, а більшість працювала у райкомі партії, райвиконкомі і в інших відділах, мало знали село, тому і користь від них була мізерною.

Вже 23 грудня 1989 року на сесії районної ради ми прийняли рішення про ліквідацію РАПО і на його базі було створено новий орган — Березівське районне агрооб'єднання, яке очолив Петро Іванович Дерев'янка, а Дмитро Іванович Новиков перейшов на посаду директора Вікторівської птахофабрики. Вже 26 грудня 1991 року агрооб'єднання реформовано в управління сільського господарства, а 11 травня 1992 року при Березівській районній державній адміністрації було створено відділ сільського господарства. Всім працівникам цього відділу було присвоєно статус державного службовця. Керувати відділом продовжував Петро Іванович Дерев'янка — добрий фахівець своєї справи, чуйний і вимогливий керівник. Йому вдалося набрати в апарат свого відділу спеціалістів, яких запрошували до господарств самі керівники за порадами і консультаціями. Особливо, коли почався розвиток фермерських господарств. Сам П.І. Дерев'янка дуже рано пішов з життя, але відділ, який йому вдалося створити, залишається одним з найкращих в нашій області. І по сьогоднішній день в ньому працюють майже всі ті фахівці, які працювали при Петрі Івановичу.

На початку 90-х років важливу роль у районі відігравали орендні колективи та індивідуальні орендарі, які засвоїли різні форми підряду на селі. Більш органічно приживалися нові форми господарювання в тваринництві. Часто селяни пенсійного віку брали на відгодівлю молодняк великої рогатої худоби та свиней. Однак нова справа на кожному кроці наштовхувалася на непередбачені перешкоди. Орендарі не могли придбати ні техніки, ні пального та мастильних матеріалів, ні потрібних знарядь праці. Все вирішувалося через колгоспи і радгоспи, які збували їм, переважно стару, зношену техніку й знаряддя. В багатьох господарствах дого-

вори з орендаторами з ініціативи колгоспів часто переглядалися, під всілякими приводами знижувалася оплата праці, «щоб не збагачувалися», штучно створювалися ускладнення й перешкоди.

Всі ці й інші перепони відштовхували трудівників від нібито привабливої, як на перший погляд, справи орендаторства. Крім того, залишалися не врегульованими питання землекористування. Непросто було придбати коня, воза, причіпні знаряддя і т.д. Та все ж підряд уперто пробивав собі дорогу і поволі прижився. У 1991 році в селах нашого району діяло 25 орендних колективів. Однак проблем у їх діяльності не поменшало.

Орендні форми набули певної односторонності. Фактично, вони були відсутні в сфері побутових і комунальних послуг, допоміжних промислів, у виробництві будматеріалів. Тим часом у поєднанні з кооперативними основами господарювання підряд ефективно сприяв би піднесенню сільськогосподарського виробництва. Річ у тім, що сільськогосподарське підприємство як кооперативне формування, об'єднуючи дрібніші кооперативно-орендні підрозділи в землеробстві, садівництві, тваринництві, здатне посилити інтенсифікацію господарювання. Адже розширюється простір для виробничої ініціативи, дбайливого використання основних фондів, у тому числі землі й знарядь праці. Виробники не відособлюються від результатів праці, а по-господарськи про них дбають.

Цілком очевидно, що кооперація на селі має фактично необмежені можливості, а таке майбутнє сільського працівника буде пов'язане з сільськогосподарським кооперативом – колгоспом нового зразку, де кожен буде рівноправним членом такого формування, де сільський трудівник дійсно буде відчувати себе захищеним від посягань на володіння його землею чи майном. Структуру посівних площ і які культури вирощувати, в такому кооперативі будуть вирішувати спільно.

В колгоспі нашої доби з одного боку постійно не вистачало робітничих професій, особливо на важких і не престижних

роботах. У першу чергу доярок, свинарок, тому що ця праця не потребувала ніякої кваліфікації від робітниці, а вимагала неймовірних людських фізичних сил.

Дефіцит доярок залишався навіть після того, як «пропаганда» вирішила перейменувати професію доярки на «майстра машинного доїння». В нових кооперативах, я переконаний, такого стану не було. В колгоспах продуктивність тварин була дуже низькою, наш район приймав з року в рік соціалістичні зобов'язання надіти в наступному році 3000 літрів молока від кожної фуражної корови, найбільша кількість яких при моєму керівництві в районі була 18200 голів. Ці зобов'язання район не виконував ніколи, лише один район області — Овідіопольський — доїв більше 3000 тисяч, а в нашому районі лише колгосп ім. М.О.Посмітного. Таке «диво», як виконання цього завдання, не могло відбуватися в колгоспі з різних об'єктивних і суб'єктивних причин, головна з яких — все навколо колгоспне, все навколо моє. Кормів не вистачало і ті постійно розкрадалися, а корови в приватному секторі давали більше 4000 тисяч літрів молока на рік, а інакше господар вдома таку корову не тримав би. Відношення до колгоспної корови людей, які доглядали за ними, і не тільки, а за всіма тваринами, було як не до свого. В приватному секторі корова була годувальницею сім'ї, а тому всі її члени берегли своїх корів, навіть в іменах відчувалося відношення до них: Красуня, Майка і т.д. А на колгоспних фермах корів звали Лиса, Грізна і т.д., це не правило, але відчувалося ставлення, та інакше і бути не могло. В нових кооперативах не будуть боротися за вихідне поголів'я корів, так як в колгоспах. Доводилося за районним планом мати 15 чи 20 корів на 100 гектарів ріллі, а в кооперативах будуть отримувати стільки, скільки зможуть, і щоб давали по 5000 літрів молока за рік, а не як коза в попередніх колгоспах — до 2000 тисяч, або трохи більше.

У наших колгоспах були професії, які мали достатньо робочих рук, а дефіцит створювався штучно. Наприклад, коли я працював головою колгоспу, в тракторній бригаді

було 60 механізаторів, а висококласних працювало 15 і практично вони виконували основний об'єм всіх польових сільськогосподарських робіт. Решта «крутилася» біля них. Але справжні механізатори-професіонали своїм ставленням до роботи «годували» весь колгосп. Таких в кожному колгоспі нараховувалося не більше 20-25 осіб. Були цілі ланки висококласних спеціалістів-механізаторів з вирощування цукрових буряків, кукурудзи, соняхів і т.д. Працювали майстри-комбайнери, які на комбайнах СК-5 збирали за сезон по 350-400 гектарів зернових. Були й такі, що тракторами ДТ-75 піднімали до 1500 га осінньої оранки. Якщо б у колгоспах нашого часу нараховувалась «справедлива» заробітна платня, ці люди дійсно були б заможними. Як правило, механізатори з небажанням йшли працювати на гусеничні «важкі» трактори, там частіше працювали люди старшого покоління, а молодь намагалася працювати на швидкісних колісних тракторах. На них і швидкість більша, та і заробітна платня вища, і окрім «прямих заробітків», можна було «закалімити» на транспортних роботах, та і у домашньому господарстві більше користі від колісного трактора. Тому на гусеничних і «важких» тракторах застосовувалися різні коефіцієнти, аби збільшити працівникам заробітну платню і щоб техніка не простоювала. Наприклад, голови колгоспів ім. Чапаєва, ім. 17 Партконференції, «Україна» не бажали чи не розуміли такого ставлення до механізаторів «важких» тракторів і коли я прийшов в район, у їхніх господарствах стояли, як металобрухт, вже розкомплектовані, до десяти тракторів у кожного. Довелося з перших днів викликати голів колгоспу на «килим» і проводити відповідну роботу. Один голова був нездатний керувати ситуацією, його ми звільнили, а всі інші колгоспи запрацювали на славу – більше ніколи трактори не простоювали. Сучасним кооперативам (колгоспам) ніхто не вправі «насаджувати» (як ми робили в свій час), яку техніку купувати, які роботи проводити, кого брати механізаторами і які культури вирощувати. Дай Бог, щоб швидше з'явився ефективний господар, щоб земля оброблялася вся.

Цифри показують, що не так погано було в нашому «колгоспному домі», враховуючи, якою технікою ми володіли і які були технології вирощування сільськогосподарських культур і худоби. Це заслуга керівників колгоспів і радгоспів, які витримали всі безглузді реорганізації і реформації на селі. Щоб зберегти цілісність господарств, не розбити їх на клаптики землі, нами було вжито заходів щодо деяких розукрупнень великих колгоспів на малі і середні – великий внесок у цю справу зробив начальник управління сільського господарства Петро Іванович Дерев'янка, а згодом Олег Анатолійович Богомил. Вони жодного разу не зірвали складений нами план «розукрупнення». Так, у нашому районі вже у 2000 році з'явилися нові малі і середні господарства, у яких могла працювати габаритна техніка, поля мали свої контури і зберегли попередню цілісність, а ферми не перепрофільовувалися, там утримувалася та ж худоба, що і в попередніх господарствах, за невеликим виключенням. Це КСП (колективне сільськогосподарське підприємство) ім. Б.Хмельницького (с.Зброжківка), КСП «Кранц» (с.Кудрявка), КСП «Тілігул» (с.Мар'янівка), КСП «Південний» (с.Садове), КСП «Колос» (с.Вікторівка), КСП «Мрія» (с.Чигирин), КСП «Чеське» (с.Веселинівка), КСП «Березівське» (с.Юркове), КСП «Батьківщина» (с.Антонівка), КСП «Зеленопільське» (с.Зелене), КСП «Оснівське» (с.Основа).

Нижче я опишу причини організації деяких колективних сільськогосподарських підприємств, що змінили назву з колгоспів на КСП, а по своїй суті і формі управління господарством залишилися тими ж колгоспами. Хочу відзначити, що ми в цілому зберегли цілісну систему управління районом з керівниками на місцях, а, наприклад, у сусідньому з нами Любашівському районі вже у 1999 році нараховувалося 82 КСП. Уявіть собі — лише 82 голови колгоспу, а в кожному колгоспі свої спеціалісти, щодо фаху яких у мене особисто були великі сумніви. Наш район збільшився лише на 11 господарств і всеодно виникали певні незручності під час розподілу земельних ділянок, коли кордони новостворе-

них господарств проходили по середині поля, а деякі ферми розподілялися так, що на одній території було 2-3 господаря.

В пам'яті моїх земляків-березівчан повинні залишитися прізвища керівників КСП, а фактично колгоспів, які були останніми керівниками при радянській системі управління, коли земля і майно не вважалися власністю селянина і навіть за таких умов їм вдавалося досягти показників, які в обласних звітах заслуговували на увагу.

Список

КСП, які функціонували в 2000 році, та їх керівників

Назва центральної садиби (села) господарства	Назва господарства	Прізвища, ім'я та по батькові керівників господарств
с.Розквіт	КСП Агрофірма ім. Посмітного	Тетенко Валерій Григорович
с.Ставкове	КСП ім. Ведути	Цигольник Галина Абрамівна
с.Яснопіль	КСП «Хлібороб»	Богоміль Анатолій Іванович
с.Маринове	КСП «Маринівське»	Михайлов Михайло Михайлович
с.Чижеве	КСП «День уро- жаю»	Синяков Григорій Володимирович
с.Златоустове	КСП Агрофірма «Маяк»	Гришко Зінаїда Михайлівна
с.Ряснопіль	КСП «Іскра»	Котлик Микола Миколайович
с.Гуляївка	КСП «Зоря»	Адзеленко Анатолій Олександрович
с.Заводівка	КСП ім. Кірова	Звягельський Леонід Олександрович
с.Карногорове	КСП ім. Котовсь- кого	Мишкіна Віра Степанівна

с.Ч.Володи- мирівка	КСП «Рассвет»	Вітюк Анатолій Юрійович
с.Демидове	КСП Агрофірма «Росія»	Буглак Іван Іванович
с.М.Олександр- рівка	КСП «Дружба»	Юрченко Василь Іванович
с.Новоселівка	КСП ім. Шевченка	Піженко Сергій Якович
с.Балайчук	КСП «Перемога»	Погорілов Ігор Анатолійович
с.Зброжківка	КСП ім. Б.Хмельницького	Бондаренко Анатолій Анатолійович
с.Кудрявка	КСП «Кранц»	Шпет Віктор Володимирович
с.Мар'янівка	КСП «Тилігул»	Ганіч Леонід Миколайович
с.Роздол	КСП «Нива»	Новиков Дмитро Іванович
с.Виноградне	КСП «Виноград- ненський»	Черкес Іван Петрович
с.Садове	КСП «Південний»	Орисюк Віталій Олександрович
с.Вікторівка	КСП «Колос»	Цапкаленко Сергій Васильович
с.Чигрин	КСП «Мрія»	Сабрам В'ячеслав Антонович
с.Веселинівка	КСП «Чеське»	Швець Василь Сергійович
с.Юркове	КСП «Березівське»	Чернега Сергій Сергійович
с.Антонівка	КСП «Батьківщина»	Варлан Валерій Павлович
с.Анатоліївка	КСП «Україна»	Дехтяренко Микола Пилипович

с.Зелене	КСП «Зеленопільське»	Матієнко Василь Григорович
с.Петрівка	КСП ім. Чапаєва	Констанжі Марія Михайлівна
с.Чорногірка	КСП ім. Щорса	Гришаков Віктор Іванович
с.Червоно- армійське	КСП «Мирне»	Федюкін Віктор Миколайович
с.Основа	КСП «Оснівське»	Мосійчук Віталій Леонідович
с.Жовтнівка	КСП «Жовтнівка»	Склярчук Петро Порфентійович

Вже реформовані господарства після 2000 року мали відповідну самостійність у своїх як виробничих, господарських так і фінансово-економічних питаннях і той, хто зміг швидко скористатися наданою можливістю, швидше пристосувався до нових умов господарської діяльності та до нових законодавчих актів стосовно сільськогосподарського виробництва, той і почав одержувати, як ми звикли раніше говорити «добрі показники» господарської діяльності. А головне – такі керівники виплачували своїм селянам-працівникам своєчасно заробітну платню. Цей аргумент був дуже вагомим для оцінки роботи того чи іншого керівника і всього КСП. Так найкраще «пристосовувалися» до нових умов сільськогосподарського виробництва після реформування колгоспів і радгоспів Тетенко Валерій Григорович, Гришко Зіна Михайлівна, Гришаков Віктор Іванович, Богоміль Анатолій Іванович, Швець Василь Сергійович, Ганіч Леонід Миколайович, Бондаренко Анатолій Анатолійович, Мосійчук Віталій Леонідович. В господарствах цих керівників завжди видавалася своєчасно заробітна плата, на них не надходили скарги до райдержадміністрації і до вищих органів про «не чесний» розподіл земельних і майнових паїв. На жаль, навіть з колишніх передових господарств шквал скарг засипав всі інстанції – від прокуратури, судів до різноманітних комісій, які було «модно» створювати в той

період як в обласних, так і республіканських органах самоврядування і фіскальних установах. В абсолютній більшості колишні колгоспники мали рацію, і мені особисто доводилося втручатися у вирішення спірних питань. Тому я нажив собі багато ворогів серед маститих керівників, бо захищав колишніх колгоспників і робітників радгоспів.

Наведу лише декілька характерних прикладів, що давали привід непорядним людям розповсюджувати різні плітки про мене. Один випадок стався у КСП «Росія» (с.Демидове), де головою працював Буглак І.І., якого вдруге запросили до господарства, де він уже працював. Як досвідчений керівник, він дійсно міг організувати роботу, але показники в господарстві були анітрохи не кращими, ніж в оточуючих господарствах. Сприяння райдержадміністрації і наполегливість та вміння краще організувати роботу, ніж це робили інші голови КСП, зумовлювали видачу бюджетних коштів для Демидове в більших розмірах, ніж іншим селам. Так реконструювали автогаражі, побудували дитячий садок. Дороги у селі почав будувати попередній голова В.П. Рожнов, І.І. Буглак продовжив. В Демидове не вистачало робочих рук, бо, на жаль, там догосподарювалися до того, що зникли села Голупове і Лукашівка — люди виїхали з них. Обласна державна адміністрація в 1993 році прийняла програму «Власний дім», де передбачалося виділяти кошти тим господарствам, які беруться спільно з обласною радою (50х50) будувати житло для сільських мешканців. Я особисто був в дуже добрих стосунках з головою облдержадміністрації В.О.Ільїним і попросив його виділити кошти на 10 будинків для нашого району, що і було зроблено. Цією справою доручили займатися заступнику голови облдержадміністрації Г.І.Сапенюку, який приїхав до району. Ми провели нараду з приводу розподілу бюджетних коштів і було внесено слушну пропозицію не розподіляти ці кошти по одному будинку в різних селах району, а побудувати вулицю в одному селі. Питання навіть не обговорювалося, бо досвід такої роботи вже був, ми побудували до цього нову вулицю в с.Анатоліївка з 15 будинків, куди підвели воду і побудували дорогу. Але

це ми будували повністю за кошти державного бюджету, а тут 50 на 50, і тому потрібен керівник, який зможе освоїти ці кошти. Я порекомендував І.І.Буглака, всі погодилися.

Будівництво пішло швидкими темпами, гарні двоповерхові споруди почали з'являтися на закинутих подвір'ях по центральній вулиці села. На це з місцевого бюджету виділили 360 тисяч гривень, а на той час це дорівнювало 180 тисячам доларів США — величезна сума. Робота пішла швидко. Обласному керівництву сподобалося. На базі Демидового провели республіканський семінар, на якому були присутні міністр будівництва України Гусаков, всі заступники голів обласних державних адміністрацій з областей України, що займалися будівництвом, та представники дуже солідних видань. На цьому будівництво зупинилося — зникло близько 200 тисяч гривень. За справу взялися правоохоронні органи. У людей виникло справедливе питання — де гроші? Чому не споруджено будинки? Що вони могли того часу думати, якщо при комуністах за все відповідав перший керівник району, а значить тепер голова райдержадміністрації...

Така ж картина виникла під час продажу міжколгоспного комбикормового заводу, який передали на баланс КСП «Росія». Кому продали, за що? До сьогоднішнього дня не з'ясовано. Така ж картина була стосовно Березівського ринку, що по вул. Горького, який належав КСП «Росія». Чому продали? Кому продали? Тепер зрозуміло, що районна влада не те що не мала юридичних прав на такі дії, а видно було явне «розкрадання» у прихованій формі. Ці події давали право переводити «стрілки» на районне керівництво, що і робилося.

Колгоспні реформації

З 1997 року почалися процеси «самостійності» сільських активістів, у яких не було законних прав на володіння ні землею, ні майном, бо фактично лише 5 грудня 1999 року таке право надав Президент України своїм указом. В основному, ці процеси почалися в КСП, там, де до їх складу входило два і більше населених пункти. Як правило, таку активність виявляли бригадири віддалених від центральних садиб бригад. Як з'ясувалося пізніше, вони мали на це всі підстави. Ми, керівники району, не були сторонніми спостерігачами такого процесу, а включалися в нього з розумінням того, що потрібно зберегти цілісність земельних кордонів господарства в цілому і окремо взятого населеного пункту, який виявив бажання вийти зі складу того чи іншого господарства. Але були випадки, коли я сам ініціював таке розукрупнення господарства, аби не допустити цілковитого його розмежування на дрібні фермерські господарства і модні та той час орендні кооперативи. З досвіду ми знали, що високопродуктивна техніка на «клаптиках» буде мало ефективною, та і науково обгрунтовану сівозміну в таких господарствах не застосуєш.

КСП «Основа»

Процес розукрупнення господарств розпочали в 1988 році жителі с. Основа, яке входило до складу КСП «Іскра». В цьому селі працювали і колгоспники-господарі, в яких «не вбили» господаря навіть після розкуркулення в тридцятих роках. В цьому селі розкуркулили сім'ї Кутильвас Василя Онуфрійовича, Глазунова Павла Никифоровича, Кутильвас Івана Денисовича, Гільд Павла Карповича, Олендра Івана Карловича, Міцкін Павла Хомича, Онищенко Василя Тимофійовича, Онищенко Михайла Тимофійовича, Філімонова Захара Івановича, Романова Семена Єрмолайовича, Кутильвас Кириловича, Ратушного Никифора Михайловича, Гончарова Андрія Андрійовича, Кутильвас Матвія Онуфрійовича, Гончарова Юхима Андрійовича, Кутильвас Федота Онуфрійовича, Лабунського Григорія Тихоновича, Лабунського Івана Григоровича, Романова Івана Макаровича, Онищенко Федора Тимофійовича, Кулика Павла Опанасовича, Глазунова Івана Андрійовича, Гончарова Григорія Юхимовича, Гончарова Петра Філімоновича, Філімонова Івана Кириловича, Подінко Івана Івановича, Лабунського Павла Івановича, Кулика Матвія Опанасовича, Колодяжного Федота Омеляновича, Шестопалова Івана Пантелеймоновича, Рибалки Василя Андрійовича, Гільд Якова Карловича (ДАОО, ф.П-7, оп.1а, спр.96).

Цілком зрозуміло, що 32 розкуркулені сім'ї в селі, де нарахувалося 75 дворів, означали, що це село складалося, мабуть, з найзаможніших жителів всієї округи. Працюючи секретарем партійної організації в радгоспі ім.17 Партійної конференції, я приїздив на другий відділок нашого радгоспу в с.Ульянівку. Його мешканці називали основських «куркулями» — я тоді не міг зрозуміти, в чому річ. Спитав бригадира тваринників с.Ульянівка Романова, чому їх так називають. Він глянув на мене з-під лоба і відповів різко: «Бо вміють добре працювати». Це дійсно було так, про що я дізнався, працюючи вже головою райвиконкому. Було видно, що оснівчани на голову вище сусідніх сіл за відношенням до роботи взагалі і до ведення свого підсобного господарства особливо. Працюю-

чи директором Державного архіву, я відшукав документи про розкуркулення і зрозумів, що всю сім'ю Романових «розкуркулили», але «дух» господаря залишився у кожного жителя цього села – з нього вийшли добрі керівники колгоспів нашого району: Якубенко, Сафронов, Передеренко, Пігнастий, Лабунський, Лісневич, Вірич, Рибалко, Порада, Мосійчук (вибач читачу, імені по батькові автор не встановлював). Така плеяда керівників давала нам підстави рахуватися з думкою жителів бригадного села КСП «Іскра».

Коли я проводив збори членів колгоспу «Іскра», до складу якого входило с. Основа, перший раз, то ініціативу осівчан не підтримали, але мови про спільну роботу вже не могло і бути. Я декілька разів проводив бригадні збори в с.Основа з тим, щоб знайти компроміс і думав, що господарство залишиться в старих межах, але бажання колгоспників бригади с.Основа було незмінним і доводи у них були вагомими. По-перше, в селі були школа, пошта, клуб, дитячий садок, тракторна бригада з автогаражем, приміщення контори, склади, гарман (зернотік). З організаційної точки зору ніяких проблем не могло виникнути, але потрібна була згода всіх селян колгоспу «Іскра». Це тепер володарі земельних державних актів не ходять на колгоспні збори, а вирішують долю обробітку своєї землі на власний розсуд. А тоді я провів десяток загальноколгоспних зборів, поки не задовольнили прохання жителів села Основа. Це був правильний крок, як з боку жителів самого села, так і нашого. Під час прийняття рішення щодо створення самостійного господарства в селі Основа, районному керівництву було виставлено умови від жителів с.Ряснопіль і с.Основа, які ми погодилися виконати протягом року. Це заасфальтувати в с.Ряснопіль вулиці, а до Основи підвести дорогу з с.Ульянівка, щоб возити дітей до школи з Ульянівки. Таким чином Оснівська школа стала повноцінною восьмирічною школою.

Коли розпочалася робота з підбору голови новоствореного господарства в с.Основа, то, як виявилось, бажаних не було. Всі остерігалися помилок, бо в новоствореному господарстві завжди є непередбачені труднощі. Голова

сільськогосподарського підприємства був кандидатурою райкому партії, а тому без затвердження цієї кандидатури на бюро райкому питання обрання голови навіть не виносилося на розгляд загальних зборів членів колективу. Дерев'янюк Петро Іванович, на той час головний інженер нашого району, порекомендував мені на посаду голови новоствореного господарства «Оснівське» головного енергетика колгоспу «Росія» Гоцулюка Миколу Вікторовича. Ми не помилилися, затвердивши його кандидатуру. Крім того, що він виконував без всяких заперечень наші вимоги і рекомендації, бо був необізнаний зі всілякими «хитрощами» керівної роботи, він ще завойовував авторитет серед жителів села. Пізніше, не за його провини, обставини склалися так, що Миколу Вікторовича переобрали і господарство очолив агроном-насінневод «Основського» Мосійчук Віталій Леонідович — молодий, енергійний керівник, який одразу завоював авторитет серед своїх односельців. Справи в господарстві на той час пішли не гірше, ніж в передових господарствах. Це потім, вже у 2000 році, недобросовісні жителі села та інші, необізнані у законодавстві, потрапили у підпорядкування до господарсько-бандитських груп, керівники яких не були місцевими — один з Білої Церкви, другий з м.Одеси. Так почало валитися гарне господарство, яке було, як лялечка в Ряснопільській зоні.

Чи могли ми з району вплинути на розвиток подій в Основі? Судіть самі. Одразу за селом Основа одним бізнесменом було посіяно 40 гектарів маку. Чи мовчали ми? Ні... Дозвіл на посів цієї культури давали лише в Міністерстві сільськогосподарства. Я доводив, просив, обурювався таким станом, говорячи, що в районі ніколи не висівали цієї культури і голоду не було. Але мені не погрожували, а погрожували всім моїм заступникам аж до фізичної розправи, бо 40 гектарів макової соломки — це мільйонні прибутки, а наркомани за одну дозу цього зілля позбавляли життя людину. Ми з О.М. Коломийцем і О.А. Богомілом досягли мети і в наступному році мак в районі не сіяли, але певне непорозуміння невеликої «групочки» скривджених жителів

села могло призвести до великої трагедії. На щастя, в той час у Основі не було наркоманів, зате така площа посіву наркоти дала поштовх «наркоманізації» в районі, різко збільшилася кількість молоді, яка почала вживати це зілля в самій Березівці, в с.Розквіт, с.Анатоліївка, смт Раухівка.

Радгосп «Зеленопільський»

Мною особисто було ініційовано і відокремлення с.Зеленопільське від радгоспу ім. 40-річчя Жовтня, яке тоді було відділенням № 4 цього радгоспу, а центральна садиба радгоспу с.Виноградне знаходилася на відстані 25 кілометрів.

В листопаді 1986 року я черговий раз відвідував ферми району з головним зоотехніком Абрамовичем Василем Васильовичем. Така тоді була практика в роботі керівництва — знати все до дрібниць, як в рослинництві так і в тваринництві, не тільки в організаційних питаннях виробничого процесу, а і технологічних. Без зайвої скромності скажу тобі, читачу, що я особисто знав межі всіх господарств, кількість орної землі, розташування ферм і кількість худоби у кожній з них. Знав майже всіх трудівників району, кого за прізвиськом, кого просто по імені, кого по батькові і з якого він господарства. Але, на жаль, в с.Зелене дуже рідко заїжджав, бо воно розташоване під самим Широколанівським військовим полігоном. Цього разу Василь Васильович запропонував мені проїхати повз ферму і візуально визначитися щодо стану утримання худоби. Я заперечив, бо рідко бував на цій фермі і то в літні місяці, коли худоба знаходилася в літніх таборах. Заїхавши на ферму, я жахнувся від побаченого — велика рогата худоба не прив'язана, тиняється приміщенням, в загонах по вим'я гною, корми роздають не в годівниці, а розкидають під стінку в приміщеннях. На свинофермі майже така ж картина — свині і малі поросята гуляють біля приміщення взагалі без огорожі і на все це один працівник ферми, і той добре напідпитку. Зрозуміло, що ми поїхали в село до завідувача фермою, яке розташовувалось на відстані 0,5 кілометра. Він уже нас чекав біля свого будинку. Я спитав завідувача, чому ферма у такому поганому стані, одер-

жавши у відповідь, що позавчора була «получка», а тому така ситуація. Я не повірив своїм вухам, що почув таку відповідь. До розмови підключився Василь Васильович, спитавши, скільки таке буде тривати. Бригадир відповів, що ще 2-3 дні, а потім все буде в порядку. Я поцікавився, чи директор радгоспу знає про це? Бригадир повідомив, що директор був тут, коли збирали хліб, але тоді худоба знаходилась на випасах, на полігоні, а свині в загонах біля ферми. Після відвідування Зеленого, я їхав до Березівки, як побитий пес. Мене вразив не стан справ на фермі, а як його сприймає «найбільший» керівник в цьому селі – для нього і всіх робітників села це було нормальним явищем.

Приїхавши до райвиконкому, ми з Василем Васильовичем спланували свою роботу на наступний день, бо влаштування худоби на зиму і хід зимівлі громадського тваринництва завжди були на особливому контролі райкому партії і райвиконкому. Майже кожного вечора о 18.00 я зустрічався з першим секретарем райкому партії Степаном Миколайовичем Могилюком, щоб підвести підсумки робочого дня, скласти план на завтрашній день і взагалі обмінятися думками з приводу і без такого... Степан Миколайович, як старший за посадою, робив свої зауваження, вносив пропозиції і давав доручення, які я намагався виконувати чесно і своєчасно. Я поважав Могилюка С.М., після зустрічі з ним обов'язково зустрічався з другим секретарем райкому партії Желіховським В.П., а згодом Коломийцем О.М. і своїми заступниками Хоренком О.І., Проценком М.Ф., Сергієнко Г.П., Студинським О.Ф., Небогатовим О.М., Гакманом М.С. (в різні часи, звичайно, з різними заступниками), аби отримати додаткову інформацію і прийняти правильні рішення на наступний день чи тиждень. Так було і того разу, але я тоді не міг виконати доручення першого секретаря, не пам'ятаю, яким воно було. Розповів «першому» те, що бачив в Зеленому. Могилюк С.М. спитав мене, що пропоную робити. Я сказав, що потрібно виїхати на місце і визначитися. Степан Миколайович запропонував організувати комісію і заслухати питання на бюро райкому партії, але я заперечив, запропо-

нувавши, що віду сам і спокійно намагатимусь розібратися зі станом справ. На цьому і зупинилися.

Вийшовши з кабінету, я розпорядився, щоб наступного дня о 05.00 в моєму кабінеті був Бондар Василь Никифорович — директор радгоспу ім.40-річчя Жовтня. Прийшовши додому, почув дзвінок. Це телефонував Василь Никифорович, щоб дізнатися, чи я не помилився, що так рано призначив зустріч. Я відповів: «Ні, але візьми з собою гумові чоботи».

Ранком наступного дня ми виїхали у Зелене. Від с.Ряснопіль дорога була такою розбитою, що ми автомашиною «Нива» їхали з Березівки до с.Зеленого 1,5 години. По дорозі я все розповів директору і висловив свою думку щодо його впливу на процеси, які відбуваються у відділку радгоспу, яким він керує. Бондар В.Н. за віком був старшим мене, а тому сприймав моє відношення до методів його управління з посмішкою і навіть з якимось зверхнім ставленням. На правах старшого почав мені заперечувати, казав, що я не знаю стану справ, так, як було під час мого візиту, трапляється рідко і взагалі в радгоспі справи, а у Зеленому тим більше, йдуть добре. Оскільки я сам був за кермом, ми могли говорити відверто, не думаючи, що нас слухає шофер. На правах старшого за стажем керівника господарством (у мене стаж управління лише колгоспом тоді був 9 років, а у директора — 2) я «поставив його на місце». Приїхавши в Зеленопільське, ми не пішли до контори, а я спинив авто, не доїжджаючи до села, перевзувся в гумові чоботи, те ж зробив директор і ми пішли на ферму. Я зрозумів, що увечері директор повідомив керуючому відділком і бригадиру, що ми приїдемо, але вони не знали, що так рано. Коли ми зайшли на ферму, то стан справ був ще гіршим, ніж попереднього дня, але на фермі був завідувач і той же робітник. Як виявилось, він там був цілодобово і мешкав у нелюдських умовах в будинку тваринника, який розташовувався тут же, на фермі. Про що могла бути мова після того, як я показав директору його ферму... Василь Никифорович, як було прийнято в ті часи, сказав, що все зрозумів і пообіцяв, що завтра тут буде головний зоотехнік радгоспу Чепелєв Яків Федорович і наведе поря-

док. Мені стало не по собі, як це директор так сприймає стан справ. Я обурився і поставив вимогу зібрати жителів села в клубі для відвертої розмови, але Бондар В.М. запротестував, бо до зборів не готувались. Я зазначив, що це і добре. Дійшло до лайки з боку директора на мою адресу. Я теж не «подарунок» — сказав декілька «ласкавих» слів і звернувся з вимогою до нього влаштувати збори жителів села.

Збори почалися о 10.00 в клубі, який не відчинявся роками. Дерев'яні лавки, які були збиті невмілими руками з дошок на 40 мм, були поломані, стіл для президії принесли з контори колгоспу і два стільця звідти ж. Люди з великою зацікавленістю йшли на збори, як на гарну виставу, бо як виявилось, роками їх ніхто не збирав. В залі я побачив багато знайомих облич, бо часто приїжджав на відділок с.Зелене до зернотоку, тракторної бригади. Мене люди знали, особливо механізатори. Один з механізаторів мене запитав: «А хто це з вами приїхав?» — показуючи на директора радгоспу. Я пожартував: «Кореспондент обласної газети «Чорноморська комуна»! Боже мій, що люди висказували на адресу керівництва радгоспу і його директора! Перепало і нам, районному керівництву, поки всіх не перебив керуючий відділком, бо справа дійшла вже до приниження гідності Бондаря В.Н. Керуючий сказав, що це не кореспондент, а директор, вирішивши, що робітники заспокояться, а вони ще більше почали висказувати і, як часто буває в таких випадках, коли люди збираються, особливо в дев'яності роки на так звані не організовані збори, що не виступ — то правда і розсудлива пропозиція, що робити, як бути. По закінченню «незваних» зборів нам запропонували обід в будинку керуючого відділку. Я знав, що подумують жителі села і відмовився. Ми демонстративно пішли у Зеленопільський магазин, взяли пляшку горілки, консерви, сало і пообідали. Оскільки я хотів «бути ближчим» до атмосфери села, попросив керуючого відділком дати шофера, щоб керував моєю машиною аж до району, бо я випив 100 грамів горілки, але він відповів, що біля моєї машини вже давно водій, який мене возив ще в радгоспі ім.17 Партконференції. Директора я залишив з керуючим розібратися зі станом справ, а сам відійшов у бік

з робітниками, які ще 30 хвилин просили мене, щоб на їхнє село звернули увагу. Мені цілком стало зрозуміло, що так далі жити у Зеленому не можна. До мене підійшов Бондар В.Н. – директор радгоспу і попросив «не роздувати» цю подію і вибачився за деяку некоректність на мою адресу, заявивши, що я був правий. Воно мені не потрібне, його вибачення, але все ж було приємно. Я ніколи і нікого не хотів принизити чи вказати людині на нездатність керувати, або на непрофесіоналізм. І в цьому випадку вчинив аналогічно, пішовши іншим шляхом, дякуючи цілковитому розумінню Могилюка С.М. і підтримці начальника РАПО Новікова Дмитра Івановича. Ми прийняли рішення створити окреме господарство в с.Зелене, але дивлячись на стан цього відділку радгоспу, його інфраструктуру, склад робітників і спеціалістів, виникав ряд питань щодо можливості функціонування там підприємства. Суди сам, читачу. Контора цього відділення знаходилася в центрі села, в одному приміщенні з початковою школою, а за її вікнами була така купа сміття, яку ми вивозили бригадою «Сільгоспхімії» у складі трасової лопати ТЛ-3, бульдозера, 3 тракторів Т-150 з 10-тонними причепами – всього вивезли 2,5 тисячі тонн непотребу. Все селище звозило туди будівельні і побутові відходи з часу заснування цього населеного пункту. В селі було лише 25 будинків, які мали пристойний вигляд і були придатні для проживання, а по центральній вулиці було три двоквартирні будинки з господарськими прибудовами (сарай, комори і т.д.). Автобус до Зеленого ходив один раз на день, а згодом 2 рази на тиждень. До магазину завозили регулярно лише хліб і горілку, всі інші товари купувалися або в с.Ряснопіль, або на базарі м.Березівки. Поїздка до обласних центрів м.Миколаєва чи м.Одеси була великою рідкістю, жителі-старожили розповідали, що за все життя були лише один, а хто 2-3 рази в цих містах. А знайшлися й такі, що взагалі не знали, що таке велике місто. Дитячий садок і клуб в селі не працювали. Вся вулиця за ставком була пуста, будинки розвалилися. Поселення мало такий жалюгідний вигляд, що комісія, яку я призначив вивчити ситуацію і надати свої пропозиції щодо «відновлення життя» в цьому населеному пункті, була розгу-

блена. Одна група пропонувала залишити все як є, лише побудувати нову дорогу до села, а інша, очолювана Дерев'янком Петром Івановичем, до складу якої входили Абдіров В.В., Абрамович В.В., підтримала мою думку, що потрібно терміново організувати сільськогосподарське підприємство, щоб «господар-керівник» жив на місці і відчував всі негаразди, від яких потерпають жителі цього села та вживав відповідних заходів. Я зайшов до Степана Миколайовича Могилюка з пропозицією щодо термінової організації господарства. Могилюк С.М. рідко приймав необдумані рішення, а цього разу одразу «поставив мене на місце»: «Ти хочеш цього клопоту, то роби! Відповідати будеш ти». Я зніяковів, але відповів: «Степане Миколайовичу, я не боюся відповідальності, а прошу вашої згоди, навіть не допомоги». Він щиро пообіцяв, що не заважатиме, а якщо виникнуть проблеми, я можу звернутися до нього, щоб вирішити все разом.

З чого починати? Як діяти? На кого спиратися? Такі питання постали переді мною. Сам я лише увійшов в курс справи керівника району, а тут! У мене були сумніви: чи я зможу, а в тому, що це потрібно зробити, ніяких сумнівів не було. Найголовнішим для мене було підшукати людину, яка б погодилася піти працювати в село, що розташоване на «белебені», яке спустошене і де майже немає робітників. На відділку с.Зеленого було 4500 гектарів землі — середнє господарство в районі мало таку кількість орної землі. Коли перевірів кадровий резерв керівників, який запропонували з райкому партії, то зрозумів, що цей резерв робили для «галочки», аби був. Я краще знав кадровий потенціал району за будь-якого працівника райкому і райвиконкому, бо на попередніх своїх роботах зустрічався з ними в тій чи іншій обстановці, а потім, будучи головою райвиконкому, вже зустрічався більш конкретно щодо вирішення питань різного характеру.

В запропонованому резерві були, в основному, господарські «хлюпики», якими «затикали дірки», щоб не сварило керівництво, що такого резерву в райкомі немає.

Допоміг випадок. Я проводив нараду з керівниками сільськогосподарських підприємств і дорожниками райо-

ну. Після наради ми роз'їхалися у різних напрямках району: перший секретар райкому в напрямку села Розквіт, начальник управління сільського господарства у напрямку сіл Черногірка і Балайчук, я в напрямку сіл Виноградне і Зеленопільське, аби визначитися з роботами на тій чи іншій ділянці дороги. Ми взяли в автомашини керівників господарств, а директора радгоспу імені 40 років Жовтня не було на нараді, а тому замість нього з нами їхав секретар партійної організації В.П.Селіванов. Зупиняючись на різних ділянках дороги, визначалися, що має зробити господарство, а що дорожники і рушали далі за маршрутом. Останнім селом нашого маршруту було Зелене, туди їхали ґрунтовою дорогою, бо так названа «жерств'яна» була так розбита, що лише вантажівка могла проїхати. Селіванов був виробником — практиком, а тому ми легко спілкувалися. Я познайомив його зі своїми міркуваннями стосовно с.Зеленого і тим, який я бачу вихід. Про це здогадувалися в районі, але широкому загалу не були відомі досконально наші наміри. Вислухавши мене і мої вимоги до майбутнього керівника, він повідомив, що має однокурсника з інституту, де займається заочно, але чи підійде мені ця кандидатура, сумнівався. Я прийняв рішення переговорити з ним.

Наступного дня я виїхав до Одеси у справах, а «перший» був у Виноградному і Валентин Петрович Селіванов розповів йому про нашу розмову. Повернувшись з Одеси, я зайшов до «першого», який майже переговорив з цим товаришем і визначився. Я зателефонував В.П.Селіванову і ми визначилися з датою, коли приїде запропонована особа на посаду новоорганізованого радгоспу. В назначений час до мого кабінету зайшов Валентин Петрович з молодим чоловіком, який з першого погляду сподобався мені — кремезний, широкоплечий, з відкритим чолом, з посмішкою на обличчі. Представився: Матієнко Василь Григорович. Почалася розмова «про ніщо», я попросив нас залишити удвох в кабінеті і почав питати те, що потрібно знати про майбутнього керівника. Василь Григорович працював завідувачем ферми в одному з господарств Єленицького району Миколаївської області.

Коли я його «прощупав» на знання обліку, планування, рослинницьких «хитрощів» і відношення до людей, то подумав про себе, що він зміг би, якщо не зловживає спиртним, бо в ті часи з району в район переходили в більшості випадків саме через це. Але, як виявилось, і тоді і потім, під час роботи він не зловживав, а причина суто сімейна...

Через день ми виїхали з Василем Григоровичем в с.Зелене, де я розповів і показав йому, що буду вимагати, і як, на мою думку, потрібно діяти. Він, як і має бути в таких випадках, зі всім погоджувався, але очами я бачив, що Василь Григорович лукавить: буде робити по-своєму, але в цілому це загальної картини не зіпсує. Повернувшись до району і заходячи до кабінету «першого», я ще в приймальні повідомив присутнім, що є керівник у Зеленому — на той час все районне керівництво очікувало від мене кандидатуру. Степан Миколайович в розмові схвалив моє рішення, але цілком по доброму і навіть по дружньому попередив мене: «Дивись, людина з іншого району, не керував великим колективом і освіти вищої не має, щоб ми не «вляпались», не дай Бог, в якусь історію, бо місцеві керівники тільки і будуть очікувати, щоб «чужак» спіткнувся». Так і вийшло, місцеві, як могли, так і протидіяли на перших порах Матієнку В.Г., поки він не заявив у «повний голос», що керує господарством краще багатьох місцевих. Це факт.

Шановний читачу, не подумай, що автор хоче похвалитися зробленим в с.Зеленому, але ми, спільно працюючи з Матієнком В.Г., показали приклад всієї області, що можна зробити майже на голому місці. В с.Зеленому було проведено три обласних семінари щодо соціально-культурного розвитку населених пунктів і один республіканський. Хто хоча б один раз мав нагоду бути на таких семінарах, знає, що його проводять лише там, де можна «дещо корисного» взяти і запровадити в інших місцях. Нижче намагатимуся описати хоча б поверхово все зроблене.

Перше, що ми зробили, це організували на базі відділку радгоспу новий радгосп «Зеленопільський», юридично його оформили, призначили директором радгоспу Матієнка В.С.

з відповідною печаткою радгоспу і фірмовим бланком. Почали відроджувати село з вивезення сміття з центру села, де смітник розташовувався у парковій зоні між конторою колгоспу і клубом. Для роботи радгоспу необхідна була сучасна техніка, кращі механізми радгоспу при розподілі техніки на 1 гектар ріллі ми забрали до нового радгоспу, а згодом виділили нову техніку і механізми.

До Зеленопільського потягнулися люди і, в основному, молодого віку, бо на новій техніці працювати бажаючих було багато. Для приїжджих сімей не вистачало житла. Матієнко В.Г. виявився пробивним і ініціативним керівником, мені, як відповідальному районному керівнику за роботу і стан справ у новому господарстві, це було дуже приємно, я лише сприяв роботі Василя Григоровича, а де потрібно було і «стукав кулаком». А таке потрібно було робити не рідко, враховуючи важкий характер Василя Григоровича і його бажання все робити не за відповідними правилами і виконуючи всі вимоги законодавчих актів та постанов, які, в основному, стосувалися господарської діяльності. Часто привод для цього давав начальник Березівського РВВС Деде І.С., з яким Василь Григорович товаришував, але ми своєчасно вживали заходів, хоча одного разу вони обоє припустилися великої помилки, про яку заступник директора Бондар Світлана Анатоліївна написала у всі партійні інстанції, правоохоронні органи і засоби масової інформації. Як показало слідство, абсолютно ніякої провини у директора не було, але в очах робітників села авторитет, як директора, так і начальника міліції, дуже впав. Так добрі стосунки призвели до поганих наслідків для обох, хоча провини ніякої не було.

Коли почали приїжджати молоді сім'ї, мене це дуже тішило, але постало питання, де їм жити. Матієнко В.Г., завдячуючи вмінню «знаходити спільну мову», відшукав підтримку в обласному фінансовому управлінні і особисто у його начальника Палатного Миколи Васильовича, який фактично став фінансовим покровителем Матієнка В.Г. Він виділяв таку кількість кредитів, яку Василь Григорович міг освоїти. Уяви собі, шановний читачу, що ми у Зеленому спо-

рудили 65 нових прекрасних житлових будинків. Працюючи директором радгоспу дев'ять років (з 1987 по 1996), Василь Григорович організував чудовий дитячий садок з водяним опаленням, їдальню, клуб, де функціонував ансамбль сучасних електроінструментів, збудував асфальтну дорогу по всіх вулицям села і до повороту на с.Ряснопіль, а останній відрізок дороги капітально відремонтував. Почав будівництво нової восьмирічної школи, капітально відремонтував ставок в центрі села, на всіх вулицях запрацювали водогони Ферми радгоспу не поступалися фермам наших передових господарств району за своїм зовнішнім виглядом і технічним оснащенням. В тракторній бригаді з'явилися токарний, фрезерний і інші станки, на всіх ділянках виробництва працювали висококваліфіковані спеціалісти. Новий радгосп став в один ряд з передовими господарствами району. Прорахунок директора радгоспу в 1995 році під час оформлення документів вдруге дав привід його заступниці Бондар Світлані Анатоліївни для того, щоб я сам звільнив Матієнка В.Г. з роботи, знаючи, що це буде набагато гірше для господарства. Василь Григорович і після Зеленопільського завжди був потрібен, і скрізь, де б він не працював, був «вулканом» енергії і не тільки виробничої – він гарно співає, грає на баяні, вірний товариш. Бондар С.А. довела с.Зеленопільське майже до того стану, який ми мали в 1987 році, лише не змогла розвалити нові будинки. Так буває... Фактично новозбудоване село через нездорові амбіції певної частини його жителів дійшло до повного розвалу як господарських стосунків, так і соціальної інфраструктури. А перспектива в цьому селі була найкраща. Уяви собі, читачу, що його жителі під час розпаювання землі отримали більше 15 гектарів на кожного члена КСП. Де ще таке є?

Другим господарством, яке відокремилося від радгоспу «Виноградненський», стало КСП «Південне». До його складу входили села Виноградне, Зеленопільське і Садове, а також невеличкий хуторець під с.Червоноармійським. Так невдало було зроблено землеустрій цього радгоспу, що землі «Виноградненського» були «під вікнами» КСП «Мирного». Ми надавали великого значення найбільш потужним госпо-

дарствам району з точки зору виробництва валової продукції. Так в с.Виноградному колись був винзагод, шахти з випилювання каменя- ракушняка, добротний сад, виноградники. У вісімдесятих роках господарство очолював Бондар В.Н. Разом з ним ми заасфальтували дороги села, почали будівництво Будинку культури. В селі завжди діяв добрий автогараж, який багато років очолював Свідовий Сергій Савович. Досвід цього автопідприємства розповсюджувався в багатьох автогосподарствах району. Там працювало багато спеціалістів, з якими я завжди з великим задоволенням спілкувався, це Чепелєв Я.Ф., Сіяноко П.П., Кедик Ф.Ф., Селіванов В.П., Павловський С.І., Кочмар Я.І., Казимиров А.О., Захарчук О.І., Гурник М.М., Грецький В.П., Городецький А.О., Гаврилов Л.М., Вітовський М.І., Бондар В.М., Бабенко Ф.П., Плаксіє П.І. Ці люди займали різні посади, як керівні, так і рядові, але колектив жителів с.Виноградне завжди був єдиним цілим. Дуже добре знав це господарство і Коломієць Олексій Миколайович, а тому приймаючи рішення стосовно того чи іншого питання по с.Виноградне, ми майже не припускалися помилок. На жаль, в кадрових питаннях була допущена помилка мною особисто, коли я запропонував на посаду голови КСП «Виноградне» Васильчука О.Ф., який не покращив стан справ, а навпаки — господарство після його звільнення не могло вже бути на такому рівні, до якого звикли виноградненці. Найкращими керівниками під час моєї роботи в цьому селі був голова сільської ради Кочмар Ярослав Іванович, а господарчим керівником Каземіров Олександр Альфредович — працюючий і знаючий інженер-будівельник, який так швидко покращив роботу, що вже через півроку після його обрання було видно результати. Перекопаний, що цей керівник стояв би поруч, як передовик нашого району з такими прізвищами, як Гришаков В.І., Гришко З.М., Посмітний М.О., Ведута П.П., але трагічний випадок при ДТП забрав його життя і жителі Виноградного втратили керівника, якого ніхто так і не зумів замінити.

У Виноградному я особисто з нуля почав будувати Будинок культури, якого в жодному селі району не було (він

майже був закінчений до того, як я пішов з роботи): м'які крісла, велика сцена, відмінна акустика, на другому поверсі адмінприміщення: контора КСП і сільська рада. Свого часу, ще коли директором радгоспу був Бондар В.Н., ми сприяли розвитку тваринництва, створили одну з найкращих ферм в районі, родове відділення для корів було найкращим в області – навіть вазони стояли на вікнах. Там працювала найкраща доярка Гехлер Розалія Йосипівна, про яку до сьогоднішнього дня згадують викладачі Одеського сільськогосподарського інституту. Ми також виділили кошти на будівництво 10 будинків для робітників цього підприємства, але директор Бондар В.Н. не використав кошти не тільки на будівництво будинків, а і інших об'єктів. Було видно, що господарство занепадає, почалися зміни керівників через рік – два, а коли 3 грудня 1999 року вийшов відомий Указ Президента Кучми Л.Д. про прискорення реформування аграрного сектора, у Виноградному з'явилось декілька «господарів», навіть з Одеси, які дивилися на земельні сертифікати жителів села, як на особистий прибуток, не думаючи про розвиток господарства. На жаль, лише певна частина жителів розуміла мене, коли я проводив зустрічі з ними і в школі, і в приміщенні нового Будинку культури. Я домагався лише одного: щоб «проходимці» не змогли забрати у людей майно і землю. На щастя, щодо землі ми переконали жителів села так, що жодної сотки «чужаки» не вкрали.

КСП «Південне»

В с.Садовому бачили всі ці «гойдалки» на центральній садибі, а тому за прикладом інших населених пунктів району вирішили створити своє окреме КСП. Маючи досвід розподілу господарств, ми так сприяли роботі, щоб тваринницький комплекс залишився єдиним цілим і земля була в єдиному масиві, щоб не дробили її на частки. В середині дев'яностих років було збудовано чотири житлових будинки, зроблено дорогу від с.Виноградне до Садового, відремонтовано школу, клуб, контору, їдальню. Приведено до ладу тваринницькі приміщення, побудовано гарман і склади, організовано підвіз дітей після

четвертого класу до середньої школи в с.Виноградне. Першим головою КСП «Південне» (таку назву одержало господарство с.Садове) було обрано Васильчука О.Ф., якого жителі с.Маринове скандально звільнили з цієї посади, а згодом вже я припустився помилки, рекомендувавши його головою КСП «Виноградненське». Потім було обрано Ємірова Кирила Рафатовича, який працював дійсно по-господарськи і багато корисного зробив селянам. В селі вважались «авторитетами» два брати Орисюки: один з них був бригадиром комплексної бригади, другий — завідувач фермою, якого мені інколи доводилося приводити до ладу, так як він перегинав палицю стосовно робітників ферми, прикриваючись добрими стосунками з працівниками Березівської міліції. Садове мало право бути самостійним господарством, як ніяке інше, на його кількості орної землі вистачало і худоби, і робітників. Мало відносно добре сполучення з райцентром, початкову школу, магазин, гарну тракторну бригаду, чудовий ставок.

КСП «Хлібороб» — КСП «Кранц»

Друге село мені вдалося збудувати разом з керівництвом господарства в 1993-1997 роках. Це село Кудрявка. В історії нашої держави був такий час, коли перший Президент України Л.М.Кравчук заявив всьому світу в 1992 році, що Україна здатна прийняти німецьких біженців з колишньої радянської республіки Казахстан. Вони тікали, бо казахські націоналісти «виживали» їх з різних причин, основною була мова. На той час вважалося, що наш район не густо заселений і завжди не вистачало робочих рук для сезонних робіт. Працюючи головою райдержадміністрації району, я після заяви Леоніда Макаровича поїхав в обласну державну адміністрацію і зайшов до керівника апарату Гриневецького С.Р., висловивши бажання прийняти біженців за певних умов. Через тиждень мене запросили на нараду з цього питання до обласної ради, але там визначилися, що тільки два райони в області — Красноокнянський і Ширяївський, як наймалонаселеніші, будуть виконувати ці функції. Ми роз'їхалися. Через два місяці до мене заїхав голова колгоспу «Рассвет» Вітюк Анатолій Юрійович.

Під час розмови «про все і про ніщо», я припустив, що про нас забули і не хочуть йти на зустріч, при чому у всіх питаннях, бо наш район проголосував проти обрання Р.Б.Боделана головою обласної ради (в той час територія голосувала за вибори свого голови). Вітюк Анатолій Юрійович був «пробивним» головою колгоспу, який самотужки вирішував більшість господарських питань. Він знав до кого і з чим заходити, «як відкриваються двері» до кабінету начальників. Свого часу він пройшов багато робіт організаційно-господарчого характеру, а тому мав своє бачення при вирішенні будь-якої проблеми. Я сказав Анатолію Юрійовичу, що для прийому німців будуть виділятися бюджетні кошти. Він «вчепився» мертвою хваткою за цю ідею, тому що поряд з виділенням коштів для біженців, могла б розвиватися і інфраструктура села. Анатолій Юрійович був добре знайомий з Р.Б. Боделаном. Не пройшло і тижня, як мене запросив до себе голова облдержадміністрації Боделан Р.Б. і розповів, що в область приїжджає велика делегація з Німеччини, щоб визначитися, в якому районі можна побудувати селище для німців-біженців з Казахстану, тому потрібно прийняти їх так, як ми вміємо. З німецької делегації повноваженим в наш район направили міністра соціальної політики землі Баварія пана Лішке. Я його прийняв як «рідного», так, що він у нас заночував.

Наступного дня я попросив Коломійця О.М. зайнятися цим паном, який просив «бір» – пива, а сам поїхав до Одеси, де була зустріч з керівниками районів, в яких намічалось приймати біженців. Коли перерахували вимоги для прийняття цієї категорії людей, великого ентузіазму у голів Красноокнянського, Ширяївського, Великомихайлівського районів і у мене особисто це не викликало, тим більше, що ми мали досвід прийому біженців з Тирасполя, де була громадянська війна. Це було в липні, на «носі» навчальний рік в школах, які потрібно було готувати до нього, а класи в школах пропонували використати для тимчасового проживання біженців. До зали зайшов статсекретар Німеччини Вафільшмідт, який оголосив, що облетівши вертольотом запропоновані території для біженців, йому найбільш сподобався Красноокнянсь-

кий район, але оскільки в Молдавії ще воюють, то потрібно підшукати інший район, але такий, щоб мало бажання місцеве населення і державні службовці, як області так і району, сприяти цій справі. Мені дуже сподобався цей чоловік, який говорив не стільки словами, бо він розмовляв через перекладача, як душею. Після закінчення зібрання ми розійшлися і вже в коридорі гукнули моє прізвище. Я зупинився, мене спитали, де Лішке, я повідомив, що оглядає місцевість для майбутнього будівництва селища. Я залишився і зайшов до приймальної Боделана Р.Б., який розмовляв з багаточисельною німецькою делегацією. Потім запросили мене до кабінету. Руслан Борисович спитав, де представник по нашому району. Я відповів, що з Вітюком А.Ю. оглядають місце розташування біженців, хоча Лішке залишився з Олексієм Миколайовичем. Руслан Борисович повідомив, що завтра їде до нас група товаришів з обласного управління капітального будівництва і організаційного відділу для вибору місця для біженців. Я був не дуже радий, бо сам пережив примусове переселення і знав не за чутками, що відчувають переселенці. На своїй «шкурі» пережив всю «красу» цього дійства. Міг би відмовитись від біженців, послаючись на різні причини, але дві з них мене переконали, що це необхідно робити – біженці не винні, що з ними так вчинили, як сталінський режим вчинив зі мною, а по-друге: будуть виділяти кошти для прийому цієї категорії людей.

Коли в серпні приїхали без попередження перші біженці (біля 20 осіб), яких очолював Олександр Глеб, а згодом друга група людей на чолі з Робертом Єгоровичем Бекком (біля 40 осіб), мені вже стало не по собі. З того, що обіцяли в області – нічого не було, людей ми не мали куди поселити. Шановний читачу, не буду описувати всі труднощі роботи райдержадміністрації, але вихід ми відшукали. В наших Березівських училищах взяли матраси, простирадла, і поселили біженців в шкільних класах села Червоноволодимирівка (Сліпуха). Голова колгоспу Вітюк А.Ю. і голова сільської ради Науменко А.Ф. зібрали жителів села і в моїй присутності познайомили їх з ситуацією, розповіли, як ми будемо виходити з неї, про обов'язки райдержадміністрації і колгоспу і т.д. Пер-

шою і найважчою справою була справа годування біженців, забезпечення водою. Людей потрібно було поставити на тимчасовий облік, а вони все додавалися: одні приїхали, подивились, розвернулися — і поїхали, інші стали на тимчасовий облік і поїхали, не знявшись з обліку. Основна кількість цих людей вважала, що вони знаходяться в нашому колгоспі тимчасово і скоро повернутися назад, до Казахстану. Але коли біженці все їхали з цієї республіки, то стало зрозуміло, що зимувати доведеться у нас.

Тим часом ми паралельно вирішували питання розміщення людей. Вітюк Анатолій Юрійович мав завдання годувати біженців так, щоб не було нарікань, з чим він справився добре. Я двічі їздив до Києва вирішувати проблему переселенців, в першу чергу, фінансування, крім цього було ще кілька важливих питань — приписка цієї категорії людей, надання їм статусу біженців чи якимось іншого, забезпечення людей роботою, навчання дітей, бо вони навчалися російською мовою, а в Червоноволодимирівці українськомовна школа і т.д. Дуже активно в цьому напрямку працював А.Ю.Вітюк з надією, що бюджетні кошти виділятимуть також на розвиток села Червоноволодимирівка. Я був обов'язково присутнім на всіх нарадах з приводу біженців. З пропозиціями керівництва району рахувалися. Окрім зібрань, в обласному центрі і нав'язування позиції обласного керівництва, ми мали свою позицію, і чітко відстоювали її. Головна — щоб не нашкодити місцевому населенню будь-якими діями і не спровокувати ніяких зіткнень, бо самі розумієте, місцеві мали свої звичаї, традиції, були забезпечені робочими місцями, а серед біженців було багато кращих фахівців. На щастя, до нас прислухалися, в першу чергу, представники Німеччини, які опікувалися біженцями, а потім ми з ними співпрацювали довгі роки. Виникали конфлікти між місцевими жителями в багатьох містах Закарпатської і Миколаївської областей. Коли на черговій нараді в обласній раді у вересні 1992 року мені надали можливість розповісти про вирішення проблеми щодо цієї категорії людей, то я висловив не бачення проблеми, а надав розрахунки, що показували, які кошти терміново

потрібні на утримання переселенців, бо КСП (колективне сільськогосподарське підприємство) вже відмовляється утримувати людей, яких ми розселили в класних кімнатах школи. Самі біженці розуміли, що довго годувати і утримувати їх ніхто не буде, а тому їх організатори О.Глеб і Р.Бекк пропонували свої послуги: брали участь у сільськогосподарських роботах, на що голова погоджувався, але йшли переселенці не з великою зацікавленістю, бо їх подальша доля була невідома. Для мене ситуація з біженцями була найскладнішою на той час роботи.

Коли визначилися і в Києві і в Боні, хто буде фінансувати програму прийому і розміщення біженців, надійшла команда виготовити проектно-кошторисну документацію на будівництво тимчасового містечка. Справа для нас ускладнювалася тим, що фінансування йшло через німецьке Міністерство внутрішніх справ і їх державну фірму ГЦТ. Були постійні неспіввідношення у оплаті матеріалів і робіт, а тому перших півроку працювали «за дякую», а лише потім з нами розрахувалися за ці послуги. Мені вдавалося «вибивати» матеріали і виплату заробітної платні робітникам. Щоб прискорити роботи, ми звернулися до представників фірми ГЦТ з повідомленням, що проектно-кошторисну документацію ми здатні виготовити у нас, в Березівському відділі капітального будівництва. Це буде краще, бо підрядні організації, які будуть виконувати роботу, будуть нашими березівськими, а тому заключення договорів з ними будуть прозорими, бо вартість матеріалів і робіт, яка діє на теперішній час на території району, відома всім досконально. З нами погодилися.

Ми зібрали у моєму кабінеті будівельників, проектників і представників фірми та намітили «генеральну лінію» щодо термінової побудови містечка, яке мало функціонувати вже через 2 місяці. Це було можливо, бо фірма закупила 40 житлових вагончиків, дуже пристойних на той час, в яких розташовувалась кухня, спальня, коридорчик і санвузол. Кожен з присутніх висказав своє бачення і свої вимоги щодо того чи іншого питання. А коли знаєш вимоги і маєш матеріальний і людський ресурс — легше працювати.

Увечері того ж дня я запросив до себе голову Червоноволодимирівської сільської ради Науменка О.Ф. і голову КСП Вітюка А.Ю. для вирішення питання розташування тимчасового містечка з 40 вагончиків. Порадившись, ми прийняли рішення будувати містечко при в'їзді в село, праворуч, нижче гарману. Там були всі умови для його розташування: артезіанська свердловина, високовольтна лінія, дорога з твердим покриттям і уклін для стічних вод. Того вечора ми з начальником ОКСа Абдіровим А.І. просиділи до півночі, креслячи розташування вагончиків, електропідстанції, доріг, очисних споруд. Маючи у руках схему, наступного дня вирішили почати роботу. Я розписав, як завжди, кожному обов'язки: електрикам встановити підстанцію на 250 кВт, дорожникам нарізати полотно і т.д., але приїхав представник ГЦТ і зауважив, що ці роботи фінансують вони, значить генеральний підрядник буде їхній. Що в такій ситуації скажеш – хто гроші платить, той і музику замовляє. Ми роз'їхалися по домівках, так нічого і не зробивши. За справу взялася фірма з сусіднього Веселинівського району «Ковчег».

Два місяці пролетіли швидко, а вони навіть проект не виготовили, та ще і прокуратура зайнялася ними за розкрадання державних коштів, які надійшли з Німеччини. Це була серйозна справа. В кінці жовтня представникам Німеччини стало зрозуміло, що йде зима, люди в школі довго жити не можуть, вже почали обурюватися. Я категорично відмовився від пропозиції повторно взятися за будівництво містечка з вагончиків, але мене переконав А.Ю.Вітюк, що побудувавши таке містечко, ми почнемо будувати капітальні будинки в селі. Це було закладено в програмі. Я погодився, але умова буде одна: 100% фінансування наших підрядників. Почався холод, пішли дощі. Я два місяці стояв на будівельному майданчику і до Нового 1993 року містечко з 31 вагончика було здано в експлуатацію. По мірі встановлення вагончиків в них поселялися люди. Новорічну ялинку запалили в містечку А.Ю.Вітюк і головний агроном господарства М.К.Поважнюк.

Люди були щасливі, а особливо ті, які вселилися до 25 грудня – до католицького різдва. Містечко видалося на славу,

воно було від планування до останнього забитого цвяха зроблено спеціалістами і робітниками не лише нашого району, а й самими переселенцями. В містечку було три вулиці з твердим покриттям, до кожного вагончика прокладено тротуарчик, все заасфальтовано, населення забезпечене водою і каналізацією, в кожному вагончику був телевізор. Ми завезли вугілля для опалення помешкань, але більшість людей опалювали своє житло електрикою (в той час 1 кВт електроенергії коштував лише 4 копійки).

Зимовими місяцями ми готували пропозиції щодо капітального будівництва населеного пункту, а також створення необхідної інфраструктури для життя і відпочинку людей, враховуючи забезпечення біженців робочими місцями. Було прийнято рішення будувати селище для цієї категорії людей на майданчику перед в'їздом в с.Червоноволодимирівку, але вже ліворуч, праворуч було «вагончикове» містечко. Коли справа дійшла до будівництва села, голова КСП А.Ю.Вітюк побажав, щоб цим зайнялося господарство, причому господарчим способом, без підрядних і субпідрядних організацій. За цю справу взялися будівельники з Агрофірми ім. М.О.Посмітного. Але коли працівники з техогляду перевіряли роботи, то виявили брак у всіх 10 початих будинках. Будівництво було призупинено, кошти витрачені на ці роботи, необхідно було повернути генеральному замовнику — Міністерству внутрішніх справ Німеччини. Самі розумієте, зчинився скандал, про який писали всі, хто хотів і що хотів, що було і чого не було.

Знову керівництво ГЦТ і обласної ради прийшло на «поклон» до нашого району, з пропозицією очолити будівельні роботи силами нашого «Агробуду», а фінансувати будуть лише через будівельний банк, без посередників, без колгоспу «Рассвет». Там дійсно було виявлено багато зловживань і багатьма чиновниками, в основному, з німецького боку через їхню структуру «Ковчег».

Коли я звернувся до правління колгоспу «Рассвет» щодо виділення земельної ділянки для будівництва нового села, то отримав відмову і побачив образу за те, що заставля-

ють повернути кошти за зіпсовані будинки. Я ще декілька разів звертався до правління і до загальних зборів. Позиція колгоспників була такою: нікуди вони не дінуться, живуть на нашій території, то і побудують тут село. Дякуючи поселенням біженців, було відремонтовано вуличні дороги і міжсільську, аж до с. Котовки, відремонтовано клуб, їдальню, лінію електропередач. Як висловився секретар партійної організації цього господарства: «Понаїжджали тут, а ми маємо свою землю їм виділяти»...

Ми зрозуміли, що потрібно іти іншим шляхом. В сусідньому господарстві КСП «Хлібороб» працював головою колгоспу на той час уже досвідчений керівник Анатолій Іванович Богоміл. Господарство було дуже складне, можна сказати одне з найважчих господарств в районі. До складу КСП входили села Яснопіль, центральна садиба, Нова Григорівка, Суха Верба, Кудрявка і Кринички. Там мешкали трудолюбиві люди, бо були вони із німців-колоністів. В ті села переселилися, хто добровільно, а хто примусово з Західної України. Як відомо, німці люди дуже трудолюбиві і добрі господарі, але навіть при таких членах колективу Анатолію Івановичу важко було в оптимальні терміни виконувати сільськогосподарські роботи. Села невеликі і малочисельні, та розташовані і на краю району, до обласного центру добиратися жителям села дуже складно, бо прямого сполучення з ним ніколи не було. Ми розуміли, в яких важких умовах працює голова, а тому коли дехто з «маститих» наших керівників інколи хотів проводити паралелі між своїм господарством і господарством Богоміла, то я завжди говорив, що в Яснопільському колгоспі він би і рік не пропрацював, бо у порівнянні з Яснопільським, його господарство просто відпочинок. А в Яснополі ще і люди специфічні, якщо люблять, то назавжди — Анатолія Івановича полюбили. Не буду приховувати, стосунки у нас не були дуже теплими, але ми завжди з великою повагою ставилися один до одного, навіть в ті часи, коли я був ще головою колгоспу.

Я опинився в критичній ситуації (навіть у Червоноволодимирівці говорили: «Притисли Ніточко до

стілки»), бо не давали добро на будівництво селища, поставивши мене перед фактом: «Ти затіяв, ти і викручуйся». Робити було нічого, треба викручуватися. Коли ми, шановний читачу, потрапляємо в скрутні ситуації, коли потрібно приймати відповідальні рішення, тоді, як ніколи, працює голова. Я, як мабуть кожна людина, шукав вихід, радився зі своїми помічниками, заступниками, з досвідченими головами колгоспів. Але, на жаль, пропозицій слухних не виникало, а рішення потрібно приймати терміново, бо це не було вже проблемою Березівського району, а загальнодержавною. Це скандал: Німеччина виділила кошти на влаштування біженців, а Україна нічого не робить — так почали говорити представники Міністерства внутрішніх справ Німеччини, які були представлені в державній структурі цієї держави.

Як часто буває в житті, допоміг випадок. Терміново потрібно було визначитися зі структурою посівних площ цукрового буряку в районі (в наш час існувала така вимога). Оскільки на одну сапальницю припадало велике навантаження цієї культури, я, як міг, доводив в області, що площі цукрового буряку в нашому районі потрібно зменшити, а вал збору не зменшиться, бо меншу кількість гектарів цієї культури будемо краще обробляти: не буде буряк заростати бур'янами і під час збирання не буде втрат, що потім цілком виправдалося. Але на той час з області направили серйозну комісію, яку очолив сам кандидат сільськогосподарських наук Єршов С.П. Він вирішив переконати нас в неспроможності організувати роботу з вирощування цієї культури. Коли Єршов приїхав до Березівки і, подивившись папери, побачив, що на одну нормовницю (так називали жінку, яка мала висапати норму цукрового буряка) припадало більше 4 гектарів посівів цієї культури, а в Яснопільському колгоспі біля шести. Єршов не повірив, що у колгоспі так мало людей. Ми виїхали на місце, щоб він переконався в тому, що люди є, а сапати нікому через вік і стан здоров'я більшості. Таке неможливо було з'ясувати і в моєму кабінеті, взявши дані перепису по сільським радам, але в Одесі Єршов скаже «особисто виїжджав і бачив» і т.д. Його поїздка була формальною, я це

розумів, а тому їдучи до Анатолія Івановича, зателефонував, щоб той приготував обід. Приїхавши в господарство, зайшли до контори колгоспу, потім через дорогу в сільську раду, а потім вирішили показати села, які були майже безлюдними: Суху Вербу і Кудрявку. Добряче нагодувавши перевіряючого в саду с.Кудрявка, який почав розповідати про свої наукові праці присутнім колгоспникам, бригадирам і агрономам, ми з Анатолієм Івановичем відійшли вбік. У мене вже в Березівці виникла ідея біженців з Червоної Володимирівки переселити до Анатолія Івановича – додасться робочих рук, та і село оживе. Богомил А.І. ніколи не вирішував проблему з «кандачка», пообіцяв подумати. Ми роз'їхалися швидко, бо перевіряючому все одно: він зробив «велику роботу», а нам не можна втрачати день, тому що у голови колгоспу і райдержадміністрації завжди повно роботи.

Ранком Богомил А.І. був у мене в кабінеті з повідомленням, що обдумав питання, порадився зі спеціалістами і керівниками колгоспу – вони не бажають такого сусідства. Що на таке скажеш? Анатолій Іванович поїхав, а через годину – я слідом за ним з конкретною пропозицією – виділити с.Кудрявку в окреме господарство, на базі якого організувати новий колгосп для німців-переселенців. Анатолій Іванович замислився, бо пропозиція була, як на мене, слухна, тому що два села – Суха Верба і Яснопіль занепадали, з Сухої Верби виїхала вся молодь, залишилися лише жителі похилого віку, і дві пасіки, які встановили бджолярі-приватники з Березівки. Одне тваринницьке приміщення осиротіло, стояло осторонь села вже багато років. В с.Кудрявка життя було таким, як майже в більшості маленьких сіл району: діяла невеличка тракторна бригада, три тваринницькі приміщення і літні табори для утримання корів, свиней, телят. В селі працювала початкова школа, сільський клуб і фельдшерсько-акушерський пункт. До Кудрявки йшла дорога, а також напередодні капітально відремонтували лінію електропередач. На тракторній бригаді функціонувала кузня і зварювальний апарат. Були три гусеничних і чотири колісних трактори, два зернозбиральні комбайни СК-5 «Нива», сезон-

ний зернотік. Земельне полотно нарізалося кожного року для збирання нового врожаю, вагова була відсутня, стояли пересувні 10-тонні ваги. Це вся інфраструктура бригадного села Кудрявка. Коли ми проїхали з Анатолієм Івановичем селом, заїхали в тракторну бригаду, пройшлися тваринницькими приміщеннями, без слів сам Богоміл А.І. все зрозумів і сказав, що не вистачає робочих рук. Я сказав: «В чому річ? Давай збудуємо нове село і буде кому працювати, а від «Хлібороба» відділимо бригаду і у тебе буде менше навантаження і переселенці зрозуміють, що ми їм зичимо лише добра». Богоміл А.І. запросив мене до свого кабінету, там нас вже чекали колгоспні активісти. Я висловив своє бажання Кудрявську бригаду виділили в окремій колгосп, посилаючись на те, що більшість механізмів і колгоспників їздять до Кудрявки проводити ті чи інші сільськогосподарські роботи, в той час коли землі сіл Нова Григорівка і Яснополя несвоєчасно обробляються. Висказалися майже всі присутні, як виявилось пізніше, Анатолій Іванович вже попередньо провів роботу з активістами. Пам'ятаю аргументований виступ І.І.Федорова в підтримку того, щоб відділити Кудрявку в окремий колгосп. Так і вирішили, намітивши дату загальних зборів колгоспників, бо лише за їхньою згодою можна було розділити господарство. Мені дещо полегшало на душі від того, що виникло деяке взаємопорозуміння між мною і активом колгоспу «Хлібороб». По дорозі з Яснопілля я заїхав в Червоноволодимирівку до переселенців і запропонував їм організувати окреме господарство не в селі, де вони зараз живуть, а в сусідньому. На той час група переселенців вже не була різноманітною — вони мали свого «ватажка» Бекка Роберта Єгоровича, який почав зі мною розмову вже у вагончику. Розпитував про все, що могло цікавити людей, які двічі потрапили в халепу: перший раз, коли залишили нажиті місця і другий раз, коли їм погрожував голова, що не виділить землі. В той же день я знову, але вже з Робертом Єгоровичем і декількома переселенцями поїхав у Кудрявку. Ми обійшли всі споруди села і ферми, об'їхали поля. По дорозі заїхали в контору до Анатолія Івановича. Бекк і Богоміл розмовля-

ли між собою майже годину, а я в цей час поїхав на ферму с.Яснопіль. Коли повернувся, обидва, і Анатолій Іванович і Роберт Єгорович, були в доброму гуморі і Бекк повідомив: «Ми поняли друг друга, если будет согласие наших людей, я не возражаю, и буду просить их послушаться меня». Йому дуже сподобався Анатолій Іванович непідкупною простотою і людяністю. А також сподобались землі, які пропонувалося їм виділити для ведення господарства. Ці землі могли мало кому не сподобатися, це найкращий чорнозем в нашому районі, лише в с.Анатоліївка є ще такі поля.

Все пішло якнайкраще, біженці-переселенці не заперечували. Загальні збори колгоспників КСП «Хлібороб» дали згоду на такий розподіл. Далі була справа юристів і управлінців провести відповідну роботу з упорядкування документів і визначення земельних кордонів новоорганізованого господарства. Після загальних колгоспних зборів ми провели в 1993 року збори з жителями с.Кудрявка і біженцями, на яких вирішили обрати головою КСП Бекка Р.Є., а біженців за списком прикріпили до нового КСП.

Потрібно було назвати нове сільськогосподарське формування, пропозицій було багато, але зупинилися на двох: «Кудрявський» і «Кранц» (це німецьке слово, що у перекладі означає віночок). Оскільки колгосп організували саме для німців-біженців, то і зупинилися на назві «Кранц».

Після цього почалася організаційна робота по вибору майданчика для будівництва, так як ми не хотіли будувати в самому с.Кудрявка нові котеджі там, де вже розташовувались старі будинки, з двох причин. По-перше, на кожну таку безгоспну ділянку потрібно було рішення суду, так як у спадок ніхто не приймав. Друга причина, і головна, щоб не робити різницю поміж корінними жителями села і переселенцями, бо місцеві сторіччями жили в цьому селі і мали будиночки скромні, в основному, розміром 9x5, під черепицею, з маленькими вікнами. А будинки, заплановані проектом, це двоповерхові котеджі. Ми вибрали майданчик в полі між селами Кринички і Кудрявка, швидко підготували дозвільні документи на будівництво і передали до проектного інституту.

За домовленістю між урядами Німеччини і України в новому селі мали збудувати 40 будинків для німців і 26 для українців. Ця робота закипіла швидко, будинки почали рости, як гриби і вже у кінці 1993 року була збудована нова вулиця Блюменштрассе з 20 будинками, назву якої взяли з кінофільму «17 миттевестей весни». Будівництво продовжувалось. Взагалі німецька сторона побудувала 40 будинків, а українська — 13. В новому селі збудували за допомогою уряду Німеччини восьмирічну школу, ФАП, хлібопекарню, млин, склад для зерна, зернотік. Ми заасфальтували дорогу від с.Суха Верба до Кудрявки, по вулицям нового селища проклали водовід і бетонну дорогу. В кожному будинку встановили санвузол, що в ті часи в селах району було дивовижним. Вулиці в новому селі почали буяти квітами, висаджувалися дерева.

Але біженці до сільськогосподарської роботи ставилися без великого ентузіазму. Голові Бекку Р.Є. доводилося важкувато організовувати ті чи інші роботи в полі чи на фермі. Німеччина взяла на навчання з числа біженців молодих людей, які отримали спеціальність чорвонодеревщика, ковбасника, мірошника, хлібопекаря. Більшість біженців мали бажання виїхати на постійне місце проживання до Німеччини, в т.ч. і сам Бекк Р.Є. — його старша донька вже там проживала, а тому він до роботи ставився з прохолодою, а тим більше почав, як ми говорили, вести аморальний спосіб життя і все це на виду у своїх земляків і корінних жителів. Не дивлячись на нову техніку, яку одержував «Кранц», справи були набагато гірші, ніж у попереднього господаря Анатолія Івановича. Ми не могли миритися з таким станом справ в районі. Я запросив «на килим» до себе Бекка і висказав всі свої зауваження, запропонувавши йому «добровільно» покинути роботу, тим більше, що у нього вже були готові документи на виїзд до Німеччини. Він в грубій формі почав заперечувати, що я нікого не знайду для керування тим «стадом», яке йому перепало. Але розійшлися ми з порозумінням, бо я вже на пряму сказав Бекку, якщо не буде сприяти мені в укріпленні господарства, то я «допоможу» йому ще 5-10 років піднімати це господарство. Бекк замислився.

Так дав Бог, що мені довго не довелося шукати кандидатуру на посаду голови КСП «Кранц». Богомил А.І. мав сина Олега, який на той час закінчив сільськогосподарський інститут. Я був частим гостем в інституті, виступав перед студентами щодо кадрових питань, був присутній під час захисту дисертацій, пов'язаних з організацією праці і економічними питаннями. З Сергієм Сергійовичем Корлюком — ректором інституту, ми добрі знайомі, а тому я слідкував за навчанням студентів- березівчан, всіх їх знав і, в принципі, знав, хто на що здатний. Майже не помилявся, запрошуючи наших студентів- березівчан на роботу до району. Особливо з поля зору не випускав Олега Анатолійовича Богомила, бо він був активним студентом, старостою групи, старостою курсу, старостою гуртожитку, відмінником навчання. Був серйозним молодим чоловіком, будучи студентом, одружився, його залишали в аспірантурі, в ньому бачили майбутнього вченого аграрника. Але я втрутився в долю Олега Анатолійовича, не знаю, на краще це для нього чи ні, це лише знає він один. Коли ми поговорили з Робертом Єгоровичем про Олега, я терміново виїхав в с.Ясношіль і поговорив з Анатолієм Івановичем, що хочу «бачити» його сина головою колгоспу «Кранц». Кожному батькові приємно, коли таке пропонують, Богомил А.І. не виняток, але він зауважив, що його син лише закінчив інститут і хоче продовжити навчання, та пообіцяв поговорити. Я майже дві години розмовляв з Олегом Анатолійовичем, потім він порадився з дружиною Наталією Володимирівною і через день дав згоду. Я попросив старшого Богомила взяти молодшого до себе в заступники, так би мовити для «обкатки» на шість–сім місяців. Так і зробили.

Так сталося, що самі члени колективу КСП «Кранц» виживали Бекка Р.Є. з роботи, бо він роботою вже не займався, а лише... Через два тижні після нашої розмови сам приїхав до мене і «здався». Сказав, що люди вимагають. Я спитав, кого він бачить замість себе. Бекк назвав кандидатуру О.Глеба і В.Шпета — обидва з переселенців. Мені все було зрозуміло, а тим більше, що представник Німеччини п.Шадик, який контролював витрати коштів держави Німеччина, хотів бачити

на цій посаді лише «своїх». У призначений день ми зібралися в холодному приміщенні клубу с.Кудрявка, де вирішували єдине питання — звільнення з посади Бекка Р.Є. за власним бажанням і обрання нового керівника господарства. Описувати всі перепони і поради щодо обрання голови колгоспу немає сенсу: місцеві жителі виступали за Олега Анатолійовича, біженці (а їх було більше) лише за свого, всеодно кого, але німця. Мені довго довелося переконувати людей, я вже не міг «витримувати» різного роду викрики, нецензурні слова, брехливі висловлювання, тому сказав: «Я їду, нехай Роберт продовжує, вибирайте, але вже без мене». Встав і вийшов. Сівши у машину, увімкнув радіо, але не встиг завести мотор, як Бекк Р.Є запросив мене до залу і перед всіма сказав: «Хоча це не демократично, але майже всі німці голосують за пропонувану вами кандидатуру». Так обрали Олега Анатолійовича головою КСП «Кранц». Дякуючи виборам такого голови, ми отримали керівника, який за три роки став одним з кращих голів колгоспу і «обскакав» за показниками навіть свого батька. Під час роботи Олега Анатолійовича на посаді голови, на території його колгоспу було проведено два обласних семінари. Там було що показати стосовно питань соціально-культурного розвитку села, яке збудовано на голому місці в чистому полі. Олега Анатолійовича за відповідальне ставлення до роботи і як наймолодшого голову колгоспу в області голова облдержадміністрації Боделан Р.Б. нагородив легковим автомобілем «Вольво». В області, окрім Богоміла Олега Анатолійовича, нікого не нагороджували такою коштовною нагородою.

В 1988 році я запропонував Олегу Анатолійовичу посаду першого заступника голови райдержадміністрації, на що він дав згоду, прийшовши на цю посаду у віці 27 років. Ми працювали разом п'ять років: я — головою, а він — моїм першим заступником. Я пишаюся, що у мене був такий перший заступник: порядний, працьовитий, людяний.

Щоб завершити тему про німецьких переселенців, хочу навести спогад голови правління Українсько-німецького фонду А. Келера (мова оригіналу).

Команда профессионалов

В январе-феврале 1992 года были подписаны два указа Президента Украины – о создании Украинско-немецкого фонда и о Положении об этом фонде. Об этом было официально заявлено Президентом Кравчуком в Германии и руководителями фонда на съезде немцев бывшего СССР в Москве.

Не дождавшись ни создания структур фонда в областях, ни подготовки базы для приёма иммигрантов, в южные регионы хлынули два потока: из Германии – чиновников и экспертов разного уровня (по две-три группы параллельно), а из восточных регионов – переселенцев, а фактически беженцев из среднеазиатских и других конфликтных зон.

Из необходимой структуры для принятия переселенцев, в частности в Одесской области, не было ничего. Было немецкое общество «Видергебурт» (“Возрождение”), во главе которого стоял один из инициаторов возвращения немцев в Украину А.Н. Келер; было управление по делам национальностей облисполкома во главе с его руководителем И.П. Серовым; была комиссия облсовета во главе с депутатом Ю.Н. Михайликом и главы районов, среди которых – глава Березовского района И.И. Ниточко, принявший первым серьёзный удар. Были ещё ряд руководителей хозяйств и предприятий, так или иначе участвовавших в этом процессе.

Но вернёмся к краткой характеристике вышеназванной четвёрки.

Молодой и целеустремлённый немец с хорошим университетским образованием (что в те годы было редкостью), уже год работавший в немецком движении не на общественных началах, а “семь дней в неделю”. Активности и желания было не занимать, но возраст 30 лет – набираться опыта приходилось на ходу.

Бывший работник идеологического фронта, историк по образованию, аппаратчик из обкома и облисполкома, русский, Игорь Павлович Серов.

Как он однажды признался, ещё в 1987-1988 годах на одном из бюро обкома подавал аналитическую записку, в которой предупредил о возможности возникновения проблемы

возвращения депортированных народов. Но и в фантастическом сне не виделось, что спустя 4-5 лет ему самому придёт-ся этим заниматься. Причём практически – как директору Одесского центра Украинско-немецкого фонда. Назначен он был по настойчивой рекомендации председателя правления УНФ Келера А.Н.

Юрий Николаевич Михайлик, русский поэт и писатель, еврей по происхождению, депутат не из-за желания занять кресло, – ему это было ни к чему, – а исключительно из желания максимально помочь другим, причем в самых сложных ситуациях. Академик человеческих душ и великой мудрости человек. К очень большому сожалению, впоследствии покинувший эту страну и так и оставшийся до конца не понятый и не услышанный.

Одним из его качеств, которое много раз помогало решать самые сложные вопросы, было искреннее желание помочь людям попавшим в беду. Приходя к чиновнику любого ранга, от секретаря до губернатора, он предлагал вариант мудрого, взвешенного решения проблемы и ему, человеку очень уважаемому, практически не отказывали, во всяком случае в тех ситуациях, о которых мне известно.

Иван Иванович Ниточко, украинец по национальности, предки которого не по своей воле были переселены в Одесский регион из Западной Украины. Человек, много лет занимавший и занимающий ответственные посты и в советский период, и в независимой Украине. Можно только догадываться, каким политическим чутьём и умом необходимо было обладать, чтобы оставаться востребованным в течение многих лет. И главное – везде оставлять за собой хороший след, о котором и теперь не стыдно и вспомнить, и в книгах написать.

Конечно у каждого из указанной четвёрки был свой огромный фронт деятельности. Но здесь речь идёт о том, что большое дело объединило очень разных людей, объединило в своеобразную команду для решения конкретных и очень не простых задач. А именно – переселять и обустривать людей из горячих точек в условиях отсутствия законодатель-

ной базы, недостаточного финансирования, экономической нестабильности, бешеной инфляции и т.д.

Спустя несколько лет, когда начали оценивать предварительные итоги самого явления «переселение ранее депортированных немцев», на первый план вышли не объёмы освоенных капиталовложений, технические детали строительства и производства, хотя это очень важно. Решающую роль сыграли основополагающие факторы, заложенные изначально, как выразались некоторые – «непрофессионалами»:

1) обязательное предварительное «добро» местных жителей на приём людей;

2) грамотная и толерантная политика добрососедства местного населения и переселенцев;

3) привлечение лучших специалистов и надёжных партнёров на каждом этапе реализации программы;

4) продуманная инвестиционная политика по размещению новых предприятий и созданию рабочих мест;

5) решение таких социальных вопросов как бесплатное (!) медицинское обслуживание переселенцев (в подавляющем большинстве тогда ещё не граждан Украины) и внеконкурсный (!) приём детей на обучение в Одесский национальный университет им. Мечникова, и т.д.

И здесь, как говорится, в одной упряжке шли «нерусский» Келер, «почётный немец» Серов, «вечный» (как глава Березовского района) Ниточко и многие другие, составлявшие команду специалистов, тоже разных, но нужных и надёжных, что в то время было очень важно.

Ещё в качестве результатов, можно привести несколько фактов, которые не измеряются никакими величинами. Однажды на провокационный вопрос журналистов в том же Березовском районе «Были ли столкновения и конфликты у переселенцев с местным населением?», кто-то, задумавшись на секунду, ответил: «Нет, конфликтов не было, а свадьбы были. А скоро уже и дети будут...». Так и случилось. И вскоре односельчане друг для друга были уже не «местные» и «переселенцы», а сваты и кумовья и просто друзья.

Такова жизнь.

А о чисто хозяйственных результатах деятельности и отделения фонда, и смежных организаций красноречиво сказал неформальный вердикт проверяющих органов: «Вы нам не интересны. Не к чему придраться».

А многие созданные переселенцами и для переселенцев предприятия успешно работают и сегодня.

И это тоже результат. И это значит, что работали профессионалы...

*А.Н. Келер,
председатель правления Украинско-немецкого фонда.*

КСП ім. Ведути

Колгосп ім. ХХП з'їзду КПРС (с.Ставкове), згодом перейменований на ім. П.П.Ведути, був відомий далеко за межами нашої області. Цим господарством керували заслужені люди, яким споруджено пам'ятники в с.Ставкове. Один з них перший голова колгоспу Анохін, який фактично організував це господарство і був доброю, чуйною людиною та прекрасним керівником. Працюючи поряд з господарством на той час Героя Соціалістичної Праці М.О. Посмітного, за показниками нічим йому не поступався. Але так сталося, що Анохін пішов з життя рано — через хвороби. Вдячні колгоспники увіковічили його ім'я в с.Ставкове, спорудивши погруддя в центрі села.

Після смерті Анохіна господарство очолив П.П.Ведута — бригадир колгоспу імені ХХ з'їзду КПРС (село Червоний Агроном), яким на той час керував вже відомий М.О.Посмітний. Павло Пилипович виявився не гіршим керівником, ніж його попередник. Виникла здорова конкуренція (а в ті часи це називалося соціалістичне змагання) між М.О.Посмітним і П.П.Ведутою. Справи в господарствах йшли добре, Посмітний допомагав на перших порах молодому голові колгоспу, колишньому бригадиру його господарства. У колгоспі Ведути пішли справи не гірше, ніж у знаменитого сусіда. Так добре, що голову колгоспу Ведуту Павла Пилиповича двічі нагородили Золотою Зіркою Героя Соціалістичної Праці. До Ставківського колгоспу приєднали ще господарства сіл Нейкове, Чиги-

рин, Рівне, Данилівка. Працювало господарство на славу не на папері, як було часто в п'ятдесяті і дев'яності. Працюючи поряд з цим господарством, бригадиром і головою сільської ради, я заздрив вмінню знаменитого голови керувати таким великим і складним колективом. Сам Павло Пилипович і його заступник Гольдман Абрам Ісакович двічі пропонували мені роботу в господарстві. Перший раз бригадиром, а вдруге — агрономом плодово-овочевником. Я відмовлявся по сімейним обставинам. Основна причина, через яку Павло Пилипович Ведута вимушений був піти з роботи в 1976 році, в тому, що він особисто не поважав тодішніх перших керівників району через показуху в роботі. Про це говорив відверто, а авторитет у нього був в господарстві і районі безперечний. Тоді було запущено всю компартійну міць проти Ведути.

Дійшло до загальноколгоспних зборів з приводу звільнення Павла Пилиповича. Клуб був переповнений, всі в один голос стали на захист свого керівника. Збори, які проводив секретар райкому Григорій Іванович Марценюк, тривали п'ять годин. Він в душі був проти такого рішення, але не виконати вказівку «першого» — це неприпустимо. Григорій Іванович посеред сцени став на коліна, благаючи колгоспників підтримати рішення райкому. Люди не здавалися. Відомий та розумний керівник і в цьому випадку вчинив розумно та благородно, попросивши своїх, як він говорив «дорогих трударів», відпустити його на заслужений відпочинок. Люди не погоджувалися — Ведута Павло Пилипович наполіг на своєму. Такий був колектив жителів с. Ставкового. Я спілкувався і їздив за порадами до керівників і спеціалістів цього села, працюючи на різних посадах, а згодом даючи їм розпорядження, як керівник району і допомагаючи їм, чим міг. В пам'яті залишилися прізвища чудових товаришів, вчителів і виконавців моїх доручень: Гавіловський О.М., Гольдман А.І., Цигольник Г.А., Сомов К.В., Пантюхін О.А., Хижняк В.О., Смірнов Б.М., Єршов А.В., Васильчук С.В., Павленко І.К., Шулячинська О.В., Веремчук М.В., Тимофієв Т.Д., Рожнов В.П., Костюнін Б.М., Соловійова Г.О., Ведута В.Г., Кийко А.Р., Максимчук І.Я. і багато інших.

Після виходу Ведути П.П. на пенсію, господарство очолив секретар партійної організації колгоспу ім. М.О.Посмітного Хижняк Валентин Олександрович, який продовжив традиції знаменитого Ведути. Справи в господарстві пішли не гірше. Молодий, енергійний Валентин Олександрович, з яким у мене були добрі стосунки — ми товаришували і часто брали в «свою компанію» голову колгоспу ім. Посмітного Бурдика Володимира Миколайовича. Така собі була невеличка «трійка», у трьох ми рідко «митикували», але після нарад інколи було.

У 1985 році у Валентина Олександровича стався інсульт, який вивів його з лав голів колгоспу. На жаль, вилікувати його не змогли... В 1986 році господарство очолив Близнюк Анатолій Федорович — колишній начальник управління сільським господарством. На жаль, це сталося за мою пропозицією. Мене вже затвердили головою райвиконкому, а в той час з посади голови колгоспу — через дві сходинки службової драбини: через начальника управління сільським господарством і секретаря райкому партії — на цю посаду не брали. Виходило, що я без всякої драбини... Я знав Близнюка А.Ф. ще до приходу в наш район, як голову колгоспу ім.8 Березня Болградського району, де він непогано справлявся з обов'язками, Близнюка поважали колгоспники, та і показники в роботі були. В нашому районі він почав працювати теж непогано в тандемі з Тітенком В.М. — моїм попередником. Але з першим секретарем райкому партії вони «побили горщики». Я був впевнений, що Близнюк А.Ф. в змозі буде керувати цим господарством так, як його попередники, але лише з його провини не вийшло... Господарство було міцне, два господарства в області: В.З.Тура з Татарбунарського району і В.О.Хижняка мали на рахунку більше 5 млн. карбованців. А у Ставківському господарстві було більше — 7 мільйонів. Не буду описувати господарську діяльність під керівництвом Анатолія Федоровича, достатньо двох прикладів. Маючи такі кошти на рахунку, лише 1 млн. карбованців потрібно було, щоб газифікувати господарство, але у нього не було бажання цього робити. Всім говорив, що Могилюк С.М. і Ніточко І.І. хочуть розбазарити

колгоспі гроші, а сам в той час в с.Чигрин будував через балку металевий міст!!! Через балку, шановний читачу, в селі, де 66 дворів! Потім я «видавив» з Близнюка будівництво школи в с.Нейкове, але цією роботою в господарстві займався лише виконроб Рожнов В.П., а голова колгоспу... Коли в державі почалася інфляція, всі гроші, які були зароблені колгоспниками і мали б піти на розвиток соціально-культурної сфери, пропали. Лише на час написання цих рядків до Ставкового підводять газ, а ми розпочали цю роботу ще за часів головування Анатолія Федоровича – мені боляче згадувати, що так безславно пропали гроші...

Господарство почало занепадати. Керівництво колгоспу ім. П.П.Ведути опустило руки. Особливо швидко занепадали бригадні села Чигрин, Нейкове і Рівне. Я не заперечував жителям села, які бажали замінити голову колгоспу, що дискредитував не тільки себе, а і оточуючих. Люди звикли до порядку, не могли миритися з тим, що відбувалося на очах всього колективу. Павло Пилипович Ведута за декілька місяців до своєї смерті запросив мене до себе додому. Жив він скромно в простій сільській хаті, нічого зайвого, там було все те, що і у кожного селянина на той час. Спитав, як справи в районі, які проблеми та ін. Я бачив, що він не для цього мене покликав. Потім якимось не нав'язливо сказав: «Мій онук Володя працює агрономом в моєму колгоспі. Придивись до нього, може з онука вийде керівник колгоспу». Звичайно, що я відповів: «Добре. Я так зроблю». Відверто кажучи, мені на Володю «настукали», бо, як молодий агроном, він лише йому відомим «способом» зробив так, щоб його не поважали, як спеціаліста. Деякі керівники господарства, які лише могли «волати», а нічого путнього не зробили, були проти нього. Так він мені пояснив. Коли я поцікавився поближче цією кандидатурою, то виявилось, що фахівець він здібний, добре вихований, сільський інтелігент — мати вчителька, користується повагою в селі. Мене, як і інших, спонукало прислів'я «яблуко від яблуні не далеко падає». Я запропонував Володимирі дідове господарство, щоб, так би мовити, підтримати традиції Ведути. Володимир погодився, колгоспники його обрали одного-

лосно, хоча колишнє партійне керівництво господарства не з великим ентузіазмом давало згоду, і, як з'ясувалося пізніше — нічим не допомагало Володимирі Григоровичу Ведуті — онуку знаменитого діда, вивести господарство з того стану, який у 1995 році йому залишив попередник. Вже через два роки ми вимушені були обрати головою КСП Цигольник Галину Абрамівну.

Взагалі колгосп імені Ведути був економічно сильнішим за пересічні господарства району, і те, що він так безславно «розвалився», а не продовжує своє життя, в першу чергу, провина керівників бригадних сіл. Так, село Нейкове могло стати окремим господарством, а краще було, коли б воно вело спільну справу з с. Чигрин і Шевченкове, як ми і пропонували. Для того на той час були всі передумови — дорога, яка з'єднує ці населені пункти, дитячі садки, школи, пошти. Дуже потужна Нейківська тракторна бригада і ферма, при прекрасній ремонтній базі селища Шевченкове — це був би чудовий сільськогосподарський колектив. Не форма організації праці, а приватна власність на землю і майно давали б можливість цьому формуванню бути життєздатним при будь-яких економічних катаклізмах і будь-яких районних керівниках. Я мріяв про господарство «нового типу», яке б могло бути прикладом наслідування для інших населених пунктів району. В самому селі Нейкове до такої пропозиції поставилися спочатку стримано, але чим гірше ставало в КСП ім. Ведути, тим більше з'являлося прихильників моєї пропозиції. В кожному селі є різні угруповування людей за різними ознаками сільського життя. Мене підтримали добрі організатори сільськогосподарського виробництва Кийко А.Р. — зоотехнік бригади, Веремчук М.Я. — бригадир комплексної бригади, багато педагогічних працівників на чолі з директором школи Васильєвою Н.А. Вони розуміли, що в Ставковому на Нейківську бригаду дивилися, як на «донора», а не учасника цілісного колгоспного комплексу. Для життя цієї пропозиції потрібно було рішення 50% жителів села Нейкове, а після цього згода всіх членів колгоспу. Я переконаний, що члени колгоспу пішли б на такий

крок і «відпустили б» нейківчан, так як і жителів с.Чигрин. В с.Нейкове мешкав Димчук В.Т. — постійний член правління колгоспу, член райкому партії, делегат партійного з'їзду. Димчук категорично виступав проти розподілу, постійно консультувався з колишнім головою колгоспу, який зрозуміло, не дуже бажав добра і завжди говорив: «Побачимо, як без мене справляться». Жителі села розділилися на два угруповування: ті, що хотіли бути «самостійними» і ті, що не хотіли. Я тричі проводив загальні збори колгоспників с.Нейкове і один раз сходку з цього приводу — завжди мене підтримували помірковані члени колективу, але трохи більша половина села, в основному, рядові працівники, говорили: «Ми хочемо, щоб було так, як було» і в те, що неможливо все повернути назад, їм не вірилося, а тому вони і залишилися спільно господарювати.

В с.Рівне бригадир комплексної бригади Бакланова Віра Павлівна, зоотехнік за фахом, бачила поступову «загибель» колись передового господарства і запропонувала в їхньому селі зробити таке ж господарство, як і в Чигрині. Майже всі жителі села погоджувалися, лише не було кандидатури, щоб очолити таке господарство. Ми запропонували на цю посаду їхнього земляка Васильчука Олександра Федоровича, який до того вже був головою колгоспу ім. Димитрова, «Південний», КСП «Виноградненське». Через бунтівний характер Олександра Федоровича, люди звільняли його з цих посад, хоча господар він був дійсно непоганий. Олександр Федорович дав згоду і у визначений день ми зібрали збори. Всі колгоспники села прийшли вибрати, як вони говорили «нашого Олександра», але він не приїхав, мотивуючи це поганим станом здоров'я. Через деякий час знову зібралися — він знову не з'явився. Стало зрозуміло, що Олександр Федорович відчуває неспроможність керувати...

Доля с.Рівне була трохи кращою, бо ним керувала бригадир Бакланова В.П., як дійсний голова колгоспу, але більшість колгоспників з с.Ставкове не погоджувалися, щоб саме вона очолила господарство через причини, відомі лише самим селянам.

На жаль, господарство, колись процвітаюче, якому не було рівних в області, занепадало. Приклад було брати з кого — з агрофірми ім. М.О.Посмітного, де голова колгоспу Тетенко Валерій Григорович в найважчі часи зумів утримати його на плаву, чесно розпаювати землю і майно. У розпайовці взяли активну участь Кнорр О.А., Заворотнюк І.М., Формус В.П., Дробот А.Б., Золотаренко Л.Т. Я пишаюся тим, що був постійним учасником цього дійства, а тому знав, як це робиться і хотів, щоб так було і у «Ведути». Більшість господарств району намагалася зробити, як у Посмітного, дехто припустився помилок, виправляв їх, робив свої правки стосовно того чи іншого питання, але так, як зробили у «Посмітного», вийшло в одиниць. Я жалкую, що не стало такого сильного, заможного господарства, яке було при П.П.Ведуті.

КСП «Мрія»

Село Чигрин і село Шевченкове можна вважати єдиним цілим. Розташовані вони через 1,5 кілометра одне від одного. Коли почалися жахливі процеси в Ставківському колгоспі, а у с.Шевченкове занепадали РО «Сільгоспхімія» і РО «Сільгосптехніка», у мене виникла ідея в 1996 році на базі с.Чигрин створити окреме господарство, тим більше, що там не так багато орної землі, всього 710 гектарів, а на цій землі можна було створити багато робочих місць для жителів с.Шевченкове.

Особливих заперечень ні у самому Чигрині, а ні у людей всього колгоспу не було, бо йшов такий занепад господарства, що рядові колгоспники обурювалися відкрито проти всіх і все. Головою нового КСП с.Чигрин обрали Цушка Леоніда Павловича, який до того ж був і керуючим районним об'єднанням «Сільгосптехніка». В самому Чигрині стало краще жити, почали завозити хліб, відкрили початкову школу, людей забезпечили роботою.

Але в 1999 році Цушко Л.П. попросив звільнити його з посади керівника КСП, посилаючись на перевантаженість в «Сільгосптехніці». Головою КСП «Мрія» обрали Сабрама В'ячеслава Антоновича — порядного, чесного і працьовитого

керівника. Шановний читачу, завдячуючи саме йому с.Чигрин не зникло з мапи району, люди мають роботу і село забезпечене всіма необхідними для сільського жителя послугами: утримуються в задовільному стані дорога, водогін, школа, клуб. Сабрама шанують і поважають працівники «Мрії» — він цього заслужив.

КСП ім. Б. Хмельницького

Колгосп ім. Т.Г. Шевченка (с.Новоселівка) багато років очолював Григорій Григорович Закливенець. У керівників району з ним були різні стосунки, в тому числі і у мене. Григорій Григорович був досвідченим керівником, його знали як голову колгоспу післявоєнних років, тим більше, що він, працюючи головою колгоспу «Победа» в с.Виноградному, де до 1964 року півсела належало радгоспу ім. 40 річчя Жовтня, а друга половина до колгоспу, був найкращим керівником в селі з усіх керівників підприємств, таких як винзавод і кам'яні шахти, на яких добували камінь-ракушняк. Про це свідчать документи і розповіді колгоспників, з якими працював Г.Г. Закливенець. Але в 1965 році колгосп розпустили, а землі приєднали до радгоспних земель. Того ж року реорганізували великий колгосп ім. 17 Партз'їзду, до складу якого входили села Балайчук, Маринове, Черногірка, Єленівка, Червоне, Волкове, М.Горького, Новоселівка, Зброжківка, і створили 4 господарства: колгосп імені Щорса, до складу якого входили села Червоне, Волкове, Єленівка, Черногірка, головою колгоспу обрали Е.Й. Лівенберга; колгосп ім. 17 Партійної конференції (с.Балайчук), головою колгоспу залишили А.І. Гольдмана; ім. Димитрова (с.Маринове), головою колгоспу обрали І.В. Васильєва; і ім. Т.Г. Шевченка, до складу якого входили села М.Горького, Зброжківка і Новоселівка, головою колгоспу обрали колишнього голову колгоспу «Победа» Григорія Григоровича Закливенця, який вже був відомим господарем.

В роботі Григорія Григоровича, як і у кожного керівника були падіння і злети, але після приходу в наш район у 1985 році першого секретаря райкому партії Могилюка С.М. — одного з групування по інституту, він трохи «розслабився», а тому спра-

ви не покращувалися і я вимушений був «вживати заходів». Я поважав Г.Г.Закливленця, а тому не міг на нього «тиснути» так, як цього вимагала та чи інша ситуація, тим більше, що у нього була підтримка в особі Степана Миколайовича, але для мене не існувало ніяких перепон, якщо це стосувалося справи... Справи в господарстві погіршувалися з кожним роком. Жителі с.Зброжківка неодноразово ставили питання щодо переобрання голови колгоспу, або про розукрупнення господарства за прикладом с.Основи, де справи йшли добре, але на ці дії потрібна була наша з Могилюком С.М. згода, на що Могилюк згоди не давав.

Так сталося, що в 1992 році мене обрали першим секретарем райкому партії, а мій товариш по роботі Могилюк С.М, якого я поважав і рахувався з його думкою (бо він дійсно був розумною людиною, у нього було чому повчитися), декілька місяців працював інспектором по заготівлям і якості сільськогосподарської продукції. Мені було не по собі, що людина з таким досвідом, яка ще вчора була першим керівником району, знаючим організатором і фахівцем, зараз займає таку посаду. Ми і після мого обрання залишалися товаришами, бо «на голову я йому не виліз» – так склалася ситуація, що краще йому було написати заяву за власним бажанням, але Могилюк цілком заслужено відчував підтримку, в першу чергу, від «старшого» покоління керівників району і від директорів радгоспів Новикова Д.І., Федюкіна В.М. і Бойка М.В., секретаря партійної організації. Але другий секретар райкому партії Коломієць О.М. користувався вже таким авторитетом, що за ним пішла абсолютна більшість. Його в районі полюбили, а «перший» тиснув на Олексія Миколайовича. Я не міг втручатися в цю ситуацію, але підтримував О.М.Коломієця, бо ми абсолютну більшість корисних справ в районі робили разом. Тому Олексій Миколайович висунув мою кандидатуру на посаду «першого», не не виступивши з мотуванням.

Опинившись в дуже делікатній ситуації, я запросив до себе свого колишнього керівника і за чашкою кави поговорив з ним про все, хоча ми багато разів спілкувалися після мого

обрання. До того, як запросити до кабінету С.М.Могилюка, я зайшов до О.М.Коломійця узгодити з ним пропозицію щодо організації КСП в с.Зброжківка, обравши головою господарства С.М.Могилюка. Олексій Миколайович погодився, що він там більше користі принесе, ніж сидючи в кабінеті, тим більше, що колгосп ім. Шевченка може активізуватися.

Могилюк С.М. погодився не тому, що зрадів нашій пропозиції очолити колгосп, а через те, що ми його поважаємо і тримаємо в полі зору. Наступного дня на тракторній бригаді, а потім на фермі с.Зброжківка я провів збори з колгоспниками. Вони майже «на ура» сприйняли мою пропозицію, але на посаду голови колгоспу запропонували свою кандидатуру. Я не міг погодитися на таке, бо однією з причин відділення бригади від колгоспу була та, що Степан Миколайович вже «готовий голова колгоспу», якому не потрібно розповідати, що і як. Довго не сперечалися — і в бригаді і на центральній садибі на загальноколгоспних зборах проголосували за те, щоб організувати окреме КСП. Всі назви нових господарств я особисто пропонував, так і тут дав назву новому господарству ім. Б.Хмельницького.

На жаль, клопотів нам з цим господарством було не менше, ніж з попередніми, які вийшли зі складу великих господарств після реорганізації. Довелося силами району робити все — відновлювати роботу клубу, ФАПу, школи, магазину і контори колгоспу. Дякуючи людям, які там працювали, від нас потрібен був мінімум. Під час розподілу господарства я пообіцяв газифікувати Зброжківку, що і зробив, але все це з великими потугами. На жаль, за станом здоров'я С.М.Могилюк вимушений був піти з цієї посади через два роки і вже у 1994 році господарство очолив Анатолій Анатолійович Бондаренко, якого мені порекомендували в нашому сільськогосподарському інституті як доброго, знаючого фахівця. Я особисто їздив до Ширяївського району в радгосп «Червоний партизан», де Анатолій Анатолійович працював головою сільської ради, і переконав його переїхати до нашого району в управління сільського господарства. Після того, як Степан Миколайович перейшов на посаду головного

зоотехніка району, я переконав колгоспників обрати головою КСП Анатолія Анатолійовича Бондаренко — і не помилився. Робота з перших днів закипіла, як і потрібно, це дало поштовх для покращення справ і в колгоспі ім. Т.Г.Шевченка, бо в с.Новоселівка говорили, що зараз в с.Зброжківці справи йдуть краще, ніж у нас...

КСП «Дружба», «Чеське»

КСП «Чеське» було організоване Василем Сергійовичем Швецем. Він був вже досвідченим керівником, який, як ніхто, знав «свою справу» господарювання. Так склалися обставини, що Василь Сергійович тричі був альтернативною особою, коли мене обирали на посаду голови райвиконкому, голови районної ради і першого секретаря райкому партії. Він ніколи не наполягав на своєму обранні, хоча знайомив виборців зі своєю програмою. Я завжди був в дружніх стосунках з Василем Сергійовичем, ми розуміли один одного з півслова, в першу чергу, як господарники, хоча у ідеологічних питаннях були розходження і кожен мав свою точку зору, яку постійно відстоював. Я не завжди виходив переможцем і вважав це нормальним, але коли приймалися доленосні рішення, які могли б негативно вплинути на розвиток подій в районі, області чи в державі, ми завжди мали спільну точку зору. Ми були депутатами обласної ради, членами обкому партії, Василь Сергійович — беззмінний депутат районної ради з часу його головування в колгоспі. Достатньо того, що вибори будь-якого рівня він ніколи не програвав і нікого не підводив. У Василя Сергійовича завжди були достатньо демократичні погляди на будь-які події, а якщо потрібно — був і лібералом. Я особливо поважав Василя Сергійовича за те, що він ніколи не вів будівництво в господарстві за бюджетні кошти, це єдиний керівник в районі, що так робив і не хвалився цим, хоча абсолютна більшість будували, реконструювали саме за бюджетні кошти, а потім з районної трибуни і особливо перед своїми колгоспниками розповідали про це, як про свою «особливу» заслугу. В житті все пізнається в порівнянні. В період загальнодержавного безвладдя і розгу-

ду злочинства та беззаконня, знайшлися в селі активісти, які почали вигадувати різні історії, принижуючи честь і гідність Василя Сергійовича.

Одного разу, знаходячись у господарстві КСП «Дружба», він сам запропонував мені відділити с.Веселинівку від центральної садиби і дав згоду очолити нове господарство. Я зрозумів, що Василя Сергійовича «дістали», коли йде з села, яке сам будував, в якому є сад, консервний завод, маслобійня, хлібопекарня, сучасний зернотік з обладнанням, автопарк і тракторні бригади, сільська рада, добрий сільський клуб, пошта, магазин, школа та ще й розташовується біля «центральної» дороги. Приїхавши в район, я повідомив про бажання Василя Сергійовича Коломійцю О.М. і дав відповідні доручення щодо підготовки до цього процесу. Весь розподіл не зайняв багато часу. В селі Михайло-Олександрівці вже знали про наміри їхнього голови, думки були різні і протилежні одна одній, від: «не відпустимо» до «нехай йде».

Я проводив збори щодо організації господарства в с. Веселинівка. Жителі на «ура» сприйняли бажання Василя Сергійовича очолити господарство саме в їхньому селі. На загальних зборах колгоспників КСП «Дружба» виступив колишній голова цього господарства і колишній секретар партійної організації Попок В.І. Він просив Швеця В.С. залишитися керівником господарства, звернувшись до присутніх з проханням вмовити його не йти, бо, як сказав Попок В.І.: «Я знаю, чим це закінчиться». Я бачив серед присутніх в залі добре мені знайомих керівників і спеціалістів Лебеденка О.К., Чумаченка О.В., Юрченка Ю.І., Єленок В.Й., Демитрашка К.І., Грабового І.І., Поточка М.М. і зрозумів, що назад ходу немає. На зборах прийняли рішення про розподіл господарства і обрали головою КСП «Дружба» В.І.Юрченка. На мою думку, це була найбільш підходяща кандидатура на той час, а як у нього пішли справи — це інша історія.

В той же день ми зі Швецем В.С. поїхали у Веселинівку, збори там тривали 15 хвилин. Оскільки у Веселинівці мешкали переселенці з Чехії, то господарство назвали КСП «Чеське», обрали головою Василя Сергійовича, який прак-

тично повинен був розпочати відбудову села. Всі об'єкти соціально-культурного призначення, а також ферма і тракторна бригада потребували іншого ставлення до них, ніж як до бригадного села. Все, що обіцяв Швець В.С., було зроблено протягом наступного року – школа, їдальня, магазин, водогін, відремонтовано дорогу, ферму, приміщення в тракторній бригаді, артезіанську свердловину, дітей возили до школи в М.Олександрівку без збоїв. Було видно – з'явився господар в селі. Районному керівництву можна було відпочивати і радіти стану справ в господарстві. Василь Сергійович почав нове будівництво адміністративних споруд – не було порожніх будинків. Віруючі люди просили виділенню приміщення, де б вони могли задовольняти свої духовні потреби, бо в нашому районі був лише один храм – лютеранський, саме в селі Веселинівка.

КСП «Рассвет», КСП «Березівське»

Коли переїхали всі німці-біженці з містечка вагончиків, яке було в с.Червоноволодимирівка КСП «Рассвет» до села Кудрявка, господарство почало занепадати, а бригадні села Котовка і Юркове взагалі залишилися «сиротами», так як правління колгоспу майже не звертало на них увагу. В с.Котовка бригадир комплексної бригади підтримував виробництво, утримував корів, вівців. Районне керівництво допомогло відновити роботу ФАПу і початкової школи, порівняно непогано працювала бригадна контора, а головне – силами району капітально відремонтували дорогу до села. Життя в Котовці було на той час більш-менш задовільним. В 1998 році ми там провели навіть районний семінар для керівників господарств району з метою показати, що можна не допустити занепаду віддалених бригадних сіл. Це дало певний поштовх для того, щоб керівники звернули увагу на бригадні села своїх господарств. І дійсно села Семихатки, Ульяновка, Першотравневе (директор Федюкін В.М.), с.Мар'янівка і Сахарове (голова КСП Бурдейний А.І.), Лисенкове і Софіївка (голова Гришко З.М.), Іванівка (голова Пігнастий В.І.), Анатоліївка (голова Діхтяренко М.П.), Н.Григорівка (голова

Богомил А.І.), с.Садове (директор Бондар В.М.), с.Зброжківка (голова Закливленець Г.Г.), с.Волкове, Червоне, Єленівка (голова Мишкіна В.С.) ожили, названі керівники з великим ентузіазмом почали «відновлювальні» роботи і будівництво деяких нових об'єктів в цих селах, що дало їм можливість не занепадати, а бути на рівні з центральними садибами. На жаль, про с.Юркове такого сказати не можна було, хоча до нього ми відремонтували дорогу, так як і до с.Котовки, і бригадир комплексної бригади завзято брався до справи, але... В Юркове був магазин, пошта, початкова школа, ферма і воно мало всі ознаки бути добрим господарством, про що неодноразово говорили жителі села, а правління колгоспу «Рассвет» відверто хотіло здихатися цієї бригади, бо менше буде клопоту в цілому, а тим більше, що жителі с.Юркове були більш вимогливими до правління колгоспу, ніж інші бригади, бо стан справ різко погіршувався з кожним роком. Занепадала ферма, де колись були одні з найбільших надоїв молока 1 фуражної корови за рік. Тракторна бригада, розташована в мальовничому місці біля ставка, стала схожа на склад металобрухту, нового обладнання не постачали на бригаду, а з техніки за останні п'ять років до юрківської бригади надійшов лише один новий трактор. Я досконально знаю долю цього села, бо особисто займався організацією нового КСП «Березівське». На жаль, я припустився великої помилки, підбираючи керівника в це господарство.

В районі вже у 90-ті роки бурхливо почав розвиватися фермерський і кооперативний рух. Одним з перших фермерів, який «вискочив» з добрими показниками, був Чернега Сергій Сергійович. Я двічі особисто був у нього вдома, бо основний виробничий процес відбувався в с.Зброжківка і в садибі Сергія Сергійовича: там була збудована птахоферма, там же він розташував невеличку тракторну бригаду, розводив корів і т.д. У нього було все, що утримує сільська сім'я, але в більшій кількості і все доглянуте. Основну роль в утриманні живності і її реалізації відіграла дружина Сергія Сергійовича, яка заслуговувала на повагу за її працю. Це дійсно на той час була одна з кращих нових

сільськогосподарських структур в районі – одна сім'я виробляла стільки продукції, як півбригади в КСП. Чим не приклад доброго господарювання?

Я запропонував Сергію Сергійовичу очолити господарство в с.Юркове. Проблем з відділенням юрківської бригади не було, правління колгоспу намагалося «відчепити» цю бригаду, а жителі села з бажанням хотіли самі господарювати, а тому організацію нового КСП в с.Юркове вирішили швидко.

На жаль, голова нового господарства не мав ніяких навичок в організації праці колективу. Але я не повірив колегам, які мені говорили, як вийде насправді. Дійшло до того, що мені довелося працювати в цьому населеному пункті, як голові колгоспу. Там не було зернотоку, зерноскладу і інших, так необхідних для виробничого процесу технологічних будівель і обладнання на фермі в тому числі. Шановний читачу, я ніколи не був самовпевненим у прийнятті тих чи інших рішень, мене завжди супроводжували в управлінській роботі досвідчені помічники і заступники, радилися ми в кожному конкретному випадку, а тут я понадіявся на себе, припустившись прорахунку в кадровому питанні. Я не хочу звинувачувати голову КСП Чернегу Сергія Сергійовича – він старався і хотів, мабуть, щоб було добре. Його заслуга – капітальний ремонт школи в Юрковому. Але цього «замало» для замкненого циклу функціонування такої структури, як колективне сільськогосподарське підприємство. До цього Сергій Сергійович просто був не готовий. Його переобразили, Сергій Сергійович продовжив свою кар'єру фермера в «Березівському».

Вікторівська птахофабрика

Вікторівська птахофабрика була найпотужнішою фабрикою в державі з виробництва м'яса індички. Таких підприємств в Україні було лише шість. Наша птахофабрика вважалась взірцем вирощування індиків у замкненому циклі. Тут виробляли яйця, інкубували їх, вирощували індичок. Фабрика мала забійний цех, де забивали птицю і відправляли

згідно планів, які надавав м'ясо-молочний трест. В основному продукція з Вікторівської птахофабрики відправлялася в Одесу для Чорноморського флоту, невелика частина — до Києва. Були і інші пункти реалізації м'яса птиці. Це підприємство забезпечувало робочими місцями, в першу чергу, жителів села Роздол і міста Березівки. На відміну від інших підприємств, тут була висока технологічна і трудова дисципліна, і вакансій ніколи не було. Радгосп мав череду, яка розташовувалась в селах Роздол, Вікторівка і Ланове. Радгосп постійно входив до лав передових господарств району з виробництва м'яса і молока, «не пас задніх» по врожайності сільськогосподарських культур.

Господарство очолював Вірич Федір Федорович, який працював з дня заснування птахофабрики в 1978 році. Потім обком партії перевів його до Першотравневої птахофабрики Комінтернівського району, яку він очолив і вивів в передові птахофабрики України. Його змінив головний зоотехнік цього господарства Шевченко Павло Якович — добра, чуйна і працьовита людина, але за станом здоров'я він не зміг працювати і в 1987 році його замінив Новиков Дмитро Іванович, який до цього працював начальником Березівського районного агропромислового об'єднання (РАПО). З дня заснування і до повного зупинення роботи птахофабрики секретарем парткому, фактично заступником директора, працював Бойко М.В. Спеціалісти птахофабрики не поступалися за фаховими здібностями знаменитим посмітнівцям. В пам'яті залишилися прізвища Вовчанського М.П., Зайцева П.П., Ірікян П.В., Гладкевича О.В. сімейних династій Плющів і Решетинських. Вікторівська птахофабрика за своїм економічним потенціалом була найсильнішим сільськогосподарським підприємством не тільки нашого району. Якщо врахувати технічну оснащеність цього підприємства, то воно було напівпромислове і напівсільськогосподарське.

Відверто кажучи, це підприємство ніколи не давало приводу для втручання у виробництво як районного керівництва, так і тресту. Шановний читачу, в дев'яностих роках ще існувала радянська структура управління радгоспами, яка передбача-

ла спеціалізовані трести з виробництва сільськогосподарської продукції. Так, радгосп «Жовтнівка» відносився до тресту «Винпром», радгосп «Мирний» і ім.40-річчя Жовтня до м'ясо-молочного тресту, а Вікторівська птахофабрика до тресту «Птахопром». Це був найповажніший трест в державі, а в нашій області тим більше. Така структура управління радгоспом не давала можливості керівництву району цілковитої «влади» в управлінні цими колективами і лише райком партії шляхом партійного впливу на керівників-комуністів радгоспів міг досягти певних успіхів. Фактично існувало двовладдя в управлінні радгоспами – трести визначали плани, розподіляли кошти між радгоспами і забезпечували технікою, бо в наш час без лімітів і рознарядки господарство, навіть те, яке мало кошти, нічого не могло купити. Тому директор радгоспу завжди був між двома вогнями: з одного боку директор тресту вимагав своє, з іншого — секретар райкому своє. Розумний директор завжди був по середині цих двох «вогнів». Таким директором був останній директор Вікторівської птахофабрики Новиков Дмитро Іванович.

Але після розвалу радгоспно-колгоспної системи таке велике господарство з вузькою спеціалізацією не могло «жити», бо фактично птахофабрики індичок, всі без винятку, одержували дотації держави. Коли сталося те, що сталося в 90-ті роки, одеський трест «Птахопром» мав кошти для того, щоб провести реконструкцію окремих птахофабрик і, в першу чергу, Вікторівської птахофабрики, як такої, що вже вирощувати індичок не буде, бо навіть замовлень і планів не було на таку продукцію, а це означало, що радгосп перестане функціонувати. Багато зусиль було покладено з боку райдержадміністрації: неодноразово ми з Коломійцем О.М., Богомілом О.А. і особливо директором радгоспу Новиковим Д.І. добивалися в «Птахопромі» і в облдержадміністрації продовження функціонування птахофабрики, розуміючи, що вже ніколи не будемо вирощувати індиків без дотацій.

Голова облдержадміністрації Боделан Р.Б. потім Гриневецький С.Р. розуміли важливість цього виробничого об'єкту не тільки в нашому районі, а і в області, а тому дали доручен-

ня директору тресту Попову А.В. провести реконструкцію приміщень птахофабрики для вирощування м'яса бройлерів. Для цієї мети були виділені кошти. Дирекція радгоспу зберегла всі основні виробничі об'єкти птахофабрики – котельню, забійний цех, холодильники, інкубатор, групу приміщень для вирощування маленьких курчат 0-30 днів, а потім відгодовувальні приміщення. Багато було зроблено, але в 1999 році цей проект перестали фінансувати. Ми узгодили з Новиковим Дмитром Івановичем питання законсервовування фабрики з тим, щоб було вжито заходів для здешевлення виробництва вже м'яса бройлерів. Виготували документацію для газифікації котельні, яка здешевлювала опалення цих приміщень на 60%. Новиков Д.І. забезпечив охорону приміщень як виробничого так і невиробничого призначення в селах Роздол, Вікторівка і Ланове, не говорячи про сам комплекс.

Навіть при стрімкому падінні виробництва тваринницької продукції дирекція радгоспу відшукувала можливість займатися капітальним ремонтом клубу в с.Роздол, садків в селах Вікторівка і Роздол, будівництвом нового клубу в с.Ланове. Особливо активізувалася робота з виготовлення документації на газифікацію газової котельні в с.Роздол, де велику активність і зацікавленість виявили спеціалісти радгоспу, особливо Волчанський М.К. і жителі села Богачук О.В. та Зайцев П.П. Довго жителі села чекали газу, але якщо б ми не почали цю роботу в 1999 році, то переконаний, що дуже важко було б вирішити цю проблему. Вже будучи директором Державного архіву і залишаючись депутатом обласної ради, я лобював питання газифікації сіл нашого району, в першу чергу, Роздолу, Ставкового, Маринового.

Але сталася, на мою думку, велика помилка в прийнятті рішення керівництвом птахофабрики. Було видно, що весь комплекс не запрацює на повну потужність, тому ми узгодили питання щодо можливості роботу птахофабрики відновити поступово, починаючи з 6 приміщень. Ми навіть виїжджали з керівництвом радгоспу до Комінтернівської птахофабрики, яка саме таким чином зберегла виробництво

і її директор Руденко Володимир Іванович дав слушні поради щодо виходу нашої птахофабрики з того стану, в якому вона опинилася. Так сталося, що комерційна структура «Асторія» запропонувала свої послуги щодо подальшого розвитку птахофабрики. Всі прорахунки робили в кабінетах керівництва радгоспу як «підпільники» таким чином, аби ми (районне керівництво) не дізналися про цей проект. Я, як голова райдержадміністрації, довідався про це від одного зі спеціалістів радгоспу, якого знали і поважали в районі, як порядного і знаючого фахівця. Під час загальних зборів робітників підприємства щодо прийняття рішення його подальшої долі, він зателефонував мені з вимогою приїхати на збори, тому що там приймається рішення, яке не всім до вподоби. Я зайшов до Коломійця О.М. — мого першого заступника. Ми обмінялися думками і прийняли рішення: якщо директор радгоспу Новиков Д.І. і його заступник — колишній секретар партійного комітету Бойко М.В. прийняли рішення за «нашими спинами», значить вони знають, що роблять, і нехай їм Бог допомагає. Після зборів до мене приїхав директор радгоспу Новиков Д.І. і керівник фірми «Асторія» Бойко О.І. щоб розповісти, яке рішення прийнято зборами і що все буде добре.

Як вийшло — це вже інша історія... Я переконаний, якби Новиков Д.І. не став «в позу», доля господарства була б іншою.

КСП «Колос»

Коли почалися «гойдалки» в радгоспі, с.Вікторівка забажало утворити своє окреме господарство, відокремившись від птахофабрики. Ми не довго думали, бо відповідь напрошувалася сама — треба піти на зустріч. Як завжди, постало основне питання — хто очолить господарство? Було призначено комісію, яка мала взяти на облік майно птахофабрики і винести пропозиції щодо його розподілу на 1 гектар ріллі, бо майнова вартість в господарстві оцінювалася в декілька мільйонів доларів США. В самій Вікторівській птахофабриці головним агрономом працював Цапкаленко Сергій Васи-

льович — енергійний і дуже принциповий, якщо впевнений в своїй правоті, то вже ніхто і ніщо не в змоззі заставити його звернути з вибраного шляху. Я запропонував Сергію Васильовичу цю посаду, а він погодився, неначе був готовий до такої пропозиції. Ні він, ні ми, ні жителі Вікторівки не були розчаровані вибором голови. Нове формування назвали КСП «Колос». При розподілі майна, техніки, худоби нам було легко, як в ніякому іншому господарстві, тому що Сергій Васильович, працюючи головним агрономом господарства, звичайно, знав всі «підводні течії». З боку керівництва птахофабрики заперечення при розподілі було лише одне, коли постало питання щодо дальніх пташників, але після нашого втручання все стало на свої місця.

КСП «Колос» одразу, як тільки організувалося, зайняло провідні позиції в районі. Воно мало всю інфраструктуру для позитивної роботи господарства: тракторну бригаду, ферму, гарман з ЗАВ-20, в селі була середня школа, дитячий садок, магазин, пошта і розташоване воно на центральній дорозі Одеса-Вознесенськ, звідки до райцентру 3 км. Сергій Васильович з головним агрономом господарства «Колос» Гладкевичем О.В. розробили сівозміну і продовжили добрі традиції Вікторівської птахофабрики. Про «Колос» заговорили, як про міцне господарство, особливо про «нові методи» господарювання в тваринництві, яке починало давати певні прибутки, а працівники ферми, особливо доярки, одержували заробітну платню більшу, ніж в оточуючих господарствах. КСП «Колос» швидко прогресувало, це не подобалося заздрісникам, які «підставляли» і писали скарги у всі інстанції...

«Зоря» — КСП «Тилігул»

КСП «Тилігул» відмежувалося від КСП «Зоря», яке до реформування мало назву колгосп ім. Калініна і його багато років очолював мій сусід по колгоспу, колишній секретар партійної організації колгоспу ім. Жданова, згодом «Маяк», Анатолій Іванович Бурдейний. Він прийняв одне з найскладніших господарств району. До складу цього колгоспу входили села Мар'янівка, Сахарове і Гуляївка.

Складність ситуації у цьому господарстві була в тому, що воно мало прилиманські землі, піщані і малогумусні, а тому, щоб у прилиманських господарствах отримати врожайність хоча б на рівні району, потрібні специфічні агроприйоми, а це додаткові витрати. Виходило так: якщо більше урожайність, то вища собівартість продукції і навпаки. Я це знаю з особистого досвіду, бо одна бригада мого колгоспу с.Волкове (Тановка) була прилиманською.

Друга, не менш важлива причина, це місцеві рибалки. В той час, коли ми головували, в лимані водилася риба, тому місцевий тракторист-рибалка за ніч в лимані міг більше заробити, ніж на тракторі за місяць. Практично в господарстві, яке прийняв Бурдейний Анатолій Іванович, були найнижчі показники, як в рослинництві, так і в тваринництві. Попрацювавши поряд з Гришко З.М., яка до речі, прийняла у свій час аналогічне господарство і через декілька років змогла вивести його спочатку у «середняки», а згодом і в передові господарства району, Анатолій Іванович став дуже досвідченим спеціалістом-зоотехніком і організатором, а тому з перших днів роботи в Гуляївському колгоспі справи пішли на покращення. Колгоспники сприйняли нового голову, як людину, яка знає, що потрібно робити, а тому особливих управлінських проблем у Анатолія Івановича, як в інших господарствах району, не виникало. Достатньо сказати, що Бурдейний Анатолій Іванович побудував гарман і зерноочисний комплекс ЗАВ-40, АВМ-машину для виготовлення трав'яної муки, нове приміщення сільської ради, розпочав будівництво середньої школи (на жаль, загальнодержавний розвал не дав можливості її закінчити), продовжив будівництво теплиць, які розпочав його попередник Васильєв Іван Васильович, а головне — одним з перших в районі розпочав газифікацію сіл. Лише за це його можна було обирати головою колгоспу.

Але в середині дев'яностих, коли почалася «епідемія» самостійних колгоспів в кожному селі, що на той час, мабуть, було правильним, мешканці с.Мар'янівка вирішили створити своє господарство. Відверто кажучи, ми не дуже заперечували, бо господарство в цілому вимальовувалося непогане. Село

Мар'янівка мало повне право на самостійність: в ньому була початкова школа, приміщення якої потребувало капітального ремонту (що згодом і було зроблено), діючий клуб. З виробничими об'єктами взагалі не було проблем: добротні ферми як великої рогатої худоби, так і свиноферма, а тракторна бригада, яка знаходилася на самому краю крутого схилу біля лиману, взагалі напрошувалася бути показовою. Контора бригади розташовувалась на фермі. Головне, що в Мар'янівці працювали відповідальні люди, як керівники, так і колгоспники. Я пам'ятаю випадок, коли в городній бригаді – одній з найкращих в районі, де бригадиром був Павленко Володимир Олександрович, в кінці жовтня зіпсувалися овочі. Тоді був «масовий» вихід людей на очистку овочевих плантацій. У Мар'янівці навіть працівники ферми вийшли на цю роботу, а в Гуляївці, як тоді говорили, «забастували» навіть нормовиці. Мар'янівці «шанували» роботу, де б не працювали. Саме КСП «Зоря» також мало право на задовільну роботу, там залишилися села Сахарове і Гуляївка, і зрозуміло, що матеріальна виробнича база була не гіршою, ніж в Мар'янівці.

Як завжди, для нас бажано було, щоб очолив нове господарство той, кого хочуть бачити жителі села. На той час, коли відбувався процес відокремлення Мар'янівки від центральної садиби, вже широко розповсюдився фермерський рух і виникли пропозиції обрати головою колишнього голову сільської ради Петрова Д.І. Ця кандидатура цілком могла задовольнити як самих колгоспників, так і нас. Але на той час в Гуляївському колгоспі працювали відомі всьому району спеціалісти і керівники, і кожен з них міг очолити господарство: Коваленя В.О., Мірошник М.М., Кобилко Б.А., Капустян І.П., Юрченко Т.П., Ганіч Л.М. Коли є велика кількість претендентів на посаду, то в середині будь-якого колективу завжди виникають симпатії до того чи іншого кандидата рідних і близьких, які будуть підтримувати саме свого обранця. Немає нестачі і в тих особах, які знаходять різні підстави, аби критикувати запропоновану кандидатуру, «витягують» такий бруд, що він не заслуговує на увагу. Пропонували багатьох, і в той час чекали, «що скаже район». Я десяток разів виїжджав в

Мар'янівку, аби не помилитися в запропонованій кандидатурі і в доцільності розділу. Порадившись з Дерев'янком П.І., мені стало зрозуміло, що розподіл не минучий, бо «мар'янівські революціонери» довели справи до жахливого стану. Завжди врівноважена і розсудлива завідувачка фермою Мала Тіна в черговий мій приїзд попросила: «Іване Івановичу, годі чекати, бо бувають випадки, коли з центральної садиби не завжди видають якісний зернофураж і не в тій кількості, бо вважають, що ми все одно відходимо, худоба недоїдає» і т.д.

Мені дуже важко було саме в Мар'янівці проводити бригадні збори щодо організації нового КСП. Нарешті, коли рішення про розподіл було прийнято, я рекомендував обрати головою КСП Ганича Леоніда Миколайовича. Весь процес обрання описувати не буду, але вибрики «князька», який хотів влаштувати одного з претендентів на цю посаду, послужили мені уроком в майбутньому — на збори повинні приходити лише члени колективу, які мають право голосу, а якщо заходять і інші, то можуть лише спостерігати і поводити себе таким чином, аби їх члени колективу «не виганяли» з залу шляхом голосування.

Обрали Ганича Леоніда Миколайовича — головного інженера Гуляївського КСП — і не помилилися. Новий голова взявся із завзяттям за справу. Набрал спеціалістів-керівників лише з жителів с.Мар'янівка, взявши в правління колгоспу навіть тих, хто дуже заперечував щодо його обрання. Леонід Миколайович, на відміну від інших наших сільськогосподарських, а особливо молодих керівників, ніколи «не викручувався», не вводив в оману, а тому районне керівництво з задоволенням допомагало новому господарству, яке одержало назву «Тилігул». Мені приємно згадувати, як допомагали один одному сусіди Ганич Л.М. та Бурдейний А.І. Під час розподілу техніки, тваринницьких приміщень і землі не виникало ніяких сварок. Коли справа доходила до суперечливих питань, вони залишалися удвох, без членів комісії, і були випадки, що годинами доводили один одному, але якщо приймали рішення, то воно вже було остаточним.

Так сталося з різних причин, а в основному через вигадані причини і неправдоподібні історії, що потрібно було змінити голову КСП. Поговоривши з Леонідом Миколайовичем, якого я поважав, попросив його написати заяву про звільнення. Я прийняв рішення, аби господарство продовжувало бути «на плаву», об'єднати його з Березівським елеватором. Переговоривши з директором елеватора Васильєвою В.М., ми дійшли згоди, що це буде гарний «симбіоз». Ми не помилилися, хоча були деякі прорахунки в кадрових питаннях, але коли господарство очолив Хіміч Сергій Олександрович, якого я запросив на роботу з сусіднього Іванівського району, все встало на свої місця.

КСП «Україна» – КСП «Батьківщина»

Якщо і є високопродуктивні і родючі землі, то в нашому районі це великі площі високогумусних земель в селах Анатоліївка і Антонівка колгоспу «Україна», до складу якого входили також невеликі села Червоне і Веселе. На жаль, найкращі землі в районі не давали найкращі врожаї, а про те, що це високогумусні землі, свідчать і лабораторні дані, які дають свідчення, що найбільше рухомого фосфору (Р), азоту (N) і калію (К) – НРК на 100 гр ґрунту міститься саме в цих землях. Свого часу село Шутове було приєднано до нашого знаменитого колгоспу ім. М.О.Посмітного саме через відмінні показники родючості земель. Лише за головування Царьова М.П. колгосп «Україна» займав ведучі позиції у сфері сільськогосподарського виробництва району. Вже у вісімдесяти роки села Анатоліївка, Червоне, Веселе, як найвіддаленіші села від райцентру, почали занепадати через те, що молодь виїжджала до міст, а робочих рук постійно не вистачало, та і саме село Анатоліївка, як центральна садиба господарства, також невзмі було забезпечити виробничий процес в оптимальні агротехнічні терміни, а тому постійно знижувалися загальні показники. На додачу в сімдесяті роки побудували комплекс з вирощування телиць для господарств району по новій технології – вирощували на підлозі зі щілинами, який практично поставив господарство «на коліна».

Господарство «Україна» у різні роки, після того, як пішов Царьов М.П. очолювали Березовський Г.І., Рудаков, Марченко В.Г., Діхтяренко М.П. Всі вони досвідчені спеціалісти, намагалися зробити для господарства все можливе, але...

У 1988 році ми прийняли рішення побудувати 20 житлових будинків в с.Анатоліївка, аби призупинити відтік молоді з господарства. Цю роботу доручили нашому РО «Агробуд», як генеральному підряднику. Кожної середи проводили планерку на будівництві нової вулиці в с.Анатоліївка, яку ми згідно з генеральним планом почали будувати. Перед в'їздом до села з лівого боку побудували помешкання, бетонну дорогу, водогін. Першим поселенцем став інженер-будівельник цього господарства Бартош В.Н. Ми багато доклали зусиль, аби господарство залишалось «на плаву». В с.Червоному відновили роботу початкової школи, ФАПу, магазину, відремонтували під'їзду дорогу, було капітально відремонтовано ферми в с. Веселому, запрацював дитячий садок, школа. В с. Анатоліївка вулиці вкрили асфальтом, відремонтували водогін. Будинок культури і бібліотека почали працювати регулярно. На тракторній бригаді було збудовано навіси для техніки, в школі зробили централізоване опалення, механізували зернотік, заасфальтували його, навіть спорудили будинок тваринника, який так і не запрацював з вини керівників господарства.

Дещо гірше йшли справи в с.Антонівка, яке знаходиться на кордоні Миколаївського і Ширяївського районів. Дорогу до цього села також відремонтували, як під'їзду так і сільську. Але в селі потрібен був господар, який мешкав би там постійно. Ми порадилися з головою колгоспу Марченком В.Г. і головним інженером цього господарства Будьком Г.В. і прийняли рішення про організацію окремого господарства на базі бригади с.Антонівка, якому дали назву «Батьківщина». Голова колгоспу Марченко В.Г., а згодом і голова сільської ради Будько Г.В. робили все, щоб село жило, як єдине ціле.

В Антонівці по центральній вулиці від контори до знаменитої криниці проклали тротуар, відремонтували кон-

тору майбутнього колгоспу, закінчили ремонт восьмирічної школи і магазинів. Покращила свою роботу пошта. Першим головою цього господарства обрали молодого агронома Варлана Валерія Павловича. Господарство запрацювало добре, інакше і бути не могло. Тракторна бригада розташовувалась поруч з конторою колгоспу, ферма майже в самому селі. Дуже не вистачало робочих рук, але молоді керівники знаходили вихід зі становища, навіть швидко збудували гарман. Антонівка стала невеличким гарненьким господарством, що мало вівців, корів, телят, свиней, вирощувало всі культури, як і більшість господарств нашого району, за винятком цукрового буряка, який вирощували лише в перші роки організації господарства. Подальша доля цього господарства склалася як і у всіх малих господарств району...

Шановний читачу, описуючи свідомо події, в основному, про відокремлення деяких населених пунктів в самостійні господарства для того, щоб зафіксувати в цілому, як відбувався розвал колгоспів.

Після Указу Президента від 3 грудня 1999 року, який я назвав «смерть колгоспам», пішов примусовий розвал системи, дуже непродуманий і репресивний по відношенню до селян. Отримавши землю, люди не вміли на ній господарювати, бо у абсолютної більшості немає чим її обробляти, а виділене майно (я думаю, так було задумано авторами Указу) буде розкрадене. У більшості випадків так і вийшло, і всі, хто отримав цілісні майнові комплекси, отримали ферму, комбайни, трактори «не коректно». Тому ми, керівники району, особливо начальник управління сільського господарства Дерев'яно Петро Іванович, а згодом Богоміл Олег Анатолійович, намагалися зберегти структуру колгоспів, аби не роздробити землю і зберегти організаційні структури. Ми ніколи не ставили перепони, а в багатьох випадках стимулювали збереження виробничих стосунків в ланках, бригадах, бо в наш час це був міцний «кулак» життєздатності трудового колективу і села.

Зараз ми живемо у новому світі, де вже колишній колгоспник має на руках державний акт на землю і тиснути на нього

вже ніхто не зможе — і слава Богу. Ніхто не зможе заставити володаря землі діяти інакше, ніж він думає стосовного того, що виростити на своїй землі і кому віддати її в оренду.

Нам вдалося вийти з тяжкої ситуації реформування КСП і розпаювання землі дякуючи тому, що біля керма колгоспів залишилися досвідчені керівники, які не могли дозволити собі порушити закон. В першу чергу, це Гришаков В.І., Швець В.С., Гришко З.М., Тетенко В.Г., Богоміль А.І., Бондаренко А.А., Буглак І.І., Бурдейний А.І., Звягельський Л.О., Курник О.С., Піженко С.Я., Новіков Д.І., Федюкін В.М., Мосійчук В.Л., Склярчук П.П. У свій час вони були хребтом колгоспного керівництва. На таких людях і сьогодні тримається сільське виробництво.

Кадри

Будь яка державна або приватна установа, організація, фірма всі надії на свій ефективний розвиток пов'язувала, перед усім, з високопрофесійними спеціалістами. Кожен керівник, який дбав про розвиток свого підприємства, галузі був зацікавлений у правильному підборі персоналу, керував вимогами, які необхідно для підвищення професійних та ділових якостей співробітників, створював сприятливі умови для найбільш ефективного використання наявного кадрового потенціалу. Але проблема Березівського району була в частковій відсутності самих фахівців, які б мали необхідну освіту, для заповнення вакантних місць.

Моїми заступниками Григорашем В.В. і Богомілом О.А., разом з головою районної ради Коломійцем О.М. була розроблена програма по забезпеченню кадрами району. В основу її покладено прагнення районного керівництва, депутатського корпусу Березівської ради і райдержадміністрації зберегти і поступово поліпшити кадровий потенціал, створення умов сільській молоді для здобуття вищої та професійно-технічної освіти.

В апараті райдержадміністрації працювали молоді фахівці Соловійов І.Ю., Лишківчат І.С., Харковенко Л.В., Слабенко А.О., Байдерман Ю.О. Всі вони в свій час були зараховані до кадрового резерву, який я затверджував своїм розпорядженням. Ми звертали увагу і на кадри органів місцевого самоврядування, на майбутніх голів сільських рад і секретарів цих рад. Треба було стабілізувати на місцях тих спеціалістів і керівників, які вже працювали, якщо потрібно, захистити їх від несправедливих нападників. Ми були переконані, що крапчик не буде.

В подальшій роботі головною метою діяльності організаційної і кадрової служби райдержадміністрації були виховання національної свідомості, почуття патріотизму, трудової і громадської активності кожного державного службовця. У цих питаннях у мене були найбільш високі вимоги до кадрів, не дивлячись на заслуги, досвід роботи і дружні стосунки, бо я усвідомлював, що державний службовець має за-

хищати ІНТЕРЕСИ ДЕРЖАВИ. В основу роботи з кадрами та кадровим резервом для своїх заступників в різні часи нашої спільної роботи Небагатова О.М., Григораша В.В., Богоміла О.А. і вимагав від них (думаю, я цього домігся) принципу демократичного добору, просування по службі за діловими та професійними якостями, постійного навчання, заохочення до службової кар'єри, систематичного оновлення, омолодження кадрів та здійснення контролю за їх діяльністю — все це було пріоритетом моєї роботи.

Від управлiнь, в першу чергу, фiнансового, управлiння працi та соцiального захисту населення, агропромислового розвитку райдержадмiнiстрацiї, вiддiлiв освiти, культури i туризму райдержадмiнiстрацiї я вимагав щодо кадрових питань постійного контролю за роботою i дбайливого ставлення до кадрiв, так як почалися претензiї до працiвникiв цих вiддiлiв як вiд бiзнесових структур, так i обласного керiвництва.

У Березiвському районi завжди були добрi кадри. Про це говорить велика кiлькiсть Героiв Радянського Союзу, двiчi Героiв Соцiалiстичної працi, Героiв України. Так вийшло, що першими керiвниками в районi працювали люди, яких направили з областi. Вони обiймали посади тiльки 5-6 рокiв i лише Кiрик Иван Олексiйович пропрацював 12 рокiв, i ваш покiрний слуга — 17 рокiв. Мiй досвiд i прожитi роки дають право звернутися до березiвчан майбутнього: вибирайте мiсцевих керiвникiв.

Прикладом важливостi кожного рiшення керiвної посади може бути випадок, що трапився на початку мого головування у райвиконкомi. Я видiлив лiмiт комбiкормiв товариству кролеводiв-любителiв, але лише 50% вiд необхідного, пояснивши, що iншу половину буде видiлено в четвертому кварталi поточного року. Анатолiй Вiкторович Муринський свiй час був головою райвиконкому показав менi значимiсть цього товариства тим, що вiдмовився здавати шкурки кроликiв до нашої заготiвельної контори. Через це вiдбувся зрив плану, за виконанням якого тодi суворо стежили. З цього прикладу я зробив висновок, що всi керiвники в кадровому механiзми важливи, не дивлячись на вiть на те, що голова товариства

свідомо хотів «насолити» молодому голові райвиконкому і показати свою значимість.

Я обов'язково проводив співбесіду з кандидатом на ту чи іншу посаду. Мене завжди цікавила не освіта кандидата, а його фаховість. Тому в районі багато людей працювали керівниками господарств без спеціальної сільськогосподарської освіти, навіть без вищої. Намагався відшукати в людині порядність і ставлення до справи. Так, головою колгоспу ім. Шевченка я рекомендував водія автомашини Піженка Сергія Яковича, директором радгоспу «Зеленопільський» Матієнка Василя Григоровича — колишнього завідувача фермою.

У 1991 році, після розвалу Радянського Союзу, на жаль, не стало і кадрової системи. Навіть до керівництва навчальними, медичними закладами приходили люди, що мали більше грошей.

Найбільшим моїм болем, після того, як пішов з керівної роботи, є те, що мої наступники почали змінювати кадри не за фаховим принципом, а за партійним, чи навіть за ставленням до бувшого керівника району.

Ми берегли кадри. Наприклад, директора винзаводу радгоспу «Жовтнівка» Склярука Петра Парфентійовича декілька разів хотіли змінити керівники з тресту «Винпром», але ми з Коломійцем Олексієм Миколайовичем доводили, що він достойний цієї посади. І не помилилися.

Під кінець дев'яностих років в районі на керівних посадах у різних галузях народного господарства працювало багато жінок. Колгоспом ім. Жданова, який згодом перейменували в колгосп «Маяк», з лютого 1975 року почала керувати нинішній Герой України Гришко Зінаїда Михайлівна. Господарство щорічно прогресувало, а тому вважалось прикладом для інших жінок, яким в районі давали можливість показати себе на керівних посадах. В різні роки керівниками сільськогосподарських підприємств працювали: с. Зеленопільське — Бондар С.А., с. Семихатки — Якобюк М.Я., с. Демидове — Чернова О.М., с. Гуляївка — Максим'юк О.М., с. Черногірка — Мишкіна В.С. В одному

районі шість жінок — голів колгоспу — не часто зустрінеш, а ще жінки очолювали інкубаторну станцію — Петрова С.Г., елеватор — Васильєва В.М., поліклініку — Бурмістр В.М. Архітектором району була Герескул Н.М., міським головою — Лівінська В.А., директором училища № 19 — Шевченко В.П., міського споживчого товариства — Чаловська С.Г., ринку — Мельник Т.Д., ремонтно-будівельної дільниці — Вольвакова Л.А. Це не враховуючи керівників відділів і управлінь райдержадміністрації. Такий «матріархат» викликав цікавість у працівників засобів масової інформації. Багато з цих жінок працюють і по теперішній час, але більшість з них хотіли копіювати роботу Гришко З.М., їздили за досвідом в її господарство. Ми між собою сміялися — створився невеличкий «дівочий базарчик» — всі робили так, як у Зіни, але виходило в одиниць, тому що просто копіювати стиль і методи роботи в Злотоустове неможливо з багатьох причин.

Я вимушений був часто їздити з представниками засобів масової інформації для бесіди з жінками — керівниками. Був присутнім під час інтерв'ю, а потім читав у газетах та журналах, як вони «вихваляли» нас, кожен по-своєму.

Одного разу приїхала чергова знімальна група Одеського державного телебачення з журналістом Чекушиною С.С., яка брала почергово інтерв'ю у жінок-керівників. А я слідкував за тим, як працює цей журналіст, бо знав її, як принципову і порядну людину і бачив, що на її обличчі немає тих веселкових іскринок, які були в її попередників. По закінченню вона мене спитала: «Хто має бути, на вашу думку, головою колгоспу: чоловік чи жінка?» Я відповів: «Розумна людина». Вона мене зрозуміла і передача про зустріч з жінками-керівниками не пішла до ефіру. Я виявився правим щодо керівництва господарством жінками — лише одиниці стали вмілими керівниками, а деяких я по декілька місяців не міг звільнити з роботи через цілковитий розвал господарства. Люди вже не те що голосували проти них, а виганяли, а ті все одно чіплялися за посади через суди і високе обласне керівництво, як це робила Бондар С.А. із Зеленопільського.

Як правило, кожен керівник пишається, якщо йому вдається серед своїх земляків, в своєму господарстві, районі відшукати достойного керівника, але бувають ситуації, коли потрібно прислухатися до порад і запрошувати на роботу фахівця, що показав свої здібності за межами території, якою керуєш. В районній лікарні так склалася ситуація після звільнення головного лікаря Павлова С.Я., що не було ким його замінити. Треба було виконувати обов'язки не тільки лікувального характеру, а й господарського – будувати нову райлікарню. Такого фахівця нам порекомендував голова Миколаївського райвиконкому Калашник В.І. Це був молодий енергійний лікар Школярєнко С.П. – працівник «швидкої допомоги» Миколаївського району. Я особисто виїхав до Миколаївки і переконав його у необхідності очолити нашу районну лікарню – і не помилився. В перші роки його роботи ми почали швидко будувати новий корпус районної лікарні. Ще довелося особисто запрошувати ЛОР лікаря з Веселинівського району Веремчука М.І., в свій час запрошував Бондаренка А.А. і Хіміча С.О.. Ці спеціалісти довели свій професіоналізм.

Новим працівникам я намагався показати, що я «не влада», а партнер по роботі і спілкувався з ними, як з рівноправними співрозмовниками. Так намагався говорити і працювати з кожним березівчанином. Якщо люди тільки відчують, що ти хочеш показати своє «я», від тебе будуть відходити, або робити вигляд, що немає проблем і все вирішуватимуть самі як вважатимуть за потрібне, а не узгоджено. Ми намагалися дотримуватися принципів співпраці і з рядовими березівчанами і з приїжджими спеціалістами. При такій формі роботи навіть ті молоді люди, яких направляли з навчальних закладів за «рознарядкою», залишалися у нас. З нашого району майже не виїжджали випускники ВУЗів, які пропрацювали хоча б рік на Березівщині. Молодим кадрам прищеплювали почуття, що Березівщина – це найкращий край на Одещині, що на її землях виростало два двічі Героя Соціалістичної Праці, п'ять Героїв Радянського Союзу, 12 Героїв Соціалістичної Праці, Герой України, що наша річка Тилігул і Тилігульський лиман –

найчистіше водосховище на Україні. Наводили багато інших прикладів з тим, щоб молодь пишалася своїм краєм. Особливу увагу приділяли учнівській молоді, в школах і училищах організовували зустрічі з ветеранами війни, передовиками виробництва, проводили дні професій.

Особливою гордістю в нашому районі завжди була відсутність вакантних місць в органах державного управління і місцевого самоврядування і, як правило, фахівці, які там працювали, відповідали займаним посадам (за деяким винятком). Лише за останні роки моєї роботи в районі ми дали можливість проявити свої здібності молодим березівчанам, які мали спеціальну освіту. Так, інженером районного управління сільського господарства став випускник Червоноармійської школи Шипотинник В., наша молода вчителька, яку ми направили в Академію державного управління при Президентові України, випускниця Ставківської школи Кальчук Т. працювала на високих посадах в мерії Одеси, головним агрономом району став наш березівчанин Цапкаленко С.Г., начальником контрольно-насіневої станції працює Шулячинський В. Особливою гордістю є двоє молодих моїх заступників: Богомил Олег Анатолійович — перший заступник голови райдержадміністрації, який в 27 років був призначений на цю посаду, встигнувши до цього попрацювати головою колгоспу в с.Кудрявка, і Григораш Валерій Валерійович — теж став заступником голови райдержадміністрації в 24 роки, до цього пропрацювавши інженером в управлінні сільського господарства. Цей список можна було б продовжити.

Місцеві кадри за будь-яких умов — чудове рішення, але за цим тягнеться велика низка непередбачених проблем і, в першу чергу, морального плану. Так, до мене приходили батьки, рідні, близькі і навіть дружини з приводу того, що їх син чи племінник закінчив інститут, а я йому не даю посаду. Навіть називали, яку посаду, незважаючи на те, що там вже працював чудовий фахівець своєї справи. На жаль, такі випадки були неодноразові. Я сам ніколи не брав до апарату управління рідних, близьких чи друзів, або членів їх сім'ї. Ще

на попередніх роботах зрозумів, що від них великої користі не буде.

Ще починаючи бригадиром в колгоспі, припустився декількох кадрових помилок. Обліковцем бригади і завідувачем цеху винзаводу призначено було моїх близьких родичів, які не тільки виявилися непорядними, але скомпрометували мене перед односельцями. Тому з тих пір кадровими питаннями, де б я не працював, займався особисто.

У роботі з кадрами немає дрібниць, кожна людина має свій характер, відношення до оточуючих, до роботи, до вищого керівництва і до підлеглих. Ми намагалися підбирати фахівців і керівників, застосовуючи вже перевірену систему підготовки, виховання і розстановки кадрів, яка була при радянській владі. Я переконаний і зараз: якщо б відкинути ідеологічні «шори», то такий підхід в цьому питанні заслуговує на увагу при будь-якій системі державного устрою: чи то соціалістичної, чи то капіталістичної, правда мені важко оцінювати ринкові стосунки, де кадри підбирає «господар капіталу», але чесні фахівці, на мою думку, завжди будуть потрібні.

В практиці нашої роботи, як під час роботи у виконавчій владі, так і у партійних органах, були випадки, коли призначали на посаду керівника, або направляли спеціаліста, а вже через 2-3 місяця ставало зрозуміло, що і ми прорахувалися, і сам фахівець не розрахував своїх сил. В таких випадках потрібно достойно виходити з ситуації, аби не принизити людину, щоб на новому місці їй не докоряли.

Я дуже переживав, коли випускник вищого навчального закладу приходив на роботу за направленням, яле явно не «тягнув» не те що на фахівця, навіть на висококваліфікованого робітника. В нашій практиці, особливо протягом останніх років, таких випадків було багато. Батьки направляли своїх дітей до ВУЗів не за покликанням самої дитини, і коли ті поверталися до рідного району, користі з таких фахівців було обмаль. Вони різними правдами і неправдами влаштовувалися працювати в міліцію, вчителями шкіл, і що найбільш обурювало — на цей процес ми вплинути не могли. З таких фахівців в міліції, як правило, виходили «служачки» — вислужувалися

перед всім і всіма, часто вигадували історії, писали доноси на своїх товаришів і вище керівництво. І вважалося, що вони працюють в органах. Дехто з них добивався навіть високих міліцейських посад, тому останнім часом у нас міліцію недолюблювали, бо її працівники більше займалася не розкриттям злочинів, а особистими погонями.

Хоча були і приємні винятки. У 1999 році в райдержадміністрації з'явилася вакантна посада заступника голови, який мав вирішувати гуманітарні питання. На жаль, в апараті райдержадміністрації не було юристів і я запропонував обласній держадміністрації затвердити призначення працівника міліції Новикова Олександра Дмитровича. У нас підбиралася хвацька команда молодих заступників голови райдержадміністрації і Олександр Дмитрович вписався б у неї, і, я переконаний, виконав би покладені на нього обов'язки. Коли питання було вже узгоджено навіть в обласному управлінні внутрішніх справ з завідувачем кадрами Мельничуком М.В., один з працівників міліції — товариш Новикова О.Д., розповсюдив так, «ненароком», якусь плітку. Результатом цього стало не затвердження кандидатури Олександра Дмитровича.

Апарат будь-якої управлінської структури — це серце, яке забезпечує всім необхідним її живий механізм. В нашому апараті завжди працювали висококваліфіковані і високоорганізовані фахівці, які користувалися заслуженою повагою у жителів району. Це Плосконос Наталя Миколаївна — завідувачка організаційним відділом райвиконкому (а згодом і райдержадміністрації), Хоренко Олександр Іванович — заступник голови райвиконкому, Сергієнко Галина Петрівна, згодом Харковенко Л.В. — заступник голови райдержадміністрації, Кізима Інна Іванівна — начальник загального відділу райдержадміністрації, Патраманська Тетяна Петрівна — завідувачка архівним відділом, Гончаренко Леонід — завідувач відділом заготовок, Герескул Наталя Миколаївна — районний архітектор, Хоренко Олександр Іванович — завідувач відділом земельних ресурсів, Шевченко Наталя Іванівна — завідувачка відділом сім'ї та молоді, Себов Ми-

кола Іванович — голова ради ветеранів, Булавенко Людмила Миколаївна — секретар приймальні, Шимко Андрій Володимирович — начальник відділу внутрішньої політики, Вертій Галина Іванівна, Поперечна Валентина Миколаївна. Всі ці люди склали потужний механізм управлінської машини, але, як і в кожному механізмі, завжди потрібні деякі «регулювання, змащення, а інколи і заміна частин, що вийшли з ладу». Це було найважчою моєю роботою. Якщо «пробуксовує» апарат — це одразу впливає на всі ланки великого районного механізму, від найменшої сільської структури і до самого райвиконкому чи райдержадміністрації. Основним завданням було дбати про колектив постійно, щоденно, аби не виникало ніяких непорозумінь між різними гілками влади: райкомом партії, райвиконкомом, згодом райдержадміністрацією і районною радою, щоб ніхто і в думках не міг припустити, що ми більше робимо, ніж інша структура. Зведення наклепів на фахівця з будь-якої структури, а тим більше розповсюдження пліток і навіть достовірних фактів, які б принижували будь-кого — мною присікалися. Як правило, спочатку викликав «на килим», якщо не давало результату — негайно позбавлявся таких фахівців, а тому і у вищеперерахованому списку працівників апарату названо не всі прізвища. Я знав, коли дівчата збиралися по кабінетах «язики почесати», коли хлопці роздавали «чекушку» в одному з кабінетів, навіть в деякій мірі цьому сприяв, бо бачив, що збираються не за посадами та місцем роботи, а за спорідненістю душі. Це об'єднувало райком, райвиконком, райдержадміністрацію і районну раду, тому робота завжди «спорилася».

Прикладом може бути такий факт: в апараті працювала завідувачкою загальним відділом Кізіма Інна Іванівна, яка прийшла до райвиконкому з районного управління архітектури, не маючи вищої освіти, а закінчивши технікум. Працювала відмінно, тому у нашому районі ніколи не було затримок з відповідями заявникам, всі форуми, сесії, пленуми, колегії, партгосподарські активи, засідання райвиконкому, які проводились в районі, були забезпечені всім необхідним. В останні роки моєї роботи Інна Іванівна пра-

цювала на ентузіазмі, бо коштами ці заходи держава не забезпечувала.

Я відчув друге дихання, коли у 90-х роках на посаду моїх заступників прийшли Богоміл Олег Анатолійович – перший заступник і Григораш Валерій Валерійович – заступник голови райдержадміністрації, керівник апарату. Молоді (ще не мали і 30-ти років), але вже досвідчені у господарських і управлінських питаннях: Богоміл О.А. прийшов з посади голови колгоспу с.Кудрявка, Григораш В.В. з посади головного інженера управління сільського господарства. Обидва вступили у 2000 році до Академії державного управління при Президентові України. Знаючи і вмюючи робити, вони і мене спонукали більше працювати над собою, я відчув, що в деяких питаннях відстаю від сучасних понять і підходів до тієї чи іншої проблеми. Я почав так працювати, що відкрилося друге дихання. З новими заступниками стало дещо легше — я менше уваги приділяв роботі апарату. Дуже часті вибори в державі забирали багато часу, бо закони змінювалися перед кожними виборами, і документація між останніми і поточними виборами мінялися кардинально. Постійні наради з головами сільських рад з цього приводу, з головами і секретарями виборчих комісій займали ліву частину робочого часу в цей період. Під час останніх виборів я був вражений організацією цього процесу моїми заступниками і Поліщук Валентиною Володимирівною, яка на той час працювала на такій посаді, що весь процес виборів проводила вона. Бо знала організаційний процес цього політичного дійства краще за всіх нас в районі.

Будь-які кадрові питання в районі: чи вибори голів сільських рад, чи голів колгоспів, чи призначення на посаду осіб, навіть не в державних структурах — без узгодження першого керівника району не вирішувалися. Добре це чи погано? При радянській системі, я вважаю, це було добре, при теперішніх ринкових умовах — це неможливо. При радянській системі за розподіл кадрів велика відповідальність лягала на першого керівника району, і кожен його прорахунок — це десятки скалічених доль оточуючих людей тим чи іншим керівником, якого призначив «перший», або дав згоду на його

призначення, що по суті одне і теж саме. Чи були у мене помилки під час призначення на роботу? Були, за що мені соромно і каюся. Про одну найбільшу свою кадрову помилку хочу розповісти.

Мені не чуже селище Шевченкове, яке з дитинства асоціюється в моїй пам'яті з першею МТС (машинно-тракторною станцією). З прийняттям Указу Президента Л.Д. Кучми «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора» від 3 грудня 1999 року №1529/99, колгоспи почали «прискорено реформуватися», а в моєму розумінні – розвалюватися і розкрадатися. Указ зобов'язував працівників райдержадміністрації терміново розпайовувати, а фактично, якнайскоріше роздавати землю фермерам і іншим категоріям бажаючих працювати на землі. Навіть встановлювалися терміни. Звичайно, я прийняв рішення, в першу чергу звернути увагу на Шевченкове і дав відповідні розпорядження. Перше, що вдалося зробити – це взяти землі запасу колгоспу ім. Ведути (с.Ставкове) і роздати робітникам селища для ведення підсобного господарства, але, на жаль, я не одержав підтримки від керуючого РО «Сільгосптехніка» Сушка Л.П., який категорично виступив проти того, аби робітники брали землю. Голова сільської ради Максимчук В.І. зрозумів хід моїх дій і підтримав мене. Бажаючим взяти землю він виділяв її, виходячи з наявної кількості, а необхідну частину залишив для громадського випасу. Ті, хто не бажав одержувати землю, залишилися без неї, бо селяни оточуючих господарств пізніше не йшли на поступки. Далі я домовився про допомогу (так було – лише домовився) з директором заводу «Ветприлад» Борщем Є.Г., який до цього працював секретарем обкому партії. Він дав згоду відкрити у Шевченковому виробничу дільницю заводу. В цеху, де до цього налагоджували паливну апаратуру, встановили два десятки верстатів для виготовлення ветеринарних голок. Це давало певну можливість робітникам працювати після перенавчання. Але більшість людей не працевлаштувалася.

У ті роки почався великий бум на використання іноземної техніки. Голова Верховної Ради України Ткаченко О.М., який

був ще неофіційним володарем великої кампанії «Земля і люди» (я про себе назвав її «Земля і нелюди» — за ідейні умови поставки техніки), поставляв Україні, в основному, зернозбиральну техніку — комбайни «Джон Дір». Це високопродуктивна техніка — за темпами і якістю роботи один «Джон Дір» міг замінити 10 наших СК-5 «Нива». Через колишнього начальника аграрного відділу обкому партії Чичканя Григорія Антоновича я познайомився з реалізатором цих комбайнів Козимком Василем Івановичем і почав діалог про те, щоб нашому району виділили 20 таких машин. Він розсміявся, бо на район Ткаченко О.М. давав добро виділяти не більше 5 одиниць. Але я знайшов шлях в Києві до розпорядника цих комбайнів і розповів йому, що наш район виробляє біля 200 тис.тон зерна, що наш район — найбільший в області по кількості ріллі і найголовніше — ми розташуємо всі комбайни в одному місці, де працюють висококласні робітники, яким легко перекваліфікуватися. На території цього селища розташовано районне об'єднання «Сільгоспхімія», яке має транспорт для вивезення зерна з-під комбайнів, а також важкі трактори для оранки, легкі — для міжрядної обробки. Виходить, що селище Шевченкове знову стане МТС, там буде перший зернозбиральний загін в нових умовах сільськогосподарського виробництва. Ця розмова зацікавила фахівців з організації «Земля і люди», мене попросили зачекати і через годину призначили зустріч в одеському готелі «Вікторія».

Названого дня я прибув, але вже з директором заготівельної контори Непомнящим Аркадієм Сергійовичем, бо він також бажав закупити комбайни для свого підсобного господарства та для надання послуг іншим господарствам. А головне — Аркадій Сергійович був діловою і відповідальною людиною. В готелі ми довго не обговорювали пропозиції, прийшли до думки, що нашому району дають 15 комбайнів — це буде найбільша ланка таких механізмів в одному місці в державі. Коли там же в ресторані «відзначили» цю домовленість, то і Аркадію Сергійовичу виділили три комбайни, але віддали два, як кажуть — один пішов «наліво». Після домовленості в Одесі почав підбирати керівника для

ударного загону. Загін за нашими розрахунками міг би сам, без зайвої допомоги в районі збирати хліб у оптимальні терміни. Спочатку я запропонував цей колектив очолити Сушку Леоніду Павловичу, але він аргументував свою відмову тим, що на його підприємстві ветеринарних голок залишилося багато роботи: стоїть виробництво, треба зберегти будівлі, почали випікати хліб робітникам, думають ще над новим виробництвом по ремонту електродвигунів, глибинних насосів, доїльних апаратів. Я визнав його доводи слухними. Керівника треба було вибирати з Шевченкового, тоді ж виникла ідея запропонувати цю посаду Синякову Григорію Володимировичу, який керував «Сільгоспхімією». Спочатку я обійшов територію його районного об'єднання «Сільгоспхімія», звернув увагу на кількість техніки, на умови праці робітників, на склад фахівців, і зробив висновок – справиться. Але я не врахував, що «Сільгоспхімія» працювала на державних коштах, які надходили різними шляхами: через колгоспи, кредити, через реалізацію багатьох програм – одним словом, гроші були бюджетні. Ще Григорій Володимирович «тихенько» реалізовував добрива в західні області України, займався бартером, про що ми «голосно мовчали» – так жила «Сільгоспхімія».

В Шевченкове надійшло 15 «Джон-Дирів», а також ми закупили 5 широкозахватних самохідних агрегатів для обробки полів пестицидами. Ця структура була в той час найбільш технічно забезпечена, перспектива її роботи мене вражала. Для популяризації колективу комбайнерів ми провели районний семінар на базі господарства Синякова Г.В., де були присутні всі керівники сільськогосподарських підприємств району, спеціалісти і керівники всіх організацій, які мали землю для сільгоспвиробництва, представники газет, радіо, телебачення. Все пройшло на найвищому рівні.

Але цій структурі не судилося працювати. Як виявилось, Григорій Володимирович не здатний організувати колектив для виконання вимог і в першій рік комбайни з «Сільгоспхімії» обмолотили стільки гектарів, як і 2 комбайни Непомнящого А.С. Справа в тім, що Григорій Володимирович не тільки не

міг повноцінно забезпечити роботу механізмів, але абсолютно не проводив облік проведених робіт. Коли вимагав розрахунку за роботу від керівників господарств, в першу чергу, Комінтернівського району, його просто... ігнорували, доводилося йому незаконним шляхом з «бандюками» «вибивати» борги, поки начальник міліції Іщенко Сергій Григорович не «викинув» з району якогось Саїда, що проживав у Раухівці і очолював групу людей, яка «вбивала» борги Синякову (в його квартирі знайшли пістолет з набоями).

Почали шукати вихід. Синяков просив після нещасного випадку, у якому загинув голова колгоспу з с.Чижеве Доломанжі З.І., дозволу очолити це господарство. Він мене переконав (а вірніше притис і я вимушений був погодитися), що коли в нього буде і земля, і техніка, справи підуть на краще. Його почав підтримувати Деревянко П.І. Синяков Г.В. переконав не тільки мене, а і односельців. Але нічого не зумів зробити. Він розвалив не тільки «Сільгоспхімію», а і роботу загону, що складався з 15 «Джон Дирів» і п'яти хімічних агрегатів. Після Синякова Г.В. загін очолив Наливаний Володимир Олексійович, який за допомогою половини комбайнів робив роботи більше, ніж Синяков Г.В. з усіма.

Я не знав Наливаного В.О. до того, поки володарі комбайнів не призначили його замість Георгія Володимировича. А жаль. Каюся. Таким чином, селище Шевченкове залишилося без основного – без робочих місць і я відчуваю свою провину.

Щодо кадрових питань, у мене завжди було підвищене почуття відповідальності, в першу чергу, за долю особи, якій пропонували ту чи іншу посаду. Я відчув на собі, що таке керівники будь-якого рангу. Це як сміттєвоз в місті – всі його не люблять, але всі чекають, щоб він виконав ту корисну роботу, задля якої його призначено. Багато з нас, керівників, навіть не помічають такого ставлення, бо займаються улюбленою справою, виконуючи свої службові обов'язки – а більше від нас і не чекають.

За багато років роботи першим керівником я був завжди на виду. Добре, коли поряд абсолютна більшість твоїх друзів, які не прагнуть тебе виділити додатковою увагою, від якої

інколи хочеться відпочити. У мене є один знайомий начальник — бригадир мисливців Микола Петрович Пашковський, який всім і всіма керує і ніхто не має права не виконати його команду. На привалі він розпоряджається, кому і скільки можна випити, або взагалі дасть цьому питанню відбій. Там, на привалі, смажене сало і звичайна картопля набагато смачніші, ніж вишукані страви серед «вишуканої компанії».

Моїм правилом було тримати себе в руках під час мітингів громадського об'єднання Рух, який очолював Молдаваненко В.М. — директор музичної школи. Я дуже лояльно ставився до цієї організації, за що неодноразово мене принижував перший секретар обкому партії. Не давав волю своїм почуттям, а заступників і начальників відділів не поспішав звільняти за будь-яку провину. Що міг зробити завідувач району Латій Анатолій Миколайович, коли вчителі не отримували по 2-3 місяця зарплатню? Теж саме, що і я. Кошти виділяли з державного бюджету, а пільги вчителю по відомій 54 статті взагалі виплачували лише за рішеннями судів. Так було і на місцевому ринку, і на маслозаводі, і в «Агробуді» — довелося терпіти. Особливо боляче було, коли жінки прапорщиків і офіцерів в смт Раухівка перекрили аеродром і не давали евакуювати вертольоти до Херсона, а мене направили «роз'яснити» політику командування округу з цього питання. Стояв під таким страшним ревом жіночих голосів, що жоден вертоліт не міг би вижати з себе стільки децибелів, хоча райдержадміністрація до цього взагалі ніякого відношення не мала.

З часом, я переконався, що краще брати на роботу керівників і спеціалістів з місцевих жителів. Вони більш відповідальні, переживають за доручену справу, бо працюють серед своїх рідних, близьких, друзів, сусідів і намагаються, щоб було якнайменше зауважень на їх адресу. Коли говорять теплі слова про того чи іншого посадовця, батьки завжди пишаються, а коли висловлено зауваження, розумні батьки намагаються допомогти виправити помилки і більше не припускати таких прорахунків, щоб не чути критики. Бувало, що рідні не розуміли об'єктивної критики чи зауваження на адресу свого близького, через це недоліки в роботі поглиблювалися, тому

ставилося питання переводу на посаду з меншими об'ємами роботи і відповідальності, або взагалі таку особу звільняли з роботи.

Завжди краще поводити себе в роботі жінки, які не обіймали дуже високих посад. Вони ніколи не залишали поза увагою зауваження, виконували доручення в названий термін, а якщо не встигали, то доповідали своєму керівництву. На роботу і з роботи приходили і йшли згідно режиму роботи установи, були добрими фахівцями.

Свого часу в райдержадміністрації існувала кадрова проблема з юристами. На цю посаду відверто важко було підібрати молодого спеціаліста, який би з бажанням працював, а головне — знався на цій справі. Це потім, в 1992 році, нам пощастило прийняти на посаду Горбенка С.М. — молодого талановитого юриста, а до нього просто не було кому навіть завізувати відповідне рішення чи розпорядження. В 1989 році з райвідділу міліції за віком звільнився Бочкарьов Юрій Миколайович, якого я добре знав як слідчого РВВС, що користувався повагою підлеглих і колег. Я запропонував Юрію Миколайовичу посаду юриста, він без вагань погодився. Фахівцем був непоганим. Управлінці розуміють, що таке протягом року не мати жодного зауваження прокуратури щодо законності того чи іншого прийнятого розпорядчого документу. На те, що Юрій Миколайович робив за годину, іншим потрібен цілий день. Тому він працював у встановлені години з 9.00 до 18.00 і точно о 18.00 виходив з приміщення, а по дорозі мав звичку «дегустувати» вино, горілочку. Поговоривши з друзями, йшов додому. Я це знав, але зауваження ніколи не робив, бо не було причини. Але один з батьків хотів працевлаштувати свою доньку, звернувшись до райдержадміністрації, запропонував мені звільнити Бочкарьова Ю.М як пенсіонера. Я йому відмовив, пояснюючи, що за законом я не маю права звільняти пенсіонера і т.д. Після того майже через день мені хтось дзвонив і жіночим голосом повідомляв, що Юрій Миколайович випиває в гастрономі № 1, або п'є пиво в парку, вино в магазині по вул. Пушкінській. Я завжди ввічливо відповідав: «Добре, розберуся», — і клав трубку. Але одного разу після чергового

дзвоника не втримався і спитав: «Він що, після випивки кричить?», що ж він робить поганого? Відповіли, що йде і трохи хитається. Я зауважив: «О 19.00, після нормального робочого дня, нормальний пенсіонер, випив нормальну норму і ви хочете, щоб він дуже шатався? Молодець, що трохи шатається!» Після цього дзвінки припинилися.

Ми завжди звертали увагу не тільки на професійну здатність кандидата, але і на сімейний стан та вік. Як правило, набирали в команду молодих людей до 30 років, бо вони бажали кар'єрного росту. Дуже важливою складовою кандидатури для мене була і її матеріальна забезпеченість. Як правило, молоді люди, у яких був невеликий сімейний прибуток, намагалися «триматися» на роботі і доводили своїм ставленням можливість кар'єрного росту, а значить — збільшення заробітної платні. Державний службовець повинен одержувати достойну заробітну платню, щоб жити безбідно, бо в іншому випадку він або бере, або вимагає хабарі (що гірше). Такі випадки були, а тому, враховуючи цей фактор, приймали відповідні рішення. Коли зверталися до нас молоді люди, особливо дружини «крутих» чоловіків, то таких приймали на роботу в крайніх випадках.

Дякуючи продуманій кадровій роботі, в нашому районі всі основні керівні посади займали молоді досвідчені фахівці, а тому за показниками соціалістичних змагань, згодом за рейтинговими показниками, з 26 районів Одеської області наш Березівський завжди посідав місце, не нижче десятого, за винятком двох засушливих років.

Багато наших кадрів, які працювали поряд, зараз займають великі посади: є командири полків, начальники міліції, провідний хірург, професори, директори шкіл, ректор інституту, завідувачі кафедрою, письменники, поети, власний кореспондент республіканської газети, прокурори, судді, головні інженери. На увагу заслуговують також кадри робітничих професій: доярки, трактористи, шофери, будівельники – всі-всі. Я намагався бути об'єктивним до кожного, гидував лише тими, що зраджували нашу «районну» ідею і для особистої користі нехтували загальноприйняти-

ми правилами життя нашої команди керівників. Березівчани мені віддячували тим, що постійно вибирали депутатом обласної ради протягом всіх років моєї роботи на посаді першого керівника району (а до цього головою районної ради). Першим керівником району мене обирали три рази, коли в бюлетені було 19, 9 та 11 осіб. Люди мене критикували, вимагали, заставляли..., але і довіряли. Як мені їх було не шанувати і не любити?

Після 1991 року нам довелося боротися з ідолами своєї молодості. Після ГКЧП велика кількість людей раділа, що нарешті, після усунення комуністів від керівництва, стане набагато краще. Ми, керівники району, в своїй абсолютній більшості так не думали і ставили перед собою завдання збільшувати виробництво промислової і сільськогосподарської продукції. А це завдання вже в нових соціально-політичних умовах могли вирішити лише люди з іншим, ніж у нас, мисленням. Нами було взято курс на збереження досвідчених кадрів, бо з області давали вказівки міняти всіх «комуняків», а також набирати молодь. Так, наприклад, райфінвідділ очолили Болотенко О.М., прийшли молоді фахівці в різні газузі такі як: Сабрам В.А., Харковенко Л.В., Поліщук В.В., Каземіров О.А. та ін.

При всіх кадрових змінах моїми найкращими порадиниками були заступники Коломієць О.М. і Сергієнко Г.П., а згодом Гришаков В.І., Богоміл О.А., Григораш В.В., Харковенко Л.В. Я цілком їм довіряв, лише інколи не давав згоду, або рекомендацію на затвердження осіб на посади через причини, які лише я знав. Траплялися випадки, коли мною приймалися невірні рішення, давалися невірні розпорядження, тоді мені на це вказували в більшості випадків Коломієць О.М., Харковенко Л.В., Кізіма І.І. Я міняв своє рішення, або відміняв взагалі. Вважаю і зараз, що на будь-якій посаді людина повинна вчитися, в т.ч. на своїх помилках, на досвіді вищого керівництва та своїх підлеглих.

Прикладом взаєморозуміння і керованості кадрами може служити випадок, що стався з поїздом Одеса – Москва, який зійшов з колії в липні 2001 року на перегоні

с.Маринове – с.Сербка (одразу за залізничним мостом). Мені по радіотелефону повідомили, що оголошено тривогу по лінії цивільної оборони. Оскільки я за посадою був ще й начальником цивільної оборони району, терміново прибув до службового кабінету і одразу вийшов на зв'язок з губернатором області Гриневецьким С.Р. Він мені повідомив про катастрофу, що сталася на колії і попросив: «Старий», — так він мене називав, — виїдь на місце і вжив заходів, повідомляй мені через кожних 15 хвилин про перебіг подій, бо сусіда твого з Комінтернового не можемо відшукати, хоча це сталося на території його району».

Я за інструкцією дав команду диспетчерській службі управління сільського господарства і черговому райвідділу міліції, що, кому, куди і скільки направляти та інформувати мене через кожних 10 хвилин про хід виконання доручення. Вже знаючи, в принципі, що може відбуватися в таких випадках, бо був свідком аналогічної катастрофи пасажирського поїзду в 1966 році на станції Вознесенськ, дав розпорядження всім машинам «Швидкої допомоги», пожежним, водовозкам, електрикам, працівникам міліції, зв'язківцям прибути до місця аварії, вказавши маршрут через с.Маринове, вдовж залізничної колії до с.Сербки. Автоінспекторам наказав забезпечити всіх транспортом, який перший трапиться, бажано державним, а якщо не буде такого, то приватним.

Через 45 хвилин з начальником міліції і трьома працівниками РВВ на моїй службовій «Волзі» ми були на місці аварії. П'ять останніх вагонів поїзда, який рухався у бік Одеси, лежали на боці, два з них в кюветі. Всі пасажири, від першого вагона до останнього, були на коліях, а провідники бігали біля своїх вагонів і відганяли мародерів. Я здивувався: ми прибули на місце аварії через 1 годину 20 хвилин, а вже з'явилися місцеві, які нищпорили по вагонах. Перше, чим ми поцікавилися — чи є поранені. Виявилось більше 10 людей поранено, з них двоє залишилося у вагонах з переломами, а вісім лежали біля вагонів. У двох вагонах ще не було ліквідовано пожежу. До мене підійшов начальник поїзда, п'яний як чіп, і почав давати якісь розпорядження. Я наказав міліціонерам

пояснити йому хто він, а іншим наказав госити пожежу вогнегасниками з вцілілих вагонів. Як в таких випадках буває, до цього нікому на думку не спало, що можна використати вогнегасники з інших вагонів. З'явилася «Швидка допомога» з головним лікарем с.Маринове Кучерявим Миколою Петровичем, а згодом і головним районним лікарем Віталієм Григоровичем Паданевичем, якому розповіли про травмованих. Вони з Кучерявим М.П. і фельдшерами почали робити свою лікарську справу, бо інші спеціалісти районної лікарні готувалися до операцій. Ми не знали, який стан здоров'я травмованих. Наші лікарі через 30 хвилин уже транспортували всіх хворих до лікарні, хоча начальник обласного управління охорони здоров'я Лосєва Валіда Євгенівна не повірила доповіді Віталія Григоровича, що його медична служба так швидко провела роботу з надання допомоги.

Через 15 хвилин пожежу було ліквідовано нашими міліціонерами. Я постійно тримав зв'язок та надавав інформацію то губернатору, то начальнику залізниці Ільницькому Іллі Юхимовичу, то міністру транспорту Пустоvoyтенку Валерію Павловичу, неначе вони могли допомогти.

Через годину приїхав начальник Комінтернівського РВВС і почав давати якісь команди. Я обурився: «Не заважай, ти ж не знаєш обстановку». Він зауважив, що територія трагедії вважається їхньою. У мене почали здавати нерви, тому спитав, скільки з ним приїхало міліціонерів. Начальник РВВС відповів, що троє. Я наказав йому мовчати, бо мої «орли» запруть його разом з «горобчиками» у перекинутий вагон, поки не приїде генерал – навколо всі почали сміятися. Потім я попросив його допомагати оберігати аварійні вагони від мародерів.

Через 30 хвилин вийшов на зв'язок заступник губернатора Приймак Віталій Олександрович, який командував полком цивільної оборони в с.Червонознам'янка. Запитав, чим можна допомогти. Я виклав своє бачення ситуації, а головне, попросив, щоб на залізничному вокзалі м.Одеси, куди приїде поїзд, були лікарі і обов'язково психолог. Також попросив його направити рухомий склад, аби забрали людей з аварійних

вагонів, бо ті, що лежать, можна відчепити. В цей час прилетів вертоліт, на борту якого були губернатор Гриневецький С.Р. і начальник залізниці Ільницький І. Ю. Я доповів, як і потрібно начальнику цивільної оборони, мені подякували.

Серед нашої команди керівників було взаєморозуміння. Це була команда. За вжиті заходи по наданню допомоги постраждалим в залізничній аварії автора цих рядків нагороджено Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України. Це заслуга всіх, хто брав участь у ліквідації наслідків аварії.

Керівники мого покоління – це керівники «радянського типу», чия посада, а значить і доля, були не передбачуваними. Дуже часто вище партійне керівництво вважало, що знання специфіки конкретного виробництва не обов'язкове для його керівника – це справа наживна. Головне – керувати людьми, ставити перед ними намічені партією завдання і реалізовувати плани, які спускали зверху. Вчорашній інженер, бригадир колгоспу чи будівельної організації міг бути завклубом і читати лекції будь-якій категорії робітників. На щастя, абсолютна більшість керівників різних ланок промислового і сільськогосподарського виробництва району були не тільки «ідейними» (бо інакше не могли обіймати керівні посади тієї чи іншої ланки), а були ще й хорошими керівниками та фахівцями. В моїй пам'яті залишилося багато чудових керівників і фахівців. Я радий, що вони залишили незабутній слід в моїй біографії. Не дивлячись на довгий список, хочу назвати їх поіменно – нехай пам'ятають онуки і правнуки своїх пращурів, з яких автор багато років брав приклади в різних життєвих ситуаціях, в яких вчився і яких навчав.

Це: А.І.Бурдейний – голова колгоспу с.Гуляївка; П.І. Дерев'яно – начальник районного управління сільського господарства; О.А. Богомил, О.І. Хоренко, Г.П. Сергієнко, О.М. Коломиєць – мої заступники; В.Л. Мосійчук – голова колгоспус.Основа; В.Г. Матієнко – керівник сільськогосподарського підприємства с.Зеленопілля; І.І. Кізима – начальник загального відділу райдержадміністрації; Гришаківі Віктор і Валерій Івановичі – головні спеціалісти з с.Чорногірка; К.Р. Еміров –

голова колгоспус. Садове; Я.І. Кочмар — голова Виноградівської сільської ради; Л.І. Рим'як — голова Маринівської сільської ради; О.О. Кнорр — голова Розквітівської сільської ради; Л.В. Курціна — голова Ряснопольської сільської ради; Л.Г. Ткаченко — голова Червоноармійської сільської ради; В.М. Максимчук — голова Шевченківської сільської ради.

Голови колгоспів: В.С. Швець з М.Олександрівки; Я.А. Сабрам з Чигрина; О.С. Курник з Маринове; З.І. Доломанжі з Чижеве; Л.О. Зв'ягільський з Заводівки; З.М. Гришко з Златоустове; О.О. Литвиненко з Степанівки; В.В. Дмитренко з Маринове; М.Ю. Самборик з Балайчука; І.В. Васильєв з Гуляївки; П.М. Максименко, Д.І. Новіков, В.Г. Тетенко, В.І. Пігнастий, В.М. Федюкін — керівники господарств.

С.Я. Павлов, В.Г. Паданевич — головні лікарі районної лікарні, В.М. і Ю.М. Соловійові — будівельники; С.В. Іванов — головний інженер «Агробуду»; В.П. Мерлян, М.П. Овчаренко, В.О. Татарчук — начальники РДУ; Г.С. Галицький — головний інженер АТП-15116; В.П. Шевченко, Л.Ф. Єленок — директори училища № 19; М.Д. Дука — директор училища № 43; С.М. Слабенко — начальник Березівської газової контори; Ф.В. Кіров — головний ветеринарний лікар; Б.І. Глухенький — начальник району електричних мереж; А.С. Непом'ящий — директор заготівельної контори; С.М. Бімбас — голова райспоживспілки; С.Г. Петрова — директор інкубаторної станції; О.О. Стенчецький — директор кінопрокату; І.С. Деде, С.Г. Іщенко, О.В. Борисов — начальники Березівського РВВС; М.П. Пашковський — голова мисливського та риболовського товариства; С.І. Щербина, А.Д. Соловійов, А.П. Костєв — прокурори району; О.І. Станчук — начальник районного вузлу зв'язку; А.М. Латій — завідувач районним відділом освіти; М.О. Аркушенко — начальник телевежі; В.М. Сорочан — редактор телепрограми «Дозвілля»; В.Г. Осипенко — головний санітарний лікар; В.М. Задорожнюк — підприємець; В.В. Поліщук — заступник голови районної ради; Л.В. Кулініч — завідувачка районною бібліотекою; М.В. Кулініч — директор районного Будинку культури; Т.П. Патраманська —

завідувачка архівним відділом; Ю.В.Гординський – директор друкарні; М.І.Себов – міський голова; О.Г.Байдерман – директор ринку; Н.А.Кононенко, Л.С.Курта – судді; В.В.Бондар – начальник міжрайвідділку СБУ; Л.П.Цушко – начальник РТП.

Вирішуючи кадрові питання, ми не звертали увагу на національність потенційного працівника. Не дивлячись на те, що при радянській владі вважалося, що ми раз і назавжди вирішили національне питання, це було не завжди так. В нашій команді працювали Данилов М.Д. – росіянин, Маковецький І.І. – білорус, Байдерман О.Г. – єврей, Еміров К.Р. – татарин, Хачатрян А.А. – вірменин, Деде І.С. – болгарин, Добіюгло Д.П. – гагауз, Товалюк В.С. – циган. Всього більше двадцяти представників різних націй і народностей працювало в управлінському складі Березівського району, а проживало в районі 76 націй і народностей. Ніколи на національному ґрунті не виникало непорозумінь, представники різних національностей запрошували один одного на весілля, хрестини, іменини і інші сімейні урочистості. До речі, на релігійному ґрунті також не виникало непорозумінь, хоча серед керівного складу були православні християни, католики, греко-католики, мусульмани, іудеї. Були віруючі різних конфесій Української православної церкви, дискусії поміж ними завжди велися толерантно і ніколи ні влада, ні жителі району не чинили перешкод у задоволенні духовних потреб людей інших віросповідань, в багатьох випадках, дякуючи нашим березівським священникам-протиєреям с.о.Миколі, Федору і Петру Ляшику.

Керівникам будь-якого рангу особливо потрібно підтримувати людей під час трагічних випадків. Допомогати в біді постраждалим – наш обов'язок, але для цієї мети коштів ніколи не вистачає, а тому ми вживали таких заходів, яких могли. Наприклад, коли газифікували будинок по вул. К.Маркса, 1, з вини робітників загорілася квартира і у всьому будинку згорів дах. Страхові агенти довели факт вини зварювальника, а тому він мав відновити покрівлю. При його заробітної платні, це з області фантастики. Ми порадилися з заступника-

ми і відшукали можливість перекрити 16-квартирний будинок ще до осінніх дощів з позабюджетних коштів. В цьому будинку мешкали, в основному, бюджетники, тому його жителі не мали можливості в найближчій перспективі відремонтувати дах.

Одного разу, проїжджаючи с.Яснопіль, побачили пожежу. Під'їхавши ближче, зрозуміли – горить кормоцех. Людей зібралось дуже багато, вони навіть водою поливали будівлю, а у найнеобхіднішому місці – на даху – нікого не було. Оцінивши стан пожежі, я зрозумів, що її можна ліквідувати. Гукнув: «Дайте драбину!» Принесли. Виліз особисто на плоский дах, люди ланцюгом подавали відрами воду, а я поливав полум'я. Через деякий час приїхав голова колгоспу Богоміль Анатолій Іванович і приєднався до мене. В складі цього кормоцеху зберігалось дуже багато зернофуражу, який мав бути використаний як натуральна оплата яснопільцям – іншого зерна не було. Ми його врятували, пожежу загасили вчасно

У 1989 році випало багато снігу та утворилися великі сніжні заноси – в села неможливо було завезти хліб, дротові телефонні лінії обірвало, мобільного телефонного зв'язку тоді ще не було, дороги занесло так, що їх прочищали місяць, і хоча селяни жили на коржах, а все ж таки, аби вони відчували піклування районного керівництва, я зробив об'їзд району трактором Т-150К. Куди б ми не приїжджали – нас зустрічали, неначе визволителів, бо ми привозили пошту, хліб. Перший секретар райкому Могилук С.М. спочатку не схвалював такі «вояжі», але після того, як я розповів йому, як у людей горять очі, як дякують за те, що приїхали – погодився. Потім ми призначили відповідальних керівників, щоб відвідували села до того, поки прочистять дороги. Найважчим був випадок, коли в с.Основа породілля не могла розродитися, а все замело. На щастя, телефон з районом працював і ми відшукали можливість доставити цю жінку в пологовий будинок. Вона змогла стати щасливою мамою. Такий же випадок трапився і в с.Анатоліївка, куди викликали санітарний вертоліт. Двічі були випадки, коли санітарна авіація сідала на місцевий

стадіон і брала хворих з районної лікарні, яким в м.Одесі рятували життя.

Наше ставлення до рядових — як прийнято було говорити в наш час, давало позитивні наслідки. Хоча від керівництва вимагали багато, але нам довіряли і на нас надіялися. Стаж роботи таких керівників району, як Коломієць О.М., Сергієнко Т.П., Хоренко О.І., Богоміл О.А., Григораш В.В., Харковенко Л.В. є доказом цього. Дуже велике щастя, коли команда працює щиро і натхненно, коли люди заходять до кабінету чи зустрічають просто на вулиці не з вимогою вирішення того чи іншого питання особисто для себе, а сміливо ведуть розмову щодо вирішення того чи іншого загального питання, тобто на рівних, а коли подякують — крила виростають!

На жаль, в житті так буває, що інколи відмінні працівники тієї чи іншої галузі часто піддаються деяким людським слабкостям. Так сталося, що три керівники районного масштабу, голова колгоспу ім. П.П.Ведути, голова колгоспу «Зоря» — директор нафтобази, голова колгоспу «Победа» зловживали алкоголем. Люди обурювалися, писали у різні інстанції, та ми і самі бачили, що робиться. Якщо б цих керівників звільнили з роботи, вони назавжди були б втрачені для суспільства, бо в обліковій партійній картці запис «догана за зловживання спиртним» означав, як тоді говорили, — «вовчий білет».

Але були і проблемні робітники. Ще коли я працював головою колгоспу, возив їх до с.Александрівки Комінтернівського району в обласну психіатричну лікарню до лікаря Наума Григоровича, завідувача відділенням. Він їх виліковував, тому в мене склалися добрі стосунки з цим лікарем.

Коли серед районних керівників поширилася п'ятитка, Степан Миколайович звільнив двох керівників-будівельників з посади, але після цього робота на ділянках, які вони очолювали, набагато погіршилася. А у черзі на звільнення було ще достатньо керівників. Я поїхав до Наума Григоровича і розповів йому, що у нас коїться — епідемія в районі. Ми з ним розробили нехитрий план. Одне ліжко в «кращій» палаті він забронював за нашим районом, аби я мав

можливість возити таких хворих в будь-який час і був переконаний, що їх вилікують. Лікування почалося невдало — голова колгоспу ім. П.П.Ведути на другий день втік з лікарні та ще з претензіями до мене, що його поклали в погану палату і т.д. Але через два дні в нього була біла горячка, привіз до лікарні його вже секретар партійної організації колгоспу Васильчук В.Ф. Там непосидючого голову просто закрили і вилікували. Так, по черзі возили пацієнтів на лікування. На диво, хворі виявилися добрими і вдячними людьми, я поновив їх усіх на посаді і всі до єдиного відмовилися від зеленого змія. Було декілька випадків зриву, про що їхні дружини інформували особисто мене. Я приїжджав і методом розмов виводив зловживаючих з цього стану. Всі вони працювали на керівних посадах до виходу на пенсію.

Набагато важче було і тримати управлінську дисципліну, коли в команді починалися інтимні стосунки між її членами, а ще гірше ставало, коли про них починали говорити оточуючі. Куди дінешся: в колективі управлінців, як і в суспільстві, відбувається все. Я в таких випадках теж намагався знайти вихід, аби не нашкодити стосункам, якщо це серйозно, або зберегти сім'ю, якщо це тимчасові захоплення.

Був один випадок, коли на бюро райкому партії розглядалася справа директора школи за аморальну поведінку. Я був головою райвиконкому і дізнався лише на бюро райкому партії про стосунки директора школи з піонервожатою. На бюро голова партійної комісії зачитав протокол і пропозицію комісії звільнити директора школи і оголосити йому догану. «Перший» поставив питання на голосування. Я взяв слово. Запитав голову партійної комісії Бутенка Миколу Тимофійовича, як взагалі він міг комісії ставити питання, які зачитав тут? Як це було? Коли це було? Відповіді голова комісії не давав. Я поцікавився, чому він все ж таки пропонує звільнити з роботи і оголосити догану, звідки дізнався, що директор школи «аморальщик»? Голова партійної комісії мені відповів, що про це знає вся школа і село. Я обурився: «Та ви «ославили» молоду дівчину на все село і зараз хочете, щоб ми приймали участь у цьому?» Могилюк С.М. заспокоїв мене, у

мою підтримку виступив член бюро Хоренко О.І., звернувшись до інших членів бюро з проханням дати час, щоб разом з районним відділом освіти розібратися в цій справі і на наступному бюро доповісти. «Перший» погодився.

Після бюро до мого кабінету завітав директор школи: «Іване Івановичу, дякую вам, що заступилися, у мене двоє дітей, чудова дружина, але якщо б ви бачили цю піонервожату, то і ви б не втрималися». Я насупився. Він ще раз посміхнувся і повідомив, що залишається з дружиною. Цього ж дня я запросив до себе Латія А.М. — завідуючого районним відділом освіти, не пояснюючи причини, сказав перевести вожату до іншої школи, що і було зроблено. Ця дівчина закінчила педагогічний інститут, повернулася до нашої Березівської школи, зараз добрий вчитель, має хорошу сім'ю.

В кадрових питаннях велике значення має контроль за так званими керівниками. Як правило, міняють керівників в тих організаціях, підприємствах і установах, де справи йдуть погано. Навіщо міняти, там, де добре? Лише з однієї причини — коли беруть на вищу посаду. Прийшовши на нову роботу, керівник намагається покращити стан справ і якщо він розумний, не звалює всі проблеми на попередника, закачує рукави і працює. Через рік-два, як правило, у працюючого керівника спостерігається покращення стану справ, це бачать люди, це бачить і керівництво. Його починають хвалити на нарадах, в засобах масової інформації, надають слово на сесії, на зборах громадян. Багато керівників з вдячністю ставляться до такої «слави».

У колективі управлінців завжди має бути людина, на яку інші повинні рівнятися. Роль такої людини має виконувати не перша особа, а людина, яка є неформальним лідером. Я вважав такою людиною в управлінському апараті Кізіму Інну Іванівну — вона була абсолютним виконавцем будь-якого доручення чи розпорядження, все робила у встановлені терміни і якісно. Інна Іванівна — порядна людина, жінки з нею ділилися своїми «жіночими секретами», але про це ніхто не знав. Вона могла зробити будь-кому зауваження, якщо не виконувалися інструкції чи правила, або порушувалися

терміни виконання документів. Як глибоко віруюча людина, Інна Іванівна була ще духовно багата, до неї тягнулися. Якщо мені потрібно було обов'язково виконати те чи інше доручення, я просив Інну Іванівну і був переконаний, що все буде виконано незалежно від обставин.

Діти керівників теж не випадали з поля зору кадровиків, але мізерна їх кількість пішла шляхом своїх батьків, а головне — досягла успіхів у тій чи іншій сфері, як батьки. В пам'яті залишилися Федюкін В.В., Новіков О.Д., Слабенко М.С., Богомил О.А., Григораш В.В., Непом'ящий О.А., Соловійов І.Ю., Пігнастий І.В.

Я дуже принципово ставився до підлеглих і керівників всіх рівнів в питаннях пунктуальності намічених робіт, зустрічей і проведення нарад, а також присікав всіма можливими і неможливими засобами дії заздрісників. Наприклад, голови колгоспів ім.П.П.Ведути і Т.Г.Шевченка товаришували не за принципом чоловічої дружби, а за принципом «ми проти»: свідомо запізнювалися на 10-15 хвилин на будь-яке зібрання, а інші, або чекали на них, або розпочинали роботу. Вони «завалювалися» до залу і голосно перемовлялися з ким-небудь з присутніх, ігноруючи зауваження головуючого. Пояснювали своє запізнення так: переїзд був закритий, колесо спустило. Я один раз попросив їх, другий раз попередив, а потім дав вказівку начальнику загального відділу управління сільського господарства і райвиконкому, щоб перед кожною нарадою за 30 хвилин викликали тих голів до свого кабінету зі звітністю про що-небудь. Так вони приїхали двічі, а потім ніхто — ні вони, ні інші не запізнювалися навіть на хвилину, причому відвідували всі форуми — це стало нормою.

Заздрісники «вкорочували життя» нормально працюючим керівникам і спеціалістам. Дуже важко вирахувати таку особу, а тому я припускався на перших порах помилок, роблячи висновки з висловлювань заздрісника про ту чи іншу особу на зборах чи нарадах. На жаль, так сталося, що через заздрість одного з керівників, на голову райспоживспілки Бімбаза С.М. були постійні наклепи і наговори, тому керівник облспоживспілки Негода І.В. дав добро на його переобрання, що негативно

вплинуло на діяльність потребкооперації. Така ж картина сталася з колгоспом «День урожаю», сортодільницею. Коли ми з Коломийцем О.М. почали відверто говорити про заздрісників з керівниками району, то дізналися про ще більшу кількість таких людей, а тому я відверто виступив на нараді активу і сказав, якщо буде виявлено ще такі факти, то прізвища цих людей буду оголошувати публічно. Після мого виступу дещо призупинилися підсиджування, але все ж таки мали місце і надалі.

Мій досвід керівної роботи дав право зробити для себе такий висновок – керівника потрібно вміти слухати, навіть коли він мовчить. Це означає, що керівник, в тому числі і я, давав розпорядження і команди на виконання тієї чи іншої роботи, не пояснюючи деталі, якщо мій підлеглий казав, що це неможливо – я пояснював, як зробити. Інші казали навпаки – все зрозуміло. Пізніше, будучи керівником району, зрозумів: вислухай, що від тебе хочуть, а як виконувати – подумай, не поспішай, навіть якщо зробиш не так, як рекомендують, головне – кінцевий результат. Цим синдромом страждали, в основному, молоді керівники, не вислухавши до кінця, говорили: «Зрозуміло» – і часто робили не так, як потрібно.

Ми жорстко питали за виконання державних замовлень. Не любили керівники таку постановку питання і мені вона не подобалася. Та що вдієш..

Я точно знав, що директор радгоспу «Жовтнівка» П.П.Склярчук, м'яко кажучи, не дуже тепло говорить на мою адресу, але він свою роботу знав добре, був чесною і працьовитою людиною. Я вирішив: живуть же в одному дворі пес з котом, а чому б і мені з ним так не жити. Жили і працювали. Було й таке, коли керівники нижчої ланки не симпатизували вищому керівництву, але ми не давали можливості вбивати клин між керівниками, а тим більше, впливати на зміну того чи іншого керівника через те, що він просто «не подобається». В таких випадках за допомогою різних «хитрощів» давали зрозуміти, що потрібно працювати добре і багато, тоді будуть результати роботи. І якщо людина навіть не подобається

комусь, то це не значить, що у неї не буде можливості для підвищення. Наприклад, у моїх заступників були важкі стосунки з окремими керівниками районної ланки Музиченко А.М., Еміровим К.Р., Станчуком О.І., Посмітним В.М., Качуром В.М., Вертієм Г.І., Урсул В.В., але вони добре справлялися зі своїми обов'язками, тому їм запропонували вищі посади і не помилилися. Ці керівники були виховані на прикладі своїх попередників з нашої команди і згодом, коли після 2000 року почали руйнуватися управлінські структури різного рівня, відверто говорили: «Я б хотів ще попрацювати в такій команді управлінців».

Мене можна осуджувати за ті чи інші вчинки стосовно кадрової роботи, за помилки, за промахи. В моїй роботі були окремі періоди, коли я не знав, як правильно вчинити, в таких випадках інколи доводилося покладатися на інтуїцію, і на те, як підказувала совість. Тепер деякі дії стосовно певних кадрів оцінюю інакше.

Був випадок, коли ми відкривали новий дитячий садок № 6. Туди необхідно було залучити досвідчений колектив вихователів і завідувачку. Я не надавав спочатку значення дитячому садку, але директор школи № 1 Сирий Микола Іванович порадив мені створити з нього зразковий дошкільний заклад. Він дипломатично налаштував мене на думку, що туди підбираються кадри не за професійними здібностями. Я дав доручення завідувачу району Латію А.М. більш ретельно підійти до цієї важливої справи. Новий дитячий садок було вкомплектовано так, що вже з перших років своєї роботи він став зразковим. Вам може прийти на думку, що це не характерний приклад – дитячий садок і район мають різні масштаби. Але коли даєш «промах» у малих питаннях, обов'язково будуть «промахи» і у великих, тому працівники, відповідальні за кадрову роботу, мусили забути про родинні зв'язки, дружні стосунки, був важливим тільки професіоналізм.

Порядність в кадрових питаннях має велике значення, бо тобі довіряють і на тебе завжди надіються порядні люди. Вже працюючи директором Державного архіву Одеської області і будучи депутатом обласної ради, до мене зверталися мої

виборці і головне, керівники, яких я у свій час призначав на посади чи давав рекомендації для їх обрання, чи іншим способом впливав на їх призначення. Так у 2004 році в школі с.Анатолівка сталася пожежа — майже вся школа згоріла, не було де навчати дітей. Жителі села пам'ятали, яких ми зусиль доклали в середині дев'яностих років, аби відремонтувати їх школу, а основне — зробити опалення. Тому після пожежі колишній голова сільської ради Бартош В.Н. з директором школи і ще чотирма батьками приїхали до мене з проханням допомогти з капітальним ремонтом школи. Я дякував, що пам'ятають і надіються на мене. Я особисто посприяв виділенню з обласного бюджету перших грошей для ремонту школи.

Від молоді я завжди вимагав основне: людяності по відношенню до підлеглих, а професіоналізм можна і потрібно нажити під час роботи. Просив не копіювати мої дії та вчинки і інших керівників, бо кожна копія гірша оригіналу. Давав молодим можливість творчо підходити до вирішення проблем, і мені приємно, що в багатьох питаннях у них краще виходило, ніж у мене. Це Долومانжі З.І., Зв'ягільський Л.О., Гоцуляк М.В., Матієнко В.Г., Цигольник Г.А., Адзеленко А.О., Піженко С.Я., Бондаренко А.А., Шпет В.В., Черкес І.П., Дехтяренко М.П., Гришаков В.І., Мосійчук В.Л., Будько Г.В., Рим'як Л.І., Рудаков М.В., Панченко В.В., Лебеденко А.Д., Богомил О.А., Григораш В.В., Харковенко Л.В., Поліщук В.В., Максимчук В.М., Бартош В.М., Юрченко Т.П., Кіров Ф.В., Шулик Ю.М., Сушко Л.П., Сергієнко Г.П., Болотенко О.М., Панченко О.В., Слабенко А.О., Шимко А.В., Горбенко С.О., Марценковський О.Л., Поперечна В.І., Недомовна Н.І.

Звичайно, на моєму шляху було набагато більше прізвищ людей, які заслуговують на увагу, але в пам'яті залишилися тільки найбільш яскраві молоді керівники, доля яких в певній мірі залежала від мене, а моя — від них, як члена єдиної команди.

Дуже велика відповідальність лягає на керівника, на совісті якого доля людей. В 1992 році я був єдиним першим керівником в Одеській області, який обіймав всі перші керівні

посади району: перший секретар райкому партії, Представник Президента в Березівському районі, голова районної ради і голова райвиконкому. У такій ситуації мав цілковиту владу в єдиних руках, я ще давав чи не давав згоду на призначення начальника Раухівського гарнізону. Так я не узгодив командира вертолітної бригади, а дав згоду на начальника гарнізону командира бригади великої потужності (БВП) Жукова Олександра Михайловича — і не помилився, бо при ньому був побудований навіть тротуар з освітленням від гарнізону до залізничної станції Раухівка. В цей період мого «царствування» я не зробив жодного кадрового звільнення чи призначення, хоча саме на цей час на мою долю випали найтяжчі місяці загального дефіциту, коли прилавки магазинів були абсолютно пусті, коли породіллю до полового будинку возив своєю службовою машиною і не один раз, бо бензин був відсутній, а «Швидкі» не працювали. Я відчував відповідальність за все, я боявся нашкодити і так в складній ситуації, а в «команді» керівників в той час почалися різного роду «рухи». Певна частина керівників і спеціалістів не витримала напруги і покинула нашу «команду», як виявилось потім, вони так і не прижилися як бізнесмени і як керівники. А той, хто витримав тиск, продовжував працювати на різних посадах, як у нашому районі, так і за межами, навіть в Секретаріаті Президента і Верховної Ради. Я використовував владу лише в управлінських справах, щоб забезпечити район хлібом і до хліба...

Окрім керівного складу, до команди входили і входять рядові працівники. Мені щастило з водіями службових автомашин: в колгоспі був лише один Волощук Євген Агафонович, в районі Вітовський Віктор Миколайович (до від'їзду на постійне місце проживання у Німеччину) і Лядовський Михайло Михайлович. Водії, це, в певній мірі, члени сім'ї і команди, в якій працюєш. Від них в багатьох випадках залежить і репутація керівника і оперативність його роботи. Стосовно цих питань я завжди був спокійний, бо не давав приводу для непотрібних розмов через свої вчинки і не вимагав від водіїв неможливого, якщо ті втомлювалися, бо в сезон робіт в наші

часи «перший» не сидів на місці, а по польових дорогах намотував до 400 км за добу. Звичайно, не кожен водій витримував таке навантаження. Завжди мав по 2-3 службові машини для того, щоб у будь-якій момент дістатися потрібного місця, якщо з технічного боку якась одна з них не буде працювати.

Беззмінною прибиральницею мого службового кабінету всі 17 років працювала Ольга Сергіївна Соколовська. Вона була не тільки прибиральницею, а й барометром суспільної думки: по її зовнішньому вигляду я розумів, що не все гаразд «у нашому королівстві».

У першій приймальні багато років пропрацювала Булавенко Людмила Миколаївна, яка була сидячо-ходячою енциклопедією нашої установи. Всю термінову інформацію я міг дізнатися у цієї працівниці за лічені хвилини, тому дуже рідко використовував довідник. Людмила Миколаївна навіть інколи гнівалася на мене, коли я доручав кому-небудь з апарату надати ту чи іншу довідку технічного характеру – це була її робота, вона її знала, любила і вміла виконувати.

Я ніколи не мріяв про нагороди, посади, чи славу. Просто виконував свою роботу, чого вимагав і від підлеглих. Вважаю, що по відношенню до підлеглих був жорстким, вимогливим, але справедливим, у всякому випадку, таким намагався бути. Я завжди переживав, аби мене не звільнили за недоліки в роботі. Це для мене було б найжорсткішим покаранням. Так випало на мою долю, що з 17 років я займав ті чи інші керівні посади, тому розумів стосунки між підлеглими і керівниками, між «ідейними» і просто людьми, які робили свою справу. Так дав Бог, щоб я своєчасно знайшов в собі сили піти з посади першого керівника району і дати дорогу молодим.

Звернення до березівчан

Залишаючи роботу в районній державній адміністрації і, власне, в районі, хочу звернутися до всіх земляків, з якими працював і для яких працював, зі словами подяки за взаєморозуміння, підтримку в роботі, за співпрацю.

Написавши заяву на звільнення, я підвів ризик під великою частиною свого життя, що пройшло на рідній березівській

землі, де виріс, вбираючи в себе красу любого серцю краю. Його радощі стали і моїми радощами, його болі – моїми болями, його турботи – моїми турботами.

З 1968 року по сьогоднішній день я жив життям району, проблемами його мешканців. І це не просто слова. Все, що відбувалося протягом цих років в районі, проходило і через мое життя. Бо до роботи, до будь-якої справи завжди ставився з душею, робив по совісті, не шкодуючи здоров'я, сил, енергії, докладаючи максимум своїх знань і життєвого досвіду.

Так сталося, що довелося керувати районом з 1986 року. Це були нелегкі часи реформування в Радянському Союзі, творення нашої молододі держави України. Працювати було непросто. Небо свідок: я не жалкував ні сил, ні часу, щоб наш район вистояв у нелегкі часи перебудовчих процесів. І він вистояв, займаючи не останнє місце в області. Період перетворень вимагає неабияких сил, постійного напруження – не лише фізичного, а й психологічного, нервового. Це дуже виснажує, втомлює.

Все наше життя підвладне часу. І настає така пора, коли треба дати дорогу молодим, здоровим, енергійним, яким продовжувати справу. Це закономірно.

Хочу подякувати всім жителям району, з якими жив і працював в один час, разом з якими вирішували різні проблеми, робили спільну справу. Бо мета була одна – щоб родила хлібна нива, покращувався побут наших людей. Щоб газифікувалися підприємства, установи і будинки, щоб лікарня була сучасною, розвивався бізнес, розквітали молоді таланти. Щоб ставало кращим і більш цивілізованим наше рідне місто Березівка. Важко, немало нам вдалося. Вдоволений тим, що зроблене приносило і приносить користь людям.

Напередодні світлого свята – Дня Перемоги хочу привітати всіх ветеранів, всіх березівчан, побажати міцного здоров'я, родинного благополуччя, достатку, миру та злагоди. Нехай успішним і заможним буде ваше життя, шановні земляки!

З повагою і шаную та найкращими побажаннями добра

Іван Ніточко

травень, 2003 рік.

(З районної газети «Степовий маяк»).

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 05.04.2001 р. N 353/А-2001

**Про організаторську роботу голови Березівської районної
державної адміністрації Ніточка І. І. щодо виховання
кадрів нової генерації та залучення молоді
на державну службу**

На виконання завдань, що випливають з Послання Президента України Л. Д. Кучми до Верховної Ради України, вимог адміністративної реформи щодо оновлення управлінської еліти відділ кадрової роботи та з питань державної служби апарату облдержадміністрації вивчив організаторську роботу голови Березівської районної державної адміністрації Ніточка І. І. з питань виховання кадрів нової генерації та залучення молоді на державну службу.

Обравши стратегічним напрямом своєї роботи добір і висування молодих кадрів, голова райдержадміністрації Ніточко І. І. здійснює цілеспрямовану підготовку державних службовців, управлінців і фахівців нової генерації. Створена ним система відбору і підготовки молодих кадрів націлена, перш за все, на пошук і виховання молодих талановитих лідерів, спроможних відповідально і оперативно вирішувати невідкладні завдання соціально-економічного розвитку району.

Заслужовують на увагу його регулярні зустрічі з випускниками шкіл району та їх батьками, з учителями та лікарями-початківцями, молодими спеціалістами сільського господарства, представниками творчої молоді району. На цих зустрічах голова райдержадміністрації переконливо інформує молодь про важливість та необхідність набуття вищої освіти, влиття молодих фахівців у галузі народно-господарського комплексу. Він концентрує їх увагу на відповідальності роботи на державній службі, високих вимогах до особистості державного службовця, розуміння ним державної символіки, присяги на вірність і служіння народу і державі. Приділяє значну увагу визначенню політичних поглядів молодих спеціалістів, стимулюванню їх подальшого професійного росту та просування на державній службі.

Традиційними стали зустрічі-наради голови райдержадміністрації з молодими керівниками та спеціалістами. На таких неформальних зустрічах обговорюється і висвітлюється не тільки задана тематика, а і широке коло інших важливих питань. Така форма роботи дає можливість своєчасно знайомити молодь з проблематикою сьогодення, вислуховувати її точку зору, вносити своєчасні корективи у проведення соціально-економічної політики в районі.

Голова райдержадміністрації безпосередньо бере участь у формуванні кадрового резерву на посади державних службовців. Він є ініціатором залучення до резерву молодих фахівців віком до 30 років, студентської молоді, контролює виконання особистих річних планів осіб, зарахованих до кадрового резерву.

Залучення головою райдержадміністрації талановитої молоді до управління та на державну службу в органічному поєднанні з досвідченими кадрами дає певні позитивні результати у соціально-економічному та культурному розвитку Березівського району.

У порівнянні з попередніми роками зростає виробництво промислової продукції, товарів народного споживання, обсяги платних послуг населенню, збільшується виробництво м'яса, чисельність поголів'я сільськогосподарських тварин. Закладе-но добрі передумови для отримання високого врожаю зернових культур у 2001 році. Поступово розбудовується соціальна інфраструктура району. Особливо активізовано будівництво об'єктів водопостачання, газифікації, соціальної інфраструктури.

Розглянувши на колегії при голові обласної державної адміністрації доповідню записку відділу кадрової роботи та з питань державної служби апарату облдержадміністрації і звіт голови Березівської районної державної адміністрації Ніточка І. І. щодо виховання кадрів нової генерації, залучення молоді на державну службу та враховуючи важливе суспільно-політичне і соціально-економічне значення роботи з молодими кадрами:

1. Схвалити практику організаторської роботи голови Березівської районної державної адміністрації Ніточка

І. І. щодо виховання кадрів нової генерації та залучення молоді на державну службу. Запропонувати керівництву райдержадміністрації проводити цю важливу роботу більш послідовно, виважено і регулярно, у тісному взаємозв'язку із затвердженими планами соціально-економічного та культурного розвитку району.

2. Головам райдержадміністрацій, міськвиконкомів, керівникам структурних підрозділів облдержадміністрації:

2.1. Проаналізувати та обговорити на засіданнях колегій, виконкомів стан організаторської роботи з виховання, добору і розстановки молодих кадрів, у тому числі на державній службі, звернувши особливу увагу на пошук і становлення молодих талановитих лідерів, спроможних відповідально і оперативно вирішувати невідкладні завдання.

2.2. Організувати вивчення, розповсюдження та використання нових підходів роботи з молодими кадрами, які застосовує Ніточко І. І., приділивши особливу увагу роботі з учнівською та студентською молоддю, випускниками вищих та середньо-спеціальних навчальних закладів, закріпленню їх на роботі у районі.

2.3. З метою зміцнення зв'язків із молоддю, націлення її діяльності у конструктивне русло, оперативного реагування на процеси, що відбуваються у середовищі молодих керівників та спеціалістів, державних службовців, запровадити проведення регулярних зустрічей-нарад з молодими керівними кадрами усіх галузей та сфер народногосподарського комплексу.

3. Головам райдержадміністрацій та міськвиконкомів впровадити у практику роботи заслуховування звітів керівників підприємств, установ та організацій, що входять до сфери управління, з порядком денним «Про стан роботи з підготовки молодих кадрів та формування їх службової кар'єри».

4. Доповідну записку відділу кадрової роботи та з питань державної служби апарату облдержадміністрації «Про організаторську роботу голови Березівської районної державної адміністрації Ніточка І. І. щодо виховання кадрів

нової генерації та залучення молоді на державну службу» надіслати до райдержадміністрацій, міськвиконкомів, структурних підрозділів облдержадміністрації для обговорення і використання у повсякденній роботі.

5. Головам райдержадміністрацій, міським головам міст обласного значення про проведену роботу поінформувати облдержадміністрацію до 31 грудня 2001 року.

6. Виконання розпорядження контролюватиму особисто.

*Голова обласної
державної адміністрації
С. Р. Гриневецький.*

Про організаторську роботу голови Березівської районної державної адміністрації Ніточка І. І. щодо виховання кадрів нової генерації та залучення молоді на державну службу

Кадровою службою обласної державної адміністрації вивчено стан організаторської роботи голови Березівської районної державної адміністрації Ніточка І. І. щодо залучення молоді на державну службу та управління народногосподарським комплексом району. Встановлено, що питання виховання підбору та розстановки молодих кадрів займають одне з центральних місць в діяльності Березівської райдержадміністрації. Це відповідає завданням, викладеним у Посланні Президента України Л. Д. Кучми до Верховної Ради України, вимогам адміністративної реформи щодо оновлення управлінської еліти, підготовки кадрів нової генерації.

Обравши стратегічним напрямом своєї роботи виховання, добір і розстановку молодих кадрів, голова райдержадміністрації Ніточко І. І. здійснює цілеспрямовану організаторську роботу з підготовки державних службовців, управлінців нової генерації.

На підставі глибокого аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку району, його кадрового потенціалу головні зусилля були направлені не просто на залучен-

ня до державної служби, управлінських функцій сумлінних виконавців, а на пошук і виховання молодих талановитих лідерів, спроможних відповідально і оперативно вирішувати невідкладні завдання.

За роки роботи головою районної державної адміністрації Ніточко І. І. поступово створив певну систему відбору і підготовки кадрів, у якій основною ланкою є школа - вищий навчальний заклад - підприємство - державна служба.

Протягом п'яти останніх років у райдержадміністрації після закінчення навчального року проводяться зустрічі голови райдержадміністрації з випускниками - медалістами шкіл району та їх батьками. Разом із привітанням випускники отримують посильну грошову допомогу. На таких зустрічах голова райдержадміністрації інформує молодь про соціально-економічну та кадрову ситуацію в районі, веде розмову про важливість та необхідність набуття вищої освіти і влиття молодих кадрів у народно-господарський комплекс. Випускникам, що визначилися у своєму виборі, видаються направлення до вищих навчальних закладів. За останні три роки до Одеського державного сільськогосподарського інституту, аграрних технікумів було направлено 112 випускників шкіл району.

Велику увагу керівництво району приділяє підбору та підготовці педагогічних кадрів. Тільки за цільовими направленнями в педагогічних закладах навчається 110 колишніх випускників. Щорічно до шкіл району прибувають 20 - 25 молодих спеціалістів-педагогів. Для їх швидкої адаптації у районі створено систему роботи з вчителями-початківцями. Усі вони навчаються у школі молодого вчителя, закріплені за досвідченими вчителями - методистами-наставниками, які проводять індивідуальну роботу, надають їм практичну допомогу у питаннях опанування учбовим процесом. Для молодих, малодосвідчених керівників навчально-виховних закладів, їх заступників, вчителів, які зараховані до кадрового резерву, організовано постійно діючі семінари. Кращий досвід наставництва систематично висвітлюється на сторінках районної газети «Степовий маяк». Наприклад, у січні 2001

року було опубліковано матеріал про спільну роботу вчителя-наставника Степанівської початкової школи Арсен'євої Г. О. та її молодшої колеги Бездудної Н. М. Регулярними стали зустрічі голови райдержадміністрації з вчителями, що тільки опановують педагогіку та навчальних процес, на яких він ставить перед ними конкретні завдання, сприяє вирішенню побутових, особистих проблем.

Не залишається поза увагою керівника району і вирішення питання забезпечення населених пунктів району медичними кадрами. Спільно з головним лікарем району проводить роботу по направленню схильної молоді в медичні навчальні заклади. Протягом 1997 - 2000 років згідно із квотою було направлено 38 учнів шкіл до медичного університету та медичних училищ. Крім цього, багатьом бажаним вступити до цих навчальних закладів надається допомога, підтримка з боку голови райдержадміністрації, головного лікаря району, оскільки виділеної кількості направлень для району, зокрема сільської місцевості, ще не вистачає.

На сьогодні у медичній мережі району працює 98 молодих спеціалістів. Майже усі вони - колишні учні шкіл, направлені на навчання до медичних навчальних закладів, а нині висококваліфіковані лікарі: Цапкаленко Т. С., Франчук Л. І., Борисова В. А., Боцуляк Д. М., Файюк Г. С., Возна В. О. та багато інших.

Голова райдержадміністрації вважає за потрібне і знаходить час на роботу з творчою молоддю району. Щорічно з 1996 року безпосередньо за його ініціативою у районі оголошується літературний конкурс імені М. П. Овчаренка для учнів шкіл та професійних училищ. За підсумками конкурсів уже надруковано п'ять збірок кращих творів. Влаштовуються також виставки малюнків талановитих учнів шкіл та училищ. Проводячи індивідуальні бесіди із здібною творчою молоддю, керівник району сприяє їх вступу у вищі навчальні заклади. Так, у минулому році направлені, і сьогодні навчаються у вузах Коваленко Дмитро та Маличенко Олена, випускники Березівської середньої школи N 2, які виявили найбільші здібності в поезії.

Має голова райдержадміністрації свої підходи щодо залучення молоді на державну службу. Крім проведення конкурсів, стажування, проходження практики претендентів на посади, керівник райдержадміністрації проводить з ними бесіди щодо важливості роботи на державній службі, високих вимог до особистості державного службовця, щодо розуміння державної символіки, присяги на служіння народу і державі. Приділяє значну увагу визначенню політичних поглядів молодих спеціалістів, стимулюванню їх подальшого навчання та просування на державній службі.

Яскравим прикладом формування професійної кар'єри молодих державних службовців є висування у віці 28 років на посаду першого заступника голови райдержадміністрації Богоміла О. А., у віці 25 років - заступника голови райдержадміністрації Григораша В. В. Обидва навчаються на заочному відділенні Одеського філіалу Академії державного управління при Президентові України, зараховані до кадрового резерву першої черги, пройшли стажування в апараті облдержадміністрації.

Кропітка і цілеспрямована робота з кадрами сприяла збільшенню кількості молодих державних службовців в апараті та структурних підрозділах райдержадміністрації. На початок 2001 року кількість державних службовців віком до 35 років складала 37 осіб або 48 % від загальної їх кількості.

Ніточко І. І. велику увагу приділяє навчання державних службовців. Протягом двох останніх років в обласному центрі підвищення кваліфікації кадрів пройшли навчання 31 працівник, з них 62 % - молоді спеціалісти. Кваліфікацію магістра державного управління, крім зазначених заступників голови, здобувають ще четверо молодих працівників, які вступили до філіалу Академії за направленнями райдержадміністрації.

Обов'язковим стало включення молодих спеціалістів до кадрового резерву райдержадміністрації. Підвищенню якості цієї роботи сприяє щорічне оновлення банку даних про кадровий потенціал району та щорічна підготовка резерву першої та другої черги райдержадміністрації.

Традиційними стали зустрічі-наради голови райдержадміністрації з молодими керівниками і спеціалістами усіх галузей і сфер народногосподарського комплексу району. За останні два роки відбулося 6 таких зустрічей з питань: «Молодь за майбутнє України» (серпень 1999 року); «Молодь - право вибору» (жовтень 1999 року); «Молодь - перспективи і проблеми працевлаштування» і «Стан та шляхи розв'язання молодіжних проблем» (квітень 2000 року); «Про реалізацію державної молодіжної політики на території району» та «Молоді керівники - лідери» (відповідно березень і вересень 2000 року).

На неформальних зустрічах молоді з головою райдержадміністрації обговорюється та висвітлюється не тільки задана тематика, а і широке коло інших питань. Як правило, вони проходять у формі «круглого столу» та взаємного діалогу. Починаючи з 2001 року такі зустрічі проводяться щоквартально. Наведена форма роботи дає можливість не тільки своєчасно знайомити молодь з проблематикою сьогодення, а і вислухати точки зору молодих керівників і спеціалістів, внести своєчасні корективи у проведення соціально-економічної політики у районі.

Слід зауважити, що питання реалізації кадрової політики голова райдержадміністрації Ніточко І. І. вирішує у тісному зв'язку з органами місцевого самоврядування, головою районної ради Коломійцем О. М. З цього приводу протягом останніх двох років районною радою були прийняті наступні рішення:

- про стан виконання Національної програми «Діти України»;
- про організацію зайнятості учнівської молоді у період літніх канікул;
- про стан справ у системі виховання, загальної та професійної освіти в Березівському районі та заходи щодо її поліпшення;
- про затвердження заходів щодо виконання обласної програми «Молодь Одещини».

За наведений період були прийняті наступні рішення:

голови райдержадміністрації, що стосуються вдосконалення кадрової політики:

- у травні 1999 року - «Про усунення недоліків у кадровій роботі»;

- у жовтні 2000 року - «Про впровадження досвіду Комінтернівської райдержадміністрації з підготовки кадрів для роботи в аграрному секторі економіки»;

- у листопаді 2000 року - «Про стан та шляхи поліпшення кадрової роботи в районі» тощо.

Проведене кадровою службою облдержадміністрації тестування по опитувальнику М. Вудкока та Д. Френсіса молодих державних службовців Березівського району показало, що вони розуміють свою відповідальність за стан справ у районі, самокритично оцінюють свою роботу. Так, 82 % не втрачають впевненості, якщо справи ідуть погано, 60 % готові, якщо треба, прийняти непопулярні рішення, 76 % не віддають перевагу легкому рішенню перед тим, яке вважають правильним, 91 % вміють слухати інших і при першій можливості намагаються об'єктивно оцінити свої досягнення.

Залучення головою райдержадміністрації такої талановитої молоді для управління та на державну службу у органічному поєднанні з досвідченими кадрами дає позитивні результати у соціально-економічному та культурному розвитку Березівського району.

Так, у порівнянні з попереднім роком, виробництво промислової продукції за 2000 рік зросло на 10,2 %, товарів народного споживання - на 16,9 %, платних послуг населенню - на 23 %, заборгованість із заробітної плати скоротилась на 58,5 %, виробництво м'яса збільшилось на 43,0 %.

Набирає обертів економіка району і у 2001 році. Обсяги виробництва промислової продукції за січень 2001 року у порівнянні до січня 2000 року збільшилося на 46,8 %, виробництво м'яса - на 77,3 %, яєць - на 68,4 %. поголів'я сільськогосподарських тварин в усіх категоріях господарств станом на 1 лютого 2001 року у порівнянні з минулим роком збільшилося: великої рогатої худоби - на 19,8 %, свиней - на 16,3 %, овець на 89,2 %, птиці - на 46,0 %. Завдяки своєчасно

проведеній реорганізації земельних відносин у районі закладено непогані передумови для отримання високого врожаю сільськогосподарських культур.

Відбуваються позитивні зміни у розбудові соціальної інфраструктури району. За останні роки активізовано газифікацію, водопостачання населених пунктів. Збудовано майже 16 км газопровідних мереж, 5,5 км водопроводу в с. Розквіт, подано газ до селища Раухівка, сіл Зброжівка, Донське, Ставкове, Златоустове, Роздол, Маринівське, Новоселівка. Завершено будівництво пологового відділення центральної районної лікарні на 30 ліжок. Розпочато будівництво Зеленопільської середньої школи, капітально відремонтовані Раухівська, Маринівська та Вікторівська середні школи.

На підставі викладеного слід зробити висновок, що організаторська робота голови Березівської районної державної адміністрації Ніточка І. І. щодо залучення молодих кадрів для управління економікою, на державну службу відповідає сучасним вимогам, завданню Президента України Л. Д. Кучми щодо виховання кадрів нової генерації. Пропонуємо головам райдержадміністрацій та міськвиконкомів використовувати напрацьовані Березівською райдержадміністрацією та її головою форми і методи організаторської роботи з молодими кадрами у своїй повсякденній діяльності.

*Заступник голови
обласної державної адміністрації
М.О. Богоявленський.*

Ідеологія

Ніяка районна політика не буває ні ідеальною, ні універсальною. Не важливо, хто персонально керує районом – важливо, як іде життя.

Розмови про безладдя я чув, коли був членом комуністичної партії і коли вийшов з її лав, також чув завжди про відсутність енергійних ідей при різних ідеологіях, але завжди, коли починаєш діяти, опираючись на закон, відчуваєш великий супротив, особливо від тих, хто найбільше кричить – від «крикунів». В цьому розділі я хочу описати ідеологічне життя в системі міжгосподарських і ідеологічних стосунків громадянського суспільства, в якому мені довелося жити і працювати.

Так сталося, що за останні 20 років найбільш серйозними перепонами на шляху досягнення «таємниць» минулого є сучасне уявлення про нього, з великим натиском на негатив, що глибоко засів у свідомості багатьох людей, які пережили різні періоди життя в ідеологічних системах і безсистем'ях. Тому у мене виникло бажання висвітлити особисте ставлення до ідеологічних питань, з якими я жив і працював, без будь-якого намагання переконати тебе, читачу, в правильності чи хибності сприйняття таких стосунків в різних соціально-політичних схемах життя мого покоління.

З народження людина не сама визначає, краще чи гірше жити в комуністичній ідеологічній системі чи будь-якій іншій, а тому тепер, доживши до своїх років, я почав визнавати, що випадковість в житті відіграє більшу роль, ніж закономірність, бо людина може одразу відхреститися від цілої системи, в якій живуть її рідні, близькі і вся країна. Тільки проживши роки, набувши певного досвіду, ми можемо зрозуміти, чи правильно робили, здійснюючи ті чи інші вчинки, а тим більше, давати оцінку цілої системи міжлюдських стосунків, не знаючи про інші способи життя, щоб можна було порівняти і зробити висновки. У наш час це було майже неможливим. Більш талановиті і освічені мої ровесники робили висновки раніше, ніж я, і давали оцінку нашій радянській

владі: хто позитивну — той просовувався по службі, захищав дисертації, одержував високі вчені ступені і посади; хто виступав проти таких діянь — осуджувався судовими органами аж до позбавлення волі, такі люди ставали загальнодержавними злочинцями і політичними в'язнями. В главі «Радгосп» я писав про відомі мені імена, з якими працював, але вже з 1980 року чув від мого родича Кравчишина Миколи Дмитровича, який мешкав в місті Жидачів Львівської області, про В'ячеслава Чорновола і Михайла Горина, яких осуджували за націоналістичні погляди. Пізніше я познайомився з наймолодшим в'язнем — українським націоналістом Попадюком Зіновієм, який був засуджений за те, що пояснював радянським солдатам, що ті є окупантами, коли в 1968 році вони заходили на територію тодішньої Чехословаччини. Я не був таким патріотом, як Кравчишин, Чорновіл, Попадюк стосовно ідеології самостійності України, але від цього, як у абсолютної більшості жителів моєї держави, любов до України не була меншою, ніж у тих, кого тепер загально визнали Героями у боротьбі за свободу нашої держави.

Я, як і більшість людей (особливо на півдні України), жив тим життям, яке було загально визнаним і чесно будував комунізм. Я, шановний читачу, був чесним будівником комунізму, як і більшість радянських людей, я будував його цілодобово, працюючи по 12-14 годин на добу з 17 років свого життя, і був переконаний, що ми його збудуємо. Це потім, у 1991 році, відомі події серпня дещо відкрили очі не тільки мені, але багатьом людям мого покоління. Причому, я одразу не міг повірити, що ми зможемо жити без комунізму. Вже у 1992 році, коли шлях до архівних документів став більш доступним, газети, радіо, телебачення почали більш правдиво надавати інформацію, люди почали все частіше розуміти, що комунізм — це утопія. Комуністична ідеологія так заволоділа нашою свідомістю і мала під собою дуже суттєве підґрунтя з її намірами забезпечити щасливе життя всім людям, щоб всі були рівні і не було бідних і багатих, що цій ідеї важко було не вірити. З досвіду знаю, що я і мої колеги до 1995 року в душі (хто більше, хто менше) «будували комунізм». У нас

на Одещині і до цього дня ще є багато людей, які вірять цим «світлим ідеалам».

Ми живемо зараз в такий час, коли абсолютна більшість громадян СРСР «посипає голову попелом» від того, що жили в час домінування комуністичної ідеї і країною керували лише комуністи. Багато з колишніх комуністів щиро визнають, що жалкують, що жили в такий час і були виховані на утопічній ідеї побудови комунізму. Сподіваюся, що ці рядки будуть читати мої правнуки, їх діти і мої думки будуть зрозумілі їм. Я пишаюся тим, що мене обирали першим секретарем райкому партії з 2800 членів цієї партії. Все партійне життя я не опишу, та і не ставлю завдання такого, але як впливала така ідеологія на суспільство на прикладі особистого життя, змалюю в окремих епізодах.

Все, що стосується комуністичного негативу, описане в наукових працях і засуджене суспільством. Я цілком визнаю, що так було, тим більше, що всі «переваги» комуністичного керівництва я відчув на своєму особистому шляху.

Скільки зможу, буду захищати рядових членів партії, які вступали до її лав не за високими посадами, не за додатковий пайок чи якісь інші привілеї – доярки, трактористи, будівельники, яких секретарі партійних організацій переконували вступити до лав комуністичної партії, в ідеологічному процесі брали участь за допомогою відвідувань партійних зборів і сплати членських внесків. Більшість з них не вміли виступити на зборах і просто механічно підіймали руки під час голосування. При чому, коли в 1991 році переворот не поставив крапки над «і», в нашому районі ніхто з рядових членів партії не обурився, коли заборонили комуністичну партію. Так вчинила менша частина секретарів партійних організацій, в основному, та, яка отримувала зарплатню з партійної каси. А секретарі партійних організацій, закладів і підприємств отримували зарплатню в цих організаціях, виконуючи основну роботу, а партійна робота була обов'язком комуніста – проводити партійні збори, збирати партійні внески, писати протоколи зборів, протоколи партійних бюро, плани роботи партійної організації – все це при жорсткій

партійній дисципліні робилося «з-під палиці». А тут виникла щаслива можливість не виконувати ці обов'язки! Велика, але менша частина рядових стала на захист міцним переконанням вірності ідеям В.І.Леніна і побудови комунізму. Від цього нікуди не дінешся, це їхнє життя і до сьогоднішнього дня певна частина старих членів партії ходить до пам'ятника Леніну і покладає квіти.

У моїй сім'ї всі були віруючими і хрещеними у греко-католицькій церкві. Вже у 1946 році (ще до примусового переселення, коли територію колишньої Польщі приєднали до України) при жорсткій вимозі Сталіна почався добровільно-примусовий перехід окремих церков і їх настоятелів (а значить і приходів) до православ'я. Так вчинив священник села Устьянове Н.Устріцького району Порох Василь і тому до Березівського району ми переїхали хрещеними греко-католиками, які стали православними.

В партійній роботі потрібна була диктатура, бо в партійному статуті верховенствующим принципом був принцип демократичного централізму – меншість обов'язково підпорядковувалася і зобов'язана була виконувати все так, як проголосувала більшість за те чи інше рішення. На жаль, майже 100% рішень в низових партійних організаційних структурах: партійній групі, партійному бюро, партійній організації виконували волю райкому партії, а в райкомі партії воля першого секретаря райкому партії, як правило, була завжди підтримана членами бюро райкому партії. Були й такі, що не завжди погоджувалися з думкою першого секретаря, але це могло бути один, два рази, потім його переобирали на «слухняного». Фактично, існувала комуністична партійна диктатура, яка ніколи не залишала поза полем зору партійні структури. В абсолютній більшості це була тиранія – практично партійні лідери низової ланки були «самостійними» щодо передачі і виконання рішень райкому партії, а сам райком виконував рішення обкому партії, рішення Центрального Комітету Комуністичної партії України, а той, в свою чергу, – Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу. Ця складна схема керівництва комуністами була цілком при-

йнятною в тих умовах, у яких ми жили і працювали — жорстка партійна дисципліна і постійний контроль за ходом виконання партійних рішень. Сила такої «керівної машини» була в тому, що партійні органи приймали лише рішення загального характеру і ніякої конкретики і відповідальності за конкретні справи в рішеннях бюро керівних партійних організацій і зборів комуністів цих організацій не було. Формулювалися загальні фрази: доручити, або зобов'язати директора заводу, голову колгоспу, голову сільської ради, голову райвиконкому, своєчасно забезпечити сівбу озимих хлібів (неначе селянин сам цього не знав), або заводу випускати якісну продукцію (неначе можна передбачити неякісний випуск) і т.д. В тих випадках, коли керівники господарських структур не вкладалися в установлені терміни, які передбачало бюро райкому партії, чи загальні збори комуністів, такого керівника викликали на засідання партійного бюро, де, як правило, оголошували догану керівнику — комуністу, а це означало, що наступного разу оголосять сувору догану і рекомендуватимуть звільнити з посади. Мною досліджено документи фонду Державного архіву Одеської області П-56 «Березівський райком партії», де є сотні рішень бюро райкому партії, яке визначало долю кожного керівника, бо керувати колективом в час, який я досліджував з 1951 по 1991 роки, міг лише комуніст.

В яких складних умовах доводилося працювати керівником в період партійної диктатури, я відчув на собі, бо багато, м'яко кажучи, рішень партійних органів можна було сприймати, як глузування над управлінською системою, особливо ініціативних керівників — все мало йти так, як «розписав» райком. Коли я працював першим секретарем райкомом партії, то мені стало легше в цьому питанні, бо в районі вже існувала багатопартійна система — діяло сім партій, а мене обрали першим секретарем райкому партії не за поданням обкому, а за вимогою рядових комуністів і на альтернативній основі. Це був перший випадок в Одеській партійній організації, щоб таким чином обирали керівника. Перший секретар направив завідувача організаційним відділом обкому партії Борянського Віталія Дмитровича, аби не допустити до керівництва рай-

оном «великого демократа», але в цілому, в обкомі партії тоді вже були керівники з цілком демократичними поглядами, такі як Бойченко С.Н., Чічкань Г.А., Козік А.А., Зв'ягінцев Б.Г.

Мені посада першого секретаря вже була зайвою, тому що на той час я був на посаді голови районної ради, голови райвиконкому, а Коломієць О.М. був другим секретарем райкому партії. Посада першого секретаря в 1990 році була просто формальною. Я категорично заперечував проти свого обрання тому, що до мене «першим» працював Могилюк С.М. З цілком зрозумілої причини я не міг виживати свого товариша, але з іншого боку я був «зобов'язаний» абсолютній більшості керівників району, які мене обрали делегатом 28-го з'їзду Комуністичної партії. Обкомівські товариші, які лояльно сприймали політичні перипетії, як в області так і в нашому Березівському районі, наполягали. А ще в той час я мав авторитет в районі. Голова Демидівської сільської ради Васильєв С.І. розповів мені, що в районі поміж людьми ходить жарт про трьох Степанів і Ніточко: Степан Могилюк — перший секретар райкому, Степан Бімбас — голова райспоживспілки, Степан Слабенко — начальник газової контори. Вони часто зустрічалися, аби розслабитися, тому вийшла така поговорка: «Один Степан — керує, другий Степан — торгує, а третій Степан — газує, а район на Ніточці тримається». Я перестав би себе поважати, якби висказав хоча б деякі зауваження на адресу Могилюка С.М., чітко знаючи, що його не оберуть, бо на той час Коломієць О.М. користувався заслуженим авторитетом серед комуністів і керівників району, авторитет його був набагато вищим, ніж у першого секретаря Могилюка С.М.. На жаль, «перший» дав привід для такого ставлення до себе. Присутні на партійній конференції, яка відбувалася 12 жовтня 1990 року (ДАОО, ф.П-56, оп.32, спр.159), після виступів делегатів конференції, які пропонували кандидатуру, давали багато негативних відгуків на адресу мого першого керівника. Я думав зняти свою кандидатуру, але це було б не чесно по відношенню до другого секретаря райкому Коломійця О.М., який щиро пропонував мою кандидатуру, а до цього практично ми вдвох і керували районом, бо Степан

Миколайович певним чином самоусунувся від цієї справи. Побачивши хід подій, що відбувався в залі, Степан Миколайович, знаючи моє ставлення до нього, підійшов до мене і щиро запропонував: « Не знімай свою кандидатуру, бо почали висувати інші, в такому випадку все може бути...» Коли в залі почули, що я твердо вирішив залишитися, то інші претенденти, яких налічувалось більше 10 осіб, знялися. Голосування проходило таємно, але я знав, що було заготовлено п'ятдесят фіктивних бюлетенів на користь мого претендента і знав, хто цим займався, але я не перечив. В той час, коли проходило це дійство, посада голови районної ради була вищою від посади першого секретаря райкому і це було лише формально необхідно для зміни обстановки на політичній арені райкому, так як Степан Миколайович дуже жорстко питав за невиконання вимог компартійного статуту. У 1997 році в районі було вже зареєстровано інші партії, які цілком конкурували з комуністичною. Нові партії були більш демократичні, а об'єднання «Рух» взагалі збирало мітинги в місті і селах, на які приходили сотні людей, навіть наша районна газета давала вже альтернативні легкі публікації інших поглядів, не тільки комуністичних. Прогресивні молоді члени партії хотіли вже інших стосунків і, цілком зрозуміло, зміни партійного керівництва.

Результати голосування на виборах першого секретаря райкому партії Березівського району були такими:

за Могилюка С.М.	– 190, против – 246
за Ніточко І.І.	– 235, против – 201

На жаль, райком з його апаратом, це «багаття», де завжди кипіло їм зрозуміле, а для мене несприйнятне партійне життя, де один за одним «наглядали», очікуючи, що хтось спіткнеться і його посада перейде до іншого. Система була побудована так, що всі писали довідки, рішення, доповідні, і т.д. Писали, бо інакше не було видно роботи, особливо мені було боляче за працівників організаційного і ідеологічного відділів. За кожним інструктором організаційного відділу була закріплена партійна організація – фактично трудовий

колектив, де він вимушений був бути «очима» і «вухами» райкому і якщо не бачив «прорахунків» в роботі колективу, або не бачив «досягнень» колективу, то такий працівник в апараті не цінувався, тому ці люди завжди були заклопотані паперовою роботою, як на мене, нікому не потрібною, що підтверджує мій особистий досвід і досліджені мною архівні партійні документи. В ідеологічному відділі завжди були заклопотані читанням лекцій, які прославляли партію, відкривали велику значимість чергового партійного з'їзду, партійної конференції, партійного пленуму. Писали партійним функціонерам виступи, доповіді на різні форуми, бо, як правило, там працювали люди освічені, які знали ідеологічну роботу – Шимко В.Ф., Шевченко Г.О., Ліщинська А.А. Я міг визначити, хто писав виступ тому чи іншому секретарю райкому. Працюючи в райвиконкомі і райкомі, всі доповіді, виступи, статті в газету писав особисто, але у мене були недоліки у мовному питанні і я давав свої роботи на перевірку протягом всіх 17 років моєї роботи на керівних посадах в районі Плосконос-Шевченко Наталі Миколаївні, а з приводу влучних висловлювань звертався до заслуженого журналіста України Кульчик Людмили Іванівни.

Щоб було зрозуміло систему партійного управління в районі, опишу організаційну структуру райкому партії, при якій я керував. Описати на мою думку потрібно, шановний читачу, бо у мене вже стираються в пам'яті події тих партійних часів, в книгах і документах принцип загальної структури відшукати можливо, але описати такі події може тільки людина, яка жила в тих умовах.

Районна партійна конференція збиралася не рідше одного разу на рік, а звітньо-виборча — раз на 4 роки. Представники на цю конференцію вибиралися за таким принципом, щоб був один делегат від чотирьох комуністів з кожної партійної організації району. Конференція — це вищий орган партійного керівництва районної партійної організації. Пленуми райкому збиралися 4 рази на рік. В них брали участь члени райкому партії, яких обирали на партійних конференціях і цей склад був постійним до чергової конференції.

Наступним органом управління районною партійною організацією було бюро райкому партії. Воно обиралося також на партійній конференції, але склад бюро можна було міняти на пленумах райкому, як правило, у разі вибуття того чи іншого члена бюро. До складу бюро райкому партії входили всі секретарі райкому партії, завідувач організаційним відділом райкому партії, голова райвиконкому, голова народного контролю, начальник міжрайонного відділення КДБ, начальник міліції, секретар однієї з партійних організацій району. Також членами бюро мусили бути колгоспниця і робітник, щоб загальна кількість його членів була 11 осіб. Бюро райкому партії збиралося не рідше одного разу на місяць. Це робочий орган, який більше був схожий на караючий орган, ніж прокуратура чи суди, бо в тих органах працювали комуністи, яким дуже часто бюро райкому партії доручало вирішити окремі питання. Цілком зрозуміло, що прокурор – комуніст, чи суддя – комуніст намагалися вирішити питання найбільш лояльно для бюро. На час написання книги в правоохоронних органах панує цілковита корупція, а при тій комуністичній системі це неможливо було, але і та система була великим злом. Сподіваюсь, що мої онуки будуть жити в час, коли в державі буде панувати верховенство Закону і судочинство буде здійснюватися не як в партійні часи і зараз, а як живе весь цивілізований світ.

Я був майже 20 років членом бюро Березівського райкому партії, свідком вирішення питань різного характеру життя і діяльності району. Були справи, якими я пишаюся, але, на жаль, були й такі, за які соромно, але вчинити інакше не було можливості, бо демократичний централізм давав знати про себе і завжди на користь головуєчого.

Бюро втручалося у всі важливі суттєві питання життя району. На щастя, при першому секретареві Могилюку С.М. і другому секретареві Коломийцю О.М. бюро дуже обережно діяло при вирішенні господарських питань, в основному, «переводили стрілки» на ідеологічне забезпечення виробничого процесу – стінну газету випустити, гасла написати, забезпечити ленінську кімнату телебаченням і т.д. Мені, як господар-

нику, втручатися в рішення бюро доводилося лише тоді, коли господарникам району доручали, наприклад, надіти молока від однієї фуражної корови по 3000 літрів. Я ставив питання тому, хто пропонує: «А чому не 3015, або 2950, звідки взялася ця цифра?» — і все ставало на свої місця, бо люди, які готували відповідні довідки і рішення, як правило, за рідким виключенням, не працювали на виробництві. На бюро ставилися в обов'язковому порядку три питання: перше – прийом в кандидати і члени партії, друге – господарське питання і третє – це персональні справи того чи іншого комуніста за різні порушення, наприклад, втрату партійного квитка. Партійний квиток комуністи берегли, неначе злиток золота, бо в окремих випадках за його втрату виключали з партії, а значить залишали людей роботи. Не всі, хто мав партійний квиток, вірили в ідеали комуністичного майбутнього, але без партійного квитка ніхто не міг обіймати керівні посади. Суди сам, читачу: розумний, енергійний, здібний організатор з вищою освітою не міг бути головою колгоспу, головою сільської ради, директором школи, бо він не був членом партії, а тому острах залишитися безпартійним і давав можливість прогресувати тоталітарному режиму. Я це відчув, коли Вітюк А.В. вже у 1991 році 23 серпня після ГКЧП подав заяву, щоб його поновили в членах КППРС. (ДАОО, ф. П-56, оп.61, спр.11, арк.64,65)

Бюро райкому партії були плановими, а іноді позаплановими. Перший секретар райкому партії міг зібрати таке бюро о 4 години ранку і в цей же день о 20.00 — так часто робив Кірик І.О., коли не виконували хлібозаготівлі у 1978 році. Так, шановний читачу, в наш час хліб (пшеницю) не продавали тим, хто більше заплатить, а здавали на елеватор — це називалося хлібозаготівлею. Я також зібрав один раз бюро райкому партії о 23.00 24 серпня 1991 року, коли мене «бомбили» з обкому партії, пропонуючи направити документ в підтримку ГКЧП, хоча сам Одеський обком партії цього не робив.

Після бюро були первинні партійні комітети і партійні організації. Партійні комітети створювалися лише там, де налічувалося більше 100 комуністів. У нашому районі секретарями партійних комітетів були: на Вікторівській

птахофабриці — Бойко М.В., у колгоспі ім. Ведути — Васильчук В.Ф., у радгоспі «Виноградненський» — Сіянко П.П., в інших господарствах були партійні організації. Між цими структурами різниця була великою. Секретарі партійних комітетів отримували заробітну платню в райкомі партії і були прирівняні до секретарів райкомів партії. У складі партійних комітетів були партійні організації відділів, ферм і т.д., а у інших господарствах чи підприємствах, як правило, секретар партійної організації був заступником цього керівника.

Якщо широ, то райком партії і його бюро мали великий вплив (позитивний чи негативний — це тобі вирішувати, читачу) на життя району в цілому, а керівні партійні організації в абсолютній більшості були просто формальними. На підприємстві, у закладі чи установі все вирішував керівник, він же комуніст, а партійні збори відбувалися один раз на місяць з тим порядком денним, який пропонував керівник. Дуже часто, особливо в сільськогосподарських підприємствах, партійні збори дублювали рішення правління колгоспу — все переходило до простої формалістики. Секретарі партійних організацій в абсолютній більшості вимушені були фіктивно писати протоколи партійних зборів, щоб здати їх до райкому партії. Ще більш абсурдно виглядало те, що в партійних організаціях були (на папері) партійні групи цеху, бригади, ферми і наче б то вони також влаштовували збори і вирішували важливі питання життя свого колективу. Я свідок, що більшість керівників партійних груп і протокол не вмiли написати. На жаль, були такі і секретарі партійних організацій. Але ця структура партійного устрою мала свої переваги в управлінні районом. На щастя, в нашому районі партійні функціонери не «влазили» у справи господарські, а ми з райкому не направляли партійних функціонерів на виробництво, бо бачили їх «професіоналізм», а ще, як виробник з досвідом, я бачив «хлюпиків» і «політичних гавнюків» відразу, а тому на виробництві завжди були достойні люди — спочатку керівники, а потім комуністи. Траплялися в моїй практиці такі випадки, коли колектив очолювала молода безпартійна людина, що вважалося не припустимим.

Райком партії завжди приділяв велику увагу масово-політичній роботі і це контролювалося відділом агітації і пропаганди райкому партії більш, ніж організаційна робота в партійних організаціях. Як правило, відділ розробляв і розповсюджував доповіді загальнополітичного значення для держави, висвітлював визначні події в житті обласної і районної партійної організації, проводив аналіз виховної і партійної роботи, особливо в школах, училищах. Постійно контролювалися партійні керівники, особливо у навчальних закладах, а керівники великих підприємств, закладів і організацій, не говорячи вже про голів колгоспів і радгоспів, навіть не рекомендувалися на ці посади без партійного квитка. Для абсолютної більшості керівників членство в партії було свідомим, і в роботі абсолютна більшість віддавалася ідеї побудови «світлого комуністичного майбутнього», бо на низових посадах партійно-господарського керівництва заробітна платня була середньою по підприємству, може трохи вищою. Робітники-передовики отримували більшу заробітну платню, ніж керівник господарства. Будучи головою колгоспу, на початку я мав оклад лише 230 карбованців, в той час, коли трактористи на важких тракторах, які не лінувалися працювати, такі як Конончук Г.І., Гришаков О.В. і інші, отримували 400 і більше карбованців. Перший секретар райкому отримував оклад 350 карбованців, голова райвиконкому 330 карбованців, працівники апарату цих органів відповідно менші оклади. Зрозуміло, що рядові робітники могли заробити більше, особливо ті, у кого був великий фаховий рівень, або «хлібна» робота таксиста, водія автобуса і деякі інші. Траплялось немало випадків, коли люди вступали до лав комуністичної партії через кар'єрний ріст, бо без партійної приналежності такого росту в принципі не могло бути, навіть якщо ти чудовий організатор і спеціаліст у тій галузі, де міг би бути керівником. Вважалося великим досягненням, коли член партії йшов на підвищення і тоді говорили на зборах первинної партійної організації: «З наших лав пішов на підвищення товариш..., ми виростили протягом останніх років...» і перераховували прізвища новопризначе-

них, ані словом не обмовляючись, що у тієї особи є природні здібності, що людина закінчила навчальні заклади, аби стати добрим фахівцем. Це було другорядним – ми виховали в партійній організації – і все. Вся масово-політична, а значить і виховна робота зводилася до загальних фраз і постійно «мусолилися», ставилися одні і ті ж вимоги одними і тими ж методами – методами тиску на партійного секретаря і керівника підприємства через постанови бюро райкому Комуністичної партії України. Далі для прикладу подано документ Державного архіву Одеської області (ф.П-56, оп.32, спр.159, арк. 180), складений у господарстві, де пізніше я працював головою колгоспу.

*Секретно
Экз.№ 1*

ПРОТОКОЛ

засідання бюро Березового райкома КП України Одеської області от 10-го июля 1970 года

Председательствовал т.Синица С.И.

Присутствовали:

Члены бюро райкома КП Украины тт.Бабенко В.М., Бондаренко, Кошевой И.В., Котенко П.А., Мороз М.Я., Мышинский И.А.

Работники райкома КП Украины тт.Гнедо – помощник секретаря, Чаловский – председатель партийной комиссии, Студинский, Молчанов – инструктора.

При рассмотрении 12-го вопроса присутствовали тт.:

Карагодин – секретарь парторганизации маслозавода;

Ужбий – секретарь парторганизации винзаводоуправления.

При рассмотрении 13-го вопроса присутствовали тт.:

Беленький – секретарь парторганизации колхоза им.Щорса;

Левенберг – председатель колхоза им.Щорса.

Бюро райкома КП Украины постановляет:

1. Строго указать секретарю партийной организации колхоза им.Щорса т.Беленькому В.А. на имеющиеся недостатки в постановке массово-политической работы среди трудящихся.

2. Обязать партийную организацию колхоза им.Щорса улучшить массово-политическую работу, глубоко и доходчиво разъяснить политику партии, не уходить от острых проблем, быть чутким к запросам и духовным потребностям колхозников, учитывать их возросший культурный и общеобразовательный уровень.

Вся политическая агитация должна строиться на базе широко и систематически поставленной информации трудящихся о политической, экономической, культурной жизни страны и международном положении.

3. Обязать секретаря парторганизации до 01.08.1970 года разработать и утвердить на партийном собрании график, составив с таким расчетом, чтобы каждый политинформатор, агитатор выступал не реже одного раза в неделю.

До 1.11.1970 года сделать и оформить колхозную Доску Почета передовиков хозяйства.

Систематически инструктировать по темам предстоящих бесед, проводить семинары, снабжать материалами, конкретными данными производства и продажи государству продуктов сельского хозяйства, повышать идейный уровень кадров, ведущих политическую информацию.

4. В партийном руководстве больше уделять внимания контролю за идейным содержанием политической работы среди трудящихся. Возобновить учет проводимых бесед, докладов, для чего завести на каждого политинформатора, агитатора дневник его работы.

5. Рекомендовать партийной организации широко использовать в массово-политической работе такие формы, как вечера вопросов и ответов, тематические вечера, встречи трех поколений, устные журналы, выступления агитбригад. Вопросы политической работы должны постоянно быть в центре внимания партийной организации.

В содержании политической агитации большое место отвести таким вопросам, как внедрение передового опыта, укрепление социалистической дисциплины, бережливое отношение к социалистической собственности, заботе каждого о сохранности и умножении общественного достояния.

6. Контроль за выполнением настоящего постановления возложить на отдел пропаганды и агитации райкома партии.

Такі постанови бюро райкому партії і рішення первинних партійних організацій були нормою внутрішньопартійного життя, але ніхто не поспішав їх виконувати, бо зрозуміло, що це неможливо було з двох причин: перша – потрібні були немалі кошти для цієї мети, а друга – кожен пункт такої постанови був формалістикою, а значить можна було і формальні відповіді надавати контролюючим партійним структурам – так і робилася ідеологія. Це була ідеологічна машина, яка працювала на те, щоб люди розуміли – комуністична ідея краще, ніж безідейне життя. Так витрачалися великі кошти на плакати, гасла, агітвагончики і агітаційні бесіди. Передові статті всіх газет обов'язково були партійними, де або вихваляли один одного, або критикували один одного за нерозуміння, в першу чергу, значення політично-масової роботи. Майже в кожній «передовиці» були партійні чи комітет, чи бюро, чи партійна організація. Якщо треба критикувати, значить писали: упустили контроль над..., якщо треба хвалити – то дякуючи роботі комуністів партійної організації..., або виконуючи рішення чергового з'їзду... Бюро обкому партії це подобалось. Така партійно-масова робота мала і свої переваги перед сучасним життям. Щодо позитиву, то непогано була організована робота будь-якого колективу чи території стосовно питань виховання, на жаль, лише однієї ідеології, але було чітко. Молодь в місцях організованого формального чи неформального відпочинку завжди знала межу «дозволеного» і рідкими були випадки, коли відчайдухи насмілювалися порушити такі правила. На вулицях працювали народні дружинники, які носили червоні пов'язки на руці з написом «НД», мали посвідчення і нагрудний знак. Згідно з графіком, який складався виконкомом сільської чи міської ради, дружинники чергували на вулицях, у парках, клубах, кінотеатрах, на танцювальних майданчиках – робили саме те, що багатьох «бешкетників» ставило в певні рамки. Молодь є молодець, за-

надто сміливі порушували загальноприйняті правила, могли випити пиво не у встановленому місці, зчинити «потасовку» між собою і т.п. — молодь завжди бешкетує. На порушення цих бешкетників дружинники склали протоколи і передавали до сільської ради, або в міліцію. В таких випадках бралася до уваги важкість вчинку. Голова сільської ради ці протоколи передавав до міліції, а ті до суду, який міг присудити адміністративне покарання у вигляді 15 діб. Коли порушники відсиджували в міліції певний термін, міліція використовувала їх на своє бачення — вулиці прибирати, висаджувати дерева і т.д. Коли справу розглядав товариський суд, який був створений рішенням рай-, або міськвиконкому, то, як правило, виносив покарання у вигляді штрафів. Товариські суди виносили покарання не тільки «бешкетникам», господарські керівники також потрапляли під покарання цього органу за неналежний санітарний стан свого підприємства чи закладу. Таке ж покарання у вигляді штрафу стосувалося і громадян, які не дотримувалися правил, прийнятих для даного населеного пункту — за будинки, що заростали бур'янами, за худобу, що шкодила посівам, за самогоноваріння. В товариські суди, як правило, обирали літніх людей і ніколи до їхнього складу не потрапляли партійні функціонери, вони тільки здійснювали партійний контроль за роботою цих органів. Рішення товариських судів обов'язково висвітлювалися в стінній газеті — це орган партійної організації, що мав свою редакційну колегію. До складу колегії входили, як правило, комуністи, які вміли «писати» і малювати, а тому і назви газет були різноманітними, в залежності від того, чий це орган: колгоспної, шкільної чи заводської партійної організації. Також імена порушників оголошували по місцевому радіо — це дуже потужне джерело виховної роботи партійного і радянського органу. Інколи порушники все віддали б, аби не потрапити до цієї «м'ясорубки», бо, як правило, рішення судів і статті в стінній газеті носили не професійний характер, а тому дуже часто матеріали подавалися в принизливій формі. Такі промови слухали і читали члени колективу, звичайно, що рідні і близькі «осудженого». Це приносило певні

результати, але вони давалися ціною приниження честі і гідності людини, яка зробила незначне порушення.

Групи народного контролю були типовими органами, у яких виховували «стукачів», при чому все це робилося з благими намірами надати допомогу жителям району чи іншої території в питаннях реалізації товарів через магазини. Людей, які входили до складу таких робочих груп, я не звинувачую, тому що в магазинах дійсно не вистачало товарів. Ті, що надходили, розпродавалися поміж рідних і близьких, певна невелика кількість виставлялася на прилавки для продажу пересічному покупцеві, а деяка кількість залишалася на складах для «необхідних» людей. Замість того, щоб дати вільно торгувати товарами народного вжитку не через горезвісну рознарядку, дати можливість промисловості випускати ті товари, які користуються попитом у населення, а не «гнати» плани, які «спускали» зверху, компартійна система придумала по суті репресивний орган, який на добровільних засадах робив жакливі вчинки проти своїх же односельців, друзів і т.д. Це поміж комуністами вважалося нормальним явищем.

Партійні органи мали дуже великий важіль впливу на хід слідства та прийняття вироку суддями. Те, що всі слідчі і судді були комуністами, а комуніст не ангел і порушував статут партії, тому партійні функціонери мали вплив на цих товаришів, як на комуністів, хоча траплялося багато випадків, коли засуджували членів партії.

В радянський час партійне керівництво надавало великого значення друкованому слову. Якщо газета — то орган райкому партії, обкому партії, особливо Центрального комітету комуністичної партії, а більшість газет були саме «голосом партії», бо так названі газети робітничих профспілок, галузевих міністерств, обов'язково очолювали комуністи, які стояли на партійному обліку в райкомі партії, а той, в свою чергу, підпорядковувався обкому. Тому в газетах цілковито панувала цензура — що і про що, де і коли. Давали вказівки лише партійні органи, відступлення від цього принципу означало негайне звільнення редактора газети. Про творчу роботу працівника в газеті можна було в деякій мірі говорити лише

тим кореспондентам, які спеціалізувалися на висвітленні виробничої тематики і то все потрібно було надавати за згодою партійного органу. Як приклад, можна ознайомитися з протоколом № 13 засідання бюро Березівського райкому компартії України (ДАОО, ф.П-56, оп.57, спр.4, арк. 55), у якому йдеться про обговорення публікації в газеті «Радянська Україна». З нею видно пряме втручення партійного органу в роботу друкованого видання.

Оскільки газета була органом райкому партії, критичні виступи на сторінках газети прирівнювалися до рішення бюро райкому партії, або персональних вказівок секретарів райкому. За ходом реагування на критичні матеріали, подані в газеті, чітко спостерігали відповідальні працівники райкому. Дуже часто на сторінках газети зводили рахунки керівники райкому з виробниками, бо редактор газети ніколи не опублікував би критичний матеріал на адресу райкомівців, а тому давалися відповіді лише про усунення недоліків, хоча в статтях було багато «наносного» проти неугодних.

Я пам'ятаю бюро, яке одне з перших дуже вразило мене, як члена бюро райкому партії. Я вже тоді писав невеликі оповідання, статті і просто писав для душі, а тому не міг зрозуміти, як можна «гвалтувати» душу людини і заставляти писати те, що не лежить на серці. Членами того бюро були Арват І.І. — голова народного контролю, Марченко В.Г. — завідувач організаційним відділом райкому партії, Новіков Д.І. — начальник РАПО, Сокур М.Г. — бригадир колгоспу ім. М.П.Посмітного (с.Червоний Агроном), Склярук П.П. — директор винрадгоспу «Жовтнівка», Федорук Н.Д. — завідувачка свинофермою колгоспу ім. Шевченка і я — голова райвиконкому, головував на бюро перший секретар райкому Могилюк С.М.

Присутніми були члени райкому компартії України Карич Й.М. — голова партійної комісії, Кметь М.А. — редактор районної газети «Степовий маяк», Крохмаль О.І. — інструктор райкому партії, Фірсов А.В. — завідувач загальним відділом райкому партії.

Також кандидати в члени райкому партії: тт. Музиченко А.М. — перший секретар райкому комсомолу, Муленко О.В.

— інструктор ідеологічного відділу райкому партії і голова ревізійної комісії районної партійної організації Янченко Л.М.

Так вийшло, що нас в кабінеті першого секретаря райкому зібралось п'ятнадцять комуністів, далеких від журналістики і взагалі, від творчої роботи, включаючи редактора газети, який по суті був партійним функціонером — і ми «вчили» професійних журналістів, як працювати. В той час у редакції працювала Кульчик Л.І., яка вже була заслуженим журналістом України, а завідувачка фермою і колгоспний бригадир повчали редакційний колектив, як працювати. Районна газета користувалася великим попитом, вона була майже у кожному дворі нашого району, у всіх бібліотеках і клубах, виробничих дільницях, цехах, бригадах, фермах. І все, що було написано в цьому друкованому органі, сприймалося за правду, тому таким великим був партійний контроль.

Народний контроль в радянські часи був ще одним механізмом тиску і покарання будь-кого і будь за що. Якщо уважно почитати положення про народний контроль, то його можна трактувати, як хочеш. Окрім суду, прокуратури, міліції, товариських судів, виконкомів, місцевих рад, різних комісій при райвиконкомах — санітарних, пожежних, які мали право штрафувати, існував ще народний контроль, який також мав це право — бідний громадянин в сімдесятих і восьмидесятих ходив постійно під пильним оком штрафуючих.

Наш районний контроль очолював Іван Степанович Арват — колишній завідувач організаційного відділу райкому партії, який до цього працював директором школи. Свідомо пишу так, бо він єдиний з усіх, хто мав право штрафувати, але майже не штрафував через свій людяний характер, чуйність і великий життєвий досвід. Він мене поважав ще з часу, коли я був головою колгоспу, бо, дякуючи нам, не посадили до в'язниці головного агронома, що скоїв злочин..., за який не садять, але якщо потрапиш до прокурора, то посадять. Я дуже часто користувався добротою Івана Степановича, коли у колгоспах здійснювалися дрібні крадіжки колгоспниками, керівниками і спеціалістами, їх справи направляли до прокуратури, а я

перехоплював і адресував їх Арвату І.С. На щастя, у нашому районі на один «штрафуючий» орган було менше, бо Іван Степанович, як директор школи, виховував порушників таким чином: вказати, рекомендувати, взяти на поруки, враховуючи те, що збитки повернуті господарству, справу до прокуратури не передавати і т.п...

В роботі райкому партії, на мій погляд, діяли дуже добрі правила у святкові дні як державних, так і релігійних свят – забезпечення населення товарами і послугами. В час, коли пишуться ці рядки, на жаль, контроль за цими питаннями державними органами пущено на самоплив, що трактувалося так: «Ринок виправить стан справ». Вже, читачу, через 50 років важко буде зрозуміти, що має на увазі автор, бо я переконаний, що ці питання навіть не будуть стояти на порядку денному. В час партійного керівництва секретарі райкому і партійних організацій, голови сільських рад пильно стежили, аби свято не було зіпсовано тим, що в магазин не завезли хліб, або відсутніми були сірники, мило, сіль, крупи. Ці товари були малоцінними, а тому завідувачі магазину і товарознявці завозили перед святами товар, який мав більшу ціну за одиницю продукції, і план товарообігу за свята виконувався за рахунок дефіцитних товарів: цукерок шоколадних, рибних консервів, особливо шпротів, копчених ковбас, бо у будні дні, в основному, була варена ковбаса і то 1-2 сортів – «Докторська» і «Останкінська» та солодка випічка.

Також на свята мало бути вивезене сміття з сміттєвих ям, підметені вулиці, вода повинна була бути цілодобово, бо ці недоліки в свята могли призвести до критичних висловлювань на адресу влади не на мітингах чи зборах, а так, між собою у вузькому колі, але це розглядалося, як недоопрацювання партійних і радянських органів, хоча у повсякденному житті і товари і послуги надавалися з великими перебоями і люди критично висловлювалися на адресу всіх щаблів влади, а особливо часто говорили: «Куди дивиться райком». Дійсно, райком тоді відповідав за все, але виконували роботи господарські органи. Райком направляв і контролював все і вся на території району, а тому, окрім організатора, райком

перетворився на караючий орган, який давав оцінку подіям і відношенню до роботи комуністів – керівників. На території району райком був всім: організатором, оцінювачем роботи, консультантом та контролером робіт і подій. Таке керівництво райкому партії не давало можливості проявляти себе молодим, перспективним спеціалістам, а якщо не виходило з роботою у досвідчених, то одразу підкреслювали: «Ви ж не говорили, — або навпаки, — ви ж казали робити так». Тому райвиконком перетворювався не на керівника району, як це передбачалося законодавчими актами, а у виконавця, аби було добре березівчанам. Особливо це проявлялося у святкові дні. Вже о 7.30 ранку в кабінеті я знав все про стан справ у районі з повідомлень голів сільських рад, секретарів партійних організацій, господарських керівників, головного лікаря району, начальників РЕМ (району електричних мереж), РВЗ (районного вузлу в'язку), РайДУ (районного дорожнього управління) та який стан справ у кожному населеному пункті району з товарами першої необхідності: чи у всіх магазинах, в першу чергу, є хліб, чи є у всіх населених пунктах електроенергія, телефонний зв'язок, чи працює дротяне радіо, взимку забезпечений чи не забезпечений проїзд до села, чи виїхали автобуси на маршрути, який стан справ у райлікарні, особливо у «Швидкої допомоги», яку надає інформацію начальник міліції і начальник відділу КДБ по нашому району (а у вихідні і святкові дні обов'язковою була інформація про стан справ стосовно питань охорони правопорядку). Всі недоліки зводилися під єдиний знаменник і розписувалося, кому що робити. Ми в райкомі і райвиконкомі призначали відповідальних за усунення того чи іншого недоліку. Дуже часто на найважчі дільниці ми виїжджали зі своїми заступниками, аби особистим прикладом показати значимість усунення. На свята і вихідні, як правило, траплялися небажані події, особливо стосовно питань охорони правопорядку, водозабезпечення і енергозабезпечення, а тому перший керівник району і його заступники майже ніколи не могли відпочити зі своєю сім'єю, як більшість березівчан, хоча сім'ї звикли до такого стану справ і сприймали нашу роботу, як належне.

Ми намагалися організувати свята таким чином, щоб люди в місті і селах відчули радість як від релігійного, так і від державного свята. На Різдво Христове і Святу Пасху виділяли додаткові автобуси для перевезення людей до храмів, продовжували час їх роботи, аби по закінченню богослужіння розвезти людей. В магазини району завозили товари підвищеного попиту, як на релігійні, так і на державні свята, особливо на 1 Травня, до Дня солідарності трудящих, до Дня Перемоги, Дня Незалежності України.

Для того, щоб урізноманітнити ці свята і як можна більше жителів міста і сіл району залучити до відпочинку, окрім мітингів, біля пам'ятників в залежності від ідеологічних постулатів, в селах застосували практику проведення на стадіонах змагань місцевих спортсменів з обов'язковими футбольними баталіями і концертами художньої самодіяльності в сільських клубах і Будинках культури.

В м.Березівка, як районному центрі, рівень свят мав бути високим, аби бути прикладом для сільських. Перед виконавцями не ставили завдання робити те, що потребувало значних витрат коштів, а якщо потрібно було, то керівництво району відшукувало їх поза бюджетом. Як правило, у передсвятковий день в районному Будинку культури проводилися урочисті збори і ми намагалися, щоб доповідь була не нав'язливою, а конкретно-історичною довідкою про події, які відбувалися, в першу чергу, на території нашого району. Доповідь тривала до 20 хв., потім вручали почесні грамоти і подарунки, потім був концерт, поставлений силами художніх колективів сільських клубів — це було свого роду змагання художніх колективів сіл району, яке тривало півтори години, було завжди цікавим, гарним і веселим.

Другого дня святкували в різних місцях міста — біля кінотеатру «Победа» для дітей проводили конкурс малюнку на асфальті, у фойє кінотеатру проводились виставки місцевих художників і народного мистецтва, кожен житель міста і району, що мав хист, намагався виставити свої твори — і це зрозуміло. На стадіоні «Колос» завжди організовувалися спортивні змагання з багатьох легкоатлетичних видів спорту і

шахово-шашечні турніри, а закінчувалося все дуже цікавими футбольними матчами молодих футболістів проти старших. Там же, на стадіоні, проводилися виставки квіткових композицій. Композиції і квіти були такими, яким могли позаздрити квіткові митці великих міст. Стадіон прикрашався державними прапорами, а на кожній опорі вулиць К.Маркса і Пушкінської майоріли по два прапорці, на бруківці відновлювалась дорожня розмітка – це вражало.

У нашому Березівському лісі ми спорудили спеціальну сцену і організували «Зелений театр». Замість стільців виставили гарні високовольтні (0,4 кВт) залізобетонні опори, які пофарбували, а сцену зробили із залізобетонних плит, що стояли на залізобетонних блоках. Через це вона мала гарний вигляд. До сцени було підведено електроенергію. Там завжди проводили святкування на День Незалежності України.

На цей майданчик з'їжджалися автомашини з колгоспниками зі всього району – від 20 осіб з кожного господарства. В лісі ми організовували торгівлю холодними напоями, морозивом і т.д., готували шашлики, варили лапшу. Кожен голова колгоспу привозив для делегації свого господарства подарунки, які вручали під музику на сцені, після цього всі колгоспні делегації накривали «поляну» і веселилися. Кожен голова намагався привезти з собою тамаду, баяніста і т.д., влаштувалось своєрідне неформальне змагання – чия художня самодіяльність краще, чия концертна програма продуманіша. Як правило, завжди грали 2-3 вокально-інструментальні ансамблі, що на перебій виконували мелодії, під які «весь ліс» співав і танцював. Особливо запам'яталися виступи чоловічого ансамблю Березівського Будинку культури «Козаченьки» – тамада-баяніст Лишков'ят Михайло Романович, вокалісти – голови колгоспів: народний депутат України Тітенко Валерій Григорович, Вітюк Анатолій Юрійович, Піженко Сергій Якович, Цушко Леонід Павлович, Петрова Світлана Григорівна. Виступали колективи художньої самодіяльності сіл Виноградне, Розквіт, Шевченкове, Заводівка, Гуляївка, Чорногірка, Маринове і вокальний ансамбль Раухівського гарнізону.

В компартійній роботі було поставлено такі питання ідейно-виховної роботи, що зараз вони сприймаються, як вигадка анекдотичної ситуації, бо не можна повірити, що перші керівники району витрачали на це час, а господарські керівники кошти. Однією із таких надуманих партійних ідеологій було так назване соціалістичне змагання, причому воно мало такий розмах в державі, що інколи трударі, щоб одержати почесну грамоту чи побачити своє прізвище надрукованим в районній газеті як переможця соціалістичного змагання, на заробітну платню і не звертали увагу, хоча зрозуміло, що у всі часи було і буде – якщо більше і якісніше зробиш роботу, то більшою буде і винагорода. Але щоб стати переможцем соціалістичного змагання, потрібно ще «сподобатись» партійному керівництву і керівнику підприємства чи закладу.

В сімдесяті роки було широко розгорнуте соціалістичне змагання за честь називатися «колективом комуністичної праці». Випускали спеціальні вимпели з образом Леніна і надписом «Коллектив коммунистического труда». Згадую, що в м.Березівці такими колективами були перукарня і нафтобаза, а всі інші не були колективами комуністичної праці. Сама процедура прийняття соціалістичних зобов'язань більше була схожою на примусову оману членів колективу, бо зобов'язання потрібно було приймати, як правило, підвищені у порівнянні з прийнятими нормами і нормативами можливості колективів, окремих працівників. Ніколи до зобов'язань не надавалися ніякі розрахунки, а лише побажання вищих партійних органів виконати збільшені соціалістичні зобов'язання.

Прийняття зобов'язань – це цілий ритуал. Спочатку партійні бюро партійних організацій їх розробляли, – кожен в своєму колективі, і намагалися, як правило, давати більш – менш реальні розрахунки, а потім везли їх в район до відділу агітації і пропаганди. Там розрахунки розглядали і давали добро на прийняття такого зобов'язання, і, як правило, додавали цифри до отримання приросту живої ваги від однієї тварини за рік, або пропонували більше надійти молока від корови за рік, при чому не враховуючи ніяких умов утримання кормової бази, породності тварин; пропонували збудувати певну

кількість квадратних метрів житла, не враховуючи ресурсної бази, фінансування, будівельних матеріалів. Пояснення до всього було одне – потрібно відшукати ресурси і можливість.

Після того, як райком давав добро, трудові колективи, ланки, бригад, ферм збиралися на загальноколгоспні збори, а в сільських радах і районній раді проходили сесії, на яких оголошувалося завдання по підвищенню соціалістичних зобов'язань. А абсолютна більшість присутніх не звертали увагу на цифри. Підготовлені виступаючі запевняли, що докладуть усіх зусиль, аби виконати ці завдання. Якщо відверто говорити, я зараз розумію, що таке могло бути лише за тих умов, якщо була б приватна власність, бо на присадибних ділянках (городах) селяни отримували майже такі показники, які приймалися в умовах соціалістичного змагання.

21 травня 1977 року я виступав на пленумі Березівського райкому Компартії України щодо прийняття соціалістичних зобов'язань. Надаю свій виступ без змін мовою оригіналу, бо діловодство в райкомах і райвиконкомках вели російською, хоча я на всіх форумах виступав виключно українською мовою.

Тов. Ниточко И.И. – освобожденный секретарь партийной организации совхоза им.17 Партконференции.

Товарищи! В нашей трудовой многогранной жизни, есть события, которые навсегда впечатываются в память, вписываются в историю народа. Таким событием является год 60-летия Великого Октября.

В нашем совхозе им.17 Партконференции, как и в других коллективах района, широко развернулось соревнование за достойную встречу 60-летия Великого Октября.

В юбилейном году труженики совхоза взяли повышенные социалистические обязательства произвести 1 млн.пудов совхозного хлеба, 3300 тонн молока, 1220 тонн мяса, сдать государству 7314 тонн хлеба, 1200 тонн мяса, 2850 тонн молока.

Чтобы добиться таких показателей, партийная организация огромное значение придает социалистическому соревнованию. В каждом трудовом коллективе совхоза приняты социа-

листоческие обязательства и личные обязательства рабочих совхоза.

Партийное бюро, дирекция, профсоюзная организация совхоза по периодам и видам работ разрабатывают условия социалистического соревнования и эти условия доводятся к сведению каждого рабочего совхоза.

Ходу социалистического соревнования в совхозе придаем большую гласность: выпуск бюллетеней, на каждом отделении поднимается флаг в честь победителя социалистического соревнования, регулярно ведется доска ежедневных показателей хода социалистического соревнования, вручаются переходящие красные флажки и вымпела победителям социалистического соревнования. Помимо моральных стимулов, в условиях социалистического соревнования предусматриваются и материальные стимулы. Придается огромное значение эффективности и качеству проводимых работ.

Так, к примеру, механизатор Бикетов Н. широкозахватным агрегатом засевал до 90 га кукурузы, а механизатор Федечкин Т. таким же агрегатом 30-40 га. Это стало предметным разговором в период подведения итогов и как результат – производительность труда у Федечкина Т. увеличилась почти в два раза.

При подготовке почвы на отделении 3 был допущен брак в работе. Составили акт и при подведении итогов обсудили со всеми механизаторами совхоза. В дальнейшем подобных случаев в совхозе не повторялось.

В настоящее время совхоз все молоко сдает только первым сортом – это один из отличных показателей качества выпускаемой продукции.

Но в организации социалистического соревнования в совхозе имеются и существенные недостатки. За это мы неоднократно подвергались критике.

Итоги социалистического соревнования среди доярок совхоза подводились ежемесячно, а нужно раз в декаду, бывали случаи формализма и нерегулярности при подведении итогов социалистического соревнования в животноводческих бригадах.

Одним из недостатков работы партбюро в организации социалистического соревнования является отсутствие красочной действенной наглядной агитации на полях и фермах совхоза. На фермах оборудованы красные уголки, которые по смыслу и содержанию отвечают современным требованиям, но оформление их должно быть намного лучше.

Дело в том, что в большинстве случаев работы по оформлению выполняют заведующие клубами, библиотекари при отсутствии материалов (краски, фанеры, ткани). Ведь можно же в районном масштабе организовать специальную мастерскую по оформлению наглядной агитации для всех трудовых коллективов района.

Разрешите заверить районный комитет партии, что коммунисты и все труженики совхоза не пожалеют сил и труда для того, чтобы успешно выполнить социалистические обязательства и ознаменовать 60-летие Великого Октября выполнением заданий двух лет пятилетки.

(ДАОО, ф.П-56, оп.39, спр.1, арк.53,54)

Зараз, читаючи свій перший виступ на такому великому районному партійному форумі, розумію, що багато з наобіцяного було не моїми думками, бо у 26 років я не міг говорити такими партійними фразами, але організаційну роботу я дійсно проводив. Мене «замордувало» розроблення по періодам і видам роботи умов соціалістичного змагання, а потім потрібно було ці умови оголосити трудовим колективам, призначити відповідальних за їх виконання, заслуховувати на партійному бюро доповіді про хід таких змагань, все це постійно висвітлювати в бюлетенях соціалістичного змагання, а в період збирання хлібів щоденно. За ходом змагань пильно стежили інструктори райкому партії відділу пропаганди і агітації, і якщо з деяких відділів приїжджали інструктори надати допомогу в тому чи іншому питанні партійної роботи, то з ідеологічного відділу надходили десятки «жучків»: не на кожному виробничому місці є бюлетень соцзмагання (хоча доярці цей бюлетень, потрібен був, як ...), не випущена стінна газета, як загально радгоспна, так і по відділкам. А хто хотів

«за так» працювати? «Ідейних» не так і багато було, а тим більше, в нашому радгоспі.

Була ще така традиція, як обмін досвідом і підсумки соціалістичних змагань між фермами, бригадами, колгоспами і радгоспами, районами. Коли я вже працював в районі, то ми змагалися з Бобринецьким районом Кіровоградської області, а наш радгосп 17 Партконференції завжди змагався з радгоспом ім.40 років Жовтня с.Виноградне. Всі ці взаємоперевірки вимагали, окрім нікому не потрібної заорганізованості, ще матеріальних ресурсів, бо потрібен був транспорт, щоб з одного села поїхати до іншого, а потім все це переходило після підсумків взаємоперевірок у дружню «попойку»: накривалися столи і підводилися вже підсумки за столами, у кожного був свій тост, який, як правило, схвально підкреслював ставлення того чи іншого колективу до виконання високих зобов'язань.

В кінці року підводилися підсумки знизу до верху в трудових колективах. Кращі бригади, колгоспи, організації, райони, області відзначалися відповідно вищими партійними структурами. Про них писали в газетах, говорили по радіо, показували по телебаченню тих, хто виконав, або тих, кому вдалося перевиконати ці зобов'язання, приблизно так: «...Не дивлячись на нестачу ресурсів, грошей і незадовільні погодні умови, їм все ж таки вдалося організувати комуністів і безпартійних на виконання високих соціалістичних зобов'язань...» і т.д. До кожних партійних свят, як правило, на 1 Травня і 7 листопада постановами бюро райкому партії на районну Дошку Пошани вішали фотографії передовиків, які виборювали почесне місце в соціалістичному змаганні. Це було почесно, автор цих рядків двічі був на районній Дошці Пошани як голова колгоспу і як голова райвиконкому на обласній Дошці Пошани, але така увага не давала права для будь-яких пільг в той час чи у майбутньому. Дошки Пошани були і у трудових колективах, де також висіли фотографії переможців соціалістичного змагання цих колективів. Фактично це були люди, які чесно працювали і на них трималися господарства та трудові колективи. Відверто кажучи, в ті часи лише 30-40 відсотків робітників

працювали на «повну потужність», аби забезпечити свої сім'ї всім необхідним. Психологія іншої частини населення була налаштована інакше, через провину партійних і господарських керівників, які не могли забезпечити всіх необхідними матеріально-технічними ресурсами і «примушували» людей завдяки цьому до малоефективної і низькокваліфікованої праці, яка не давала можливості розкритися особистостям, а тому і виховання було таке: є хліб, є до хліба і не дай Бог війни – їм було добре.

Вже коли я працював головою райвиконкому, мав честь поїхати до с.Новоселівки колгоспу ім. Шевченка на підсумки соціалістичного змагання. Провели все, як завжди шаблонно, зачитали прізвища тих осіб, чиї фотокартки занесені на колгоспну Дошку Пошани і мали вже йти вирішувати «шосте питання» — там називали застілля. Я попросив слова, щоб запропонувати на колгоспній Дошці Пошани змінити вивіску, бо там написали «Кращі люди», я запитав: «А в залі всі інші, що, гірші?» Почалася невеличка дискусія, «маститі» — голова колгоспу Закливець Г.Г., голова сільської ради Пирожок висловилися: «Він молодий і не знає всіх партійних лозунгів...» і т.д. Я спитав залу: «Ви що, гірші за передовиків?» Всі загули і зааплодували, коли я спитав, чи треба змінити вивіску. Потім ми і в районі, де були подібні вивіски, замінили їх.

В органах місцевого самоврядування, від сільської ради до Верховної Ради, не могло і бути мови про демократичність прийняття рішень, всі питання узгоджувалися з партійними органами і через депутатів — комуністів, яких було майже завжди більше 50%, а інших партій, або громадських формувань просто не існувало, бо все, що було поза партійним контролем, вважалось поза законом тієї держави, в якій ми працювали.

В компартійні часи важко бути ініціативним і підприємливим керівником, бо все мало робитися згідно плану, який затверджувався пленумом райкому партії, а потім лише після цього сесією районної ради. Там все було розписано і узгоджено, виконавцям-організаціям, підприємствам і закладам потрібно було чітко дотримуватися планів, а за свою

ініціативу часто карали. Так у 1979 році я домовився з головою колгоспу з Корецького району Волинської області Горобцем Г.Г., що ми вирощуємо кавуни для працівників його колгоспу, а він здає за наше господарство картоплю, бо в умовах Волині картопля краще родить, а кавуни взагалі не ростуть. Все було добре, ми віддали їм кавуни, а вони за 2 кг кавуна здали 1 кг картоплі, при чому кавуни забирали своїм автотранспортом. Але коли здавали річний звіт, виникло питання: чому ми здавали картоплю Корецькій заготконторі, а не Березівській? Відразу направили комісію для перевірки дій молодого голови колгоспу – в райкомі було кому давати доручення. Приїхала партійна комісія, ревізійна комісія управління сільського господарства, народний контроль, адміністративна комісія при райвиконкомі, товариський суд, представники міліції, прокуратури. Майже місяць кожен з перевіряючих органів викликав до себе: всі були – від мене до головних бухгалтера і агронома, писали пояснювальні, нас запрошували на засідання цих органів, писали протоколи перевірок. Як виявилось, що ми мали ще і прибуток від цієї операції.

Наступного року Горобець Григорій Григорович мені зателефонував, що його також перевіряли, як і мене, а тому «нехай йому грець». Довелося висаджувати картоплю, яку ми дуже важко вирощували, бо окрім цієї важкої для нашої місцевості культури, ми також вирощували цукровий, кормовий і столовий буряки, не говорячи вже про інші просапні культури, а робочих рук при навантаженні у 5 тисяч поголів'я тварин в господарстві ніколи не вистачало. Таким був жорсткий бездарний контроль за виконанням плану, який до того ж не складався господарством, а спускався зверху до низу: Москва – Київ – Одеса – Березівка – колгосп. Такою була загальнодержавна схема проходження планової цифри до виконавця.

Ми, керівники господарства, навіть не обговорювали заплановані цифри щодо вирощування того чи іншого виду рослинницької чи тваринницької продукції. Були виховані таким чином: «Партія сказала – значить зробимо». Дозволялися деякі відступлення лише «маститим» керівникам господарств, але якщо вони вирощували іншу продукцію, яка давала

прибуток господарству, з району план не знімали, а проводили позачергові пленуми і сесії районної ради і «розкидали» план по іншим господарствам, які не сперечалися, бо керівники тих господарств не були наближеними до партійної влади.

«Маститі» керівники могли собі дозволити такі дії, які не міг навіть секретар райкому партії. В сімдесяті роки було широко організовано рух передачі культурної естафети до річниці Великої Жовтневої революції. Це звичайний альбом, в якому писалися тексти досягнень господарства по виконанню соціалістичних зобов'язань. У суботні дні цей альбом розпочинали везти з господарства в господарство. Разом з альбомом приїжджали керівники колгоспу – голова колгоспу, секретарі комсомольської і партійної організацій, голова сільської ради і колектив художньої самодіяльності. Як правило, попереду їхало 10-15 мотоциклів з колясками, в яких сиділи дівчата та тримали прапори СРСР і УРСР. Їх зустрічали в селі біля пам'ятників, чи в Будинку культури з хлібом і сіллю. Зачитувався текст – звіт господарства, з якого привезли естафету, де на одній сторінці було описано досягнення господарства і соціалістичні зобов'язання до наступної річниці. Після цього гості проводили концерт художньої самодіяльності. Так передавали естафету з колгоспу в колгосп. Останнім господарством завжди був колгосп, яким керував двічі Герой Соціалістичної Праці М.О.Посмітний. Він особисто привозив естафету в район до пам'ятника Леніну, де відбувався мітинг і М.О.Посмітний передавав естафету першому секретареві райкому партії, після чого в районному Будинку культури підбивались підсумки районної естафети і проходив концерт.

В 1971 році як секретар комсомольської організації я приїхав в район на урочисту передачу естафети М.О.Посмітним першому секретареві райкому партії Кірику І.О.

Був гарний день. З кожного господарства приїхали мотоциклісти з прапорами, площа перед міською радою була прикрашена кумачем з партійними гаслами і закликами. На площі встановили трибуну з мікрофонами і гучномовцями. В ті часи було важко встановити гучномовці, цим спеціально

займалися фахівці вузлу зв'язку. Вся площа була зайнята людьми. Коли підвозили естафету, духовий оркестр грав марш «Прощание славянки» — все відбувалось урочисто. На трибуну вийшов Макар Онисимович з альбомом-естафетою, а приймати естафету прийшов секретар райкому партії Бабенко В.О. — людина невеличка на зріст, педагог за освітою, інтелігент за вихованням. Посмітний спитав суворо: «А де Кірик?» Той відповів, що Кірика І.О. і Марценюка Г.І.- другого секретаря райкому терміново викликали до обкому партії. Макар Онисимович Посмітний в мікрофон на всю площу оголосив: «Вишкребка якогось прислали і хочуть, щоб я йому передав естафету. Я цього робити не буду!» — і зійшов з трибуни. Запанувала тиша, це сказав сам Макар!!! Але піднявся Нікора В.О — голова колгоспу ім. Кірова с.Заводівка, фронтовик, якого поважали за людяність, який товаришував з Кіриком І.О. Він сказав Макару Онисимовичу: «Так робити не можна, ти не у себе в колгоспі». Площа загула, схвалюючи цей вислів. Далі Бабенко В.О. опанував себе, подякував всім, хто приїхав на цей захід, зачитав інформацію про виконання районом соціалістичних зобов'язань і плани на наступний рік. Запросив всіх до Будинку культури на святковий концерт, який був підготовлений самодіяльними колективами сіл району.

Шановний читачу, на жаль, в ті часи могли собі дозволити такі нахабні висловлювання на адресу будь-якого громадянина, на щастя, це траплялося рідко. Такі приниження більшість людей сприймали, як належне. Інколи розглядали питання на бюро райкому партії про непристойну поведінку того чи іншого керівника — комуніста, але в цілому це не впливало на виховання грубіяна, вважалося, що так виявлялася вимогливість до підлеглих. Після того вчинку М.О.Посмітного в районі більше не проводили передач естафет соціалістичного змагання...

В сімдесяті роки покоління керівників господарств-посмітнівців поступово почало змінюватися новим, в партійних органах чітко слідкували за прийнятністю поколінь. На заміну мали приходити лише ідейно стійкі партійні бійці, вважалося, що керувати може будь-хто, аби лише викону-

вав рішення партії і не порушував статут. На жаль, траплялися випадки, коли за рік в господарстві мінялося по два керівника. Такі приклади були в с.Яснопіль (колгосп ім. ХХ з'їзду КПРС), с.Балайчук (колгосп «Победа»), с.Анатоліївка (колгосп «Батьківщина»). Приходили на заміну досвідченим господарникам, як правило, секретарі партійних організацій, які добре читали доповіді, слідкували за стінною газетою, проводили правління колгоспів і розповідали, як треба робити, бо так сказали в районі, а самі були далекими від життя.

Важко було замінити таких відомих післявоєнних голів, як Рибалко Ф.М., Беккер В.Г., Чумак В.К., Данілішин В.П., Бабенко Ф.П., Вірич Ф.Ф., Гольдман А.І., Царьов М.П., Нікора В.О., Васильєв І.В., Павловський Ю.В., Шаповаленко О.М. Тим більше, що райком партії обов'язково вимагав вищої освіти і членства у комуністичній партії. Фактично ніхто і ніколи не вибирав голів колгоспів, їх привозили з району, оголошували, що це ваше спасіння, колгоспники голосували, як правило, всі «за». Якщо цей не підійшов — замінювали, причому не питали згоди у самих селян. Все вирішував райком.

В середині сімдесятих років до району прийшли господарники Тітенко В.М. — голова райвиконкому, Близнюк А.Ф. — начальник управління сільського господарства, які поставили коня попереду воза: спочатку професійність, а потім партійність і освіта і, якщо потрібно, приймали в партію і направляли на навчання до інститутів. Перший секретар райкому партії Кірик І.О. в кадрових питаннях був дуже розбірливою людиною — йому достатньо було лише одного спілкування і він міг визначитися щодо цієї кандидатури, в абсолютній більшості випадків безпомилково. Питаннями господарських кадрів в райкомі спочатку займався другий секретар райкому Марценюк Г.І., а згодом Желіховський В.П., які підбирали керівників господарств вже за організаторськими здібностями. Желіховський В.П. включив до резерву, а згодом вони стали добрими керівниками господарств — це Буглак І.І., Звягельський Л.О., Доломанжі З.І., Хижняк В.О., Федюкін В.М., Пігнастий В.І., Литвиненко О.О., а також

керівники закладів і підприємств Бімбас С.І., Непомнящий А.С., Чаловська С.М., Ранкич П.В., Скворцов С.М. Це люди, які вийшли з резерву райкому партії і, як правило, майже всі працювали секретарями партійних організацій. Але в районі було більше 100 організацій, підприємств і закладів, на посади керівників яких потрібен був резерв. На жаль, дієвого резерву в райкомі ніколи не було — на папері був, бо так вимагали вищі партійні органи, але коли доходило до справи, то виявлялося, що людина або сама відмовляється, або видно «неозброєним оком», що цьому «кадру» така робота не під силу. Так тривало до того часу, поки не почалися ринкові відносини — і все стало на свої місця. Працюючи в районі, ми з заступниками часто «сушили голову» щодо закриття тієї чи іншої кадрової «дірки». Цим питанням особливо переймалися Дерев'янку П.І., Абрамович В.В., Коломиєць О.М., Богомил О.А., Григораш В.В. Стало важко визначитися, бо коли брали людей на ту чи іншу посаду вже після 1991 року, якщо він прийшов з бізнесу, то починав спочатку думати про свій бізнес і ми почали розуміти, що більшість йде на посади, думаючи, що при владі можна «поцупити», а коли починав працювати, ставало зрозуміло, що це лише так говорять, що там все можна. На жаль, з 1991 по 1995 роки ми багато звільняли керівників через те, що у них було велике покликання до «прихватування» — так працювало все суспільство і вони не були винятком. Ми в райдержадміністрації з таким станом справ не погоджувалися, бо це було проти нашого сприйняття справедливості. Коломиєць О.М., Сергієнко Г.П., Дерев'янку П.І. і всі начальники відділів були виховані не у ринкових відносинах, а тому ставлення та вимоги були адекватними.

Коли в державі почалася інфляція більше 1000%, коли все знецінилося, коли люди почали отримувати заробітну платню купонами, яку затримували по декілька місяців, багато працівників райдержадміністрації не витримали таких незрозумілих подій і пішли хто в бізнес, хто на виробництво. Знову постала проблема кадрів, особливо у мене, бо я звільнив одного заступника через кар'єризм, а інший пішов через хворобу. Ми порадилися, якщо брати з бізнесу, то будуть компроме-

тувати і себе і всю райдержадміністрацію (в той час особливо в торгівлі було безладдя), а тому потрібні були люди знаючі, сміливіші, енергійні, які не заплямували себе. Такими могли бути лише молоді фахівці. Я запропонував моїми заступниками Богоміла О.А., а згодом Григораша В.В., але в апараті особливої підтримки не зустрів, казали: «Що вони зроблять, якщо їм немає ще 30 років?» Я не помилився, коли взяв на роботу Урсул В.В., якій доручили контроль за торгівлею. Ці товариші поступово найшли своє місце в апараті управління, а згодом лише вони підбирали кадри на посади, зрозуміло таких молодих, як самі.

Непомітно відбулася зміна поколінь керівників районної ланки. Молодь не була так вихована, як я, вже знала тонкощі ринкової економіки, сміливіше йшла на експерименти, помилялася, набивала гулі, але йшла вперед.

Райком партії «мав справу» до всіх структур державного, партійного і господарського життя в районі. Всі одержували відповідні доручення райкому і звітували про їх виконання.

Найважливішою державною структурою в селі була сільська рада, а в районі — районна рада, які мали виконавчі органи — виконкоми сільської ради і райвиконкому. Партійні органи на місцях представляли комсомольські і партійні організації, які мали вплив на відповідні території чи підприємства. Існувала відверта диктатура партії на все і вся, рішення партійного райкому і його робочого органу бюро райкому партії були обов'язковими на всій території району, включаючи правоохоронні органи.

Дуже важко було працювати головою сільської ради в часи радянської влади. Я в 23 роки став головою сільської ради і відчув всі труднощі цієї посади. З сімдесятих до дев'яностих років робота сільських рад відрізнялися тим, що сільський голова вибирався аби виконувати волю голови колгоспу, або голів, якщо до складу сільської ради входило декілька господарств, рішень партійних зборів, збирати податки. Функцій і обов'язків у сільського голови було безліч, як і зараз, але відношення до цієї посади різне. Працюючи головою райвиконкому і першим секретарем райкому, я ніколи не давав

керівникам господарських і партійних органів тиснути на голів сільських рад. На жаль, абсолютна більшість вважала, що сільський голова це «опора» або «стовп, об який кожен хотів потертися». Особливо це відчувалося в передових колгоспах ім. П.П.Ведути, «Маяк», ім. М.О.Посмітного, де слово голови колгоспу було «законом» для голови сільради, а вони (окрім Кнорра О.О. — голови Розквітівської сільської ради) і не сперечалися, робили те, що наказували Гришко З.М. або Хижняк В.О. і все. Сільський голова постійно залежав від господарського керівника, бо у нього навіть не було (у багатьох немає і до цього часу) службового транспорту, а тому голова колгоспу або давав або не давав сільській раді транспорт, людей, щоб почистити криниці, людей для заготівлі молока від корів приватного сектору і т.д. Сільський голова стояв з простягнутою рукою і завжди просив, тим самим принижувалася роль сільської ради, а голови колгоспів усім своїм виглядом показували, хто у селі господар. Будучи сам головою сільської ради, до складу якої входило чотири колгоспи, я розумів сільських голів і, як ніхто інший, підтримував їх, в першу чергу тим, що приїжджаючи до будь-якого господарства, лише у виняткових випадках я не відвідував сільського голову. Я відчував взаємність у стосунках з боку голів сільської ради. На щастя, абсолютна їх більшість виконувала свої обов'язки таким чином, що селяни дякували їм. Як правило, я особисто підбирав кандидатури сільських голів за рекомендаціями голів колгоспів, секторів партійних організацій, а особливо директорів шкіл, які були зацікавлені у виборі такого голови, який би впливав на життя в селі всупереч деяким партійним і господарським керівникам. Абсолютно всі голови сільських рад у 2000 році були особисто підібрані і узгоджені мною.

Починаючи з 1992 року, Березівський район мав різний склад керівників виконавчої влади:

січень 1992 року — голова Березівської районної ради І.І.Ніточко, заступник голови районної ради — О.М.Коломієць.

11 квітня 1992 року — Представником Президента в

Березівському районі призначено І.І.Ніточко, 28.04.1992 року заступником голови призначено Д.М.Максим'юка.

6 червня 1992 року головою районної ради обрано В.В.Бабія.

1993 рік – першим заступником голови районної державної адміністрації призначено О.М. Коломійця, заступником голови районної державної адміністрації призначено М.С.Гакмана, начальником управління економіки призначено Г.П.Сергієнка.

1994 рік – головою районної ради обрано О.М. Коломійця.

Ми всі спиралися на сільських голів у питаннях соціальної сфери у селах. Я сам так робив і вимагав від всіх сільських голів не слухати те, що говорять, а особисто бачити події своїми очима, говорити лише факти недоліків чи прорахунків, а спільно ми вийдемо з будь-якої скрутною ситуації. Багато надходило скарг на сільських голів, особливо після 1999 року стосовно земельних і майнових питань. Колишні партійні функціонери не могли змиритися, що сільські голови стали більш вагомою одиницею у селі. А господарські керівники свої прорахунки в керівництві і розбазарюванні землі та майна намагалися перекинути на сільських голів. Коли на нашому боці був закон і Указ Президента щодо земельних питань, нам легше було відстоювати спільні позиції, захищаючи інтереси простих селян, бо «писаки – стукачі» таке писали, що вісім голів сільських рад і їх секретарів викликали у відділі КДБ для з'ясування. Там розмовляли з ними так, неначе це були державні зрадники.

Особливо плідно ми працювали з головами сільських рад Ткаченком Л.Г., Кнорром О.О., Рим'як Л.І., Лебеденком Н.О., Юрченком Т.П. На території їх сільських рад траплялися спроби обійти правила розпаювання майна і землі. Мені не дуже приємно було відвідувати сходки тих населених пунктів, де голови КСП інколи поводити себе, як «шахраї»: підпоювали колишніх своїх «наближених» колгоспників, особливо керівників середньої ланки і доводили сільському голові, що треба робити саме так, як пропонують вони, а те, що тлума-

чать законодавчі акти, це вигадки. В Гуляївській сільській раді навіть запросили професора сільськогосподарського інституту, який був далеким від цього процесу, але йому заплатили гроші за те, щоб говорив так, як вигідно певній і невеличкій частині селян... Мені довелося посадити такого професора в «галошу» і написати листа, щоб безграмотних вчених не направляли до нашого району, бо у нас це не проходить. З району виїжджали на такі баталії і мої заступники, і працівники земельного та юридичного відділів, які місяцями займалися пояснювальною роботою, аби люди одержали чесно свій земельний і майновий паї. Як вони ними розпорядилися — це інша історія. Але, читачу, знай, що власники земельних паїв на Березівщині повинні завдячувати своєчасним отриманням і законним оформленням земельних актів, в першу чергу, сільським головам.

В сільських радах існувала виборча система, яка заслуговувала на увагу. Приблизно кожні десять сільських дворів висували свого кандидата в депутати, як правило, без альтернативи, і, як правило, його обирали. Кожен склад сільської ради відрізнявся кількістю депутатів, яка залежала від кількості виборців і дворів. Сільська рада проводила сесії, на яких вирішувалося формально одне питання: кожного року затверджувався бюджет сільської ради, який пропонував райвиконком і був затверджений районною радою. Фактично, це вся робота депутатського сільського корпусу, бо всі інші питання були формалістикою — якщо коштів немає, що могла вирішити сесія і тоді і зараз. На моє глибоке переконання, виходячи зі свого досвіду, вважаю, що більше користі було б, коли б територія вибирала сільського голову і виконавчий комітет для управління протягом чотирьох років, з обов'язковим щорічним звітуванням перед своїми виборцями. Сесії тоді б не проходили формально. А вже до районної ради і обласної вибирали б за мажоритарним принципом, щоб люди знали, за кого голосують і хто може захистити їх інтереси. А зараз навіть до сільської ради вибираються за партійними списками — створили якісь клуби по інтересам, а не депутатський корпус.

Не дивлячись ні на що, сільські голови і депутати восьми-десятих і дев'яностих років робили багато корисного в районі. В абсолютній більшості сільських рад у кожному окрузі депутат відповідав перед своїми виборцями, хоча б формально. Люди зверталися до нього з різних життєвих питань: телефон не працює, довідку отримати, продати м'ясо з приватного подвір'я, допомогти відремонтувати кладовище, криницю. Депутат слідкував за санітарним станом свого округу: прибиранням сміття, знищенням бур'яну і т.д. Сільський голова проводив засідання сільвиконкому, які збиралися раз на місяць і вирішували поточні питання діяльності ради: давали дозволи на спорудження нового будинку, виділяли землю для городу, слухали звіти про діяльність клубів, бібліотек, ФАПів, дільничних лікарень та багато інших питань. Сільські голови завжди були бажаними гостями на підприємствах, у закладах і установах. Після 2000 року авторитет сільського голови різко виріс у наслідок того, що певна кількість господарських керівників не могла пристосуватися до нових умов господарювання – умов ринкової економіки і весь тягар з життєзабезпечення сіл ліг на плечі сільських голів, які в умовах безгрошів'я мусили забезпечувати їх мешканців водою, причому ремонтуючи водогони і артезіанські свердловини, ремонтувати школи, клуби, ФАПи, тротуари і т.д., враховуючи те, що цією роботою з післявоєнних років сільська рада ніколи не займалася. Нелегко було і районним керівникам Коломийцю О.М., Дерев'янку П.І., Богомілу О.А. надавати допомогу окремим сільським головам у вирішенні цих проблем. Деякі керівники господарств глузували над своїми колишніми колгоспниками, вимагаючи від них земельних і майнових сертифікатів за принципом: здаєш мені сертифікат – завезу воду, або відремонтую свердловину. Це вимагало від нас по відношенню до таких осіб ставити такі ж вимоги, чи іншим шляхом знаходити спільну мову, аби села виживали, бо сільський голова сам не міг би вирішити ці питання.

Вже 20 років, як суспільство не знає, що таке комуністичне партійне керівництво, вже немає райкому партії з його злагодженою структурою партійного керівництва. Основною

структурною одиницею комуністичного райкому була первинна партійна організація, які були створені в організаціях, підприємствах і закладах. Не було в районі такої виробничої чи державної структурної одиниці, де б не існувало партійної організації. Таким чином, ми, райкомівці, мали необмежений вплив на виробничу і не виробничу сферу, так як секретар партійної організації був підзвітним, окрім самої організації, ще і райкому партії. В райкомі партії, окрім першого секретаря райкому, який керував в цілому загальними партійними справами і персонально відповідав перед бюро обкому партії за стан справ в районі, як у виробничій, так і ідеологічній сфері життя району, другий секретар, як правило, відповідав за організаційні питання. Коли я був першим секретарем, другим був Посмітний В.Г. — онук знаменитого двічі Героя Соціалістичної праці М.О.Посмітного. Секретарем райкому партії була Ліщинська А.А., яка відповідала за ідеологічні питання. Кожному секретареві райкому підпорядковувалися відповідні відділи і сектори. Така структура партійного апарату давала можливість постійно контролювати кожен партійну організацію, а значить кожного комуніста. Такий «прес» тримав у залізних лещатах навіть рядового комуніста, який мав жити тільки за уставом партії, а інші, які порочили звання комуніста, розглядалися на бюро первинної партійної організації, а згодом на партійній комісії райкому партії, яка готувала документи на бюро райкому партії, а вже бюро райкому партії приймало рішення: винести догану, або догану з занесенням до облікової картки члена партії, або виключити з лав членів партії, що автоматично означало «вовчий білет» — звільнення з керівних посад і не повернення до цих посад ніколи. Дуже часто навіть звільняли з посад головних спеціалістів, таке рішення нічим не відрізнялось від умовного засудження злочинця. Так було.

Первинні партійні організації в колгоспах очолювали секретарі партійних організацій, які автоматично ставали заступниками голів колгоспів. Всі секретарі партійних організацій колгоспів і радгоспів були забезпечені окремими службовими кабінетами і автомашинами. Абсолютна

більшість секретарів була добрими господарниками, бо, як правило, їх обирали з районних спеціалістів. Своїми добрими справами запам'яталися секретарі: Пігнастий В.І., Копач І.І., Гришаков В.І., Мишкіна В.С., Курник О.С., Попок В.І., Голуб А.М., Бойко М.В., Пронін Д.М., Антощенко В.А., Федюкін В.М., Савченко П.С., Хижняк В.О., Бурдейний А.І., Звягельський Л.О. Це ті люди, які не були заангажовані лише компартійними обов'язками, а знали господарську справу і ставали дійсно заступниками керівників. В більшості промислових, виробничих і навчальних закладів, управлінь і відділів секретарі партійної організації були членами колективу комуністів. Як правило, в таких організаціях нараховувалось 10-15 комуністів, і секретар партійної організації там скоріше був «почесним комуністом». Більшість секретарів не бажали виконувати цей обов'язок, бо матеріальних благ він не додавав, а вся відповідальність за стан справ в колективі перед райкомом лягала саме на секретаря партійної організації.

Кожна партійна організація збиралася раз на місяць на партійні збори, на яких, як правило, першим було питання господарського значення і рішення приймалося такого типу: «Рекомендувати голові колгоспу організувати роботу на фермах господарства так, щоб до 15 жовтня поставити всіх тварин на зимівлю в приміщення», — неначе голова сам не знав, що тварини на вулиці не будуть зимувати, але це вже був партійний вплив. Друге питання завжди було ідеологічного змісту і з доповіддю завжди, як правило, виступав секретар партійної організації. Такі доповіді видавали в ідеологічному відділі райкому партії, куди, як правило, вписували цілі абзаци газети «Правда» і додавали (прив'язували) до життя району і області рішення чергового пленуму ЦК КПРС чи пленуму обкому партії.

На секретарів партійних організацій покладалася дуже відповідальна справа: підбирати для прийому в партію одного з молодих комсомольців. Це питання завжди на зборах розглядалося першим. Виникали великі проблеми під час вирішення цього питання, бо, як правило, вступити до лав

партії хотіли спеціалісти і керівники низової ланки не через ідейні переконання, а абсолютна більшість хотіла кар'єрного росту, бо не член комуністичної партії не міг очолювати колектив і навіть бути головним спеціалістом, а щоб прийняти таку особу, обов'язково треба було виконати запланований % прийняття колгоспників, робітників, а вже після виконання плану приймали бажуючого. Рядові без особливого бажання вступали до партії, хоча траплялися винятки, коли цілі сім'ї і династії були членами комуністичної партії, такі, як наприклад, сім'я Якущенко М.І. з селища Шевченкове.

Найбільш небажаним обов'язком секретаря первинної партійної організації була лекційна робота і наочна агітація. Шановний читачу, агітаційну роботу могли проводити в селах лише вчителі, бо, відверто кажучи, більшість секретарів партійних організацій не могла навіть прочитати те, що давали їм у райкомі, а вони звітували, що за місяць прочитали 25 і більше лекцій. Всі знали, що це фікція, але сприймали за правду. З наочною агітацією таке не вдавалося, бо її було видно і цей вид роботи контролювався. Дякуючи «насильницькій» роботі з влаштування ленінських кімнат на тракторних бригадах, фермах, школах, клубах, там створювалися умови для деякого нормального відпочинку. Це зараз в кожній квартирі є телевизор, відеомагнітофони, DVD, а в наш час що було розкішшю, а чого взагалі і ще не існувало. Ми побудували так свою роботу, що на кожній фермі і тракторній бригаді району було зроблено кімнати, де б люди могли відпочивати, які б дійсно відповідали своїй назві кімнат відпочинку. Вішали по 2-3 гасла «Слава КППС» та інші такого ж типу і називалося це ленінською кімнатою. Наші секретарі партійних організацій так працювали, що на базі Березівського району в колгоспах ім. Щорса і ім. М.О.Посмітного провели обласний семінар. На фермах і тракторних бригадах с.Виноградне, Чорногірка, Розквіт, Ставкове, Заводівка, Чижеве, Демидове, Степанівка, Ряснопіль і в багатьох інших ленінські кімнати мали кольорові телевизори, програвачі, свіжі газети, завжди був чай і печиво. Це робилося не для показу, а дійсно приносило користь, особливо часто люди відвідували такі кімнати в зимові місяці —

грали там в карти, шахи, доміно, може дехто і гасла читав. Такі кімнати були необхідні.

Ми брали на керівні посади, як правило, секретарів партійних організацій з числа тих, хто не пив, не «розпускав нюні», не писав наклепи на своїх начальників і оточуючих, бо, на жаль, дехто з цієї категорії, вважаючи себе «чесним і непогрішним» секретарем, пописував такі постулати. Якщо вони були без підпису – я кидав у корзину, а якщо з підписом – доручав розумним помічникам розібратися не з тим, на кого писали, а з тим, хто писав. Це давало результати – «рецидивів» не було.

До обов'язків секретарів партійних організацій входила ще одна особлива функція – антирелігійна пропаганда і агітація. Вважалося великим порушенням партійного уставу і норм партійного життя, якщо член партії вірив у Бога. Хоча, шановний читачу, траплялися випадки в нашому районі, коли дехто з партійних функціонерів був переконливим атеїстом, але навіть серед нас, працівників райвиконкому і райкому партії, включаючи і секретарів райкому, були віруючі і ми цього не приховували поміж собою. Не пам'ятаю випадку, аби члена партії виключили з її лав за те, що він віруючий. Є неприємні спогади про кінець восьмидесятих років, коли секретарем Березівського райкому партії Охалкіною Ольгою Петрівною було організовано підрив Златоустівського храму – прекрасної споруди. У ті роки вже особливо ніхто з Центрального комітету і обкому партії не наполягав на руйнації храмів, але щоб показати свою відданість ідеалам комуністичного виховання, такий вчинок було зроблено. Я працював в той час головою колгоспу і дуже добре пам'ятаю, як обурювалися наші колгоспники.

До обов'язків комуністичного керівництва входила щоквартальна перевірка у місцевому храмі списків хрещених дітей і їх хрещених батьків. Потім ці прізвища звіряли зі списками комуністів і, якщо знаходили відповідність, що було рідкістю, готували персональну справу на бюро райкому партії. Такому порушнику комуністичної ідеології, як правило, оголошували догани. Але ми, віруючі комуністи, знаходили вихід за до-

помогою різних шляхів, аби охрестити своїх дітей і відвідати храм. Храми відвідували в м.Одесі, де, як правило, зустрічали колег по партії, інколи навіть не віталися, або легким кивком голови, щоб працівники спецслужб не накатали «телегу» за такий вчинок комуніста, а тим більше партійного секретаря райкому. Всі керівні партійні функціонери святкували наші великі релігійні свята, а Різдво Христове, Святу Трійцю і Пасху обов'язково і навіть віталися дуже часто по християнськи, якщо поруч не було свідків. Коли я був на посаді першого секретаря райкому, до мене ходили березівські колядники під виглядом художньої самодіяльності і дуже гарно колядували, після чого заходили до хати, де завжди був накритий святковий стіл. Про це всі знали, але мене «не здавали», а тому серед віруючих в районі я був «своїм». Дітей хрестили майже всі комуністи, за цим мусив стежити секретар партійної організації і в разі виявлення такого порушення, мав розглянути питання на зборах первинної партійної організації і покарати такого комуніста, а персональну справу передати до райкому партії для розгляду її на бюро.

Коли народилася моя донька Іра, я працював головою сільської ради, а коли народився син Олег — головою колгоспу, а тому, як всі нормальні батьки, ми не могли хрестити дітей за християнськими законами, а повинні були «звіздити»? , що означало при отриманні свідоцтва про народження дітей брати ідейно стійких кумів, бажано невіруючих, а після цього проводити «звіздини». Звичайно, більшість отримували свідоцтва без усяких «нових обрядів», а звіздини робили лише найбільш переконливі атеїсти. Навіть якщо б я захотів зробити «звіздини», ні моя мама, ні мама дружини такого глузування над онуками не допустили б. Хрестили ми своїх дітей таким чином: бабуся доставала свідоцтва про народження дитини приблизно в ті часи, коли народжувалися наші діти, куми брали чужі паспорти і хрестили мою доньку в храмі м.Одеси, а сина в храмі с.Свердлове Комінтернівського району.

Секретарі партійних організацій мали бути атеїстами і слідкувати, аби релігійні свята, особливо в робочі дні, не святкували. Я пам'ятаю випадок, коли в 1984 році на Пасху

приїхав секретар партійної організації Желіховський В.П. з великою місією від обкому перевірити, як проходять весняно-польові роботи о 10.00 ранку. Хто може в цей день працювати? Лише на фермі виконувалися обов'язкові технологічні роботи. Секретар райкому виявив організоване святкування Пасхи і здійняв галас. Коли була оформлена персональна справа, її навіть не розглядали, бо Пасха святкується у вихідний день — неділю, але була вимога працювати і у вихідний, бо ми відставали (так вважали в райкомі) з польовими роботами. Це відбувалося 22 квітня в 1979 року — у день народження Леніна і ми відповіли, що саме це велике свято ми відзначаємо.

Секретарі партійних організацій відповідали за святкування радянських свят: 7 листопада — свята Великої Жовтневої Соціалістичної революції, 1 Травня — Дня солідарності всіх трудящих світу, 9 Травня — День Перемоги у Великій Вітчизняній війні — єдине свято, яке було і залишається всенародним. В цей день біля пам'ятників загиблим воїнам проводили мітинги, виступали самі учасники війни, ділилися спогадами. Села і м.Березівка прикрашалися кумачевими прапорами. В м.Березівка військові Раухівського гарнізону строем проходили повз пам'ятник, а потім давали салют в пам'ять загиблим визволителям міста. Поки був Раухівський гарнізон, як правило, на центральних садибах колгоспів за домовленістю начальника гарнізону і керівника господарства, також салютували і в селах. Після мітингів у всіх селах секретар партійної організації з головою сільської ради запрошували ветеранів війни за святковий стіл. Там продовжувалися спогади, без сліз або учасників війни, або присутніх не обходилося. Люди ще пам'ятали жахіття війни і післявоєнний період. Це свято буде жити у віках, бо йде від серця народу.

Не дивлячись на те, що 1 Травня ідеологічне свято, його також любили, не тому, що День солідарності, а тому що більшість людей після мітингу і демонстрацій йшли на природу цілими сім'ями. Там розводили багаття, співали, відпочивали і сім'ями і колективами. Під час першотравневої демонстрації ми споруджували трибуну на розі вулиць Енгельса і Пушкінської. На трибуні стояли члени бюро райкому

партії, члени райвиконкому, а святкові колони з транспарантами «Хай живе 1 Травня» і іншими в такому дусі, з прапорами, квітами проходили повз нас з криками «ура» на призов диктора, який зачитував через гучномовці, хто йде в колоні і обов'язково партійне гасло. Свято було гарним — приходила справжня весна, більшість людей йшла в білих сорочках. Одразу після закінчення проходження колони люди групувалися на вул. Ворошилова у «бригади відпочиваючих» і домовлялися, де в лісі, чи в якій лісосмузі зустрічаються. Колони, як правило, закінчували проходження об 11.00. В селах колони не проходили, а тому секретарі партійних організацій мусили проводити збори в трудових колективах: на фермах, тракторних бригадах, автопарках. Мали звітувати, що вони часто і робили, бо збори проводили в клубі. Для тих, хто прийшов, читали лекції, а приходило мало людей, бо читали в доповідях одне і теж: «яка сильна радянська влада і мудра комуністична партія», і це кожного свята з року в рік. Жовтневому святу раділи лише тому, що обов'язково буде вихідний день, але у партійних працівників від цього роботи не меншало. Потрібно було обов'язково розвішати гасла, а також червоні прапори на центральних вулицях, як міста так і села. Доповіді читалися обов'язково у клубах і Будинках культури, де після них вручали нагороди, цінні подарунки і почесні грамоти. Все це було роботою секретаря партійної організації. Я сам був секретарем і завжди співчував цим товаришам. Вони відповідали за все і за ніщо: якщо добре було — так це заслуга голови колгоспу, якщо погано — недопрацьовує партійна організація. Якщо голова колгоспу був «недалеким», то він постійно дотримувався думки, що партторг його підсиджує. Дійсно, дуже часто цю категорію працівників рекомендували на посади голів колгоспів чи директорів радгоспів. Такі голови колгоспів і директори радгоспів, на жаль, не виділяли кошти навіть на те, щоб поновити «Дошку Пошани», на якій висіли фотокартки передовиків цього господарства, на виписку газет і журналів в клуби, бібліотеки, на придбання обов'язкових партійних символів, прапорів і матеріалу для написання гасел. Коли приїжджали з району не фахівці, а ті, що вишуку-

вали «жучків», то писали таку довідку, що секретар партійної організації виглядав на ідеологічному фронті дуже погано, хоча міг бути відмінним господарником. Траплялися випадки, коли голова і секретар партійної організації — це одне ціле, тоді і робота спорилася.

Після приходу в 1985 році Горбачова М.С. на посаду Генерального секретаря КПРС, у мене, на той час працюючого головою колгоспу, з'явилося якесь дивне відчуття важливих змін на краще. Почали вживатися терміни «демократизація суспільства», «перебудова». Лунали ці два слова з гучномовців, телеекранів, такі заголовки постійно були в центральних газетах, як союзних, так і місцевих. Я дійсно повірив, що можна змінити сферу управління і політичне життя. Ми, керівники того часу, всі очікували такого. На той час я готовий був «перевернути світ», аби підтримати починання Генерального. Таке своє ставлення до можливих змін у суспільстві я, не приховуючи, висказував нашим колгоспним спеціалістам і керівникам. Особливу підтримку одержував від братів Гришаківих Віктора і Валерія Івановичів. Ми часто з ними мріяли про той час, коли закінчиться тиск зверху і нарешті ми самі будемо вирішувати що, де і скільки сіяти, по якій ціні і куди реалізовувати.

Вже в 1986 році мене обрали головою райвиконкому, на цій посаді я продовжував з великою радістю втілювати в життя горбачовські задуми, я був переконаний у їх правильності. В районній ланці керівники були більш «політично» освічені, ніж селяни, тому Хоренко О.І., Студинський О.Ф., Проценко М.Ф., Євстаф'єва Л.М, Плосконос Н.М. доклали всіх зусиль для демократизації і реформування народного господарства. Робота спорилася, ми з великим бажанням робили все! Вже починаючи з 1990 року стало зрозуміло, що у «верхах» не все виходить. Коли до району у 1995 р. приїхав колишній завідувач організаційним відділом ЦК КПРС Крючков Г.К., якого обрали першим секретарем обкому партії, ми провели цілий день з цією цікавою людиною. Цей переконливий ідеологічний компартійний борець в неофіційній обстановці відверто розповів нам, молодим керівникам району, що Гор-

бачов М.С. взяв неправильну лінію, таким чином можна знищити не тільки партію, а нашу велику державу Союз Радянських Соціалістичних Республік. На той час неможливо було повірити, що таке коли-небудь станеться. Я багато спілкувався з «політичними і репресованими» на попередніх своїх роботах і розумів, що має на увазі Крючков Г.К. Інші присутні були приголомшені такою відвертістю першого секретаря обкому. Коли вийшов з відпустки наш перший секретар райкому Могилюк С.М., йому розповіли про розмову з першим обкому, Могилюк не здивувався і сказав: «За це його Горбачов М.С. і попер з ЦК КПРС, за такі ж настрої».

Першою великою помилкою Горбачовської команди була боротьба з пияцтвом. Так, Постановою ЦК КПРС від 7 травня 1985 року «Про заходи по подоланню пияцтва і алкоголізму» і Постанови Ради Міністрів СРСР № 410 «Про заходи по подоланню пияцтва і алкоголізму, викорінення самогоноваріння», приписувалося всім партійним, адміністративним і правоохоронним органам рішуче і повсемісно посилити боротьбу з пияцтвом і алкоголізмом, причому передбачалося різко скоротити виробництво алкогольних напоїв, було встановлено спеціальні місця і години, що є цілковитим маревом. Вже 17 травня вийшов Указ Президіума Верховної Ради СРСР, який підкріплював цю боротьбу адміністративною і карною відповідальністю. Відповідно такі укази були прийняті у всіх республіках Союзу. До виконання цього завдання в обов'язковому порядку залучалися профспілки, вся система освіти і охорони здоров'я, всі суспільні організації. Виконання цих правових актів було безпрецедентним за масштабами. Ініціаторами цієї безглуздої кампанії були члени Політбюро ЦК КПРС М.С.Соломенцов і Є.К.Лігачов – секретарі Політбюро КПРС, які вважали, що однією з причин занепаду економіки в Радянському Союзі є загальний занепад моральних цінностей «будівників комунізму» і халатне відношення до праці, в якому був винен масовий алкоголізм.

На бюро Березівського райкому партії було розглянуто питання щодо виконання постанов уряду у боротьбі з пияцтвом 29 квітня 1886 року.

Присутнім було цілком зрозуміло, що таким чином неможливо подолати таке зло, як алкоголізм, але запрацювала агітаційна машина партійних органів: на сторінках газет і телеекранах виступали ведучі вчені з бесідами про велику шкоду алкоголізму, а тому єдиним правильним шляхом може бути лише примусове обмеження вживання спиртного. Агітували за безалкогольні весілля, хрестини, проводи до війська. Мені зараз соромно, що в 1986 році, працюючи головою райвиконкому, я розподіляв горілку, вино за рознарядками і «обдурив» державу, видавши на весілля свого колгоспного водія Волощука Є.А., який одружив сина, трохи більше спиртного, ніж дозволялося, а сам на весіллі не був присутнім, «бо пильне око» керуючого партійного органу попередило мене, що оточуючі неправильно сприймуть вчинок голови райвиконкому, який лише декілька місяців працює на цій посаді... Це було б смішно, шановний читачу, якби не було дійсністю. В другій половині 1986 року такий «пресинг» був на державних чиновників, що страшно описувати. Як завжди буває в таких випадках, активізувалися «стукачі», що писали наклепи у всі репресивні органи. Я пам'ятаю випадок, коли повертаючись з головою райвиконкому сусіднього району з чергової наради, що відбувалась в Одесі, ми вирішили пообідати, бо у 1986 році були такі чайні і їдальні, що не завжди виникало бажання там «перекусити», а у тих, які були за якістю кращі, постійно шикувались черги. Ми завжди мали в машині «кусень» сала, до нього купили хліб та ще дещо, зупинилися на кордоні нашого району, і тільки розлили по 100 гр., як над нашими головами з'явився вертоліт і почав кружляти, бо у ньому побачили, що стоять дві машини зі спеціальними облвиконкомівськими номерами «02...». Ми швиденько зібралися і роз'їхалися. Це правда, може і не дійшло, дійшло до того, що з повітря контролювали, щоб, не дай Бог, вірні партії керівники не випили «зеленого змія», але ми були так налякані, що думали що це правда.

В колгоспах почали винищувати виноградники, в першу чергу, гібридні сорти, а потім і європейські. Дійшло до того, що у нашому знаменитому винрадгоспі «Жовтнівка», де на-

родилося знамените вино «Перлина степу», знищили цілу плантацію прекрасного винограду сорту «Аліготе» — саме з цього винограду виробляли прекрасні марочні і сортові вина.

Такий тиск на селян призвів до того, що у приватному секторі населення також різко зменшило кількість виноградників, а в селах Маринове, Балайчук, Черногірув, Чигрин, Яснопіль, Оленівка, Семихатки взагалі викарчувували виноградники. З цих площ селяни виробляли власне вино, а певну частину винограду здавали на винзаводи. З причини відсутності сировини поступово перестали функціонувати державні винзаводи в селах Виноградне, Маринове, Ряснопіль і в м.Березівка. Залишилися лише у знаменитих голів колгоспів М.О.Посмітного і П.П.Ведути, які могли «не звертати» увагу на необдумані постанови і рішення навіть найвищих партійних органів. Я сам за фахом агроном-плодоовочник, працював бригадиром, у моєму розпорядженні був винзавод в с.Маринове. Як ніхто інший серед районного керівництва, розумів наслідки цієї антиалкогольної кампанії. Признаюся, відкрито не виступав, але, де міг, і тих, кому довіряв, просив «поспішати повільно». Першими мене зрозуміли директор винрадгоспу Жовтнівка Стрельченко Н.Н. і секретар партійної організації Матвійчук Л.І. Дякуючи їм, абсолютна більшість площ виноградників збереглася, а що найголовніше — збереглися технології догляду за рослинами і виробництва вина, хоча розлив почали робити на одеських винзаводах.

Така кампанія тиснула на все керівництво як району, так і села, особливо на виконавчі органи. Голова сільської ради розпреділяв, кому скільки продати горілки. Через рік виявилося, що горілки немає, а кількість п'яниць не зменшилася, а на моє переконання збільшилася. Тому що самогонваріння стало одним з прибуткових джерел для спритних громадян, а такі завжди знаходяться. Своїми діями держава заставила випивох вживати більше одеколонів і іншої рідини, яка в своєму складі мала спирт. В лікарні почали надходити групами люди з отруєннями різного ступеню, навіть були летальні випадки, але про це головним лікарям було заборонено говорити, а

статистичні дані не показувалися громадськості взагалі, щоб люди не знали про смертельні випадки від такої «гидоти».

Начальник міліції Борисов Олександр Васильович після чергового засідання райвиконкому залишився і розповів мені один випадок. Коли він проводжав сина до війська, на столі стояла пляшка з водою, а в самовари було налито горілку та коньяк. Вино знаходилось у пляшках під виглядом узвару. Випроводжання безалкогольне, а присутні все одно під «газом» — так він випроводжав свого сина до війська. Питання, як можна вимагати від дільничних писати протоколи будь на що, пов'язане з продажем алкоголю, самогонварінням, коли всі все п'ють, а самогон в сільській місцевості гонять майже через хату. Замість зменшення продажу алкоголю, його кількість збільшилася, тепер вже не контролювано. Почали гнати самогон з усього, сміючись, казали: «Навіть з табуретки».

Вино-горілчані вироби розпочинали продавати в магазинах лише з 11.00. До цього часу біля магазинів влаштовувались великі черги. Інтелігентній людині, аби купити пляшку спиртного, соромно було в цей час підійти до магазину, бо там, в основному, стояли люди із специфічним обличчям. Різко виросла спекуляція з-під прилавка, горілку почали продавати у вечірні години таксисти і то, у них можна було купити тільки у 2-3 рази дорожче. Всі, хто вживав самогон, знали, хто гонить і де продають. Не дивлячись на протоколи і рішення судів люди гнали, пили, продавали, стояли на вулиці і характерним жестом з мізинця і великого пальця показували таксисту, що їм не їхати треба, а пляшку. Більшість таксистів майже не їздила, а розвозила горілку. На цій справі підняли свій бюджет ті, хто був біля спиртного і в цьому їх немає чого звинувачувати.

За місяць почали надходити тривожні сигнали в райкоми, обкоми стосовно помилковості прийнятих рішень щодо алкогольних заборонень. Народ почав вимагати горілки, бо магазини і так були пусті, а тут ще останню «радість» забрали. Припис алкогольної боротьби був відмінений відповідною постановою. Така необдуманість нічого доброго не дала ні державі, ні її населенню. Як завжди, зверху провину перекинули на низові партійні організації, бо вони не змогли провести відповідну

роботу з населенням і не прищепили йому «культуру вживання» спиртного, наче секретарі партійних організацій і голови сільських рад не таке ж населення. Коли прилавки пусті, коли не було у що вдітися, коли черевики — рідкість, коли варена ковбаса по годинам завозилася в магазини — яка мова могла бути про культуру вживання вина чи горілки. Це була одна з наймасштабніших помилок компартійного керівництва в період мого головування в районі.

Після припинення репресій через випуск і вживання алкоголю, в районі нічого не відновилося. Лише радгосп «Жовтнівка» відновив площі виноградників і було висаджено нові виноградники в КСП «Маяк», але це лише приблизно 5% знищених площ виноградників. Винзаводи так і не відновили свою роботу, їх просто знищили.

У найближчому майбутньому почалися в державі процеси, які не є метою мого описання — процеси по новому Союзному договору. Партійні функціонери хотіли все зробити, аби зберегти імперію Союз Радянських Соціалістичних Республік. Піднялися знову теми про нерушиму дружбу народів СРСР, про монолітну економіку і т.д. — хоча прибалтійські і середньоазіатські республіки почали все сміливіше говорити про свій вихід зі складу СРСР. На 28 з'їзді Компартії України, на якому я був делегатом, багато делегатів, таких як перший секретар Львівського обкому партії Секретарюк, Київський міський голова Салій Іван, делегати нашої області Бірюк Л.В., Мазур Ю.М. і я ставили питання вже у політичному аспекті, аби партійна організація України стала самостійною, це означало вихід з єдиної партійної організації КППС. Як говорив сам Горбачов М.С.: «Процес пошел».

Для того, щоб зберегти імперію СРСР, в Москві задумали провести референдум, щоб з'ясувати ставлення населення Радянського Союзу до цього питання. Забігаючи наперед, скажу, що в 1991 році березівчани проголосували за збереження Радянського Союзу, за що віддали більше 80% голосів. Перед референдумом ми провели в районі велику роботу з цього питання, бо саме слово «референдум» абсолютна більшість березівчан чула вперше, так як у попередні роки ніхто «не

сумнівався» в такій необхідності, а тих, у кого виникали сумніви щодо доцільності Радянського Союзу і можливості самостійного життя окремими республіками, оголошували ворогами народу і засуджували на різні терміни ув'язнення, аж до 25 років. З обкомів партії на місця, як висловлювалися апаратчики – обкомівці спустили орієнтування масово-політичної роботи бюро райкомів.

Відомі події серпня 1991 року призвели до того, що нам, українцям, незалежність «впала» на голову без жодного пострілу. Вікові і багаторічні бажання народу здійснилися. Працюючи на різних посадах, я знав особисто «ворогів народу» в нашому районі, які мріяли про незалежність України, за що були засуджені і відсиджували у сталінських таборах. Це Гарбуз М.Д. з села Михайло-Олександрівка, Клипановський Д. з хутора 1 Травня, Одинець В.М. з с.Чорногірка, Кавчак М.І. з с.Маринове, Ридош І.М. з с.Маринове, Лепих В.Я. з с.Суха Верба, Гринечко В.В. з с.Сухіне, Орісюк В.В. з с.Шаці, Формус М.В. з с.Червоне, Красневич М.І. з с.Жовтнівка. Я сприйняв цю подію двоюко, бо дійсно мріяв побудувати комунізм, інакше я не міг мріяти, але в незалежній Україні. Переконаливо знав, що незалежність краще, ніж залежність будь-кого і будь-де. Моє «Я» не одразу погодилося на знищення компартійної ідеології, я ще декілька років вагався, бо вивчав лише теорію марксизму – ленінізму та політекономію соціалізму – як можна було одразу переступити через це? Я не вірив Кравчуку Л.М.- першому Президенту України, представником якого я був у нашому районі, не вірив тому, що він наступного дня став іншим – Кравчук прикидався і прикидається до сьогоднішнього дня.

Після проголошення незалежності України, я, як абсолютна більшість, переключився на вирішення лише господарських питань, поглинувши цілком в цьому процесі... Згодом почав цікавитися історичними документами стосовно дій комуністичної партії, вивчати архівні документи, перевіряти обнародовані дані у засобах масової інформації стосовно спочатку злочинів сталінського режиму, а згодом і комуністичної ідеології – і прийшов до висновку, що мільйони замордова-

них Голодомором, тисячі розстріляних священників, мільйони борців за незалежність, замкнених у таборах, не можуть бути просто ідеологією. А зараз, працюючи директором Державного архіву Одеської області, твердо знаю, що 70 років досліджень комуністів над власним народом, інакше назвати не можна, як злочин.

Компартійне життя завжди було під пильним оком. Низові партійні організації контролювалися вищими за статусом, в середині самої організації один відділ слідкував за іншим: ідеологічний відділ відслідковував ідеологічну надійність того чи іншого посадовця як в господарських органах, так і партійних, організаційний відділ організовував постановчі доручення; партійна комісія контролювала членів партії на всіх напрямках не тільки партійної дисципліни, а і втручалася у сімейні стосунки, щоб чого не трапилось... Тепер стає зрозуміло, що не лише спеціальні органи (КДБ) відслідковували поведінку кожної партійної структури, а кожен комуніст слідкував за кожним комуністом і це було нормою партійного життя, бо в партії не було злодіїв, аморальщиків і всі «жили по статуту партії». Лише після того, як практично перестала діяти комуністична партія — після серпня 1991 року, стало зрозуміло, що всі негативні явища були властиві комуністам-високопосадовцям, починаючи з обкому партії і вище. Власні спостереження дають мені право робити такі висновки, у всякому випадку судячи по діяльності комуністів нашої області — всі секретарі обкому партії і обкому комсомолу вже у січні 1992 року були мільйонерами, а на час написання книги вони є великими бізнесменами. Серед районного керівництва лише одиниці мають свій бізнес. Ідеологія, з якою я прожив майже все своє свідоме життя, не витримала випробування часом через свою утопічність.

Такі події характерні для часу моєї доби управління районною партійною організацією і районом в цілому, бо в той час я був і головою районної ради і головою райвиконкому. Це на мене тиснуло психологічно, тому що ніс персональну відповідальність між двома партійними течіями —

комуністичною і демократичною. Ми з усіма членами бюро райкому партії і членами райвиконкому, не домовляючись, проводили спільну роботу, аби не пов'язнути в тих політичних баталіях, які відбувалися в наш час. Відверто кажучи, всі до єдиного члени керівних органів району були за демократичні перетворення в державі. Ми ще не знали в той час, як можна це зробити безболісно, були лише переконані, що селянам потрібно вирощувати хліб, м'ясо, молоко незалежно від політичних подій, але кожен з нас не порушував принципів партійної дисципліни. Ми були на роздоріжжі, це поміж собою не обговорювали, неначе очікували чогось такого... Потім сталося ГКЧП — в політичній системі всього великого Радянського Союзу відбулися революційні зміни, такі ж зміни торкнулися і нашого району.

19 серпня 1991 р. розвалилася велика імперія Союз Радянських Соціалістичних Республік.

24 серпня 1991 року наш райком партії опечатали працівники міліції. Люди, які там працювали, були залякані і кожен з них переживав за завтрашній день — де буде працювати. Особисто я відчув величезний тиск з двох боків — «демократичні» сили в районі вимагали від прокурора посадити мене, самі комуністи не могли нічим посприяти, а мовчали, бо боялися, аби чого не вийшло. Пам'ятаю, як ми з моїм заступником Гакманом Миколою Степановичем продумували варіанти, як діяти, якщо мене буде арештовувати прокуратура за те, що був першим секретарем райкому. Це, шановний читачу, правда, два юристи, комуністи Жаборюк О.О. і Волков Л.Г. (який, до речі, був юрконсультантом в колгоспі ім. Щорса, коли я там головував) під час зборів на мою адресу викрикували: «Комуняка, посадити...» і т.д.

Прокурор Костев А.П. і начальник міліції Деде Іван Степанович, на щастя, виявилися мужніми і справедливими керівниками- правоохоронцями. Але на більшість керівного апарату райкому партії був тиск громадськості. Тоді і сплигло «все що плаває» — стало видно, хто був у комуністичній партії за ідейних переконань, а хто ні. Я впевнений, читачу, що приблизно 8-10 відсотків комуністів в районі були ідейними

і вступали до лав партії, свято віруючи у комуністичне майбутнє, а інші вступали з різних кар'єрних, побутових, престижних переконань. Коли я звернувся до обкому партії з повідомленням, що більшість апаратних керівників занепокоєні своїм майбутнім, то одержав відповідь: «А що, робота в районі є тільки в райкомі партії? Нехай підшукують інше місце». Завжди розсудливі Коломієць О.М. і Дерев'янка П.І., з якими я поділився думкою про стан справ, порадили з'їздити до обкому партії і переговорити з першим секретарем обкому Боделаном Р.Б., як далі жити і що робити людям. Прийшла телефонограма, що Боделан Р.Б. запрошує перших секретарів райкому партії на 17.00. Коли я приїхав, то під'їзд № 1 обкому був опечатаний (так як і наш райком), а ми заходили через кімнату прийому громадян. КДБісти, які охороняли приміщення, пояснили, що член комісії обласної ради Козицький С.В. попередив щодо печатки — якщо буде зірвана, за це персональна відповідальність.

Я зайшов до залу, де мала відбутися зустріч у визначений час. Там, окрім Боделана Р.Б., були секретарі обкому партії Бойченко С.Н., М'ясковський С.С., Драгомерецький С.С., Звягінцев Б.Г., завідувач організаційним відділом обкому, перший секретар Великомихайлівського райкому партії Варбанець Іван Михайлович та ще 5-10 осіб, яких я не знав. Руслан Борисович поспівчував нам у тому, що сталося, налили на прощання по 100 гр. Там ми випили за похорони КПРС. Я поцікавився, що робити з людьми, які працювали в райкомі, звільнені секретарі партійних організацій також без роботи... Я зрозумів, що це була не партія, в яку я вірив, а клуб за інтересами і шкодою, що будував з ними комунізм. Я сказав Івану Михайловичу Варбанцю, що в такій кампанії не може бути. Що за комуністи, коли з 26 сільських перших секретарів райкому приїхали ми удвох? Варбанець І.М. був ортодоксальним марксистом і відповів так: «Мабуть ти правий, я залишуся, не всі такі, як ти думаєш» — виявилося, всі такі, що підтвердив час.

Приїхавши додому, я порадився зі своїми друзями по партії і по роботі, чітко сказавши, що після того, що я бачив в

обкомі партії, коли кожен вишукує собі портфель і парасольку, відкриває вже через 4 дні після подій свої фірми (це зараз знаю, що за партійні кошти, а на той час мені і в страшному сні не могло таке приснитися), мені порадили — рятуйтеся сам. Я не настільки був далеким, щоб не зрозуміти, що нас фактично здали. Я не настільки був ідейним, щоб і далі перебувати в лавах фактично вже неіснуючої партії, бо те, що залишилося від неї, розколося на 10 нових партій з різними назвами і різними лідерами, більшість з яких у мене особисто викликала підозру щодо їхнього як господарського, так і партійного, а іноді і кримінального минулого. З такими мені ніколи не було і не буде по одному шляху. На час «смерті» комуністичної партії у мене в районі була улюблена робота, яка супроводжувала і супроводжує мене все життя — господарська, управлінська і робота з людьми. Будучи головою районної ради і головою райвиконкому, в цей важкий час для всіх необхідно було заспокоїтись самому і провести роботу, таким чином, щоб в районі всі зрозуміли, що життя не зупиняється, а нам доведеться жити в нових умовах, і поважати один одного. Ми з моїми заступниками постійно були між «кувалдою і наковальнею». Багато залишилося людей, які свято почитали Леніна, ходили до пам'ятника на збори, мітинги, спочатку майже щонеділі. Були спроби так названих демократичних активних сил зняти цей пам'ятник. Ми вирішили, що ще не час, але потрібно винести з приміщень шкіл, Будинків культури, бібліотек району погруддя цього вождя, бо вже діяла багатопартійність і кожен висував свої вимоги. Ми організували винесення бронзового Леніна з фойє третьої школи, а також гіпсових з усіх сільських клубів і клубу «Агробуду». Комуністам до останнього дня моєї роботи в районі я співчував і відношення до них у мене не змінилося. Ці люди нічим не завинили: вони з іменами комуністичних лідерів ходили в атаку під час війни 1941-1945 років, вони будували комунізм, вони, як і я, вірили, що це можливо. Тому не потрібно осуджувати, читачу, тих рядових комуністів, які були зразком поведінки в суспільстві, чесно споруджували будинки, фабрики, заводи, яких зло-

чинно заставили будувати колгоспи, які ходили на партійні збори, в більшості випадків навіть не знаючи порядку денного, сплачували партійні внески. Вони не винні, що життя в такій системі – це їхнє життя, вони заслуговують на повагу, хоча б за те, що побудували протягом свого життя. Така була ідеологія, іншої не було..

Шановний читачу, мені важко було наважитися написати заяву про вихід з «такої партії», але я бачив, як всі секретарі обкому партії захоплювали через підставних осіб вже з 25 серпня 1991 року великі промислові об'єкти в м.Одесі: заводи, фабрики, оформлюючи на своїх зятів, тець і фактично пропонуючи більшості перших секретарів райкомів діяти таким же чином. Я на всякий випадок запропонував своїм найближчим помічникам Коломійцю О.М., Сергієнку Г.П., Посмітному В.Г., Ліщинській А.А., Качуру В.М., Музиченко А.М. продумати варіанти з приводу приватизації промислових об'єктів на території нашого району, поки я ще обіймав посаду першого секретаря райкому і міг вплинути на «примусове» виконання передачі того чи іншого об'єкту перерахованим товаришам, бо і виконком райради був мені підпорядкований, як голові райради. Я запропонував такий варіант, аби на душі і мені, і їм було легше. Але вони всі, як один, висловилися: «Будемо діяти тільки у межах закону».

*протокол № 13
26 серпня 1991 року*

О заявлении т.Ниточки И.И.

(тт.Посмитный, Коломиец, Качур, Новиков, Титенко, Лищинская)

Рассмотрев заявление т.Ниточки И.И. о снятии полномочий первого секретаря райкома партии, члена бюро и приостановки членства в партии, бюро райкома партии постановляет:

- 1. Освободить т.Ниточко И.И. от обязанностей члена бюро и первого секретаря райкома партии.*
- 2. Считать выбывшим т.Ниточко И.И. из членов КПСС согласно поданного заявления.*

3. Обязанности первого секретаря возложить на второго секретаря райкома партии т.Посмитного В.Г.

(ДАОО, ф.П-56, оп.61, спр.11, арк. 67)

Всі члени бюро райкому партії з розумінням поставилися до мого рішення і побажали мені залишатися на посаді голови районної ради, бо в таких складних політичних умовах новій людині важко буде включатися в життя району і керувати процесом. Я подякував членам бюро Бондарю В.М., Коломійцю О.М., Ліщинській А.А., Новікову Д.І., Посмітному В.Г., Тітенку В.Г., завідувачам відділів Качуру В.М. і Музиченко А.М. за те, що вони з розумінням поставилися до подій, що почалися в партійних рядах і самі (окрім Тітенка В.Г. і Новікова Д.І., оскільки вони були господарниками) звернулися до мене з проханням працевлаштувати їх, так як у таких умовах в райкомі працювати було неможливо. Я своє слово стримав, весь апарат райкому партії був працевлаштований, при чому абсолютній більшості колишніх працівників райкому була запропонована робота, на яку вони погоджувалися йти з бажанням. Я не міг діяти, як вимагала ситуація в той час, — всіх колишніх райкомівців не працевлаштовувати. Фактично ми були однією командою — райком партії, райвиконком і районна рада, тим більше, я був одним керівником всіх тих органів управління.

Вже в кінці 1990 на початку 1991 року люди почали розчаровуватися в кеоівній ролі КПРС, все більше замислювались над тим, що і самі можуть вижити, без будь-якої «ролі» кого б не було.

Коли ми зібрали чергового разу партійно-господарський актив району у зв'язку з тим, що населення почало вже обурюватися організовано: проводило мітинги біля райвиконкому, біля Будинку культури і вимагало від нас покращення ситуації із забезпеченням населення товарами та все сміливіше вимагало змінити компартійну владу. На це зібрання мали приїхати партійні керівники з області, але я так думаю, що їм повідомили з КДБ і особливого відділу Раухівського гарнізону, що буде мітинг і ніхто не приїхав. До-

велоса нам з Коломийцем О.М. і Сергієнком Г.П. витримувати всі звинувачення, але, на щастя, черговий мітинг пройшов конструктивно, бо направили його в це джерело виступаючі: директор школи Салтановський П.В., пенсіонер Ткачук В.Г. Потім всі виступаючі почали вимагати приїзду обласного керівництва до березівчан. Ми прийняли відповідну резолюцію після мітингу, направили її до обкому партії, але там вже все знали, бо присутні з КДБ доповіли раніше, а мене ще звинуватили в тому, що я погано пояснив лінію партії. Бо балачки, що можна забезпечити район і, в першу чергу, м.Березівку і смт Раухівку товарами першої необхідності, це незнання ситуації в державі, це питання дуже важке, його потрібно дуже довго продумувати. Я зрозумів, що це чергова пастка обласного апарату, придумана для того, щоб зберегти свою владу.

Наступного дня я поїхав в обком партії, зайшов до завідувача організаційним відділом Борянського В.Д. і попросився на прийом до першого секретаря, але він відповів, що Боделан Р.Б. не може прийняти, бо у нього більш важливі справи. В.Д.Борянський завжди мене вислуховував, я йому сказав, що завтра не вийду на роботу, якщо вони не забезпечать район продуктами харчування, бо вже немає борошна, крупи, не говорячи про м'ясо. Немає чим навіть годувати хворих у лікарні. Він мене спитав: «І куди ти підеш?» Я чесно відповів, що завжди тримаю собі місце, щоб нікому не лізти на голову (на той час я мав на увазі місце агронома на сортодільниці). Борянський наказав їхати додому і пообіцяв, що все буде в нормі. З того дня район почали забезпечувати як приміські райони області.

Після повернення з обкому партії я поділився думкою з тими товаришами, кому найбільше довіряв: Гришаковим В.І., Коломийцем О.М., Дерев'янком П.І., про те, що авторитет партії різко почав падати не тому, що ми, рядові члени партії, не маємо авторитету – навпаки, судячи з мітингів і зборів в трудових колективах, нам ще вірять. А підірвали авторитет ті, хто користувався і користується владою. Вони може і завоюють авторитет, а може і ні, навіть тоді, коли народ буде на-

годований, одягнений і взутий, бо люди вже будуть боятися, що все може повторитися.

Десь у квітні 1991 року ми отримали телефонограму, що в області збирають секретарів первинних партійних організацій, аби обговорити стан справ нашої держави. Приїхали, обговорили, розїхалися, а все залишилося по-старому. Можна збирати конференції, сесії, писати ухвали, резолюції, закони, програми, а розійшовшись — забути про все, не почуватися зобов'язаним і не потерпати від сумління. Вже стало зрозумілим, що слово керівництва втратило свій моральний зміст, тому все продовжувалося по-старому. Вони були в Одесі, а нам кожного дня доводилося годувати, поїти, лікувати, вчити наших березівчан. Не все нам вдавалося, але ми відчували велику підтримку рядових березівчан, хоча вистачало і «крикунів», і «свистунів», але все ж більше було тих, хто щиро вірив і допомагав нам.

Коли 24 липня 1991 року біля Київської міської ради вивісили жовто-блакитний прапор, я цю подію спостерігав у кабінеті по телебаченню. Одразу покликав до кабінету завідувачку загальним відділом райдержадміністрації Кізіму І.І. і дав розпорядження вивісити замість прапора УРСР жовто-блакитний прапор, який заздалегідь було придбано. Першим, хто зателефонував мені, щоб ми змінили прапор, був колишній директор школи № 3 Ткаченко В.Г. і сказав: «Іване Івановичу, замініть прапор, бо у Києві вже жовто-блакитний». Коли я відповів, що вже замінено, Ткаченко здивувався, він не повірив, прийшов пересвідчитися особисто. В цей день, як ніколи, було багато телефонних дзвінків щодо цього питання. Я не міг повірити, що в Березівці стільки патріотів України, причому дзвонили люди різних професій, освіти і партійності. Факт в тому, що ми першими вивісили прапор і ця інформація швидко долетіла до обкому партії. Вже після обіду мене запросили до телефону, бо дзвонили з обкому партії і першим питанням було: «Ты что вивесил бандеровский флаг?». Відповідь була такою: «Я лише виконав рішення Верховної Ради України». Як виявилось пізніше, лише два голови райдержадміністрації в області —

я і Громяк Віталій Васильович — голова Комінтернівської райдержадміністрації вивісили теперішній державний прапор в день прийняття рішення, решта через 5-10 днів. Південні райони довго посилалися на те, що у продажу немає таких прапорів, але вже під тиском депутатів обласної ради Козицького С.В. і вашого покійного слуги, що вимагали терміново виконати рішення щодо заміни символу державності, почали це робити. Але в Ізмаїльській, Болградській, Тарутинській райдержадміністраціях ще довго поряд з новим державним прапором висіли червоно-сині прапори УРСР.

За тиждень до прийняття рішення Верховною Радою стосовно Державного прапора в Березівці стався безпрецедентний випадок. Один з активістів національного руху серед студентства м.Одеси приїхав з жовто-блакитним прапором і став навпроти райдержадміністрації (там, де зараз стоїть пам'ятник Т.Г.Шевченка). Він натягнув прапор на древо і мовчки стояв. На диво-прапор позбігалися дивитися березівчани, обступили його, як дивака і, зрозуміло, виголошували на його адресу непристойності стосовно того, що бандерівщина в Березівці не пройде, що замовлення Ніточко І.І. — націоналіста, йде всупереч абсолютній більшості березівчан. Особливо «оскалювався» Мороз М.Я. і Желіховський В.П. Дійсно, більшість березівчан були проти жовто-блакитного прапора на той час. Звичайно, «пропорноносця» я не замовляв і не знав, що таке дійство відбувається. Мені зателефонували з «пильного ока» — я так зрозумів, що із спецслужб: «Что у вас творится возле райгосадминистрации?» Я відповів, що їду з села і нічого не знаю, їду в автомашині і через 20-30 хвилин буду в райцентрі. «Каких 20-30 минут, там уже целый митинг собрался», — я промовчав. Приїхавши до райдержадміністрації, побачив високо піднятий прапор і велику кількість людей. Зрозуміло, що одразу попрямував до «прапорноносця». Це був молодий хлопець 18-19 років, середнього зросту, худорлявий, із серйозним обличчям. Підійшовши до натовпу, одні здоровалися зі мною за руку, інші кивали головами з посмішкою, одні вимовляли: «Бандерівці», інші: «Нехай стоїть». Як буває у натовпі, у кожного своя думка і кожен вважає, що вона єдина правильна.

Я підійшов до хлопчика, поздоровався за руку, представився, він поважно відповів: «Микола». Я спитав, чому він стоїть, Микола відповів: «Мені тут подобається». Я спитав, чому з жовто-блакитним, Микола відповів: «А він не заборонений і я нічого не порушую». Я поставив питання щодо його прізвища, він посміхнувся і запитав: «А навіщо вам?» Я відповів, що просто хочу знати. Він за словом у кишеню не поліз: «Ви ж не всіх питаєте прізвище в місті?» Кажу: «Не всі стоять з прапорами». Мені стало зрозуміло, що він виконує доручення своєї організації, а тому немає сенсу в подальшому нашому діалозі. Звернувся до оточуючих з проханням розійтися, бо це не цирк, стоїть собі хлопчик, то нехай стоїть, він нічого поганого не робить, то його право вирішувати, що тримати в руках. Люди почали швиденько розходитися, я відійшов метрів 10 від «прапорonoсця», але він наздогнав мене зі згорнутим прапором і пошепки попросив зайти до туалету райдержадміністрації. Кажу: «Немає проблем. Дай прапор потримати моему водію, поки вийдеш. Іди». Побачив, що це хлопчика насторожило, сказав, що вже нікуди не хоче. Я дозволив йти з прапором. Ми пішли, кожен у своєму напрямку. Я зателефонував до міліції, що звернув на цей випадок увагу, аби чого не вийшло — неначе у воду дивився.

Вийшов хлопчик, знову розгорнув прапор, біля нього вже не було людей, зупинялися лише окремі перехожі. Але через декілька хвилин зайшов до мене хтось з працівників апарату райдержадміністрації і радісно повідомив: «Все, він лежить!» Питаю: «Хто?» Відповідає: «Бандерівець з прапором». Я побіг до місця інциденту. А вийшло, що купка комуністів підійшла до Миколи і вимагала згорнути прапор, він, звичайно, відмовлявся. Тоді голова профспілки агропромислового сектору району Васильєв Анатолій Васильович «лише один раз ударив його, а він відключився», — так мені пояснив сам Анатолій Васильович, у якого кулак був такий, як у хлопчика голова. Я вирішив викликати «Швидку допомогу», але Микола глянув на мене і попросив не викликати. Зняв прапор з дровка і пішов. Я попросив начальника міліції надати транспорт і підвезти парубка до залізничного вокзалу та дізнатися

прізвище не для того, щоб покарати його, а для історії. На жаль, він не відповів. На той час це був вчинок, який схвилював місто. Довго обговорювали цю тему, абсолютна більшість не схвалювала вчинок Васильєва А.В., але прокомуністична група твердила що «так будет с каждым бандеровцем», особливо р'яно виступали проти всього національного тіж Желіховський В.П. і Мороз М.Я., які мали підтримку серед старих комуністів. На той час я для себе налічив таких комуністичних ортодоксів лише в м.Березівка – 85 осіб. Вони входили до партійної організації міста, очолювану Красножонном Л.В.

Вже через два роки після випадку з державним прапором, який вперше виставив на загальний огляд сміливець Микола, в районі сприймали державний прапор, як належне і символічне в незалежній Україні.

Кожного року ми урочисто відзначали свято День Незалежності України на площі 1 Травня в Березівському лісі. На цьому святі ми підбивали підсумки збирання хлібів в поточному році, вручали нагороди, відзнаки. Виступали колективи художньої самодіяльності з усіх сіл району, запрошували гостей-артистів з м.Одеси. Частим гостем був наш земляк з с.Виноградне, народний артист України, який співав в театрі Опери та балету, професор Дуда Анатолій Іванович.

Від партійного диктату до демократії

Бути депутатом місцевої ради — це завжди почесно в будь-які часи, при будь-якій соціально-політичній системі. На мою долю випало депутатство у Маринівській сільській раді з 1970 по 1977 рр., з 1977 по 1987 рр. — депутатство у Березівській районній раді, з 1987 по 2006 рр. — депутатство в Одеській обласній раді.

До ХХІ скликання 1991 року вибори до органів місцевого самоврядування були чистою фікцією. В ті часи ні я, і ніхто інший глибоко не замислювались над виборчою системою, все було продумано керівництвом комуністичної партії до дрібниць. Списки складали органи місцевого самоврядування в селах по подвірним книжкам, в містах — по домовим. Не було необхідності включати мертві душі, бо рознарядка надходила з райкому. Мене, як голову сільської ради і секретаря партійної організації, в якій я стояв на партійному обліку, і Проніна Дмитра Миколайовича викликали в район на нараду стосовно виборів. Нам вручили рознарядку і агітаційні плакати, де, в основному, було написано «Голосуй за блок комуністів і безпартійних». Рознарядка передбачала присутність на дільниці 99% виборців, які мали 100% бюлетенів таємного голосування. Списки кандидатів у депутати затверджувалися на партійних зборах, де визначався відсоток комуністів, комсомольців, жінок, інтелігенції, робітників і колгоспників. Цей список мусив бути виконаний, бо інакше райком не приймав заперечень, що тієї, або іншої категорії депутатів в окремому селі немає, бо там взагалі 100 будинків і мешкають майже всі безпартійні колгоспники, і лише вчителі та керівництво колгоспу є членами партії. Рознарядка є рознарядкою, її потрібно було виконати. Не дивлячись на таку виборчу систему і «демократію» у виборчому процесі, депутати, особливо сільських рад, виконували деякі функції, що були спрямовані, в першу чергу, на покращення санітарного стану населених пунктів, підтримання у робочому стані об'єктів соціально-культурного призначення, вони впливали на збір і розподіл коштів самообкладання. Як правило, обирали лю-

дей, які мали певний авторитет серед мешканців сіл, а тому більшість їх жителів виконували вимоги своїх депутатів – односельців. Сільські депутати брали активну участь у спорудженні спортивних майданчиків, паркових зон, ремонті криниць, організації випасу громадської череди. Депутати місцевих органів самоврядування взагалі були позбавлені можливості виконувати так названі депутатські накази, які писалися кожному депутату напередодні виборів або головою сільської ради, або секретарем партійної організації того господарства, звідки «відряджували» депутата на чергове скликання. Про демократичність виборної системи не могло бути і мови, бо до бюлетеню вносилися одна кандидатура, узгоджена на партійних зборах. На сесіях депутати виступали неохоче, бо всі виступи контролювалися партійними секретарями, за винятком окремих, і все, в основному, зводилося до таких вимог, що потребували коштів, яких в сільському бюджеті не могло бути, бо цей бюджет за поданням районного фінансового відділу затверджувався на сесії районної ради, а районний – на сесії обласної ради, обласний – у Верховній Раді. Така «демократія» в бюджетному процесі не давала можливості навіть зайвої мітли купити.

Правоохоронні органи дуже пильнували за тим, щоб присутність виборців була не меншою, ніж 95-99%. Працюючи головою Маринівської сільської ради, Болтун Ганна Дмитрівна мене попередила, що вона не візьме участі у голосуванні через те, що по відношенню до її чоловіка правоохоронні органи вжили протизаконні дії – і це дійсно мало місце. Ніхто і не думав вибачатися перед Іваном Івановичем, але мене попередили, аби я «вжив заходів», щоб Ганна Дмитрівна прийшла на виборчу дільницю, навіть якщо проголосує і проти. Я декілька разів «як годиться агітував», але відповідь була цілком зрозумілою – не піду. В день виборів до нашого села приїхали начальник Березівської міліції Якунін В.М. і працівник КДБ, ми з ними підїхали до будинку Болтунів. На моє запрошення вийшла Ганна Дмитрівна і хвилин 10 вела розмову з прибулими, які пропонували їй прийти і проголосувати, але виборець Болтун Г.Д. мала своє тверде переконання. Вже їдучи до сільської

ради, працівник КДБ в автомашині підбив підсумок: «Одним словом, бандерівка». Мене тоді «штрикнуло» таке висловлювання і я замислився — раз людина не хоче, то навіщо «гвалтувати» проти її бажання. Мене і секретаря партійної організації Шимко Б.Ф. тоді розкритикували за невміння проводити агітаційну роботу, що ми не взяли приклад з сусіднього села Розквіт, де була 100% присутність.

Шановний читачу, ніяких виборів до 1991 року не було як таких. Якщо людина не заявляла так, як це зробила Болтун Г.Д., то за неї просто кидали бюлетень в урну. Було багато прикладів, коли вибори закінчувалися о 22.00, а з віддалених сіл протоколи до райвиконкому здавали о 22.10. Про які вибори могла йти мова? В районній раді депутати були ще більше безправними, бо все в районі вирішувалося через бюро райкому партії. Що вирішило бюро, те вирішувала і сесія райради. Сесії райради планувалися з порядком денним на 1-2 питання і закінчувалися, як правило, через 40-45 хвилин. Головував на сесії один з депутатів райради, якого вибирали головоючим на дану сесію. Ми між собою говорили, що депутати приїжджають в район вже з піднятою рукою. Я не пам'ятаю випадку, аби на сесії не було прийнято рішення, яке затвердило бюро райкому партії — існував цілковитий партійний диктат.

Вже починаючи з 1991 року почалися більш — менш демократичні вибори — до бюлетеню включали як мінімум дві кандидатури. Голосування проходило демократичніше, вже не «виганяли» голосувати, щоб присутність мала певний відсоток. Виборці і самі відчували вагу свого голосу і свідомо приходили до виборчих урн. Але перші вибори показали, що великий відсоток необраних депутатів виявився серед тих, за кого агітували партійні органи — як керівництво району, так і господарчі керівники. Таким чином виборці доводили, що вони голосують, як бажають, хоча, як правило, на перших двох виборах не завжди вибирали тих, хто міг би покращити ситуацію в селі, районі чи активізувати роботу самого виборчого органу. Почали «проходити» в депутати «крикуни», «брехуни» і просто випадкові люди. Лише пізніше, коли вже «наїлися» демократичних перетворень, почали підходити до

виборів депутатів за діловими якостями. Більш – менш демократичними можна вважати вибори, що відбувалися починаючи з 1991 року до тих пір, поки не почали вибирати за партійними списками. Фактично це вже були «групові» вибори на рівні села. Наприклад, в селі 100 будинків, про які партії може йти мова?

Коли розпочалася «велика перебудова», керівники господарств все більше ставали недоступними для жителів села і, в першу чергу, ті, які не були пов'язані з місцевими сільськогосподарськими підприємствами. Особливо було видно неозброєним оком, коли керівник господарства ставав на шлях «швидкого збагачення» за рахунок громади села і земельних стосунків. В таких випадках жителі села не мовчали. Вже почалася «керована демократизація сіл», а керівники гасло М.С.Горбачова «Все, що не заборонено законом – дозволено» розуміли в буквальному значенні. Керівники місцевих підприємств доходили до того, якщо дітей свого господарства відправляли до школи чи на екскурсію автобусом господарства, то «чужих» заборонялося брати і виходило, що їхало два транспортних засоби з одного населеного пункту напівпорожніми, але порушити вказівку «самого» не наважувалися. Такі приклади створювали нам багато клопоту, і селяни обурювалися цілком справедливо.

Ми намагалися виправляти цю ситуацію тим, що почали створювати сільські ради, реорганізовуючи їх так, щоб до складу входило два господарства, по декілька населених пунктів. Так в 90-х роках нам вдалося створити на території району Степанівську, Виноградівську, Шевченківську, Златоустівську, Раухівську, Михайло-Олександрівську, Червоноволодимирівську сільські ради а Раухівську селищну раду. Сільські голови на засіданнях виконкомів сільських рад і на сесіях рад включали до порядку денного найгостріші питання і совісно було керівникам не виконувати рішення органу місцевого самоврядування, хоча всі керівники зверхньо ставилися до сільських голів, так як вважали, що саме їх посада є домінуючою, бо кошти знаходяться в сільськогосподарських підприємствах, але ніхто відверто

не міг, аби «не підмочити» свою репутацію, виступити проти рішення сільради.

Сільські голови 90-х років працювали в дуже складних умовах. На них навалилася велика кількість проблем, які до цього часу рада не вирішувала – земельні питання, реорганізація господарств, розпаювання майна – все це вимагало від сільського голови витримки і великої працездатності. Селяни дуже часто необ'єктивно звинувачували сільського голову з якихось причин і без причин – просто так. Я був свідком, коли голову Ряснопільської сільської ради Куріцину Людмилу Володимирівну і Демидівської сільради Антонову, а згодом і Краснопорова Володимира Петровича принижували на сходах громадяни села через неправильне розпаювання землі і майна, хоча це було 100% провиною керівників господарства, але їх селяни «боялися чіпати», бо керівники тримали в своїх руках транспорт, гроші і т.д., і не вибачали критику на свою адресу – вони були «недоторканими». Так сільські голови поступово ставали «на ноги» і тими головами, якими мали бути, пройшовши через наклепи односельців, пониження господарських керівників, а тому сільський голова 90-х – це управлінець, який захищав селян і не вимагав від них, від нас, районного керівництва, від держави особливих дивидендів матеріального чи морального характеру. Вони любили своїх односельців і все їм вибачали. Згодом і селяни зрозуміли своїх голів, а тому абсолютну більшість обирали на 2-4 терміни. Чим більше працював сільський голова на цій посаді, тим більше він був і у людей, і у нас, районного керівництва, в пошані.

Я відчував, як важко працювати сільському голові 90-х, бо всі негаразди керівники і старих і новостворених сільськогосподарських підприємств валили на сільського голову, особливо підливали «олію до огню» секретарі колишніх партійних організацій, щоб було видно, що у всьому винна нова влада. Насправді керівники, як господарські, так і партійні, в селах району більше всіх «скомуніздили», при чому не привертаючи до себе такої уваги громадськості, як сільський голова, який відповідав за законом (а більшість з

них ще й по совісті) за збереження майна і робив зауваження. Проти нього одразу цькували населення, а сільський житель того часу більше вірив «царенятам», як будь-кому, бо все свідоме життя залежав від них, а тому керівники і дурили селян. Ми ставали на захист сільського голови, бо не було виявлено жодної протиправної дії з боку цієї категорії управлінців місцевого самоврядування. Ми не допустили жодного випадку, аби Служба Безпеки України (СБУ), міліція, прокуратура поводити себе по відношенню до сільського голови, як до такого, що винен. Лише декілька сільських голів були покарані за допомогою адміністративного штрафу. Всі накладені проти сільських голів не мали і не могли мати під собою ґрунту, так як ця категорія чиновників, як ніяка інша, завжди підконтрольна, як з боку громади, так і з боку районного керівництва. І що найважливіше — за сільського голову таємно голосує громада, а тому, як правило, до сільської влади в 90-х роках почали приходити обрані народом сільські голови, а не так, як було до 1991 року — обрані партійним бюро, коли голосували «за», бо в бюлетені була лише одна кандидатура.

Будучи депутатом обласної ради різних скликань, мені найбільше запам'яталися патріотично налаштовані депутати Білоус О.Г. — на той час редактор обласної газети «Чорноморська комуна», Козицький С.В. — доцент Одеського університету, зараз завідувач кафедрою Одеської морської академії, Салтановський М.В. — редактор Комінтернівської районної газети, Калашник В.І. — голова Миколаївської районної ради.

Ми постійно відстоювали демократичні починання вісімдесятих і початку дев'яностих років, за що неодноразово в сесійному залі одержували зауваження від головуючого, особливо Боделана Р.Б. і Печерова А.В., як такі, що вносять «смуту» у лави депутатського корпусу, в першу чергу, тому, що всі виступали на сесіях російською мовою, а ми українською. На жаль, протоколи як партійних органів, так і органів місцевого самоврядування, до початку дев'яностих років велися винятково російською мовою, а тому не збере-

глися наші виступи на теперішній державній мові. На щастя, абсолютна більшість відомих російськомовних депутатів підтримували нас – це командир десантної 98 дивізії, відомої як Болградська Востротін В.О., капітан наукового судна «Ю.Гагарін» Григор'єв, начальник управління внутрішніх справ в Одеській області Говорун, Варбанець І.М. – голова Велико-Михайлівської районної ради, Дуков В.І. – голова Овідіопольської районної ради, Палатний М.В. – начальник фінансового управління облвиконкому, Янчин О.А. – директор Петрівського сільськогосподарського технікуму, Троц А.С. – начальник Одеського інституту Сухопутних військ. Вони часто, захищаючи нас, конфліктували з депутатами обласної ради Тимофієнком В.В., Запороженком, Аніщуком В.В., які не церемонилися у своїх виступах, аби принизити наші національно-патріотичні почуття, інколи цим самим викликаючи оплески залу. Деякі депутати навіть підходили до нас в перервах із зауваженнями. Тепер це у мене особисто викликає посмішку, але коли принижували Козицького С.В. і обзивали його «бандерівцем», на його захист встали лише Білоус О.Г. і я.

Але, коли справа стосувалася соціально-економічного розвитку нашої області, всі депутати ставали одним цілим, особливо коли головами обласної державної адміністрації були Боделан Р.Б. і Гриневецький С.Р. Саме при цих перших керівниках нашої області депутатський корпус обласної ради приймав найбільш обґрунтовані і доцільні рішення стосовно будівництва шкіл, доріг, газифікації населених пунктів області. Депутати об'єднувалися в певні групи і лобювали те чи інше питання. Особливо запам'яталося, коли група депутатів обласної ради в складі Калашника В.І., Дукова В.І. і мене пішла до голови обласної ради Боделана Р.Б. з пропозицією призначити начальником управління сільського господарства нашої області Калинчука В.А. і, на щастя, він нас підтримав. Згодом на посаду заступника голови обласної ради з питань агропромислового комплексу запропонували саме Василя Антоновича.

У депутатів в залі були інші думки, бо попередник Василя

Антоновича провів велику роботу, аби скомпрометувати Калинчука, але це не пройшло і на одному з перших голосувань, де головою лічильної комісії був Калашник Василь Іванович, а його заступником я, ми не допустили ніяких фальсифікацій, на що конкурент Василя Антоновича розраховував і з невеликою перевагою переможцем став саме він. Так «почалася демократія» на обласному рівні.

Після цих виборів всі наступні призначення в обласній раді відбувалися вже на виборній основі і, як правило, конкуренція була вже наче б то справжньою, але все ж «липовою», бо до списку вносили одну непрохідну кандидатуру, аби бажаний переміг.

Ми в обласній раді вирішували в 90-х роках важливі питання для того часу. Особливо гострим було питання щодо найсерйозніших намірів населення гагаузьких меншин Болградського району нашої області і ЧаDIR-Лунгського району Молдови відділитися і створити свою окрему гагаузьку республіку. Обласною радою була створена спеціальна комісія, яку очолював відомий поет Юрій Михайлик. Ми багато разів виїжджали в гагаузькі села Болградського району, я особисто тричі був в с.Димитрівка і переконував, що насильно це зробити неможливо, потрібен відповідний закон, аби вирішити цю проблему. В тому, що вдалося мирно владнати конфліктну ситуацію, бачу хоч невелику, а і свою заслугу. Там могла виникнути збройна сутичка, до цього йшло, про що ми дізналися пізніше. Гагаузьке населення мало своїх бойовиків, організованих в групи, вони мали свій прапор і гімн – все відбувалося на серйозному рівні.

Нам, депутатам обласної ради, вдалося призупинити будівництво мечеті в центрі міста по вул. Рішельєвській. Ми не виступали проти законних бажань групи населення мусульманського віросповідання проводити свої релігійні обряди і молитви, але в центрі міста, згідно з їхніми традиціями, п'ять разів на день мав виходити культовий працівник і в гучномовці на все місто проводити їхні служіння. Тому під тиском депутатів обласної ради мусульманська громада мусила переробити цей проект на центр мусульманської культури.

Було прийнято багато інших, корисних для області рішень: побудувати новий корпус онкодиспансера, швидкісну дорогу-автобан Одеса-Київ, залізничний вокзал у Роздільній і інші значущі питання для життя області.

В 1992-1994 роках я обіймав посаду Представника Президента Л.Д.Кравчука в Березівському районі. Це була посада, на яку Президент призначав своїм розпорядженням, але я займав ще посаду голови Березівської районної ради і райвиконкому одночасно. Згідно Указу Президента райвиконкоми ліквідовувалися, а посаду голови райради я не міг вже займати, так як це було заборонено законом. Коломієць О.М. пішов працювати першим заступником Представника Президента, а заступниками були: Сергієнко Г.П., Студинський О.Ф., Максим'юк Д.М., Гакман М.С.

Вже починаючи з серпня 1991 року пройшли ті часи, коли з відділів пропаганди і агітації направляли доповіді щодо кожної події в житті району, і не дай Бог, щоб доповідач відступив від написаного. Апарат Представника Президента і всі завідувачі відділами (в недавньому минулому комуністи) підбиралися моїми заступниками не по партійній відданості, а за фаховими ознаками, тим більше, що у таких містечках районного значення не так багато і було осіб, які б могли претендувати на ту чи іншу посаду. Коли ми оголошували конкурс на заміщення вакантних посад, то потенційні заявники брали участь у конкурсі на стадії написання заяви. В багатьох випадках таких заяв не надавали, бо їх не влаштовувала заробітна платня, або функціональні обов'язки і, як правило, великий об'єм паперової роботи, яку завжди виконують фахівці-бюрократи.

Чорна критика роботи апарату надходила від так названих активістів-березівчан, які вимагали повиганяти всіх колишніх членів партії просто так, за те, що він чи вона були комуністами. Абсолютна більшість апаратчиків вступили в партію з кар'єрних міркувань, бо ніхто не міг при комуністах займати посади, не будучи членами комуністичної партії, яка була єдиною — інших партій не було. Так названа ініціативна група «бомбила» нас вимогою про звільнення «колишніх» з

посад. Якщо б були готові фахівці, мабуть так і зробили б, але їх просто не було. Мені довелося вже не будучи членом партії, як людині, яка мала свої певні переконання стосовно ідеї побудови комунізму і яка все життя мріяла про самостійну Україну, цим жила сім'я моїх батьків і сім'я дружини, і не дивлячись на безглуздя і критиканство самопроголошених перших секретарів райкому компартії, спочатку Мороза М.Я., а згодом і Желіховського В.В., згладжувати цю напругу шляхом виступів на зборах, радіо і особливо місцевої телестудії «Дозвілля», наводити приклади і давали пояснення, що рядові комуністи винні тільки в тому, що ходили на збори, сплачували членські партійні внески і намагалися не пити горілки, не дебоширити, краще працювати, ніж інші. Хоча це було далеко від істини, вони були членами суспільства і робили те ж саме, що і інші, але була необхідність захистити людей, бо доходило до того, що навіть в школах діти насміхалися над дітьми колишніх комуністів: «Твій батько комун яка...» і т.д.

Про те, що я ярий прибічник незалежності України, знало ще компартійне керівництво як області, так і України. Я відкрито, будучи делегатом 28 з'їзду Комуністичної партії України, виступив разом з іншими делегатами від Одеської області Мазуром Ю.М. — редактором газети «Знамя комунізму» і Бірюком Л.В. — редактором Одеської студії телебачення УТ-1 про створення окремої від Компартії Радянського Союзу самостійної Української комуністичної партії. Було проведено засідання тимчасової партійної групи членів делегації від Одеської області і нас різко розкритикували Бодлан Р.Б. — перший секретар обкому партії, Корчагін Г.М. — перший секретар Ізмаїльської міської компартії України, Морзов І.С. — командувач військами КОДВО, Ткач В.А. — перший секретар Фрунзівського райкому партії (він же був головою цих зборів).

При такому натиску на фахівців, ми мусили знаходити дипломатичний вихід. У мене зберігся один виступ перед членами Березівського «Руху», який фактично я створив і мав цілковиту підтримку від цієї організації, але потрібно було довести, що комуністи теж в свій час і ті, що зараз є при

владі, бажали Україні добра, і за Україну завжди страждали патріоти незалежно від посад, партійності, освіти. Приклад цьому: в червні 1938 року, вже після Голодомору і великих репресій, були заарештовані і розстріляні всі 17 міністрів Уряду Радянської України. 170 тис. комуністів України були репресовані. Загинули майже всі члени політбюро КПБУ. Як висловився перший секретар ЦК КП Радянського Союзу М.Хрущов: «КПБУ «вчищено до блеска». Це було зроблено за те, що ідейні однодумці мали свою думку стосовно майбутнього України. Вони бачили, що «старші брати» ставили на коліна українських однопартійців, коли ті «не розуміли», що залежність краще, ніж незалежність, навіть в страшній машині – партійній системі. Таким чином, нам вдалося дещо «примирити» «лівих» і «правих», почалися будні.

Економіка в 1993 році перебувала у надзвичайно складному стані, реформа ж системи державної влади України тривала значний період. У такій ситуації велика відповідальність лягала на держадміністрацію: вона була зобов'язана забезпечити процес управлінської діяльності до прийняття нової Конституції і законодавчих актів щодо реорганізації виконавчої влади. Своїми думками з цього приводу хочу поділитися з тобою, читачу.

Ніколи не бракувало охочих звинувачувати у всіх бідах держадміністрації. Причому і тих, які є загальнодержавними і, в свою чергу, не дають змоги належно працювати регіональним органам виконавчої влади. Що ж, шукати винних не новина. Звичайно, окремі слабкі місця мала і ця гілка влади, але вони не так об'єктивні, як суб'єктивні. Реалії такі, що за складних економічних обставин інститут представників Президента України істотно впливав і на пом'якшення негативних явищ, контролював ситуацію в межах своїх повноважень, розв'язував численні проблеми на місцях.

Хіба можна вважати випадковість зростання впродовж 1992-1994 рр. виробництва багатьох видів сільськогосподарської продукції? Дуже мало ресурсів виділяла держава і багато зусиль довелося докласти керівникам району, щоб забезпечити господарства паливом,

добривами, засобами захисту рослин, тощо. Вперше Україна відмовилась від імпорту продовольчих товарів. Нам вдалося стабілізувати стан справ в агропромисловому будівництві, надавалася підтримка сфері обслуговування, знаходилася можливість для соціального захисту населення. Зважте: така робота проводиться за умов, коли чимала кількість нормативних документів не узгоджується з реаліями життя. Найактивніші критики президентських структур за об'єктивного і докладного аналізу дійдуть висновку: виконавча влада на місцевих рівнях діяла, всі важливі господарські питання проходили через її руки. Протистояння... Якщо десь таке траплялося, то не між структурами влади, а між конкретними особами. У нашому районі такого ніколи не було. У багатьох випадках складалася ситуація, яку не просто зрозуміти. Роботи вистачало для всіх. Однак обов'язково хтось прагнув вирішувати і понад своїх обов'язків, а хтось — навпаки. Законодавчо ради мали право двома третинами голосів порушити питання про недоцільність перебування представника Президента України на посаді, якщо він порушує закони, скомпрометував себе. Таких випадків у нашій області вистачало. І Президент України своїми указами звільняв випадкових людей.

Протягом двох років наша райдержадміністрація спільно з радами всіх рівнів зробила чимало. Зокрема, налагоджено було ділові стосунки з керівниками трудових колективів району, виникло взаєморозуміння, разом розв'язували наболілі проблеми. Йшли до нас по допомогу і люди. В ті роки тільки завдяки спільним діям березівчан виростили один з найбільших в області врожаїв цукрових буряків, отримали найвищу за всю історію району віддачу зернового лану, вдалося зупинити спад у тваринництві. Для соціального розвитку міста і сіл зроблено не менше, ніж у попередні роки. До речі, підхід до проблем практикували такий: і виробничі, й соціальні розв'язуємо у комплексі. Не розпорошуватись, зосереджувати зусилля на розв'язанні головних питань. Це давало змогу чіткого плану дій. Його складали на початку року під час співбесіди у райдержадміністрації з головами виконкомів сільських рад,

керівниками підприємств і господарств. Відразу визначали, що під силу їм самим і чим повинен допомогти район. Контроль за виконанням наміченого відбувався постійно, особисто контролював перший заступник, у кінці року підбивалися підсумки. Така практика збереглася і при зміні системи влади, призвела до самодисциплінованості, окреслення контурів соціально-виробничого розвитку району. Поєднання зусиль районної і сільських рад та керівників трудових колективів сприяли виробленню механізму соціального захисту населення. У районі функціонували понад 20 фірмових магазинів з метою «обходу» посередника і як наслідок – здешевлення продукції, було відновлено практику закупівлі її у виробника і реалізації безпосередньо у колективах. На користь і робітникам, й селянам існувала тісна взаємодія між промисловими підприємствами та господарствами. Вжиті заходи давали змогу реалізувати населенню хліб, молочні та м'ясні вироби за значно нижчими цінами. Форми і методи соціального захисту березівчан були різноманітними і цілеспрямованими.

Посада Представник Президента в районі була майже не контрольованою вищими і правоохоронними органами. Жителі районів вважали, що і його вказівки, і розпорядження повинні виконуватися безперечно. Це поклало на районний апарат Представника велику відповідальність, бо населення звикло до серпня 1991 року, за будь-якими дрібницями звертатися до райкому і там мали вирішити проблему, хоча це далеко не завжди було так. Апарат Представника Президента вже не мав тих важелів впливу на організації, підприємства і заклади, які були під час компартійної диктатури. Два роки управління обласними і районними адміністраціями Представники Президента пережили, як страшний сон, бо так названа демократична перебудова, дала можливість розкратити все те, що було в часи радянської влади. Держава СРСР, а в ній Україна, була однією з найсильніших держав світу, хоча рівень життя був набагато нижчий, ніж у будь-якій державі Європи. Нам, керівникам, хто своїм умінням, організаторськими здібностями розбудовував матеріальну базу, було боляче дивитися, як все це розбазарювалося. Я не міг мовчати, а тому

в 1993 році поїхав до Представника Президента в Одеській області Симоненка Валентина Костянтиновича розповісти, що «витворяють яйцеголові» (тоді організовані рекетири і бандити мали побриті голови). Він вислухав мене уважно і «порадував» тим, що у приміських районах вже завершилася приватизація (як народ влучно висловився «прихватизація») і продаж як державного так і колективного майна, а тому нам в Березівському районі потрібно сприяти роздержавленню і переводити все у приватний бізнес... Якщо б це робилося згідно із законом (який до того був ще недосконалим), то якось можна було б зрозуміти, а то приїжджали з обласного центру з рішенням суду і ставали власниками нами березівчанами за багато років накопиченого майна. Лише окремі березівчани, які мали «своїх», або грошовитих партнерів, або самі накопили чесно-нечесним шляхом, ставали володарями майна.

В той час мені найважче було, коли навіть деякі з них, які до не давнього минулого ходили у «наближених», не вірили, що нічого від моєї посади не залежить, а вона, ця посада створена свідомо, аби всі біди валити на місцеве керівництво. Так підігнали законодавчі акти, що навіть рішення місцевих рад були в певній мірі «формалістичними», бо їх ніхто не виконував, або виконували, як хотіли...

Мені випало, як ніякому іншому першому керівнику, як партійного, так і радянського виконавчого органу району, одночасно бути на всіх перших керівних посадах району. В своїй книзі «Березівський район: історія, люди, події»: Астроспринт, 2006 р. я описую важку і трагічну долю перших керівників нашого району в часи становлення радянської влади. Їм безперечно було важче, ніж нам — керівникам району дев'яностих років. Сталінський репресивний режим з ними розправлявся, тому ніхто з них більше трьох років не керував районом. Вже післявоєнні голови райвиконкому і перші секретарі райкому працювали більше цього терміну.

Хочу донести до вас правду очевидця розгулу бандитизму, крадіжок і рекетирства з 1991 року приблизно до 1999 року (хоча і після цього було достатньо таких випадків). Шановний читачу, як могли поводити себе керівники закладів,

підприємств і організацій сільського району, коли на очах «вкрали» Одеське чорноморське пароплавство, коли нахабно розстрілювали на вулицях м.Одеси відомих господарських і громадських діячів? Достатньо сказати, що насмілилися застрелити редактора газети «Вечірня Одеса» Бориса Федоровича Дерев'янка, відомого всій державі журналіста і доброго державотворця, що я постійно стверджував, будучи депутатом обласної ради і головою райвиконкому (Борис Федорович тоді був членом облвиконкому). При такій ситуації ніхто в нашому районі «не висовувався» — ні голови колгоспів, ні голови сільських рад, ні керівники закладів, підприємств і організацій. Під час партійної «диктатури», як абсолютна більшість вважали, такого не можливо було припустити, бо все злочинне закінчувалося швидко: або партійні органи приймали репресивні рішення стосовно будь-якого керівника, або ці ж партійні органи спонукали правоохоронні органи виконувати закони, хоча вони вважалися недосконалими. Це дійсно було так, але якщо дотримуватися виконання навіть недосконалого законодавства, це не дасть розвиватися тому, що робилося з 1992 по 1996 роки в нашому районі.

Так сталося, що після обрання першим секретарем райкому партії і вже будучи обраним головою районної ради і головою райвиконкому, я мав практично всю повноту влади. Щиро пишу тобі, читачу, що я ніколи не намагався займати високі посади — мабуть, така моя доля, за натурою я демократична людина і завжди на засіданні бюро райкому партії і на засіданнях райвиконкому просив моїх заступників очолити або райвиконком, або районну раду, але в такий «смутий» час ніхто не хотів брати на себе ці обов'язки, бо влада — це не тільки управлінські функції з життєзабезпечення району, а і велика відповідальність за стан справ на території, якою керуєш. А коли почалися зовсім некеровані процеси, товариші з нашої команди вимагали від мене (саме вимагали) в той важкий час бути на цих посадах. Хто хоче дослідити розвиток нашого району саме в період вседозволеності, розкрадання всього і вся (з приводу чого великі державні чиновники придумали пояснення — це не крадіжки, а некоректне заволодіння

власністю), може взяти для себе багато корисного у цій главі. Вседозволеність перейшла до низів, включаючи керівників сільськогосподарських підприємств і закладів, чого гріха таїти, до абсолютної більшості керівників в нашому районі. Лише голови сільських рад допомагали нам стримувати огульне розкрадання.

В 2000 році головами сільських рад працювали:	
Анатолійвська сільська рада	Бартош В.М.
Вікторівська сільська рада	Лебеденко Н.О.
Гуляївська сільська рада	Юрченко Т.П.
Демидівська сільська рада	Масюра В.С.
Заводівська сільська рада	Деремук В.В.
Червоноармійська сільська рада	Ткаченко Л.Г.
Маринівська сільська рада	Рим'як Л.І.
Новоселівська сільська рада	Когут Є.М.
Ставківська сільська рада	Близнюк А.Ф.
Яснопільська сільська рада	Карліковський І.А.
Розквітівська сільська рада	Кнорр О.А.
Ряснопільська сільська рада	Волков М.І.
Степанівська сільська рада	Мишкін М.А.
Виноградненська сільська рада	Держак Н.С.
Шевченківська сільська рада	Максимчук В.М.
Златоустівська сільська рада	Таран В.І.
Червоноволодимирівська сільська рада	Попович В.І.
Михайло-Олександрівська сільська рада	Поточено Н.І.

Ці голови сільських рад допомагали нам, районному керівництву, своєчасно вживати заходів, аби захистити законні інтереси селян. Сільських голів керівники господарств ігнорували, бо так велося при радянській владі, що хто мав матеріальні цінності, а це перш за все керівники господарств, той і правив балом. Вже пізніше ми з головою районної ради Коломийцем О.М., а згодом Бурдейним А.І., начальником управління сільського господарства Дерев'янком П.І. проводили майже кожного місяця виїзні наради по селам району з

роз'ясненнями прав сільським жителям, щоб голови КСП менше могли впливати на розподіл земельних ділянок і розпайовку майна. Мені було легше, ніж колегам з сусідніх районів, бо, по-перше, і виконавча влада була в моїх руках і районна законодавча. Ми проводили великі показові збори громадян, в першу чергу, в с.Розквіт, де були зацікавлені керівники — голова сільської ради Кнорр О.О. і голова агрофірми ім. Посмітного Тітенко В. Г. Тітенко показав приклад справедливого вирішення як майнових, так і земельних питань для своїх селян. Найважче було вирішувати ці питання в Маринівській сільській раді, лише завдяки голові сільської ради Рим'як Л.І. було законно розподілено земельні ресурси. А майнові ресурси голова колгоспу так і не розподілив. Таким був стан справ в абсолютній більшості господарств і сільських рад району. А коли ділять будь-що, то завжди є незадоволені, а тим більше, якщо ти один в районі уособлюєш всі гілки влади. Я пережив багато... Але дякуючи моїм заступникам і головам сільських рад, ми змогли «затиснути» керівників господарств і до 1999 року зберегти колишнє колгоспне майно, а на початку двотисячних років чесно і згідно земельного кодексу розподілити землю, за що автор цих рядків одержав звання «Почесний землеупорядник України».

Щоб читачу було зрозуміло, як «чесно» розподілялася земля, опишу саму процедуру. Спочатку голови колгоспу складали списки всіх колгоспників, які мешкали на території колгоспу і не мешкали на час складання списків. Далі на загальних зборах ці списки зачитувалися і затверджувалися відкритим голосуванням членів даного колективу. Потім секретар, яка проводила збори, писала протоколи, після чого вони підписувалися головою колгоспу чи КСП. Але коли ці списки приносили на затвердження сесії сільської ради, там чомусь з'являлися прізвища рідних і близьких секретаря зборів, головуючого, які ніякого відношення до господарства не мали. Нам доводилося в таких випадках переконувати вилучати ці прізвища, аби такими керівниками не займалися правоохоронні органи. На щастя, мене розуміли з півслова в цих питаннях, бо я був безкомпромісним стосовно порушень

законів чи інших правових актів. В той період мені було важко працювати, бо куди не кинешся — всі керівники господарств звинувачують тебе за втручання в їхню діяльність, а колгоспники — що покриваєш крадіїв. Все вирішувалося завжди «дипломатично», бо ми, районні керівники, в першу чергу, спиралися на сільських голів, це та посада на селі, про яку говорять: «За все відповідає, але нічого не може зробити», бо, як правило, відсутні кошти. Нам пощастило працювати разом з порядними головами сільських рад, бо після того, як оголосили, що ми вже живемо в демократичному суспільстві, абсолютна більшість людей зрозуміла, що все дозволено, а тому ті, хто був ближче до «корита», почали швиденько все розкрадати. Люди, на очах яких крали трактори і цілі ферми, не мовчали, засипали скаргами всі інстанції в державі, але, як завжди буває, ми намагалися вирішувати ці питання на місцях. Було б не чесно і я був би не щирим перед тобою, читачу, сказавши, що ми зуміли заборонити і попередити розкрадання всього як державного, так і колективного майна. Ні, були такі «кручені» керівники, які обклали себе судовими рішеннями таким чином, що всі ми бачили, що вкрав, але він нахабно в очі показував судові рішення, а хто не мав рішень, прикривалися великими чиновниками з області і зі столиці держави. Але дякуючи порядності окремих голів КСП і сільських голів, ми зберегли майно в господарствах району таким чином, що абсолютна більшість з них після 3 грудня 1999 року мала що розпайовувати.

Цей для мене настав найважчий період управління районом. Після розвалу Радянського Союзу вдалося згуртувати порядних людей, яких я вже згадував вище і не згадував, бо всі в пам'яті не можуть залишитися. Ми почали успішно газифікувати район, асфальтувати міжсільські дороги, бо до цього була лише одна асфальтована дорога — в с.Розквіт, а всі вулиці в селах району саме в цей період ми покрили або асфальтом, або бетоном, побудували два села абсолютно з «0» — Зелене і Кудрявку, забезпечили всіх сільських вчителів квартирами. Наша команда прийняла рішення щодо будівництва районної лікарні, ми єдині на всю Україну в цей важкий час

в не чорнобильській зоні збудували її. Інші збудовані об'єкти мають також важливе народногосподарське і соціальне значення. Не дивлячись на загальнодержавну безпорадність, нам все ж вдавалося дещо зробити.

Немаловажливим є і те, що маючи важелі управління, мені вдалося вирішити ситуацію з загальнорайонним порушенням законів і сфальсифікованими справами проти наших березівських керівників, особливо сільськогосподарських підприємств. Доходило до того, що окремі керівники під час відвертого спілкування зі мною розповідали, що хотіли вчинити самогубство, так як не мали можливості сплачувати банківські кредити, які вони брали під закладення особистого будинку і майна. Найважчою моєю і моїх колег роботою було не допустити, щоб банківські рекетири вчиняли над нашими керівниками самосуди, бо вони спочатку заманювали кредитами під закладення майна, а потім як коршуни налітали на беззахисного. Вже після того, як я залишив район, один з керівників таки не витримав такого глузування над собою і приниження в очах оточуючих. Ми зуміли утримати ситуацію в руках, звівши до мінімуму звільнення керівників з посад, бо ті, що були виховані радянською владою, менше піддавалися всіляким спокусам, а кожен слідуючий, який приходив після попереднього, був ще гіршим. Дякуючи команді районних керівників, яка чітко розуміла такі події, і хоча між нами могли бути різні суперечки, при чому з різних питань, в яких я бував також не правий, але в питаннях щодо збереження цілісності сівозмін і кадрів, не було ніколи різних тлумачень. Ми пишалися тим, що могли будь-якого керівника поставити в такі рамки у його господарській діяльності і встановити за ним такий контроль, аби він своїми діями не давав навіть приводу правоохоронним органам, аби ті довели справу до суду за його зловживання. Нам це вдавалося, хоча заборонити «жити гарно» нікому не можна і коли керівники їздили на автомашинах за 50 і більше тисяч доларів США, споруджували будинки не на заробітну платню, громадскість нам дорікала за таких «підлеглих», хоча на той час вони вже були «самостійними». В абсолютній більшості, коли говорили таким керівникам,

що його підлеглі без заробітної платні по півроку, а він мусить око своїм «Джипом», тому ми мусимо передати справу до прокуратури, то такі машини одразу реалізовувалися і людям виплачували заробітну платню, хоча два керівника знайшли спільну мову з правоохоронними органами і люди без заробітної платні.

Шановний читачу, я і в страшному сні не можу припустити, щоб до влади знову прийшла комуністична ідеологія. Я виріс в тій системі, отримав партійну освіту і знаю її із середини. Навіть зараз багато речей комуністичного виховання не можу виправити в собі, хоча розумію, що комунізм — це утопія, а тим більше, що комуністичні лідери доби становлення радянської влади не можуть заслуговувати на повагу за ті вчинки, яких вони припустилися. Перераховувати їх немає сенсу, для мене достатньо доказовим є те, що зруйнували храми, депортували в двадцяті роки за кордон цвіт нації: вчених, працівників культури і допустили голодомор в 1932-1933 роках на Україні. Була партійна диктатура і ми використовували, на жаль, ці партійні догми в практичній діяльності. Але при комуністах не могло б бути такого цинічного розкрадання держави самими колишніми комуністами, розгулу бандитизму і рекету, загальнодержавного розкрадання всього, що ми будували багато років, бідності і безробіття...

Вже у кінці восьмидесятих на початку дев'яностих років прилавки магазинів були майже порожніми. На Березівщині дещо краще виходили зі стану загального дефіциту всього і вся, дякуючи, в першу чергу, дружнім стосункам, які були між облспоживспількою і нашими торгівельниками — Непом'ящим А.С. і Бімбасом С.М. Та й «Військторг» в Раухівці дещо підтримував загальну наповнювальність району товарами промислового виробництва. Люди мого покоління і трохи молодші пам'ятають ці роки, а я особисто ніколи не забуду, бо, як буває, з області все «валили» на місцеве керівництво. Інфляція в державі доходила до 10000% і майже кожного дня населення ставало біднішим, а магазини порожнішими. Мені в той період особисто доводилося ділити все: туалетний папір, яйця, сир, сметану, ковбасу, шапки, газові плити і т.д. Коли

розподіляєш, то завжди є ображені, які вважають, що саме їх образили. Мені радили перші керівники сусідніх районів віддати функцію розподілу одному з заступників: «І нехай він відповідає, чого сам на себе «валиш» весь негатив?» Ми пішли іншим шляхом — я переконаний і зараз, що він єдиний був правильним. Мої заступники і начальники відділів були розподілені по сільським радам, аби знати, що терміново потрібно вирішити в тому чи іншому населеному пункті, а потім приймали спільне рішення, кому необхідніший той чи інший товар або послуга. Так майже кожного дня розвозили по дитячим садкам яйця, борошно, навіть цибулю згідно моєї рознарядки, а також тримали в полі зору шкільні їдальні, харчування в лікарнях і самотніх літніх людей. Було б не об'єктивно, якщо б я написав, що все відповідало «нормі», навпаки, траплялося багато недоліків, бо навіть у таких важких умовах знаходилися «ділки», які хотіли (а декому і вдавалося) відірвати від того мізеру, який розподілявся. Все ж ми достойно виходили з ситуації, при всій складності не допустили, щоб діти і хворі були голодними, щоб самотні літні люди не були забезпечені, в першу чергу, життєво необхідним скрапленим газом, вугіллям, дровами і продуктами харчування — все це було в дефіциті, а коли є дефіцит, то той, хто «крутиться» біля товару, ще штучно утворює умови нестачі. Коли товар продається «на ліво», то і ціни ростуть, а сам такий продавець ще й підкреслює свою значимість, бо лише він зміг допомогти. За такі вчинки я жорстко питав і звільняв з роботи, не замислюючись. Так були звільнені директори торгівельних баз, як продовольчої так і матеріальної та бази «Міжколгосплісторг». За такі вчинки замінили майже всіх голів «Сільпо», хоча ці посади були виборними — їх обирали члени-пайовики, але розуміючи, що скажуть люди, вони самі «добровільно» звільнялися.

Ми розуміли, що поки ринок не буде насичений товарами, так наживатися на бідах людей не можна. В той час існувало поняття «спекулянт», що на сьогоднішній день замінено словом «підприємець». Коли є товар, таке явище може існувати, а коли ділиш останнє, а воно не доходить до незахищеної

категорії людей — це злочин, в першу чергу, перед своєю совістю.

Саме в цей період постійної інфляції знецінилися карбованці багатьох вкладників єдиного «Сбербанка», який функціонував у районі, а я знаю більше десятка таких безрезівчан не з числа керівників, а саме тих, хто вмів жити. Вони втратили за вкладами більше ста тисяч карбованців, це на той час майже 130 тис.доларів США. Увели злосчасні купони, які на думку тих, хто це зробив, мали замінити карбованці. Це призвело до ще більшого тиску на нас, районних керівників кожний, бо разом з купонами в райдержадміністрації давали талони на придбання цукру, яєць, борошна, мила, прального порошку і т.д., а ми повинні були так розподілити ці талони, щоб всім було добре. Ну хто повірить, що таке було можливо, коли в одній сім'ї 5 осіб, а в іншій — 15, а працював лише один. Ми майже щоденно «гасили» виступи невдоволених. На щастя, абсолютна більшість нас розуміла, особливо інтелігенція, яка здатна була аналізувати стан справ, вона навіть в багатьох випадках, там, де виникали стихійні зібрання населення, допомагала нам роз'яснювати населенню наші вчинки. Як правило, люди краще розуміли «своїх», людей зі свого колективу, ніж тих, що були з району, бо «несвідомі» вважали, що керівники не хочуть видавати талони, щоб залишити їх собі. Колишні працівники, як правило, райкому партії, зараз говорять, що було непогано, ці труднощі були тимчасовими. Я з переконанням можу твердо пояснити ситуацію, що сама система державного устрою радянської влади призвела до такого краху, що товари повсякденного вжитку завжди були в дефіциті, а про якість товару ніколи навіть не йшлося, хоча наш товар не міг рівнятися навіть на найгірші стандарти розвинених країн капіталістичного світу.

Ми пережили на початку дев'яностих років ще й затримку заробітної платні у бюджетній сфері. Неможливо було дивитися не червоніючи, на сім'ю, де всі її члени були бюджетниками, мізерна заробітна плата не видавалася вчителям, лікарям, апарату управління по 2-3 місяці. Люди, які все життя віддали навчанню дітей, були пропагандистами ідей партії,

залишилися без засобів для існування. Багато з них в той період перейшли в «узаконені спекулянти», почали їздити за кордон, про що ми знали і, можна сказати, навіть сприяли цій справі та мали надію, що ті люди повернуться знову на свою роботу, а тому я навіть просив директора Березівської бази «Лісгоспторг» Михайлова Миколу Миколайовича, в першу чергу відпускати товар, який користувався попитом у Польщі і Румунії, куди їздили наші «новоспечені» підприємці, вчителям і іншим працівникам бюджетної сфери. Дякуючи йому, багато бюджетників за рахунок цього поповнювали свій сімейний бюджет, особливо вчителі Вікторівської і Березівських шкіл, а також деякі працівники апарату районної ради і райдержадміністрації – людям потрібно було виживати і ми «законно – не законно» сприяли цьому. Як було діяти у безвихідних ситуаціях? Наприклад, молодий вчитель Іванів А.В., якого я знав ще дитиною, прийшов до мене з проханням видати йому заробітну платню, бо він одружується, а штани протерлися і просить гроші лише на штани; а у Галини Іванівни Вертій – працівниці апарату адміністрації, донька вступила до ВУЗу, а ми своїм працівникам вже чотири місяці не виплачували заробітну платню. Я у цих і в інших таких випадках йшов на порушення і примушував робити це завідувачку фінансовим відділом Болотенко О.М., аби хоча б під час таких ситуацій люди не втрачали віру..

Ми пережили ці страшні часи, хоча держава до сьогоднішнього дня виплачує, як на мою думку, найменшу заробітну платню вчителям і лікарям, але вже затримок немає. В ті часи, як ніхто інший в районі, маневрували з талонами, купонами, товарами, послугами Сергієнко Г.П., Харковенко Л.В., Болотенко О.М., Проценко М.Ф., Непом'ящий А.С., Бімбас С.М., Дерев'янка П.І. Це дало можливість жителям району більш «м'яко» пережити негоди, що трапились через бездарне керівництво державою. Я зараз чітко розумію, що гасло першого Президента великої імперії Союзу Радянських Соціалістичних Республік – все дозволено, що не заборонено законом, призвело до цілковитого краху життєвого устрою всіх громадян тієї держави. Те, що Радянський Союз рано чи

пізно розвалився б, — це не мої висновки, про це говорять і пишуть великі вчені, філософи, історики, але те, що перехід від однієї системи соціально-політичного устрою, до іншої мав би бути іншим — цілком зрозуміло.

Шановний читачу, все те, що з такими зусиллями будували попередні і наше покоління, було зруйновано, розкрадено під виглядом приватизації. Боляче дивитися, як безсоромно, нахабно, цинічно це робилося, в першу чергу, великими державними мужами. Всі вони були членами партії і першими «олігархами» та мільярдерами стали теж саме вони. Лише у кінці дев'яностих років і на початку двотисячних почали з'являтися молоді енергійні люди, які своїм розумом заробляли великі гроші. А ті, хто став власником великого капіталу до 2000 року, отримали його хто більшим, хто меншим нечесним шляхом — це факт. А нам доводилося жити в тих умовах, які диктували обставини, а не закон і здоровий глузд. Так воно було.

До 2006 року існувала, на мою думку, непогана система виборів депутатів по мажоритарним округам. Кожен виборець знав, за кого він голосує і давав своєму кандидату в депутати наказ, який за період перебування депутатом потрібно було виконати. В абсолютній більшості випадків так і було. За час моєї роботи керівником району було декілька депутатів обласної ради, які відповідали цьому високому званню. На жаль, вони робили добрі справи лише для своїх трудових колективів і населених пунктів, де мешкали. Району в цілому ніколи і ніхто не допомагав, за невеликим виключенням. Активними депутатами обласної ради були Гришко З.М. і Тітенко В.Г., вони використовували депутатський мандат для покращення умов життя і праці свого господарства, це видно на прикладі тих об'єктів соціально-культурного призначення, які були в їхніх господарствах. А Валерій Григорович, будучи ще й протягом одного скликання депутатом Верховної Ради України, зробив село Розквіт одним з найкращих сіл нашої області. Був активним депутатом обласної ради протягом одного скликання Швець В.С., який також зробив багато корисного для своїх населених пунктів. Звичайно, я був

зацікавлений в тому, аби їхні задуми втілювалися в життя, бо це відбувалося в нашому районі, а тому завжди любивав їхні пропозиції.

Шановний читачу, за час моєї роботи керівником району ми багато чого зробили корисного в питаннях соціально-культурного розвитку району. Якщо ти прочитав цю книгу, то зрозумів, що було зроблено велику роботу, яка потребувала великих людських і грошових ресурсів. Як депутат обласної ради, я використовував всі можливості, аби в нашому районі покращувалося життя населення, так старався кожен керівник району, але з гордістю можу відзначити — лише одиниці змогли наблизитися до тих темпів зростання показників в сфері соціально-культурного розвитку, які були в нашому районі — це факт.

Депутати обласної ради Максим'юк Д.М. і Синяков Г.В. ні собі ні людям нічого корисного не зробили, маючи депутатський мандат. Чотири роки просиділи в залі засідань без користі для своїх виборців. Життєвий досвід дає мені право зробити для себе особисто висновок, що на посади до органів місцевого самоврядування повинні рекомендуватися люди, які досягли певних успіхів в будь-якій сфері — чи то виробничій, чи то суспільно-політичній, а не за родинними чи бізнесовими критеріями, або просто демагогічними висловлюваннями. В такому випадку вони можуть бути депутатами лише протягом одного скликання, бо не здатні на більше. Як правило, люди, які мають певні досягнення в будь-якій сфері, навіть найнезначніші, на рівні села, мають всі шанси стати особистостями і приносити користь як для громади, так і для себе особисто. Найвищі заслуги серед олімпу депутатів-березівчан мали: двічі Герой Соціалістичної Праці Посмітний М.О., який був депутатом Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік; Ведута П.П. — був депутатом Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки і Тетенко В.Г. — був народним депутатом України. Кожен з них брав активну участь у парламентських комісіях, про що неодноразово наголошувалося на різного роду зібраннях як в області, так і в районі. До них часто зверталися жителі району з про-

ханням надати допомогу в тому чи іншому питанні. В пам'яті залишилися два яскравих спогади про засудженого колгоспника з с.Балайчук, якого було заарештовано за наклепом його сусіда. Він отримав великий термін ув'язнення. Село Балайчук розташоване по-сусідству з господарством П.П.Ведути. Майже вся округа знала про несправедливий вирок, рідні звернулися до депутата Верховної Ради УРСР Ведути П.П., який посприяв повторному розгляду справи і оговореного колгоспника повністю виправдали. Інший випадок стався за кордоном з депутатом Верховної Рада СРСР Посмітним М.О., куди він їздив не тільки як депутат, а як голова передового господарства в державі. Коли його спитали: «Як Ви, Макаре Онісимовичу, ставитися до демократії?», він відповів: «Я за вашу демократію, за свободу слова, але в моєму колгоспі я за порядок...»

Є люди, які по суті натури своєї не можуть стояти осторонь від життя держави, області, району. Мабуть їх долі невідокремлені від самої історії нашої Батьківщини, а їхні біографії і трудовий шлях — це дзеркало мого покоління. Такими вони були — депутати Верховної Ради.

Я завжди пишався тим, що поряд зі мною працювали чесні, порядні люди, які ніколи не ставили себе вище інших, працювали для розвитку нашого району, бо у період моєї роботи в районі ще тільки починало розвиватися приватне виробництво, приватний бізнес і підприємництво. Багато корисних справ ми зробили з депутатами районної ради Федюкіним В.М., Бойком М.В., Бондарем В.В., Галицьким Г.С., Гокерою М.Г., Годованцем Г.К., Доломанжі З.І., Звягельським Л.О., Крохмалем О.І., Латієм А.М., Лисаком В.М., Максименком П.С., Марченком В.Г., Мишкіною В.С., Могилюком С.М., Муленко О.В., Новиковим Д.І., Павловим С.Я., Проценком М.Ф., Сергієнко Г.П., Хоренком О.І., Сокуром М.Г., Сушком Л.П., Тітенком В.Г., Швецем В.С., Щербиною С.І., Гавіловським М.В., Дихтериком Г., Матієнком В.Г., Посмітним В.Г., Бізнесюк В.П., Сергієнко Г.П., Березовським Г.С., Бімбасом С.М., Вовчанським М.К., Гоцуляком М.В., Гришаковим В.І., Деде І.С., Дерев'янком П.І., Дубініним В.М., Єленком Л.Ф., Заворотнюком І.М., Івановим

С.В., Казиміровим О.А., Капустяном О.П., Паданевичем В.Г., Качуром В.М., Кийком А.Р., Кнорр О.А., Копачем І.І., Кочмарем Я.І., Кошевим І.В., Куртою В.Я., Кучерявим М.П., Лабунським П.О., Ніщинським І.Д., Луневою О.М., Макаренком М.Ф., Марценковським Л.С., Матвійчук Л.І., Мерляном В.П., Михайловим М.М., Мусічем А.П., Небагатовим О.М., Охотою Є.В., Пантюхіним О.А., Піженком С.Я., Рожновим В.П., Ромазовим М.О., Салтановським П.В. Себовим М.І., Сіянком П.П., Соловйовим В.М., Студинським О.Ф., Сирим М.І., Тараном В.І., Татарчуком В.А., Ткаченком Л.Г., Фьодоровим І.І., Формусом В.П., Цапкаленком С.В., Цурканом О.С., Чепелевим Я.Ф., Чорнозубенком В.О., Шабаліним Д.Ю., Шевченком Г.О., Шимком В.Ф., Школяренком С.П., Щербиною П.П., Еміровим К.Р., Янченком І.П., Яришем А.Г. Серед них багато друзів, але як часто у мене буває, дехто з друзів помер ще при житті з причин, які несумісні з моїм світоглядом про людські стосунки...

В 2006 році в Україні вперше проходили вибори до місцевих рад на пропорційній основі. Обирання виключно за партійними списками практично знищило зв'язок між депутатом і виборцями та фактично зробило неможливим контроль з боку виборців за виконанням депутатами та партійними фракціями місцевих рад передвиборчих обіцянок. Місцеві партійні організації, які за пропорційної виборчої системи мали б здійснювати посередницькі функції між своїми депутатами і виборцями, фактично не виконують своєї місії. А деякі партійні організації, які змогли випадково провести по декілька своїх депутатів до різних рівнів, після виборів взагалі припинили активну політичну діяльність, або уникають контролю і відповідальності за діяльність своїх депутатів, кинувши їх у відповідних місцевих радах напризволяще.

Крім того, за наявної виборчої системи місцева громадскість, виборці фактично не володіють об'єктивною інформацією про діяльність місцевих депутатів і осередків політичних партій у місцевих радах, не знають, яким чином вони виконують свої передвиборчі обіцянки. Водночас, місцеві

депутати та політичні сили фактично не звітують перед виборцями. В світлі того, що на час написання книги вибори знову відбудуться на пропорційній основі, покращення зв'язків між виборцями та депутатами, осередками політичних партій, посилення звітності останніх перед виборцями є стратегічною метою проекту.

Шановний читачу, в 2006 році я свідомо вийшов з лав Народної партії, тому що не був згідним з такими «виборами» на місцевому рівні, а голова обласної організації мене не підтримав. Що ще гірше для моїх однопартійців з Народної партії, яку я особисто разом з Калинчуком В.А., Тетенком В.М. і Тітенком В.Г. організував в нашому районі, а згодом на базі Березівської Аграрної партії була створена обласна Аграрна, яка спочатку реформувалася в Народно-аграрну, а потім після обрання Литвина В.М. — голови Верховної Ради України головою Всеукраїнської Народної аграрної партії, зникло слово «аграрна». Особисто для мене було принциповим слово «аграрна», кому захищати інтереси селян? На день написання книги так і не створено жодної політичної партії, яка б напряду несла відповідальність за захист селян. А жаль...

Вже у жовтні в районі виникла велика істерія героїзму так названих «демократів», яка розплескувалась через край, про що ми неодноразово говорили, спілкуючись з Хоренком О.І., Коломійцем О.М., Сергієнко Т.П., Ліщинською А.А., Захарченком М.І., Молдованенком В.М., Д'яченком М.Д., Максим'юком Д.М., так звані «демократи», вони були не опозиціонерами, а чорними критиканами – кричали, що все не так — і людям це подобалося, бо владу дійсно завжди є за що критикувати, а тим більше, в революційний час. Я просив всіх не допускати істерії, не допускати антипартійного терору, не допускати мракобісся. Мені не вдалося загальмувати цей процес — під натиском «борців за себе» викинули на вулицю багато фахівців лише за те, що вони були комуністами, поставивши декого на межу бідності, на край краху їхнього життя. Дехто з них так вже й не зміг знову проявити найкращі свої організаційні здібності.

Ми намагалися принести березівчанам розуміння того, що потрібно віддати керівництво тим чесним людям, які багато років працювали поряд з ними і що у них така ж біль за державу, як і у інших. Більшість це розуміла. Ми своїм прикладом показали, що не потрібно виливати зло на людей, які винні лише в тому, що були членами партії. Так, при дольовій участі райкому партії, ми будували житловий будинок по вул. Піонерській, 20, а здача його відбувалась після серпневих подій, в листопаді 1991 року. На мене тиснули, аби «комуняки» не отримали квартири, але будучи головою райвиконкому і головою районної ради, я прийняв рішення виділити квартири черговикам і чотири квартири працівники одержали згідно черги, хоча я вже не був членом комуністичної партії і першим секретарем райкому партії. Я порахував, а якщо б вони стояли в черзі на житло, працюючи будь-де в іншому місці, то що...

На щастя, представники громадської організації «Рух» мене підтримали в цьому питанні, бо я став на їхній захист, коли вічно опозиційний, кляузник і анонімщик, колись другий секретар райкому партії Мороз М.Я. не гребував жодними методами, які давали можливість заплямувати все рухівське, все демократичне, все націоналістичне. У нього і у групи престарілих комуністів був принцип: виступай проти всього, що працює на затвердження незалежності, державності, самостійності, відродження національної свідомості і культури. Звичайно, я, як міг, виступав проти такого супротиву комуністів-дідуганів.

Після відомих подій міська партійна організація розпалася на багато малих партійних купок. Звичайно, більшість комуністів не могла второпати, як так сталося, що фактично партії немає. Найбільш помірковані її члени приходили до мене за порадою і підтримували, сподіваючись на мою допомогу. Особливо я вдячний Сікорському М.М., Ткаченку В.Т., Салтановському П.В., Сирому М.І., які, як ніхто, розуміли, що відбувається, давали слухні поради, і в той же час критикували мене. Я їм постарався пояснити (і мені це вдало-

ся), що відповідальність за життя в районі не є колективною, як раніше було, а персональною, і зараз пересічному березівчанину все одно до складу якої партії і хто входить і кого я в першу чергу підтримую. Я сам прошу підтримки усіх партій і громадських об'єднань в районі, аби призупинити цей процес. Особиста відповідальність – залог і гарантія, якщо не покращення, то призупинення розвалу виробничого процесу в районі. Я не завжди мав підтримку навіть від деяких заступників, від яких поступово звільнявся, не говорячи вже від іншого оточення стосовно питань відбудови схеми управління в тієї ситуації, бо будь-яка схема повинна розвиватися, аби вона працювала. Утопленика потрібно рятувати одразу, а ми були в ситуації тонучого покоління. Не всі питання відбудови схеми «порятунку потопаючих» можливо було вирішити одразу, а ті чи інші пропозиції, як діяти районному керівництву, вносилися по ходу справи. Базікання більшості колишніх партійних керівників більш раннього періоду і більш пізнього періоду перебування їх за кермом районної партійної організації на тих чи інших посадах, про те, що питання нових підходів в керівництві районом не є дуже складним, треба тільки опиратися на партійні організації, де вони є і все буде в порядку. Це була чергова пастка старої і нової номенклатури компартійного апарату, вони всі бажали повернутися до влади, зберегти її будь-яким шляхом, не дивлячись на те, що очевидно було — це неможливо, хоча б тому, що особисто я не бажав, перший керівник району, у якого в 1991-1993 роках була необмежена влада... Я ніколи не забував, що апаратчики хитрі і підступні, а тому міг стати жертвою постійних заговорів колишніх секретарів райкому Желіховського В.П., Мороза М.Я., а також авторитетних комуністів Бойка М.В. — секретаря партійної організації Вікторівської птахофабрики, члена бюро райкому партії, Красножин Л.В. — управляючої банком, секретаря міської партійної організації, їхніх одвічних партійних зборів, мітингів з брехливими фактами по відношенню до районного керівництва, видуманих чорних наклепів. Я знав розумних партійних апаратчиків – не рівня

тим, хто «малювався» на мітингах, так і нічого корисного не домігшись навіть тоді, коли я давав цілковиту «волю» їхнім діям, не так як в ті роки робили районні керівники, особливо Представники Президента – просто-напросто використовуючи адмінресурс, заганяли таких крикунів у кут. Я собі такого не дозволяв. Ми ж давали можливість виговоритися і проводити свою агітацію, ніякої помсти ні з мого боку, ні з боку моїх заступників не було, а інколи просто хотілося по-чоловічому набити пику за відверту брехню. Розумні апаратчики не вказували в цю «кухню» на початковому періоді, вони були насторожі, боялися переплутати, де можна бути розумним, а де треба промовчати. Їм треба було визначитися з позицією, при чому вони знали, що ми в апараті райради і райдержадміністрації прийнемо будь-який їхній вибір з повагою. Мені приємно пригадати прізвиська розумних апаратчиків, незалежно від подальших їх політичних поглядів, бо вони нікого не поливали брудом, не оббрівували, а чесно і аргументовано відстоювали свої позиції. Це Музиченко А.М., Качур В.М., Еміров К.Р., Ліщинська А.А., Посмітний В.Г., Шевченко Г.О., Бабій В.В., Моряк М.Ф., Фірсов А.М., Бобриченко Л.М., Вертій Г.І., Макаренко М.Ф., Хоренко О.І., Студинський О.Ф., Сергієнко Г.П., Муленко О.В. Ми не були по різні боки барикад, хоча кожен з них підтримував ту чи іншу політичну силу і був членом тієї чи іншої партії, або громадського об'єднання – вони були розумними апаратчиками при райкомі партії і залишилися розумними і після, а тому ми були членами єдиної команди, бо вирішували, в першу чергу, виробничі питання життєзабезпечення району, і в період великого падіння економічного розвитку області та держави, саме в цей час об'єднавши свої зусилля, ми побудували в районі стільки об'єктів соціально-культурного призначення, про які ти, читачу, вже читав в попередніх главах, що стільки ніколи не будувалося за один рік. Судячи з ситуації, яка є зараз – в період написання книги, при такому підході державних мужів до сільських проблем, скоро стільки будувати і не почнуть. Для прикладу, існував такий термін «по непер-

спективних селах», я завжди говорив, що таке може сказати лише неперспективний керівник обласного масштабу.

Доля неперспективних сіл не обійшла і села нашого району. Вже у 1992 році життя підказало, що їх відродження слід починати з прокладання доріг з твердим покриттям. Легко сказати, та важко й признатися, що їх у районі на той час було заасфальтовано всього 18 кілометрів. Годі й згадувати про сільські вулиці, дворища ферм, тракторних бригад. Як задощить – суцільне бездоріжжя. А дожились до такого не лише через бідність. У господарствах щороку могли б викроювати кошти для цієї справи. Не робили цього, бо завжди покладалися тільки на районні міжгосподарську і державну шляхобудівні організації.

Ось чому на одній сесії ми обговорили важливість питання про можливість побудови доріг і вулиць господарським способом. Ідея сподобалась. Як матеріалізувати її, підказав райвиконком.

Насамперед ми ознайомили голів колгоспів з багаторічним досвідом передових господарств нашого району. Потім знайшли спільну мову з дорожниками і було відкрите багате родовище у м. Березівка для виробництва жорстви. Тоді у багатьох господарствах стали відшукувати для будівництва доріг й інші місцеві ресурси.

Відтак не збігло й двох років, як у колгоспах самотужки обладнали 16 цехів з виробництва асфальту, створили шляхобудівні бригади і проклали вже загалом понад 60 кілометрів доріг і вулиць. Бачити треба, як раділи цьому мешканці бригадних сіл.

Звичайно, були в районі й гостріші соціальні проблеми. Але всі вони знову ж таки тісно перепліталися з економікою. Відчуваючи, наприклад, гостру нестачу доярок на фермах, ми не обмежились профорієнтаційною роботою серед молоді, а стали домагатися практичного втілення визнаного досвіду трудівників колгоспу ім. М.О.Посмітного. Там давно вже горя не знали з проблемою робочих рук на фермах, завдяки впровадженню молоко-проводоблочної технології

доїння тварин. Суть її полягала в тому, що кожна доярка вручну лише підключала апарати доїльної установки. Молоко у процесі доїння через лічильники по трубопроводам надходило у спеціальні місткості, де проціджувалося. І далі тим же способом перекачувалося в холодильники, а звідти – в молоковоз. Мало сказати, що незрівнянно полегшувалася праця людей, забезпечувалась висока якість продукції. Кожна доярка, маючи з сусідкою одну на двох підмінну тваринницю, при семигодинному робочому дні обслуговувала 50 корів – удвоє більше, ніж у інших колгоспах нашого району, витрачаючи фізичних сил, мабуть, у стільки ж разів менше... Вкупі зі спеціалістами господарств ми не раз їздили до посмітнівців, щоб розібратися в цій справі капітально. На запрошення райвиконкому пропагував цей досвід у районі голова колгоспу Тітенко В.Г. – і наука, як кажуть, у ліс не завела. У багатьох господарствах узялися за відповідну реконструкцію тваринницьких приміщень.

Тоді ж у свої руки ми взяли ініціативу щодо поліпшення побутових умов на фермах і тракторних бригадах. Насамперед переконали господарників, спеціалістів, депутатів, що побут на виробництві вимагає не залишкових, як практикувалося, а капітальних вкладень. Переконали й показали, як це слід робити. Знаючи, що господарства ім. Ведути, Посмітного, Щорса здавна славляться побутовими умовами, створеними для тваринників і механізаторів, налагодили ділові зв'язки з тамтешніми керівниками.

Потім організували голів колгоспів, голів сільських рад, які хотіли поїхати, щоб подивитися на те. Хто побачив – байдужим не залишився. На кожній фермі і в тракторній бригаді звели побутові комплекси. У який не заходили – все там зроблено для блага людини: їдальня, магазин, приймальний пункт побутового обслуговування, медпункт, кімната психологічного розвантаження, були навіть сауна з басейном, місце для настільних ігор.

Не буду переповідати, скільки будівельних та інших митарств зазнали, поки на молочнотоварних фермах було

обладнано для тваринників такі самі побутові комплекси. Подібними об'єктами пишався майже кожен колектив механізаторів і тваринників.

Підсумовуючи описане, хочу наголосити, що у процесі переорієнтації на соціально важливі справи не хетували питаннями економіки, як і проблемами діяльності місцевих рад. Адже питання влади – це не якась річ, котру можна передати з рук в руки. Упродовж багатьох років ми недопускали прямого вручання в будь-які справи, підміни і опіки господарських і радянських органів місцевими керівниками.

Виконавчі комітети рад почали діяти самостійно, брали на себе всю повноту відповідального вирішення тих чи інших проблем. А коли врахувати, що було чимало не лише депутатів, а й голів рад виконавчих комітетів обрано вперше, то й після розмежування функцій не могли обійтися без тісної взаємодії. Не побоюся цього слова, але ми дійсно виступили партнерами у розв'язанні тих соціальних завдань, які тісно переплітаються з економічними.

Свого часу вузловими питаннями газифікації сіл району цілком відав райвиконком. У цій справі ми налагодили постійні контакти з урядом республіки, проектними, монтажними, постачальними та багатьма іншими відомствами, організаціями й підприємствами. То ж, щоб новообраний райвиконком не починав усе з нуля, увесь цей багаж знань практичного досвіду передавали йому найкоротшими шляхами, починаючи з наведення мостів до підрядників і кінчаючи відкритими діалогами з радою, знову ж таки на основі партнерства.

Наша переорієнтація, небайдужість й ініціативність у практичній реалізації завдань перебудови позитивно позначалися і на діяльності сільських рад. Управлінці колгоспів ім. М.О.Посмітного, ім. Димитрова, радгоспу ім. 17 Партконференції та багатьох інших домоглися реальних зрушень у будівництві не лише доріг і вулиць, а й шкіл, клубів, дитячих садків у бригадних селах.

Багато працюючих, ініціативних людей займали активну життєву позицію не лише у громадсько-політичному,

а й у господарському, економічному житті своїх трудових колективів. І якщо до їх голосу прислуховувалися, то пропозиції знаходили масову підтримку. Чи варто було вбачати в цьому якусь злу керівну роль того чи іншого партійного комітету чи громадського об'єднання? Там, де потрібен здоровий глузд, ясні орієнтири, життя ніколи не просить пред'явити партквиток чи депутатський мандат. Головне, щоб за словом йшла жива справа, прагнення самовіддано служити людям. А оскільки соціально-економічні питання в той час набули політичного характеру, то й нам слід було займати активну позицію у розв'язанні практичних завдань економіки, що ми і робили.

У відродженні духовності і віри в Бога у кожного свій шлях. Я щиро вдячний священникам, протиєреям, досвідченому святому отцю Миколаю Хрищуку і молодому святому отцю Петру Ляшику за підтримку мого духовного відродження. Дякуючи святій церкві і особисто святому отцю Петру, мене було нагороджено орденом «За церковні заслуги» — я вважаю цю нагороду найвищою серед інших десяти орденів і медалей, якими мене було нагороджено як в радянські часи, так і в незалежній Україні.

Для майбутніх прихожан наших храмів, за моїм проханням святі отці Микола і Петро описали шлях, який вони проходили, відбудовуючи храми і поновлюючи віру в Бога у нашому районі. Я їм щиро вдячний, вони заслуговують на мою увагу і повагу жителів району за свою працю. Їхні розповіді про ці події я подаються без змін і мовою оригіналу.

Храм

Гадаю, не має у нас на Україні такого міста, та й навіть більш-менш пристойного села, де не було б Божого храму. Звичайно є він (вона) і в нашому місті Березівка – гарна Свято-Миколаївська православна церква. Перша з'явилась майже з появою самої Березівки (або як її називали Новоолександрівки) у 1809 році та була тимчасовою (дерев'яною) і проіснувала до 1812 р. Потім на її місці був збудований невеличкий кам'яний храм, який з часом уже не міг вміщати усіх віруючих і був розібраний, а на його місці побудували у 1869 році нинішній.

Саме з ним і пов'язана більша половина мого життя.

Сказати, що він знаходиться у гарному місці це і так, і ні. Справді, стоїть храм Божий в самому центрі Березівки і, напевно, раніше це місце було гарним, бо, як розповідають старожили, навколо храму на багато десятків метрів не існувало ніяких будівель, а лише дерева та алеї. Але ж політика радянської влади була такою — якщо вже і залишати храм, не зруйновувати його, то тільки за однієї умови – зробити так, щоб його не було й видно. Сказано – зроблено. Купола і дзвіницю зруйнували, забор прибрали. А замість саду по-

будували з усіх чотирьох боків дво-триповерхові будівлі: універмаг, райво, школу № 3 та житловий будинок. І залишилася від того гарного місця лише згадка. Сам храм за часів радянської влади використовували, як могли: були тут і склади, і спортзал, і секція з боротьби. Можливо хтось скаже, що це не гуманно, а я скажу, що слава Богу — знайшлася колись така людина, яка заборонила його руйнувати, як безліч інших храмів України, а просто пристосовувала до потреб тодішньої комуністичної влади. Храм вистояв. Правда, вигляд у нього став дуже жалюгідний: напівзруйнований, з зафарбованими стінами (щоб не було видно ікон) і весь обшарпаний ззовні. А замість квітучого саду навколо сміття, щєбінь, жорства.

Приблизно таким побачив я його у 1993 р., коли служачи кліриком у Свято-Іллінському соборі м.Одеси, за власним бажанням попросився у правлячого архієрея Одеської єпархії Мітрополіта Агафангела з міста Одеси до Березівки. Багато хто відговорював мене від цього, мовляв, ти навіть не знаєш, куди ідеш: там багато роботи, важкі люди, яким важко вгодити і взагалі — пожалій сім'ю і не забирай їх з цивілізованої Одеси, не знаючи куди. Але рішення було прийняте і виконане.

Пам'ятаю, як вперше побачив цей храм. Це було літнього сонячного дня 1993 р. Проїхавши з Одеси електричкою майже три години, ще довго йшов пішки, шукаючи храм. Пробравшись за універмаг поміж всіляких будівель, знайшов бокову хвіртку, яка впустила мене на територію храму. Храм — це голосно було сказано, він більше нагадував старого бійця, який повернувся з війни. Хоча, правда, вже як два роки храм віддали православній громаді і було видно перші кроки його відновлення — зведено тимчасовий купол і побудовано маленьку дзвіницю над входом. Сам храм мав форму хреста, який лежав на нашій землі.

З чого починати? Зі знайомства з людьми. Дочекавшись першої служби, я побачив, що на вечірню ходить дві — три особи, а на літургію душ 15-20, хоча храм був єдиний на весь район. Двадцять душ. На перший погляд, вони мали важкий характер, але треба було зрозуміти, що їм довелося пережити

у радянські часи задля того, щоб зберегти свою віру! З ними ми і починали. Перший рік-півтора придивлявся, з ким можна працювати і вибрав собі помічницю Гусареву Марію Іванівну. Більшої тружениці у своєму житті я, напевне, і не побачу. Втративши свою сім'ю – чоловіка і дитину, Марія Іванівна повністю присвятила себе храму і цілими днями знаходилася у ньому, трудячись, як бджілка. Вона і знайомила мене з березівчанами, але перше знайомство я зробив сам. Його я пам'ятаю, як зараз. Взявши указ Владики про призначення мене настоятелем у Березівку, я пішов до тодішнього голови районної адміністрації Ніточко Івана Івановича.

Іван Іванович зустрів мене дуже привітно у своєму кабінеті. «Як людина призначена у ваш район для здійснення духовного керівництва, вважаю своїм обов'язком відрекомендуватися вам, як представнику керівництва державного» — промовив я. Цей мій перший крок на зустріч, напевне, і вирішив наші подальші добрі стосунки. Іван Іванович, як з'ясувалося, сам був родом із західної України і виховувався у віруючій православній сім'ї. Це було моє перше знайомство, перший контакт у районі. Скільки їх потім ще було! Зі скількома чудовими людьми я познайомився! Постійні зустрічі, знайомства, розмови, проповіді давали результат, і люди почали йти до храму. Паства збільшилася і хотілося їй створити гідні умови для молитви. З чого починати? З хору! Благо, дружина у мене з церковної сім'ї (династія духовенства з 18-19 століть) – донька відомого в Одесі протоієрея, Марина Антонівна Діаковська з дитинства співала у церковному хорі і закінчила регентські курси при Одеській Духовній семінарії. Там, до речі, ми з нею і познайомилися. Зібралася невелика група людей: Косенко Світлана, Руденко Марина, Антонюк Олександр, Грінберг Ісаак і Марцинковський Олександр, які і склали кістяк колективу, а останній є його незмінним старостою. Цей хор до цих пір існує, виконує різні твори церковної класики (Бортянський, Архангельський, Ведель, Чесноков та інш.) і гідно прикрашає кожну службу. Людей у храмі ставало дедалі більше. Завдяки Богу, проповідям і хору до храму почала ходити інтелігенція

(лікарі, вчителі) та керівництво міста і району. Православне життя у Березівці почало налаштовуватися. Хотілося жити і працювати. Хотілося відродити храм і зробити його таким, якими мають бути храми Божі – гідним, гарним, величним. Хто зараз побуває у Свято-Миколаївському храмі м.Березівки, той знайде його саме таким. А раніше? Раніше рік за роком йшла робота з його відбудови.

Ось деякі основні моменти відбудови: 1995 р.- перший косметичний ремонт (майстер – Ляшик І.А., м.Рівне), 1996 р. – різний іконостас (Демко М., м.Київ, Львівська обл.), 1998 р. – розпис храму (Кіт В., м.Новояворівськ, Львівська обл.), 2000 р. – капітальний зовнішній ремонт храму і спорудження нової 26-метрової дзвінниці, 2004 р. – новий центральний купол, 2006 р. – колони в середині, 2008-2009 рр. – нові різні кіоти (Галімурка М., м.Сарбір, Львівська обл.).

По сьогоднішній день храм набував все нових відтінків і ставав все гарнішим. Зроблено уже немало, але вся ця робота виконувалася легко, бо завжди відчувалася допомога Святого Миколи Чудотворця, на честь якого був висвячений цей храм. Так декілька прикладів: 1995 р. – після першого косметичного ремонту храму, як тільки пофарбували загорожу, пішов дощ, але жодна краплина не впала на свіжопофарбовані стіни храму і не завдала йому шкоди, що майстри згадують по цей день; 1996 р. – при розмові про домовленість сплати за виконання різбленого іконостасу, як тільки майстри назвали суму грошей за виконані роботи, до церкви зайшла невідома жінка і пожертвувала саме цю суму, що повторювалось і під час інших робіт; 1998 р. – два майстри з бригади Василя Кота розписали ікони на стінах церкви (а їх досить багато і всі вони великі) всього за три тижні – цьому самі здивувалися, відчуваючи надзвичайну легкість під час роботи; 2000 р. – коли всередині споруджували колони для укріплення куполу храму, то, зірвавши підлогу, знайшли чотири готових фундаментів, що відповідали кількості колон, яких раніше в храмі не було. Таких прикладів було не мало, що говорить про особливу милість і благодать Бога на цьому місці і для тих чудових людей, які його відвідують.

Свято-Миколаївський храм — центральний храм Березівського району, зараз стоїть гарний і величний. Радую те, що він у районі вже не один. Є церкви православні ще й у селах Новоселівка, Маринове, Ставкове, Розквіт, Златоустове, Виноградне, Заводівка, Черногірка. Всі вони своїми куполами здійнялися до неба, наче свічки Богові, запалені віруючим серцем.

Особлива вдячність тим, хто допомагав їх відбудовувати: прихожанам Свято-Миколаївського храму і особисто Ніточко І.І., Гришко Зінаїді Михайлівні, Кізімі Оресту Миколайовичу, Гусаревій Марії Іванівні, Гельчику Олегу Владиславовичу, Гришакову Віктору Івановичу, Шпету Віктору Володимировичу, Піженку Сергію Яковичу, Кухтику Сергію Володимировичу та багатьом іншим, чий імена знає Господь і кому нехай віддячує сторицею...

Св. о.Петро (Ляшик).

Во имя Отца и сына и Святого духа

Дорогие братья и сестры, мне уже 76 лет исполнилось, и я хочу вкратце рассказать о моем священническом служении в г.Березовке.

В начале своего служения, в 1954 году я служил в Ильинском соборе, на Пушкинской в г.Одессе. Долго там служил. Затем меня перевели на второе христианское кладбище по Черноморской дороге. Здесь я был настоятелем. Делал то и другое и было кроме меня еще четыре священника. Я руководил. Я старался исполнять все честно, добросовестно, по заповедям Божим. И своим руководством я не угодил начальству, властям и летом 1977 года по благословению митрополита Сергия меня перевели в г.Березовку Одесской области. До моего приезда служил там батюшка Арестид, а раньше Михаил Гаркушенко. Думаю, не легко было им служить, потому и не задерживались долго в приходе. Жилья для священников не было, снимали у одной бабушки, Ксении Даниловны комнату, где и я по приезду остановился жить. Приехал я туда: Боже, что я увидел!!! Там была обыкновенная хата — молитвенный дом. К этой хате пристроили веранду, а внутри: перегородки,

стенки, все, как в обычной хате... Головой до потолка доставал, полы прогнившие, люди проваливались... А люди все время стекались больше и больше... Приходили в церковь, а служба продолжалась, служили всенощное бдение, Божественную Литургию, накануне всех праздников малых и больших и воскресных дней.

Там было до того жарко, что я терял сознание, не один раз, а много раз. Собрание из двадцати прихожан (двадцатка) решило убрать все простенки, сделать большую дверь и потолки, которые я доставал головой, снять, и под самую крышу подбить фанеру, а крышу разобрать, положить стекловату, затем шифер... Но нужны были деньги, мастера и материал. И вот я много-много раз ездил в Одессу, искал фанеру, лес, стекловату. Этим укрыли крышу дома, но дом не подымали, мастера положили снизу фанеру, а на нее стекловату. И все-таки поднялось, все-таки выше от пола до верха, было больше воздуха. Полы постелили новые. Все было очень запущено. И начали мы привозить материалы с города Одессы в Березовку. Крышу разобрали, потолок разобрали, укрыли стекловатой, подбили фанерой, покрасили полы и верх — и стало как будто-бы на какой-то небольшой храм похоже. Я сам, своими руками сделал престол. У меня были и пила, и топор, и фагнок. Сделал престол, а за тем жертвенник, такой, как по уставу церковному положено.

И начали служить, а людей становилось еще больше, и больше. Они приходили с Березовки, Завадовки, Демидово, Софиевки, Златоустово, Викторовки, Стрюково и других, потому что все храмы были разрушены на селе, и следа не осталось... Вот и мы таким образом сделали как будто бы небольшой храм. Но все же людей было много и была жара, особенно летом, невыносимая, воздуха не хватало, терял сознание, но все-таки служили и благодарили Бога за все это. Однако с каждым служением было видно, что прихожан все больше и даже нет места в храме, они молятся на улице, до них не доходили молитвы и ничего они не слышали. Очень трудно было служить в таких условиях. Я не привык служить плохо, хотел, чтобы каждое слово было услышано верующим

человеком, чтобы он с любовью шел в храм. Я в то время уже прослужил 24 года, так что опыт был и мог выслушать любого прихожанина с уважением. Поэтому, посоветовавшись, собрали двадцатку и решили новый храм строить. Там, где мы хотели, – не разрешили. А давали место у посадки, за Березовкою, там двадцатка и я не согласились и продолжали собирать стройматериалы и служить в этой хате. Время шло, шли годы, наконец мы услышали, что Горбачев М.С. разрешил открывать храмы, те, которые не были разрушены, мы это с радостью приняли и начали собирать подписи. Люди ездили по всем селам Березовского района, чтоб открыли, возвратили нам прежний большой храм. Собрали мы подписей 200, там была фамилия, адрес и подпись. Затем пошли мы в Березовский райисполком просить, чтоб нам возвратили этот храм, но нам отказали, сообщив, что этот вопрос могут решить Одесса, Киев или Москва. Собрали подписи, чтоб открыли храм. И я ездил в Одессу в «Белый дом» к Боделану Р.Б. Привез ему 2000 подписей под просьбой возвратить нам храм. Об этом просили 2000 людей. Я целую неделю с утра занимал очередь, но Боделан Р.Б. меня так и не принял, его сотрудники или секретари не допускали до него... Тогда мы начали писать и в Одессу, и в Киев, и в Москву. Во все инстанции писали, чтоб нам возвратили храм. И наконец эта радость была услышана Богом и нам возвратили храм.

Храм в городе Березовке был не весь разрушен, а именно разрушена колокольня, купола сняты, вокруг храма был разбросан разный мусор, а внутри страшно было посмотреть: иконы, которые были на стенах, позамазывали масляными красками, другие исчезли. И там была спортивная школа, где играли в футбол. И, наконец, когда нам возвратили этот храм, он был в ужасном состоянии. Вокруг храма застывший цемент выбрасывали, мусор, забора не было, ничего не было... Нужно было все-все восстанавливать. Вот мы, когда возвратили нам храм, начали искать мастеров. Затем искать материалы. И на все нужны были деньги, а их было мало. Со строительным материалом было очень трудно. В то время в магазин очень мало и плохо завозили строительный матери-

ал. Железа оцинкованного не было, досок не было, все нужно было доставать. Приходилось дежурить возле магазина и когда поступал товар, то срочно надо было его забирать. Я лично с тачкой приезжал к магазину и нагружал до отказа, а потом тяжело доставлял в храм. Своего транспорта храм не имел. Мы не имели денег, чтобы нанять человека, который бы занимался работой по восстановлению храма. Мне приходилось, кроме службы в молитвенном доме, все свободное время заниматься вопросами строительства. Ездил по селам просить председателей колхозов о помощи, верующих, чтобы жертвовали деньги на строительство. И спасибо, огромное спасибо председателю райисполкома Ниточко Ивану Ивановичу и ныне покойному начальнику милиции Деде Ивану Степановичу, Царство ему Небесное. Они делали для храма добрые дела. Они имели возможность влиять на председателей колхозов и многим могли помочь. Ездил и звонил я в разные села, где были доски, где были бревна, их привозили в Березовку к храму. Спасибо председателям колхозов за то, что старались помочь, чем только могли. Бревна нарезали на доски и таким образом начали строить храм, возводить купола, строить колокольню, Много-много пришлось на железную дорогу в Березовку ездить и там доставать доски.

Было трудно с материалами, ездили, занимали очередь, кто первый, второй, доставали доски и возили. И мы не один раз привозили доски — шестиметровые, но сырые. Их нужно было просушивать. И когда привозили, их нужно было все занести в храм, закрыть и переложить, чтоб не гнили. Людей не хватало и пришлось мне одному или кто-то еще помогал все это складывать до поздней ночи. А когда приехали мастера из Почаева, они и приступили к работе. А для работы нужны были то силикатный камень и доски, то гвозди и цемент, то краски — все нужно было доставать. И вот ходили, доставали и строили, и строили этот храм. Долго. И одновременно строили для двух священников дом большой, чтоб рядом жили, возле церкви... И мне приходилось очень и очень часто ездить в г.Одессу за стройматериалами, там искать. Не имел покоя ни днем, ни ночью. Думал, как, что сделать. А мастера говорят: то

нужно, другое нужно. Деньги нужны были. Люди, кто сколько мог, жертвовали на храм. Вот. И таким образом мы построили и колокольню, и купола, оцинкованным железом перекрыли весь храм и купола и колокольню. Все это нужно было доставать, и мы достали! И дом нужно было тоже строить, крыть, подбивать, штукатурить, оббивать. Не было еще даже забора железного, приходилось мне много-много ездить на железнодорожный вокзал, там толстые мраморные прутья наконец-то полторы или две тонны достали, привезли их к церкви. Нужны были мастера, чтобы забор строить, прутья резать, делать секции для забора. Попросили мы из Епархии инженера, он приехал и указал, что нужно дом еще на 2-3 кирпича выше поднять, а вокруг церкви нужно сделать фундамент для постройки забора.

И так начали мастера эти прутья мраморные шестиметровые резать, сваривать секции для забора. Порезали мастера, поставили вокруг храма забор — красивый, хороший, и еще одного не хватало — водообеспечения. Я сам провел воду от школы. Нарезал трубы, скрутил их — делал все необходимое. Так что все люди могли пользоваться водой — и рабочие, и другие, если происходило освящение воды.

А нужен был и песок, и камень, и цемент, нужно все — и многие-многие товары расхватывали люди. Машины не было, как таковой, я на большой тачке сам возил строительные материалы, нагружал много, полную тачку, а затем не мог довести ее до храма. Обливаясь потом, падая, тянул тачку со строительными материалами. И люди это видели несколько лет, а главное, что я трудился, помогал, и наконец замысел увенчался успехом. Воздвигли купола, построили колокольню, вот, благодаря Ниточко И.И. и Деде И.С., которые сумели договориться в Рауховке с военной частью, где был колокол церковный, большой, старый, несколько тонн весил и его привезли в наш храм и сейчас тот колокол находится на колокольне. Лично сделан был мною деревянный престол, жертвенник.

Св.о.Николай (Крещук).

Післямова

Майже все своє свідоме життя я прожив і пропрацював в одному нашому Березівському районі і за все, чого я досягнув в житті, вдячний своїм батькам Катерині Ільківні і Івану Федоровичу, а також вам – березівчанам. На життєвому шляху було різне і в роботі, і в стосунках, але важливо одне – разом ми будували комуністичне суспільство, щиро, із завзяттям, не усвідомлюючи, що це нездійсненна мрія. Але це не впливало на наше ставлення до роботи і разом з вами, березівчанами, ми побудували за останні шість років радянської влади більше, ніж за всі попередні шістдесят років цієї влади. Я пишаюся тим, що в розбудові незалежної України наші земляки-березівчани були одними з перших в державі людьми, які щиро сприйняли новину про незалежну Україну і все робили для того, щоб зберегти те, що так важко створювали попередні покоління, і провести продуману перебудову соціально-політичного і господарського устрою в районі. Не наша провина, що політики високих рівнів, починаючи з 1995 року подали суспільству поганий приклад особистого збагачення. Тим самим призупинили процес розбудови незалежної України. Такі дії великих політиків принизили свідомих громадян.

Цією сьомою і останньою книгою я завершую розповідь про більш як 200-річну історію нашого Березівського району, який став одним з найбільших районів Одеської області і адміністративно-торгівельним, промисловим, культурним центром Одеської області.

Я намагався висвітлити складні і неоднозначні події, що відбувалися в районі в різні періоди становлення нашого міста Березівки і району в цілому, намагався спиратися на архівні документи, опубліковані матеріали, особисті спогади та спогади сучасників.

Намагався використовувати лише перевірені факти, узагальнювати їх без упередженості стосовно тих чи інших подій і без політизації, приділяючи увагу особистостям, що творили

історію району, і тим людям, з якими мені доводилося в житті разом працювати на тій чи іншій посаді.

Очевидно, в книзі можливі окремі неточності в датах, поштових адресах, іменах і окремих прізвищах. Також вибачаються за можливі некоректні висловлювання на адресу окремих керівників і жителів району. Перед собою не ставив за мету комусь нашкодити, але без конкретних прикладів тих чи інших подій мої спогади були б неповними. Звичайним є і те, що ти, читачу, на кожен наведений конкретний приклад маєш свої погляди, які можуть відрізняються від моїх.

Я знаю, що є альтернативні погляди на історичні явища, описані в моїх книгах про наш район. «Шлях до правди історії – це шлях мучеництва», — як писав давньо-грецький філософ Піфагор, а тому альтернативні погляди вважаю нормальним явищем.

Під час написання книг про Березівський район для мене було найскладнішим, особливо в даній книзі, висвітлювати з моєї точки зору, погляди і дії деяких керівників на розвиток економічної чи політичної ситуації в районі, а без конкретних прізвищ губилась правдивість даного історичного періоду розвитку району. Також виникали великі складнощі при підготовці матеріалів в попередніх книгах, в яких описував події післяреволюційних часів 1917-1920 рр., голодомору в районі, політичних репресій, роботи підпільних організацій під час Великої Вітчизняної війни.

В цих баталіях загинуло багато славетних березівчан, були зруйновані організації, заклади і підприємства, втрачені духовні цінності. На жаль, дуже мало архівних документів, які б засвідчували особисту участь певного березівчанина, а ті, що збереглися, не несуть повної інформації про особистості. Не всі спогади сучасників можна вважати достовірними, а живих свідків дореволюційного періоду не залишилося.

Я намагався, щоб добрі справи наших земляків-березівчан не залишилися невідомими, розповідаючи про них в своїх книгах.

Список використаної літератури

1. В.Н.Станко, З.В.Першина і ін. «Історія Одеси». – Одеса: «Друк», 2002.
2. Б.Дубров «Повесть о первой МТС». – Одеса: «Маяк», 1978.
3. Підшивки газет: «Вечерняя Одесса», «Чорноморська комуна», «Знамя комунізму», «Степовий маяк».
4. Звіти статуправління в Одеській області.
5. Райони УРСР. Статистичний довідник. Т.1. – Київ, 1936.
6. І.І. Ніточко. «Березівський район: історія, люди, події». – Одеса: «Астропринт», 2006.
7. Н.Кляшторна «Акція-51». – Брошнів-Осада: МПП «Таля», 2009.

Справи ДАОО

- ДАОО, ф. 42, опис 35, спр. 1241
- ДАОО, ф.91, оп.3, спр.8, арк. 3 зв, 4.
- ДАОО, ф.П-7, оп.1а, спр. 96
- ДАОО, ф.П-56, оп.32, спр.159
- ДАОО, ф.П-56, оп.39, спр.1, арк.53,54
- ДАОО, ф.П-56, оп.53, спр.3
- ДАОО, ф.П-56, оп.54, спр.112, арк.2-7
- ДАОО, ф.П-56, оп.57, спр.3, арк.11
- ДАОО, ф.П-56, оп.57, спр.4, арк. 55
- ДАОО, ф. П-56, оп.61, спр.11, арк. 8-11, 45-48, 64,65
- ДАОО, ф.Р-856, оп.8, спр.19, арк.1-5
- ДАОО, ф.Р-856, оп.7, спр.57, арк.59, 60, 103
- ДАОО, ф.Р-2123, оп.2, спр.33, арк. 25
- ДАОО, ф.Р-2123, оп.2, спр.53, арк.43

Зміст

Вступне слово.....	3
Дитинство	7
Маринове	13
Радгосп.....	40
Колгосп ім. Щорса	54
Район	128
Місто.....	181
Сільське господарство.....	277
Колгоспні реформації.....	312
Кадри.....	373
Ідеологія	417
Від партійного диктату до демократії.....	481
Храм.....	516
Післямова	525
Список використаної літератури.....	527

Оригінал-макет виготовлено РВФ „Прес-кур’єр”.
Тел. (0482) 64-96-58.

Підписано до друку 5.11.2010.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура “Petersburg”. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 30,7. Тираж 200 примірників

Надруковано з готового оригінал-макета.
Видавництво і друкарня „Астропринт”.
65091, м.Одеса, вул. Разумовська,21.
Тел. 7-855-855.

www.astroprint.odessa.ua

Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

Березівський район розташований у східній частині Одеської області. Належить до зони південних степів. Клімат помірно континентальний.

Займає площу 136,4 тис. га, в тому числі 108,8 тис. га ріллі.

Чисельність населення у районі становить 34,4 тис. чол. (на 1.01.2009 р.), у т.ч. міського – 12,5 тис. чол., сільського – 21,9 тис. чол.

На території Березівського району проживають українці (31,4 тис. чол. 87 %), росіяни (2,6 тис. чол. 7,3 %), молдовани (0,6 тис. чол. 1,5 %), цигани, білоруси, чехи, вірмени, болгари, німці та представники інших національностей.

